e d i ț i e

ileana vulpescu

ARTA CONVERSAȚIEI

roman

BUCUREȘTI
editura & imprimeria
ARTA GRAFICĂ
1992

ne varietur

ILEANA VULPESCU

ARTA CONVERSAȚIEI

Cuprins

RAINER MARIA RILKE
HERBST

Die Blätter fallen, fallen wie von weit,
als welkten în den Himmeln ferne Gärten;
sie fallen mit verneinender Gebärde.

Und in den Nächten fallt die schwere Erde
aus allen Sternen în die Einsamkeit.

Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.
Und sieh dir andre an: es ist în allen.

Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen
unendlich sanft în seinen Händen hält.

*

Cad frunzele, cad de departe, parcă
s-ar veştezi în ceruri grădini îndepărtate;
cu gesturi de negare cad mereu.

Şi cade-n nopți adânci pământul greu
de lângă stele în singurătate.

Noi toți cădem. Mâna de colo cade.
Şi altele, şi toate, rând pe rând.

Dar este Unul care ține-n mână
căderea asta nesfârşit de blând.

ALEXANDRU PHILIPPIDE TOAMNĂ

CAPITOLUL UNU

«Ce vânăt amurg...».

Prin vinete-amurguri, prin veştede ramuri, se-apropie toamna cu paşi arămii... Din vămile văzduhului, toamna pornise tiptil printre frunze moarte, printre vrejuri şi printre crengi trosnitoare, vulpe tăcută, măturând pământul cu coada, păşind cu sunet înfundat de labe prudente, scrutând orizontul cu ochi micşoraţi şi reflexivi, prospectând atent împrejurimile ca un strateg încercat.

Cu-o săptămână mai-nainte, pe Transfăgărăşan, din verdele-mbătrânit şi din rugină, din curcubeul de adori şi de transparenţe, vulpea – materializare a anotimpului – nu li se-arătase. Le ieşise-n cale-un cerb, indiferent în măreţia lui împodobită cu ample coarne rămuroase pe măsura vastelor ogive ale codrului, şi-un urs – adolescent, judecând după blană, după colţi, după cheful de joacă – născut şi crescut se vede într-o rezervaţie, fiindcă se-arăta prietenos cu oamenii şi le căuta societatea. Redat libertăţii, animalul primea danii comestibile şi-n semn de gratitudine, în timp ce donatorii imortalizau fotografic momentul de-nfrăţire-ntre specii, el le trăgea câte-o labă amicală.

«*„Ce vânăt amurg...”.* Hm! sună-a poezie... Numai Tudor citează când nu te-aştepţi, de parc-ar spune de la el».

În momentul acela, punga de nailon din mâna dreaptă a Sânzienei se sparse-n fund şi pe trotuar fugiră, care-ncotro, cele cinci vinete lunguieţe, «ultimele de anul ăsta», şi cele două kilograme de mere domneşti, cumpărate mai adineauri din piaţă, de la ţărani.

(«Of! De o mie de ori am zis să-mi iau nişte plase ca lumea, nu flendurile-astea, în care pui două paie, şi s-au dus dracu'! Bine că nu s-a rupt a cu untdelemn! Nu mă-

nvăț odată minte!».)

În timp ce Sânziana se moraliza – adunându-şi de pe jos proviziile şi-ncercând să le-nghesuie-n punga validă în care avea două «jumătăți» de untdelemn, şi-n geanta maro, «de moaşă comunală» – o femeie de vârstă mijlocie, căruntă, îmbrăcată-ntr-un impermeabil verde, îi întinse o pungă de nailon şi se-apucă să-i ajute. Totul fusese recuperat.

— Vă mulțumesc, doamnă, şi nu vă supărați, dar să vă dau leul pe pungă, zise, trăgându-şi sufletul, Sânziana.

Femeia făcu semn cu mâna că nu era nevoie.

— Nu mă mai cunoaşteți, doamna doctor! Ce să mă mai cunoaşteți... şi femeia făcu un gest demonstrativ către părul cărunt, către fața ridată, către corpul ei – piele şi os.

— Filipescu... Filipescu Angela, salonul 10... 1970, spuse rar Sânziana.

— Da, doamna doctor! Mă mir că nu m-ați uitat.

— Cum să vă uit!

«Filipescu Angela, 36 de ani, muncitoare textilistă. Tentativă de sinucidere. Otrăvire cu „Sodil”. Hematoame pe tot corpul provenite din bătaie». O noapte-ntreagă luptase s-o scoale din morți. Apoi plastia de esofag, trei luni în salonul 10, pat 7.

— Ce vă mai fac copiii, bărbatul?

— Mulțumesc, doamna doctor, băiatu-ăl mare-a terminat armata, e parchetar pe şantier, ăl mic e la liceul tehnic. Nenorocitu’ ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit, a făcut ciroză, am pătimit ce-am pătimit, da’ măcar am scăpat. Acum, trăiesc şi eu pentru copii, să-şi facă şi ei un rost, şi pe urmă... Că vorba de mi-o spuneați dumneavoastră: i-am făcut – trebui’ să-i facem şi oameni. Că bărbații, dă-i dracu’, Doamne iartă-mă!

«Dă-i dracu’, dar parcă nu pe toți», se gândi Sânziana.

— Am fost mai săptămânile trecute pe la spital c-am o cumătră internată, şi-am aflat că v-ați mutat la alt servici

şi că v-aţi... v-aţi divorţat cu soţul.

Sânziana înclină din cap în semn de aprobare.

— Ce să facem, doamnă Filipescu, aşa e viaţa...

— Dumneavoastră să fiţi sănătoasă, şi fetiţele.

(«Va să zică i s-a dat un raport complet. Fifi? Gina? Oricare... Că nu le mănâncă pe niciuna discreţia».)

— Foarte bine ziceţi.

Îşi mai făcură câte-o urare pentru ele şi pentru copiii lor, după care, doctoriţa Sânziana Hangan şi fosta ei pacientă, Filipescu Angela, îşi spuseră la revedere.

«„Nenorocitu' ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit", parcă aşa spusese Filipescu Angela, salon 10, pat 7. Cum trebuie să se poarte-un om ca să-i consideri moartea o binefacere... Doamne, Doamne!

Când îi spusese Alexandru că *trebuie* să se despartă, poate că şi ea-i dorise moartea. Cât de elevat să fie un om – să nu vrea să te vadă mort, dacă-i dai o măciucă-n cap? Să nu vrea să i se facă o dreptate mai presus de ce oferă Justiţia?».

Sânziana avu un zâmbet ca la o pagubă de care te-ai consolat. Scutură apoi din cap, ca şi când ar fi jenat-o o şuviţă de păr. «Să mişcăm niţel „sediul central" ca să aşezăm altfel gândurile. Dacă n-ar fi fost simpozionul de microbiologie, când aş fi văzut eu Transfăgărăşanul?

...Ce drum, ce vreme, ce culori, câtă pace şi câtă măreţie. Şi noi doi, ca la-nceputul lumii. Am făcut drumul dus-întors fără să ne-atingem, fără exclamaţii de entuziasm, cu umilinţă, ca-n faţa unei minuni de nepătruns. De ce să nu ne trecem în revistă gândurile şi-amintirile frumoase, când le-avem? De câte ori n-am să mai merg în minte pe Transfăgărăşan? De câte ori n-au să-mi alunece gândurile-n prăpastia Barajului? De câte ori n-am să te strig „Mircea, Mircea!"? De câte ori nu strigam cu capu-n pernă, în adolescenţă, „Daniel, Daniel!", invocându-te, nene Dal, iar tu habar n-aveai că te iubesc? De câte ori n-am strigat tare „Pavel, Pavel!",

încercând să domin vuietul mării de care e legat numele tău, Pavele? De câte ori nu v-am mângâiat cu sufletul, domnule doctor Naiculescu, îngânând ca pe-un refren dintr-un cântec de leagăn „Nini, Nini…”? Şi când eraţi în „lumea cu luminile”, cum zicea Maica, şi de când v-aţi dus. Iar dumneavoastră, domnule doctor Murgu, dumneavoastră sunteţi o permanenţă a vieţii mele sufleteşti. N-am să-ndrăznesc niciodată să vă spun… dar vă rostesc de multe ori numele într-o incantaţie care-l rostogoleşte-n adâncimi fără dimensiune.

Când am început să mă-ndrăgostesc de Mircea, m-am simţit vinovată faţă de dumneavoastră, mereu mă trezeam spunând „iertaţi-mă, domnule doctor, iertaţi-mă, sunt o fiinţă… o biată femeie, am încă vârsta la care dorinţa atârnă greu în balanţă, dar orice s-ar întâmpla, în sufletul meu…”. Nici nu ştiam că nu mint. Deşi îl iubesc pe Mircea…

Ce patetică sunt! Şi de ce să nu fiu? Şi faţă de tine însuţi, nici în tine însuţi să nu-ndrăzneşti să spui tot ce crezi, fără să-ţi fie ruşine, fără să te temi de ridicol, de lipsa de măsură?

Iar doctorul Kölönte… A, cu el e ceva încurcat. Parcă m-aş uita-ntr-o oglindă printr-un tifon. La orice m-aş fi aşteptat… dar să-mi dea un parfum… ce bine se asorta „Hermes Calèche”-ul cu vânăta din geanta „de moaşă comunală”. Becket, Ionescu, nişte dulci copii!».

La acest punct al monologului ei, doctoriţa Sânziana Hangan ajunse-n faţa apartamentului în care locuia de şapte ani. În deschizătura cutiei de scrisori – cutie mare de lemn băiţuit, «*safe*-ul băncii Angliei», cum îi zicea Maria, stătea-nfipt un braţ de crizanteme: bulgări mari de zăpadă imaculată, sfere opulente, sângerii, cu nervuri de aur, cataifuri ruginii, fideluţe mov, albe, roz-stins, coniac, *champagne,* galben ca puiul ieşit din ou, galben de smântână – un braţ de culori şi de forme peste care plutea un miros dulceag-amărui de miere şi de toamnă.

Sânziana lăsă pungile de nailon în dreptul uşii, scoase cu grijă cozile florilor din cutia poştală, una câte una, le ținu pe brațul stâng ca pe-un copil, închise ochii şi le strânse la piept.

«Înseamnă că pleci, dacă n-ai şi plecat, altfel...», îşi spuse ea în timp ce-ncerca să descuie «yala».

— Stai că-ți deschid eu, se-auzi dinăuntru glasul Mariei.

Şi uşa se dădu la perete. Sânziana stătea nehotărâtă-n cadrul ei.

— Pup, pup! zise Maria, şi-şi sărută mama pe frunte, obicei de când era mică, şi maică-sa trebuia să se-aplece pentru acest ceremonial tandru.

Acum, fata-şi întinse doar nițel capul, o sărută, apoi, cu o privire complice către flori, îi şopti:

— Ei, îm?

— Vreun fost pacient...

Fata închise un ochi.

— Şi de unde ştii că nu sunt pentru tine? o-ntrebă maică-sa.

— Faci mişto de mine?!

— Iar vorbeşti ca pe maidan?

— Stimată doamnă, folosesc un limbaj argotic, atâta tot, adăugă fata cu o dicție pedantă, şuşotind apoi la urechea maică-sii:

— Avem oaspeți... pe «dumnealui», de! pe tata.

— A!

— Când am venit acasă, la 12, c-a lipsit diva de fizică, le-am găsit «ca pe-o scrisoare la cutie»; şi-i arătă din ochi florile. Nu le-am luat, ca să le vadă mahalaua, şi Maria făcu un gest larg către uşile de pe palier.

*

De fapt, Maria nu le luase fiindcă ştia că vine taică-său. Chiar dacă-ntre părinții ei totul era de mult mort şi-ngropat, nu prindea rău ca «domnul», să vadă că fosta

nevastă nu era de lepădat, îşi zicea Maria cu mintea ei de şaisprezece ani.

De câte ori venea taică-său şi-ntreba unde e Sânziana, Maria-i răspundea invariabil: «cu vreun *gagic* la cinema», folosind «neologismul» foarte *en vogue* cu intenția de-a-şi enerva tatăl.

«Unde-ai învățat să vorbeşti aşa?», o-ntrebă acesta.

— În societate, şi dacă nu-ți place, regret. Ce vrei, sunt un copil semi-orfan.

Sânziana, care-şi cunoştea copiii, ştia de ce fata ei cea mare îşi compusese un asemenea personaj «sictirizant» – cum ar fi spus cei din aceeaşi generație cu ea – pe care nu scăpa nicio ocazie să-l arboreze şi să-l joace în cele mai mici amănunte în fața lui taică-său, ca o actriță de mare talent, îndrumată de mână de maestru.

Aproape după fiecare vizită paternă, Maria răbufnea, blagoslovind-o ca la uşa cortului pe actuala nevastă a lui taică-său şi netrecându-l cu vederea nici pe acesta, cu toate-ncercările Sânzienei de-a o domoli.

— Ce, vine-aici să-şi verse nervii pe care şi-i face cu «marea vedetă»? Vine să ne şicaneze pe noi că aia a dumnealui se culcă cu altul?

— Maria, te rog să taci, te rog să taci, că dacă nu, plec pe stradă.

— Sigur, să tac cum ai tăcut tu! Ca o... bleaga. Vine una şi-ți ia bărbatul şi tu zici «ia-l, scumpi, dacă-ți trebuie».

— Tu ce-ai fi făcut în locul meu?

— Ce-aş fi făcut?! Mă duceam la «aia» şi-o luam de ciuf şi măturam trotuarul cu ea şi-i ziceam «paştele şi Dumnezeii mă-tii de... lasă-mi bărbatu-n pace că, de nu, te pocesc!». Aşa i-aş fi zis, şi-aşa i-aş fi făcut, nu ca tine, distinsă doamnă doctor.

Şi Maria se roşea şi se zburlea ca şi când scena s-ar fi petrecut în realitate.

Sânziana Hangan n-avea nici o-ndoială în ceea ce priveşte eficacitatea rețetei propusă de fiică-sa. Mai întâi,

pentru că majoritatea oamenilor se teme de scandal şi «marea vedetă» ar fi dat poate-ndărăt în fața unei asemenea vehemențe; în al doilea rând, pentru că Alexandru s-ar fi simțit flatat de-această vehemență şi-ar fi socotit-o, vanitos cum era, o dovadă de dragoste din partea nevestei sau măcar o dorință tenace de a-l păstra. Pe când ea…

Şi, dintr-odată, inima fetei se-nmuia şi-o lua-n brațe pe maică-sa, ca pe-un copil prostănac, şi-o săruta şi-o săruta şi-i sufla la ureche:

— Dă-i dracu', noi să fim sănătoase.

*

Maria îi întinse maică-sii cheia cutiei de scrisori, apoi se-aplecă şi ridică cele două plase cu provizii.

— Vezi că mai e ceva-n cutie, zise ea şi făcu stânga-mprejur, spre bucătărie, fără să mai privească-ndărăt.

În cutie, Sânziana găsi un plic albastru, pe care scria, cu un scris necunoscut, «Doamnei doctor Sânziana Hangan», şi un pachețel lunguieț, un etui ca de stilou, învelit într-o hârtie cu steluțe aurii. Deschise scrisoarea.

«Ți-am urmat sfatul. Trebuia să plecăm săptămâna viitoare. Totul s-a precipitat. Aseară, am aflat că plecarea este pentru azi la 10. Te-am căutat la Institut, centrala era stricată. Nu mă certa. Rămâi cu bine, înțeleaptă mea iubire,

Mircea».

Citi scrisoarea de câteva ori. Îşi înăbuşi un oftat fiindcă auzi paşii Mariei. *«Înțeleaptă mea iubire…».*

Deschise maşinal ambalajul cu steluțe aurii sub care se afla o cutiuță cu capac bombat. Într-un culcuş de mătase vişinie, strălucea molcom o brățară filigranată aurie, împărțită-n casetoane mici, împodobite alternativ cu jad şi cu ochi de tigru. Pe interiorul capacului Sânziana citi «Chinese jewels».

Maria, care venea din bucătărie cu paşi mari şi cu gura

plină de ce avea să-i mai spună, înghiţi în sec.

— Puşică, ce e cu tine? rosti ea cu glas matern şi-şi mângâie mama pe cap şi pe obraz.

Se uită apoi în cutiuţa de mătase, apucă delicat brăţara şi o prinse la mâna stângă a maică-sii, deşi întâmpină împotrivire.

— Ţi-a dat-o ca s-o porţi, nu? Hai în casă, îi spuse ea rugător, şi-o luă pe după umeri.

«Săraca de tine, ce-o fi-n bietul tău sufleţel», se gândi fata.

— Bună ziua, îşi salută Sânziana fostul bărbat.

— Sărut mâna.

Alexandru o cântări de sus şi până jos. În lumina roşiatică ce pătrundea prin fereastra sufrageriei, mare cât peretele, Sânziana i se păru frumoasă. «Nu *mi* se pare, chiar *este*». Verdele stins al scurtei de catifea, pusă peste un pulover gălbui cu guler întors, îi venea bine; se asorta cu părul ei castaniu, cu faţa bronzată, în care ochii cu paiete aurii păreau mai luminoşi şi mai deschişi decât de obicei; scurta scotea în evidenţă şoldurile, care se curbau domol într-o fustă-n carouri cărămizii, oranj şi galbene, aşezate-n *biais.* Pantofii montanţi, cu un pic de toc, dădeau eleganţă gleznelor şi picioarelor drepte ca o linie stilizată continuu din care nu se detaşa niciun muşchi.

«Are o strălucire...», îşi zise Alexandru şi i se aprinse privirea, «strălucirea pe care o capătă orice corp când se ştie iubit», trase el concluzia, uitându-se avid la fosta nevastă. Îl apucă un fel de iritare.

Sânziana se duse-n camera ei să pună scrisoarea şi cutia brăţării-n dulap. O clipă o bătu gândul să-şi scoată brăţara de la mână. «La urma urmei, de ce? Singura care n-ar fi trebuit să ştie, Maria, ştie. În rest...!». Mai strânse o dată la piept florile pe care le ţinuse tot timpul pe braţul stâng şi le puse-n patul ei îngust. Când reveni-n sufragerie, Alexandru se-apropie de ea, o apucă de ceafă şi vru s-o sărute. Sânzienei îi bătu inima repede şi simţi o greaţă şi o nelinişte ca la un început de boală.

Se uită la el atât de surprinsă, încât Alexandru renunță.

Maria veni-n sufragerie cântând asortat cu pasul milităros pe care-l adoptase *ad-hoc:* «La oaste când am plecat, Lino, Leano...».

Fata era-mbrăcată acum într-o fustă care abia dacă-i depăşea cu un lat de palmă puloverul gros de lână seină, foarte mulat pe bustul din care sânii abia mijeau. Îşi ridicase părul într-un coculeț, drept în creştet, şi-nfipsese-n el două măciulii mari de sidef, foste ace de pălărie ale răposatei sale bunici, Smaranda Hangan. Îşi vopsise puternic pleoapele cu albastru, iar pe degete îşi înşirase tot felul de «bijuterii» luate de la «tinichigerie», până-n doişpe lei bucata.

Sânzienei îi veni să râdă mai ales de boiala de pe pleoapele ei – truc nou de ultimă oră, bine-nțeles – căci până atunci n-o văzuse niciodată «travestită» astfel. Îi veni să-i spuie «ce te-ai boit ca o pațachină?», dar se gândi că nu trebuia să-i strice fetei efectele față de taică-său.

Alexandru, contrariat de tot ce se petrece-n fosta lui casă – şi, de ce n-ar fi recunoscut-o, mai ales de brațul de crizanteme din cutia de scrisori, iar acum, de brățara de la mâna Sânzienei – cu un glas care se străduia să nu-i trădeze enervarea, se adresă fiică-sii pe-un ton ironic:

— Faci reclamă pentru vreun circ sau pentru vreo fabrică de ciorapi-chilot?

— Ei bine, domnule, nu! Nici circ, nici izmeno-ciorapi! Îmi fac propria reclamă! «Lume, lume! veniți de vedeți: şarpele boa, şapte metri de la cap la coadă, zece metri de la coadă la cap!».

Sânziana izbucni-n râs, în timp ce Alexandru se roşi de indignare: mai mult de râsul ei decât de ireverența fiică-sii.

Maria, făcându-se că ignoră impresia pe care le-o produsese părinților, i se-adresă pe-un ton oficial maică-sii:

— Doamnă doctor, în ordine cronologică, ați fost

căutată de H. B.-uri şi de un domn Pavel Vlas care vă va mai căuta în jurul orei 6.

La numele «Pavel Vlas», Sânziana simţi nevoia să se-aşeze.

Fata continuă, fără să-i fi scăpat reacţia maică-sii («O fi ăl cu florile şi cu brăţara? Că altul cine să fie?»):

— V-am făcut un piuré de cartofi, chiftele prăjite şi salată de varză roşie ca să vă refaceţi forţa fizică şi ca să vă păstraţi frumuseţea. În baie, veţi găsi înmuiată cu «„Far” – produs excepţional, spală, albeşte, înfrumuseţează şi, dacă ştii să te porţi, face şi ouă» – veţi găsi înmuiată, precum v-am spus, lenjeria de pat din terocel imprimat – 18 lei metrul – a doamnei doctor Sânziana Hangan şi-a fiicelor sale, domnişoara Maria Bujor şi Ana Hangan. Acum, să vă pun o-ntrebare: doriţi să mă duc s-o iau de la grădiniţă pe sora mea, zisă «falfabeta»?

— Cum vrei; când am trecut pe-acolo se jucau în curte, aşa că poţi s-o laşi până spre 6.

— Mă rog, dacă este la alegere… Până una-alta, vă rog respectuos să-mi permiteţi să mă deplasez până-n piaţă spre-a cumpăra din sectorul particular nişte cucurbitacee, popular zise tărtăcuţe, pentru decoraţiuni interioare.

— Ai bani?

— Ca la turci, doamnă, ca la turci. Domnule, i se adresă lui taică-său, dacă doriţi să mă-nsoţiţi, plăcerea e de partea mea, dacă rămâneţi cu doamna, şi n-am să vă mai găsesc când mă întorc, vă spun: rămâneţi cu bine şi transmiteţi, vă rog, salutările mele, doamnei, soţia dumneavoastră, şi fiului dumneavoastră, *mon demi-frère.* Doamnă, domnule, bună ziua!

La ultimele cuvinte, îi salută scurt, dintr-o-nclinare de bărbie, le-ntoarse spatele şi, cu un mers graţios şi elegant, care-i punea-n valoare corpul nepârguit, se-ndreptă spre uşă.

«Aşa trebui’ să fi fost soacră-mea la vârsta ei», se gândi

Alexandru. «Aceiaşi ochi albastru-nchis, acelaşi păr negru, la fel de subțirică, la fel de frumoasă!».

— Ție nu ți se pare că fata asta exagerează? o-ntrebă Alexandru pe Sânziana.

— În ce fel? îl întrebă Sânziana la rândul ei, fără niciun interes în glas.

În momentul acela, sună telefonul.

— Alo! Da, nene Daniel... A şi trecut un an?!... Direct la Belu... Da, ştiu, De câte ori merg la Mama şi la Tata, trec şi pe la el. Bine, la 11. La revedere.

«Un an de când v-ați dus, domnule doctor Nini Naiculescu. Nini, Nini». Tot trecutul dădea năvală asupra ei. Pavel, Nini, chiar şi Nenea Daniel, chiar şi Alexandru. «Şi tu, Mircea, eşti şi prezent şi trecut... Trecutul e o-ncăpere din prezent în care intrăm mai rar. N-avem decât să deschidem o uşă, atât, şi suntem în trecut, iar uşa asta se deschide singură foarte des».

— Scuză-mă, te rog. Să revenim la ce vorbeam. De ce crezi că Maria exagerează, mai degrabă *cu* ce?

— Bine, dar tu n-o vezi cum umblă-mbrăcată, cum se boieşte? Cum o laşi?

— Chiar dac-ar umbla aşa tot timpul şi n-aş avea ce să-i reproşez: aşa umblă, să nu exagerez, 80 la suta din generația ei. Şi generația asta nu e cu nimic mai rea decât altele. Acum, am să-ți spun ceva pe care din solidaritate cu ea n-ar trebui să ți-l spun: umblă aşa numai când o vezi tu. De exemplu, fusta cu care era îmbrăcată n-o mai poartă de cel puțin doi ani. O şi uitasem. Vrea cu orice preț să te contrarieze. E un mod copilăros de a-şi manifesta sentimentul de frustrare.

— Ce fel de frustrare?

— Nu te face că nu pricepi! De copil părăsit de tată.

— Bine, dar cred că nu mă poate-nvinui de nimic, cred că nu-i lipseşte nimic.

— Nu-i vorba de ce crezi *tu,* e vorba de ce crede *ea.* Cred că eşti convins că eu n-o influențez în direcția asta; ba, dimpotrivă: mă străduiesc să-i demonstrez că relațiile

dintre un bărbat şi-o femeie n-au legătură cu cele părinte-copil. Că tu nu mai eşti bărbatul meu, dar că eşti tatăl ei. E mare şi judecă singură şi, mai ales, ca mulți adolescenți, trece printr-o perioadă de negare şi de nonconformism. Şi te-a ales pe tine țap ispăşitor.

— Nu-i săptămână-n care să n-o văd; o iubesc; cred, *sper,* că nu-i lipseşte nimic.

— În acest «sper» simt o nuanță de dubiu. În sinea ta, cred că te-ndoieşti că nu-i lipseşte nimic. Şi dă-mi voie să-ți traduc acest dubiu: în gândul tău, îți spui, bine-nțeles, că ce-i dai *tu* ei, împart *eu* cu cealaltă, cu cea din flori. Nu-i aşa? Vreau să ştii că tot ce prisoseşte din stricta ei întreținere, a Mariei vreau să zic, depun pe-un cec, pentru ca-n momentul când i-or trebui banii ăştia, să-i aibă.

— Ai putea s-o-mbraci mai bine.

— E-mbrăcată decent, cum trebui' să fie o fată de vârsta ei. Nu vreau să capete gustul boarfelor, să devină «borfomană», cum zice ea. Nu-i cu nimic mai prost îmbrăcată decât mine, iar eu sunt adultă, nu mai cresc. Vreau să ştie să cântărească banul, să aibă mentalitatea unui om care trăieşte dintr-o suma fixă. Eu trăiesc ca toți oamenii din categoria mea. Dar nu boarfele-i lipsesc ei.

— Sunt sigur c-ai să spui ceva care să mă acuze.

— Nu-i vorba nici de acuzat, nici de scuzat. Numai că, vezi, copiii de părinți despărțiți sunt cu părintele «lipsă» ca nevestele de navetişti: fiecare cu viața lui. Eu te-nțeleg. Eu am ajuns la vârsta când înțeleg orice, dar nu-i poți pretinde nimănui să fie gata-nvățat de când se naşte. La copiii cu părinți despărțiți apare totdeauna un dezechilibru, mai grav sau mai puțin grav, ca-n cazul Mariei: copiii ăştia n-au o idee clară despre ce este o familie. Nici eu, de altfel, dacă stau bine să mă gândesc, n-am avut o idee limpede-n privința asta. Cred totuşi că-n mintea mea lucrurile erau mai clare decât într-a Mariei. Eu ştiam că n-am tată. Ştiam că el murise pe front şi că niciodată n-am să am tată. Şi n-am suferit afectiv de lipsa

asta, fiindcă eu nu l-am cunoscut pe Tata. Am suferit, când mi-am dat seama, social, ce dezarmat e un copil când n-are un bărbat în spate. Dar afectiv nu puteam suferi după ceva ce nu cunoscusem. Mie n-avea cine să-mi tulbure apele. Maria însă – cum spune ea, în glumă, dar nici nu-şi dă seama câtă dreptate are – este o semi-orfană.

— Am impresia că ai fi preferat să fie orfană de-a-devăratelea, zise el cu-o ironie pe care-o dorea benignă.

— Eu? încerc să-ți explic ce se-ntâmplă cu ea. Pentru ea e mai bine să aibă un tată, scriitor cunoscut, cu un statut social… decât să aibă doar mamă: o obscură doctoriță de laborator…

— Cum are cealaltă.

— Exact, cum are cealaltă! Cealaltă are însă un statut sufletesc cert: ea n-a avut, n-are şi n-o să aibă niciodată un tată. Eu sunt unicul ei părinte, aşa cum a fost Mama pentru mine. Sper să nu simtă lipsa asta niciodată. («Ce-o fi vrând Pavel?».) Mariei însă *tu* îi lipseşti. Nici nu te-ar iubi… nici nu te-ar urî… nici indiferent nu i-ai devenit.

— Cum ți-am devenit ție…

— Eu am o putere de-a mă vindeca, o putere ca şopârlele. Le rupi coada, ele trăiesc mai departe. N-am fost în viața mea bolnavă în afară de bolile copilăriei şi de-o gleznă luxată. («Ce fericită m-a făcut glezna asta. Mi-aş fi scrântit toate-ncheieturile cu mâna mea numai să…».) Nici Mama n-a fost. Am să mor probabil ca ea, repede şi fără să sufăr. Cel puțin îmi place să sper.

— Hai să nu mai dramatizăm.

— «Hai să nu mai dramatizăm»! Ce convențional sună vorbele astea! Şi despre ce să vorbim? De fapt, afară de ce o priveşte pe Maria…

— N-avem ce ne spune, nu-i aşa?

— Chiar aşa! Ce să ne spunem? Oamenii despărțiți n-au prezent, nici viitor comun. Ei au numai un biet trecut din care, dacă-l tot pigulesc şi-l tot vântură, în loc să-l lase să-şi doarmă somnul, fac un venin al prezentului. Şi

de venin nu duce nimeni lipsă... Mie mi-e foame, dacă vrei să mănânci din chiftelele şi din piureul făcut de Maria, poftim, dacă nu, aşteapt-o, fă ce vrei. («Doamne, de ce-o fi telefonat Pavel?».)

Sună din nou telefonul.

— Alo, da, doamnă. Mi-a spus Maria, dar am uitat, nu vă supărați... Da, e unul dintre cei mai buni chirurgi din generația mea, aş îndrăzni să spun chiar cel mai bun... îl cunosc, am fost colegi de grupă... Cum să nu... O clipă numai, să scriu în carnet...O-lim-pi-a Ma-te-es-cu. Bun. Mă duc chiar mâine dimineață... Aha... un coleg în trecere prin Bucureşti, el le-a pus... Bun... Sărut mâna...

— Am lichidat şi cu H. B.-urile.

— Cu ce?

— Cu haş-beu-rile, care nu reprezintă simbolul vreunui vaccin sau al vreunui ser, ci se traduce prin «hoaşte bătrâne» zise şi «haş-bilici», cum le-a botezat fiica noastră comună pe «tinerele» mele vecine, pe care nu le are la inimă.

În timp ce dădea aceste explicații filologice, Sânziana îi oferi fostului ei soț un scaun la masa din bucătărie, iar ea se-aşeză-n fața farfuriei întinse, pusă peste un şervet imprimat cu fructe.

— Nu vrei o chiftea?

— Aş bea ceva.

— «Cico» sau «Pepsi», altceva n-am. Băuturi bețive nu se beau în casa asta decât din an în paşti. Adusese Tudor nişte coniac, dar l-a băut tot el, pe tot.

Numele lui Tudor nu-l binedispuse defel pe Alexandru.

— Anul ăsta am vrut să vin la 24 iunie pe-aici, dar mi-ai spus că nu eşti acasă.

— De 24 iunie?

— Da, de ziua ta. Sânzienele, sânzienii, Sanctus Joannes. Dar ai spus că nu eşti acasă.

— Nici n-am fost. Am mâncat cu fetele-n oraş. Mi-a spus Maria că-mi taie mâinile dacă spăl vreo farfurie de ziua mea. Şi dac-aş fi fost acasă crezi că trebuia *chiar* să

vii?

— Sânziana, ori de câte ori fac o tentativă de-a stabili nişte relaţii... umane între noi, o respingi. Nu suntem nici primii, nici ultimii oameni care se despart. La urma-urmei, ne-am despărţit foarte civilizat.

— Ce e drept, nu ne-am azvârlit cu oalele-n cap... Numai că motive pentru care să ne mai vedem... Afară de Maria, «motiv» *obligatoriu,* ce mai avem de-mpărţit?

— Crezi că le dai un exemplu bun cu flori, cu...?

Şi, uitându-se la brăţara Sânzienei, Alexandru atacă brusc subiectul care-l râcâia pe suflet de când intrase-n casă, trecând peste întrebarea fostei lui neveste, căreia i se opri chifteaua-n gât. Altădată, l-ar fi poftit pe uşă-afară pentru asemenea indiscreţie, acum însă, într-o dispoziţie generoasă din pricina dragostei pentru Mircea, neliniştită de telefonul lui Pavel şi copleşită de amintirea lui Nini Naiculescu, pe care-a doua zi prietenii aveau să-l pomenească, îi răspunse lui Alexandru cum ar fi răspuns oricui i-ar fi pus o astfel de întrebare.

(«„La-nceput ai să-l urăşti, ai să-l scoţi din rândul oamenilor, pe urmă, are să-ţi devină indiferent şi n-ai să mai cheltuieşti niciun sentiment pe el, şi mai pe urmă, ai să te uiţi la el cum de fapt trebuie sa ne uităm la fiecare semen al nostru când începem să-l considerăm prin prisma unui singur sentiment: înţelegerea”. Măicuţa mea dragă, totdeauna ai avut dreptate».)

— Dacă te-ar auzi cineva, ar zice că te porţi ca un bărbat gelos. Alexandru păli atât de tare că, un moment, Sânziana se gândi că i se făcuse rău. («N-ai învăţat nimic de la „marea vedetă”, mare, într-adevăr, în viaţa ta n-ai să ştii să ascunzi ce simţi».) Eu însă ştiu că nu poate fi vorba de-aşa ceva şi de-asta am să-ţi răspund ca unui părinte îngrijorat de educaţia copilului său, educaţie pe care n-are timp s-o supravegheze. Aşadar: n-ai niciun motiv să fii neliniştit de «exemplul» pe care li-l dau fetelor mele, din care una e şi a ta. Nu văd la mine decât o viaţă de om cinstit şi-atât. În casa asta în afară de nenea Daniel, de

nenea Matei şi de Tudor, nu calcă decât rar picior de bărbat, şi atunci, *en tout bien, tout honneur.* Nu merg nicăieri fără Maria vorbesc de câte-un spectacol la care mă mai duc din an în paşti, că de vizite… Dumnezeu cu mila… Iar ea nu face un pas pe care să nu i-l ştiu. Mulți părinți ar vrea să aibă un copil ca ea. Fata asta-n viața ei n-a luat o meditație şi-a fost şi este printre cei mai buni copii din clasă. De când cu moda meditațiilor, bagă părinții mii, zeci de mii, în fundul copiilor şi de multe ori degeaba. Când am vrut să ia nişte lecții suplimentar la engleză mi-a spus: «Mi-a dat statul cap să-l folosesc; într-o lună, îți promit să fiu prima la engleză». Şi este. M-ajută cât poate, nu cere nimic mai mult decât îi dau eu; pentru fiecare leuț se justifică. E un copil bun, înțelegător şi echilibrat. Şi pe lângă toate astea care sunt prețioase pentru ea, ceva tot atât de prețios mai ales pentru mine: mă iubeşte.

— Dar te şi respectă?

— Mă respectă, poți să fii sigur. De altfel, nu iubeşti cu-adevărat decât pe cine respecți… Dar nu ți-am răspuns la-ntrebare. Să ştii că florile şi… sunt ceva cu totul întâmplător şi chiar dacă n-ar fi… Maria nu mai este copil. E-n stare să-nțeleagă lucruri pe care nu le vede şi despre care nu vorbim. Ar fi fericită să primesc în fiecare zi flori şi mai ales să ştie că mă iubeşte cineva pe care l-aş iubi şi eu. Dacă un om deştept, frumos, cunoscut, prin nu ştiu ce minune, m-ar lua-ntr-o zi de nevastă, nu ştiu cât de… fericită aş fi eu, ea însă nu şi-ar mai încăpea-n piele. N-am să uit cum arăta când am ținut anul trecut o comunicare la congresul de microbiologie. Nu trăia, plutea. Toată lumea a felicitat-o. Pe scările Institutului, mi-a şoptit la ureche: «E cea mai frumoasă zi din viața mea. N-am fost niciodată atât de mândră». Şi-a-nceput să plângă. Am mai coborât câteva trepte şi mi-a şoptit iar la ureche, de data asta cu un glas mic, în care se-adunase toată părerea de rău din lume: «De ce n-a trăit şi Bunița să te vadă?». Şi-am început să plângem amândouă, şi-

atâta am plâns că nu ştiau colegii ce s-a-ntâmplat cu noi de nu mai apăream la C.O.Ş., unde s-a dat o masă cu toţi participanţii.

Sânziana-şi şterse două lacrimi cu degetele, sperând să le facă neobservate. («Când am să-nvăţ să vorbesc despre tine, Mamă, fără să plâng?».) Îşi drese glasul, oftă, şi i se-adresă lui Alexandru pe-un ton de constatare:

— Pentru un părinte nimic nu este mai important decât să fie iubit de copilul lui. Dacă nu ştii să-l faci să te iubească – e o cauză pierdută. Eu n-aş vrea de la fetele mele decât să mă iubească aşa cum am iubit-o eu pe Mama. Acum, când am copii, îmi dau seama cât am iubit-o pe Mama.

*

«Ce copil n-ar fi iubit o asemenea mamă? Un om de-o cinste ireproşabilă, de-o tenacitate şi de-o răbdare cum eu, cel puţin, n-am mai văzut: dreaptă, înţeleaptă, blândă, şi frumoasă, şi-nvăţată. O ţărancă învăţată, învăţată cum numai ţăranul cu mintea lui proaspătă şi avidă poate-ajunge. Eram gelos că Sânziana o iubea mai presus de orice. Iar eu aş fi vrut… Eram umilit de ştiinţa ei şi, ca un prost, mă ofensau observaţiile pe care mi le făcea, în loc să fi deschis ochii şi să fi ciulit urechile să-nvăţ de la ea. Şi Sânziana, crescută de-asemenea mamă, ştia mai mult decât mine… şi asta mă irita. Mă irita că-n sinea lor mă judecau… şi că nu mă socoteau la-nălţimea lor. Aş fi vrut ca soacră-mea să mă admire, şi mă admira. Dar eu aş fi vrut – fără nicio rezervă. Aş fi vrut să mă găsească perfect. Când îmi bătea la maşină, îi acceptam toate sugestiile. Cum mi-a devenit soacră… parcă mă pişcase strechea. Când mi-aduc aminte de „pontifus maximus”… Şi pe lumea cealaltă o să-mi fie ruşine. Parc-o aud, cu vocea ei care ştia atât de bine să fie neutră când spunea un lucru neplăcut sau grav: „S-a strecurat o greşeală: este pontif*ex* nu pontifus”, iar eu – cocoşul

nătărău care se crede mai presus de toate orătăniile fiindcă se poate cocoța pe gard, am găsit o explicație „genială” pentru ignoranța mea. „Nu e o greşeală de tipar; eu îl simt altfel pe *pontifus,* mai expresiv mai cuprinzător, aşa că-l las cum este”. „În cazul ăsta şi *şuşă* trebuie să ți se pară mai cuprinzător decât *şosea”,* a zis ea, şi-atât a fost. Din ziua-aceea, nu i-am mai dat să bată nimic la maşină. Cel mai mult din firea ei mă supăra lipsa de reproşuri. Niciodată niciun reproş. Mi-era groază, pur şi simplu, să-i spun că mă despart de Sânziana, mai groază decât să-i spun Sânzienei. După ce mi-am luat inima-n dinți şi i-am spus, ea, ca şi când ce auzise era lucrul cel mai obişnuit, mi-a răspuns: „M-aşteptam… de vreo… şase luni. Ți-aduci aminte ce ți-am spus când mi-ai cerut-o pe Sânziana?… Să-ți spun eu. Ți-am spus: Nu vă potriviți şi s-ar putea ca mai curând sau mai târziu să vă dați seama de lucrul ăsta. Eu cred că nu faceți bine… Şi ți-am argumentat şi de ce! Acum nu mai are nicio importanță. Important este că Maria are să fie un copil cu părinți despărțiți. Te-ai gândit bine? Sigur că te-ai gândit, dar, pentru moment, asta nu ți se pare mare lucru. Îmi fac încă o datorie: te previn că dacă cine ştie cum, vreodată – acum ai să spui un ’nu’ categoric – dacă vreodată, că nimeni nu-şi ştie de la-nceput toate cărările vieții – dacă vreodată ai vrea să te-mpaci cu Sânziana, aşa ceva nu se poate. O cunosc atât de bine că aproape ştiu şi ce ți-ar răspunde. Dar, mă rog… să lăsăm pronosticurile. Vreau să-ți mai spun ceva şi cu asta, ce v-o da Dumnezeu fiecăruia. Faci o mare greşeală. Dai mălaiul din mână pe vrabia de pe gard. Dragostea vine şi trece. Căsătoria e o instituție, iar lumea e nesfârşită: posibilități de combinări, câte clipe are viața. Sânziana, pe lângă alte calități, are una care astăzi ți se poate părea fără importanță, dar pe care s-ar putea s-o regreți: *are o mare capacitatea de a tolera defectele.* Şi încă o calitate, cea mai mare, cea mai profundă: *e un om al datoriei,* nu pune niciodată plăcerea înaintea datoriei: ’Maurul şi-a

făcut datoria, maurul poate să moară"', încheiase ea cu un citat, ca să atenueze tonul grav al monologului pe care-l recitase-n fața mea. Câtă dreptate a avut... Am dat un om al datoriei pe-o colecționară de plăceri...».

*

Tăceau de câteva minute, fiecare cu gândurile lui.

— Să-mi fie de bine, zise Sânziana, ca să curme într-un fel tăcerea, în timp ce-şi strângea farfuria şi tacâmul pe care le puse-n chiuvetă şi lăsă apa să curgă un pic peste ele.

— Hai să mergem în sufragerie că vreau să-mi croiesc ceva şi am nevoie de-o masă mare.

În trecere, luă din dulapul de pe culoar un pachet ambalat într-o hârtie a magazinelor «Romarta». Lăsă pachetul pe servantă, în sufragerie, şi se duse-n camera ei, după cutia de lucru. Dădu cu ochii de crizantemele care stăteau răsfirate-n mijlocul patului ca un evantai pufos, imens. Luă un vas din vestibul, se duse-n bucătărie, îl umplu cu apă, se-ntoarse-n cameră şi aşeză florile cu grijă, preocupată să le-mbine cât mai armonios culorile. («Dragele mele, iubitele mele, iertați-mă că v-am lăsat atâta vreme fără apă, dar a năvălit trecutul peste mine. Voi nu ştiți asta...Ce-o fi cu Pavel? În viața mea n-am fost mai neliniştită...».)

În sufragerie, îl găsi pe Alexandru-n picioare, uitându-se prin fructiera aşezată-n mijlocul mesei, pe un petec rotund de țesătură aurie – căci se uita *prin* ea şi nu *la* ea. Acest obiect, o imensă cupă suprapusă unei cupe mai mici, răsturnată, în chip de picior, îl fascinase totdeauna.

Privită pe dinafară, fructiera părea o lume submarină încremenită, în care nimic nu era formă sau culoare precisă. Valuri verzui, violacee, gălbui, sângerii, se topeau unele-ntr-altele, pentru a se despărți apoi într-o profuziune de franjuri, de aripi, de nervuri, de lamele ale unor plante sau ale unor animale fabuloase, ori forme ale

materiei de dinaintea-mpărţirii pe regnuri. La bază, într-o cută a lumii aceleia haotice, se rătăcise o semnătură caligrafiată copilăreşte: *Gallé.*

(«Câtă artă într-o sticlă. Pe care-o faci ţăndări dintr-o mişcare neatentă».) Gratuitatea acestei mari investiţii îl tulbura. Sânziana îi întrerupse meditaţia. Cu mâini atente, ca şi când ar fi umblat cu o bombă, ea luă vasul şi-l băgă în servantă, încuindu-l cu cheia.

*

Sânziana le explicase fetelor ei că vasul acela era lucrul cel mai preţios din casa lor, că el costa o «avere», iar ele n-aveau voie să-l atingă, drept care Maria şi Ana îl ocoleau aproape superstiţios. O colegă de laborator, cu care lucrase-ntr-o după-amiază la nişte coeficienţi, preţuise *gallé*-ul la 15.000 de lei «pe puţin», ceea ce pe Sânziana n-o tulburase deloc; în schimb, cifra făcuse mare impresie asupra Mariei.

— Auzi tu, «Falfabeta»? 15.000 de lei! Ştii tu ce-nseamnă asta?

— Un număr de casă? o-ntrebase la rândul ei «Falfabeta», duios neştiutoare-ntr-ale cifrelor.

În ochii Sânzienei, lucrurile aveau valoare prin frumuseţe, deşi frumuseţea şi preţul se află de multe ori într-o interdependenţă justificată. Pe lângă frumuseţe, vasul avea o valoare afectivă deosebită pentru Sânziana. El era – împreună cu-o cruciuliţă de aur cu lănţişorul ei, pe care Sânziana le scotea de la gât numai la baie şi la mare, darul pe care i-l făcuse ei de botez «Naşa-mare», coana Luxiţa Bantaş, bunica profesorului Daniel Şerban, «nenea Dal», străbunica lui Tudor Şerban, naşă din neam în neam a familiei Sânzienei dinspre mamă.

«Sânziana, tu şi cu Smaranda sunteţi finele mele cele mai dragi, şi am de unde-alege, că n-or face-un regiment finele mele, dar o companie tot fac», zicea «Naşa-mare», căreia toţi cei apropiaţi îi spuneau – de la treizeci şi cinci

de ani, de când se făcuse soacră – Coana-mare. Coana-mare-şi scandalizase familia – mai precis pe fiică-sa, Luța, pe gineri-său, Sică Şerban, şi pe nepoată-sa, Marie-Jeanne («scandalizabilii, mimozele senzitive ale neamului», cum îi lua Coana-mare peste picior) – cu-asemenea risipă-n nişte vremuri atât de tulburi, ca anul ’40. În timp ce fiică-sa, Luța Şerban, scotocea toată casa până s-aleagă lucrul cel mai nefolositor, cel mai prăfuit sau cel mai urât ca să-l dea-n dar – în împrejurări asemănătoare, Coana-mare cumpăra sau alegea ca pentru sine: «Ori dai ori nu dai. Adică să-i dau altuia ce nu-mi place mie? Niciodată! Dac-o fi, Luțo, mamă, să sărăcim, să ştii că nu dintr-asta o să ni se tragă», îşi liniştise ea fiica în legătură cu darul destinat fină-sii Sânziana. «Fără *gallé* tuşesc, țărancele, că la neamul lor de la Cernați numai galeuri or fi avut!» îi răspunsese, ca argument suprem împotriva unei asemenea risipe, coana Luța. «Tocmai că n-au avut – să aibă», pusese Coana-mare punct discuției.

*

Sânziana şterse masa de sufragerie cu o cârpă de finet, şi-ntinse pe ea un bucle de-o culoare greu de definit: bătea-n negru, în maro, în verde şi-n… vişiniu totodată.

— Frumoasă țesătură! zise Alexandru. Cât costă?

— 250 metrul. Chinezească; cică e lână pură.

— Ce vrei să faci din ea? continuă Alexandru s-o-ntrebe, uitându-se cum Sânziana scotea dintr-o cutie de lemn natur, cu o semilună-ntr-un colț, un caiet, un metru şi-o cretă de croitorie.

— Palton.

— Şi de ce ți-l faci singură? Nu ți-e greu?

— Greu, uşor, scutesc 1.000 de lei, adică exact ce-mi rămâne-n mână la o chenzină, de la Institut; dacă mai pun şi ce iau de la Policlinica mea cu plată – o treime din ce câştig într-o lună. Şi Policlinica azi e – mâine poate să

nu mai fie.

Alexandru se gândi la braitşvanţul şi la vizonul Danei: 90.000 de lei. («Un chilipir, fiindcă i le-am luat cucoanei pe-amândouă deodată».)

— Când ai învăţat să-ţi coşi? încercă Alexandru să pună capăt comparaţiilor care-i trezeau un sentiment de culpă şi de revoltă. («Ca-n romanele gen *Dramele Parisului* – una bună şi econoamă, alta a dracului, risipitoare etc. etc.», îşi echilibră el starea de spirit.)

— Ştiu să cos de când eram mică şi le făceam rochii păpuşilor. Pân-acum doi ani, îmi lucra Mama, acum însă... E singura posibilitate de-a fi cât de cât în pas cu moda, cu mijloace modeste. Mi-aduc aminte cum zicea Coana-mare...

— Cine?

— Naşa-mare, bunica lui nenea Daniel.

— A, da!

— «Când s-a terminat cu boieria mi-am spus: „Madam Bantaş, dacă nu vrei să umbli ca pozele din cimitir, apucă-te şi-nvaţă croitorie”». Aşa şi eu. Dac-am s-aştept să-mi cos la marile case o să m-apuce bătrâneţea.

Sânziana măsura, trăgea semne cu creta, înfigea bolduri, lua seama atent materialului şi iar măsura.

*

«Poţi să-i dai unei femei luna de pe cer şi tot te-nşeală. Sânziana m-o fi-nşelat? Parcă n-aş crede. Oricum, n-am simţit. Dac-am fi rămas împreună, poate că şi ea... Dar sunt sigur c-ar fi fost altfel... Cu perdea. Socotindu-se vinovată, nemaiştiind ce să facă şi cum să-mi intre-n voie. Pe când *asta... asta* se poartă ca românul când are amantă: totu-i pute-acasă, începând bine-nţeles cu mine. „Are de studiat, are de repetat!” – motiv foarte bun ca să dormim în camere separate. Lipseşte de-acasă cât poate. Cu tipu’ ăsta, ultimul – ultimul, vorba vine – nu se fereşte nici pic. Îmi vine s-o omor. Nu mai are nevoie de mine. E

lansată şi răslansată. Frate-său a plecat. Maică-sa şi guvernanta văd de casă şi de copil. Mă-sa are bani căcălău, o casă pe care dac-ar vinde-o, cu lucruri cu tot, nici cu 3.000.000 n-ar fi plătită. Bijuterii – o casetă. Îi lipsea un nume impus, când ne-am luat. Chiar m-o fi iubit? E-atât de mare actriță că nu era cine ştie ce să-mbrobodească şi pe altul mai… nu numai pe mine. Şi, totuşi, atunci m-a iubit. Iar acum i-a trecut. Sunt oameni care nu prelungesc o legătură dincolo de iubire. Dar eu o mai iubesc? Mie mi-a trecut înaintea ei, dar mă fascina actrița: rampa, afişele, pozele, strălucirea. Pe Sânziana cred că n-am încetat nicio clipă s-o iubesc. Altfel de ce-aş fi fost şi de ce sunt mereu gelos pe ea? Dacă mă-ntorc la Sânziana, mă-ntorc cu mâinile-n sân. Ca să iau ceva-napoi de la Dana ar trebui să mă țin de nişte procese, care-ar dura pân' la moarte. Ce să-i iau înapoi? Blănurile, bijuteriile, călătoriile, tablourile? Fiindcă toți banii mei pe ele s-au dus. Casă n-am cumpărat, că avea; ceva la munte, la mare – nu, fiindcă aveau ei vila de la Sinaia. Blănuri, bijuterii, argintărie avea, dar nu-i strica să mai aibă. Cred c-ar răsufla uşurată s-o las. M-ar fi lăsat *ea* mai demult, dar nu vrea să-şi ia răspunderea despărțirii. Să divorțez eu – asta vrea! Dacă divorțez – îi fac jocul, dacă nu divorțez… Dar cât am să pot s-o duc aşa? Într-un hal de nervi, că mă mir că nu plesnesc? Până când?».

*

— Acum ne putem apuca de croit, zise Sânziana, şi vârî foarfeca într-o margine a stofei.

În timp ce ea, numai ochi, tăia pe liniile trasate cu cretă şi-nsemna pe dos nişte litere, de teamă să nu-ncurce bucățile, iar Alexandru-ntorcea pe toate fețele aceleaşi gânduri care-l întăreau în intenția de-a se-mpăca aici şi de-a pune cruce dincolo («ce? nu s-a mai văzut?»), dinspre intrare se-auziră glasuri de copii care strigau din răsputeri «dii, căluțule, dii!».

Uşa sufrageriei se deschise la perete şi apărură doi «căluţi»: Maria şi doctorul Tudor Şerban, fiecare cu un călăreţ în cârcă. Maria – cu un băieţel brun cu părul numai inele. Tudor Şerban cu o fetiţă şaten-deschis, aproape blondă, grăsuţă, cu ochi albaştri-albaştri. «Căluţii» încordară gâturile, scurmară covorul cu copita, scoaseră un «mihoho» la unison şi-şi depuseră jocheii-ntr-o berjeră.

— Sărut mâna, doamnă doctor, vă salut, domnule.

— Servus, spuse Sânziana ridicând doar o clipă ochii spre nou-sosiţii.

— *Haute couture*! Să ţi-l prezint pe fiu-meu, domnul Şerban Şerban, i se adresă Tudor lui Alexandru Bujor.

Între timp, îi întinse Sânzienei o plasă cu ceva destul de voluminos înăuntru.

— Asta ce-o mai fi? întrebă Sânziana cântărind plasa în mână.

— Un crap exotic, din Orientul îndepărtat.

— Înţeleg că mâine trebui' să te invit la masă…

— Vai, doamnă… *ni cette indignité!* Cum mă puteţi bănui?

— Ce vrei să fac din el? întrebă mai departe Sânziana, în timp ce-şi aprecia opera croitoricească.

— Păi, mă gândeam că burta o frigem pentru ăştia mici, iar noi, adulţii şi adolescenţii – şi cu un gest plin de deferenţă o arătă pe Maria – noi trei, un borşic cu leuştean şi-o plachiuţă.

— Cum vrea clientul! zise Sânziana, şi-şi adună metodic bucăţile paltonului, le-mpachetă şi le duse-n dulapul de pe culoar. Zăbovi acolo, rânduindu-le.

*

De când îi ştia, Alexandru simţise o adevărată aversiune faţă de toţi membrii familiei profesorului Şerban, aversiune pe care, la o analiză rece, îşi dădea seama că aceşti oameni n-o meritau deloc, dar pe care el,

fire pătimaşă, nu reuşea nici pic să şi-o domolească. Deşi, chiar faţă de el însuşi, nu-i venea să recunoască acest lucru, ceea ce-l scosese totdeauna din sărite în privinţa lor era că nu le putea reproşa altceva decât locul pe care-l ocupau în viaţa şi-n sunetul Sânzienei. Aerul acela de familie pe care-l avea Sânziana-n mijlocul lor sau cu fiecare dintre ei în parte. «Sunteţi *prietene* cu ei din snobism, fiindcă sunt boieri». «Ei sunt familia *noastră.* În viaţa mea nu m-am gândit că sunt boieri şi că noi suntem ţărance. De când mă ştiu pe lume, cu ei mă ştiu. Mi se pare-atât de ciudat ca cineva să creadă aşa ceva despre mine şi despre Mama; noi şi snoabe...», îi răspunsese Sânziana foarte mâhnită.

Luptând pe două fronturi, o dată, când profesorul Şerban îi povestise de când se cunoştea el cu Smaranda, mama Sânzienei, şi cât de prieten fusese cu doctorul Gheorghe Hangan, aflând un prilej atât de bun să-şi descarce direct resentimentele şi-n tabăra «boierească», Alexandru îi spusese profesorului că-nţelegea prietenia asta, dat fiind că «ţăranii s-au socotit totdeauna onoraţi de, *hai să-i zicem,* prietenia boierilor».

«Pe vremea noastră, a părinţilor Sânzienei şi-a mea, se făceau mai puţine separări – ca să nu le zic discriminări – generalizatoare. Dar dacă e vorba să generalizăm, să ştii că te-nşeli asupra ţăranilor: nimeni nu e mai selectiv, mai exigent şi mai circumspect în relaţiile cu oamenii decât ţăranul. Nu dă buzna cu prietenia peste nimeni şi mai ales peste cine nu-i de-o seamă cu el. Pe ţăran nu-l onorezi *tu* cu prietenia, te onorează *el* pe tine, după ce te-a cântărit pe balanţă de bijutier. Am câştigat cu greu prietenia lui Gheorghe şi-a Smarandei şi dac-am păstrat-o îmi place să cred c-am meritat-o. Prietenia, dragostea şterg barierele de clasă. Nevastă-mea e fată de-nvăţători de ţară, prietenii mei cei mai buni au fost Gheorghe Hangan, băiat de ţărani din Moldova, şi Iancu Stein, băiatul unui tinichigiu ovrei (mort în războiul din '16) şi-al unei lenjerese, cu dugheană-n Dudeşti. Noră-mea cea

mare, Myriam, e fata lui Iancu Stein şi-a Marioarei, iar Marioara e fata lui nea Ghiță Opran, cârciumar din gura Oborului. După cum vezi, şi „boieria” şi „rasele pure” sunt nişte corcituri. Şi-acum, că ți-am expus „arta mea poetică”, să mă mai duc şi-acasă», zisese profesorul Şerban, fără să se-arate ofensat de observația lui Alexandru Bujor.

O măciucă fiind însă prea de-ajuns la un car cu oale, din ziua aceea, familia Şerban îşi retrăsese «ambasada», fără proteste şi fără declarații, de pe teritoriul lui Alexandru Bujor, rămânând mai departe în aceleaşi relații de prietenie cu Smaranda şi cu Sânziana, continuând să se vadă la Smaranda, şi chiar la Sânziana acasă, când intransigentul şi susceptibilul stăpân era absent sau, de cele mai multe ori, la profesor acasă, unde Alexandru, fără măcar să mai invoce vreun pretext, nu răspundea nici unei invitații.

Tudor Şerban nu-i făcea de data asta lui Alexandru mai multă plăcere decât i-ar fi făcut altădată. Pe-atunci, Alexandru ar fi găsit un cuvânt cu care să-i scurteze vizita-n *casa lui.* Acum, acel cuvânt nu putea decât să scurteze propria vizită în casa altuia, căci, de la despărțire, Sânziana instituise un regim în care nu-ncăpea nici o-ndoială că-i tăiase lui Alexandru orice drept *la ea* în casă. La-nceput, pe când trăia Smaranda Hangan, Sânziana nu se-arăta la nicio vizită a lui Alexandru. După ce maică-sa murise, îndată ce problemele «tehnice», legate strict de creşterea Mariei, erau epuizate, Sânziana, fără alt preambul, îi spunea fostului ei bărbat «la revedere, am treabă». Astăzi, Sânziana i se părea lui Alexandru în duşi nesperat de buni în privința lui, ocazie de care trebuia să profite pentru testările preliminare propunerii de reconciliere. Şi-apoi, timpul trecând, parcă şi antipatia lui față de Tudor, că – de ce n-ar fi recunoscut-o? — el îi era de departe cel mai antipatic dintre Şerbani, se mai tocise. De fapt, antipatia nu era decât o etichetă sumară a sentimentelor

pe care i le inspira Tudor. Dacă l-ar fi situat pe Tudor Şerban într-un context neutru n-ar fi ştiut ce cusur să-i găsească. Deştept, cu o replică neaşteptată, cel mai imprevizibil om din câți cunoştea – sub acest aspect – fără ifose, deloc ostentativ, unul dintre puținii oameni care de dragul de-a nu jigni pe cineva înghițea un cuvânt oricât ar fi fost el de spiritual, sobru şi serios, sub aparența unei binevoitoare nepăsări, informat în domenii diverse, citit şi sensibil, om de cuvânt şi de caracter, Alexandru n-ar fi avut ce să-i reproşeze. Dar Tudor nu-i apăruse niciodată-ntr-un context neutru, ci-n «contextul Sânziana», în care Alexandru se simțea vioara a doua. Cunoscându-se de când erau pe lume, colegi de grupă la facultate, medici în acelaşi spital, Tudor şi Sânziana fuseseră, fără să vrea, martorii aceloraşi întâmplări şi cunoscuseră aceiaşi oameni; iar ceea ce-i apropia mai mult decât toată aceasta viață-n comun erau părerile şi reacțiile lor.

Acelaşi stimul le declanşa amândorura acelaşi efect. De câte ori îşi azvârleau o privire sau făceau o aluzie la care mai totdeauna se porneau pe râs, le tălmăceau pentru cei din jur, ceea ce nu-i micşora lui Alexandru starea de iritare, căci codul dintre Sânziana şi Tudor, chiar explicat, avea subtilități fără cheie, rămânând mai departe un cod care pe el îl excludea. Stării pe care i-o provoca Tudor Şerban îi corespundea de fapt noțiunea de neacceptare, de neacceptare într-un club închis. Iar viața Sânzienei ar fi trebuit să-nceapă cu el şi să continue numai cu el, cu Alexandru. Deşi era sigur că Sânziana şi Tudor nu se iubiseră, pe nimeni nu fusese şi nu era mai gelos Alexandru decât pe Tudor. Acum, se uita la prima lui nevastă, la Tudor, la fiică-sa, Maria, şi la cei doi copii care-şi şuşoteau ceva la ureche, aşezați unul lângă altu-n berjeră, ca la nişte personaje literare.

Înalt şi suplu, cu un mers de o mare eleganță, fără să pară studiat – şi nici nu era – cu un chip prelung cu trăsături armonioase şi subțiri de parcă erau tăiate din

brici, foarte brun, cu nişte ochi în care pâlpâia tot timpul o ironie blândă, cu o voce baritonală şi cu o dicție perfectă, Tudor Şerban era un bărbat în stare să incite curiozitatea.

«Parcă azi îl văd prima dată», îşi spuse Alexandru. Se gândi să şi schimbe câteva cuvinte cu dânsul.

*

— Numai pe băiețelul ăsta-l ai? i se adresă el lui Tudor.

— Pentru moment... ce-o fi mai târziu, om mai vedea.

— Pentru asta e nevoie şi de acordul nevestei... ea ce mai face?

— Presupun că bine, îi răspunse Tudor şi dându-şi seama că răspunsul ăsta sibilin nu-i lămurea lui Alexandru Bujor ce se-ntâmpla cu fosta doamnă Şerban, Tudor continuă.

— Acum un an ne-am despărțit, adică ea m-a lăsat în «favoarea» unui chirurg care-a operat-o pe maică-sa, adică pe fosta mea soacră. Un chirurg foarte bun, 43 de ani, casă, maşină «Ford Capri», covoare, argintărie, mobilă «stil», clasici pe pereți, plecări multe-n străinătate, mă rog, tot ce nu-i putea oferi un hematolog. (La aceste cuvinte, Tudor îşi duse arătătorul la piept, ca să nu fie niciun dubiu cu privire la identitatea hematologului.) Dragă domnule, ce să-i faci, aşa e-n viață: ca-n romane!

De data asta, i se aprinse-n ochi o lumină jucăuşă.

— La urma urmei, de ce să n-o recunoaştem? Chirurgii sunt vedetele medicinii, dar nu-i nimic, noi să fim sănătoşi.

*

Cu toate că lui Tudor Şerban nici prin gând nu-i trecuse să facă vreo aluzie răutăcioasă vorbind de «vedete», fiindcă nici față de cine-i era profund antipatic nu-şi schimba comportamentul discret, rezultat al unei

mari înțelegeri față de oameni şi-al unei educații desăvârşite, cu toate astea lui Alexandru Bujor i se păru că «piatra» asta nu fusese azvârlită la-ntâmplare.

În atitudinea şi-n privirea lui Tudor – acum se uita drept în ochii lui Alexandru – nu se citea nicio intenție de ofensă. «Cu oamenii cu care trebuie să mă supraveghez când vorbesc, mai bine nu mai vorbesc. Ne salutăm şi ne dăm informații meteorologice», îi spusese o dată Sânziana, la-nceputul căsătoriei lor, când el îi reproşase purtarea, prin purtare-nțelegând cuvintele pe care le spusese, într-o vizită la nişte «obligații» de-ale lui. «Ce, nu poți să-ți ții gura? Ce trebuie să-ți spui *tu* părerea? Crezi că fără părerea ta, *ăştia* nu puteau trăi? Te trezeşti toot dâând din gură!», îi spusese el atunci. «Eu pot să număr pe degete prietenii pe care-i am, dar cu ei vorbesc cum aş vorbi cu mine. Iar cu lume-n general ce rost are să stai de vorbă dacă nu spui ce gândeşti?», constatase ea pe un ton plin de amărăciune. «Pe lumea asta, nu poți avea numai prieteni, trebuie să mai menții şi nişte relații şi nu-ți deşerți sacul față de nişte oameni pe care nu-i cunoşti», încercase el să mai îndulcească tonul conversației, fiindcă, deşi fire nestăpânită, şi brutală, după fiecare asemenea schimburi de păreri cu Sânziana, îşi dădea seama că greşise măcar tonul dacă nu şi conținutul enunțurilor lui moralizatoare. În urma unor asemenea schimburi de păreri, Sânziana luase hotărârea nu numai să nu-şi mai spună nicio părere, dar nici să nu mai ducă în prezența lui Alexandru vreo conversație oricât de banală. Dacă erau invitați undeva, de cum treceau pragul, Sânziana-şi căuta o ocupație care s-o scoată complet din atenția musafirilor. Se retrăgea lângă o bibliotecă, se uita la cărți, le răsfoia sau o ajuta pe gazdă, schimbând cu ea anodine rețete culinare, păreri despre-ngrijirea copiilor şi oricum nimic care să se ridice deasupra acestui nivel. La orice tentativă de prietenie din partea cuiva, ea rămânea pe poziție defensivă, nedepăşind faza «doamnă», «domnule».

Când aveau ei invitați, ea-şi găsea tot timpul ceva de lucru la bucătărie, sau cu Maria, încât mai mult de «bună seara» la venire şi la plecare nu le spunea. Nu era de mirare că printre amicii lui Alexandru, sau care se făceau că-i sunt amici, unii o considerau pe Sânziana «o fire foarte-nchisă», iar alții îi puneau inteligența sub un mare semn de-ntrebare. Cineva mai slobod în păreri şi la gură o apreciase o dată drept «frumuşică, tinerică şi proastă cât încape». «Mă surprinde», ripostase un profesor de la Medicină, aflat şi el în acelaşi cerc. «Poate că dumneavoastră literații, artiştii nu dați prea multe parale pe-un doctor, dar cum poate fi proastă o fată strălucită-n meseria ei, o fată care-a intrat prima la Medicină, care-a terminat facultatea cu 10?». «Domnule profesor, o fi ea nemaipomenită la doftoreala ei acolo, dar, zău, luată ca om, în particular, ce poți să crezi de cineva care nu scoate nicio vorbă? Poți să crezi că e deştept?», nu se lăsase literatul. «Mă surprinde grozav ce-mi spuneți. Fata asta avea un haz în facultate! O fi suferit vreun traumatism?!».

Plăcându-i să vorbească, să fie-ascultat şi să se-asculte, Alexandru Bujor nici nu băga de seamă lipsa de participare a nevesti-sii când se aflau în câte-un cerc de oameni. Nu băga de seamă că nici cu el Sânziana nu mai schimba nicio părere, că avea față de el comportamentul prudent al unui inculpat prezumtiv în fața anchetatorului. «Nu vorbi ne-ntrebat, şi-atunci cât mai cu economie». Când, oricât de puțin preocupat era de nevastă-sa, totuşi parcă vedea ceva schimbat la ea, punea transformarea asta pe seama vârstei: a reflecției şi-a sedimentarii pe care ea le-aducea în sufletele oamenilor afectându-i uneori şi temperamental.

De unde, la-nceput, Sânziana ar fi schimbat tot în garsoniera lui Alexandru ca să facă mai frumos, de când – dând această garsonieră şi garsoniera dublă a doamnei Hangan – obținuseră un apartament cu patru camere, în afara asigurării unui strict necesar totul îi era indiferent. Văzută şi mai ales auzită singură ai fi refuzat să crezi că

Sânziana e acelaşi om cu nevasta lui Alexandru Bujor. Ai fi zis mai degrabă că ai de-a face cu un actor care interpretează două roluri diferite, mergând până la identificarea cu fiecare personaj. Plină de umor, fire deschisă dar nu dintre cele care fac confidențe, având totdeauna o vorbă de duh pe buze, Sânziana inspira simpatie. Se număra printre medicii respectați de personalul mediu, şi nu numai de formă. După cum niciun inspector şcolar – oricât de competent şi de exigent – nu poate califica un profesor mai corespunzător decât o fac elevii, tot aşa barometrul profesional pentru un medic este personalul mediu sanitar. Nici elevul, nici asistenta ori sora de spital nu pot fi păcăliți. Respectul nu le poate fi impus prin vreo decizie ori de patalamale, ci de ce ştii.

Deşi exigentă până la pedanterie şi nefăcând o viață prea uşoară personalului subaltern, Sânziana Hangan trecea drept un om cumsecade în serviciul de chirurgie unde lucrase şase ani. Şi, deşi felul amănunțit în care controla activitatea asistentelor – şi, când era de gardă, şi pe-a colegilor – putea să pară polițienesc, reuşea să nu supere pe nimeni datorită, mai întâi, tactului cu care făcea observațiile – stăpânindu-şi nervii, supraveghindu-şi vocea, tonul, mimica – apoi tratamentului față de personal şi față de pacienți, în care nu-ncăpea dram de părtinire, şi, mai ales, datorită conştiinciozității personale: venea prima şi pleca ultima din secție, de – vorba unei surori mai în vârstă – număra şi firele de păr din capul bolnavilor.

De multe ori, în «anabasele» ei – cum zicea Tudor – prindea cu ocaua mică şi surorile şi asistentele şi colegii şi superiorii. Celui cu musca pe căciulă nu-i cădea bine că ieşise «lipsă la cântar», dar nici griji prea mari nu-şi făcea, fiindcă discreția doctoriței Hangan era cunoscută de-ntreaga secție. Oricine simțea nevoia de-un umăr pe care să plângă, ori de-un sfat, la ea venea. Cine ardea să bârfească, în taină şi fără consecințe, vreo mărime, că nu mai putea ține-n sine tot ce ştia despre persoana cu

pricina, la ea venea. Astfel, nu-i fusese greu să afle care cu care se ținuse şi se ținea, cât de culant sau de cupid era fiecare, cu personalul, cu bolnavii, cu nevasta, cu amanta, din noianul acesta de fapte diverse posibile oricând şi oriunde, detaşându-se-ntâmplări care deveniseră anecdote: cum o doctoriță de la ginecologie scrisese-n fişa unei paciente: «uter şi anexe normale», cum pacienta citind fişa o-ntrebase pe doctoriță: «va să zică n-am nimic??». «Nu vedeți? V-am scris şi-n fişă că n-aveți nimic!», răspunsese doctorița plictisită. «Ce curios, nu credeam c-au să mai crească...», zisese mai departe pacienta ca pentru sine. «Ce să vă crească, doamnă? De câte ori să vă spun că n-aveți nimic?», îi mai spusese doctorița pe punctul de-a-şi ieşi din pepeni. Dar pacienta nu se lăsa; părea să aibă dubii. «Înseamnă că mi-a mai crescut un rând; că *un* uter şi *două* anexe mi le-a scos profesorul Bulgaru acum cinci ani, ori mi-o fi scos el altceva?». «Lăsați-mă, doamnă-n pace, nu mă-nvățați dumneavoastră pe mine să examinez o pacientă!», zisese cu un glas ceva mai moale doctorița. «Doamnă doctor, ori eu sunt un caz unic în analele medicinei, ori că organele astea după ce le scoți cresc înapoi ca iarba după tuns. Bună ziua!». Zadarnic alergase doctorița şi sora Anastasescu după cucoană să-i smulgă fişa din mână că nu se lăsase cucoana în ruptul capului până nu-i arătase directorului clinicii fişa care o proclama fenomen. Directorul, pe un ton patern, îi recomandase doamnei doctor – care era nevasta cuiva din minister, cu greutate – să fie mai atentă când avea de-a face cu paciente «de-astea, mai aşa...».

Sânziana aflase şi că nevasta doctorului Alexandrescu era prietenă la cataramă cu amanta doctorului, până-ntr-atât, că-şi schimbau între ele fuste, pulovere, pantofi, inele, cercei etc. etc. Că nevasta domnului Catafâ o suna măcar o dată pe săptămână pe doctorița Zadurian, iubită de-o viață a aceluiaşi domn Catafâ, pentru a o ține la curent cu necesitățile «tânărului» menaj Catafâ: «Fanette

dragă – îi spunea doamna Catafà, graseind – Fanette dragă, ni s-a terminat zahărul şi cafeaua, orez mai avem foarte puțin, iar eu aproape că nu mai am cu ce mă-ncălța». O mai întreținea câteva minute-n felul ăsta, apoi ca nu cumva cererea ei să sfârşească pe ton de jelanie, doamna Catafà îi povestea doctoriței ce făcea Mițuş, motanul ei siamez, şi Bobiță, papagalul, imitându-i-l la telefon, ceea ce pe doctoriță o făcea totdeauna să râdă. Când punea-n furcă receptorul, după fiecare convorbire cu fosta ei rivală de-acum patruzeci de ani, doamna profesor doctor Zadurian zicea invariabil «*pauvre Valérie*», aşa că sora Lucica, fiindcă ea răspundea la telefon, recunoscând vocea solicitantei striga: «doamnă doctor, vă caută doamna *„povr Valeri”*».

Când sora Lucica îi făcea comanda ei lunară la «Mercur», adăuga o listă abundentă şi pe adresa doamnei *povr*. Sânziana aflase că marele profesor Pandele (mare-ntr-adevăr), enervându-se (cum se enerva de obicei) pe-o asistentă a lui, o doctoriță tânără, Gabriela Stanciu, îi spusese în cursul unei operații «ieşi afară, idioato» şi, ca să nu-l contrarieze, «idioata» ieşise val-vârtej, uitând să-i amintească profesorului că pacientul de pe masă, unchiul ei, avea un singur rinichi, ceea ce profesorul uitase, desigur, şi considerând că rinichiul nu mai era «bun de nimic» îl scosese. Pacientul murise pe loc. Profesorul Pandele dăduse moartea pe seama fatalității – «aşa i-a fost norocul» – față de cei care-i fuseseră martori; iar în foaie trecuse la cauza decesului – «stop cardiac».

Doctorița Stanciu, neputând să-şi ierte că, fără să vrea, contribuise la «norocul» lui unchiu-său, se lăsase de urologie chirurgicală şi se-apucase de stomatologie. Dar câte nu poate vedea şi auzi un om într-un spital! Peste tot lumea greşeşte, dar nu peste tot greşelile sunt ireparabile. Sânziana şi-aducea aminte cum ieşind o dată de la o operație şi având impresia că i-au ieşit nişte broboane pe față se uitase-ntr-o oglindă. În oglindă, văzuse o femeie bătrână, cu-o brazdă adâncă-ntre sprâncene, cu ochi

terni, cu-o gură trasă-n jos, din care pierise culoarea. «Dumnezeule mare, ce-o fi cu mine?». Ieşise apoi din sală doctorul Staicu, mâna întâi, între 45 şi 48 de ani, şi doctorița Crângaşu, o femeie blondă, exuberantă, care să fi tot avut 40 de ani.

Viorica, asistenta, le scosese la amândoi masca şi-n fața Sânzienei se afla acum o pereche de moşnegi cu obraji cenuşii, cu umerii căzuți.

«Doamnă doctor, aprinde-mi te rog o țigară», i se-adresase doctorul Staicu. Peste câteva minute intra iar în operație. Sânziana habar n-avea că cineva spusese vreun cuvânt. Nu-i venea să creadă că cele trei epave adunate acuma la un loc erau cei care la ora opt intraseră-n sală. «Unu, doi, hei, doctor Hangan Sânziana», strigase iar doctorul Staicu. «Prezent», răspunsese Sânziana, atât de cufundată-n gânduri că se crezuse la şcoală. «Ce-i cu dumneata?», o-ntrebase doctorul dând de două-trei ori prin fața ochilor cu mâna-nmănuşată. «Ți-e rău?». «Adineauri m-am uitat în oglindă, acum mă uit la dumneavoastră şi mi se pare că de azi dimineață au trecut peste noi treizeci de ani». «Fetița tatii, asta e chirurgia. Nu te mai uita-n oglindă că te laşi de meserie», îi spusese doctorul şi, scuipând țigara care făcuse naveta între buzele lui şi mâna asistentei, se-ntorsese-n sală.

«De câte ori îmi taie cineva din aripi îmi zice „fetița tatei”, aşa mi-o fi mie dat. „Pontif*us* maximus”; *„Eppur şi muove,* cum a spus Galileo pe rug”, hibridul ăsta obținut din încrucişarea dintre Galileo şi colegul său întru răzvrătire ştiințifică, Giordano Bruno; „între câine şi lup”, ca echivalent al lui *entre chien et loup;* „mutual” însemnând „aşa, pe muteşte, adică pe şest”: fraudele astea culturale pe care le-ntâlneşti în cărți, în reviste, pe care le-auzi la radio, le-auzi şi le „vezi”, cu „emițător” cu tot, la televizor, n-au de ce să te bucure, desigur, dar din ele nu moare nimeni, pe când neglijența noastră cea mai mică, *pontifus maximus* al nostru e un mort sau un om nenorocit pe viață. Din greşelile noastre se trece pe lumea

cealaltă. Ce apăsare să ştii că viaţa altuia atârnă de tine, de tine profesional şi uman! Te-ai certat seara cu nevasta, cu un vecin, cu un copil, dormi prost sau deloc noaptea şi-a doua zi-ţi tremură mâna, şi mai rău decât atât – îţi tremură atenţia, uiţi un amănunt care nu atârnă nici cât un fir de păr şi care schimbă viaţa-n moarte, sănătatea recuperabilă în boală pe viaţă. Viaţa altuia în mâna ta. De aceea, unii doctori se autozeifică, se urcă pe-un soclu socotind că li se cuvine orice, absolut orice, şi de-aici pacientul devine obiect, obiectul asupra căruia-şi exercită harul. Li se pare normal ca pacientul să atârne trup, şi prin urmare şi suflet, de hachiţele şi de indiferenţa zeului. Zeii însă nu se recrutează, mai bine zis nu se auto-recrutează, dintre cei mai buni muritori, ci din oamenii care se autosuspectează fie de slăbiciuni profesionale – şi, mai ales – de slăbiciuni umane. Zeificarea este simptomul unui complex de inferioritate în adâncul fiinţei zeului; de superioritate – pumnul de ţărână aruncat în ochii spectatorului. Cei mai buni dintre medici sunt cei mai fireşti, sunt cei pentru care pacientul este un egal, un egal *bolnav;* pentru acest egal îngrijorat uneori, nefericit alteori, disperat, doctorul adevărat găseşte o vorbă, un gest, o privire de solidaritate umană cu un suflet şi cu un trup în derivă. „Niciodată n-o să ştiţi, doamnă doctor, ce loc ocupă un medic în viaţa pacientului, mai ales în cea afectivă, şi-n viaţa familiei acestuia”, mi-a spus o dată un bolnav care, pe ocolite, voia să-mi spună… că-i plac. Dacă i-aş spune cuiva aceste gânduri, s-ar putea să i se pară nişte truisme, dar ce să fac eu dacă viaţa se compune din adevăruri elementare, cărora, ca spor de complicaţie, li se-adaugă situaţii, stări ambigui, care de fapt sunt variaţii pe teme elementare?». «G. Călinescu (şi nenea Daniel pronunţase *gî)* zice că, în artă să nu fii Shakespeare nu e grav, grav e să nici nu vrei să fii» şi, uitându-se la Sânziana, adăugase: «Noi, chirurgii, trebuie să fim Shakespeare, nu-i aşa?».

*

— Ziziana, mi-e foame, zise Şerban Şerban – («dacă are să-l cheme „Şerban Şerban” scapă de complicații, nu ca mine care sunt când „domnul doctor Tudor”, când „domnul doctor Şerban”, eu şi cu doctorul Kölönte căruia 90 la sută din lume-i spune „doctorul Zsolt”») – şi părăsind berjera şi pe prietena şi colega lui de grădiniță, Ana, Şerban Şerban se apropie de «Ziziana» şi-o apucă de picioare cu-amândouă mâinile.

— «Ziziana» are treabă, aşa că faceți bine şi mergeți cu mine la bucătărie să vă alăptez. Un-doi, un-doi, hai, «infanților», zise Maria şi-i luă pe cei doi copii de mână.

— Sânziana, *«Coboară toamna-ncet din slavă… Lumina soarele şi-o frânge»*, spuse Tudor Şerban cu vocea egală a celui care comunică lucrurile cele mai banale. Nu vrei să facem, şi se-nclină şi spre Alexandru Bujor, nu vrei să facem cu toții o plimbare? La Şosea, în Cişmigiu?

— Am o cadă de «hăinuțe de pat», cum zice Ana, de terocel de opşpe, de băgat în maşină, aşa că… Dar ia tineretul şi duceți-vă.

Telefonul țârâi din nou.

— Da, sigur… unde eşti? Perfect. Urcă.

Peste câteva minute, în timp ce tineretul se pregătea de plimbare, în sufragerie, apăru profesorul Daniel Şerban. Salută pe toată lumea, îi întinse Mariei un pachețel, dădu mâna cu Alexandru.

— A, domnul profesor Şerban, zise Tudor care apărea din culoar cu Ana şi cu Şerban de mână. Ai fost azi la Clinică, tată? continuă Tudor. Nu? Atunci nu ştii c-a murit Voicu Marin.

— Dumnezeu să-l ierte, că are de ce! zise profesorul Daniel Şerban; şi fără tranziție i se adresă Sânzienei: Sânziana, ce zici, n-ai găsi tu un loc unde să pui «la Normandie»? Fiindcă noi n-avem unde să ținem o mobilă cât casa, Tudor n-are unde, Mihai n-are, de Matei şi de Marie-Jeanne – ce să mai vorbesc! Uite, şi scoase din

buzunar un petec de hârtie, uite-aici dimensiunile. Mi-ar părea rău să nu-l mai văd niciodată. La tine, e-n familie.

— Am să-l pun aici, zise Sânziana şi indică locul pe care-avea să-l ocupe imensul bufet normand făcut ca pentru eternitate.

— Iar pe ăsta, şi Tudor arătă cu mâna bufetul lung din lemn natur pe care avea să-l înlocuiască «la Normandie», unde-l «madamadamizezi».

— Pe culoar, zise Sânziana.

«Iar vorbesc cifrat. Dracu-i înțelege acum», îşi spuse Alexandru, furnicat de ciudă şi de curiozitate. Explicația urmă îndată. I-o dădu Tudor.

— Prin ’50 mereu auzeai: «Ştii, l-a evacuat pe X, ştii, l-a evacuat pe Y», până când le evacuase şi pe ele, pe Sânziana şi pe Smaranda Hangan. Din ce în ce mai tulburată de cuvântul «a evacua», al cărui conținut îl înțelegea în sfârşit pe când se aflau deja-n mansarda din strada Cercului, Sânziana o-ntrebase-ntr-o zi pe maică-sa de unde venea verbul ăsta «a evacua». Înainte ca maică-sa să apuce să-i explice ce este *vacuum-ul* de la care se trăgea verbul atât de *en vogue* în vremea aceea, Sânziana, cunoscătoare a mitologiei greco-romane şi, la fel de bine, a celei iudeo-creştine, îi făcuse maică-sii un semn cu mâna să tacă: «Mamă, ştiu de unde vine: de la Eva, madam Adam, că şi pe ea a dat-o Iehova afară din rai». Acum, înțelegi mata ce-nseamnă să «madamadamizezi», i se-adresă Tudor lui Alexandru Bujor şi, ducând două degete la chipiul imaginar, zise «salut» şi ieşi urmat de Maria, de Şerban, de Ana şi de profesorul Daniel Şerban, care-ncheia cortegiul.

*

«Azi, e „Ziua cadourilor”. Parfum „Hermes Calèche”, „Chinese jewels” şi-acum şi-un bufet normand. Moartea lui Voicu Marin, care, ce-i drept, nu m-a tulburat deloc, dar m-a indispus prin atmosfera creată-n jurul ei, aluzia

doctorului, „profesor doctor” Staicu, mai mult decât transparentă: „Sărut mâna. S-ar putea să operăm în curând împreună”, îi spusese el începând „reorganizarea” secției înainte ca răposatul să se răcească bine. Iar conversația cu doctorul Kölönte credeam că le pune capac la toate... şi telefonul lui Pavel, iar mâine la 11... Trec uneori ani şi nu se-ntâmplă-n ei cât se-ntâmplă-n trei ore. De ce să-mi spună Zsolt – uite că-i spun Zsolt – tot ce mi-a spus? „L-am citit amândoi pe La Rochefoucauld...”. Are dreptate: între noi e o tensiune. Când sunt cu el pe-un loc, abia aştept să plec de-acolo sau să plece el. Cu dumneavoastră, domnule doctor Murgu, aş sta o viață pe-un loc, prezența dumneavoastră nu mă tulbură, deşi vă iubesc. Aş sta la picioarele dumneavoastră, v-aş mângâia hainele, v-aş şterge pantofii de praf, aş fi un credincios în perpetua adorație față de zeul lui. Ce-a fost, ce este, n-are nicio importanță când mă gândesc la dumneavoastră, sublim doctor de bebeluşi. Cu Kölönte nu mi se poate-ntâmpla, deşi-l prețuiesc, deşi e un om demn de admirație, nu mi se poate întâmpla decât ceva... nu ştiu cum să-i spun... ceva sălbatic, ca o vijelie-ntr-o pustă. Să mă ferească Dumnezeu!».

*

«Să-i spun direct, cum i-am spus şi când am plecat. Ce să mă tot sucesc şi să mă-nvârtesc. Lucrurile trebuie spuse deschis. Are pe cineva, pe Tudor ăsta, cu toate că nu s-ar părea, sau pe altul, ce era să facă: să m-aştepte pe mine pân’ la-nvierea morților şi la viața veacului ce va să vie? *„Aştept învierea morților şi viața veacului ce va să vie”.* „Nu cunosc o expresie mai laică a optimismului decât acest cuvânt evanghelic”, spunea soacră-mea, doamna Smaranda Hangan. Pentru ea, toate religiile erau nişte coduri laice. Făcute de oameni pentru oameni, de dragul de-a stabili norme ale-mpăcării cu aproapele, împăcarea-aceasta lăsându-ți timp să-ți potoleşti şi dorul

de absolut reprezentant de ideea divinității. Nu religii, ci etici. Mi-e atât de dor de ea uneori, de doamna Smaranda Hangan, mi-e dor şi-mi lipseşte. Câte-aş avea acuma să-i spun!».

*

— Sânziana!

Sânziana tresări.

— Vrei să *bem* o cafea?

(«În fine, foloseşte un plural în care mă asociază şi pe mine».)

— Aş bea.

— Mă duc s-o fac.

Alexandru o urmă-n bucătărie.

— Sânziana, crezi că Smaranda s-ar bucura, mă rog, nu ăsta e cuvântul, ar fi de acord să ne-mpăcăm? îşi luă, în sfârşit, Alexandru inima-n dinți.

Sânziana se uita la el, a doua oară-n ziua aceea, cu aerul omului căruia nu-i vine să-şi creadă ochilor şi urechilor.

— N-am vorbit niciodată cu ea despre asemenea posibilitate. La-ntrebarea asta nu-ți pot răspunde.

Sânziana se-apucă să spele farfuria şi tacâmul din chiuvetă. Era limpede că n-avea de gând să-l ajute cu nimic la conversația-sondaj în vederea tratativelor de-mpăcare.

— Atunci ce-ai zice *tu* dacă m-aş întoarce acasă?

— Acasă? care «acasă»?

— La tine.

— Eu nu sunt o noțiune locativă. La *mine* nu te mai poți întoarce şi nici în «acasă» asta, dacă e vorba să stabilim spațial nişte lucruri.

— La divorț puteam obține şi *eu* o cameră-n apartamentul *ăsta.*

— Puteai, bine-nțeles, aşa cum şi eu puteam să revendic jumătate din banii tăi de la C.E.C. Ştiu, erau

bani câştigaţi de tine, pe cărţile tale, şi nici prin gând nu mi-a trecut să-ţi cer un leu, dar dacă ne ţineam de litera legii, ea e cu juma'-juma'. Dacă ai nevoie de casă, putem schimba oricând apartamentul ăsta pe două locuinţe, ca să-mpăcăm şi capra şi varza. Eu nu l-am schimbat, c-am zis s-aştept până s-o mărita Maria, s-avem atunci ce schimba. Altfel mă spetesc muncind la 120 de metri de casă, fără să mai vorbesc de banii care mă costă.

Alexandru se uită la mâinile ei îngrijite, cu unghii şi cu pieliţe tăiate, frumoase încă, dar îngroşate de muncă. Mâini care spălau, găteau, frecau parchetul, pe care le aspreau detergenţii. Îi venea să le mângâie şi să le sărute. Un val de duioşie-l cuprinse pentru fosta lui nevastă.

— Sânziana, eu la *tine* vreau să mă-ntorc, nu într-un «spaţiu locativ», îi spuse Alexandru, şi o ţinti cu privirea drept în ochi, întorcând-o cu faţa spre el.

Sânziana, cu-o farfurie-ntr-o mână şi cu buretele de spălat în cealaltă, se uită-n ochii albaştri cu pleoape cătând în jos ca ai măştii Tragediei, se uită de fapt *prin* aceşti ochi, parcă s-ar fi uitat la o lamă pusă la microscop, cu o privire în care se-amesteca absenţa şi curiozitatea. «Nu puteai să-ţi găseşti altă zi pentru propunerea asta?», se gândi Sânziana apucată de-un fel de năuceală.

*

Toată viaţa, Smaranda Hangan nu obosise să-i predice fiică-sii nişte principii pe care i le materializa prin purtarea ei, adică *lui prêchant d'exemple,* cum zic franţujii.

Dacă nu şi-ar fi adus aminte o vorbă a maică-sii («fata mamei, nu lua niciodată oamenii peste picior»), Sânziana, care, desprinzându-şi privirea din ochii lui Alexandru, se uita acum la farfurie şi la buretele de vase, venindu-i să râdă, i-ar fi spus fostului ei bărbat una de să nu se mai scoale. «Apele teatrale sunt în scădere?» sau «S-a stricat

şandramaua pasiunii şi domnul vrea să se-ntoarcă la fosta nevastă precum câinele la borâtura lui?», dar, în mintea Sânzienei, Smaranda Hangan era prezentă, după doi ani de la moarte, poate mai mult decât pe vremea când trăia. Absența fizică a cuiva important în viața noastră ne face să-l abstractizăm în două feluri: să-l estompăm până la nimicire – cazul obişnuit – sau să-l păstrăm, amplificându-l unidimensional. Astfel, Smaranda Hangan ajunsese în inima fiică-sii o voce. Această voce rostea cuvinte pe care le rostise şi, la fel de bine, rostea cuvinte pe care nu le rostise, dar pe care le-ar fi putut rosti: «Nu e nimeni pe lume de care să nu-ți poată fi milă. Fiecare-şi ştie sunetul lui. Şi nu e fericire-n niciunul».

*

— Dac-aş avea cincizeci de ani, cred că m-aş împăca, vreau să zic, aş accepta să locuiesc iar cu tine, Alexandre. *Şi-atunci* numai de dragul Mariei. *Dac-aş putea* şi-acum aş face-o de dragul ei. Dar…

— E cineva de care nu poți, adică de care nu vrei să te desparți? o-ntrebă Alexandru cu glas confidențial şi scăzut, ştiind ce mult îi apropie mărturisirile pe oameni.

— De câte ori auzea de-o femeie care şi-a lăsat bărbatul pentru altul, Mama-ntreba: «S-a dus după ăla sau a fugit de ăsta?». Problema pentru mine n-ar fi să mă despart de cineva. De când m-am despărțit de tine, consider bărbații posibili în viața mea ca pe-o excursie, ca pe-o vacanță. O excursie, o vacanță pot fi frumoase, de neuitat («ca tine, Pavele»), dar nu sunt un stâlp pe care să-ți sprijini existența. Nu e vorba că nu m-aş putea despărți de cineva, e vorba că nu mai vreau să trăiesc cu tine. Nici chiar ca doi colocatari civilizați, şi tot nu mai vreau. Nu cunosc niciun bărbat despre care să pot spune: «uite, pe ăsta aş vrea să-l iau acasă, ăsta e bărbatul vieții mele». Probabil că există şi-asemenea bărbați. În lumea

asta, unde sunt posibile «n» combinații… Cunosc un bărbat cu care m-aş duce la Poli pe jos, pentru care-aş face orice din admirație («da, domnule doctor, e-adevărat»), dar mă gândesc dac-aş vrea să fie bărbatul meu… Alexandre, între noi socotelile sunt definitiv încheiate.

— Mai înainte, pomeneai de Maria. Nu crezi că pentru ea ar fi mai bine sa trăim din nou împreună? Măcar aşa s-o luăm.

«Oare toate dialogurile sunt dialoguri de surzi? Fiecare o ține pe-a lui?!», se gândi Sânziana, trase aer în piept, ca şi când ar fi oftat şi-şi continuă expunerea, pe partea ei, făcând însă un *enchaîné* cu spusele interlocutorului.

— Tare mi-e teamă că-n privința Mariei – ce s-a stricat față de tine, față de noi, luați ca un cuplu – ce s-a stricat nu se mai drege.

— Nu s-au mai văzut cazuri de soți despărțiți şi recăsătoriți? Ce-ar putea să i se pară aşa de şocant?

— Şocant nu, dar nu ne-ar mai lua-n serios. «Părinții ăştia-ai mei, care se joacă aci de-a divorțul, aci de-a-nsuratul»; sunt sigură că aşa ne-ar judeca.

— Bine, dar nişte oameni pot *sincer* să regrete nişte lucruri, pot să ierte *sincer* nişte lucruri, şi se pot *sincer* împăca. La vârsta ei, crezi că nu-nțelege aşa ceva?

— Ea poate da, eu însă nu. Şi nu e vorba că eu nu cred că asemenea lucruri nu se *pot* întâmpla şi că nu se şi-ntâmplă, dar nu mie. Ca să-ți spun c-aş putea lua viața de la-nceput cu tine ca şi când ne-am cunoaşte azi, şi-aş avea iluziile intacte despre tine, te-aş păcăli.

— În general, în viață puține lucruri se pot lua de la zero; fiindcă *noi* pe noi nu ne mai putem lua de la zero. Luăm lucrurile şi pe noi aşa cum sunt şi aşa cum suntem. Îți repugn fizic chiar aşa de mult?

«Ce pleonasm logic! Ca şi când repulsia ar avea un fel de scară Richter».

«Nu-mi repugni, dar ori de m-aş culca cu tine ori cu

milițianul din colț – tot atât…».

— Nu-ți comunic nicio noutate spunându-ți că şi fizic lucrurile au originea tot aici, zise Sânziana, şi-şi duse mâna la frunte. Aici se produc toate apropierile şi toate depărtările dintre oameni, în privința ta, aici s-a produs un stop.

— Te-am întrebat ceva precis: îți repugn fizic chiar aşa de mult? insistă Alexandru, în speranța de-a afla de la ea lucruri cu implicații şi-n teritoriul Danei.

— Nu-mi repugni nici mult, nici puțin, răspunse Sânziana zâmbind şi ridicând din umeri, dar nici nu mă interesezi.

— Să ne-nchipuim c-am fi pe-o insulă pustie. Nu crezi că dezinteresul tău față de mine ar putea fi depăşit?

— În vacanța de iarnă din ultima clasă de liceu, am mers cu şcoala-ntr-o excursie-n Bucegi. Deşi cabanierul fusese anunțat din vreme de sosirea noastră, nu-ncălzise decât camerele-n care avea deja nişte excursionişti. Clasa noastră a fost cazată-n nişte-ncăperi în care s-a făcut focul abia când am sosit noi. Îți dai seama ce plăcere, după un drum de 15 kilometri, făcut pe-ntuneric şi cu zăpada pân' la genunchi! Diriginta noastră s-a-nfuriat şi s-a certat cu cabanierul, spunându-i că era bătaie de joc ce făcuse. Calm, cabanierul i-a replicat: «Închipuiți-vă că era război!». Am tremurat toată noaptea, dar mi-a fost imposibil să-mi închipui că e război. Sunt o ființă fără imaginație!

— Poate că nici eu n-oi avea mai multă, parabolele însă le-nțeleg! Şi dac-am sta fiecare-n camera lui, ca doi colocatari civilizați care, din când în când, joacă tabinet împreună, ce-ai zice?

— Tot «*nu*» aş zice. De ce să stau «în comun» dacă pot sta separat? De ce să ne legăm la cap fără să ne doară?

— Pe tine nu te doare. Pe mine mă doare, nu vezi?! îi spuse el cu un zâmbet pişicher în ochii cu pleoapele trăgând în jos ca ai măştii Tragediei sau ca ai asiaticilor,

dar aşezaţi de-a-ndoaselea.

— Când visez urât, visez ori că mă evacuează cineva-n mansarda din Cercului, ori că-mi forţează uşa vrând să-mi ocupe apartamentul, ori că fac de zor mărţişoare şi desenez felicitări ca-n copilărie, ori că mănânc pâine neagră şi rece cu marmeladă «la cutie, cu 5 lei kilul» şi că beau ceai de tei, ori c-aud ţăcănit de maşină, maşina la care bătea Mama.

— Apropo, ce se-aude? şi Alexandru arată spre tavan de unde venea zgomot ca de cuie bătute-n pereţi.

— Noii locatari. La ora asta-ncep amenajările.

— Cine sunt?

— Cine să fie?!... Nu ştiu. N-au dat decât cinci sute de mii pe apartament. Leafa mea pe douăzeci de ani! Oameni economi! L-a vrut şi Bogdan Marin – fiul cel mare al răposatului profesor Voicu Marin, Bogdan, însurat cu fata celui mai mare doctor din Ploieşti, cum zicea el când a luat-o, fireşte «cel mai mare doctor» fiind ăl cu ăi mai mulţi bani, pediatră fata – a vrut şi el să-l cumpere, dar i-o fi displăcut vecinătatea cu mine... n-o fi avut atâtea parale... Mă rog, treaba lor, pe mine primejdia de-a-mi cumpăra casă de-o juma' de milion nu mă paşte.

— Nu-ţi pierzi totuşi prea multă vreme cu treburi extraprofesionale?

— Ba-mi pierd. Circa patruzeci la sută din viaţă mi-o petrec şi eu ca majoritatea femeilor de pe mapamond: la nivelul a patru clase primare, ca să poţi citi numele străzilor nu de alta, că altfel nici de asta n-ar fi nevoie, dar ce-aş putea să fac? Să-mi iau o femeie care să mă coste o mie de lei pe lună, pe puţin, când eu, în cel mai fericit caz, câştig trei mii?

— Şi cu banii Mariei?

— Am un caiet în care notez tot ce-i dai tu Mariei. Una peste alta n-au fost niciodată mai mult de-o mie cinci sute de lei pe lună, din care mă străduiesc sa-i pun de fiecare dată deoparte două-trei sute şi pe urmă-ncepe altă strădanie: să nu m-ating de ei.

— Presupun că şi tatăl celei mici îți dă ceva…

— …

— *Tu l'as voulu, Georges Dandin!* Dar nu e treaba mea!

— Asta ziceam şi eu!

— Sânziana, eu zic să te mai gândeşti la ce ți-am spus. Dacă vrei, pot să-ți explic de ce-am ajuns la concluzia c-ar fi bine să ne-mpăcăm, şi pe ce căi, zise Alexandru, dornic să schimbe tonul dezagreabil al ultimelor replici şi cu speranța că avea să-i incite Sânzienei curiozitatea.

— Nici când m-ai lăsat nu te-am întrebat de ce mă laşi, nici acum când vrei să mă iei înapoi nu te-ntreb de ce; aşa sunt eu – fire discretă, zise Sânziana jumătate-n glumă, jumătate-n serios, ca să-i taie lui Alexandru elanul «confidențial», în care voia s-o implice.

*

«Mi-ajung confidențele Ninei despre jumate din Bucureşti, aşa că *a se slăbi…* Doar n-o să-mi spui că vrei s-o laşi fiindcă se ține cu unu-n văzul lumii! Eşti prea orgolios. Foarte bine face! Bravo ei! Începi însă, începi să ai dubii asupra fizicului tău privit de sexul advers. E distrugător să te-ndoieşti de tine *fizic.* E distrugător să ştii că te-nşeală nevasta şi nu pentru că singur ți-ai dinamitat soclul, ci pentru că – aşa ți-nchipui tu – a găsit un mascul mai grozav decât tine şi nu poate rezista atracției fizice a acestui nou super-bărbat. Niciunul dintre voi nu acceptă că „masculul" nou e numai un biet brânci care dă jos şandramaua veche şi şubrezită. Când ți-oi fi luat tonul ăla de anchetator, cred că s-a căit amarnic „marea vedetă" că s-a legat la cap cu tine. De, băiețaş, toate se plătesc pe lumea asta…».

*

— Uneori abandonezi o haină, care poate fi de calitate, pentru că nu-ți mai vine bine, alteori fiindcă ți s-a urât de

ea şi-ai vrea una nouă, care poate nu e de-aceeaşi calitate însă e nouă, zise Sânziana pe-un ton de constatare, uitându-se pe fereastră la soarele enorm care-nvăpăia un cer violet «la fel ca-n tabloul lui nea Matei, de la mine din cameră».

— Eu cred că tu trebuie să fii vreo nepoată de-a lui Aisopos!

— Mama spunea că dinainte chiar de perioada clasică diftongii se monoftongaseră-n greacă. Aşa că sunt nepoata lui Esop, puse la punct Sânziana felul cum se pronunța numele străvechiului fabulist al antichității eline.

(«Iar am nimerit-o ca cu – frumoasă cacofonie – ca cu „pontifus”, fir-ar el al dracu’ de „pontifex”»).

Telefonul puse capăt discuției filologice dintre cei doi foşti parteneri de viață.

— La telefon, zise Sânziana cu un glas atât de stins încât trebui să repete răspunsul... Cum aş fi putut?... La ce oră trebuie să pleci? Vino când vrei. Sigur că da. La 5 minute de-aici trec 33, 86, 94... ai la alegere. Nu, stăteam de vorbă cu cineva. E o singură intrare. Butonul de lumină e-n stânga uşii. Etajul I, cel din fața scării. Scrie pe uşă. Perfect. La revedere.

Pe chipul Sânzienei apăru o expresie de nelinişte.

— Acum, m-apuc să spăl rufele, adică le bag în maşină, zise ea pe-un ton care, deşi foarte politicos, arăta că vizita s-a terminat.

Alexandru era sigur că ultimul telefon era cauza acestei despărțiri bruşte. «Păcat, azi era-n toane bune... am mai fi putut sta de vorbă», îşi spuse el şi se-ndreptă spre vestibul, îşi luă trenciul, îi sărută mâna Sânzienei şi-o mângâie pe bărbie. Simpla intenție de-a se reînsura cu ea parcă-i dădea nişte drepturi. Sânziana, fără să protesteze – că de asta-i ardea ei acum – îi spuse «la revedere» şi, din graba cu care-i deschise, uşa-i scăpă din mână, trântindu-se.

*

«„Pe musafir du-l până-n drum ca să fii sigur că nu se mai întoarce”, parc-aşa zicea nea Krikor Krikorian. O-nțelepciune de-a lor armenească. Tare frumos mirosea la el în dugheană a cafea! Sânziana se poartă foarte româneşte cu mine, aproape să-mi dea cu uşa-n cap. De fapt, mă conduce numai când n-are cine-nchide după mine, altfel... La urma-urmei, ce pretenții aş putea să am?! Se poartă şi s-a purtat totdeauna lux, fiindcă e o fire-nfrânată şi mai are şi-o educație desăvârşită. Şi eu îmi dau seama cum *ar trebui* să mă port, că la mama, deşi nu era profesoară de latină şi de greacă, numai lucruri bune şi bunăcuviință am văzut; dar eu, deşi-mi dau seama cum *ar trebui* să mă port, nu mă rabdă inima să nu mă port *cum îmi vine* şi nici măcar pentru că *nu pot* să mă stăpânesc, ci pentru că *nu vreau* să mă stăpânesc. Abstracție făcând de felul în care-au evoluat lucrurile-ntre mine şi Dana, tot m-aş întoarce la Sânziana. După maică-sa, e singura femeie de la care-nvăț de fiecare dată câte ceva, e un personaj mereu viu, n-a-nțepenit într-un tipar; deşi atât de egală – e plină de neprevăzut, în timp ce Dana, deşi atât de inegală, e cât se poate de previzibilă. Nimic mai previzibil decât oamenii nestatornici... Păcatul meu e că nu vreau şi nici n-am vrut să-nvăț nimic de la nimeni. Nu m-am exprimat bine: de-nvățat vreau să-nvăț de toate de la toți, dar nu vreau *să fiu* învățat. Ileana socotea opoziția, încăpățânarea asta, păcatul meu major. Şi de Ileana mi-e dor de multe ori. Dar mi-a tăiat-o... scurt: „Să ne mai vedem? Ca să ne spunem ce? Eu ce scrii citesc... de cunoscut ca persoană particulară te cunosc...”. Sânziana nici nu ştiu dacă mă citeşte. Cu ea trebuie să discut acest subiect; de-acum înainte am să discut tot felul de subiecte cu ea».

*

Pe vremea când Smaranda Hangan nici cu gândul nu gândea că Alexandru Bujor avea să-i fie ginere i-l caracterizase o dată Sânzienei ca scriitor: «Un amestec de talent, mare şi adevărat, cu un prost gust „desăvârşit”. Un personaj incredibil»; iar când Sânziana-i spusese că voia să se mărite cu el, Smaranda-ncercase s-o oprească, de astă dată făcându-i portretul dincolo de literatură: «E de-o ambiție nemăsurată. Ambiția socială a celui care nu suportă să-i fie cineva superior, nici măcar egal. O ambiție care seamănă grozav cu arivismul. Are-n el o sete de putere, pe care niciodată cu nimic n-o s-o potolească. E-un personaj ros pe dinăuntru de nişte lucruri obscure, pe care nici lui nu-ndrăzneşte să şi le mărturisească şi poartă-n el nişte germeni care se propagă. Să nu zici că nu ți-am spus». «Mamă, îl cunoşti atât de puțin, de ce eşti atât de sigură că e-aşa cum mi-l descrii mie? Dacă l-ai văzut de douăzeci de ori...». «L-am văzut puțin, dar i-am citit cărțile, cum n-o să i le citească nimeni niciodată. *Eu* i le-am bătut la maşină, şi-n timp ce i le băteam, cântăream fiecare cuvânt, aşa că-l cunosc foarte bine. Eu nu mă opun, Doamne fereşte, să-l iei, dar îți atrag atenția pe cine iei. Nu de-un copil ca tine ar avea el nevoie. Ar avea nevoie de cineva autoritar, de cineva care să-i impună şi care să-i satisfacă şi vanitatea, iar vanitatea asta nu se poate mulțumi cu-o fetiță de nouăşpe ani, oricât de frumoasă ar fi ea, de deşteaptă, de cuminte, de modestă şi de studentă la medicină. Ar avea nevoie de-o femeie voaiantă, cunoscută, vestită, îi plac stridențele, nu calmul». «Bine, mamă, dar nevastă-şi ia pentru *el,* pentru sufletul *lui,* nu pentru ca să le ia ochii altora». «Să dea Dumnezeu aşa să fie!», îi urase doamna Hangan. «Şi n-a fost aşa», îşi zicea acum Sânziana, în timp ce punea «hăinuțele de pat» în maşină. «Pe nimeni nu invidiez. N-aş vrea să fiu în locul nimănui, iar în locul lui Alexandru mai puțin ca-ntr-al oricui. Să fii ros tot timpul de suspiciuni, de invidii, de ambiții nu e nicio bucurie, oricât ai fi de cunoscut, de recunoscut, de omologat. Eu, care n-

am avut altă ambiție-n viața asta decât să-nvăț ca să știu, și tot spun că nu e ușor. Viața nu-i o sinecură. N-am vrut să iau scaunul nimănui, nu m-am temut pentru scaunul meu modest, la care nu credeam că cineva poate râvni, și câte copite-am primit… și cât de-nvățată cu greul am fost de când mă știu… Uneori, îmi vine să cred că Sartre, pe care nu-l ador, are dreptate când spune că „povestea unei vieți, oricare-ar fi această viață, e povestea unui eșec”; așa sau cam așa, în orice caz, asta este esența. Dacă i-ai spune cuiva că o adolescentă e-ndrăgostită de-un bărbat de-o seamă cu taică-sau, că bărbatul ăsta, un om în toată puterea cuvântului, nu-și pune mintea cu ea și că prin fiecare gest încearcă să-i tempereze ardoarea, că adolescentei îi trece, se mărită din dragoste cu un băiat potrivit cu ea, că mai cunoaște apoi și alți bărbați, spre care se-ndreaptă, hai să nu zicem neapărat din dragoste, dar cu trup și suflet, și totuși, după douăzeci de ani, fosta noastră adolescentă simte neîmplinirea dragostei aceleia ca pe-o mutilare a dragostei în general, ca pe-un eșec irecuperabil, dac-ai povesti asta cuiva ce-ar zice? Ar zice că bine-a fost c-a fost așa. O fată de cinșpe-șaișpe ani și-un bărbat de patrușcinci de ani, Doamne Dumnezeule! Ce, se prădase lumea de bărbați? Ca dovadă că fata-și găsise un bărbat potrivit, se măritase, se lăsase, dar asta era altă parte a poveștii… Oamenii sunt interșanjabili, priviți ca utilități. Cu condiția să nu-i iubești. Aș fi vrut să mă săruți, nene Dal, să mă iubești o dată, una singură: cu trupul și cu sufletul tău frumos, și pe urmă puteam să și mor. După niciunul dintre ceilalți n-am simțit că m-am împlinit într-atât încât să pot muri. Dragostea cu niciunul nu e-atât de proaspătă-n minte, ca dragostea noastră neîmplinită. Fiindc-a fost neîmplinită? Ce folos că celelalte…? Am fi știut numai tu și cu mine. Și-așa știam. Nu erai orb. Lecția ta, pe care-aș intitula-o *„Tăiat necesar de aripi”,* nici pe patul morții n-am s-o uit. M-am aruncat la pieptul tău suspinând și te-am cuprins în brațe. Nu mai știam nici ce se-ntâmplă cu mine, dară cu tine?! Într-

un târziu, am simțit o mână care mă mângâia pe cap şi-am auzit o voce albită de emoție, care se străduia să vorbească liniştit. „Fetița tatei, fetița tatei, toate trec, toate trec”. Aveam o viață-nainte care să-mi dovedească trecerea, atenuarea, semi-uitarea asta continuă. Te-ai desprins încet de mine, m-ai lăsat cu brațele desfăcute-n aer după forma ta şi te-ai dus. Am stat acolo cu ochii-nchişi până-a venit cineva de-afară. Ai făcut ce trebuia să faci, nene Dal. Întrebarea e: cui i-a folosit? Aş fi făcut, aş face la fel ca tine, dar tot m-aş întreba: cui foloseşte? A doua zi după cezariană, când am născut-o pe Maria, a venit doctorul Vladimirescu să mă vadă. Era ora mesei şi cele trei colege de rezervă se duseseră-n sufragerie. Doctorul m-a-ntrebat cum mă simt, cum e temperatura, am discutat despre facultate, mi-a povestit câte ceva de pe vremea studenției lui, totul pe un ton sobru, pe tonul lui obişnuit. S-a uitat la ceas, s-a ridicat şi, de sus, m-a privit drept în ochi. Am simțit că ceva se topeşte-n mine şi-n aceeaşi clipă ceva s-a schimbat în privirea lui. În pupilele lui vedeam... ce vedeam? Ceva ce n-are nume, n-are durată, nu se repetă. Am închis ochii-ncercând să păstrez în ei ce văzusem. Când i-am deschis, doctorul stătea-ntr-un genunchi lângă patul meu şi mă privea. S-a ridicat şi din toată-nălțimea s-a frânt în două spre mine. Când mai erau două palme-ntre mine şi el i-am pus o-ntrebare din ochi. „E-atâta rutină pe lume şi-atât de puțin adevăr...”, a şoptit el cu ochii-nchişi, mi-a sărutat perna şi-a plecat. Cu-o zi înaintea ieşirii mele din spital, Alexandru plecase cu-o delegație-n Polonia, da, în Polonia. Maria, toată numai panglici şi dantele, era instalată-n portbebeul-valiză. Am rugat-o pe Mama, care venise să ne ia cu un taxi, am rugat-o să stea o clipă cu fetița, ca eu să-mi iau rămas-bun de la doctorul Vladimirescu. Am intrat în cabinetul lui exact în momentul când dinăuntru ieşea cineva, aşa că n-a fost nevoie să bat la uşă. Se uita la nişte radiografii, cu spatele spre mine. Purta pantaloni gri-nchis, reiați, şi-o

cămaşă lila. M-am uitat în voie la corpul lui suplu, la părul care-ncepea să-ncărunţească, i-am urmărit mişcările. Uitasem pentru ce mă aflam acolo. Mă aflam acolo ca să mi-l întipăresc în minte. Mi-a simţit prezenţa şi s-a-ntors către mine privindu-mă.

Stăteam nemişcată lângă uşă. Nu găseam niciun cuvânt. Nici nu-l căutam. Câtă vreme o fi trecut aşa nu ştiu. Doctorul s-a depărtat de negatoscop şi-a venit până-n mijlocul camerei.

— Ştiu că pleci acasă. Ţi-am semnat externarea. Ai un doctor bun pentru fetiţă?

— N-am.

— Pe dumneata cine te-a văzut când erai copil?

— Nimeni. Adică, un chirurg, coleg cu tata.

— Tatăl dumitale e chirurg?

— A murit pe front în ’42.

— Şi tata a murit pe front în ’42. Era-nvăţător la ţară.

A scris ceva pe-un carnet de reţete, apoi a ridicat ochii spre mine.

— Mama dumitale s-a recăsătorit? m-a-ntrebat el, întinzându-mi hârtia pe care, scrise ordonat şi citeţ, se aflau numele, adresa şi telefonul dumneavoastră, domnule doctor Murgu.

— Nu s-a recăsătorit.

M-a privit ca un orfan care se uită la alt orfan.

— Dacă ai nevoie de ceva, Sânziana, indiferent ce-ar fi şi când ar fi, caută-mă.

Nu-mi spusese până atunci niciodată pe nume. Cele opt luni cât mă văzuse, îmi zicea „domnişoară”, „domnişoară doctor”, „stimată doamnă”, mi-o mai fi zis şi altfel, dar pe nume niciodată. Am tresărit.

— Credeai că nu ştiu cum te cheamă? mi-a ghicit el gândul. 24 iunie 1940… a rostit apoi data naşterii mele, spaţiind cuvintele.

După o pauză, a continuat:

— Sânziana, peste-o lună, trebuie să vii la control. Eu cred că am să fiu în concediu; vino la doamna doctor

Cantuniari, mi-a spus el după o clipă de ezitare.

— Vă mulțumesc, domnule doctor, am zis eu, nendrăznind să mă mişc din loc.

El s-a apropiat de mine şi m-a-ntrebat cu glas scăzut şi nițel răguşit:

— Dac-ar fi să faci ce-ți spune inima ce-ai face-acum?

Mă uitam la el, iar inima, biata mea inimă, se făcuse cât un purice. Nu-mi aduc aminte să mă fi simțit nici pân-atunci, nici de-atunci încolo mai tulburată decât în clipa aceea. Mă uitam la fruntea lui înaltă şi boltită, la ochii cenuşii, micşorați între nişte riduri fine, la creasta nasului care se subția spre vârful nițel acvilin, la gura cu un pic de prognatism, la bărbia cu gropiță, la fața lui tuciurie de parcă toată ziua l-ar fi bătut vântul şi nu-mi venea o vorbă, una singură, în minte.

— Vreau să plec, am spus eu în sfârşit, într-o inspirație „supremă”.

— Atunci, pleacă, a zis el şi s-a uitat la mine cu indulgența cu care te uiți la un copil prins cu minciuna. Cu mâna stângă mi-a pipăit fața. Ca un orb. A-nchis ochii şi a lăsat mâna-n jos. Te rog să vii la doctorița Cantuniari.

Ne uitam unul la altul ca la un paradis pierdut. Am început să plâng, fără suspine, fără niciun sunet. Am pornit-o spre uşă. Simțeam o sfâşiere şi-o fericire fără seamăn.

— De ce-o fi viața atât de complicată? s-a-ntrebat el, de parc-atunci ar fi descoperit asta.

M-a luat pe după umeri şi-a mers alături de mine. A barat uşa cu spatele şi mi-a dat drumul. Ne despărțea acum o jumătate de metru. „E-atâta rutină pe lume, dar şi-atât adevăr!”, mi-a trecut prin minte. Era prima oară când mă simțeam tot una cu-o altă ființă. Deodată, din mine, din acea *mine* pentru care lumea se reducea la omul din fața mea, pe care-l sorbeam şi de care eram sorbită, a răsărit un glas de-o frumusețe şi de-o linişte vecine cu veşnicia, un glas care dăruia tot ce-aveam mai

ascuns şi mai adânc în mine: „Vă iubesc, domnule doctor”. Eram liberă şi fericită. Luam din inima mea piatra care mă apăsa şi-o îngropam în inima dumneavoastră, domnule doctor. Mi-a sărutat gura, solul care-i adusese acea bună-vestire…

M-a petrecut până la taxi. S-a-nclinat adânc şi i-a sărutat mâna Mamei. I-a luat coşuleţul, i-a ajutat să urce, s-a uitat duios la fata mea, i-a pus mamei coşuleţul în braţe şi a-nchis portiera. Mi-a sărutat mâna, s-a uitat în ochii mei în speranţa unui verdict, apoi mi-a spus cu un glas pe care mai mult îl bănuiam:

— Cum ai să vrei *tu* aşa are să fie.

„Domnul doctor Vladimirescu, la direcţie, domnu' doctor”, a răsunat de undeva, de la o fereastră, o voce care-l chema la ordinea rutinei».

*

«Am pus destul detergent, rufele nu sunt nici prea multe, nici prea puţine, acum, frumoaso, fă-ţi meseria», spuse-n gând Sânziana şi dădu o „tapă” amicală maşinii de spălat.

«„E-atâta rutină pe lume şi-atât de puţin adevăr”, dar pentru adevărul ăsta puţin şi rar, pentru acest miracol merită să trăieşti. De câte ori mi-a fost greu, de câte ori îl aveam de-nfruntat pe răposatul profesor Voicu Marin şi „curtea” lui, închideam ochii peste rutină şi-i deschideam spre adevăr. N-o să ştiţi niciodată, domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, niciodată, cât preţ are pentru mine adevărul acela unic şi nerepetabil de-atunci dintre noi. Zile, săptămâni, luni, n-am trăit: am plutit. Să te ştii iubit şi să iubeşti. Nu mai aveam niciun gând numai al meu. Gândurile mele erau ale dumneavoastră, dumneavoastră eraţi singurul meu gând. Câtă generozitate nu te-nvaţă dragostea! Îl iertam pe Alexandru că lipsise, el ştie unde, în noaptea când am născut-o pe Maria. Îl iertam, că oricât îl rugasem să nu fumeze, cât

fusesem însărcinată, fumase, îl iertam că nouă luni n-adusese o pâine, un măr, o salată din piață, lăsând totul pe seama Mamei, „sluga fără simbrie” bună-la-toate, și-a mea. Îl iertam de tonul iritat pe care-l avusese-n ultimele luni, când sunt sigură că se-ncurcase cu cineva. Adevărul acela al nostru m-a făcut să-l iert și peste nouă ani, când lăsa o nevastă și-un copil și se ducea după o mare iubire, adevărul acela m-a făcut să-l iert, dar să-mi și pun întrebarea „cui a folosit?”. Cui a folosit că m-am lipsit de-acel adevăr? Cui a folosit c-am lăsat să se usuce atâta dragoste, atâta foame? Cui a folosit c-am slăbit în două luni zece kilograme; „din cauza alăptatului”, ziceau toți, afară de Mama care, știa-nu știa, simțea că de dor; afară de ea și de nenea Dal, care mi-a spus într-o zi: „Ce te roade, ce e cu tine? Te suge-un zburător?”, și m-a privit cu niște ochi în care citeam înțelegerea paradisurilor pierdute. Mă uscam de dor. Douăzeci de minute mă despărțeau de harul tămăduitor. Și nu mă duceam spre el fiindcă legea unei căsătorii e „să nu minți”. „Să nu minți” cu ce? Dragostea pe care-am extirpat-o din mine, pe care-am lăsat-o să moară-n dumneavoastră... Cui a folosit cenușa acestei incinerări? „Cui folosește?”, ajung iar la-ntrebarea asta. La fel aș face și azi, la fel și mâine, domnule doctor Vladimirescu, dar întrebarea tot mi-aș pune-o. Și-am să mi-o pun pân’ la Ziua de Apoi».

*

Sânziana închise ochii istovită. Monoloagele ei interioare o sleiau mai mult decât două zile de laborator puse cap la cap și decât toată casa dată cu fundu-n sus, la curățenia de Paști. Își duse mâna la frunte și oftă.

*

«De ce-o fi atât de complicată viața? Oare pentru toată lumea? Ce știm noi despre „toată lumea”, când nu știm

nimic nici despre omul cu care trăim într-o casă, cu care mâncăm la o masă, cu care dormim într-un pat? Fiecare se ştie pe sine. Restul – presupuneri, mai subtile, mai puțin subtile. Când o să renunțăm la aroganța de-a ne pretinde atotştiutori asupra semenului nostru?… Mi-ați lăsat cea mai frumoasă amintire despre dragoste, domnule doctor Vladimirescu, şi un regret fără sfârşit. Neîmplinirea dragostei pentru nenea Dal tăia o mână unei copile, neîmplinirea dragostei cu dumneavoastră, amputa vitalitatea unei femei. M-ați învățat ce e dorința, partea aceea fierbinte, irațională şi-atât de-adevărată a dragostei. Îl iubisem pe nenea Dal. Nimic nu putea şterge iubirea asta. Şi pe el îl dorisem. De ce să mint? Ca să fac retrospectiv pe pura cu mine însămi? Dar atunci nu ştiam ce doresc. Atunci – bănuiam, acum – aflasem. Îmi țineam cursuri de morală de dimineața până seara: „tentații ai să-ntâlneşti mereu; bărbați pe care să-i doreşti, care să te neliniştească aşa cum te nelinişteşte, cum te bântuie acest domn doctor atât de sobru şi-atât de pătimaş, ai să găseşti şi azi şi mâine. Trebuie să-nveți să te-nfrânezi, să te disciplinezi. Spune-ți mereu: sunt femeie măritată, nu trebuie. Sunt mamă de copil, nu trebuie. Căsătoria şi copilul sunt permanențele mele, sunt teritoriul meu. N-am voie să trec fraudulos frontiera şi să le schimb pe efemer. Bărbați care să-mi strice liniştea, sobri şi pătimaşi, am să găsesc şi azi şi mâine”… De şaisprezece ani, n-am mai găsit. N-am mai găsit focul acela mistuitor. Am găsit frumusețea-nălțătoare a adorației pentru dumneavoastră, domnule doctor Murgu, te-am întâlnit pe tine, Pavele, băiatul meu drag şi curat, coborât din creierul munților, te-am întâlnit pe tine, Emile, singura mea eroare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, pe tine, Mircea, şi vă iubesc pe toți, şi-mi sunteți dragi, şi mi-e drag să vă răsfoiesc, şi nu mi-e ruşine cu voi şi nici cu mine, v-am întâlnit pe voi, dar pe el nu l-am mai întâlnit în niciunul din voi şi ştiu, simt, că nici n-am să-l mai întâlnesc, în nimeni,

niciodată. „Nimeni”, „niciodată” le spunem deseori fiindcă ne-am dezvățat să le analizăm conținutul, fiindcă vorbim la-ntâmplare, fiindcă rostim cuvintele fără să le atribuim nicio valoare. „Nimeni”, „niciodată” sunt cuvinte definitive, cu un conținut sacru, inviolabil ca un mormânt. Eu nu spun *niciodată* cuvinte la-ntâmplare. Sunt cam patetică. De ce n-aş fi? Să ne cenzurăm şi-n noi înşine, nici cu noi înşine să nu-ndrăznim să fim noi? Atunci, când? Şi față de cine? Față de viermii cei neadormiți care ne află tainele trupurilor? Dar pe-ale sufletelor ce viermi au să le afle vreodată? Cuvinte, cuvinte… Am un respect pentru cuvânt ca pentru o ființă. Poate pentru că m-a născut şi m-a crescut o mamă adăpată la două izvoare ale cuvântului: la cel de la ea din sat, de la Cernați, şi la cel al culturii clasice, învățată-n şcoli. „Cu gura face *şi-şi* face omul şi cel mai mare bine şi răul cel mai mare”, aşa zicea Mama. „Umblă, mamă, cu vorbele, cum ai umbla cu un ou moale”, mă dojenea ea blând când o mai luam eu razna cu gura. Aşa învățase ea din pomul veşnic roditor al cunoaşterii. De când am început şcoala, în fiecare dimineață se uita la mine ca la o icoană şi-mi spunea cu un glas rugător şi pătrunzător, care voia să intre-n fiecare fibră din mine: „ai grijă ce vorbeşti, copilul mamei, sunt vorbe care, ştii tu… te roagă mama…”. Aflasem şi eu că erau vorbe care te puteau evacua în spații mai strâmte decât mansarda noastră din Cercului».

*

«„Uite, Hangan, ce bine ştie! Ea cum a-nvățat şi tu nu?”, m-a dat de exemplu, într-o zi, profesoara de franceză, prin ’50, cred, când Niura, una din gemenele Dulgheru, pe care-o ascultase după mine, se poticnise la „si conditionnel”.

„Hangan a avut guvernantă”, s-a grăbit o colegă să ne-ajute pe-amândouă. „Guvernantă n-am avut, dar mama

mea şi-a făcut doctoratul la Paris; a-nvăţat acolo franţuzeşte şi englezeşte şi m-a-nvăţat şi pe mine de mică”. „Parcă-n fişă scrie că mama ta e dactilografă”, m-a-ntrerupt profesoara, care ţinuse-un trimestru locul dirigintei noastre (profesoară de rusă, plecată la specializare în U.R.S.S.). „Acum e dactilografă, dar *la bază* e profesoară de latină şi de greacă”. *„La bază”.* Mi-era greu să stabilesc vreo relaţie între „baza” din această formulare şi „baza” din geometrie. Dar nu ştiam să exprim altfel decât prin sintagma aceea „tip” situaţia profesională a Mamei. „Bunicii tăi ce sunt?”, a continuat profesoara, dintr-odată plină de curiozitate în privinţa genealogiei mele. „Ţărani”. „Şi şi-au trimis fata la doctorat, la Paris?”, a rostit profesoara, neîncrezătoare. „A trimis-o statul cu bursă”. „Tatăl tău ce e?”. „A fost doctor; a murit pe front”.

Afară de Liliana, singura mea prietenă, nimeni din clasă nu ştia nimic despre mine. Nu era rău să ştii franţuzeşte, că doar fusesem citată ca personaj pozitiv pentru asta – însă trebuia să ştii *de la* şcoală, să fi-nvăţat de-a valma cu toţi copiii. Înţelegeam că oameni care ţineau haine de blană la naftalină umblau cu lodene; înţelegeam că etalarea unor bunuri materiale care nu fuseseră şi nu erau la-ndemâna tuturor putea părea aroganţă. Dar nişte bunuri spirituale, ca, de pildă, o limbă străină învăţată acasă, un bun spiritual cum putea ofensa pe cineva? Pe cine, de pildă, ar fi ofensat că eu aş fi ştiut să pictez? Cum putea fi cineva ofensat că altcineva ştia ceva ce el, acel cineva, ştia mai puţin sau deloc? I-am povestit Mamei cele-ntâmplate la şcoală şi i-am expus cum m-am priceput nedumerirea mea cu privire la bunurile materiale şi la cele spirituale şi la dezacordul pe care puteau să-l stârnească-ntre oameni. Mama mi-a explicat că orice bun spiritual este convertibil în bunuri materiale, iar bunurile materiale în muncă. Aşa rezum eu astăzi explicaţiile ei de-atunci. „Cine munceşte cu braţele se gândeşte: cât ar trebui să muncesc eu ca să-mi

cumpăr covorul ăsta?’”.

Explicația, această primă parte a explicației o-nțelegeam. Dar nu-nțelegeam de ce omul care muncea cu brațele s-ar fi supărat pe unul care picta, ca nenea Matei, de pildă. „Fiindcă se gândeşte: cât timp ar trebui să muncesc eu ca pe urmă să pot *sta* şi să pictez un tablou?’”. „Mamă, şi tu crezi că el are dreptate când gândeşte aşa?”. „Draga mamei, nu ştiu dacă are sau n-are, dar aşa gândeşte şi aşa *e-nvățat* să gândească. Mai întâi, trebuie să te pui în locul altuia şi după-aceea să-l judeci. De când lucrez la ’Cauciucul’, înțeleg altfel lucrurile decât înainte”. Mi-aduc aminte că am fost tristă toată ziua. În sufletul meu se furişase ceva tulbure, ce nu existase pân-atunci: îndoiala, bănuiala».

*

«De ce spunem, „mamă vitregă”, „tată vitreg” şi nu spunem şi „bărbat vitreg” şi „nevastă vitregă”; „bărbatul vitreg” şi „nevasta vitregă” întâlnindu-se mult mai des decât mama şi tatăl? De ce mi-a venit gândul ăsta? Nu ştiu. Pentru că, probabil, demult îl cloceam şi-acum a spart coaja.

Mama, într-o zi când aveam dexterități, m-a dus la „Cauciucul”. Să văd munca unui schimb. M-a plimbat prin toată fabrica. Țin minte nişte oameni negri ca nişte draci, luptându-se cu nişte furci negre pe care se opinteau să le-nfigă-n ceva. Căldura, curentul, negreala… Mama nu mi-a spus niciodată de ce mă dusese-acolo. Am înțeles din vizita aceea un lucru mult mai important decât părea la prima vedere: am înțeles de ce cât lumea şi pământul acei care n-au îi vor urî pe-acei care au, şi de ce acei care muncesc cu mâinile vor avea totdeauna o bănuială-n sufletul lor în privința celor care muncesc cu mintea. Nu era vorba numai de efortul fizic, era vorba de certitudinea pe care o dă lucrul ieşit din *mâna* omului şi de incertitudinea pe care-o simți în fața lucrului ieşit din

mintea lui. Ce iese din mâna omului se măsoară, se cântăreşte. E bun sau nu e bun. Dar ce iese din mintea lui? Cine este judecătorul – suprem, imparţial – care să judece lucrul ieşit din mintea omului şi care să-l încredinţeze pe cel care munceşte cu mâinile că lucrul acela al minţii e bun, nu numai fiindcă aşa *i se pare* judecătorului, ci fiindcă el este bun în mod absolut? Cine să-l încredinţeze pe cel care-şi măsoară priceperea cu metrul şi cu balanţa că ceva ce nu se poate măsura astfel e bun? Un şurub e bun sau nu e bun. El nu poate stârni controverse. Dar cu ce să-l convingi pe cel care munceşte cu braţele că un lucru venit din stricta sferă a minţii e bun sau nu, când acel lucru stârneşte-atâtea controverse? Pe cine să creadă omul acela: pe cei cu ditirambii sau pe cei cu hula? Şi lui îi spune inima ceva când citeşte, când vede, când aude lucrurile ieşite din complicatele tipare ale minţii, dar se sfieşte să strige sus şi tare ce crede; se teme să nu-i spună careva „ce ştii tu?” şi-şi spune el însuşi „ce ştii tu?”.

Începeam să mă-mpac cu gândul că-ntre oameni nu e numai iubire.

Antoaneta, prietena mea din clasa-ntâi, Antoaneta, care nu s-ar mai fi dezlipit de mine, nu-mi strigase: „Hoaţo, mi-ai furat geografia!”? Aşa mă cunoştea ea pe mine?! Cum putuse ea să creadă aşa ceva despre mine? O săptămână am dus-o-ntr-un plâns. „Nu te-amărî, fetiţa mamei. Ai s-auzi atâtea-n lumea asta, atâtea pe nedrept, ăsta-i doar începutul”, mă liniştea Mama. Zadarnic a-ncercat Antoaneta să se-mpace cu mine, zadarnic mă-mbia cu păpuşile ei, cu mingile ei, cu bilele ei. Îmi ieşise de la inimă. Într-atât încât, deşi am fost douăzeci şi unu de ani colege, habar nu mai aveam de existenţa ei şi nu fiindcă aş fi făcut pe indiferenta, ci fiindcă, din ziua când îmi strigase „hoaţo”, pentru mine Antoaneta murise. Nu-i purtam nicio pică. Ne salutam, schimbam câteva cuvinte neutre ca-ntre oameni care se văd zilnic, dar pentru mine din ea nu rămăsese nici umbra Antoanetei pe care-o

iubisem. Plânsesem atunci nu umilirea mea, nu imposibilitatea mea de-a-mi demonstra nevinovăția – cum să dovedeşti ceva ce n-ai făcut? — plânsesem moartea unei prietenii. Îmi dau seama că din acea-ntâmplare de-acum douăzeci şi nouă de ani se trage rezerva mea față de oameni. Dac-ar fi fost numai acea-ntâmplare poate că s-ar fi estompat şi-ncet-încet aş fi-nceput s-o consider ca pe ceva ieşit din comun, care, deşi mă zdruncinase, putea fi dat uitării. Dar mereu se-adăuga altceva care-mi mărea nedumerirea şi bănuiala. Într-o zi, am „zbârcit-o" la un aspect imperfectiv la rusă.

Într-un glas, Niura şi Şura, gemenele Dulgheru, au spus corect ceea ce eu greşisem. Cum multe reacții sunt „tip", profesoara de rusă zisese la fel ca cea de franceză altă dată: „Ele cum ştiu şi tu nu ştii, Hangan?", iar eu, imitând-o pe colega mea care intervenise-n folosul Niurei la ora de franceză, am zis: „Ele-au avut guvernantă". Profesoara s-a schimbat la față. Niura s-a roşit şi-a protestat: „N-am avut guviernantî". În pauză, profesoara de rusă, care ne era şi dirigintă, m-a chemat şi m-a moralizat. Mi-au rămas în minte doar „Bastion al păcii… cel mai înaintat din lume, iar tu…". Cu mine nu mai ştiu ce era. Pe lângă imperfectivul unui verb pe care l-oi ține minte câte zile-oi avea, ziua aceea m-a-nvățat că era bine să nu răspund decât la lecții. Nu i-am spus nimic Mamei. De ce s-o mai indispun şi pe ea, dacă nu chiar s-o sperii! Avea şi-aşa destule necazuri pe cap, mai ales de când pe Taica şi pe Maica îi duseseră în Bărăgan. Îşi făcuseră cum putuseră, cu mâinile lor, o odaie din chirpici. Mama toată ziua bătea drumul poştei să le trimită câte-o litră de zahăr, economisită de pe cartelele noastre, câte-un kil de marmeladă de 5. Bătea toată ziua la maşină – la fabrică şi-acasă. Făcea mărțişoare, felicitări, flori de mătase, gătea, spăla, spărgea lemne, le căra la noi în mansardă; îi mai ajutau nenea Matei, eu, Tudor, Mihai. Pe nenea Dal şi pe Marina nu-i lăsa: „Daniele, un chirurg n-are voie să-şi obosească mâinile, iar ție, Marino, ți-o ajunge câte-ai

de făcut pentru ai tăi, plus spitalul, plus naveta!”. Ce să-i mai fi spus ei? Într-o zi, ne-a-ntrebat diriginta cum ne petreceam duminica. Mi-aduc aminte ce-a răspuns Georgica Suru, singura fată de muncitor din clasa noastră. „Mă duc la alde bâtu-n Pantilimon şi săpăm grădina, că ei n-au vrut să se mute cu noi la bloc, în centru”, şi mi-aduc aminte ce-au răspuns Niura şi cu Şura, Dulgheriţele, fetele tovarăşului Nicolae Dulgheru, profesor la Filosofie. „Noi, duminica, răspundiem la gazieta die pierietie”. Noi, cu gurile căscate, că nu-nţelegeam nici pic. Nici diriginta, nici ea nu-nţelegea. Părinţii Dulgheru ţineau o gazetă de perete în care criticau copiii, pe cele două gemene şi pe fratele lor mai mare, Leonea. Aceştia, la rândul lor, ţineau şi ei o gazetă de perete în care răspundeau. „Şi ce scrieţi, bre, acolo?”, le-a-ntrebat Suru Georgica. „Ne facem autocritica şi ne riemuşcăm”, au răspuns Niura şi cu Şura-ntr-un glas. Toată lumea a râs, afară de mine. Nu mă ţinusem să nu râd. Nu-mi venise deloc să râd. Ce devreme mi-a pierit mie cheful de râs! Râd foarte rar. Râd greu. Nu sunt un temperament depresiv şi nici posacă nu sunt. Dar foarte rar îmi vine să râd. Am plâns mult în viaţă, numai pe ascuns. Nu sunt o fiinţă ascunsă, dar nici expansivă. Nu sunt mizantroapă, dar nici nu iubesc oamenii cu frenezie şi sufletul nu mi-l pun pe masă-n faţa nimănui. Sunt convinsă de necesitatea comunicării-ntre oameni ca de-o etică obligatorie, respect oamenii şi mi-e milă de ei şi nu preget să-i ajut, îi respect, îi ajut, dar nu mă pot împiedica să nu-i judec. Sunt generoasă. E-n firea mea şi-am şi-nvăţat generozitatea de la Mama. „În lumea asta ai să găseşti totdeauna pe altul mai sărac şi mai necăjit decât tine. Să-i dai totdeauna: să nu spui: ’şi eu sunt sărac şi eu sunt necăjit’. Dau din ce am şi din ce ştiu. Două gânduri să nu te părăsească niciodată: acela de-a-ţi îmbogăţi mintea şi sufletul şi gândul că suntem trecători în lume. *’Memento mori’* nu era un adagiu al tristeţii, nici al resemnării, ci un semnal de alarmă, care voia să te ţină

într-o permanentă stare de veghe: ʼbagă de seamă ce faci cu viața, că nu e veşnică’”. Mama zâmbea când spunea cuvintele-astea. Cu zâmbetul ei de-o-naltă resemnare. Măicuța mea dragă, nu te-am văzut niciodată stând picior peste picior sau ținându-ți mâinile, în rarele clipe de răgaz, altfel decât aşezate cuminți una peste alta, în poală. Fiindcă aşa stau de veacuri țărancele noastre: într-o atitudine hieratică, în aşteptarea ungerii pentru împărăția supremei bune-cuviințe. „Aş vrea să se termine totul aici, să nu mai fie şi-o Lume de Apoi. Dacă, totuşi, este o Lume de Apoi, şi eu cred că este, mă mângâi cu gândul că am să mă mai întâlnesc cu cei care mi-au fost dragi”. Aşa spuneai tu, Mamă. Dac-aş vrea o Lume de Apoi, în care eu *nu* cred, aş vrea-o ca să te-ntâlnesc pe tine, pe Tata pe care nu l-am cunoscut, pe Dina, pe doamna doctor Florica Vărbănescu, pe Maica şi pe Taica, pe maica Ana, pe Coana-mare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu. Că mulți v-ați făcut! Aproape că sunteți mai mulți, voi, cei de-acolo, decât cei pe care mi-e drag să-i întâlnesc aici, în lumea cu luminile. „Când vine câte-o zi mare, când, vrând-nevrând, îți faci bilanțul, vezi cât de mulți au plecat din viața ta. Unii s-au dus, s-au mutat de la noi, pe alții i-am dat noi afară din viața noastră. La cei dintâi – te gândeşti cu părere de rău dar şi cu-mpăcare, ca-n fața inexorabilului; la ceilalți – cu-amărăciune că n-au ştiut să-şi păstreze locul în inima cui îi primise. Se răresc rândurile prietenilor mei. Multora le duc flori şi le-aprind lumânări; în fața multor nume ale celor care trăiesc trebuie să spun ʼfostul meu prieten’. Parcă şi aerul se rarefiază-n jurul meu. Încep să m-apropii de imponderabilitate”. Cred c-a fost ultima noastră conversație, domnule doctor Nini Naiculescu. Ştiam că sunteți bolnav, dar n-am bănuit că hotărâseți… Mâine se-mplineşte un an de când ați plecat cu bună-ştiință. Erați singurul om căruia i-am vorbit despre Pavel. Pentru prima oară, atunci, pe-o plajă a Mării Negre, am înțeles că oricât de pudic ar fi un om, o dată-n viață,

măcar o dată, *trebuie* să-şi descarce sufletul în faţa cuiva. Atunci, l-am înţeles pe nenea Daniel, pe nenea Dal al meu, model de pudoare. Am înţeles de ce simte nevoia unui confident şi de ce, după ce-a murit Mama – confidenta lui de-o viaţă – m-a ales pe mine confident. Toate legendele au un tâlc. Atunci, la ţărmul mării, l-am înţeles pe bietul bărbier al regelui Midas. Ştiam că dumneavoastră sunteţi o trestie care n-o să-i şoptească vântului taina mea. Domnule doctor Naiculescu. Nini, Nini! Povestea mea cu tine, povestea mea, Pavele…».

CAPITOLUL DOI

Soneria țârâi slab şi scurt. Dac-ar fi auzit trâmbița Judecății de Apoi, Sânziana Hangan n-ar fi sărit mai rău decât la sunetul acela timid şi nehotărât.

Porni din baie, ştergându-şi mâinile de-un prosop. Ajunse-n fața uşii de intrare şi, contrar obiceiului, deschise fără să privească prin vizetă. Deschise uşa larg, la perete. «Semn de caracter leal, de om generos şi netemător de nimic», aşa diagnostica doctorul Daniel Şerban acest fel de-a deschide uşa.

În fața Sânzienei, stătea un bărbat înalt, şaten, într-un costum maroniu în carouri, cu-o valijoară burduf şi cu un trenci bleumarin într-o mână, cu un buchet de garoafe învelit în celofan, în cealaltă mână.

Sânziana se uita la el şi, dac-ar fi putut să pună un diagnostic stării ei, ar fi spus cum spunea maică-sa: «Uneori ai momente când parcă-ți ia Dumnezeu mințile». Îi bătea inima atât de tare că-i simțea pulsațiile-n cerul gurii; sau făcuse o sincopă? Îşi trecu o mână prin fața ochilor ca spre-a alunga nălucile.

— Sărut mâna, sună în fine glasul bărbatului şaten, aducându-i pe-amândoi la realitate.

— Bună seara, Pavele. Hai, intră...

— Credeam că... m-ai uitat, zise el, în timp ce-şi punea valiza şi trenciul pe lădița de pantofi a cuierului din vestibul.

O clipă ezitase asupra persoanei la care să folosească verbul.

Îi întinse florile.

— Cred că trebuia să le scot hârtia, nu-i aşa? o-ntrebă el, privind-o şi zâmbind. Sunt subtilități de-astea care mie-mi scapă.

— Vezi-ți de treabă! Să mergem în casă.

— Nu deranjez pe nimeni?

— Cred că cel puțin o oră de-aici încolo n-o să se-arate

nimeni.

Pavel Vlas se aşezase-n berjera din sufragerie, pe care i-o arătase Sânziana cu mâna. Tocmai când Sânziana se pregătea să-şi tragă un scaun şi să se-aşeze şi ea, sună telefonul.

— Iartă-mă o clipă.

(«E la fel de frumoasă şi n-a-mbătrânit deloc, dar ceva i s-a schimbat în privire, s-a adâncit, s-a-ntunecat».)

— Da, Myriam, îi spun, sigur. Trebui' să se-ntoarcă. Nu te superi că nu stau de vorbă, dar am o vizită. La revedere.

Sânziana se-aşeză pe scaun, potrivindu-şi grijuliu fusta. Pavel Vlas o privea, implorând-o-n gând să spună un cuvânt, dar Sânziana, neavând deloc aptitudini mondene, nu se pricepea s-azvârle un cuvânt anodin cu care să pună capăt unui moment greu de trecut. Cu dinții-ncleştați şi tremurând ca de friguri, se uita la el şi tăcea.

— Credeam că m-ai uitat, sună în sfârşit glasul lui Pavel, stins de parcă venea de cine-ştie-unde. S-ar fi putut, au trecut cinci ani. În august s-au împlinit cinci ani, continuă el, cu-o voce un pic mai sigură, închizând ochii.

— S-ar fi putut, Pavele, ce nu se poate pe lumea asta? S-ar fi putut, dar nu te-am uitat. Eu nu uit nimic. Câteodată mi-e frică să nu mor de-atâta memorie. Nu uit nimic şi pe nimeni. Iar cine-a-nsemnat ceva în viața mea, un ceas măcar… nu mai are nicio şansă să-l uit.

Ultimele cuvinte le spuse cu intenția de-a-ndulci nițel tonul amar şi patetic cu care rostise restul frazei.

(«Să-i spun dintr-o suflare ce am de spus, că doar n-o să stăm de poveşti până plec la gară».)

— Sânziana, cred că eşti tare mirată că te-am căutat.

Acum cinci ani m-ai rugat să nu te caut *niciodată.* Ți-am făgăduit şi m-am ținut de vorbă şi n-aş fi venit *niciodată* să te tulbur dacă...

— Dacă?

— Dacă n-aş avea o bănuială...

Se opri, dar de data asta, Sânziana, care nu mai avea pic de sânge-n obraz, nu-l mai ajută.

— De ce nu spui nimic? Ştii bine la ce mă gândesc. Fiica ta cea mică, Ana, e copilul meu. Că astă-vară la mare («la marea care mi-a fost atât de dragă acum cinci ani»), că as' vară, fetița, Ana, se juca-n nisip cu băieții mei, asta ştii. Lumea-i mică, Sânziana... Când m-am uitat bine la Maria, la fiică-ta cea mare, mi s-a părut că mai văzusem cândva fetița asta. M-am întrebat atunci de ce te făceai că nu mă vezi. Pe urmă, mi-am dat eu seama. «„Cum te cheamă pe tine, copilă?". „Ana Hangan, şi-am patru ani"». Pe cea mare – Bujor, pe cea mică – Hangan, ca pe tine. Una era dintr-o căsătorie, alta – din altă căsătorie. Le creştea un domn Hangan care credea că una e a lui.

— Nu le creştea niciun domn Hangan. A existat un singur domn Hangan şi-acela a murit, în '42, pe front. Frumoase gânduri ți-ai făcut despre mine...

Pavel se duse-n fața Sânzienei, şi-o luă de mână.

— Te rog, nu te supăra...

Sânziana se uită-n ochii lui albaştri şi văzu atâta căință şi-atâta amărăciune că simți cum îi urcă un nod în gât şi-o podidi plânsul. («Doamne, Doamne, ce-or avea toți oamenii cu mine de nu mă lasă o dată să trăiesc în pace?».)

Murea de ruşine să plângă-n fața cuiva. Îşi duse amândouă mâinile la ochi, apoi, cu capu-n pământ, plecă din cameră. Se-ntoarse, e drept că spălată pe față, dar cu pleoapele de sus umflate de parcă le-ar fi injectat de curând ceva sub pielea transparentă, albăstruie.

(«Doamne Dumnezeule, martor îmi eşti că nici cu

gândul n-am gândit s-o supăr».)

— Iartă-mă, Pavele. Dar pe fiecare din noi ne-ajunge câteodată, nu ştiu ce ne-ajunge, dar ne-ajunge... E câte-o zi când vine totul peste tine ca un tăvălug. Te rog să mă ierţi! N-aş vrea să te simţi prost în casa mea. La urma urmei, tot aşa aş fi gândit şi eu ca şi tine. Te rog să mă ierţi! Toată viaţa m-am stăpânit, mi-am înghiţit lacrimile şi numai Dumnezeu ştie de câte ori, dar sunt zile când nu mai pot. Atunci, intru-n baie şi plâng sau plec pe stradă. Acum însă...

Şi iar o podidi plânsul şi iar se ridică să plece. Pavel i se-aşeză hotărât în cale şi-o apucă de-amândouă mâinile, o luă apoi de bărbie şi-ncercă să se uite-n ochii ei, dar Sânziana întoarse capul ca să nu-i observe el lacrimile.

(«Aşa ne-am cunoscut, aşa ne revedem».)

Pavel scoase din buzunarul de la piept o batistă albă şi-i şterse ochii.

*

«Toată viaţa m-am stăpânit şi mi-am înghiţit lacrimile şi numai Dumnezeu ştie de câte ori...». Cuvintele astea îl izbiseră cum îl izbiseră lacrimile ei, atunci, pe plajă. «Ce-o fi fost viaţa femeii ăsteia înainte, înaintea verii de-atunci, şi pe urmă? Dacă fetiţa e copil din flori, cum am auzit, câte umilinţe o fi-ndurat în ăştia cinci ani, câte lacrimi o fi-nghiţit? Femeie necăjită, pe care-am iubit-o ca pe nimeni în lumea asta, pe care-o iubesc şi-am s-o iubesc...».

Cu-o mână o strângea la piept, cu cealaltă o mângâia pe cap. Sânziana plângea. Dac-ar fi-ntrebat-o cineva de ce, n-ar fi ştiut să spună. Aşa i se-ntâmpla ori de câte ori o apuca plânsul. Nu ştia să spună de ce. Fiindcă ea nu plângea niciodată pentru un motiv anume. Trecuse peste multe motive, peste multe şi grele, şi nu-i picase o lacrimă. Şi, deodată, când justificarea imediată, cauza

lipsea dintre evenimentele recente, o apuca un plâns de parcă se sfârşea lumea. Plânsul ei era de fapt, ca pentru mulți alții, un prag al acumulării. O stare cantitativă care ducea la o altă calitate. Erau momentele când, într-un sinopsis al amărăciunii, îşi vedea etalată toată viața. Nu ura atunci pe nimeni, nu se compara cu nimeni, nu se considera nenorocită, nu acuza soarta, dar simțea nevoia să dea ceva afară din sufletul ei, ceva ce nu mai încăpea. Era ca un fel de-a face ordine şi curățenie în sinea ei. Nu-şi jura nimic, nu lua nicio hotărâre, nu se-nverşuna-mpotriva nimănui şi-a nimic. Dac-o răzbea-n cursul zilei, se-apuca frenetic de treabă, de treburi grele şi-obositoare. Dacă se-ntâmpla seara, ieşea să se plimbe nițel singură, se-ntorcea acasă şi se băga imediat în pat. Norocul ei că, de când se despărțise de Alexandru, nimeni n-o-ntreba «de ce?». Alexandru, principalul furnizor al motivelor ei de plâns, n-o-ntreba nici el prea des. O-ntreba «ce, iar ți s-au înecat corăbiile?», doar când grosolănia pe care-o comisese, față de ea sau față de alții, nu i se părea atât de flagrantă, şi deci în stare s-o indispună.

La fel şi-acum. De ce plângea? Ce plângea? Lăzi de marmeladă de 5 lei i se-ngrămădeau ca un munte-n fața ochilor, bătăi amenințătoare în uşa din Amzei îi răsunau în urechi, bătăile celor care tot încercau să le dea afară din casă, pe ea şi pe maică-sa, prin '50, grămezi de lemne i se-nfățişau aşezate-n fața unei scări-melc, grămezi pe care le cărase cu maică-sa-n mansarda lor din Cercului, maşina de scris a maică-sii îi țăcănea-n urechi, se vedea mereu în pat acoperită cu plapuma şi cu pledul ca să nu-nghețe pe zile geroase când auzeau tabla acoperişului trosnind de-atâta frig, se simțea asudând în zilele de vară, soarele încingând cotețul acela aerian, ca pe-un cuptor metalic şi, deodată, vedea o crenguță de brad prinsă cu-o aplică-n perete, cu câteva globuri în ea, iar ele două ținându-se de mână şi cântând în fața crenguței. *O, brad frumos...* şi *O, ce veste minunată...* şi iar marmeladă, ele două cu Taica şi cu Maica adunând spice de pe arie, că

nu le mai rămăsese nimic de la cotă, ele două călcând în picioare pământ amestecat cu pleavă şi cu ceva paie ca să facă nişte chirpici din care să-şi ridice ăi bătrâni o odăiță şi-o bucătărie, când îi duseseră-n Bărăgan, ele două stând şi păzind-o pe Surica Juster, «tanti Surica», mătuşa profesorului Iancu Stein, pândind-o pe biata paralitică să moară, ca să rămână singure-n garsoniera în care bătrâna, ştiind că moare, le luase-n spațiu. Murise binecuvântându-le c-o-ngrijiseră până-n ultima clipă. Sărmana bătrână. Plosca, iar plosca, plosca sau, dacă nu, să rămână cine-ştie până când în mansarda din Cercului. Plosca, plosca. Şi iar munți de lăzi cu marmeladă de 5 lei. Şi gura care-i lăsa apă de câte ori vedea un sendvici cu şuncă la şcoală, de câte ori mergea pe stradă şi simțea miros de friptură din câte o casă. Şi iară ele două-mbrăcate cu ce-aveau mai bun – dar ce-aveau mai bun? — cu porția de lemne arsă pe-o săptămână ca să le fie cald măcar într-o zi de sărbătoare, cântând în fața crenguței de brad lipită de perete cu-o aplică, ele două luându-se de mână şi cântând *O, brad frumos*… şi *O, ce veste minunată*… în plânsul ei, crenguța de brad aducea o răceală şi-o linişte. Gândurile i se-adunau toate-n jurul martorului care nu mai era, al martorului căruia nu-i mai putea spune «ți-aduci aminte-atuncea… ştii… când…». Acest moment de concentrare a gândurilor era şi cel al durerii maxime. În acel *lamento* monoton în care vedea adunate la un loc toate adversitățile vieții, ca pe nişte grămezi de pietroaie care stăteau să-i cadă-n cap, adversități materiale, umilitoare dar materiale, apărea acea spiritualizare a durerii, imaginea mamei ei. Apăreau un zâmbet şi-o privire de-o înaltă resemnare, zâmbetul şi privirea care-o ocrotiseră până cu doi ani în urmă. Deodată, munții de lăzi de marmeladă, grămezile de lemne-n fața scării-melc se prăbuşeau ca un castel din cărți de joc, un castel care se estompa până se ştergea cu totul în fața unei dureri atât de mari, de profunde, care nu semăna cu nimic. Îi venea să calce-n picioare toate-

amintirile fiindcă niciuna nu merita să stea alături de durerea aceea unică.

Imaginea mamei ei, în fustă neagră, în bluza de bumbac, toarsă, vopsită, împletită de mâna ei, imaginea aceea pe care-o ținea de mână şi cu care cânta *O, brad frumos...* şi *O, ce veste minunată...* o făcea să geamă o dată înfundat şi-apoi, ca la un sfârşit de lume, când totul e pierdut, când sufletul e cuprins de răceala supremei linişti, Sânziana înceta să plângă. Sufletul ei răcit şi golit, uşor ca un fulg, era din nou eliberat pentru un timp. Amărăciunile, durerile care treceau peste maluri se revărsaseră, se duseseră-ntr-o groapă comună a durerii universale, lăsându-i în suflet spațiu pentru noi dureri şi pentru noi amărăciuni. Pentru Sânziana, plânsul era o terapeutică, lacrimile – o toxină a sufletului care trebuia evacuată. «Sechelele din suflet. O hartă cu dureri, cu iubiri, cu frânturi de-amintiri şi cu-amintiri frânte. Sechelele de multe ori nu mai sunt o primejdie, ci doar martori ai unor stări trecute. Simple marginalii ale unor ipostaze. Uneori, te uiți prin ele ca prin sticlă. Alteori, consemnează şubrezenii pe care le ducem cu noi o viață. Am vrea să le uităm, dar ele dor. Dragostea mea pentru Pavel – scurtă: un fulger. Ucisă cu premeditare. Nu-l mai iubesc? L-am iubit tot timpul. Îl iubesc în clipa asta. Nu-l mai doresc. Mângâierile lui sunt caste, iar eu nu mai tresar la ele. Suntem un cristal care nu mai vibrează».

*

— Sânziana, Sânziana, mare păcat ți-ai făcut. Cu tine, cu mine, cu copila noastră.

(«Cât de frumos sună glasul oamenilor când spun ceva adevărat, când smulg ceva din ei şi-l întind altora ca pe-o ofrandă: „ține, ia, acesta e sufletul meu”»).

Glasul lui Pavel Vlas, scăzut că abia de-l auzise,

cuprindea în inflexiunile lui fără-nălțimi spectaculoase, asemenea munților de unde-şi avea el obârşia, toata amărăciunea pe care-o simte un suflet de om în fața unui dezastru. Nici urmă de-nvinuire-n glasul acela de țăran, ci numai constatare.

— Ce-ai fi vrut să fac? îl întrebă Sânziana, cu glas plin de resemnare.

— Să-mi fi spus. Că nu mi-ai spus nimic despre viața ta, nici asta n-a fost bine. Era însă un lucru care te privea. Eu ți-am întins viața mea ca pe-un colac pe un ştergar. Tu nu mi-ai spus o vorbă despre tine. Şi n-am stăruit să-mi spui că mi-am zis că ți-o fi greu să te iubeşti cu un bărbat şi să spui că eşti femeie măritată. Cum să te fi iscodit? Dac-aş fi-ntrebat în dreapta şi-n stânga, aş fi aflat, că doar «gura lumii»… Ştii şi tu, Sânziana… Dară eu am gândit că de ce să umbli să afli despre un om ce nu vrea el să-ți spună? Că doară n-om fi poliție! Fiecare cu tainele lui. Un copil însă… acela nu-i *numai* al unui om. Doi oameni l-au făcut, doi oameni *trebuie* să ştie de el; al amândorura e…

— Dacă te-aş fi-ntrebat atunci… dacă ți-aş fi cerut voie să fac acest copil, ce-ai fi zis?

— Aş fi zis să-l faci pentru că viața e mai presus de noi. Mi-aş fi zis: copilul ăsta trebuie să se nască dacă o femeie vrea să-l nască.

Urmă un moment de tăcere.

— Spune drept, i se-adresă Pavel Sânzienei, depărtându-se un pic în timp ce-o privea, chiar ai vrut să ai copilul ăsta? sau pentru că-ntâmplarea a făcut…

Orice-ar fi spus ea lucrurile n-aveau cum să se mai schimbe, dar fiindcă nu voia şi de-aceea nici nu ştia să mintă, Sânziana se gândi să-i spună adevărul.

— A fost o-ntâmplare, întâmplarea că acest copil s-a… lipit de mine. Noi toți suntem nişte roade-ale-ntâmplării. Cu un minimum de precauție întâmplarea putea fi evitată. Cu un minimum de efort această-ntâmplare putea să nu capete nicio finalitate. Vorbim ca-ntre medici,

nu? M-am iubit cu tine, Pavele, în prima seară, ca să fac ceva împotriva morții, cum bine-ai zis tu atunci. Apoi, m-am iubit cu tine, fiindcă te iubeam, îmi părea rău că am un singur copil. Mi-ar fi plăcut să mai am un copil, dintr-o căsătorie, bine-nțeles, ca tot omul. Eram divorțată de peste doi ani şi nimeni nu mă ceruse-n căsătorie şi nici până astăzi nu m-a cerut nimeni care să-mi fie pe plac. Aş fi putut s-aştept pân' la Ziua de Apoi un tată legitim pentru un copil pe care grozav aş fi vrut să-l am. Te-am întâlnit pe tine şi te-am iubit. Dacă nu faci un copil cu un om pe care-l iubeşti, atunci cu cine să-l faci? Şi la ce vârstă să-l faci, ca să mai ai şi timp să-l creşti? Nu-mi mai făceam şi nici nu-mi fac vreo iluzie cu privire la ceea ce numeşte lumea «refacerea vieții». E greu să fii femeie singură şi să creşti doi copii, recunosc! E chiar foarte greu.

Deşi respiră o data adânc, ca pentru o lungă expunere, Sânziana se opri brusc. Îi spusese esențialul.

— De ce nu mi-ai spus? Cum ai putut să nu-mi spui? o-ntrebă el, de data asta pe-un ton de-nvinuire.

— Să-ți fi spus... Era foarte uşor! Greu a fost să nu-ți spun. Erai un copil orfan, ca şi mine. Erați patru copii orfani, crescuți de-o biată femeie singură. Numai tu ştiai cum făcuseşi liceul. Munciseşi doi ani în mină ca să repari casa părintească şi ca să laşi doi-trei bănuți mamei şi surorilor tale, ca să te poți duce cu inima uşoară la Facultate. Cărai sticle de lapte dimineața în timpul Facultății tot ca să le trimiți lor ceva. Mai aveai un an şi terminai, în sfârşit, Facultatea. Aveai *trei* surori care trebuiau să-şi facă un rost în lume. Tu erai capul familiei, nădejdea a patru suflete. Cum aş fi putut să vin eu şi să le spun ăstor patru suflete: «Poftiți, v-am adus un plocon: pe mine, pe fata mea dintr-o căsătorie şi un copil de care fiul dumneavoastră, măicuță, şi fratele vostru, fetelor, nu ştie nimic, de care nu e bietul om vinovat cu nimic!»? Cu mâna pe inimă şi judecând cinstit, puteam eu să fac aşa ceva? Nu mă-ntrerupe, îl opri Sânziana cu un gest pe

Pavel, care deschisese gura să spună ceva. Care mamă se bucură să-şi vadă băiatu-nsurat cu-o femeie despărțită şi cu copil după ea? Eu nu m-aş bucura să-mi văd copilul purtând o haină cârpita când îşi poate lua o haină nepurtată. Greşeli am făcut destule-n viață dar lucruri murdare, lucruri pe care să mi le reproşez, nu. Mie nu-mi era teamă că tu sau mama ta aveați să mă respingeți, ci dimpotrivă. Ştiam însă c-aş fi făcut un lucru pe care nu trebuia să-l fac.

— Şi crezi că să-i ascunzi unui om că are un copil asta-i ceva de făcut? Adică eu niciodată n-aş fi aflat de copilul ăsta al meu, dacă lumea n-ar fi atât de mică? Tu nu mi-ai fi spus niciodată?

— Niciodată.

— Sânziană, nimeni pe lumea asta nu ştie că Ana e copilul meu?

— Ştie cineva. Ştia doar povestea fără niciun nume. Acel cineva s-a omorât acum un an. Mâine, merg la parastasul lui.

— Şi omul acela, ierte-l Domnul, ce zicea?

— Poate n-ai să crezi, dar zicea că am dreptate.

— Dar mama ta?

— Mamei i-am spus doar că vreau să fac copilul pe care l-am făcut. Ei nu i-am spus povestea. N-am vrut să-i încarc sufletul cu pietrele din sufletul meu. Iar ea respecta atât de mult oamenii că nu punea nimănui nici o-ntrebare, nu făcea nicio aluzie. Mi-a explicat doar ce ştiam şi eu: cât de greu avea să-mi fie.

— Sânziană, să nu-ți închipui c-am venit să-ți reproşez tăcerea față de mine, cel mai interesat în povestea asta afară de tine. Am venit să-ți cer voie să recunosc fata.

— Ce să faci?

— Aşa cum ai auzit: să-mi recunosc fata.

— Cum de eşti aşa de sigur că-i a ta?

— Sunt sigur. Afară de date, care se potrivesc ca la carte, are sus pe pulpa dreaptă, aproape de vintre, o pată, o stropitură cafenie, ca un strugure. Aşa cum am eu.

Mama e-ncredințata că semnul îl am…

— Fiindcă a furat un strugure când era-nsărcinată cu tine şi fără să-şi dea seama a pus pe corp mâna cu care furase, exact acolo unde ți-a ieşit ție pata. Ştiu de la bună-mea de credința asta, spuse Sânziana pe tonul cu care-ar fi povestit o poveste cu Făt-Frumos.

— Văd că ştii. Ei, bine…

— Pavele, dac-aş spune că Ana nu e-a ta aş minți. Şi nu mă pricep deloc să mint. Ca să te creadă cineva când minți, şi nu numai când minți, trebuie s-o faci cu convingere. Altfel, cum să te creadă omul? Dar ca s-o recunoşti… Ce rost ar avea? Eu nu țin deloc la convențiile sociale când n-au o acoperire solidă.

— Să ştii că de convenții puțin îmi pasă. Dar eu nu pot să ştiu că un copil care e-al meu trece drept al nimănui. Ți-e ruşine cu mine? Să ştii că nu mă laud, dar n-ai avea de ce.

— Pavele, dac-aş fi ştiut că mor şi n-aş fi făcu un copil cu un om cu care să-mi fie ruşine. Ai doi copii şi-o nevastă. Nu-ți strica rostul. Nu-i strica inima nevesti-tii. Cu ce-a păcătuit ca s-o fericeşti cu un copil din flori?

— L-am făcut înainte de-a mă-nsura cu ea.

— Asta e-o subtilitate aproape avocățească. E-o foarte slabă consolare pentru ea. Pentru ea, copilul din flori ia ceva de la gura copiilor ei legitimi; le faci ei şi lor o nedreptate. Să fim oameni rezonabili şi să nu ne complicăm viața, că şi-aşa e destul de complicată. Ce-ar zice când i-ai spune, te-ai gândit?

— I-am şi spus.

— De ce i-ai spus fără să mă-ntrebi?

— Tu ai făcut *un copil* cu mine fără să mă-ntrebi…

— Dar n-am venit să tulbur viața nimănui cu el.

— Doar pe-a mea.

— N-am vrut.

— Ştiu că n-ai vrut, dar ai reuşit. Ți-a fost teamă să nu mi-o tulburi atunci, iar acum mi-ai tulburat-o mult mai rău. Mă-ntreb cum de tu, un om atât de deştept şi de

cinstit, ți-ai putut închipui că ceva tulbure se poate limpezi de la sine. Fata asta acum e-un boț de om, dar când s-o face mare n-are să te-ntrebe şi ea cu cine-ai făcut-o?

— Ei am să-i spun când o fi-n stare să-nțeleagă.

— Sânziană, eu *trebuie* să recunosc fata, orice-ai spune tu.

— Ce-a zis nevastă-ta când i-ai spus?

— A zis să recunosc fata, fiindcă aşa e cinstit.

*

Sânziană se gândea la Iulia Vlas, fata aceea zdravănă şi veselă, care parc-atunci coborâse din munte şi de-abia apucase să-şi lepede bunda şi opincile ca să se-mbrace de oraş. Şase luni umpluse laboratorul cu vorba ei de țărancă şcolită, cu gropițele ei de copil rumen şi sănătos, cu pofta ei de muncă, cu glumele ei «spuse cu-atâta ştiință a situației c-ar fi invidiat-o şi Camera Lorzilor», cum zicea Tudor. Iulia Vlas făcuse un curs de specializare în laborator la Tudor. Deşi Tudor era entuziasmat de Iulia şi i-o cita în fiecare zi, Sânziană evitase consecvent şi dibaci s-o cunoască. Se salutau şi-şi zâmbeau: «Bună dimineața, doamnă doctor», «Bună dimineața, doamnă doctor». Iulia, ca orice țăran, nu făcuse niciun pas către cineva care stătea pe loc. Ceva i se păruse ciudat Iuliei în această atitudine, dar nu încercase deloc să-şi lămurească rezerva doctoriței Hangan față de ea. Din toate laboratoarele, Iuliei îi plăceau, de-adevăratelea, doi oameni: doctorul Tudor Şerban, pe care-l cunoştea; şi doctorița Sânziana Hangan, pe care n-o cunoştea, dar pe care şi-o «plăsmuise» din spusele altora. Când auzise – şi cum ar fi putut să n-audă! — că Sânziana Hangan avea un copil din flori, Iulia exclamase admirativ: «Brava, muiere!».

Pentru Iulia, Tudor Şerban întruchipa ce avea mai bun oraşul: învățătură şi rafinament. Pe lângă acestea –

simplitate şi modestie, calităţi care se găseau rar îmbinate-n aceeaşi persoană şi-ntr-o proporţie-atât de armonioasă. Toate situaţiile de pe lume testează caracterele. Când pronunţi greşit un cuvânt, comportamentul celui care ştie pronunţia corectă a cuvântului este conform cu caracterul lui: unul nu te corectează fiindcă nu-l interesează să te facă mai deştept – expresie restrânsă a unei indiferenţe mult mai largi; altul, fiindcă – prudent şi ţinând seama de susceptibilitatea oamenilor – nu vrea să-şi aprindă paie-n cap; unul – delicat, rosteşte, ca din întâmplare, cuvântul incriminat; altul te corectează cu un sarcasm nedisimulat, făcându-te să vrei să te-nghită pământul. Tudor Şerban te corecta la fel de firesc cum ţi-ar fi spus că ai o scamă pe haină. Îţi indica surse bibliografice sau te informa despre-o noutate profesională ca şi când ar fi-mpărţit cu tine-o bucată de pâine. Tudor Şerban făcea parte dintr-o categorie foarte restrânsă: dintre oamenii care socoteau de datoria lor să-mpartă tot ce ştiau cu alţii şi care se bucurau de binele altora. Se bucurau că cineva a câştigat la loterie şi că, având mai mult, era de presupus că avea să devină măcar pentru un timp mai bun şi mai îngăduitor. Un pas ştiinţific îl umplea de admiraţie, oriunde şi de oricine ar fi fost el făcut, considerându-l ca pe-o victorie a omului asupra adversităţii necunoscutului.

Printre-atâţia oameni al căror statut intelectual era stabilit doar de nişte patalamale, Iulia îl întâlnise pe Tudor Şerban, pe care-l învestea cavaler al ordinului intelectualilor: mintea pe de o parte, sufletul pe de alta. Semnul sub care îl înscria Iulia pe Tudor Şerban – într-un tablou al calităţilor umane, stabilit riguros ca cel al lui Mendeleev – era generozitatea, indispensabilă, gândea ea, concepţiei intelectuale. Judecata fără patimă, capacitatea lui de-a considera oamenii şi faptele de pe-o poziţie înaltă, dar nu dispreţuitoare îl distingea de mulţi dintre colegii lui şi dintre oamenii pe care-i cunoscuse Iulia.

*

— Eram sigură că aşa avea să spună. Iulia, Iulia...

— De unde ştii cum o cheamă?

— Şase luni a făcut specializare la noi, la Hematologie. Şeful ei de laborator este cel mai vechi prieten al meu.

— Doctorul Şerban?

— Da. Ai să-l cunoşti astă-seară. Pavele, de când am văzut-o prima dată pe Iulia a-nceput să-mi pară tare rău că nu ți-am spus la timp şi-am început să presimt c-ai să afli. Nici nu ştii ce dragă mi-e Iulia şi cum am ocolit-o. Ce slalom am făcut ca să nu ne cunoaştem.

— Tu erai doctorița misterioasă şi frumoasă care-i zâmbea – şi-atât? Imaginea aceea văzută ca printr-o perdea? Aşa vorbeşte Iulia despre tine.

— Şi deodată imaginea văzută printr-o perdea se materializează şi-i dă cu un par în cap. Te rog, te rog ca pe Dumnezeu, spune-i că te-ai înşelat, că era o presupunere...

— Nu pot s-o mint. N-am mințit-o pân-acum niciodată şi nu vreau s-o mint. Cred că un bărbat şi-o nevastă nu trebuie să se mintă.

— Foarte frumos.

— Eu nu ştiu ce căsnicie ai avut tu, dar noi...

— O căsnicie ca multe altele. O căsnicie-adevărată, în care cei doi parteneri se simt indispensabili unul altuia şi de neînlocuit, o astfel de căsnicie este la fel de rară ca o operă de artă. În rest – mediocritate, minciună şi dacă nu minciună – tăcere, multă, posomorâtă, un permanent sentiment de eşec.

— Aşa a fost căsnicia ta?

— Aşa a fost. Nu mințeam prin afirmații, ci prin omisiuni.

— Nu te-ai măritat din dragoste?

— Ba da. Şi din dragoste poți să greşeşti. Dragostea, cea fierbinte, de la-nceput, nu ține cât lumea. Important e

cu ce rămâi când s-a mai stins văpaia. Dragostea e-o stare excepţională. Iar stările excepţionale nu pot ţine. Evoluţia dragostei e comparabilă cu evoluţia unei boli. Şi-ntr-o boală, criza nu poate ţine-o viaţă. Viaţa poate ţine de-o criză dar criza nu ţine-o viaţă. Dar ce să mai teoretizăm, că tot nu foloseşte la nimic…

— Îmi place-atât de mult să te-ascult.

— Îţi mulţumesc, Pavele.

— De ce să-mi mulţumeşti? fiindcă-mi faci o bucurie? Într-o seară, atunci, mi-ai spus să citesc doi scriitori: pe Tolstoi, marele pontif al continuităţii şi-al cotidianului, şi pe Malraux, marele combatant al stării excepţionale, aşa le-ai zis tu atunci. I-am citit, i-am recitit şi mi-am dat seama câtă dreptate-aveai. Atât aş fi vrut să stau de vorbă cu tine despre monumentele astea două. Nu ştii, Sânziană, de câte ori aş fi stat cu tine de poveşti. Îmi pare atât de bine că din ce-a fost atunci a ieşit un copil. Dacă m-ai iubit atunci, dă-mi odihnă şi lasă-mă să-mi recunosc fata. Fie-ţi milă de-un suflet de om!

Pavel Vlas se ridică-n picioare. Din spate, un tablou, reprezentând un apus de toamnă, în care-acum se răsfrângeau razele amurgului de-afară, îi proiecta o aură de-un violet sângeriu în jurul capului.

Cu hainele-n carouri, cu capul niţel înclinat pe-o parte, cu mâinile-mpreunate, într-o atitudine de penitenţă meditativă, Pavel era un fel de profet modern păşind pe-o mare-nţepenită. În urmă cu cinci ani, îl rugase să n-o conducă la gară. Culcându-şi capul pe umărul lui îi şoptise: «Îţi mulţumesc pentru fericirea pe care mi-ai dăruit-o. Îţi mulţumesc pentru sufletul şi pentru trupul tău». Plecase, neîndrăznind să se uite-n urmă. Se uitase de pe faleză, fiindcă de-acolo privirile nu li se mai puteau întâlni. Ochii ei părăseau o stană de piatră înfiptă în tipsia mării.

— Pavele, eşti singurul bărbat cu care-am fost fericită, îi spuse Sânziană cu glasul uimit al celui căruia i se dezvăluie pe neaşteptate un adevăr.

— Şi tu eşti singura femeie cu care-am fost fericit, îi răspunse el, atât de sigur de parcă de-o viaţă numai la fericirea aceea îi stătuse gândul.

— Şi cu Iulia?... Iartă-mă că te-ntreb.

— Cu ea am mulţumire şi-am tihnă. Când m-a găsit ea, nu ştiu cum să-ţi spun, dar parc-ar fi găsit ceva scăpat de la prăpăd. Sunt oameni structural monogami. Aşa cred că sunt eu. Femeia vieţii mele erai tu. Când m-am însurat cu Iulia, sufletul meu era văduv.

Sânziană tresări.

— Poate fiindcă totul a fost atât de scurt, zise ea într-un târziu, filtrând printre gene aura violet-cardinal din jurul lui Pavel.

— Poate, Sânziană, poate. Dar ştii, zice-se că nici profeţilor nu li se-arată Dumnezeu în fiece clipă. Dacă zici c-ai fost fericită cu mine, ai să-nţelegi, ai înţeles de mult, că doi oameni nu pot fi la fel în viaţa cuiva. Fiindcă oamenii seamănă şi mai ales nu seamănă între ei. *«Il y a plus de différence entre un homme et un autre homme qu'entre deux animaux d'espèce différente»*. Ştii de la cine-am aflat vorbele-astea?

— De la mine. În noaptea pe care-am petrecut-o pe scara falezei ca să nu scăpăm nicio clipă luna-aceea, cum n-am mai văzut niciodată alta.

Figura lui Pavel Vlas, mereu egală cu ea însăşi, deodată se destinse. Nu se-aşteptase ca memoria Sânzienei să fie-atât de fidelă unor relicve de pe care crezuse că numai el ştergea cu evlavie praful.

— Te miri că n-am uitat? De cinci ani, ori de câte ori mi-e greu şi vine viaţa ca un tăvălug peste mine, de câte ori mi-e greu, şi mi-e de multe ori, scot din cutia cu amintiri fiecare gest al nostru, fiecare vorbă a noastră de-atunci, îmi derulez mereu în minte povestea, fidel, ca pe-un film, ca pe-o bandă de magnetofon, şi mă liniştesc şi mă-nseninez şi-adorm şi-mi spun: «Ce fericită sunt că mi-a fost hărăzită o lună de minune-n viaţă. Eu am o lună de fericire pe care nimic n-o poate schimba, pe care nimeni

nu mi-o poate lua. Doamne, câți oameni pot spune c-au fost o lună fericiți în viața lor?». Şi deodată mă simt bogată, mă simt dăruită cu cea mai frumoasă bogăție-a lumii. Şi bogăția asta este de două ori extraordinară: este abstractă – urma rămasă-n inima mea; şi materializată – într-un copil.

— Ți-a părut vreodată rău că m-ai întâlnit?

— Nu mi-a părut. Şi-acum, când vad că nu m-am înşelat asupra ta, când văd cât de cinstit eşti, mă socotesc mai bogată decât înainte. Îți spun acum ce n-ar trebui să-ți spun: de multe ori în ăştia cinci ani te-am urât. Uram tocmai buna ta credință, te uram că-ți respectai cuvântul dat. Omul rațional din mine zicea «Respectă-l! Câți oameni se țin de cuvânt?». Iraționalul din mine se revolta şi-ar fi vrut să aibă un corespondent în sufletul tău echilibrat: aş fi vrut să mă cauți. Într-un ungher din mine stătea mereu ascunsă, pitită, speranța că-ntr-o zi aveam să ne vedem din nou. Nu-mi închipuiam în niciun fel întâlnirea noastră şi-n niciun loc. Parcă s-ar fi petrecut undeva între cer şi pământ. De când am aflat azi că m-ai căutat şi pân-ai venit n-am mai ştiut cu ce să-mi ocup gândurile şi mâinile. Orice făceam iar mă-ntrebam: «Ce-o fi vrând Pavel?».

Se opri brusc, dar Pavel aproape că nici nu băgă de seamă că tăceau. Cât timp durase monologul Sânzienei, în gând el dusese un aprig dialog cu ea, atât de aprig, încât nu găsi de cuviință să-l traducă-n vorbe în momentul când Sânziană tăcu.

*

«Pe mine nu mă-ntrebi cât te-am urât în vremea asta? Eu care n-aş omorî o muscă, te-aş fi călcat în picioare. Nu-mi era gândul decât la tine. Cu tine se sfârşiseră femeile de pe lume, se prădase lumea de femei. Tu sau nimeni. Dac-ai fi murit n-aş fi suferit atât. Să te fi ştiut a nimănui. Ştiam că mă iubeşti, măcar luna aceea ştiam că

mă iubiseşi. Şi totuşi... Mă-ndoiam de dragostea ta. Mă-njoseam pe mine însumi zicând: „Am fost o aventură cum cine ştie câte-avuseseşi şi câte aveai să mai ai". În momentele-acelea, când mă-njoseam pe mine însumi, îți spuneam cele mai hidoase lucruri, îți puneam cele mai indiscrete şi mai indecente-ntrebări şi sfârşeam cu un fel de scrâşnet, după ce te culcam cu toți bărbații din lumea asta, sfârşeam cu un scrâşnet: „Femeie ticăloasă, femeie ticăloasă, ce-ai avut cu mine, fecior curat care ți-aş fi dat şi sufletul? Femeie ticăloasă!". Şi-aş fi vrut să zbori spre mine, să nu-ți păstrezi cuvântul prin care ne legasem să nu ne căutăm unul pe altul. Cât te-am urât!».

*

— Tu nu ştii cât poate urî un bărbat, Sânziană. De unde să ştii? îi spuse Pavel ca pe-o continuare firească a gândurilor de mai înainte. În bărbați, şi mai ales într-unii, toate lucrurile sunt mai puternice, nu ştiu dacă mai persistente, dar mai puternice. O chestiune legată desigur de hormoni, pentru care nimeni n-are niciun merit. De-aceea, printre bărbați se află cei mai mulți eroi, cei mai mulți inventatori. În afară de condiția lor fizică privilegiată şi de cea morală, privilegiată de asemenea, chiar în condiția unei perfecte egalități, rămân foarte deosebiți de femei. Nu mă laud c-aş cunoaşte bine sufletul femeii. Nu sunt cine ştie ce psiholog. Dar atât cât îl cunosc, să nu te superi, cred că-n cinci ani n-ai suferit mai mult decât mine. M-aşteptam să-mi zâmbeşti dispreţuitor sau neîncrezător, dar văd că n-o faci.

— Sunt foarte modestă în privința presupunerilor mele despre oameni. Îmi spun mereu că nimeni nu ştie ce e-n sufletul altuia.

(«Dacă n-aş şti cât a suferit Tudor când l-a lăsat Irina şi s-a dus după doctorul Iordache...».)

Pavel încuviință din cap.

— Tu ai avut de-nfruntat opinia publică şi nu e puțin

lucru. Suferința ta era obiectivată şi mărită de lupa aceea necruțătoare, şi uneori deformantă, care e opinia publică. Suferința mea era pur subiectivă şi zăcea-n mine, şi mă rodea ca o boală. Te-am urât cum n-am urât pe nimeni, fiindcă n-am iubit pe nimeni cum te-am iubit pe tine. Asta a fost.

— Pavele, îți pare rău că m-ai întâlnit?

Pavel se uită lung la ea. Spre deosebire de mulți oameni care, contemplând după ani un fost obiect al iubirii lor, nu mai înțeleg cum se declanşase-n ei focul pentru-acel obiect, întrebându-se de multe ori «Cum am putut *eu* să iubesc aşa ceva?», spre deosebire de-aceştia, Pavel înțelegea de ce-o iubise pe Sânziana Hangan şi-ncepu să se teamă c-ar fi putut s-o iubească din nou.

— Să-mi pară rău? Să-mi pară rău că-n viața asta, făcută-n mare parte din rutină (Sânziana tresări), mi-a fost dat să trăiesc ceva adevărat şi-atât de frumos? Dacă mâine aş lua viața de la capăt şi cineva m-ar pune s-aleg, înfățişându-mi de la-nceput şi suferința cu care-aş plăti bucuria, eu tot te-aş alege, Sânziană. Mulțumesc lui Dumnezeu că mi te-a scos în cale, şi-ți mulțumesc, cum îi mulțumesc Lui, c-ai lăsat urma verii aceleia, c-ai adus-o pe lume. Ea e-un adevăr. Dacă fiecare stare de har s-ar preface-n ceva, lumea ar trebui să fie-acoperită numai de frumuseți. Măcar o dată-n viață şi tot îl atinge aripa harului pe fiecare din noi, măcar o dată ne simțim fiecare-n fața adevărului, simțim cum ni se-arată. Mi-e milă de cei care trăiesc doar ca o insulă în mijlocul unui ocean de rutină.

(«E-atâta rutină pe lume şi-atât de puțin adevăr». Sânziana închise ochii şi i se păru că un bărbat înalt, în bluză de chirurg, ținând într-o mână masca de la sală, se frânge din toată-nălțimea şi-i apasă corpul cu obrazul şi-i sărută o pernă imaginară, sfiit şi cucernic. «Domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, vă mulțumesc că v-am iubit. Faceți parte din harul meu».)

— Sânziană, te respect şi te-admir pentru curajul tău.

Să ai curaj să faci un copil nelegitim şi să ai curaj să-nfrunți părerea lumii că l-ai făcut cu un ticălos, că numai un ticălos nu-şi recunoaşte copilul.

— Asta mă durea cel mai mult. Că mai toată lumea presupunea că l-am făcut cu un ticălos care, probabil, mă păcălise că «mă ia» şi pe urmă nu mă luase. Dar «bună-voința» se răsfrângea şi-asupra mea. Nici eu nu scăpăm mai ieftin. Făcusem acest copil ca să «agăț», desigur, pe cineva, pe cineva important, că doar nu era să-l fac aşa la-ntâmplare, de vreme ce acest copil era o trambulină pentru mine. Cu cineva însurat, desigur, să-l despart de-o biată nevastă, femeie cinstită. Lumea-i foarte generoasă când e vorba să te-mproaşte cu lături, foarte generoasă. Unii se uitau la mine cu o milă prefăcută, ca la un copil tâmpit, alții cu plăcerea pe care-o simte omul «cinstit» când îl vede înşelat pe-nşelător. Apoi era atitudinea bărbaților din jurul meu, care mai toți se credeau îndreptățiți, aproape datori, să-mi propună exercițiile preliminare facerii copiilor. Niciodată ca-n timpul sarcinii cu Ana şi ca-n următoarele câteva luni, până s-au mai potolit lucrurile, n-am avut prilejul să văd atâta aramă dată pe față, să-mi stric părerea despre-atâția oameni. Dacă oamenii pot gândi atâta murdărie despre-un om, gândul ăsta este un simptom al murdăriei din ei. Dacă le-aş fi spus adevărul nu m-ar fi crezut; ar fi zis că le-ndrug o poveste bună de-adormit copiii sau m-ar fi crezut idioată, masochistă; în orice caz, nu în toate mințile. Am avut însă şi două surprize plăcute. «Surpriză» nu e cuvântul potrivit. Ci mai degrabă confirmarea unor păreri despre nişte oameni. Doi oameni, prieteni, absolut prieteni, s-au oferit s-o recunoască pe Ana. E tonic să vezi că există o solidaritate umană şi nu numai în cauzele rele.

*

«Cutra aia de domnişoara doctor Neacşu… „Mare curaj

pe dumneata, doamnă doctor, să faci al doilea copil, şi-n ce condiţii!" „Chiar, mare curaj", îi sărise-n ajutor Silvia Capan, biochimista. M-am uitat la ele: una măruntă – doctoriţa Neacşu, cu un cap de mâţă zburlită (la care te frapau buzele senzuale, dinţii albi şi puternici, ochii cu arţag posomorit), cu bust frumos modelat (drept care avea-ntotdeauna grijă să nu-şi încheie toţi nasturii de sus de la bluze), cu bazin generos pentru statura ei, placat în faţă cu un pântece bombat cât trebuie, iar în spate cu un curişor gogoneţ pe care-ţi venea mereu să-l ciupeşti, cu picioare nervoase, cu muşchi proeminenţi, mergând ca o ghiulea ieşită proaspăt din gura tunului, sugerând prin toată alura o ploşniţă intrepidă pornită la supt sânge.

Vreo şase ani se ţinuse cu doctorul Staicu, pe care-l iubise şi care-o iubise. Într-o zi, Staicu, sătul de răutatea ei, de sforile pe care le trăgea – de la otgon până la mătasea-broaştei – de umbletele insei după măriri şi după titluri, o dăduse dracului şi se-nsurase – spre cinstea lui – cu-o asistentă medicală, fată la locul ei, blândă şi bună, care-i spusese de la bun-început că ea vrea casă nu amant, fie el şi chirurg vestit, şi care-i făcuse la iuţeală doi băieţi şi-o fată, scutindu-l de ţâfnele, de lacrimile, de tocurile domnişoarei doctor, care sunau ca o toacă de cruciadă pornită-mpotriva-ntregii lumi. Dacă nu murise-atunci de ciudă, de durere-adevărată şi mai ales de orgoliu jignit, domnişoara doctor avea toate şansele s-apuce suta de ani.

Cealaltă, Silvia Capan, biochimista, era o femeie frumoasă, şi mai ales frapantă, care la patruzeci şi opt de ani nu arăta nici treizeci şi cinci. Îmbina cele trei elemente esenţiale ale frumuseţii feminine: formă, carnaţie, colorit, înaltă de 1 metru 71, cântărea 60 de kilograme distribuite cu atenţie farmaceutică. Dacă sculptorul e artistul care trebuie să ştie ce să elimine dintr-o piatră, natura, în cazul Silviei Capan, fusese maestrul care ştiuse ce imperfecţiuni mărunte să lase operei finite: pe cele menite *nu* să-i strice armonia ci s-o

facă mai caldă şi s-atragă atenția asupra ei. Privită-n ansamblu, Silvia părea un lujer încununat cu un boboc roz-alb de trandafir, desfăcut cochet şi dând imbold spre cercetarea petalelor înrourate în care bănuiai că se-ascund catifelări şi subtile parfumuri. Eu n-am văzut până la ea, şi nici de-atunci încoace, o carne care să aibă strălucirea compusă, tainică şi mată, amestec de lumini şi de umbre, incomparabila strălucire a perlelor, pe care-o are carnea ei.

În acest ansamblu clasic, susceptibil totodată şi de comparații romantic-desuete, natura se jucase nițel de-a barocul. Pe-un chip cu un contur pe care l-ar fi invidiat antichitatea, pornind de sub o frunte riguroasă ca un fronton de templu, dintre doi ochi de necrezut cât de mari şi de albaştri puteau fi, pornea un nas lătăreț şi scurt, din care dalta sculptorului, pe de-o parte, retezase vârful, pe de alta, n-avusese timp să taie prisosul; dedesubtul acestei imperfecțiuni, o altă scăpare voită: gura cu buze frumoase şi cărnoase, pe care-o făceau şi mai ispititoare dinții desăvârşiți, de-un alb sclipitor, înfipți în maxilare cu un uşor şi provocator prognatism, gură din care ieşea o voce joasă, nițel răguşită, peste care parcă se trecuse cu glaspapir ce-i luase netezimea condimentând-o, în schimb, cu un grăunte de vulgaritate, plin de promisiuni, ca o prună – de zeamă.

La genunchi, picioarele ei zvelte aveau o curbură abia perceptibilă. Ți se părea că le ține nițel crăcănate ca să facă pe copilul prost. Brațele, fine ca o aripă de porumbel, se terminau cu două mâini străine de neamul zburătoarelor: late, pătrățoase, cu degete boante cărora parcă le trăsese careva un satâr, mâini care la o privire atentă nu te frapau atât prin urățenie cât printr-o indiscutabilă vulgaritate. Ceea ce nu le-mpiedicase de când se ştiau pe lume să fie-acoperite de sărutări. Din adolescență şi până la patruzeci şi opt de ani câți avea-în momentul acela, Silvia Capan nu-şi schimbase genul, amestec de clasic şi de *french cancan,* perfect asortat cu

clasicismul şi cu barocul făpturii ei; coafură blondă lăiaţă, cu laţe pe frunte, fard puţin dar esenţial, subliniind albăstrimea ochilor şi agresivitatea gurii, îmbrăcăminte turnată, din ţesături care se mulau ca pielea pe trup, pânză topită, caşa, triplu voal, velur – cu câte-un umăr căzut şui, croieli clasice la stămburi fistichii, croieli fistichii la stofe de mare fineţe, cu un mers drept, fără fâţâieli, dar nu ştiu cum că parcă lăsa mereu în urmă o fesă, numai bine cât să nu dea pace ochiului spectator.

Eu, înainte chiar de-a o cunoaşte, o clasificam drept „genul parşiv”. Tudor, cu gura lui spurcată, îi zicea „gen servitoare unguroaică hoaţă care, la trei zile după ce-ai angajat-o, se culcă cu domnu’ ”.

Din adolescenţă şi până la patruzeci şi opt de ani, Silvia Capan nu-şi schimbase nici genul moral, gen cu miros infailibil la ban – ban + amor. Niciodată unul fără altul. *Ubi pecunia ibi amor.* În Facultate, fusese măritată, din dragoste, cu un chirurg. În timp ce colegele ei umblau în loden, Silvia purta *petit-gris,* marmotă, boarfe din pachete, se dădea cu parfumuri franţuzeşti dintre cele mai scumpe. Când se terminase amorul, se terminase şi căsătoria, nu înainte ca Silvia – care, altminteri, învăţase foarte bine – nu înainte ca *ea să-şi aleagă un post.* Urmase la rând un pictor: mare amor mare şi cu acela, în vremea când mama avea 600 de lei pe lună, pictorul Silviei câştiga 9-10.000, tot pe lună. Aproape-n fiecare seară mergeau la restaurant, fiindcă Silvia, deşi gospodină foarte pricepută, adora să meargă la restaurant unde totul se potrivea cu făptura ei de *cover girl* sau, în limbaj mai *belle epoque,* de regină de operetă. Dar cum amorul nu moare ci trece, vorba lui Tudor Muşatescu, nici amorul (consfinţit prin căsătorie) cu pictorul nu ţinuse mai mult de patru ani, cam cât amor acordă şi Freud unui cuplu. Urmaseră apoi câteva legături nemaritale, dar tot amoroase şi tot fructuoase, printre care un doctor, niţel mai tânăr decât ea, care-i

cumpărase un apartament. Unii, mai pesimişti de felul lor, ziceau că-i dăduse numai banii de acont, în momentul când se petreceau cele pe care mi le-aduc acum aminte, Silvia era deja cuplată cu doctorul Predoiu, chirurg-cardiolog de mâna-ntâi, cu vreo zece, dacă nu cu doisprezece, ani mai tânăr decât ea. Pe chipul Silviei vedeai totdeauna mulţumirea şi echilibrul pe care le dă omului inteligent viaţa trăită după pofta inimii. „De când mă ştiu, am fost o femeie semi-ntreţinută”, zice ea despre sine, fără sfieli ipocrite. „Semi-ntreţinută – dar numai de cine mi-a plăcut”. În viaţa ei n-a făcut rău cuiva, dar bine numai atât cât să nu se deranjeze prea mult, binele care-i stătea strict la-ndemână, căci instinctul de conservare este trăsătura cea mai pronunţată a caracterului Silviei.

M-am uitat la ele, la Silvia şi la doctoriţa Neacşu. În primul moment, mi-a venit să le spun: „Ia mai duceţi-vă dracu’ şi nu-mi purtaţi mie de grijă”, apoi mi-am adus aminte sfatul mamei: „Nu-ţi bate joc de nimeni niciodată, iar răului răspunde-i cu bine”. „Doamnele mele”, m-am trezit eu spunându-le, „cred că eu am făcut copiii ăştia, şi pe primul şi pe-al doilea, fiindcă nu sunt atât de optimistă şi-atât de echilibrată ca dumneavoastră. Nu-mi ajungea o greutate într-o mână, mi-a trebuit şi-a doua, ca să mă echilibrez în mersul acrobatic pe frânghia vieţii. Omul trebui’ să fie pregătit ca oricând să poată trăi singur. Eu presupun că n-aş fi-n stare. Undeva-n subconştientul meu cred că era şi teama de singurătate a bătrâneţii. S-ar putea să nici n-o apuc”. „Dacă faci copii cu gândul la bătrâneţe s-ar putea să te păcăleşti”, a zis doctoriţa Neacşu cu un aer înţepat, ca de obicei. („Asta parcă tot timpul are-un ardei în cur”, vorba lui Tudor). „Ce au părinţii noştri de la noi?...”, a zis şi Silvia cu un aer de nostalgică părere de rău. „Ce să aibă, doamnă?”, am zis eu. „Dumneata ce crezi că ai să ai de la copii, doamnă doctor?”, m-a luat iar în şfichiul biciului domnişoara doctor Neacşu. „Tot o să am ceva, domnişoară doctor. La vârsta când dumneavoastră, cele

fără copii, o să creşteţi câini şi pisici şi n-o să mai ştiţi ce mărci de progesteron să-nghiţiţi ca să mai amânaţi cinci-şase luni menopauza – solul ăsta care ne vesteşte că ne-a cam trecut făina prin traistă – atunci eu am să am nepoţi. Ei au să-mi aducă aminte că sunt o femeie coaptă bine şi că e cazul să-mi bag toate minţile-n cap şi că-n loc de a-mi restaura toată ziua frumuseţea-n oglindă, mai bine să-i şterg pe ei la fund”.

În momentul acela, m-a chemat doctorul Staicu la sală. Mi-a părut şi-mi pare rău şi azi că le-am spus un adevăr atât de dur şi cu vorbe tot atât de dure. Dar nu mă adresasem numai lor: mă adresam unor stiluri de viaţă. Eu nu-mi manifestam dezaprobarea faţă de stilul de viaţă al nimănui. De ce era nevoie ca atâta lume să-mi atragă atenţia că-l dezaproba pe-al meu, care nu incomoda pe nimeni cu nimic? Le-am spus „la revedere” pe un ton cordial şi le-am îmbrăţişat cu-o privire de soră. Nişte biete femei şi ele! Mi-a venit să râd fiindcă mi-am adus aminte o vorbă de-a lui Tudor despre ele: „Şi Hitler le-ar fi selecţionat pentru prăsilă: pe Silvia – de frumoasă şi de oscior de curvă, iar pe Necşoaia – pentru bazinul ei care-ar fi ţinut de minune gemeni şi i-ar fi slobozit ca pe cireşe”. Mi-aduc mereu aminte de-aceste femei şi nu pentru că doctoriţa Neacşu a răsuflat uşurată când m-a văzut debarcată de la chirurgie şi nici pentru că Silvia a-ncercat să-l înduioşeze pe Voicu Marin în favoarea mea, ci pentru valoarea lor teoretică-n viaţa mea, ca exponente a două concepţii de viaţă ducând la acelaşi rezultat».

*

Uşa dinspre vestibul se deschise şi-n sufragerie apărură Maria şi Tudor Şerban, cu Ana şi cu Şerban în braţe.

— Bună seara, ziseră-ntr-un glas Maria şi Tudor, rămânând pe loc, iar cei doi copii, care stăteau agăţaţi de gâtul lui Tudor ca de-o creangă, mormăiră şi ei ceva.

— Domnul doctor Tudor Şerban, domnul doctor Pavel Vlas, domnul Şerban Şerban, iar cu domnişoarele te cunoşti, făcu Sânziana prezentările.

— Dumneavoastră erați?! zise Maria care-l recunoscuse din primul moment. Ce fac băiețeii?

— Sărut mâna, cel mare, în sfârşit la grădiniță, cel mic – la creşă.

— Domnule doctor, sunteți cumva din Cluj? i se adresă Tudor.

Pavel încuviință din cap, cu ochii la Ana.

— Soția dumneavoastră e hematolog?

Pavel încuviință din nou.

— Vă rog să-i spuneți că mi-e dor de ea. Țineți minte numele meu? Tudor Şerban. Aşa mă cheamă.

— Îl ştiu, domnule doctor. Mereu vă pomeneşte Iulia mea. Întruna vorbeşte de doctorul Tudor Şerban.

— Şi noi vorbim mereu despre ea-n laborator şi-o cităm. Mi-e tare dor de ea! Dacă nu era măritată să ştiți că vă eram concurent.

— M-aş fi simțit foarte onorat de-asemenea concurență, îi răspunse Pavel, mulțumindu-i printr-o-nclinare a capului.

Sânziana îi cuprinse pe-amândoi dintr-o privire şi-şi dădu seama că se plac. «Slavă Domnului, că s-ar putea să se mai vadă şi de-acum înainte, fiindcă până nu s-o-nsura Tudor din nou ca să mi-l ia careva de pe cap, dragul meu, şi parcă văd c-o să-mi pară rău – vine-aici zi şi noapte, ca un pui lăsat de mamă».

Soneria sună scurt şi apăsat. Maria se-ndreptă spre vestibul, dar Sânziana îi făcu semn să stea.

De data asta, Sânziana se uită prin vizetă. Prin spațiul cât un clişeu microradiografic, de după nişte lentile dreptunghiulare înrămate în negru, o privea o pereche de ochi albaştri. Sânziana lăsă pleoapele pentru a-şi stăpâni emoția pe care i-o trezea dintr-o zi anume privirea albastră în fața căreia lentilele, i se părea ei, erau mai mult o pavăză decât un mijloc de corectare a unei vederi

deficiente.

Deschise ochii şi, odată cu ochii, deschise uşa.

— Domnule doctor…

— Sărut mâna, zise doctorul Murgu, în timp ce-i întindea un buchet de trandafiri vişinii, ţinând în aceeaşi mână hârtia din care-i scosese.

— Vă mulţumesc, ce frumoşi sunt! zise Sânziana luând cu o mână trandafirii, cu cealaltă hârtia. Vă rog să intraţi.

— Stau numai cinci minute. Sunt cu un taxi. Mai am de văzut trei copii în seara asta. Am crezut că plouă, îi spuse el în timp ce-şi scoase «balonseidele», «fâşul», şi-l atârnă-n cuier.

Sânziana îl privi în faţă.

— S-a-ntâmplat ceva? o-ntrebă doctorul Murgu.

— Nu… de ce?

(«Psihiatru ar fi trebuit să vă faceţi».)

— Mi se pare ceva-ncordat în privirea dumneavoastră. De obicei, sunteţi calmă, relaxată. S-ar putea să mă-nşel.

— Vreau să pun trandafirii-n apă.

— Nu-i puneţi aici? o-ntrebă el, arătându-i cu mâna oala ţărănească de sarmale, cu două mănuşi, improvizată-n vas de flori, plină de crizanteme, aşezată-ntr-un colţ al vestibulului.

— Nu. Mai întâi, pentru că florile ţin mai mult când nu le-amesteci între ele…

— Asta «mai întâi», şi pe urmă?

Deşi foarte distrat, uneori absent cu desăvârşire la ceea ce se petrecea-n jurul lui – ca mulţi oameni care se concentrează asupra gândurilor proprii – doctorul Murgu te urmărea însă cu logica până-n pânzele albe, când subiectul îl interesa. Cum ştia că Sânziana n-avea ticuri verbale, o trăgea acum la răspundere, vorba vine, pentru acel «mai întâi».

«Oricât te-ai supraveghea, uneori nişte gânduri ies la iveală prin câte-o vorbă care-o ia razna», se gândi ea.

Tăceau amândoi. Doctorul îşi dădu seama că-ntrebarea-i scăpase şi că făcea parte dintre acele-ntrebări

pe care nu le pui, deoarece răspunsul lor este obligatoriu indiscret. Uitându-se la Sânziana, tocmai se pregătea să-i abată atenția spre ceva anodin, când glasul ei, nițel răguşit, îl făcu să tresară.

— Mai întâi, fiindcă durează mai mult dacă nu le-amesteci şi-apoi fiindcă n-amestec niciodată florile de la dumneavoastră cu alte flori.

«Adevărul e cea mai bună minciună. Are să-nțeleagă ce-are să vrea şi dacă are să-nțeleagă adevărul, cu-atât mai bine. Oare?».

Sânziana deschise uşa dormitorului, luă un vas de flori de pe-un dulap şi se-ndreptă spre baie. Doctorul Murgu o urmă fără niciun cuvânt. Nu se-aşteptase deloc la acel răspuns. El nu corespundea codului după care se orientau relațiile dintre ei. În baie, se uită la maldărul de rufe puse la clătit în cadă.

— Cine le-a spălat?

— Eu, în colaborare cu ea, sau ea-n colaborare cu mine, zise repede Sânziana, arătându-i maşina de spălat.

În sfârşit, aveau un subiect de conversație fără spini.

Răzimat de usciorul băii, doctorul Murgu se uită la Sânziana cum, aplecată peste cadă, umple vasul cu apă. Se gândi la rufele care-aşteptau să fie-ntinse, strânse, călcate. «Câtă vreme irosită». Privirea lui urcă din maldărul de țesături colorate spre talia subțire, poate prea subțire pentru şoldurile destul de pronunțate, sugerând o amforă, continuate lin de coapse, pe care le bănuiai dolofane sub fusta-n carouri. Cu mintea legănată de-un amestec de tristețe şi de voluptate, doctorul Murgu uită să mai vorbească.

*

Sânziana ar fi vrut ca vorbele ei de mai-nainte să n-aibă nicio importanță pentru doctorul Murgu. Gândurile lor, ale unuia despre celălalt, trebuia să urmeze un traseu rectiliniu, stabilit printr-o convenție nerostită, respectată

în cei câțiva ani de când se cunoşteau, cum sunt respectate numai convențiile nedeclarate şi nedeclarative, pe care nicio patalama nu se face că le-ar consfinți. «Cea mai bună disciplină sufletească tot dreptul „coutumier”, rămâne», se gândi Sânziana. În cadrul acestui sistem, ea hotărâse mai demult că pentru a-şi păstra un om, în imaginație, neschimbat ca un mit, condiția esențială era să nu-l orizontalizeze nici cu fapta, nici cu gândul. Omul trebuia scos din sfera erotică. Trebuia scutit, apărat de sfera aceasta care aplatizează, care te face asemănător cu alții.

«Poate că n-am dreptate, dar țin la părerea asta. O parte din gândurile noastre este corespondentul condiției noastre „nearticulate”, iar cealaltă parte este corespondentul condiției noastre „articulate”, al condiției noastre verticale. Gândurile noastre vorbesc aceste două limbaje, în acelaşi timp. Un limbaj rudimentar, cu un singular dar cu mai multe pluraluri, şi un limbaj abstract, cel care l-a dat pe Shakespeare şi pe Beethoven, divinitățile mele. La această înălțime vreau să vă păstrez, domnule doctor». Sânziana avu o privire jenată când dădu cu ochii de doctorul Murgu. Era obişnuită să i se-adreseze, în gând, zilnic, chiar atunci când nu-l vedea şi nu-l auzea cu lunile. Aşa cum uitase acum de prezența lui, de multe ori uita de absența lui şi se trezea şoptind, drept răspuns la o-ntrebare mută: «da, domnule doctor, e-adevărat». Treceau amândoi peste-acest răspuns indiscret şi-şi continuau conversația-n gând, în gândul ei. «Nimeni n-ar vrea să creadă că o femeie cu doi copii, care de-abia-şi trage sufletul de ocupată ce-i, cu o meserie ca a mea, un om activ, prezent, cu un spirit supărător de critic, trăieşte atât de mult în imaginație. Copiii au parteneri imaginari de joacă. Eu îl aveam pe Ghiță Vizon, motanul Ioanei, „personaj” real, dar absent din viața mea. Maria îşi creasе un personaj care se chema când Dana, când Pia. Ana o avea şi ea vreun partener, dar cum este ea tăcută nu ni-l spune. Când m-am vindecat – nu ştiu de

fapt nici cum, nici când – în sfârşit, când m-am trezit vindecată de nenea Daniel, nu-mi venea să cred că mi s-ar mai putea-ntâmpla acelaşi lucru la mai mult decât dublul vârstei de-atunci. Când fac pe psihanalista şi mă iau ca subiect pe mine însămi, diagnostichez trăirile-acestea pe planul imaginației şi neconvertirea lor în realități drept un rest de copilărie, expresie de fapt a nevoii de ideal. Mă bucur că mi-a rămas această sete, această foame de intangibil, că ea respiră odată cu mine, că-n noianul de vorbe, de gesturi, de acțiuni zilnice găsesc nişte momente-n care să fiu sigură că trăiesc: copilăria nealterată din mine, setea de ideal vă scot la lumină, domnule doctor, trăgând o perdea peste rutina zilnică. Zeitate familiară a gândurilor mele, apăreți firesc. Şi vorbim. *Vorbiți* ce este mai bun în mine. O dată mi s-a părut că intuiți copilăria din mine. Întâmplător să-mi fi scris, într-un caiet, cu scrisul dumneavoastră ordonat şi drept, cuvântul lui Brâncuşi: *„quand nous ne sommes plus enfants nous sommes déjà morts”*? Nu cred. Dumneavoastră nu vă lăsați dominat de întâmplător».

*

Sânziana se-ndreptă, cu vasul de flori în mână.

— Ce fac fetele? o-ntrebă doctorul Murgu.

— Mulțumesc, o să le vedeți numaidecât, răspunse Sânziana, în timp ce lua câte-un trandafir din chiuvetă şi-l aşeza-n vas.

Zgomotul apei, gândurile ei despre doctorul Murgu, o făcuseră sa-i uite, dar să-i uite cu totul pe cei din sufragerie.

— Să mergem, îl invită Sânziana pe doctor.

Acesta se lipi de tocul uşii, lăsându-i loc să treacă.

În sufragerie, Şerban şi Ana se jucau. «Eu helicoptam şi tu erai un pasager», îi propunea Şerban fetiței. Pavel Vlas, cu vorba lui molcomă, îi descria lui Tudor Şerban un drum prin Munții Apuseni, necunoscut de turişti, drumul care ducea-n satul bunilor lui dinspre tată.

*

Maria-l asculta şi-l măsura nestingherită, întrebându-se ce căuta-n casa lor omul ăsta pe care era limpede că Sânziana îl cunoştea, dar despre care nu pomenise niciodată.

Înalt, vânjos, cu o tunsoare intermediară, între cea nemțească şi cea cu perciuni, a momentului – tunsoare care-ncerca să nu contravină prea mult modei – cu părul din față dat cam trei sferturi pe stânga, fără să facă însă cărare, îmbrăcat corect, dar dând impresia că totul, fiind prea nou şi nedat cu corpul, îl ținea pe la-ncheieturi, Pavel Vlas avea un aer greoi sau, mai degrabă, stângaci. Cum îi lua seama, ascultându-i atent povestirea, Maria dădu cu ochii de mâinile lui mari ca nişte lopeți de lemn noduros, mâini care stăteau țepene pe lângă trup şi doar din când în când, ca pentru a-şi confirma existența, îşi îndoiau reflex degetele.

«Toată stângăcia de la mâini i se trage», observă Maria şi gândul ăsta o-nduioşă.

«Ăsta e-un om cumsecade, om al lui Dumnezeu, cum ar fi zis Maica. Ardelean de la țară. Numai țăranul când nu munceşte nu ştie ce să facă cu mâinile, de-aceea bărbații le țin ca pe nişte prăjini atârnate fără rost pe lângă trup, iar femeile şi le-aşază-n poală ca pe nişte vite ostenite, la iesle, cum zicea Bunița. Cât de firesc îşi mişcă Tudor mâinile, iar tu, săracul de tine, parcă le ai bătute-n cuie. Un negru şi-un japonez nu s-ar deosebi mai mult ca ăştia doi. Tudor orice-ar pune pe el parcă aşa l-a făcut mă-sa. Totu-i vine bine», se gândi Maria.

«Şi mama, ce frumoasă e! Are nişte picioare superbe. E superbă toată. Nu-nțeleg cum nu s-or îndrăgosti de ea toți ăia de la ea de la Institut! Şi bou' ăla de tata s-o lase pentru-o… Dar doctorul Murgu… i-o fi doar milă de ea?».

Gândul că i-ar putea fi milă cuiva de mama ei o enervă. «N-are-albeață-n ochi, n-are un picior mai scurt şi-o

mână mai lungă, aşa că s-o slăbească toţi cu mila lor», îşi continuă Maria gândul şi – moştenire de la Sânziana – ca să-l alunge, se ridică-n picioare, gata să-şi afle o ocupaţie. Dând cu ochii de doctorul Murgu, îi veni să râdă că o găsise paraponul în legătură cu presupusa lui milă pentru Sânziana şi-i ceru iertare-n gând. «Ce mi-o fi venit? auzi! să cadă năpasta tocmai pe tine, dragul mamei, tu care eşti un bun şi-un iubit». Tuturor persoanelor dragi, Maria le spunea în gând «dragul mamei» şi «tu», unindu-i într-o confrerie pe care-o botezase O. D. M., ceea ce voia să-nsemne «obiecte dragi Mariei».

*

Şerban şi Ana strigară-ntr-un glas «nenea doctoru'» şi-l apucară pe doctor cu braţele de picioare. Astfel sechestrat, doctorul Murgu îi sărută Mariei mâna ca unei persoane mari, dădu mâna cu Tudor şi cu Pavel Vlas. Îi sărută pe creştet pe protejaţii lui cei mici şi le-ntinse câte un «Donald» din plastic, iar Mariei un pix cu mai multe culori.

— Cine credeţi, domnule doctor, că vine-n locul răposatului? Staicu sau Gancea? îl întrebă Tudor pe doctorul Murgu.

— După cât părea de «animat» azi-dimineaţă, şi după câtă pietate optimistă arăta în organizarea funeraliilor răposatului, cred că Staicu vine. Se purta ca un succesor de drept.

— Şi eu cred că el vine, zise Sânziana, amintindu-şi tonul cu care Staicu-i spusese de dimineaţă: «Poate o să lucrăm din nou împreună». Elementul dubitativ «poate» fiind doar retoric. Sunt curioasă cât de prieten o să mai rămână cu Gancea. Am văzut ce s-a ales din prietenia lui Sabău cu Deleanu când s-au împărţit şefiile la noi. Iartă-ne, Pavele, că vorbim despre nişte lucruri străine ţie.

(Sânziana ezită înainte de-a-l tutui pe Pavel de faţă cu

alții, dar își învinse nehotărârea gândindu-se că așa era cinstit față de Pavel și față de ea însăși).

— Oamenii-s peste tot la fel. Numele doar îs altele, zise Pavel, mișcându-și pentru prima oară o mână, cu care parcă voia să niveleze niște lut.

Doctorul Murgu își luă rămas-bun fără nicio explicație, lucru ce-l miră pe Pavel Vlas, fiindcă i se păru cu totul neașteptat din partea cuiva care nu părea pus pe fugă, ci mai degrabă dispus să se-aștearnă la taifas.

Deși Pavel Vlas nu-și manifestă-n niciun fel această nedumerire, Tudor se simți dator să-i explice comportamentul insolit al doctorului Murgu.

— Doctorul Murgu duce o luptă permanentă anti-cronometru. Trăiește pe apucate. Nu știu când doarme și când mănâncă. Este fugărit de timpul care e prea strâmt pentru generozitatea lui, pentru risipa lui de sine. Se-ntoarce zdrobit acasă, la unsprezece noaptea, să zicem, și tu-l chemi la un copil bolnav la 1. Și el vine.

— Are familie?

— Nu sunteți primul care pune-ntrebarea asta. Are. Nevastă, trei copii, mamă, tată. O familie, o adevărată familie pe care-o iubește, care-l iubește și-i înțelege felul de viață. În meserie, nu știe ce e graba. Stă cu ceasurile și observă un copil. Când pleacă toată lumea din clinică, el vede din nou toți pacienții. Vă-nchipuiți câtă vreme i se duce: când însă vine și el, ca tot omul într-o casă de oameni, poate sta cinci minute și tot așa de bine trei ceasuri. Vizitele lui și durata lor sunt la fel de imprevizibile. Este pentru sine când avar, când risipitor cu timpul. Pare un om ciudat și de fapt este. Eu cel puțin nu cunosc pe cineva mai distrat și-n același timp cu-o minte mai riguros organizată decât a lui, pe cineva mai timid și-n același timp de-un curaj să te lase mut.

— De pildă? întrebă Vlas care, evident, se referea la ultima parte a afirmației.

— De pildă, pe vremea când proaspăt răposatul Voicu Marin era cine era, și-n această calitate tăia și spânzura,

pe vremea-aceea, doctorul Murgu, şef de secție la nou-născuți, a citat-o «pe ordinea de zi», cerându-i mutarea din secție pentru incompetență, nici mai mult nici mai puțin decât pe doctorița Evelina Marin, nora lui Voicu Marin, nenea cu satârul. Voicu Marin, bun la suflet şi drept cum era, l-a mutat pe Murgu de la nou-născuți, iar pe noră-sa, pe care doi bani nu dădea-n particular, a făcut-o *bine-nțeles* şefă la nou-născuți. Povestea e lungă. V-am spus o parte din ea ca s-aveți idee cine e omul.

În timp ce Tudor făcea această schiță de portret, Sânziana îl conducea pe doctorul Murgu spre ieşire. În uşă, doctorul îi întinse mâna, dar Sânziana îi spuse «merg până jos». Pe scară nu schimbară niciun cuvânt. Deşi nu era prima oară când îl conducea până-n stradă, doctorul Murgu fu sigur că ceva neobişnuit se petrecea cu Sânziana şi că prima lui impresie nu-l înşelase. Îl cuprinse o stare de nelinişte. «Parcă sunt o pasăre care presimte ploaia. Extraordinar cum mă-ncarc eu cu electricitatea celor din jurul meu, mai ales când...».

— Domnule doctor, doctorul Pavel Vlas este tatăl Anei, îi spuse Sânziana fără să-şi mişte privirea de la ochii lui albaştri, de parc-ar fi vrut să-i facă această comunicare pe calea tuturor simțurilor.

Îi întoarse spatele şi dădu să intre-n bloc. Din mers, doctorul Murgu îi apucă o mână pe care-şi apăsă buzele fără s-o sărute. Închise ochii şi stătu aşa o vreme pe care n-ar fi ştiut s-o măsoare în timp convențional.

«Timpul fericirii, timp fără durată», gândi el, simțind o căldură-n tot trupul.

«Cât de frumoşi suntem când spunem adevărul. Azi am înțeles ce-nseamnă să fii cuprins de-o stare de grație».

— Du-mă, du-mă-n Şerban-Vodă, îi spuse doctorul Murgu şoferului de taxi, şi oftă. Du-mă-n Şerban-Vodă...

CAPITOLUL TREI

Sânziana urcă scările-ntr-un suflet. Se simțea gata să plutească, descătuşată de toate legăturile, demiurg fericit să se contemple-n propriul adevăr. Se mai simțise astfel în ziua când îi spusese doctorului Gheorghe Vladimirescu: «Vă iubesc, domnule doctor», zi memorabilă când pleca dintr-o maternitate ținând în brațe trecerea ei în nemurire prin îndeplinirea datoriei față de specie, şi când, pentru prima oară, starea ei de grație se tradusese în vorbe. Nici pân-atunci şi nici de-atunci încolo nu mai simțise nevoia irepresibilă de-a spune lucrul cel mai profund şi mai grav, după părerea ei, pe care i-l poți spune cuiva. Urcând acum treptele, amintirea clipelor acelea de supremă sinceritate o izbi viu în plex. Cuvintele de-acum traduceau un amalgam de stări trecute prin diverse intensități, decantate într-o stare nestinsă niciodată. În sinea ei, Sânziana definea starea aceasta drept «claritate ambiguă» sau «ambiguitate clară». Deşi ambele definiții puteau părea un calambur... termenii lor excluzând-se reciproc, Sânziana ştia că nu-şi fură singură căciula şi că-şi spune adevărul. Nu era prima oară că un adevăr părea absurd. Absurdul contrazice doar logica nu şi adevărul, categorie atotcuprinzătoare şi indiferentă față de cuprinsul ei.

Sânziana se opri-n uşa sufrageriei şi privi scena ce i se-nfățişa: doi copii jucându-se, o adolescentă croşetând, doi domni stând amical de vorbă, luminați de-un amurg violet-opalin.

Părea un studiu de lumină, în care penelul artistului reuşise să redea bunăstarea interioară a personajelor. Acel *tableau de genre,* cu aerul lui desuet, avu darul să tragă o pânză de linişte peste pâcla agitației prin care trecuse-n ziua-aceea Sânziana.

— Ziziana, i se adresă Tudor ca-n copilărie, *fuseşi* să-l vezi pe defunct şi să prezinți condoleanțe orfanilor?

— Nu *fusei* şi nici nu mă duc. Eu nu sunt dintr-äia pentru care moartea-nfrumusețează, aşa cum astupă zăpada murdăria.

— Parcă-l aud pe tata.

— Şi ce, n-aveam dreptate? N-am jucat eu comedia ipocriziei când aş fi avut un folos de tras, darmite-acum. Iar mondenă cum *nu* sunt, nu simt deloc nevoia să mă duc «fiindcă-aşa e frumos!».

— Cred că *fräulein* doctor şi «curtea» o să cadă ca la paradontoză.

— Bine-nțeles. De când îi pândeşte el Staicu la cotitură. Din partea mea, poate să-i ia şi dracu.

— Eu zic să mâncăm, propuse Sânziana, fără altă tranziție.

Maria se ridică numaidecât şi scoase dintr-un sertar al bufetului o față de masă, pe care o desfăcu şi-o întinse.

— Eu am să plec, zise Tudor. Hai, Şerbane.

— Mai stăm puțin, protestă băiețelul.

— Lasă-l aici că mâine dimineață-i duce Maria la cinema cât sunt eu la parastasul lui Nini.

— Să trec să te iau?

— Mulțumesc, dar am mai multe lucruri de făcut.

— Cum doriți, doamnă.

Tudor îşi luă rămas-bun de la Pavel Vlas, duse mâna la un chipiu imaginar şi plecă.

Masa era pusă cu toate bucatele pe ea. Pe-un fund de lemn, pâinea «Dâmbovița» stătea-ntreagă.

— S-o tai? o-ntrebă Pavel pe Maria.

— Vă rog, zise fata, şi-i întinse-un cuțit lung cu zimți.

Pavel Vlas întoarse pâinea cu partea de vatră-n sus şi cu vârful cuțitului făcu într-un colț al ei semnul crucii, apoi se-apucă s-o taie felii groase.

Mariei îi veni să plângă. Numai străbunica ei, Simina Dorobanțu, făcea peste pâine acest semn de respect şi de mulțumire pentru hrana de fiecare zi.

Masa trecu într-o tăcere deplină. Doar din când în când – un zgomot de furculiță lovită de farfurie, şi-acela

înăbuşit de-un gest controlat ce restabilea o linişte nefirească.

«Se vede că nu suntem oameni de lume, că nu ştim să umplem o tăcere», se gândea Sânziana.

Mulțumită că masa, în sfârşit, se terminase, Maria se grăbi să strângă farfuriile, paharele şi tacâmurile şi să le ducă la bucătărie.

Sufrageria-şi recăpătase aspectul obişnuit, fructiera apăruse din nou în mijlocul mesei, pe pătratul ei de țesătură aurie.

— Ce lucru frumos, rosti Pavel în şoaptă aplecându-se peste fructieră şi uitându-se-n ea ca-ntr-o fântână.

— E cadoul mamei de la botez, cadou de la naşa ei. E un Gallé, îi explică Maria, impresionată de sensibilitatea lui Pavel la frumos.

— Parcă ar fi un fund de mare, zise Pavel uitându-se tot mai atent şi mai fermecat prin pereții vasului.

— Eu mă duc să-i culc pe ăştia mici şi pe urmă am să mă culc şi eu. La revedere, domnule doctor, şi mai veniți pe la noi, îi spuse Maria, întinzându-i mâna.

— Sper, domnişoară, zise Pavel, îi sărută mâna, apoi se-aplecă şi sărută creştetele copiilor.

Rămaşi singuri, Pavel şi Sânziana, deşi stingheriți, parcă tot se simțeau mai la largul lor decât sub privirile iscoditoare ale Mariei care, dacă n-ar fi bănuit că maică-sa şi cu Pavel aveau ceva important de vorbit între patru ochi, nu s-ar fi «retras», fiind foarte amatoare să stea de vorbă cu oameni mult mai în vârstă decât ea.

(«Deşteaptă fată am. Are-un nas de copoi. Ăsteia n-ai cum să-i ascunzi ceva. Iar tu, săracul de tine, cum ți-o fi fost cu-atâta lume străină între tine şi copilul tău? Să joci comedia asta a indiferenței. Cum mi-ar fi mie să ştiu, admițând prin absurd, să ştiu că am undeva un copil? Când nu ştii – stai liniştit, dar când afli, dacă eşti om de omenie, cum să te faci ca nu ştii?».)

— Pavele, vrei să te odihneşti până la ora de plecat la gară?

— Mă gândeam să nu te supăr şi să plec, că poate oi fi şi tu obosită.

— La cinci ani o dată, mi-o trece oboseala.

— Atunci, decât să stau întins într-un pat, cu ochii-n tavan, mai bine-om sta de poveşti. Sânziana, în vremea asta, de când sunt eu aici, te-ai gândit ce să facem cu Ana? Uitasem să-ți mulțumesc că i-ai pus numele mamei.

— Pavele, m-am gândit, bine-nțeles. Acum, ca ştii, vino s-o vezi când vrei.

— Nu la asta mă gândeam eu. Mă gândeam s-o recunosc, ştii foarte bine.

— La asta încă nu ştiu ce să-ți răspund, trebuie să mă mai gândesc.

— Vrei să te sfătuieşti cu cineva?

— Mai întâi să mă mai sfătuiesc cu mine însămi.

— Să ştii că formalitățile sunt foarte simple: o declarație din partea mea la notariatul din sectorul tău şi-atâta tot. M-am interesat.

— De ce-ți trebuie actul ăsta?

— Vreau să mă laşi s-o iau în vacanța la Cluj, s-o vadă şi mama, să se joace cu băieții. Să ştie toată lumea că-i a noastră. Iar pân-atunci, te rog… să nu te superi, dar trebuie să-ți dau pensie pentru ea.

— Asta nu!

— Ba da!

— Niciodată!

— Te dau banii-afar' din casă? Iartă-mă că te-ntreb!

— Mă dau-nu mă dau, nu primesc.

Pavel se gândi să mai spună ceva, dar se lăsă păgubaş. Îi veni în minte că-n vară, pe plajă, Maria-i spusese data de naştere a Anei. Prin urmare, putea să facă un carnet C. E. C. pe numele fetiței, trecând-o la condiții de retragere pe Sânziana, a cărei zi de naştere o ştia de asemenea.

— Ia loc, îl invită Sânziana, arătându-i berjera, şi iartă-

mă dar vreau să mă schimb, am obosit de-azi dimineață-n pantofi, şi-mbrăcată de oraş.

Se-ntoarse peste vreo cinci minute, în nişte papuci cu fața de catifea neagră, matlasată, şi-ntr-un chimonou de diftină lavand, cu nişte pătrățele verzui şi galbene, lung cam până la jumătatea genunchiului. Dintr-un sertar al bufetului, scoase nişte andrele circulare pe care era o-mpletitură din lână groasă, vişinie, se-aşeză pe-un scaun şi, uitându-se la Pavel, în timp ce tricota, îl întrebă:

— Ce fac surorile tale?

— Bine. Bine. Cea mare e-n ultimul an la Medicină şi se mărită de Anul Nou cu un coleg de-al meu, mijlocia e-n anul III la Electrotehnică, iar a mică e contabilă-n sat la noi, la cooperativă, s-a măritat cu un inginer agronom, băiat tot de la noi, are doi gemeni, de doi ani, de-o seamă cu Gusti al meu, şi stau în casa părintească, stau cu mama. ’S bine toate.

— Bravo lor! Cred că şi tu le-ai ajutat.

— Cât am putut şi cât pot. Dar şi ele-au dat din mâini. Şi-au văzut de carte şi-s şi cuminți. N-am avut cu ele nicio supărare. A mare, Livia, care-o să fie doctoriță, mi-a tras anul trecut o spaimă cu nişte ganglioni. Că azi, cum vezi un ganglion inflamat – la Hodgkin te gândeşti.

— Erau tebece?

— Nici măcar. Nişte sechele de la o gripă, dar să ştii c-au ținut aşa vreo două luni.

— Din câte-am înțeles de la Tudor, din spusele Iuliei, tu faci chirurgie.

— Şi din câte-am înțeles eu de la Iulia, tu nu mai faci chirurgie. Acum cinci ani, ştiu că făceai chirurgie. Te-ai răzgândit?

— Eu nu m-aş fi răzgândit niciodată sau cel puțin aşa cred. Dar m-a răzgândit răposatul-chiar-azi, răposatul «profesor doctor docent» Voicu Marin, Dumnezeu să-l ierte că are de ce, vorba lui nenea Daniel, profesorul Daniel Şerban vreau să zic. E-o poveste nici lungă, nici scurtă. Dac-aş şti că nu te plictisesc…

— Sânziană, mă crezi sau nu mă crezi, dar să ştii că orice lucru cât de mic, dacă e legat de viaţa ta…

*

Cu patru ani şi-aproape jumătate în urmă, pe când Sânziana era-nsărcinată cu Ana şi sarcina-ncepea să se vadă, şi-odată cu-această evidenţă începeau şi presupunerile asupra paternităţii viitorului copil, schimbându-l pe «candidat» de la o zi la alta – încât de la cel mai neînsemnat doctor din clinică şi până la profesorul Voicu Marin nimeni nu fusese trecut cu vederea – pe-atunci, într-o bună zi, pe la 4 după-amiază, fusese adusă cu «Salvarea», la camera de gardă a Clinicii, o avocată, în vârstă de treizeci şi doi de ani, cu diagnosticul «peritonită», stabilit de doctoriţa de la «Salvare».

În urma unor intervenţii ale familiei, bolnava fusese mutată chiar de-a doua zi, din salonul doctorului Bocioagă, unde-o internase medicul de gardă, punând-o imediat pe-o doză masivă de antibiotice, în secţia profesorului Titus Verzeu, un *nume* în chirurgie. Profesorul Verzeu, deşi bolnava prezenta abdomen acut şi-avea 39°, nu se-alarmase deloc, dimpotrivă, îi redusese doza de antibiotice, lăsându-i doar o doză de-ntreţinere. El infirmase diagnosticul «Salvării», scriind în foaia de observaţie a bolnavei: «*nimic chirurgical*».

Boala însă, ca multe alte boli, deşi catalogată de-o somitate într-un compartiment care nu-i dădea voie să se manifeste precum se manifesta, nu voia să aibă habar de drepturile ei «legale» şi-şi vedea mai departe şi-n voie de treabă.

Bolnava, pe nume Liliana Fodor, se simţea din ce în ce mai rău, cum era şi de-aşteptat pentru doctoriţa Hangan şi pentru şeful ei direct, doctorul Haralambie Staicu, doctori care, după ce examinaseră bolnava, gândiseră amândoi «peritonită».

— Trebuie deschisă imediat, zisese foarte hotărât doctorița Hangan, dar doctorul Staicu, spre surprinderea ei, se făcuse că n-o aude.

— Domnule doctor, insistase atunci Sânziana, *trebuie deschisă.*

Destul de iritat de-ncăpățânarea acestei doctorițe tinere, care-şi spunea atât de inoportun părerea de față cu-o liotă de surori şi de studenți, doctorul Staicu îi spusese pe-un ton rece:

— Doamnă doctor, doamna e pacienta domnului profesor.

— Foarte bine, s-o opereze domnul profesor.

— Domnul profesor nu e de-aceeaşi părere, i-o tăiase doctorul Staicu şi, întorcându-i spatele, trecuse la alt pat.

Întâlnindu-se după aceea singuri în camera medicilor, Staicu nu-i spusese niciun cuvânt.

O dată cineva-i spusese Sânzienei: «Ai făcut o gafă».

«O gafă este ceva neintenționat. Eu gafe nu fac».

Dându-şi seama că Verzeu «o» greşise – că cine nu greşeşte! – Sânziana se făcuse că «face o gafă» pentru a pune indirect pe pacientă-n gardă, pacientă care desigur ştia ce sunt erorile judiciare, erori ce nu reprezintă «unicate», ci au pe lume, în toate domeniile, surori făcute parcă de-o mamă şi de-un tată.

Dar cum o eroare judiciară, dacă nu se referă la pedeapsa capitală, poate fi reparată, era bine ca pacienta să nu asimileze total erorile din profesia ei cu cele din profesia lor.

— Domnule doctor, sunt sigură că vă dați seama că domnul profesor *nu are dreptate* şi că doctorița de la «Salvare» a pus exact diagnosticul care trebuia.

— Doamnă doctor, nu e treaba noastră.

— Deci, o lăsăm să moară, fiindcă asta nu e treaba noastră.

Staicu nu răspunsese acestei «provocări».

— O lăsăm să moară?…

Staicu nu era prea hotărât asupra sorții dedesubtul

căreia avea să-şi pună iscălitura, soarta avocatei Liliana Fodor, de-un lucru însă era sigur: că-i venea s-o omoare pe doctorița Hangan.

Femeia asta, în loc să-şi vadă dracului de treburile ei, se-apuca să-şi aprindă paie-n cap cu Verzeu care, când era vorba de vreun orgoliu de-al lui, îşi pierdea complet umorul a cărui doză nu era nici aşa excesivă. La orice contrariere, cât de măruntă, Titus Verzeu cădea-ntr-o muțenie posacă, în care simțeai că se petrec furtuni de adâncime, dintr-acelea care declanşează valuri în stare să mături totul în drumul lor.

În sinea ei (respectându-l pentru-nvățătura lui şi pentru a fi fost – deşi lipsit de fantezie – şi uman şi profesional, un bun profesor), Sânziana îl califica drept un mediocru doct, disciplinat, stăruitor, care, în ciuda unei totale detaşări față de ce se-ntâmpla-n jur, ştia să-şi aranjeze perfect treburile, trăgând sfori – ce-i drept, nu odgoane vizibile de la şapte poşte, ci o țesătură de sforicele care, adunate la un loc, făceau cât o parâmă – la limita între integritate şi oportunism, un oportunism bine deghizat sub haina duioasă a unor afecțiuni din tinerețe; ca, de pildă, prietenia lui cu Voicu Marin, cu care niciun fost coleg, om de bine, nu-şi dădea mai mult de «bună ziua». Dacă această prietenie n-ar fi fost simulată, Sânziană ar fi şters oportunismul dintre noțiunile cu care şi-l definise pe Titus Verzeu. Bănățean, dintr-o familie de intelectuali, la a şasea generație, cu-o educație şi cu un comportament de ceas elvețian «de limbă germană», măsurat, politicos şi distant, făcând doar ceea ce trebuia sau dacă nu ceea ce trebuia, totdeauna însă aşa cum cereau uzanțele, sobru, uscat pe dinafară şi pe dinăuntru, scump la vorbă, incapabil de vreo efuziune, râzând foarte rar şi numai din buze, fără urmă de sunet, discret, şters de la natură şi din bună-ştiință, Titus Verzeu nu putea fi prieten cu «marele» Voicu Marin (tip de mahalagiu brutal şi gălăgios, violent, care-şi bătea nevasta şi copiii, dând în ei ca la fasole, care-şi aducea

dame-n casă, în camera lipită de-a nevestei, nevastă care, după douăzeci şi doi de ani de-asemenea tratament, se spânzurase, lăsând locul unei actriţe frumoase, mediocre şi peltice, actriţa care, la rându-i, în dor de-un nume cu care să lase tot teatru-n coadă, de nişte roluri care s-o scoată din anonimat, şi de nişte parale care să-i amelioreze starea financiară modestă pe care actoraşii cu care se ţinuse nu i-o sporiseră cu nimic, îl luase de bărbat pe «marele om».)

Duşman al oricărei forme de violenţă, structural incompatibil cu Voicu Marin, Titus Verzeu nu putea decât să simuleze prietenia pentru el. La rândul lui, Voicu Marin, incapabil de vreo prietenie ci doar de cârdăşie, îl păstrase pe Titus Verzeu pentru a-şi demonstra largheţea, după ce-i decapitase pe Şerban *et comp.,* Titus Verzeu neavând stofa unui adevărat concurent. Continuându-i portretul, Sânziana socotea că Titus Verzeu era îmbinarea perfectă între umoarea unui ulceros şi-a unei fete bătrâne. Când dădea frâu liber fanteziei şi-i proiecta pe cei «doi prieteni» în epoci trecute, şi-l închipuia pe Voicu Marin – un ucigaş cu simbrie, ucigaş cu şişul, iar pe Titus Verzeu, sub aerul recules al unui benedictin – un doct otrăvitor, pritocind cu gesturi dulci, pioase, moartea-ntr-o retortă.

— O lăsam să moară? îşi înnoi Sânziană supărătoarea-ntrebare, pe-un ton persuasiv şi blând care doctorului Haralambie Staicu-i sună ca trâmbiţa Judecăţii de Apoi.

«A dracului muiere…».

— Sânziană, de ce vrei să-ţi aprinzi paie-n cap, fata tatii? Şi eu ştiu şi dumneata ştii că cucoana asta ar trebui deschisă, dar nu e treaba noastră. Familia a adus-o la Verzeu, că umblă toţi după titluri, să se spele cu el pe cap! Dumneata-l cunoşti pe Verzeu de cinci ani, eu îl cunosc de douăj'şi. Domn, aşa cum vi se pare vouă ăstora tineri, că voi credeţi că tot ce zboară se mănâncă, ăsta-ţi poartă sâmbetele şi pentru-o privire, şi pentr-un zâmbet, ăsta e ca o muiere la menopauză şi ne… nemaipunând la

socoteală că e prieten la toartă cu tartoru-ăl mare. Când i-a belit Voicu Marin pe Şerban şi pe ăilalţi, Voicu tăia şi ăsta-i ascuţea cuţitele. E mai periculos decât Voicu. Voicu măcar ia bâzdoaca-n mână şi-ţi dă-n cap prin faţă, ăsta însă-ţi dă la tâmplă dintr-o parte, că nu ştii de unde ţi-a venit. Mie de mult îmi întorcea mironosiţa de Verzeu pielea pe dos dacă n-aveam originea de-o am. Amândoi – două curve: numai că Voicu Marin – curvă de mahala, iar Verzeu – curvă-salon. Cum ieşi deasupra şi poţi să le fii concurent sau îi contrazici, te-au belit. Mediocri amândoi, n-au nevoie decât de calfe-ascultătoare.

Cu limbajul lui plastic şi «nemachiat», trăgându-şi comparaţiile din domeniul măcelăriei, de unde-şi trăgea şi obârşia, tip vital, coleric, deschis, cu un ascuţit spirit de observaţie, doctorul Haralambie Staicu nu făcuse altceva decât să-ngroaşe, cu-o pensulă viguroasă şi brutală, trăsăturile imaginii pe care-o avea Sânziana despre cele două personaje asupra cărora nu-şi făcea nici umbră de iluzie.

— Domnule doctor, nu-mi spuneţi nicio noutate, îmi dau seama de ce mă paşte pentru simplul fapt de-a fi contrazis, de faţă cu-atâta lume, diagnosticul «profesorului». Se găseşte totdeauna un suflet bun şi «fidel» care să-i spună. Ce vă-ntreb eu este: o lăsăm să moară? Conflictul deschis sau «astupat» cu Verzeu, riscul de-a ne vedea puşi la dispoziţia Ministerului şi azvârliţi la Spirocheţii din Deal ori la Treponemiţa din Vale, cum ziceţi dumneavoastră, teama de-acest risc trebuie să ne facă să semnăm cu bună-ştiinţă un certificat de deces?

— Orice chirurg semnează certificate de deces în cariera lui, zise Staicu pe-un ton de părere de rău.

— Dar nu voluntar, domnule doctor. Noi însă, de data asta, cu bună-ştiinţă condamnăm un om la moarte.

— Mă, Sânziano, vezi-ţi, fată, de copilul tău, vezi-ţi de burta asta care-a-nceput să se vadă, şi lasă-i dracu' pe toţi ăilalţi în plata Domnului, îi replică Staicu-nciudat pe ea că avea dreptate şi că-i stricase cheful şi liniştea, şi-

aşa stricate de falsul diagnostic al lui Verzeu. Îți promit că-i măresc doza de antibiotice, fără să ştie… bine-nțeles.

— Domnule doctor, eu am să-i spun azi «profesorului», ca pe-o informație, ca şi când asta s-ar fi ivit după vizita lui, că pacienta se simte foarte rău şi că *eu, eu* – nici nu pomenesc despre dumneavoastră – *eu* cred c-ar trebui deschisă.

— Rău faci! Să nu zici *vreodată* că nu ți-am spus, zisese, cu un glas de profeție amenințătoare, Staicu.

Precum îi promisese lui Staicu, pe tonul cel mai deferent cu putință, Sânziană îi comunică profesorului Verzeu, ca pe ceva nou, starea bolnavei Liliana Fodor, inclusiv părerea ei, a doctoriței Hangan, despre acest caz.

— Părerea dumneavoastră mi-a fost comunicată. Ca şi pe Cezar, faima vă precede, doamnă doctor Hangan. Vă mulțumesc pentru bunăvoința pe care mi-o arătați corectându-mi diagnosticele.

După ultimul cuvânt, rostit ca toate celelalte, pe-un ton care-o făcuse pe Sânziana Hangan să se gândească la un iceberg pornit în mişcare, profesorul Verzeu, ca o prăjină perfect uscată, din care-a pierit orice semn c-ar fi fost vreodată creangă verde, se ridicase-n picioare, în semn că-ntrevederea se terminase.

Tonul «refrigerent» şi alura lugubră a profesorului Verzeu echivalaseră-n mintea Sânzienei cu certificatul de deces al carierei sale de chirurg.

Lucidă, în ciuda febrei, Liliana Fodor reținuse convorbirea de dimineață dintre doctorii Staicu şi Hangan, pe care i-o relatase bărbatului ei, foarte-ngrijorat de starea din ce în ce mai rea a nevesti-sii. Inginerul Fodor îi ținuse calea lui Staicu, după contravizită.

— Domnule doctor, sunt foarte-ngrijorat de starea soției mele. E de şapte zile internată şi starea ei se agravează.

— De unde ştiți? îi replică Staicu.

— Domnule doctor, nu sunt doctor, dar cu mintea mea de inginer şi cu un bun-simț elementar cred că pot şi eu

să apreciez că nu e cu nimic mai bine decât la internare. Şi, după câte mi-a spus soţia mea, există şi ceva controversat asupra diagnosticului: doctoriţa de salon, doamna doctor Hangan, este de altă părere decât profesorul, şi Liei, soţiei mele, i s-a părut că dumneavoastră sunteţi de părerea doamnei doctor Hangan, dar că domnul profesor Verzeu fiindu-vă şef… Domnule doctor, vă-nţeleg perfect atitudinea, că doar am şi eu şefi şi ştiu ce-nseamnă să-i contrazici, dar, credeţi-mă, e vorba de viaţa unei femei de treizeci şi doi de ani, mamă a doi copii.

Bietul inginer Fodor aproape că plângea.

— Domnule inginer, se ţinuse tare Staicu, doamna Fodor e pacienta domnului profesor Verzeu. Aţi scos-o «cu mari sacrificii» de la doctorul Bocioagă şi-aţi adus-o cu *mâna dumneavoastră* la profesorul Verzeu. Vorbiţi, *vă rog,* cu profesorul Verzeu. Copii am şi eu, domnule inginer, şi încă trei. Este şi-o etică profesională care ne opreşte să ne-amestecăm în cazurile altor medici.

— Dar o «etică» pur şi simplu nu există, domnule doctor? Am luat-o «cu mâna» mea aţi zis, de la doctorul Bocioagă şi-am adus-o la profesorul Verzeu. Am înţeles foarte bine ce-aţi vrut să spuneţi. Domnule doctor, mâine dacă cineva dintre dumneavoastră de-aici se-mbolnăveşte, dumneavoastră ştiţi la cine să vă duceţi, fiindcă ştiţi câte parale face fiecare dintre dumneavoastră; eu – un biet om de pe stradă – la cine vreţi să mă duc: la cine are cel mai mare renume, la cineva cu «firmă»! De unde să ştiu eu cât preţuiesc «firmele» chiar în toate domeniile?

— Vorbiţi, *vă rog,* cu domnul profesor, insistaţi, vă rog, şi Staicu-i strânsese-n grabă mâna şi-o ştersese.

Din conversaţia cu doctorul Staicu, inginerul Fodor îşi dăduse bine seama că bătea pasul pe loc. Pe Verzeu îl văzuse de două ori în săptămâna de când îşi internase nevasta, şi Verzeu îi spusese invariabil: «Staţi liniştit, nu e nimic grav!».

Disperat, inginerul Fodor, o pândise şi pe doctoriţa Sânziana Hangan, agăţându-se ca-necatul de firul de pai. Îi relatase, cuvânt cu cuvânt, conversaţiile cu «profesorul» şi pe cea cu doctorul Staicu. Aruncând o privire plină de speranţă asupra pântecului ei care-ncepea să se bombeze, inginerul Fodor apăsase pe calitatea de mamă a doi copii, pe care-o avea bolnava, soţia lui.

Şi fără privirea aceea – pe care numai într-o epuizare a resurselor de convingere o putea folosi un om bine-crescut cum era inginerul Fodor – Sânziana, pentru care calitatea de om a fiecărui pacient n-avea nevoie de niciun adaos, i-ar fi spus inginerului Fodor aceleaşi lucruri. Îi spusese deci că era de mirare, pentru ea ca medic, cum de pacienta mai trăia.

— Doamnă doctor, dumneavoastră n-o puteţi opera?

— Şi cine să fie mâna a doua?

— Un medic ca şi dumneavoastră.

— Domnule inginer, nici anestezist nu s-ar găsi, îi spusese Sânziana, explicându-i cu o privire-ntristată, ca un *lamento* pentru curajul mort al colegilor ei, ceea ce nu-i explica prin vorbe.

— Ce mă sfătuiţi să fac?

Sânziana dăduse din umeri, dar nu de gesturi de spălat pe mâini avea omul acela nevoie.

— Aţi avea de făcut un lucru: să vorbiţi astăzi cu un chirurg din alt spital s-o primească, iar mâine să veniţi, şi-nvingându-vă politeţea să vă certaţi furcă aici şi s-o luaţi cu tam-tam şi s-o duceţi dincolo. S-ar putea ca-n faţa unui scandal, «profesorul» să-şi ia inima-n dinţi şi s-o opereze.

— Doamnă doctor, credeţi că dacă cineva ar vorbi cu profesorul Voicu Marin, iar dânsul ar interveni pe lângă profesorul Verzeu… propusese inginerul Fodor o soluţie delicată, conformă firii sale.

Sânziana făcuse un semn din cap cu care anula eficienţa unei asemenea intervenţii.

— Dar dacă profesorul Mitrăchel ar interveni…

— El da, pentru că profesorul Verzeu îi este obligat. Domnule inginer, nu uitați să-i explicați profesorului Mitrăchel cât de gravă e situația. Ați fost prea delicat pân-acum şi e un vers celebru: *c'est par délicatesse que j'ai perdu ma vie.* E dreptul nostru să facem ce vrem cu viața noastră, dar cu viața altuia, când acel altul mai are şi doi copii... i se păru necesar Sânzienei să-i atragă atenția inginerului Fodor care, după părerea ei, se-arătase inadmisibil de credul față de diagnosticul profesorului Verzeu cu-ale cărui explicații succinte – «Oxford like» – «fiți liniştit, nu e nimic grav», se mulțumise ca un prost. În sinea ei, Sânziana judeca foarte aspru oamenii şi faptul că nu le-o spunea-n față era doar rezultatul educației şi, mai mult decât atât, al perfectei stăpâniri de sine.

Cu un an în urmă, doamna Verzeu, bolnavă de-un cancer genital, devenise pacienta profesorului Mitrăchel. În serviciul profesorului Mitrăchel, la loc de cinste se afla un anatomopatolog, cumnat cu inginerul Fodor, anatomopatolog care-i sugerase inginerului Fodor să-şi mute nevasta din serviciul doctorului Bocioagă, despre care el, anatomopatologul, n-auzise, în timp ce de profesorul Titus Verzeu auzise o lume-ntreagă.

Pe de-o parte, inginerului Fodor nu-i venea să creadă că o somitate se putea-nşela asupra unui diagnostic; pe de altă parte, felul evaziv al doctorului Staicu, despre care, într-o săptămână, aflase ce medic de calitate era, şi felul hotărât al doctoriței Hangan de-a-i trage toate clopotele de alarmă, supărându-l fără doar şi poate pe Verzeu, îl duceau pe inginerul Fodor cu gândul spre un diagnostic pe care nici în minte nu-ndrăznea să şi-l spună, diagnostic pe care-l pusese, probabil, Verzeu, socotind de-aceea inutilă orice intervenție.

Ca mai toată lumea din vremea lui, inginerul Fodor considera agenți ai morții doar cancerul şi infarctul, celelalte maladii părându-i-se benigne cochetării între boală şi sănătate. Pe linia acestei fixații, care-ncepea să-i

obsedeze şi pe medici nu numai pe profani, inginerul Fodor plecase din clinica în care-i era internată nevasta, cu gândul la peritonită ca la o adevărată speranță.

Invocând dibaci un presupus diagnostic oncologic de care se temea familia bolnavei, profesorul Mitrăchel intervenise la Verzeu în favoarea Lilianei Fodor, oferindu-se să transfere bolnava în clinica lui sau, la rugămințile anatomopatologului, subalternul său – «înțelege-l şi pe el, dragă Titus», se scuzase Mitrăchel – să asiste când bolnava avea să fie deschisă.

Verzeu, cu tonul, lui egal şi liniştitor, îl asigurase pe Mitrăchel că nu era nimic grav, nimic chirurgical, ci o pancreatită care nu ceda încă, dar nici nu se agrava.

Mitrăchel nu era nici el născut de ieri de-alaltăieri şi nici novice-n chirurgie. Cine ştie ce relații profesionale directe cu Verzeu n-avusese pân-atunci, ca să-i poată verifica diagnosticele. Ştia însă, ca toată lumea, că oricine poate greşi. Ca şi Sânzienei Hangan, îi erau cunoscute greşeli de pomină făcute de specialişti de mâna-ntâi. Nu raclase el Bebică Vernescu o măduvă crezând că încă raclează abcesul rece pe care-l şi raclase, lăsând paraplegică o femeie de treizeci de ani? Pandele nu scosese un rinichi unui pacient, uitând că pacientul avea doar un rinichi? Înaintea acestor cazuri nefericite, şi după ele, specialiştii în cauză făcuseră operații reuşite, unele chiar surprinzătoare prin modul abordării, prin introducerea unei tehnici noi, prin observații cu valoare de generalitate, operații trecute-n cursuri şi-n tratate, pentru care meritau reputația de care se bucurau în chirurgie. Viața intimă a oamenilor, ca şi cea profesională, e plină de greşeli, mai mari, mai mici. Un scriitor scrie azi o carte foarte bună, iar mâine scrie o carte mediocră. Un actor interpretează azi magistral un rol, creând un personaj de neuitat, adevărat punct de referință pentru interpretările generațiilor viitoare, mâine – un personaj care nu i se mai potriveşte chiar ca pielea pe trup. Spectatorul şi cititorul sunt neiertători, nu trec

niciodată cu vederea ce-a fost prost, şi-n această neîndurare uită şi ce-ai făcut bun. Sita care cerne fără părtinire este posteritatea. Ce posteritate are însă actorul de teatru, care moare definitiv în fiecare seară, cu fiecare spectacol, el, artistul irepetabilului? Ce posteritate are un medic? El moare definitiv cu fiecare diagnostic, cu fiecare succes, cu fiecare eşec. Nici Sânziana Hangan, nici profesorul Mitrăchel nu-l desfiinţau pe Titus Verzeu pentru o greşeală. De la distanţă, Mitrăchel îl suspecta pe Verzeu doar de eroare de diagnostic. De aproape, doctoriţa Hangan îl suspecta pe profesorul Verzeu de ceva mult mai grav: de persistarea într-o eroare pe care-n sinea lui o-ndreptase, punând diagnosticul corect, dar pe care, de dragul de-a nu se contrazice şi de-a nu-şi ştirbi autoritatea, n-o recunoştea. Şi uman şi profesional, Sânziana Hangan accepta greşelile-n care buna-credinţă a celui care greşea nu putea fi pusă la-ndoială. Amorul-propriu şi rănile lui, pentru dânsa nu erau o scuză nici în cauze mai mici decât viaţa unui om. Pentru respectul profesional pe care i-l purta lui Verzeu – deşi era sigură că Verzeu avea să se descotorosească de ea la prima ocazie, ocazie pe care-avea să i-o pregătească răbdător, cu priceperea lui iezuită, încet şi-atât de târziu ca nimeni să n-o mai pună-n legătură cu ireverenţa de-a-l fi contrazis – şi pentru respectul faţă de breaslă, Sânziana ar fi preferat ca Verzeu să fi greşit de-adevăratelea de la-nceput pân' la sfârşit.

«Toată Facultatea s-a supărat pe mine şi nu mi-a iertat niciodată c-am avut îndrăzneala să mă vindec fără să-mi fac rezecţie de humerus, cum îmi spuneau toţi. Profesorul Tomescu era atât de jignit că nu-l ascultasem şi mai ales că mă şi vindecasem, încât nu numai că nu mă mai saluta, dar nici nu-mi mai răspundea la salut», vorba doamnei doctor Florica Vărbănescu. Unii medici exagerează tipicul în maladii, alţii atipicul. Unii nu-i dau voie bolii să se prezinte altfel decât cum scrie la carte, alţii nu-i dau voie să meargă pe drumul drept, ci-şi poartă

mintea şi cunoştinţele printr-un labirint al complicaţiei, împotrivindu-se evidenţei, pe care-o consideră faţadă-nşelătoare. Să fi căzut oare Verzeu în boala atipicului?

De la intervenţia lui Mitrăchel, boala Lilianei Fodor părea să se-nrăutăţească. Jenat, dar de data asta convins că Verzeu greşea, Mitrăchel, intervenise din nou. «Dacă familia ţine-aşa de mult, o deschid mâine», declarase concesiv Verzeu, nelăsând nicio clipă să se ghicească uşurarea pe care-o simţea văzându-se servit într-o intenţie pe care de unul singur nu-i mai venea s-o materializeze. Un cui în pantof tot îi rămânea: echipa de-a doua zi era fixată: doctorul Haralambie Staicu şi doctoriţa Hangan. Staicu, chirurg de mâna-ntâi, secretar B. O. B., deşi afurisit de isteţ şi cu-o limbă pe care nu-i torsese nimeni, respecta regula jocului. El nu se pronunţase-n niciun fel, nu instigase pe nimeni. Avea simţul ierarhiilor, pregătindu-şi propria ierarhie. Doctoriţa-aceea iconoclastă, bântuită de pasiunea adevărului – deşi talentată şi tobă de carte, prea tânără pentru a reprezenta un concurent – îi stătea lui Verzeu ca o scamă-n ochi cu mult înaintea picăturii cu care vărsase-acum, în urmă, paharul, picătură care din scamă o schimbase-n spin. Ea totdeauna avea «păreri personale», şi când nu contrazicea pe nimeni, cerea sau dădea lămuriri, intervenea cu precizări, cu amănunte, hărţuindu-te şi sâcâindu-te pe-un ton deferent, măsurat, detaşat, vorbind puţin şi cu miez, luată-n serios, vreai nu vreai, de tot spitalul, cu un ochi neiertător, cu-o limbă cu care ştia să-ţi zică una de să nu te mai scoli, «suflet de chirurg» cum o caracteriza pentru sine Verzeu, care se socotea un duios şi-un sensibil pentru faptul că-i venea să lăcrimeze la dramolete insipide, cinematografice sau teatrale, pentru că-l apuca o stare de preleşin când îi curgea o picătură de sânge, pentru că la cea mai măruntă durere, orgolios cum era, în loc să consulte un internist, citea la tratate de medicină generală pân-ameţea, pipăindu-se din creştet până-n tălpi, bolnav pe rând de

fiecare boală-n parte, şi de mai multe deodată, înfrăţite-ntr-o hidră monstruoasă, cu tentacule aderente, cleioase, insinuante şi insidioase, care evoluau de la epidermă spre creier, fulgerându-l cu spaimă. Familiarizat cu moartea altora, ca orice chirurg la vârsta şi cu experienţa lui, gândul la propria moarte, gând trezit de cel mai vag junghi, de cel mai neînsemnat deranjament de burtă, îl aducea-ntr-o stare de panică şi-l făcea să se simtă nu numai cel mai nenorocit om din lume dar mai ales nedreptăţit. De când era el pe lume, Titus Verzeu, chiar dacă nu se considera totdeauna superior altora, *egalul* lor nu se considerase niciodată. Amintirile, indiferent de la ce vârstă, îl situau în afara egalităţii. Nici de supt, după cum îi spusese maică-sa, nu supsese ca alţi copii, ci cu-ntreruperi, cu un fel de lungi «meditaţii» între o-nghiţitură şi alta. Această «amintire» de familie îl făcea să creadă că laptele matern îi furnizase maxima plăcere. Altminteri, memoria lui nu reţinuse nicio plăcere intensă, nicio emoţie intensă, nici de partea bucuriei nici de-a durerii. O memorie nu poate-nregistra decât stări reale, iar realitatea lui Titus Verzeu, copil, adolescent, adult, bătrân aproape, era o zeamă călduţă. Puţin imaginativ, lipsit de generozitate şi deci, nimic de mirare, şi de dorinţa de-a idealiza ceva sau pe cineva, Titus Verzeu nu iubise niciodată pe nimeni. Avea casa plină de lucruri de valoare şi de-o mare frumuseţe, alese cu grijă de cinci generaţii din neamul lui, oameni purtaţi pe la-nalte şcoli la Viena şi la Berlin, alese de multe generaţii de mari negustori, unguri şi ovrei, din neamul nevesti-sii, oameni umblaţi prin lume, pricepuţi la fineţuri şi la scumpeturi, alese de el şi de Judith, nevastă-sa, aşezate cu priceperea pe care-o aduce-adesea o bună-stare stabil şi de multă vreme instalată, subţiind partea din om corespunzătoare gustului.

La tinereţe, preocupat de meserie şi de-a-şi face un nume-n meserie, interesat de lecturi, de muzică, de tot ce-l putea rafina şi pune în valoare, ataşat prin interese şi

chiar din convingere de Judith, cu care se-nțelegea perfect, dar nedepăşind raționalul în această legătură, nici la-nceput, Titus Verzeu nu simțise nevoia să se perpetueze-n vreo ființă. Mondenă, sportivă, preocupată de succesul lui Titus, fire lipsită de elanuri afective ce s-ar fi cerut revărsate permanent asupra cuiva, adeptă a unei temperaturi interioare care să nu depăşească temperatura normală a corpului, neiubindu-l pe Titus dar luptând împotriva oricui i-ar fi putut ştirbi liniştea, Judith Verzeu, fostă Horváth, fostă Eskinazy, nu-şi complicase viața şi nu-şi stricase linia impecabilă cu maternitatea. De pe urma primei ei căsătorii, cu doctorul Eskinazy, desfăcută după cinci ani, şi-a celor câteva legături dintre cele două căsătorii, legături cărora ea le pusese capăt, nesocotindu-le suficient de avantajoase, Judith Verzeu îşi desăvârşise ştiința de-a cuceri un bărbat şi pe cea, mult mai subtilă, de-a-l păstra. Pentru Judith, căsătoria era o profesie în cadrul căreia considera de datoria ei să nu se-arate niciodată obosită sau plictisită. Admirația discretă şi grija ca față de-un ou moale erau suficiente pentru mulțumirea vanității «de interior» a lui Titus. Frumusețea, distincția, educația, fidelitatea, comportamentul perfect, eforturile ei de-a-i face viața agreabilă îi mulțumeau vanitatea «de exterior». Cum ceva pornit pe baze reci n-avea cum să se răcească, de-a lungul timpului nimic în cuplul Verzeu nu se-alterase. Refrigerența lui conservatoare păruse-amenințată o singură dată: când Titus se lăsase tentat, mai mult din vanitate decât din pornire-adevărată, de una din cele două surori Veniamin, două frumuseți a căror carieră de femei întreținute se desfăşurase din punct de vedere topografic, în două apartamente somptuoase ale celui mai vestit hotel bucureştean al anilor '40, ani ce reprezentau apogeul acelei cariere, la susținerea căreia mai tot ce era om cu bani în țară îşi dădea obolul. De neam, dar pornite fără sfanț din oraşul Băniei, cele două domnişoare, în afara studiilor în litere şi-n drept, se

dedaseră cu pasiune, însoţită de mari aptitudini, studiului aprofundat al comediei umane.

La un punct al drumului ce-avea să ducă la desăvârşirea lor psihologică, apăruse Titus Verzeu, tânăr chirurg de viitor. Cum în cariera lor, majoritatea contribuabililor erau bărbaţi cu trecut şi cu prezent dar despre-al căror viitor nu se putea prezice nimic, o tânără speranţă ca Titus Verzeu le pica de minune pentru varietatea peisajului. Surorile Veniamin – despre care nu se vorbea decât la plural, iar când se-ntâmpla ca cineva s-o pomenească pe una singură zicea «Jeanine» sau «Fraga, una din surorile Veniamin» – erau citate ca o întreprindere în co-proprietate.

Ca o adevărată societate pe acţiuni, surorile Veniamin «funcţionau» perfect, aşa încât, cel mai exigent «acţionar» şi n-ar fi avut de ce să se plângă. Una – blondă, cu ochi căprui şi umezi de căprioară temătoare; alta – brună, focoasă, cu părul bătând în albastru şi cu nişte ochi verzi ca veninul, de te băgau în boale. Erau amândouă de-o rară frumuseţe, iar privite-mpreună – două frumuseţi complementare. Cu voci frumoase, cu dicţii perfecte, citite şi informate, pline de tact, ştiau să se poarte-n orice situaţie. Impecabil îmbrăcate, le-ai fi luat drept fiice sau neveste de bancheri. Câte o mică excentricitate era menită să atragă atenţia celui interesat şi să-l ducă cu gândul către breşele din virtutea şi din starea lor socială. Vara, una purta o brăţară, mereu schimbată, la glezna piciorului stâng, iar cealaltă, o brăţară pe braţul drept, gol, foarte aproape de umăr. Deşi de-aceeaşi statură, de păreau date cu talerul, surorile nu-şi treceau una alteia toaletele sau blănurile şi nici măcar bijuteriile. Căuta fiecare să-şi sporească patrimoniul, mai ales la ultimul capitol. Ceea ce-şi pasau adesea una alteia erau «acţionarii». Era bine ca ei să treacă de la o «secţie» la alta, schimbând obiectul investiţiei, dar neînstrăinând capitalul, atâta vreme cât acesta exista din plin şi era oferit fără vreo reticenţă ori vreo restricţie. Totdeauna de-

o dispoziție egală – şi anume, bună – ştiind să-nveselească şi să dezgheţe, oferindu-i din plin omului pentru banii lui, surorile Veniamin aveau stofă de-adevărate curtezane. Orele petrecute alături de tinerele domnişoare erau ca o croazieră fastuoasă în care totul se-ntrecea în a-i da satisfacţie călătorului. În această atmosferă de vacanţă, se trezise-ntr-o bună zi şi Titus Verzeu, îmbarcat pe pachebotul de plăcere al surorilor Veniamin. Fraga, cea brună, care tocmai o rupsese cu un fabricant, om între două vârste – mai mult spre cea de-a doua – găsise că atât cât se afla-n «refacere» îşi putea-ngădui o fantezie cu chirurgul tinerel de la care cine-ştie-ce nu putea aştepta sub aspect pecuniar. Titus Verzeu nu dădea niciun semn de mare aprindere. Incitată de morga tânărului medic, de manierele lui desăvârşite, Fraga se-aprinsese ea, îndrăgostindu-se de-a binelea. Întrebată de soră-sa ce găsise la Titus Verzeu, Fraga răspunsese: «Cred că ăsta e genul meu: genul „piept de pasăre”». «Piept-de-pasăre», neobişnuit cu efuziunile sentimentale, un timp se lăsase pârjolit. Necontaminat însă, începând să obosească destul de curând de-atâta jăratic, se-ntorsese total, cu trupul şi cu sufletul lui de carne albă, spre căminul unde, răbdătoare şi odihnitoare – făcându-se, şi-n timpul aventurii lui şi după, că nu ştie nimic – îl aştepta Judith cu braţe deschise din care nu ieşeau scântei. Pe zi ce trecea, Titus Verzeu devenea mai mizantrop. Suporta oamenii atât cât îi cereau profesia şi-ndatoririle mondene. Bucuriile lor îi erau indiferente şi nici necazurile lor nu-l afectau mai mult. Orice contrariere din partea lor îl scotea însă din fire. Dar cum nu lăsa niciodată să se vadă acest lucru, se măcina în sinea lui, dând proporţii exagerate oricărui incident şi ţesând o pânză de animozitate tot mai strânsă în jurul individului care-l supărase. Răbdarea şi măiestria lui Titus Verzeu erau demne de-un păianjen. După ce fusese «supărat», o vreme tăcea. Tăcea şi-şi filtra veninul. Dacă răzbunarea e-o mâncare ce se mănâncă rece, răzbunarea

lui Titus Verzeu era o mâncare ce se mânca îngheţată. Când socotea că alimentul ofensei a atins punctul de congelare, Titus Verzeu îşi lua un aer suferind. Acela era şi momentul când «prietenul» lui de-o viaţă, Voicu Marin, îl întreba: «Ce ai bă, Tituţ? Că parcă nu ţi-ar fi boii acasă». Profitând de solicitudinea întrebării, cu morga lui obişnuită, «Tituţ» azvârlea o vorbă care n-avea niciodată caracter de reclamaţie ci de confidenţă «ca-ntre prieteni». La momentul oportun, moment pe care profesorul Voicu Marin – mare specialist al «experimentului provocat» – îl prilejuia neapărat, profesorul Titus Verzeu era descotorosit de elementul care-i tulburase boii.

*

— Cu «tehnica» asta de-naltă clasă, «haute couture» cum zice Tudor Şerban, îţi dai seama că nu mi-a fost deloc greu s-ajung la dispoziţia Ministerului, unde Voicu Marin era ce era. Ori mergeam la Giurgiu, unde se găsea un post de internist la o policlinică ori… Prin mijloace proprii am intrat la Institut. Aşa m-am trezit microbiolog.

— Şi bolnava-aceea, Liliana Fodor? întrebă Vlas.

— A fost operată de Titus Verzeu, cu Staicu şi cu mine. Peritonită. Tot abdomenul îi era plin de puroi. Operaţia – în afară de «pensă», «tampon», «pensă», «catgut» – s-a desfăşurat într-o tăcere de moarte.

*

«— Sânziana, de ce nu vrei tu să te iubeşti cu mine? îi spusese-ncet şi persuasiv Staicu în timp ce-şi scoteau mănuşile, după ce bolnava Liliana Fodor fusese trimisă, cu doctoriţa Giugaru, anestezista, la reanimare.

Sânzienei vocea lui Staicu îi sunase de data asta ca venită de pe altă lume, după atâta concentrare.

— De data asta, din ce v-a mai venit domnule doctor, o dăduse Sânziana pe glumă, revenind la realitatea

exterioară mesei de operație.

— Din ce-mi vine mereu: când stau mai mult pe lângă tine m-apuc-o poftă nebuna sa ne iubim.

— Cu o femeie-nsărcinată, domnule doctor? vai! se poate? continuase Sânziana tot în glumă.

— Cât ești acum de-nsărcinată ești numai bună! glumise și Staicu.

— Mulți perverși pe lumea asta, zisese Sânziana și izbucniseră amândoi în râs.

Ea crezuse recidiva de propunere încheiată. Staicu o apucase de bărbie ca pe-un copil?

— De ce nu vrei tu să te iubești cu mine? spune-mi!

„Mărioară de la Gorji, ține-o rublă și doi zloți și nu te iubi cu toți”, îi trecuse prin gând Sânzienei.

De data asta, doctorul Staicu o privea duios și rugător.

— Ca să mă iubesc cu dumneavoastră ar trebui mai întâi să *vă iubesc,* răspunsese ea, privindu-l mângâietor.

— Și de ce n-ai putea să mă iubești? Fiindcă nu sunt frumos?

— Nuuu.

Sânziana spusese cu atâta convingere „nu”, încât Staicu nu se-ndoise că nu-l mințea.

— Domnule doctor, vă admir profesional atât de mult… că până la urmă cred c-aș fi făcut ca majoritatea femeilor: m-aș fi-ndrăgostit de șeful meu direct.

— Și-atunci? în glasul lui Staicu era o nerăbdare plină de speranță. Și-atunci, de ce nu?

— Fiindcă vă e prea dragă puterea.

Urmase un moment de stupoare pentru Staicu.

— Și ce e rău în asta? Nu e mai bine să aibă frâu-n mână unul bun, decât unul prost sau mediocru? Îm? ce zici? își revenise el.

— Ba da. Dar când ai pus mâna pe putere cel mai greu lucru e sa fii drept. Iar dumneavoastră nu știu cât vă puteți ridica deasupra antipatiilor personale, umane.

— Recunoști că ele sunt dublate și de „binemeritate” antipatii profesionale?

— Recunosc. Dar când ele n-au să mai aibă justificare profesională? Sunteți pătimaş, coleric, ziua asta are să vină oricum.

Erau trişti amândoi.

— Cui i-ai da *tu* dreptul să-i fie dragă puterea? Vocea lui Staicu sunase metalic, decisiv, deşi aproape şoptită.

— Oamenilor politici. Celor adevărați, celor de anvergură, care pentru-o convingere-şi riscă pielea.

— Un bărbat vrea să se iubească şi el cu-o femeie şi uite unde-ajunge... De ce să complicăm lucrurile? De ce să depăşim sfera strict erotică? Îm?

Staicu o privea nițel iritat pe cucoana asta care prea despărțea firu-n patru, şi alt fir decât cel întins de el. Nițel iritat ca fiecare dintre noi când aude altceva decât ceea ce-ar vrea s-audă. Altfel recunoştea că „muierea asta a dracului de deşteaptă" pusese degetul pe rană.

— „Un bărbat vrea să se iubească şi el cu o femeie", reluase Sânziana. Bărbatul şi femeia asta înainte de-a fi atât de bine delimitați pe sexe sunt oameni şi asta complică mult sfera lor erotică, sfera asta nu poate fi pură decât la dobitoace, şi mă-ntreb dacă şi la ele n-o fi şi altceva mai subtil. Eu am un trup ciudat, domnule doctor, nu vibrează decât la impulsuri venite de-aici – şi-şi dusese mâna la cap – impulsuri care nu suportă bruiajul nici unei reticențe; deci, am un trup ciudat, care trebuie făcut să vibreze, fiindcă la fâlfâiri strict endocrine este imun.

Se-ntorsese cu toată fața spre Staicu. Staicu o privea grav. Dându-se un pas îndărăt, ca să mărească distanța dintre ei, îi spusese cu un glas de-o duioşie pe care nu i-ai fi bănuit-o.

— Aşa cum mă vezi – şi-şi trecuse prin aer mâna, exagerând contururile trupului său mare şi vânjos, şi impulsurile mele vin tot de din sus de brâu. Ca să te iubeşti cu mine ți-ar trebui să *mă* iubeşti. Te-nțeleg foarte bine fiindcă *eu te* iubesc.

La asta, Sânziana nu se-aştepta. Ca tot omul era

pregătită împotriva agresiunilor, a propunerilor pe care ea nu le considera nici ruşinoase, nici dezonorante, ci doar prea bruşte; altfel socotea că numai femeile proaste sau ipocrite, sau – cel mai des – şi una şi alta se-arată ofensate de „omagiul” strict fizic al unui bărbat. Om al datoriei, exigentă mai ales cu ea însăşi – pentru a răspunde acestui „omagiu”, ea avea nevoie să ştie că actul fizic este girat de dragoste, sau măcar de iluzia dragostei, pentru partener.

Se uitase la doctorul Staicu plină de părere de rău. „Puiule, i se-adresase-n gând, dacă erai pe față de partea mea în cazul lui madam’ Fodor te iubeam şi ne iubeam. Dar de…”. Omul acela investea în ea un sentiment căruia ea ştia că n-avea să-i răspundă niciodată. Iubirea fără ecou a cuiva pentru ea îi dădea o stare de jenă şi de apăsare, aproape un sentiment de vină. În adolescență, iubirea lui Mihai Şerban ajunsese s-o roadă ca o remuşcare. Simpla iubire a lui Mihai sau împletirea ei cu sentimentul unei duble vine? Nu ştia cum să numească altfel starea ei de-atunci – şi nici pe cea de-acum – vina de-a nu-l fi iubit pe Mihai şi cea de-a-l fi iubit pe nenea Daniel! „Să te iubească un băiat, iar tu să-l iubeşti pe tatăl lui?! Cui i-ar fi uşoară o asemenea situație? Doamne, câte paranteze mai sunt şi-n mine! Noroc că amintirile, ca şi visele, n-au durată reală, altfel ar însemna că tac de cel puțin o oră. De câtă vreme oi tăcea, oare? S-o fi luat de gânduri Pavel…”».

*

«Câte şi ce lucruri or ascunde oare tăcerile astea?», se luase Pavel nu de gânduri, ci cu gândul.

— Dacă n-aş fi avut dreptate, poate-aş mai fi avut o şansă la-ndurarea lui Verzeu, dar fiindcă-avusesem dreptate îmi semnasem singură sentința, reluă Sânziana, ca şi cum nu s-ar fi întrerupt nicio clipă. Când am ieşit de la blocul operator, după patru ore jumătate, inginerul

Fodor stătea, săracul, mai mult mort decât viu, răzimat de-un perete. «Ați avut mare noroc!», i-a spus Verzeu, pe tonul lui ponderat şi sigur de sine, de parcă nici usturoi nu mâncase, nici gura nu-i putea. Staicu, om deschis şi coleric, s-a-ntors spre mine şi mi-a şoptit: «Să nu-l bagi în…?». Ştiu c-am zis şi eu: «Ba să-l bagi…!».

După plicul pe care mi l-a oferit mie inginerul Fodor, plic pe care eu nu l-am primit, mi-nchipui că nu era tocmai lui Verzeu, «salvatorului», să nu-i ofere un plic burduşit cu «elementele» recunoştinței. Cu două luni înainte de naşterea Anei, am fost transferată.

— Şi n-ai mai avut ocazia să lucrezi din nou în chirurgie?

— Nici n-am mai căutat-o. Nu ştiu încă dacă e-un defect sau o calitate-a mea interesul pe care-l am pentru toate ramurile meseriei noastre. Nu ştiu dacă poți sănțelegi, Pavele, dar de-o profesie-ți poate trece ca şi de-un om. Despărțirea mea de chirurgie, dacă mă gândesc bine, a fost doar desăvârşită de actele oficiale. Ea a-nceput când am ieşit de la operația Lilianei Fodor. Mergeam în urma lui Titus Verzeu, fără nicio satisfacție că pusesem un diagnostic exact, fără nicio spaimă că pentru acest diagnostic şi pentru viața de om care se afla-n spatele lui îmi riscam cariera, chiar pâinea. Simțeam… amărăciune? deznădejde? Poate. Eram sigură că ceva s-a rupt definitiv între mine şi profesia de chirurg. *În mine…* şi că nu mai putea fi reparat. Chirurgia nu era de mine. Degeaba ştiam carte, degeaba aveam ochi, minte şi mână sigură. Altcevami lipsea. Mergând pe urmele lui Verzeu, mi-am dat seama că eu n-aş fi avut calmul lui în fața unei morți de care-aş fi fost vinovată. Mi-am adus aminte, tot atunci, de doctorul Bebică Vernescu şi de pacienta pe care-o lăsase paraplegică şi care de şapte ani zăcea, blândă şi resemnată, într-un salon dintr-una din clinicile noastre. De la această operație, Bebică Vernescu ziua opera-n disperare, iar seara bea ca să poată dormi. Când m-am dus să-l văd, după primul infarct, la 47 de ani, mi-a

şoptit: «Şi cât am sperat în infarctul ăsta...», şi s-a uitat lung la mine. La al doilea, la patruzeci şi nouă de ani, speranța i s-a-mplinit. Bietul Bebică! Puțini doctori am cunoscut atât de buni profesional şi-atât de devotați bolnavilor. Mergeam în urma lui Verzeu şi simțeam că ceva s-a rupt în mine, o singură data mai simțisem la fel când...

(Sânziana se opri. Fiindcă-şi dădu seama că cealaltă amintire nu făcea parte din «programul Verzeu».)

— Când? se auzi-ntr-un târziu vocea lui Pavel.

— Odată cu mine, ca să nu pară totul prea cusut cu ață albă, Voicu Marin i-a mazilit pe încă doi chirurgi din secția lui. Am căpătat un transfer la microbiologie, tot în cadrul clinicii, dar trebuia s-aştept să se pensioneze o doctoriță care-şi *ceruse* pensionarea. Când a văzut că i-a şi sosit «schimbul», a mai ezitat, timp în care, două luni am ținut locul unui medic de la un cămin de bătrâni, iar două luni pe cel al secretarei directorului de la microbiologic, operată la colecist. Înaintea acestor «aventuri» s-a născut Ana. Eram atât de mulțumită, era aşa de grasă şi de frumoasă, că m-a ajutat să trec mult mai uşor peste perioada mea de femeie la toate, decât dacă n-aş fi avut-o. În ziua când am plecat din clinica de chirurgie, ca persoană bine-crescută, m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Verzeu. În loc să-l găsesc doar pe Verzeu, cum era de aşteptat, am dat şi peste Voicu Marin. Era mai mult decât în visul meu. Verzeu zâmbea din vârful buzelor lui subțiri, iar Voicu Marin râdea cu gura pân' la urechi, proaspăt însurățel, la şase luni după ce i se spânzurase prima nevastă, frânghia fiind prefăcută, pentru uzul public, în stop cardiac, iar soțul drapat într-o durere profundă în *faire-part*-ul din *„România liberă”.*

I-am salutat pe cei doi mari tenori reuniți şi m-am gândit pe cine mai «lucrau», grație paşnicei lor cârdăşii.

*

«Câtă imaginaţie… câtă imaginaţie-n vorbire are femeia asta. Oamenii, mai toţi, dar mai ales orăşenii, vorbesc ca ziarele. Standard vorbesc. Sânziana şi Iulia vorbesc altfel. Individualizat. O asemănare între ele», îşi zise Pavel.

*

— Bună ziua, am zis eu.

Au dat amândoi din cap în chip de răspuns, cu aerul omului deranjat din ceva foarte important.

Nu mi-a spus niciunul niciun cuvânt. Atunci, mi-am luat eu inima-n dinţi şi-am zis:

— Domnule profesor Verzeu, astăzi plec din serviciul dumneavoastră şi-am venit să-mi iau rămas-bun.

— Da, pleci? m-a-ntrebat Voicu Marin, de parcă atunci afla această noutate pe care mi-o cocea de şapte luni.

M-am uitat la el cu silă. Bun observator, Titus Verzeu a remarcat privirea, care de altfel i se-adresa şi lui.

— Începeţi o activitate care vă va oferi mai mult timp în care să reflectaţi, s-a-ndurat într-un târziu să mi se-adreseze Verzeu, însoţind fiecare vorbă cu un zâmbet subţire şi de-o persiflare abia perceptibilă, şi s-a uitat la Voicu Marin. În care să reflectaţi mai mult la profesia dumneavoastră, la faptele, la vorbele dumneavoastră, a continuat el, ascuţindu-şi zâmbetul din ce în ce, vrând desigur să-mi dea a-nţelege, dacă nu pricepusem pân-atunci, că mazilirea – din limbă mi se trăgea.

M-am uitat la unul, m-am uitat la celălalt. Cât rău făcuseră şi cât aveau să mai facă! Ce gol trebuie să fie-n sufletul oamenilor ăstora doi dacă la şaizeci de ani împliniţi se gândeau numai cum să le pună altora pielea pe băţ!

M-am uitat la ei cu-o milă care venea de departe, de la generaţii şi generaţii de ţărani din neamul meu, oameni care scormoniseră din noapte până-n noapte pământul, găsind mereu timp să gândească, răzimaţi de coarnele plugului ori în coada sapei, în felul lor simplu şi esenţial,

la fiecare gest al lor, repetat de veacuri şi menit să se-nscrie-n ciclurile armoniei universale căreia nu ştiau să-i dea niciun nume.

Şi, deodată, uitând timpul şi locul, uitând cu desăvârşire că oamenii aceia doi puteau să-mi facă încă mult rău, privindu-i când pe unul, când pe celălalt, cu un glas de profet care nu făcea altceva decât să vestească ceea ce i se-arată, m-am trezit că le spun:

— La vorbele şi la faptele noastre vom afla cu toții vreme să ne gândim: la o boală grea sau pe patul de moarte. Mai ales pe patul de moarte.

Le-a pierit zâmbetul. Am salutat scurt din cap şi ca şi când misiunea mea pe lângă ei fusese aceea de mesager al destinului, am plecat înfiorată de presimțirea că le prevestisem adevărul.

Cum mergeam pe culoar, mă asaltau tot felul de gânduri. Vecinele mele de palier m-au scârbit de totdeauna cu egoismul şi cu zgârcenia lor. Mamei îi era grozav de milă de ele.

«Două biete bătrâne», a zis ea într-o zi. «Mai dă-le dracu'. Sunt putrede de bani şi de lucruri şi zgârcite că şi-ar mânca de sub unghie», am zis eu. «E foarte curios câtă milă inspiră defectele fizice şi cât dispreț cele psihice. Toată lumea zice „săracu' de el – e şchiop, e chior" şi nimeni nu zice „săracu' de el – e zgârcit, e ipocrit, e turnător, e intrigant", când astea sunt infirmități de pe urma cărora suferi la fel de mult ca şi de pe urma infirmităților fizice. Un defect fizic îți dezechilibrează corpul şi dezechilibrul ăsta se răsfrânge asupra sufletului. Efectele lui sunt deci împărțite. Gândeşte-te că defectele psihice zac numai în suflet. Îți dai seama ce infern trebuie să fie într-un suflet şchiop sau chior, sau amândouă la un loc, sau câte cât vrei? Toate defectele psihice au la origine un complex de inferioritate. Cine e sigur pe sine nu e nici invidios, nici intrigant, nici arivist. „La om totul trebuie să fie frumos, de la haine până la suflet"». «Cehov a spus asta?». «Cehov. O umanitate fără

complexe. Un echilibru dat de frumusețea exterioară şi de cea interioară. Mi-au plăcut totdeauna oamenii frumoşi pentru că măcar sub aspect fizic ai garanția că sunt scutiți de complexe».

Pe culoar, mi-am adus aminte vorbele Mamei şi-am început să mă-ntreb ce complexe i-or fi rozând de-o viață pe Verzeu şi pe Voicu Marin. «Dacă vrei, cât de cât, să fii drept cu altul, pune-te-n locul lui», mă sfătuia Mama. Cum n-am economisit niciodată efortul, m-am pus întâi în locul lui Voicu Marin. Băiat de grădinari din marginea Bucureştiului, tată român, mamă bulgaroaică. Fizic, totul parcă prea mare. Ca la un televizor defect care dublează contururile. Nici urât, nici frumos. Mătăhălos. Ca maniere: nu se sfia să-şi sugă dinții, să se scobească în nas ori în dinți, ori să se scarpine de față cu alții. Lipsa de educație poate fi invocată până la 20, hai 25 de ani. După aceea, nici dacă singura locuință şi mamă ți-au fost maidanul, nu mai poți invoca lipsa de educație. Vine-o vreme când mintea proprie îți este-un educator suficient. Voicu ştia desigur că asemenea lucruri nu se fac. Se purta însă cum îi venea, din totală desconsiderare față de alții. Dacă nu ştiai cine e, dacă nu-l auzeai vorbind şi te-ai fi gândit să-l plasezi undeva, l-ai fi plasat fie-ntr-o muncă necalificată, la cărăuşie, de pildă, fie-ndărătul unei tejghele. Când deschidea gura şi folosea un ton neutru, în vocea lui baritonală, frumoasă şi bine stăpânită, apăreau vorbe care nu te supărau atât prin ortoepia deficitară cât prin vulgaritatea cu care erau rostite. Simțeai în acelaşi timp o amenințare în vorbele-acelea stâlcite, fiindcă îndărătul lor bănuiai o stâlceală mult mai adâncă, depăşind sfera vocabularului. Când vorbea oficial, tonul lui căpăta «importanță» şi anume «importanța» anilor ’50-’60, ’64, când mai ales vorbitorii din ideologie se găseau datori să pună accentele-n frază altfel decât le cerea logica limbii române. Chiar şi unii care folosiseră curent acest mod nefiresc de frazare, după ’64 încercaseră – că-ncercarea moarte n-are – şi unii chiar

reuşiseră să se debaraseze de mimarea asta ajunsă reflex. El încercase, nu-ncercase, nu ştiu. Ştiu doar că modul lui de frazare, deşi mare ştab la Minister, la Facultate, la Clinică, te făcea să-l consideri un personaj desuet, pe cale de dispariție. El vorbea mai departe la fel şi purta mai departe, ostentativ sau nu, nici asta n-aş putea spune, pantaloni cu cracul larg ca pentru trei picioare barosane. Voia, cred, să demonstreze că-şi este fidel sie însuşi. În tinerețe, când nu era nimeni, o ceruse de nevastă pe fata care crezuse că n-avea să-l refuze şi nicidecum pe cine-ar fi vrut.

— Pe cine-ar fi vrut?

— Pe viitoarea nevastă a profesorului Daniel Şerban, pe mama lui Tudor, pe care l-ai cunoscut în seara asta. Şi mergând aşa pe «urmele» trupului, ale sufletului lui Voicu Marin dădeam şi de profesie, câmpul multor ambiții, câmp unde lucrurile se puteau îmbunătăți sau înrăutăți. Era chirurg? – era. Drumul de la grădinărie la chirurgie era lung, dar odată ajuns aci nimeni nu se mai întreba cât de lung fusese drumul lui şi cât de scurt al altora. Era chirurg. Printre-atâția alții. Unii ştiu că sunt în profesie nişte utilități, şi acceptă această situație. Conştienți că nu li se cuvine mai mult, îşi fac cinstit datoria, şi-şi văd numai de treburile lor. Ca utilitate, nimeni n-ar fi avut ce să-i reproşeze lui Voicu Marin. Dar vezi că el voia să se ia de piept cu cei mai mari chirurgi şi cum profesional n-avea şanse, ca Făt-Frumos cu Zmeul, să-i îngroape pân' la brâu, îi îngropa cu totul – pe criterii extraprofesionale. Unul avusese moşie (el, nevastă-sa); altul avusese aur, nu-l declarase, în schimb îl ascunsese-n masa de la sala de operație; cumnatul ăstuia se pare că ştiuse şi nu-l denunțase şi amândoi trecuseră nițel pe la «pension»; şi uite-aşa numărul culpabililor față de legi îi lărgea locul; alții nu făcuseră nimic din punct de vedere juridico-administrativ, dar ca şi primii păcătuiau grav în ochii lui, păcătuiau «medical»: erau chirurgi de mâna-ntâi. Buni şi ăştia de dat la «abdomen» fiindcă la «torace» – mai mare şi

mai mare era el.

Mă puneam în locul lui Voicu Marin şi, fără să-l aprob, îi înțelegeam mecanismul sufletesc. În definitiv, omul ăsta n-avusese niciodată ce-şi dorise. Profesional, deşi se declarase şi era luat oficial drept «ăl mai mare», el ştia că nu e. Nevastă-sa, un om blând şi bun dar şters, nu era cine-şi dorise el; băieții, doctori amândoi, nu-şi depăşeau profesional tatăl. Nevastă-sa se omorâse. Sătulă de vorbe grosolane, de palme arse între patru ochi şi chiar între mai mulți. A doua – actriță, frumoasă, foarte frumoasă, şi sâsâită. În actorie – ce era el în chirurgie: o utilitate, umplută de roluri de când se măritase cu el, că fiecare avea sau putea să aibă o mamă, o soacră, o cuscră bolnavă, nevoie de-un medicament străin. Altminteri, femeie cumsecade actrița. Pe când mai lucram încă la chirurgie, deşi ea era «madam director», a venit să mă roage să-i dau un bilet de intrare permanentă la o bolnavă din salonul meu, motivându-şi cererea prin faptul că programul ei de actriță era-n contratimp cu orele de vizitare a bolnavilor. Gestul ăsta m-a făcut să nu-i prevăd un viitor prea fericit alături de Voicu Marin. Intrasem într-o perioadă de clarviziune, se autoironiză Sânziana. O femeie cât de cât cumsecade, oricâte vanități ar fi avut, pân' la urmă avea să se dea bătută față de Voicu Marin. Cât Voicu era maaaare, «Mercedesul» îi mai astupase din defecte, când se mai micşorase, deşi făcuse un copil cu el, actrița a hotărât să nu-i mai suporte pe el şi pe cele două odrasle din prima lui căsătorie. Victime-ale eredității paterne, pe unde-o prindeau pe «mama lor vitregă» tinerii îi ardeau la scatoalce, însoțite, bine-nțeles, de vorbe corespunzătoare.

Sânziana făcu o pauză.

— Continuând efortul meu de identificare cu alte personaje, am ajuns şi la Titus Verzeu, al cărui nume, pretindeau cei din generația lui, ar fi trebuit pronunțat Vărzău, cum se şi scrisese înainte ca şcoala latinistă să fi introdus scrierea etimologizantă. El avusese tot ce-şi

dorise, atât cât se poate judeca din afară un om. Şi, totuşi... Cu-nvăţătura şi cu mintea lui ternă dar corectă nu se putea să nu-şi dea seama că este doar un bun profesor şi nu un maestru în chirurgie. Sub aspectul cunoştinţelor generale, Verzeu era un tip enciclopedic.

— Era? Nu mai este?

— Deşi este conştient în cea mai mare parte a timpului, de patru ani stă-ntr-un fotoliu. Nu-şi mai poate mişca membrele inferioare, are afazii şi pierdere-aproape totală a graiului.

— Scleroză?

— După nişte autori americani se pare că un virus care dă fenomenele astea botezate generic «scleroză». Îmi părea atât de rău că un om ca el – un mediocru, hai să-i zicem, dar un mediocru cu atâta ştiinţă de carte, cu o cultură umanistă atât de vastă – era atât de vanitos, de meschin şi se preta în primul rând la cârdăşia cu Voicu Marin, apoi la maşinaţii cu care-şi îndepărta cei mai buni colaboratori. De Staicu nu se-atingea fiindcă-i era frică. Pe vremea legionarilor, când un doctor gardist voise să-l mătrăşească pe Verzeu, din cauza nevesti-sii, doctorul Daniel Şerban spusese de faţă cu toată lumea că pleacă din spital dacă cineva-ndrăzneşte să-l mute pe Verzeu. Când Voicu Marin îl mutase pe Şerban, invocându-i originea, Verzeu nici măcar nu deschisese gura. Ba, dimpotrivă. Îi strecura azi o vorbă, mâine o vorbă lui Voicu Marin, cu abilitatea şi cu perseverenţa care-l caracterizau, vorbe prin care-i dădea de-nţeles că Şerban ar unelti-mpotriva lui, a lui Voicu şi, mai rău, că nu i-ar recunoaşte autoritatea medicală, indiscutabilă pentru toată lumea. «Pe cine nu laşi să moară nu te lasă să trăieşti». Într-un elan de binefacere, Voicu Marin o trimisese la ţară şi pe fosta lui iubire, nemărturisită, pe Marina Şerban, nevasta «concurenţei», căreia profesional şi uman n-ar fi avut ce să-i reproşeze, decât eventual că nu-i bănuise la timp iubirea. Verzeu, ca şi Voicu, nu suportă concurenţa. Tot un complex de inferioritate. Prin

urmare, nici el n-avusese ce-şi dorise, aşa stând lucrurile.

— Sânziană, să nu te superi că te-ntrerup, tu ai avut pân-acum în viaţă ce ţi-ai dorit?

Sânziana se gândi. Răspunsul la această întrebare şi-l dăduse demult. Se gândea acum dacă era bine să-i răspundă lui Pavel aşa cum şi-ar fi răspuns ei însăşi. «Cu nimeni nu e bine să fii sincer cum eşti cu tine însuţi. Un moralist zice să-ţi tratezi prietenul de azi ca şi când mâine ţi-ar deveni duşman şi duşmanul de azi ca şi când mâine ţi-ar deveni prieten, ceea ce nu este conform cu principiile moralei ci-ale unei bune politici. O fi bine, dar nu e conform firii mele. Decât să spun ce nu cred mai bine tac. Uit totdeauna că există, în mare, trei feluri de-a minţi: minciuna-minciună, adică falsificarea adevărului; omisiunea unei părţi a adevărului; şi statistica, vorba lui Kölönte când se uită prin statisticile unora de la noi din laborator».

— Unele lucruri majore, că despre cele majore merită să vorbim, sunt aşa cum mi le-am dorit. Am vrut să fiu doctoriţă şi sunt doctoriţă. Şi cred că am nimerit chiar într-o specialitate care mi se potriveşte. Chirurgia-mi plăcea. E partea cea mai spectaculoasă, cea mai palpitantă a medicinei. Dar tributul emoţional şi cel actoricesc erau prea mari pentru mine. Prefer microbiologia fiindcă-n ea nu risc să omor pe nimeni şi nici n-am de-a face cu «publicul». În chirurgie, în fiecare zi ai «premieră». Mai întâi, cum ţi-a reuşit operaţia şi nu numai ea. Grija complicaţiilor post-operatorii. Ce să-ţi mai spun, că ştii. Apoi, partea «mondenă»: ce zic superiorii, ce zic colegii, personalul mediu, pacienţii? Să fii impecabil cu toţi. Microbii şi viruşii sunt mai comozi, că nu-ţi comunică sentimentele. Deci, ca să mă-ntorc de unde-am plecat, fac o meserie pe care mi-am ales-o şi care-mi place. Am vrut să am copii şi-i am.

— Dar îi ai cu cine-ai fi vrut să-i ai?

După ce rosti întrebarea, pe faţa lui Pavel apăru o expresie de regret, regretul că-ndrăznise prea mult; şi

teama că i s-ar fi putut da un răspuns care să-l doară.

*

Sânziana fu izbită de-ntrebare: «Îmi dau seama că niciodată nimeni nu mi-a pus o-ntrebare atât de importantă, ținând de ceva atât de intim din ființa mea şi-n acelaşi timp cu valoare de generalitate: „Ai copii, dar îi ai cu cine-ai fi dorit cel mai mult să-i ai sau i-ai avut cu cine s-a putut sau chiar s-a nimerit?”. E o-ntrebare care-ar putea să figureze-n orice chestionar adresat părinților. Câte lucruri s-ar explica din răspunsul sincer la această-ntrebare…».

*

— La-ntrebarea asta-ți pot răspunde, îți pot răspunde-n două feluri, esența fiind aceeaşi. Am doi copii cu doi bărbați care mi-au fost dragi când am făcut copiii cu ei. Deci, nu-mi pot reproşa c-am făcut doi copii la-ntâmplare. Am dorit să-i am şi e cea mai mare mulțumire şi mândrie a mea că am copiii ăştia. Întrebarea ta aşteaptă însă un alt răspuns. Dacă nu ți-aş da şi-al doilea răspuns ar însemna să mint prin omiterea unei părți a adevărului.

(Îşi aminti iară de Kölönte, de mustățile lui țepoase, de ochii negri cu pleoape oblice care-i trăgeau în sus, de privirea lor enigmatică, plecată parcă să măsoare pustietăți misterioase de care-l legau nostalgii ancestrale.)

Se scutură de-această amintire şi continuă:

— Cei cu care-aş fi vrut cel mai mult să am copii… cu-aceia n-am avut şi n-am să am copii.

— De ce? se-auzi glasul lui Pavel, înecat în părere de rău.

Sânziana ridică din umeri a neputință.

— Între paisprezece şi optsprezece – chiar nouăsprezece – ani, iubeam atât de mult pe cineva încât

cea mai mare fericire ar fi fost să am un copil cu el. Dar era o diferență de vârstă foarte mare-ntre noi, el era-nsurat, avea copii...

— El te-a iubit?

— Nu ştiu, jur că nu ştiu.

— Şi n-ai vrea să afli?

— Pavele, mă-ntreb dacă e bine şi dacă nu-i facem trecutului o nedreptate încercând să-l clarificăm. Bine-nțeles, când e vorba de nebuloasa unor lucruri frumoase. Dacă bănuieşti că cineva te-a «turnat», ți-a făcut un rău, cred că eşti obligat să clarifici acest trecut; este o obligație, cum să-i zic, civică. Dar trecutul pur sentimental... Mi-e teamă că umblând cu el poți păți cum pățeşti cu florile presate când încerci să le muți de pe-o foaie pe alta. Cred că dac-aş fi scriitoare aş încerca să clarific acest trecut din curiozitate psihologică, din obligație profesională deci, fiindcă eu consider psihologia profesia de bază a scriitorului. Şi-apoi, mă mai gândesc la ceva. Să nu-ți închipui că n-am fost de multe ori ispitită să «dezvălui» acest trecut al imaginației mele.

— Trecutul imaginației e tot atât de-al nostru ca şi trecutul faptelor. Trăim cu imaginația *cel puțin* tot atât de mult cât trăim real – real însemnând ceea ce poate fi controlat şi confirmat şi de altul sau de alții, în afara ta. Altminteri, cu ce, pentru individ în sine, e mai puțin autentic, mai puțin viață, ceea ce se-ntâmplă numai în sine însuşi decât ce i se-ntâmplă cu ştirea altora? Cu ce? Cu ce este mai puțin intensă dragostea unui om dacă ea este neştiută? Ba dimpotrivă. Este mult mai profundă, mai concentrată, față de-o iubire împărtăşită sau nu, dar materializată, adusă în planul realității, cea a martorului. Fiindcă din ea, din iubirea neştiută de celălalt, nu se risipeşte niciun strop în gesturi, în aşteptări, în vorbe care nu reuşesc totdeauna s-o exprime. După ani şi ani de la o iubire, auzi oameni care spun: «L-am iubit (sau am iubit-o) dar el (sau ea) habar n-avea, nici nu mă ştia», situând această iubire la periferia iubirii, fiindcă ea nu

era ştiută. Oamenii ăştia, după părerea mea, sunt o categorie – o categorie foarte întinsă – care nu-şi dă seama că oricât ai trăi cu alții, există în tine fonduri personale inalienabile, adevăruri pe care nu le ştie nimeni şi care sunt *cele mai adevărate.* Ştiu că e un pleonasm să spui «adevărul adevărat» – după câte-mi mai aduc şi eu aminte de la liceu – dar aşa e. Nu te supăra că te-ntrerup mereu, oftă Pavel, de parcă ar fi scăpat de-o piatră grea de pe suflet.

— Nu suntem la tribunal, Pavele, ca să cerem voie părții adverse când vrem să-i întrerupem pledoaria. Câtă dreptate ai! Oamenii au tendința de-a devaloriza imaginația care, de fapt, este motorul nu numai al sentimentelor dar al tuturor lucrurilor. Şi o clădire apare mai întâi în imaginația constructorului, apoi pe hârtie, apoi în realitatea palpabilă, cea a martorului. După ce oamenii au depăşit o stare, îi flutură amintirea ca pe-o vechitură, ca pe-o cârpă de praf. Îți povestesc situații, îți reproduc conversații petrecute între patru ochi, îți citează nume cu nepăsare, cu mult mai multă nepăsare şi lipsă de pudoare decât dacă ți-ar povesti un lucru exterior lor, exterior oricui, de parcă ți-ar povesti o carte, o piesă, un film. Mi se pare, mie mi se pare, ciudată şi inexplicabilă tendința majorității de a-şi devaloriza trecutul, de-a vorbi despre el – în cel mai fericit caz, cu ironie – ca şi când o fază depăşită n-ar mai face parte din viața lor, din viață-n general, ca şi când ar fi o piesă detaşabilă pe care-o azvârli, şi gata. Şi mai este ceva tot atât de ciudat în oameni: surprinderea pe care le-o provoacă infidelitatea, de orice natură ar fi ea. Cât de puțin se cunosc oamenii! Îşi dispreţuiesc, îşi minimalizează trecutul, se leapădă fără nicio jenă – față de ei înşişi, în primul rând – de bucăți din ei, din ceea ce-a-nsemnat trupul şi sufletul lor la un moment dat, şi-n schimb le cer altora să rămână ca o stâncă, neschimbați, neschimbători ca un mit. Câtă superficialitate e-n om! Ce mult te-ai maturizat, Pavele, spuse Sânziana, fără tranziție. Poate şi când te-am

cunoscut erai la fel, dar n-am avut eu timp să observ. Atunci, eram «ocupată» să te iubesc, nu să te analizez.

— Minimalizăm trecutul? întrebă Pavel, cu-o uşoară nuanţă de reproş.

— Nu, dar eu vorbesc în dodii, cum zice o colegă de laborator, o bio-chimistă. Nu-mi place să vorbesc tern, ca-ntr-un raport. Totdeauna amestec gluma cu seriosul. Să ştii că nu-mi bat joc niciodată de nimic şi de nimeni. În viaţa mea nu mi-am bătut joc de nimeni şi de nimic. Pentru mine, limba este ca o fiinţă cu care glumesc, mă joc, din care vreau să scot tot ce pot. N-o las să lenevească şi să dospească. O trag de-o ureche, îi dau un bobârnac şi-n acelaşi timp am un mare şi neclintit respect pentru ea! Nu uit că e singurul sistem de semnalizare cu-adevărat uman.

— Cred c-ai fi făcut carieră şi-ntr-o meserie-n care «materia primă» e cuvântul. Scriitoare, ziaristă, avocată…

— Dac-ar fi fost să urmez chiar ce mi-aş fi dorit cel mai mult, aş fi urmat Filologia.

— Deci şi-n meserie ai luat tot ceva plasat pe locul doi.

Glasul lui Pavel sună a pagubă.

— Hazardul are un rol incontestabil în viaţa omului. N-avem posibilitatea să ne combinăm cu toţi oamenii din lume: ca-n matematică «elementul *m* luat de n ori». De unde să ştim unde se află omul cel mai potrivit nouă? Atunci, luăm ce ne scoate-ntâmplarea-n cale. Dacă nepotrivirile nu sunt «strigătoare la cer», ne-mperechem bărbaţi cu femei – fără să aşteptăm să apară «el», «unicul» – «alegem» prieteni, şi-n cadrul aceleiaşi legi, ne alegem o profesie; de dorit – una cu care să nu fim flagrant nepotriviţi. Cât te potriveşti cu-o profesie poţi spune abia după un număr de ani de «convieţuire» cu ea. Între un om şi profesia lui sunt aproape relaţiile dintr-o căsnicie. Poate exista armonie, pot apărea dezechilibre; «convieţuirea», ca şi în multe căsnicii, poate continua din rutină: «Unde să mă mai duc acum? E prea târziu. O să meargă şi de-acum încolo, târâş-grăpiş, cum a mers şi

pân-acum». Şi timpul trece şi rezolvă această relație precară: în profesie – vine pensia; în căsătorie – vine moartea şi ia unul din parteneri. Timpul este *factotum*-ul lucrurilor lăsate la voia-ntâmplării. Şi-acum, după atâtea «considerațiuni generale», să-ți spun de ce m-am făcut eu doctoriță. În liceu învățam bine la toate materiile, dar mai mult şi mai mult mă interesa ce era legat de spiritualitatea lumii. Mă interesa, de exemplu, limbajul ca fenomen, toate avatarurile prin care trecuse, toate subtilitățile lui, mă interesa civilizația. Mi-ar fi plăcut să ştiu semnificația celui mai mărunt lucru din lunga succesiune a civilizațiilor. Mi-ar fi plăcut să trăiesc toată viața într-o vastă bibliotecă, unde să aflu şi iar să aflu. Mama era licențiată-n litere: greacă şi latină. Fată de țărani, obținuse o bursă-n Franța, unde şi-a luat doctoratul, întoarsă-n țară, a căpătat un post în Bucureşti, la un liceu de fete. L-a cunoscut pe tata, s-au căsătorit. Tata era doctor; şi doctor foarte bun, după câte spun foşti colegi de-ai lui. A murit pe front, în ’42. Doi frați ai mamei au murit şi ei pe front. Bunicul, «Taica», tatăl Mamei, s-a-ntors de pe front cu un picior țeapăn. Bunicii mei dinspre tată muriseră înainte ca eu să mă nasc. De mică-am auzit mereu cuvintele «parastas», «pomelnic», «colaci», «colivă» şi le vedeam materializate. În cursul anului, mergeam de câteva ori la biserică, la Bucureşti, şi la Cernați, în satul Mamei, şi cu mâna mea de copil, printre mâinile celor bătrâni, săltăm şi coboram încet o tavă cu colivă, în timp ce preotul cânta «Veşnica pomenire». Mişcarea aceea de-nălțare şi de coborâre, a cărei semnificație n-o ştiu nici astăzi, în mintea mea semăna cu legănatul unui copil, iar «Veşnica pomenire» cu care preotul însoțea gestul nostru, un cântec de-adormit morții. Deşi Mama-mi explicase că după moarte ne prefacem în iarbă, în flori, că iar putrezim şi iar înviem în ceva şi că-n felul acesta nu ne pierdem ci luăm doar altă-nfățişare, eu îmi închipuiam morții ca pe locuitorii unei alte aşezări, unde trăiau ei între ei şi nu voiau sau

nu puteau să se-amestece cu viii. Mama vorbea despre Tata-n fiecare zi. «Cum zicea Gheorghe» sau «aşa ar fi zis Gheorghe», vorbe pe care le-auzeam mereu, mă-ntăreau în credința acelei lumi existente-n altă parte. Din spusele mamei, dintr-ale celor care-l cunoscuseră, Tata mi-era foarte drag. Era pentru mine un punct de onoare să-i semăn şi să fac profesia lui. Dar inima mă trăgea spre Filologie, spre Istorie. Mama, care nu mi-a impus niciodată părerile sau dorințele ei, văzând că nu mă hotărâm, m-a sfătuit să fac Medicina. Nevrând să mă-nduioşeze şi deci să mă influențeze, nici n-a pomenit de Tata; mi s-a dat însă pe ea ca exemplu. După Reforma-nvățământului, latina şi greaca nu se mai predau în şcoli: catedra ei se desființase. În învățământ, i se oferise, la 90 de kilometri de Bucureşti, echivalentul unei catedre, care se compunea din muzică, educație fizică, desen şi geografie. Dac-ar fi fost singură poate s-ar fi dus acolo ca să rămână-n învățământ; dar mă avea pe mine, începea să-i aibă şi pe bunici care, declarați chiaburi, aveau şi ei nevoie de ajutor, deşi n-o spuneau. Şi-aşa s-a făcut ea dactilografă. «E bine să faci o meserie din care să nu poți ajunge dactilografă sau vânzătoare. Începe epoca profesiilor tehnice. Maşini, fizică, chimie, calcule, calculatoare. Dar dacă spre o asemenea profesie nu te trage inima deloc… Oameni bolnavi au fost, sunt, şi-au să fie însă totdeauna. Deci, poți face-o profesie veche de când lumea şi care-o să țină cât lumea. În locul tău, între Filologie şi Medicină o clipă n-aş ezita. Când erai mică şi te mai lăsai pe tânjeală îți spuneam „învață, că altă avere şi altă protecție *nu* ai”. Tot aşa îşi spun şi-acum: fă o meserie de pe urma căreia să poți trăi, fără să-ți bată inima că s-ar putea să fii nevoită s-o schimbi, că altă avere n-ai să ai. Mulți profesori, mulți avocați fac azi alte meserii decât pe-a lor, dar niciun doctor, niciun inginer, niciun chimist n-a fost nevoit să-şi schimbe profesia». Aşa m-am făcut eu doctoriță.

— Important e că nu-ți pare rău. Şi eu, dac-ar fi fost

după inimă, etnolog m-aş fi făcut. Atât ce-mi place fiecare strai, fiecare ciob, fiecare obicei de pe la noi şi de pe unde umblu, şi să ştiu despre el până la Adam. Mama, draga de ea, femeie de la ţară, n-a ştiut să mă sfătuiască ştiinţific, aşa ca mama ta, mi-a spus numai să mă dau şi eu după vreme, şi să-mi fie pâinea mai albă. M-am gândit şi eu tot la stabilitate într-o profesie. Îmi dădeam şi eu seama că-ncepe epoca meseriilor legate de practică… Aşa m-am făcut şi eu doctor.

— Şi nu-ţi pare rău, nu?

— Acum, mi se pare că niciodată n-am dorit altceva. În viaţă, sunt multe-asemănări între lucruri. Te-nsori, să zicem, cu-o fată, fiindcă-ţi place, fiindcă aşa cum ziceai tu «ne-mperechem» cu oameni de care nu ne despart deosebiri «strigătoare la cer».

— Văd că mă citezi.

— Te citez, Sânziană, fiindcă-mă place tare mult, cum vorbeşti. Puţină lume *ştie vorbi,* cu adevărat.

*

«„Ştie vorbi…”. Doar în Transilvania şi-n Banat se mai foloseşte un mod personal plus infinitivul, ca-n latină», observă Sânziana pentru sine.

*

— Şi, cum spuneam, te-nsori cu-o fată care nu e «unica» sau aşa cum te gândeai c-ar fi sau chiar a fost «unica». Şi trec anii şi te obişnuieşti atât de mult cu prezenţa femeii de lângă tine, încât uiţi că ai visat pe altcineva, la altcineva.

— Cu o condiţie, Pavele: să nu fie-o deosebire flagrantă între ce visa visul şi ce ţi-a dat realitatea.

Pavel o privi cu bănuiala că visul şi realitatea ei nu se potriviseră cine-ştie-ce şi-l mâhni gândul că şi el făcuse parte din această realitate.

— Dezacordul cel mai grav nu este cel dintre ideal şi real, dintre «unicul» visat şi ce-ți oferă realitatea, ci dintre real şi imaginea pe care ți-ai făcut-o despre acest real. Cunoşti un om şi-ți dai seama de la prima vedere că n-are nimic de-a face cu visul tău. Dar îți faci o imagine despre-acel om – o imagine care de cele mai multe ori îl înfrumusețează, îl «flatează», fiindcă-n sufletul fiecăruia dintre noi rămâne toată viața o aspirație spre bine, spre frumos, şi speranța, chiar nemărturisită, în fericire – iar omul păcătuieşte şi față de *această* imagine. Mama zicea că dacă vrei să păstrezi indiferent ce relație cu un om, trebuie să-l consideri ca pe-o rudă apropiată şi să-i ierți, să-i tot ierți, cum le ierți copiilor, părinților, fraților tăi. Dacă ai orgolii, nicio relație nu e posibilă. Convinsă că Mama avea dreptate, am încercat să aplic acest principiu față de fostul meu bărbat. Îl înțelegeam, cum îi înțelegeam şi pe şefii mei, pe Voicu Marin şi pe Titus Verzeu, îl şi iertam, dar peste fiecare-nțelegere, peste fiecare iertare se-aşternea o crustă de-amărăciune care-ncetul cu-ncetul se transforma-n răceală. În acest proces de stratificare, simțeam căldura din mine pipernicindu-se, ajungând un fel de fosilă-ncremenită sub ghețurile unei geologii neiertătoare. Când am divorțat, când a divorțat bărbatu-meu de mine vreau să zic, sufleteşte eram demult despărțită de el. Ți-am spus mai adineauri că-n ziua când a fost operată Liliana Fodor – care nici cu gândul nu gândeşte ce rol important a jucat în viața mea – în ziua aceea, cum mergeam în urma lui Verzeu, am simțit că ceva s-a rupt în mine şi ți-am spus că mai simțisem încă o dată acelaşi lucru. Vezi, n-am uitat c-am lăsat acolo nişte puncte de suspensie. Pavele, după nişte puncte de suspensie, ai să mai suporți şi-o paranteză. Mie nu-mi place să povestesc un om cât sunt în vreun fel de relații cu el, iar după ce nu mai sunt, nici atât. Nici când cineva mă provoacă nu-i răspund. Nu reproduc niciodată convorbiri pe care le am cu oamenii, chiar când oamenii în cauză nu reprezintă nimic pentru mine sau,

când, şi mai rău, nu dau pe ei nici două parale. Dacă cineva are o clipă încredere-n mine, mă socotesc obligată să-i îndreptățesc încrederea. Foarte multe femei povestesc cum şi cine le-a făcut lor curte, mai ales când n-au acceptat-o, considerând că oamenii aceia care s-au dezvăluit în fața lor n-au dreptul la nicio discreție. Dacă am să-ți vorbesc despre căsnicia mea n-o fac pentru a-mi bârfi fostul bărbat. Dar nu-ți pot vorbi despre-o perioadă din viața mea fără să-ți pomenesc de el.

Sânziana îi zâmbi de parcă i-ar fi cerut iertare.

— Pavele, să nu ți se pară că sunt un *bas bleu* – cum le zic francezii cucoanelor gen «ştie-tot» şi care la tot pasul îi dau zor cu cite-un citat. Dar dacă cineva a făcut înaintea mea o observație, a formulat-o mai bine decât aş putea s-o formulez eu, cred că e preferabil să-l citez pe-acel cineva, mai ales când pe el îl ştie toată lumea! Cehov zice că un om bine-crescut nu face niciodată confidențe fără să i se ceară.

— Dacă n-ai fi fost atât de bine-crescută, astăzi viața noastră ar fi alta.

Vocea lui Pavel Vlas sunase atât de trist, parcă de dincolo de neîmplinire, încât ştergea reproşul din cuvinte.

CAPITOLUL PATRU

«Ne-ntoarcem mereu de unde-am plecat. El are dreptate. Un copil nu-i o rochie pe care ți-ai cumpărat-o şi-o treci sub tăcere față de-un bărbat. Ciudat mi se pare că până azi n-am avut deloc remuşcări că nu-i spusesem lui Pavel de Ana. Cât de repede se schimbă raporturile-n om. Cum zice nenea Daniel: „Suntem imprevizibili, atât cât suntem, fiindcă datele existenței noastre nu apar toate deodată: astea sunt, ăsta ne e comportamentul față de ele, şi gata. O vorbă, o privire, un gest schimbă uneori cursul unei existențe. De unde să ştii că ele-au să-ți apară? Cum să-ți compui comportamente preventive, cum să te vaccinezi împotriva imprevizibilului? De-aceea mi se par puerili, îngâmfați, apsihologi toți cei care spun: 'aşa ceva n-aş face să ştiu că mor!'. Şi-i vezi cum în fața unor mize departe de moarte ca cerul de pământ fac tot ce juraseră că n-ar face nici morți. Nu exista 'material didactic' mai elocvent pentru exemplificarea dialecticii decât sufletul omului". Cât de important eşti în viața mea, nene Dal, aproape că nu e situație-n care să nu-mi aduc aminte un cuvânt de-al tău!».

*

«Câtă vreme mi-ar trebui ca s-ajung din urmă toate citatele-astea ale Sânzienei...? Mă simt intimidat intelectual în fața ei, acum mai mult chiar decât atunci, mă simt ca un şcolar în fața-nvățătoarei lui. Şi am impresia că se scuză tot timpul că e mai învățată decât mine. Cu doctorul Şerban n-ar face-o, fiindcă nu e nevoie. Cum ar fi fost căsătoria noastră, dac-ar fi fost?».

*

— Pavele, ai dreptate.

Tresăriră amândoi ca şi când unul ar fi putut vedea gândurile celuilalt.

— Ai dreptate. Cred că bine-ar fi ca oamenii să vorbească, să nu țină-n ei vorbele care se-acumulează-n suflete ca apa-ntr-o adâncitură. Iar apa asta, în cel mai bun caz, seacă, dar de multe ori riscă să se transforme-n mocirlă şi să mai facă şi mătasea-broaştei. Să vorbească, şi anume ca şi când de fiecare dată ar vorbi pentru ultima dată, ca-n fața Judecății de Apoi. Deşi-mi spun mereu acest lucru, nu reuşesc să-nfrâng barierele din mine. De fapt, dacă mă gândesc bine, o singură dată am dat barierele-n lături şi-am vorbit ca la Judecata de Apoi. («Da, domnule doctor Vladimirescu, sunteți singurul om față de care, față de care, în sfârşit...».) Îmi dau seama că-n momentul când vorbeşti despre tine este imposibil să te desparți, să te «filtrezi» de alții, într-atât viața noastră este-mpletită cu-a altora, dependentă de ea. Viața fiecăruia dintre noi este, față de oamenii care-o determină, ca un râu în raport cu bolovanii pe care-i duce cu el la vale. Cât aş vrea eu să-ți vorbesc *numai* despre mine tot nu izbutesc s-aleg apa de pietre. Orice-am face ne-ntoarcem la una dintre legile dialecticii: conexiunea fenomenelor. Vorbind despre fenomenul care sunt eu, nu ştiu de unde să-ncep...

— De unde vrei. Pân' la urmă pun eu cap la cap bucățelele, ca la jocurile alea cu cuburi, au un nume străin...

— *Puzzle.*

— Aşa. Pân' la urmă te-aleg eu, te cern eu dintre alții.

— Atunci, întinde sita. O fată de nouăsprezece ani, crescută de-o mamă văduvă, cunoaşte, din întâmplare, un tânăr cu zece ani mai mare decât ea. Dacă-ncep aşa, e bine?

— *Tu* ştii.

*

Sânziana se gândea cum să-i povestească viața ei lui Pavel. Care să fie raportul dintre-adevăr şi minciuna prin omisiune. N-avea de gând să-l mintă, însă cum ar fi putut, ceea ce este cu neputință, să-i înfățişeze tot adevărul, cum să-nfrângă pudoarea? Cum să-i spună că nopți întregi, în adolescență, nu dormise de dorul lui Daniel Şerban, omul la umbra căruia crescuse, pe care-l asemuia unui copac cu-o imensă coroană ocrotitoare? Şi ce cuvinte să folosească? Toată viața nu facem altceva decât să interpretăm cuvinte. Noi – pe-ale altora, alții – pe-ale noastre. Şi cum să nu te gândeşti la ele, cum să-ți fie indiferente, când urmele lor sunt de neşters?

«„O faptă rea se-ndreaptă printr-o faptă bună, o vorbă rea nu se-ndreaptă prin nimic", spune-un moralist de-al meu».

Pentru Sânziana, Pavel Vlas căpăta acum o altă valoare. El nu mai era băiatul cu care se iubise-o lună de vară la mare şi cu care-avusese, din întâmplare, un copil, băiat pe care-l exclusese din viața ei, situându-l într-un album cu amintiri. De-acum înainte, Pavel Vlas – dacă-l lăsa ori nu s-o recunoască pe Ana – devenea o prezență, independentă de voința ei. N-avea de gând să se-nfrumusețeze cu nimic în ochii lui. Îi era însă foarte greu să-şi aleagă tonul povestirii.

*

— Pavele, am să-ncep mai de departe. Într-un sat din Muntenia, acum vreo sută patruzeci de ani, un negustor grec, pe nume Costi Mavros, cumpărase o moşie de vreo două sute de pogoane şi-o pădure mare de tot de la nişte boieri. Nevasta a doua a grecului, rămasă văduvă, se măritase cu un boier cu vreo douăzeci de ani mai tânăr decât ea, un boier care-şi tocase averea pe la Paris. Boierul ăsta, Ienache Kretulescu, rămas văduv la rândul lui, se-nsurase cu-o cucoană, tânără şi frumoasă, cu care-avusese-o fată, Luxița…

— Ce nume e ăsta, de la ce vine?

— De la Ruxandra, Ruxița. Dar fata-şi spunea, când era mică, Luxița, şi-aşa-i rămăsese numele! Luxița Krețulescu se măritase cu un domn Bantaş şi-avusese o fată, Luța, măritată Şerban. Luța şi Sică Şerban, magistrat, avuseseră trei copii: Daniel, Marie-Jeanne şi Matei. Daniel – doctor, profesorul Daniel Şerban; Marie-Jeanne – licențiată-n drept, profesase doi-trei ani, până se măritase cu doctorul Dinu Serafiotti, profesorul Serafiotti; Matei – doctor, care, de dragul picturii, nu practicase niciodată medicina.

— Pictorul Matei Şerban?

— Exact.

— «Apusul» ăsta nu-i de el? întrebă Vlas, arătând cu mâna spre tabloul de pe peretele din fața lui.

— Ba da.

— A fost în «retrospectiva» de anul trecut?

— Da. Grecul, Costi Mavros, şi grecoaica lui, Melina Mavros, avuseseră două slugi, doi frați, un băiat şi-o fată, dintr-o casă cu douăzeci de copii: Gore şi Fira – Grigore şi Glafira. Cu vreo doi ani înainte de-a muri, grecoaica le dăduse fiecăruia, cu acte-n regulă, câte şaişpe pogoane de pământ bun, şi le făcuse câte-o casă-n apropierea conacului. Gore se-nsurase, flăcău tomnatic, şi-avusese două fete. Una din fete e străbunica mea, Sulfina. Stră-străbunicul meu, Gore, moştenise şi averea soră-sii, Fira, care nu se măritase niciodată. Străbunica-mea, Sulfina, o moştenise pe soră-sa, care n-avusese parte de copii. Aşa se făcea că străbunicii mei dinspre mamă, Sulfina şi Ilie Pribeagu, se văzuseră stăpâni pe două case şi pe treizeci şi două de pogoane de pământ. Stră-străbunicu-meu, Gore, şi soră-sa, Fira, muriseră slujindu-i cu credință pe boierul Ienache Krețulescu şi pe fiică-sa, coana Luxița Bantaş, oameni de omenie care mâncau dintr-o oală cu slugile şi nu se bucurau să ia sufletul din om. Coana Luxița, femeie chibzuită, energică şi inimoasă, pietruise toate ulițele din Cernați, pe cheltuiala ei, adusese doctor

în sat, mărise şcoala, renovase biserica, făcea pomeni de sufletul maică-sii, care-o lăsase orfană la doi ani, şi de-al grecoaicei, la care chema şi omenea tot satul.

În fiecare toamnă, mergea-n pădure cu oamenii şi le dădea lemne de foc şi de ridicat case. Le zidise cuptor de cărămidă şi cuptor de pâine. Le scria şi le ducea plângeri pe la autorităţi, crezându-le ţăranilor – că-i vedea zi de zi, fiindcă ea nu ţinea nici administrator, nici vătafi. Le credea că-i ţinuse loc de mamă o ţărancă: Fira. Le ştia toate păsurile, le ştia şi nu se făcea că nu le ştie.

Nu-ntâmplător, la 1907, conacul şi hambarele ei rămăseseră neatinse.

Străbunică-mea, Sulfina, şi soră-sa, Fanida, crescuseră pe lângă domnişoara, adică pe lângă coana Luxiţa. Le cununase pe-amândouă, le botezase copiii şi-i plânsese cu ele când muriseră mititei, cum mureau pe vremuri copiii.

Străbunică-mii, din opt copii îi trăise doar o fată, Simina, bunică-mea, pe care-o dăduseră dup-un băiat zdravăn şi harnic, care le mai adusese şi el zece pogoane de pământ. Bunicii mei, Vasile şi Simina Dorobanţu, au avut trei copii: pe Dumitru, pe Ion şi pe Smaranda. Toţi trei se-arătau isteţi şi buni la carte. Învăţătorul îi spusese naşei, coanei Luxiţa, c-ar fi fost păcat de copiii ăştia să nu meargă mai departe cu-nvăţătura. Coana Luxiţa tăbărâse cu gura pe bunicul:

— Mă, Vasile, nu vrei să vezi copiii ăştia domni?

— Şi cu pământul ce să fac, naşă? Cine să-l muncească?

— De-asta ţi-e? Pământ să fie, că s-o găsi cine să-l muncească.

— De ce să nu rămânem noi, ţăranii, cu ţarina şi dumneavoastră, boierii, cu cartea?

— Mă, Vasile, dacă vezi că seacă un ogor ce-i faci?

— Păi, ce să-i fac?

— Păi, nu-i pui gunoi proaspăt şi-l îngraşi?

— Ba-i pun.

— Aşa şi cu mintea. A boierilor a cam secat. E nevoie de minte proaspătă. Şi zeama de varză o vânturi ca să nu se-mpută. Lumea nu stă pe loc, Vasile. Dă copiii la carte.

— E greu, naşă. Trebui' să ai bani şi să mai şi cunoşti lumea pe ia oraş. Eu ce să mai ştiu? Că pe câmp mi se luminează, pe câmp mi se-nnoptează.

— Oi mai pune şi eu umărul, că nu m-oi prăpădi aşa curând.

— Ba să păzească bunul Dumnezeu să te prăpădeşti, naşă!

Şi naşa nu se lăsase până ce nu-i văzuse pe-ăi doi băieți ai Bunicului, unul – la Şcoala normală, altul – la Seminarul teologic; fiindcă, mai intelectuali de-aşa Bunicul nu se-ndurase să-i facă, în ruptul capului.

Venise şi rândul mamei. Domnu-nvățător o lăuda-ntruna.

— Bade Vasile, îi spunea el Bunicului, de când sunt eu învățător copil ca fata dumitale n-am văzut! Ce ți-ai fi făcut păcat cu băieții de nu i-ai fi dat la carte, dar ce păcat ți-ai face să n-o dai pe Smaranda.

De-aşa ceva Bunicul nici nu voia s-audă. Fată de țărani, frumoasă şi cu zestre, şi să-nvețe carte! Cât trebuia ca să citească sărbătorile-n călindar, să-nsemne ouăle de pus sub cloşcă şi de numărat şirele pe arie ştia. Fetei însă-i intrase-n cap să-nvețe. Citea din scoarță-n scoarță manualele fraților ei mai mari şi pe-ale nepoților coanei Luxița. În clasa a patra, ştia pe dinafară toate declinările şi toate conjugările latineşti şi manualul de franceză pentru clasa-ntâi de liceu. Dar Bunicului puțin îi păsa de latinească şi de franțuzească. Avea s-o mai lase cinci-şase ani, să se-nalțe, să joace şi ea de două-trei ori în horă, să-nvețe să țeasă-n război velințe şi pânză şi s-aşeze-o oală la foc şi pe urmă punea el ochii pe-un flăcău de nădejde care să ducă la greu.

Într-o zi, fata luase trei ouă de bibilică – de câță, cum se spune pe la noi – şi cu ele-ntr-o batistă se dusese la curte, la naşa.

*

«„Pe la noi”... Omul nu-şi rupe niciodată toate rădăcinile din suflet. Sânziana e născută, crescută la Bucureşti, dar pentru ea „la noi” e satul bunicilor şi-al străbunicilor ei. De-aş trăi o mie de ani la Cluj, la Bucureşti, oriunde, „la noi” tot Vuioara ar fi», gândi Pavel Vlas care, pe măsură ce se desfăşura povestea Sânzienei, simţea cum îl învăluie o ceaţă de tristeţe

*

— Ce e Smarandă cu tine? o-ntrebase coana Luxiţa.

Drept răspuns, fata-i întinsese batista cu ouăle. Coana Luxiţa-şi învinsese un zâmbet şi pusese cu grijă şi cu seriozitate ouşoarele pestriţe-ntr-o fructieră.

— Dacă mi-ai adus ouăle-astea aşa de frumoase, am să-ţi dau şi eu ceva. Hai cu mine.

Purtând fetiţa prin toată casa, coana Luxiţa o dusese la cămară. De pe-un raft, luase un borcan cu dulceaţă de chitră şi i-l dăduse.

— Ţine de la mine, şi-ţi mulţumesc. Şi-acum, spune tu naşei care ţi-e oful.

— Năşică, vorbeşte matale cu taica să mă dea şi pe mine la carte. El vrea să mă mărite şi eu nu vreau.

Coana Luxiţa de data asta nu se mai putuse ţine: izbucnise-n râs. Râdea cu-atâta poftă că, pân’ la urmă, se pusese şi fetiţa pe chicotit. Şi ţin’te râs amândouă!

— Nu’l las eu să te mărite. Pân’ la toamnă-l îmblânzesc eu şi te dă la şcoală.

Pe urmă, coana Luxiţa o pusese să-i conjuge verbul «aller», verbul «avoir» şi verbul «être», o pieptănase frumos şi-i împletise două panglici roşii în părul negru, îi dăduse o carte de basme şi-o petrecuse până la poartă, în care timp o-ntrebase de toţi ai ei şi de vecini.

— Năşică, nu mă uita. Că matale eşti cucoană mare şi

te-ascultă.

— Cum să te uit? Vorba-i vorbă!

De Sân Pietru, coana Luxița se-nființase la școală, la serbare, unde se-adunase tot satul. Adusese o trăsură de cofeturi și de covrigi pentru copii. Mama recitase *Trei, Doamne, și toți trei* atât de frumos că plânsese toată lumea. Toți își amintiseră de cei căzuți pe front, cu patru ani mai înainte. Ce-ți spun eu se petrecea-n 1922. Coana Luxița brusc își adusese aminte că-n urmă cu doi ani se strânseseră niște bani pentru un monument al eroilor din comună.

— Lisandre, i se adresase ea ca arsă primarului, ce se-aude cu monumentul eroilor?

— Care monument, coană Luxița?

— Cum care? ăl pentru care-am dat bani cu toții.

— Păi, să vezi, coană Luxița…

— Lisandre, băiete, eu știam că să iei și de pe viu și de pe mort e-al popilor. Fă bine și până-ntr-o lună, ca să nu zici că suntem oameni răi, să fii cu banii pe masă; eu am listele acasă cu ce-a dat fiecare. Să nu zici că nu ți-am spus!

Apoi, fără nicio tranziție, Bunicului:

— Ce zici, Vasile, de Smaranda? O faci profesoară? Halal copil!

— N-o stătea dracu-acasă, șoptise Lixandru primarul și oftase-a-nfrățire, odată cu Bunicul, căci amândorura le stricase cheful coana Luxița, care nu ierta pe nimeni.

La vreo două săptămâni de la serbare, Mama păzea vitele pe izlaz. Luase cu ea și-un manual de latină al lui frate-său, Mitru. Răsucind mereu în căpșorul de unsprezece ani «*silva-silvae*» nu băgase de seamă că o pereche de boi intrase-ntr-o porumbiște din coasta izlazului. Cum ședea ea pe burtă și cu ochii-n carte, deodată se văzuse acoperită de-o umbră amenințătoare. Sărise-n sus.

— Fi-ți-ar cărțile-ale dracu'!, zisese Bunicul, căci a lui era umbra, și-o croise peste picioare cu biciușca. Bine e-

acu' c-ai lu' Hodorogea mi-au dus boii la gloabă? Bine e? şi-o croise din nou cu sete peste picioare. Dumnezeii lor de hârțoage!

Şi ridicase opinca-nspre carte. În clipa aceea, Mama s-a azvârlit cu burta peste foile ei deschise şi de-acolo a strigat cu deznădejde:

— Omoară-mă, taică, dar cartea nu mi-o strica.

Bunicul a dat drumul biciuştii în iarbă.

— Ce carte e aia?

— A lu' neică Mitru, de latină.

— Asta ce mai e?

— E mama limbii noastre, a mai căpătat fata inimă.

— Mama limbii noastre! Ia te uită, şi limbile au mamă?! Dar tată cine-i e? întrebase Bunicul după un moment de gândire.

— Nu ştiu, că nu scrie. Zice numai de mamă.

— Îhî! Dacă pe ta-său nu l-o şti...

— Păi ce, pe-al Floarii lu' Vasile îl ştie careva, şi ea e de la noi din sat...

— Aşa e! Şi-n limba asta de ziseşi sunt vorbe multe?

Mama dăduse afirmativ din cap.

— Multe...

— Îi zice şi la «bou» în vreun fel? ori n-avură.

— Îi zice «*bos, bovis, bovi, bovem, bos, bove*», recitase mama dintr-o suflare.

— Ia... parcă-l auzi mugind! Da' ce cuvânt lung... Doamne! Şi la noi cum s-a scurtat!

Pavel Vlas zâmbea, imaginându-şi scena petrecută cu peste-o jumătate de veac înainte.

— «*Bos-bovis*» a hotărât soarta Mamei. În toamnă, Bunicul a dat-o la liceu, că pe ea nu putea s-o facă popă, iar învățătoare nu voise *ea* să se facă, în ruptul capului.

Opt ani a fost premiantă de onoare a şcolii, patru ani studentă strălucită, iar ca bursieră la Paris a uimit Sorbona.

S-a măritat cu tata, i-a cununat doctorul Daniel Şerban, cu nevastă-sa, Marina, în 1937. A venit războiul.

La trei luni de la «Ostaşi, vă ordon: treceţi Prutul!», în septembrie, Tata, doctorul Şerban, Bunicu-meu, Vasile Dorobanţu, fraţii Mamei, Dumitru – Mitru, preot în satul Dobriţa – şi Ion, învăţător chiar la Cernaţi, au plecat pe front.

Din neamul nostru, numai Bunicul – Taica, aşa-i spuneam noi – s-a mai întors în ’43, cu un picior ţeapăn. Mitru a lăsat un băiat, Ion n-a lăsat pe nimeni, iar Tata m-a lăsat pe mine. Când a plecat Tata pe front, aveam opt luni. Un văr de-al coanei Luxiţa era mare de tot în Ministerul de Război. Conu Sică şi coana Luţa Şerban, ginerele şi fata coanei Luxiţa, părinţii profesorului Daniel Şerban şi-ai pictorului, toată ziua n-o slăbeau cu gura pe coana Luxiţa: «Du-te, mamă, du-te, mamă, şi roagă-l pe nenea Jorj să-i mobilizeze pe loc». Şi coana Luxiţa, săraca, şi-ar fi călcat pe inimă, deşi nu prea-i era drag văru-său, şi s-ar fi dus cu săru’ mâna la el, dar nenea Daniel şi nenea Matei nici n-au vrut s-audă. «Ce, voi aţi făcut războiul, voi aţi cerut să mergeţi pe front?», striga coana Luţa Şerban. «Ţăranii şi toţi care merg pe front crezi că ei au făcut războiul? Crezi că-i întreabă cineva dacă vor să meargă pe front? Ce-o fi cu toată ţara românească o fi şi cu noi», ziceau ei. «Mie-mi pasă de voi nu de „ce-o fi cu toată ţara românească”», nu se lăsa convinsă coana Luţa. «Ba să-ţi pese, mamă, că până la urmă orice-ar face-un om, soarta lui e legată de soarta ţării lui». Şi s-au dus pe front. Tata şi nenea Daniel au fost repartizaţi la aceeaşi unitate. În dimineaţa zilei când a murit, Tata i-a spus lui nenea Daniel: «Dănuţule, dacă mor, te rog să ai grijă de fetele mele. Dacă n-ai fi-nsurat, ţi-aş zice s-o iei pe Smaranda de nevastă...», adăugase el ca să mai îndulcească vorbele de la-nceput, care sunau a prevestire. «Hai, măi Gheorghe, nu mai cobi, că e destul de „vesel” şi-aşa», zisese nenea Daniel. Toată ziua fusese un iad: atac, contra-atac, atac, contra-atac. La apus, lucrurile se liniştiseră. Tata şi cu nenea Daniel se duseseră să se-ncredinţeze că printre cei declaraţi morţi

de brancardieri nu mai era nimeni viu. Se-aplecau, iar se ridicau. Era linişte. Doar din când în când orăcăia câte-o broască pe malul unei bălţi din apropiere. «De ce-or mai fi oamenii fiinţe raţionale dacă raţiunea nu-i ajută să se-nţeleagă şi se poartă unii cu alţii mai rău decât brontozaurii-ntre ei?», se-ntrebase Tata cu glas tare. «Fiindcă interesul este o formă „evoluată" a animalităţii, iar manifestările cinetice, printre care şi omorul, folosite în locul expresiei raţionale, le-au rămas de pe vremea când nu descoperiseră limbajul articulat, pe care şi astăzi îl folosesc cu multă economie! Ridică mai repede parul decât să deschidă gura. Domnii din guverne – cu parul, iar noi, „cetăţenii", oile raţionale – trimişi la abatoare cu devize-nălţătoare în cap de coloană. Parul hotărăşte, nu raţiunea. Îmi spunea Iancu Stein că la ei, la muncă forţată, a ieşit o glumă. Un plutonier îi dă lui Iţic un pat de puşcă-n coaste. Iar Iţic zice: „De ce dai, domnu' plotoner, nu poţi să-njuri?"». «Ce primăvară frumoasă», a zis Tata şi s-a uitat, s-a uitat pe cer la un cârd de cocori. «Primăvara mai mult ca oricând...». Un glonţ rătăcit l-a doborât. «Primăvara mai mult ca oricând» au fost ultimele lui cuvinte.

Profesorul Bartolomeu obţinuse la Bucureşti, printr-o intervenţie la Ică Antonescu – Mihai Antonescu... Ştii cine era Ică Antonescu? i se-adresă Sânziana lui Pavel.

— Am învăţat la istorie.

— Cum îţi spuneam, profesorul Bartolomeu obţinuse aducerea de pe front şi mobilizarea pe loc a trei doctori «de o excepţională valoare», cum îi declarase el: Gheorghe Hangan, Daniel Şerban şi Ioan Wagner. Ordinul sosise pe front la două săptămâni după moartea Tatei. Mama i-a făcut un cenotaf, un mormânt gol, la Belu, un cimitir de-aici din Bucureşti. «În amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front 1907—1942», aşa scrie pe cruce...

Taica, bunicu-meu dinspre mamă, se-ntorsese cu un picior ţeapăn. Îi muriseră pe front feciorii şi ginerele... Vitele – rechiziţionate pentru front. Bunica ara cum putea

cu vacile, ca toate femeile din sat, muncea şi făcea pomeni de sufletul morților. Le făcuseră şi ei feciorilor morminte-n cimitir la Cernați, în care-ngropaseră sicrie cu câte un rând de haine şi cu câte-o fotografie a morților.

A venit Reforma-nvățământului; Mama, din profesoară, s-a văzut dactilografă la «Cauciucul». Pleca dimineața la cinci jumătate ca să poată ajunge la ora şapte la fabrică, în afara oraşului. Eu plecam la şcoală cu cheia la gât şi când mă-ntorceam nu-ndrăzneam să descui decât după ce mă-ncredințam că nu m-a urmărit nimeni. Spaima asta mi se trăgea dintr-o zi când o familie compusă din tată, mamă, trei copii de mână şi unul în burtă, încercaseră să ne forțeze uşa ca să ne ia casa, o garsonieră dublă în blocul vecin ăstuia-n care stau acum. Sunaseră la uşă. Mama se uitase pe vizetă.

— Pe cine căutați?

— Pe dumneavoastră.

— Pentru ce? întrebase mama.

— Am vrea să vă spunem ceva.

— Spuneți.

— N-ați vrea să deschideți nițel? Cum să vorbim aşa prin uşă?!

Mama deschisese fără să tragă lanțul de siguranță. Eu stăteam lipită de ea. Bărbatul şi-a-nfipt piciorul în vestibul şi-a dat s-o-mpingă pe Mama la o parte cu umărul. Nevasta lăsase copiii lipiți de zidul palierului şi stătea şi ea-n poziție de atac. Mama i-a tras bărbatului un pumn drept între ochi şi-a-mpins cu putere uşa, strivindu-i piciorul. De pe palier, bărbatul o-njura printre dinți pe Mama de toți Dumnezeii, iar femeia o blestema: «Alege-s-ar praful de voi, bestii burghezo-moşiereşti ce sunteți! Voi stați în palate, şi noi în nişte magazii». În vremea asta, bieții copii – cel mai mare să fi tot avut cinci ani – plângeau toți trei. Eu, lipită de Mama, tremuram atât de tare că nu ştiu cum nu m-am îmbolnăvit de inimă. În toată hărmălaia aceea, am auzit glasul grav al

Mamei, ca venit din altă lume: «Oameni buni, n-am avut nici moşii, nici fabrici, nici case. Stau cu chirie în casa asta, dinainte de război, din '37. Bărbatu-meu era doctor şi-a murit pe front. Sunt femeie văduvă cu un copil orfan. Mă scol dimineața la patru şi mă-ntorc seara la cinci acasă. Bat la maşină într-o fabrică. Eu ştiu că nevoia v-a adus în starea asta. Dumneavoastră, într-o zi o să primiți o casă, eu dac-o pierd pe-asta... Femeie dragă, atât cât ai un bărbat lângă dumneata, ai un sprijin, gândeşte-te că eu nu-l mai am». A urmat un moment de linişte care mie mi s-a părut o veşnicie. «Hai, mă, să mergem, fir-ar a dracu' de viață», a zis femeia, şi-a luat copiii pe lângă ea şi s-au dus. Mama a-nceput să plângă. N-o mai văzusem niciodată plângând. Nici la mormântul Tatei, nici la al fraților ei, niciodată. Spaima-mi trecuse. Copil aşa cum eram, începeam să pricep când ceva se frânge-n om. Pricepusem că oamenii de-afară nu erau tâlhari, ci nişte biete ființe amărâte, ajunse la capătul puterilor şi-al răbdării. Glasul Mamei, drept şi curat, ca al omului care spune adevărul, cuvintele puține în care le povestise drama unei vieți îi făcuseră pe oamenii-aceia şi mai nefericiți. Eram sigură că le venea greu să se uite unul la altul, de ruşine. Iar Mama, ființa aceea-nțeleaptă şi blândă, care trebuise să lovească un semen al ei! Câtă spaimă trebuie să fi fost în sufletul ei. Ce prăbuşire dacă plângea, ea care nu plângea şi *nu se* plângea niciodată. S-a aşezat pe-un scaun, cu mâinile-n poală, şi stătea ca moartă. Vii în ea rămăseseră doar lacrimile care nu se mai opreau. S-a ridicat deodată şi s-a dus în baie. Abia respirând, mi-am lipit urechea de uşa băii. Auzeam un plâns înecat în suspine şi-n sughițuri. Deodată, n-am mai auzit nimic. Apoi, ritmic şi monoton au început să-mi toarne-n urechi nişte cuvinte: «Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut...». Rostite fără nici o-nvinuire, lipsite chiar şi de ton interogativ, ca pornite dintr-o maşinărie stricată care se-

nvârteşte-n neştire. M-am culcat pe podea-n fața uşii. Era pentru prima oară-n viață când aş fi vrut să mor. Mama a deschis într-un târziu uşa, m-a ridicat, m-a mângâiat şi, ca şi când nimic nu s-ar fi-ntâmplat mi-a spus: «Hai nițel prin oraş. Ne mai uităm şi noi în dreapta, în stânga, mai vedem ce s-a adus pe cartele. Poate că ne facem nişte rochii frumoase». Acțiunea se petrecea-n 1951-52. Şi-am plecat pe stradă. Mama-n lodenul ei gri, eu într-un pardesiu de lână seină, croşetat, pe care toată lumea-l admira. Mama avea ambiția să mă-mbrace frumos. Şi, cum spuneam, am luat-o fără nicio țintă pe străzi. Mă uitam la oameni şi la lucruri cu umilința şi cu-mpăcarea celui care-a trecut la un pas de moarte. Eu nu trecusem pe lângă moarte; aflasem însă ce-nsemna să vrei să mori. Din ziua aceea, nu m-am mai uitat niciodată la lume cu ochii cu care mă uitasem pân-atunci. Se stinsese ceva-n mine şi-n schimb se trezise bănuiala unor dureri, a unor amărăciuni, a unor umilințe şi, mai ales, a unor urâțenii la care nu mă dusese pân-atuncea gândul.

(Pavel se-ntreba când îşi dorise el pentru prima oară moartea. Când murise taică-său. De-atunci, amărăciuni avusese destule, dar chiar să moară parcă n-ar mai fi vrut. Se uita la Sânziana şi nu găsea niciun cuvânt să-i spună. «Orice i-aş spune, trecutul nu i-l pot schimba şi nici amintirile».)

— Pavele, ți se pare curios că ți-am povestit cu atâtea amănunte întâmplarea asta?

— Durata afectivă e alta decât durata reală. O clipă, de multe ori, ține-n sufletul omului mai mult decât întâmplări din ani şi ani, puse cap la cap.

— Am o memorie care, profesional, mi-e de mare folos. Citesc o dată un lucru şi-ți pot spune şi că este pe pagina din stânga sau pe cea din dreapta. O memorie atât de fidelă are însă păcatul că nu operează diferențiat. Păstrează tot. Mă face să simt prea acut trecutul. Trec pe

străzi. Mi-aduc aminte stările şi gândurile pe care le-am avut pe fiecare palmă a lor. Memoria mă-nţeapă tot timpul de parc-aş sta pe un recif de corali. Prezentul pentru mine e mereu însoţit, dublat, bruiat de imagini din trecut. Din ţepile-acestui recif se-nalţă câteva lame tăioase şi nesfârşit de-nalte. Amintirea pe care ţi-am povestit-o face parte dintre ele. *Prima dată când am simţit dorinţa să mor.*

— Şi de-atunci încoace?

— Uneori, m-aş întinde jos să mor, cum zicea Maica, bunică-mea. Sunt momente când mă simt sătulă de viaţă; când sunt prea obosită şi când, scăzându-mi tonusul, îmi scade şi rezistenţa morală. Mai mult ca orice mă oboseşte incorectitudinea oamenilor, provenită din versatilitate, din incapacitate, din lene şi din inerţie. Tot ce este inestetic în comportamentul oamenilor mă deranjează. Dar mă scutur de dorinţa de-a muri şi-mi spun: «Vino-ţi în fire: ai doi copii de crescut, pe care liberă şi nesilită de nimeni i-ai adus pe lume! N-ai dreptul la tristeţi metafizice». Şi mă-nalţ de la podea înainte de-a număra până la zece. Totul e să nu fii făcut *knock out* de dorinţa de-a muri. Altminteri, cred că toţi am dori din când în când să murim. Tu nu?

— Eu oare n-oi face parte din «toţi»?

(Sânziana se uită-n ochii lui Pavel, apoi lăsă privirea-n jos şi o plimbă peste plăcuţele parchetului şi printre lujerele stilizate ale covorului.)

— Aveam, cred, şase ani, îşi reluă ea firul amintirilor fără să ridice privirea de jos, când am văzut o pisică fătând. Mă uitam fascinată, de suferinţa ei şi de fiinţele nătânge şi oarbe care ieşeau din trupul ei ca nişte larve. Mă uitam cu ochi dilataţi de curiozitate şi de uimire. M-am uitat până s-a sfârşit. Dup-aceea am vărsat şi sufletul din mine şi n-am spus nimănui ce văzusem. Şi să-ţi povestesc şi cea mai frumoasă amintire a mea. Cam tot înaintea primului an de şcoală, eram vara la bunici. O

cățea de-a lor, Molda, fătase sub un pătul. Nimeni nu-i văzuse căţeii. Într-o zi, m-am vârât de-a buşilea până la culcuşul lor. Era-ntuneric sub pătul, aşa că mai mult pe pipăite am adunat cinci mogâldeţe, le-am vârât în traista pe care-o adusesem cu mine şi-apoi am târât-o cu băgare de seamă în curte, în bătaia soarelui. Mi-am scos fusta şi-am aşternut-o pe jos, pe urmă, uşor de parc-aş fi umblat cu nişte ouă moi, am răsturnat traista. Cinci rostogoale, pufoase, două albe şi trei negre, stăteau amestecate-n faţa mea, unul peste altul, cum căzuseră din traistă. Nu-ncercau deloc să se-aşeze-n altă «formaţie». Le era bine oricum. M-am culcat pe burtă şi-am început să mă uit la ei. Nu văzusem niciodată ceva mai frumos. Erau pe cât de lungi pe-atât de laţi. Atât de graşi că n-aveau gât. Şedeau ca la *rugby,* trei cu capul spre mine, doi cu coada. M-am uitat în ochii celor trei cu care mă aflam acum bot în bot: şase mărgele de-un cenuşiu lăptos care nu ştiai dacă te văd sau nu. Cu ochii lor fără privire, cu capetele care făceau una cu trupul, bulzurile-acelea păreau nişte zeităţi ale bunei-stări şi-ale mulţumirii de sine. Am căpătat curaj şi-am luat unul în mâini şi l-am întors cu labele-n sus. Nişte labe ca nişte pâinişoare dospite. Vedeam cum îi curge sângele prin nişte fire-albastre care brăzdau «peisajul» fraged, alb-rozaliu, al burţii umflate de lapte. L-am lipit cu burta pe pieptul meu şi l-am ţinut aşa, ca-ntr-un extaz. M-a apucat apoi un fel de frenezie. M-am culcat cu faţa-n sus şi i-am luat pe toţi şi i-am aşezat pe mine, mi-i puneam pe faţă, mi-i lipeam de urechi, şi-i sărutam, îi sărutam în neştire. Din când în când, printre rostogoalele pufoase, vedeam petece albastre dintr-un cer fără pată. Eram zdrobită de fericire. Mi se părea că până-atunci fusesem oarbă. Şi, deodată, mi-era dat să fiu martora unui lucru de-o frumuseţe nebănuită. Pentru prima oară, fără să ştiu să formulez ce simţeam, înţelegeam adâncimea şi măreţia vieţii. Vietăţile-acelea mărunte şi fericite erau o parte din scânteia vieţii. Am adormit lângă ei. M-a trezit o atingere caldă şi umedă. Am

crezut la-nceput că plouă. Molda, în picioare, cu puii atârnați de țâțe, într-un elan matern mă lingea pe obraz.

*

(«Eu n-am izbutit să-ți dăruiesc fericirea pe care ți-au dăruit-o viețuitoarele-acelea. Tu însă mi-ai dăruit-o, acolo, la țărmul mării. Măcar de-ar fi fost sau de-ar fi careva vrednic…».)

*

— Niciodată n-am mai fost eu fericită ca atunci.

— Poate ai să mai fi, Sânziană.

— Nu cred. În viață, repetabilă e numai durerea, numai ea are «ediții» mereu adăugite şi-mbunătățite.

— Replicile importante le-mbraci într-un înveliş ironic sau glumeț. Dar dincolo de «rochița» asta, ca să vorbesc şi eu ca tine, mi se pare că văd un sâmbure de pesimism.

— Toate fructele au sâmburii amari. N-ai băgat de seamă? Nu sunt pesimistă, Pavele, dar nu mai am iluzii. Sunt optimistă, dacă accepți că obiectivitatea şi luciditatea sunt forme evoluate ale optimismului. Viața este alcătuită din şesuri, din văi, din piscuri, altfel spus – din platitudine şi din rutină, din deprimare şi din bucurie; şi dintr-un element permanent şi obligatoriu: munca, în toate adversitățile şi-mpotriva tuturor adversităților, omului îi rămâne acest suport moral: munca. Te rog să mă crezi că nu-ți debitez lozinci, lozinci de femeie care trăieşte cu sentimentul eşecului, cum s-ar putea interpreta. Aşa cred şi aşa aş fi crezut, oricare-ar fi fost viața mea. Viața se compune din țevi sparte, din robinete care curg, din tencuieli coşcovite, din plase pe care le cari din piață, din rufe pe care le speli, din coate-n tramvai, dar şi din Bach şi din Beethoven, din Shakespeare şi din Tolstoi, din Eminescu şi din Blaga, din Michelangelo şi din Țuculescu… Totul e viață. Noi

trăim dureri şi bucurii, dar mai presus de ele trăim viața. Ceva sacru a cărui rațiune finală n-o cunoaştem sau încă n-o cunoaştem.

— Dacă te-ar întreba cineva cum ai concepe o existență fericită, ce i-ai spune?

Pavel aştepta răspunsul Sânzienei cu emoția cu care aştepți o comunicare foarte importantă.

— N-aş şti ce să-i spun. Să nu crezi că m-ai luat pe nepregătite. Mi-am pus şi eu de mult întrebarea asta şi-mi mai pun o întrebare: «Ce-aş face eu dacă-ntr-o zi m-aş vedea „preşedinta" – că nu găsesc alt titlu – „preşedinta" pământului?». Hegel spunea că să defineşti înseamnă să negi, cel puțin parțial. Ca să definesc o existență fericită, în a cărei existență eu nu cred – dar de ce să nu teoretizăm? — aş începe prin câteva negații: «O existență fericită este aceea în care *nu* există boli cronice, *nu* există sănătate şubredă, *nu* există probleme de conştiință insolubile, în care *nu* există remuşcări, în care omului nu-i este urâtă meseria pe care-o face, în care omul nu-şi duce viața cu semeni incompatibili lui, deci în care echilibrul existențial nu este stricat de cauze fizice sau psihice». Dar, după cum vezi, cu definiția asta n-am făcut altceva decât să dăm capra afar' din casă, ca-n banc. Negațiile astea îți arată ce *nu* este o existență *nefericită* şi nicidecum ce este o existență *fericită.* Ți-am spus că nu cred în existența existenței fericite. Fericirea este o stare excepțională, cu totul deosebită de mulțumire, de linişte, de orice. Apariția ei meteorică şi dispariția ei n-au un caracter programatic. Un om nu-şi poate planifica fericirea. El îşi poate concepe o existență echilibrată. Poate lupta şi trebuie să lupte pentru acest echilibru. Multe dezechilibre pornesc din nemulțumirea oamenilor de-a trăi fără fericire. Majoritatea acestor oameni concepe fericirea ca pe-un element exterior lor. Ei aşteaptă fericirea ca pe-un dar din partea cuiva. O greşeală fundamentală. Fericirea, multă-puțină câtă este, e-n noi şi nu ne-o poate da cineva. Cineva nu poate decât să ne-o

ia. Asta poate oricine şi cu mare succes. Tu cum concepi o existență, hai să-i zicem tot «fericită»?

— Cam ca şi tine, doar că eu nu *mă* ştiu exprima atât de... «teoretic». Oricum, o componentă a fericirii e mintea sănătoasă în trup sănătos. E drept că nu se poate pune semnul «egal» între lipsa nenorocirii şi fericire. Totuşi, eu zic că un bilanț în care nu apar nenorociri, în care echilibrul, cum ziceai tu, nu este stricat, şi-n care, ici-colo, mai luminează şi câte-o scânteie de fericire poate fi considerat bilanțul unei existențe fericite.

— Teoretic aşa pare. Dar important este dacă aşa simte cel care-şi face bilanțul. Tu eşti fericit? Iartă-mă că te-ntreb.

— Conform teoriei mele, da.

— Dar «conform» cu ceea ce simți?

Lui Pavel glasul Sânzienei îi sună cum presupunea că sună glasul unui judecător de instrucție când inculpatul e prins cu fofârlica.

(«Femeia asta, cu mintea rece ca gheața şi limpede ca sticla, să mă fi iubit ea pe mine? Sau măcar să i se fi părut că mă iubeşte? Sau poate când sufletul se-ncălzeşte-n oamenii ăştia raționali, mintea o lasă mai domol? Să faci un copil din flori, cu un om care nici nu ştie, pare, şi poate chiar este, faptă de om exaltat. Câte căi sunt în sufletul omului, câte suflete într-un singur trup...».)

— Fericirea mea a fost luna aceea. Oamenii mai pot să-şi şi dea fericire nu numai s-o ia. Când am întâlnit-o pe Iulia, eram şi eu şi ea suflete convalescente. Eu te pierdusem pe tine, ea-şi pierduse iubitul. Murise într-o prăpastie-n Bucegi. Astăzi, nu mi-aş mai închipui viața fără Iulia şi cred că nici ea nu şi-ar mai închipui-o fără mine. Dar când ne-am cunoscut, fiecare aveam impresia că ne cârpim viața.

(«Niciodată nu putem şti ce proporţii iau faptele noastre-n viaţa celuilalt. Răul pe care i l-am făcut rămâne bun-făcut».)

Sânziana se-ntristă. Până în ziua aceea n-avusese remuşcări acute.

— N-am vrut să te-ntristez, Sânziana, dar dacă nu ţi-aş fi spus ţie oful ăsta, cui să-l fi spus? Nu-ţi aduc nicio vină. Ai făcut şi tu cum ai crezut că e mai bine. Dar să ne-ntoarcem la fericire, zise el, zâmbind, după o pauză. Tu eşti fericită?

— Nici fericită, nici nefericită. Duc o viaţă echilibrată. Sunt şi-am fost totdeauna sănătoasă. E-o mare bogăţie. Fac o meserie care-mi place, am doi copii normali, sănătoşi şi chiar frumoşi. Echilibrul meu e-asigurat. Neavând altfel de familie decât copiii, nu sunt obligată să suport pe nimeni care mi-ar putea călca pe nervi. E-adevărat că un adult simte nevoie de afecţiunea unui adult de sex opus. La ultimele cuvinte – spuse, jumătate-n serios, jumătate-n zeflemea – dădu din cap ca şi când ar fi făcut o concesie că le rostise. Uneori, de multe ori, singurătatea asta afectivă şi chiar fizică dă o stare de insatisfacţie, ca să nu zic de deznădejde. Bipedul uman e făcut să trăiască-n cuplu. Îndată ce-mi vin asemenea idei, fac o trecere-n revistă a unor cupluri pe care le cunosc şi văd cât de şubredă le e arhitectura. N-ar rezista nici la o bătaie de vânt. N-ar rezista, însă ţin. Şi parcă ţin cu-atât mai mult cu cât sunt mai şubrede. Într-o căsnicie adevărată, reuşită, oamenii se despart mult mai uşor: când nu mai merge bine se observă numaidecât, pe când într-una proastă din croială ce să observi? Căsnicia mea, ca să nu vorbim în abstract, era o căsnicie nepotrivită. Mie însă nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să mă despart: din cauza Mariei, recunosc. Până la urmă, unul din noi a avut curajul şi-a rupt-o: bărbatu-meu. Pretextul: o mare iubire pentru o femeie remarcabilă. Era un pretext. Cauza adevărată era nepotrivirea dintre noi.

În momentul când mi-a spus «Trebuie să ne despărţim» nici nu l-am întrebat de ce. I-am spus doar: «Te rog, fă-ţi bagajele şi pleacă acum, dar chiar acum». Cred că Alexandru nu se-aştepta la o asemenea reacţie din partea mea. A pus-o, bineînţeles, pe seama orgoliului jignit. Mai întâi, m-am gândit la Maria. Vedeam un copil cu sufletul făcut bucăţi de-ndoieli şi de nedumeriri, copil de părinţi divorţaţi. La gândul ăsta, m-am întristat dar m-a apucat şi furia. Îmi venea să-l bat, să-l zgârii, să-l scuip şi sa-l ocărăsc, ca la uşa cortului, pe Alexandru! Dar până la treizeci de ani învăţasem să mă stăpânesc, din convingere, de nevoie, învăţasem şi nu m-am dezvăţat nici până astăzi. Maria – primul gând. Dar mai eram şi eu. Eu ce pierdeam? Situaţia socială? Nu-mi păsa. O căsnicie proastă e bine să fie desfăcută. Alexandru lua o măsură salubră pentru noi amândoi. Trebuia să nu-i dau nici pic de timp să se răzgândească. Pavele, crede-mă, dar crede-mă, nu mi-a părut niciodată rău că m-a lăsat. Cred că o femeie, dacă-şi dă osteneala, poate păstra un bărbat; cu o condiţie: să-l iubească. Numai dragostea poate inventa mijloace de convingere. Dragostea sau şantajul. Eu nu-l mai iubeam, iar de şantaj – ce să mai vorbim. Mi se pare nedemn din partea cuiva să spună «Dacă mă laşi, mă omor». Mi se pare nedemn să speculezi slăbiciunea omenească. Nu mi-am dat niciodată osteneala nici să cuceresc, nici să păstrez un bărbat.

«Mie-mi spui?», îi scăpă lui Pavel replica-n gând.

— M-am hotărât să nici nu mă mai gândesc la măritat. De altfel, drept să-ţi spun, cu doi copii, nu mă paşte nicio primejdie!

— Sânziană, chiar dacă ai întâlni un om care să-ţi placă, dar să-ţi placă de-adevăratelea, tot nu te-ai mai mărita?

— Omul ăsta ar trebui nu numai să-mi placă *el* mie, dar să-i plac şi *eu* lui, iar lui să-i placă şi fetele mele. E

cam greu să le găsesc pe-astea trei la un loc.

— De când te-ai despărțit de domnul Bujor chiar nu ți-a plăcut nimeni? Ca să-ncepem cu prima condiție pe care-o pui tu…

— Mi-ai plăcut tu, şi mi-au mai plăcut vreo doi bărbați, dar au nevastă, copii, ca mai toți oamenii potriviți ca vârstă cu mine. M-au cerut de nevastă doi bărbați. Un doctor din provincie, văduv, cu stare, o vedetă în regiunea lui, potrivit ca vârstă, dar nu-mi plăcea. O deşteptăciune de şmecher, plin de sine, unul dintr-ăia care ştiu să dea din coate, să dea la o parte, să se-nvârtească, şi să le meargă din plin. Tipul perfect al arivistului. După cum vezi, n-aş fi rupt inima târgului. Îmi plac bărbații care dau din mâini, nu din coate. Eu – dacă, să zicem, m-aş mai mărita – m-aş mărita cu un om, nu cu o situație. Aş vrea un bărbat căruia să nu trebuiască să-i fac «bruiaj» moral fiindcă m-aş jena de faptele lui, sau acustic fiindcă ar fi prost ori mitocan. O legătură cu un bărbat, pentru mine, nu este nici concubinajul cu un post şi nici terapeutică hormonală. Iartă-mă că vorbesc atât de brutal. Este-o legătură cu un om şi mai întâi şi obligatoriu – sufletească. N-am de gând să fac niciun rabat de calitate, chiar de-ar fi să stau singură cuc pân' la Ziua de Apoi. Acum doi ani, la un congres, m-a mai cerut un microbiolog francez. Om cumsecade, simpatic, deştept, *cineva* profesional, dar nu mă atrăgea deloc fizic. Bine că nu l-am iubit, că tot nu m-aş fi măritat cu el. Eu n-aş pleca niciodată din țară. Eu sunt abia a doua generație-ncălțată, cum să plec eu aşa departe! Dacă n-ar fi venit războiul, aş mai fi avut poate şi astăzi bunici la țară, un unchi preot şi-altul învățător, tot la țară, un neam întreg la țară. Pavele, tu, care eşti copil de țărani, ai să-nțelegi ce-ți spun eu acum. O durere-a vieții mele, ceva ce simt şi nu spun nimănui, e că nu mai am pe nimeni în satele de unde-mi trag obârşia. Nişte morminte-n cimitir, la care-abia de-ajung, o dată pe an, s-aprind o lumânare. Sunt sigură că fetele mele n-au s-o mai aprindă nici pe

asta. Şi mă duc doar la cimitir la Cernaţi, la neamul Mamei; la bieţii mei bunici din Moldova n-am ajuns niciodată, nici măcar nu ştiu unde e satul lor. Nici Mama nu i-a cunoscut, dar ea cu Tata mergeau în fiecare an la mormintele lor. Eu n-am fost niciodată şi poate că n-am s-ajung niciodată la mormintele lor.

— Pentru ei n-are nicio importanţă…

— *Pentru mine* are importanţă; *pentru mine,* nu pentru ei. Mormintele sunt puntea spirituală dintre cei vii şi trecut. Sunt rădăcinile continuităţii noastre spirituale. Cinstindu-i pe morţi, pe tine te cinsteşti, ideea perpetuării acestei cinstiri. «Cinsteşte pe tatăl tău şi pe mama ta» şi, adaug eu, te vor cinsti fiii tăi. La toate sărbătorile, cimitirele noastre sunt pline. O pală de vânt a eternităţii bate-atunci în sufletul nostru.

*

«Când aşezări întregi erau arse, pustiite, omului nu-i mai rămânea decât să-şi plângă amărăciunea în faţa unui mormânt şi tot acolo s-azvârle sămânţa unei flori, sămânţa speranţei că şi pe mormântul lui avea cineva să verse-o lacrimă şi să răsădească o floare. Îi rămânea speranţa că nu e totul zadarnic. O brumă de speranţă. Oare-n faţa câtor morminte, a câtor vetre arse, a câtor ogoare pârjolite o fi stat românul până să se prelingă din el bocetul, ca un fir de apă ce urcă din adâncuri spre faţa pământului, fiindcă acolo nu mai încape?», se gândi Sânziana.

*

Pavel se gândea la mormintele fără semn, peste care călcăm în fiecare zi. Morminte cărora nu mai fusese vreme să le pună cineva semn, pe care tot vremea să-l şteargă. Se gândi la ţăranii de-acum două mii de ani de prin locurile lui, din Apuseni, peste care năvălise un

împărat mare de la Roma, un împărat mare ca toți împărații. Cât or fi plâns țăranii aceia. Venise un împărat mare, dintr-o țară-n care trăiau poeți, gânditori, constructori, dar țăranii aceia n-aveau cum şi nici când să afle de poeți, de gânditori, de constructori; la ei, n-ajungeau decât legiunile şi caii. Mai-marii țăranilor îşi luaseră viața. Omul de rând nu-şi ia viața. Supraviețuieşte înfrângerilor, catastrofelor. Duce viața mai departe. Veniseră-apoi când unii, când alții; iar morminte, câmpii de morminte, iar lacrimi, iar sămânța de flori şi de speranță. Pe urmă, iar venise-un împărat, mare şi-acela... Câte morminte, câte morminte... Toată țara un câmp de flori ar trebui să fie pentru câte oase-odihnesc în ea.

«*„Şi-oi fi pe sub pământuri domn al oaselor ce drepte dorm”.* Câte oase, oare, s-or fi-ngropat la noi în țarină până să răsară din ele vorbele astea?!».

*

— Unor oameni le e sortit să plângă-n viață mai mult decât altora. Şi unor popoare le e sortit să plângă mai mult decât altora. Am fost şi eu o dată-n Occident, cu bărbatu-meu. Ceva m-a frapat acolo, de la-nceput: că oamenii nu intră-n vorbă unul cu altul nici pe stradă, nici în metrou, nici în tren; nici în autobus, nicăieri. Aproape-n fiecare zi, la noi, în autobus, mai ales când stau lângă cineva mai bătrân, aud o biografie completă sau, în orice caz, fragmente esențiale dintr-o biografie, aflu până şi rețete de mâncare, de prăjituri. M-am gândit la-nceput că deosebirea asta între noi şi alții se datorează temperamentului, după cum tipul fizic se datorează climatului, şi nu i-am dat mai multă importanță decât faptului că noi avem, mai toți, ochii căprui, iar nemții – albaştri. Pe urmă, am început să mă uit mai atent la ochii oamenilor. *La* ochii şi nu *în* ochii lor, fiindcă nu te poți uita în ochi care nu te văd. În nici unii nu se vedea

participipare, ca-n ochii noştri. Ochii noştri mereu întreabă, ghicesc, încurajează, dispreţuiesc. Am început să mă gândesc că ceva mai adânc decât temperamentul şi climatul ne deosebea. Nevoia noastră de-a vorbi unii cu alţii, privirea noastră care-o caută pe-a celui de lângă noi, faţă de reţinerea, de discreţia indiferentă a oamenilor acelora, veneau din două mii de ani de istorie diferită. Oamenii noştri, bătuţi de ploi, uscaţi de arşiţi, cu aşezările făcute scrum, bieţi supravieţuitori cărora nu le mai rămânea decât sufletul, căutau alt suflet de om în ochii căruia să se poată uita, căruia să-i spună amărăciunile, cu care să-şi îngâne bocetul, care să le-ntindă un cauc de apă, o bucată de mămăligă. Suflete de om în căutarea altor suflete. Bunăstarea scuteşte de bunăvoinţa altuia; necazul îi înfrăţeşte pe oameni. În timp ce alte naţii, care nu ştiau atâta ce-i nevoia, îşi făceau case cu zid în preajmă şi cu porţi ca de cetate, ca să nu se ştie ce-i îndărătul lor, expresie a bunăstării şi-a-ncrederii-n sine, noi abia de-ncurcam două-trei nuiele, cu care să despărţim o gospodărie de alta. Sărăcia n-avea taine de păzit. Dormea omul cu coasa alături. A doua zi, ori mergea la câmp ori la vrăjmaş. Şi vrăjmaşul îi tăia, îi ardea, îi răstignea. Iar cine scăpa, rămânea-nfipt acolo mai departe, cu mormintele lui, cu bocetele lui, cu florile lui…

CAPITOLUL CINCI

Tăceau amândoi. Sânziana rămăsese cu ochii-n gol, cum rămânea uneori la Institut după ce privea atent o lamă la microscop şi se gândea că, între micro-organismele pe care le vedea ea, dincolo de relațiile învățate din cărți şi confirmate-n practică, existau poate legături ascunse, care scăpau percepției noastre pentru că depăşeau nivelul înțelegerii noastre. Şi tocmai acelea s-ar fi putut să fie cele mai importante.

Pavel se uita la Sânziana de parc-ar fi vrut să-i vadă gândurile. Privirea ei pierdută-n scrutarea cine-ştie-căror amintiri, aerul resemnat şi sever, atitudinea de țărancă la fotograf, cu trunchiul înțepenit de spătarul scaunului, cu mâinile una peste alta-n poală, cu picioarele strâns lipite şi trase nițel îndărăt, îi aminti de mama, de bunica lui, de femeile vârstnice din Vuioara, uitându-se cu ochi absenți, duminica la horă, de pe scaunele pe care stau aliniate-ntr-o latură, ca nişte bătrâni soldați osteniți.

*

— În 1951, am fost evacuate din blocul în care locuiam. Evacuarea a fost precedată de-atâtea «vizite» ale Spațiului locativ încât a ajuns să ni se pară ca moartea după o boală incurabilă: o mântuire... Atâta ne bătea inima de câte ori suna cineva la uşa noastră, că am înțeles dorința nu mai-ştiu-cui, a lui Churchill, dacă nu mă-nşel, ca la uşă să nu-i bată altcineva decât poştaşul. Mereu veneau, cu aere misterioase şi conspirative care ne băgau în sperieți. În sfârşit, într-o zi, s-au hotărât. Cum ar fi azi, ne-au anunțat că a doua zi ne evacuează şi ne-au evacuat, cu camioane şi cu soldați. Cineva a-ntrebat, în toată zarva aceea, pentru ce ne evacuau.

— Se ia pentru un «Sovrom», a catadicsit să răspundă careva dintre cei autorizați.

Ulterior, am aflat de la doctorul Rosenthal, singurul care nu fusese evacuat din blocul nostru, am aflat că «Sovromul» renunţase şi că blocul fusese dat la populaţie. În garsoniera noastră stătea un acordeonist. Am înţeles că «Sovromul» nu fusese decât cuvântul magic care să-nghețe orice-ntrebare. Era vorba de-o pritocire a populaţiei.

— Noi plecăm ultimele, i-a şoptit Mamei o funcţionară de la Spaţiu.

Am fost duse-n două cămăruţe mansardate care totalizau 13 metri 60, pe-o străduţă centrală, frumoasă şi liniştită, strada Cercului.

Când ne-am văzut sus, uitându-se-ntrebător la Mama dacă putea vorbi faţă de mine, funcţionara ne-a şoptit:

— V-am dat aici că era cel mai bine. Pe cei mai mulţi îi duce la pământ pe jos. Am văzut că eşti şi dumneata văduvă de război ca şi mine, cu copil, ca şi mine.

Funcţionarea m-a sărutat pe creştet, iar Mamei i-a strâns în fugă mâna.

— Să vă dea Dumnezeu numai bine, doamnă, i-a spus Mama, şi-am condus-o amândouă până jos.

«Camerele» noastre dădeau într-un hol în care era-ntuneric beznă fiindcă geamurile uşii, singurele pe unde-ar fi putut pătrunde lumina, erau văpsite violet de pe vremea camuflajului. Din hol, la dreapta, se făcea o cameră, singura din apartament care putea fi numită cameră, nemansardată, cam de douăzeci de metri. În ea locuia o familie Fekete, tată, mamă şi-un băiat de optsprezece ani, aduşi dintr-un loc luat de un «Sovrom», dar acela chiar luat de-adevăratelea. Din hol, drept înainte, ajungeai într-un culoar. Din culoar, la dreapta, era o cămăruţă de şase metri cu-o bucătărie cam tot pe-atâta, improvizate din fosta baie a apartamentului ca să-ncapă cât mai multe suflete. Cada fusese «amplasată» în pod. În cămăruţa aceea locuia o doamnă Gavrilovici, văduvă de general, cu o fată de douăzeci de ani, Marilena, care doi ani la rând dăduse examen la Medicină şi reuşise

fără loc. Văzând că la Facultate nu-ncape, încercase să-şi găsească o slujbă, dar nici acolo n-avusese mai mult spor: fiică de general mort pe frontul de Răsărit. Eu eram colegă de şcoală cu o fată, Crețan Emilia, orfană de război ca şi mine. Tată-său, fost coleg de an şi de spital cu Tata. Pensia ei era mai mare decât a mea: Tata căzuse în est, tatăl Emiliei – în vest. Iartă-mă, Pavele, că sar aşa de la una la alta.

— Înțeleg.

— Multe ne-a mai fost nouă dat să-nțelegem... Marilena era tipul de femeie care la bătrânețe n-arată cu mult altfel decât arăta la tinerețe. Ca o mâncare scăzută, cum zice o biochimistă de la noi. Ce mi-e azi, ce mi-e mâine, tot una. Înaltă, cu umeri lați, osoasă, cu carne puțină, cu un mers drept şi apăsat, cu gesturi repezi şi hotărâte, cu o voce joasă şi nițel gâjâită, îmbrăcată mai tot timpul într-un trening, Marilena părea un băiat care, în glumă, şi-ar fi vârât două ghemotoace-n sân şi s-ar fi jucat de-a fata. Părul, creț natural, care-i cădea-ntr-un fel de tirbuşoane, pe ceafă, şi-n zulufi mărunți la tâmple şi pe lângă urechi, era singurul element care-i îndulcea fizionomia aspră şi băiețoasă. Fața – prelungă, cu frunte-naltă, cu ochi negri, tiviți cu gene dese şi drepte, cu sprâncene foarte coborâte şi parcă trase cu linia, cu gură mare cu buzele teşite, cea de sus cu un contur ca un «M» mare de tipar, cu nas lung cu şaua nițel lățită spre vârful în vânt, cu două cute adânci de la nări până-n bărbie – era o față nici frumoasă, nici urâtă, nici de femeie, nici de bărbat, era o față de om. Privirea trează în care nu citeai niciodată mirarea şi brazdele-acelea care surpau toată cutezanța chipului erau semnele unei copilării şi-ale unei adolescențe fără zâmbet, semnele pe care le lasă poveri prea grele, căzute pe umeri prea tineri; semnele unei coaceri forțate. Rămasă orfană de la doisprezece ani, cu-o mamă bicisnică la trup şi la suflet, sătulă s-audă numai of-uri şi ah-uri şi să vadă lacrimi din orişice, Marilena se hotărâse să ia-n piept toate greutățile şi să se considere

orfană de-amândoi părinții şi cu un frate mai mic în cârcă: maică-sa. Când terminase Marilena liceul, li se tăiase pensia de pe urma lui taică-său. La Facultate – n-o primeau, slujbă nu găsea. Maică-sa – *madame la générale,* cum îi zicea Marilena – altă sursă de trai decât vânzarea lucrurilor nu vedea. Crescută la «Notre-Dame», *madame la générale* ştia franțuzeşte, ştia nemțeste, ştia sa cânte la pian şi să brodeze, altceva nimic. N-avusese niciodată nicio meserie şi nici nu-şi închipuia cum o femeie ar fi putut să-şi câştige singură existența. «Când n-om mai avea ce vinde, ce-o să facem?», o-ntrebase Marilena la câteva luni după ce li se tăiase pensia şi după ce făcuse băşici în tălpi de mers la Talcioc. «Pân-atunci te măriți tu sau se schimbă lucrurile». «Şi dacă mă mărit, crezi că ăla de m-o lua o să țină două muieri cu mâinile-n sân? Şi dacă nu mă mărit? că de lucruri îți dau în scris că nu se schimbă! Ce facem? punem mâinile pe piept, pişăm pe ochi şi aşteptăm să murim?». La gândul ultimei părți a acestei perspective, biata *madame la générale* plângea de-ar fi-nduioşat şi pietrele. Dar nu pe Marilena. Drept care, Marilena o angajase pe *madame la générale* sezonieră la triat zarzavaturi în Obor, ceea ce-i asigura cam 200 de lei venit lunar, când era de lucru, cartelă de alimente, de-mbrăcăminte şi drept de vot. Marilena, după propriile spuse, «optase pentru artele liberale», ceea ce-n limbaj «Marilena» se traducea printr-un carton, agățat cu sârmă la poartă, pe care scrisese cu litere albastre ronde – de câte ori mi-aduc aminte, îmi vine să râd! – scrisese «Cară butelii de Aragaz, face injecții, masaje, coafură, pedichiură, manichiură, croitorie, tricotaje etc. Marilena, scara B, etajul 2 – sunați 1 dată».

— Marilena, eu cred că *etcœtera-ul* ăla ai putea să-l scoți că şi-aşa e-o enciclopedie ce-ai scris, îi spusese Mama râzând.

— Lasă-l, doamnă Hangan, lăsați-l că aşa e mai *sexy.* Să vedeți ce clientelă de boşorogi o să-mi pice.

— Şi ce te faci dacă-şi fac idei…

— Le trag o labă de nu se mai scoală.

Avusese dreptate Marilena să lase *etcœtera*-ul pe carton, că-ntre timp învățase de la Mama să bată şi la maşină, iar, pe cont propriu, să repare instalații sanitare, să repare instalații şi aparate electrice, ajunsese pe drept cuvânt *homo universalis,* cum îi zicea Mama.

În timp ce Mama avea 320 de lei salariu lunar şi bătea particular pe 40 de bani pagina, în 3 exemplare, Marilena câştiga cel puțin 600 de lei pe lună cu «artele liberale»; noi, cu pensia de la Tata, abia de reuşeam s-o ajungem din urmă. Pavele, atât de prost am mâncat între 1951 şi 1955-56, încât, astăzi, când pot să mănânc pe săturate, cred că dac-aş şti că mă fac de 200 de kile şi tot nu m-aş opri de la mâncare. Munți de marmeladă am mâncat în anii aceia. Ani în şir n-am ştiut ce-nseamnă să fii sătul. Macaroane, gris; gris, macaroane; cartofi, ştevie; ştevie, cartofi; mămăligă cu lapte; lapte cu mămăligă, iar când vedeam o bucățică de carne o-nghițeam şi pe-aceea cu noduri, fiindcă Mama mi-o dădea mie pe toată. Până-n 1951, bunicii ne dădeau o jumătate de porc din care-ntindeam cât puteam. Aveam şi noi de Crăciun pe masă oală cu sarmale, piftii, caltaboşi, tobă – ca tot creştinul. Pe urmă, ne rămânea carne prăjită la oală, slănină, untură, o mai duceam. În ’51, pe bunici i-a dus pe Bărăgan, că erau chiaburi. Trebuia să le trimitem noi lor, noi, adică Mama. Zahărul de pe cartelele noastre-ajungea, vorba vine, pentru aşa-zisul meu ceai de dimineață, o amestecătură de tei cu mentă, cu muşețel şi cu un mai ştiu ce buruiană. Prin ’52, cred că reapăruse ceaiul – ceai. Din porția mea de zahăr, în fiecare zi puneam măcar o fărâmiță deoparte pentru bunici. Când le făceam pachet cu ce dădea Dumnezeu, le trimiteam şi eu economiile mele de zahăr, cam 100-150 de grame. Ca tot omul care mănâncă prost, simțeam nevoia să mănânc mult. Aş fi băut la ceai de-ăla o bute. Dar n-aveam zahăr şi-atunci îl îndulceam cu nişte bomboane portocalii umplute cu marmeladă – că doar cu ce altceva! – care lăsau pe fundul

ceştii un fel de mâzgă de-o culoare cum nu s-a mai văzut şi-n cerul gurii un gust chimic – ceva între eugenat şi bariu.

— Trebuie să fi fost o minune, zise Pavel şi strâmbă din buze.

— După ce sorbeam minunea asta, când mă ridicam în picioare şi-ncepeam să umblu, auzeam cum îmi făcea apa-n burtă «gâl-gâl, gâl-gâl». «Mamă, înseamnă că nu sunt plină ochi că auzi ce valuri fac în burta.», ziceam eu şi-ncepeam amândouă să râdem. «Ar trebui să-ți pui în burtă şi-o geamandură», zicea mama. Făceam tot timpul haz, haz de necaz cum facem tot neamul nostru de când ne ştim. Altfel, am fi pierit demult.

(Sânziana se uita iar fără țintă. De data asta, colțurile gurii i se lăsaseră-n jos şi privirea i se-ntunecase, ca atunci când citea pe-o lamă la microscop semne de boală.)

— Cred că-n ’50, vara, eram cu mama la țară, la bunici – la Bunica, fiindcă Bunicul, Taica, era la puşcărie din ’49, că nu putuse da cota. Îi luaseră tot de pe arie, dar cota era cu mult peste ce voia pământul să producă. O asesoare ceruse la proces să-l condamne pe Taica la 18 ani, dar judecătorul, judecător de profesie, se sculase, cu-o față de om bolnav, bolnav de ce-i era dat s-audă, şi ceruse ca pedeapsa să fie proporțională cu vina. Cum îți spuneam, eram pe arie cu Maica, bunică-mea adică, şi cu Mama. Un tovarăş de la raion şi Nae-al lui Coderie, colectorul din sat, asistau la-ncărcatul camioanelor.

— Mă, Nae, lasă-ne şi nouă barem de-o colivă! zisese Maica; şi repetase, cu glasul scăzut – de colivă.

— Ce să fac eu, dadă Simină, dacă nici cota n-ai împlinit-o? răspunsese Nae, şi se uitase principial spre tovarăşul de la raion, apoi, cu-o privire jenată, către noi trei, care stăteam într-o latură a camionului.

Camionul plecase, tovarăşul de la raion se-ndreptase-

nspre altă parte-a ariei, iar Nae-al lui Coderie îi scria Maicăi chitanța.

— Ce să fac eu, dacă aşa sunt dispozițiile? zisese el şi-i întinsese Maicăi chitanța.

În timp ce Maica lega chitanța-ntr-o batistă şi-o vâra în sân, Nae se uita la Mama şi la mine.

— Ce mai faci, Smarandă? o-ntrebase el pe Mama, fosta lui colegă de bancă de la primară.

— Trăiesc.

— Nu te-ai mai măritat?

— Nu.

— Şi nu ți-e greu fără om? Cumnată-ta, Didina, preoteasa, îl luă pe milițianu' ăla şi-o duce mai bine.

— Face fiecare cum poate.

Mama răspundea conştiincios şi fără participare la-ntrebările colectorului, iar ea nu-l întreba nimic, nici măcar «Ce mai fac ăi bătrâni, copiii, nevasta?», întrebări de-astea de circumstanță. Nu-l întreba nimic.

— Smarandă, crezi că mie-mi vine bine să-i iau omului şi zoana de pe arie?

Mama tăcea. Maica-şi petrecuse testemelul negru, parte peste parte, pe sub bărbie, şi-l asculta cu palma la gură, cum ascultă țăranul când are dubii asupra celor ce-i e dat s-audă.

— Nu-mi vine bine, dar dacă m-au pus... şi dac-aşa sunt dispozițiile?

— De la cine? întrebase Mama fără prea multă curiozitate-n glas.

Mai întâi, Nae-al lui Coderie se uitase bănuitor la Mama. Privirea lui voia să spună: «Asta face pe proasta cu mine sau chiar e proastă?». Văzând însă că Mama aştepta răspunsul, serioasă, în poziție de drepți, cu gâtu-ncordat, ca un copil scos la lecție, Coderie, cu-o mână la cingătoare, dregându-şi mai întâi glasul şi uitându-se pe sub sprâncene, cu bănuiala nespulberată pe deplin, răspunsese dintr-o suflare, ca la şcoală:

— De sus.

— Or şti ei ceva, că ei sunt de la țară... zisese Mama uitându-se undeva peste câmp.

— Smarandă, nu mai vorbi aşa-n dodii că de... nu e bine.

— Nae, ție ți-e teamă pentru mine c-am vorbit «în dodii» ori ți-e frică pentru tine că m-ai auzit şi că te-o *spune* vreo pasăre a cerului cuiva pe undeva? îl întrebase Mama cu glas blând şi fără pic de ironie.

Colectorul se roşise până-n albul ochilor.

— Vezi, Nae, mie nu mi-e frică de tine, ție însă dac-a ajuns să-ți fie frică de mine, înseamnă că ți-e frică şi de umbra ta. Să ştii că eu te-nțeleg. Şi mie mi-e frică, dar cu umbra mea tot mai stau de vorbă. Păcat de noi!

Mama dăduse din cap a pagubă. Maica, sărmana, parcă-mpietrise cu palma peste gură şi cu testemelul ei petrecut ca feşele mumiilor.

— Smarandă, am auzit că nu mai eşti profesoară, cică eşti «tactilografă» de bați la maşină.

— Da, Nae, aşa e.

— La ce ți-a mai folosit să-nveți atâta...

— Orice ți se poate lua pe lumea asta, zisese Mama, uitându-se peste câmp, dar ce-ai văzut şi ce-ai învățat *nu.* Ştii la ce mi-a folosit? să-nțeleg mersul lumii.

Ultimele cuvinte le spusese mai mult pentru sine.

Eu o țineam pe Mama strâns de mână, privindu-l.

— Rămâi cu bine, Nae; sănătate dadei Lisandrei, şi lui nea Doe, şi Florinei.

— Mergi sănătoasă, îi urase Nae, cu ochii mai mult în pământ.

— Hai, Maică, acasă, a zis Mama. Le-om face colivă şi din arpacaş. O fi aflat el Dumnezeu că grâu nu mai avem.

Am luat-o spre casa bunicilor prin câmp, pe-o potecă. Era aproape noapte. Cântau greierii. Maica mergea-n frunte, eu – ultima. Păream cortegiul umil al unui mort sărac şi uitat de lume. În viața mea nu m-am simțit mai bătută de Dumnezeu. «Sunt copil orfan, sunt copil orfan», îmi spuneam mereu, de parcă atunci descoperisem acest

adevăr. Nu-l descoperisem atunci, dar atunci începea să mă apese.

Acasă, Maica a pus, pe masa joasă de la vatră, mămăliga rece de la prânz, nişte ceapă, nişte ouă fierte, s-a-nchinat şi-a-nceput să mănânce. Eu n-am putut să-nghit nimic. «Mănâncă, mamă, mănâncă... Ce-o să mai vezi în viața ta», mi-a spus Maica şi s-a uitat la mine cu milă. M-am dus în curte şi m-am întins pe pământ cu fața-n sus. Plângeam fără suspine! Simțeam lacrimile trecându-mi pe după urechi, pe ceafă, scurgându-se-n țărână. Mi-am adus aminte că-n urmă cu ani, acolo fusesem fericită când mă jucasem cu cățeii Moldei. În loc să-mi aducă alinare, amintirea clipei aceleia de fericire m-a făcut să plâng de se zguduia pământul sub mine. Atunci, în bătaia soarelui, mă bucurasem; acum, la lumina albastră a stelelor, eram tristă de moarte. Cum mă uitam, printre lacrimi, mi se părea că lumile-acelea depărtate şi stinse îmi vesteau un drum fără-ntoarcere. Dacă m-ar fi-ntrebat cineva atunci de ce plângeam, n-aş fi ştiut să spun. N-aş şti nici acum să spun. Mă simțeam bătută de Dumnezeu şi cu sufletul zdreanță. De când eram mică, îmi rămâneau în minte frânturi de cântece, frânturi de versuri care mă impresionau mai mult, chiar dacă nu prea le-nțelegeam eu sensul. Cum stăteam acolo, una cu pământul, mi-au venit în minte nişte vorbe dintr-un cântec: *«Amărât ca mine nu-i / Decât puiul cucului»*. Va să zică mai era cineva amărât ca mine. Bietul pui! «*Decât puiul cucului / Când îl lasă mama lui*». Pe mine, Mama nu mă lăsase. Prin urmare, erau alții şi mai amărâți decât mine. Ideea că făceam parte dintr-o întinsă frăție a durerii mi-a adus oarecare linişte. Mi-am adus minte şi două cântece-nvațate la şcoală, *Cucule, pasăre sură* şi *S-a dus cucul de pe-aici.*

«S-a dus cucul de pe-aici,
Tra la la la la la
Şi şi-a lăsat puii mici,

Tra la la la la la la
I-a lăsat lâng-o tulpină,
Tra la la la la la la
Să-i crească mamă străină,
Tra la la la la la la»,

cântă încet Sânziana.

Ce să fi fost cu bietul cuc, cu cuculeasa adică, să-şi lase puii la mila altuia? îmi ziceam eu. Şi la păsări erau *oameni* nenorociți care-şi dădeau puii la azil? Viața cucului începea să mă preocupe atât de mult că aproape uitasem de amărăciunile noastre comune. A doua zi, trebuia s-o rog neapărat pe Mama să-mi facă biografia cucului. În ce cântece mai auzisem eu de cuc? Dar în câte n-auzisem? În toate cântecele pe care le scornise lumea, de când dădea colțul ierbii şi pân' la Sâmpietru. *Taci, cuce, nu mai cânta... Auzii cucu' cântând / Şi mierlită şuierând...* Cântecul ăsta-l cântasem eu la serbarea de sfârşit de an şi făcusem şi partea de *solo* în cor la cântecul *Lui Stalin, slavă să-i înălțăm.* (Sânziana cântă din nou foarte-ncet primul vers al cântecului). Ştiam *Lui Stalin, slavă...* dinainte chiar de-a-l învăța la cor. Îl ştiam de la radio. Primele lui măsuri erau semnalul de pauză la postul de radio Bucureşti. (De data asta, Sânziana fredonă sacadat primele măsuri ale cântecului.) Până-n primăvara lui '53.

— Vrei să mai spui o dată! zise Pavel Vlas, după ce o vreme o privi neîncrezător.

— Pavele, tu chiar nu-ți mai aduci aminte?! O, Doamne, uit mereu că eşti mult mai tânăr decât mine. Tu n-ascultai la radio nimic?

— Noi n-aveam radio, nici difuzor. Satul *nost'* s-a electrificat mai încoace.

— În '44, după Armistițiu, toată lumea fusese obligată să predea aparatele de radio. Predase şi mama «Philips»-ul nostru, pe care-l cumpărase cu Tata, în '37. În '45, toamna cred, s-au dat înapoi radio-urile. Deşi pe bonul de

predare erau scrise toate datele, puţină lume şi-a mai primit propriul aparat. Radio dăduseşi, radio-ţi dădeau, ce-atâta vorbă. Mama, om cu frica lui Dumnezeu, dacă nu-şi mai găsise aparatul, vrusese să plece. Aşa-i era ei norocul: să piardă tot. «Cum să pleci, doamnă, fără aparat? Ia-l pe ăsta că-i ăl mai bun, cântă de scoală şi morţii», îi spusese funcţionarul care elibera aparatele, şi-i pusese cu de-a sila-n braţe un «Zerdik» cât toate zilele, care-ocupa jumătate din «apartamentul» nostru din Cercului. Pavele, deşi nu sunt nici zece ani diferenţă-ntre noi... îşi reluă Sânziana şirul povestirii.

— Şase ani, cinci luni şi şapte zile, iar în anii bisecţi şi opt zile, o-ntrerupse Pavel, cu autoritatea fidelităţii.

*

«Doamne, cât oi fi-nsemnat eu pentru omul ăsta... După cinci ani şi ţine minte...». Sânziana pierduse firul gândurilor. «Ca la sculurile Maicăi, când i se-ncurcau la văpsit... Dragii şi bunii mei, cum v-aţi dus voi toţi... toţi...».

*

— Sânziana, lasă trecutul mai apropiat şi să ne-ntoarcem la secolele dintre noi: «deşi nu sunt nici zece ani diferenţă-ntre noi...», îm?

— Aceşti mai puţin de zece ani sunt mai mult decât un secol. Tu nu-ţi dai seama. Nimeni nu-şi poate da seama. Oricât ţi-ar povesti cineva o experienţă de viaţă, ea nu se poate imagina. Şi-apoi nu sunt eu «autorul» ăla atât de talentat care să ştie să zugrăvească o epocă într-aşa fel încât să te uiţi prin ea ca prin sticlă.

— Las' că nici autorii ăilalţi nu se prea omoară să ne pună glaja-n faţă!

— Pavele, nu-ţi poţi închipui cât s-a schimbat lumea în douăzeci şi ceva de ani. «Supersonic!». În '47, strigam pe

stradă «Moarte lui Franco!», jur! Eu şi alţi copii, amestecaţi şi noi printre lume la un miting, încă neştiind să citim ce scria pe pancarte, strigam cât ne ţineau bojocii «Moarte lui Francu!». Etimologie populară… Tot în ’47, în clasa-ntâi, până-n Crăciun abia-nvăţasem să cântăm *Trăiască regele;* după Crăciun, am învăţat *Imnul Republicii,* primul. Din clasa-ntâi până-ntr-a patra, am umblat într-un pardesiu făcut dintr-o draperie de pluş verde pe care ne-o dăduse Naşa-mare cadou («Ca să n-ajungeţi, mamă, să umblaţi în curu’ gol»). Nu pot să-ţi spun, în iarna lui ’53, o iarnă cu nămeţii cât casa, ce eveniment a fost c-a apărut pe piaţă *margarina.* Fetele mele n-ar mânca nici moarte margarină. Eu, «speriată de bombe», cum zice Maria, mai mănânc şi astăzi, şi chiar cu plăcere. S-a schimbat atât de mult lumea, în douăzeci şi ceva de ani, dar ce zic eu în douăzeci şi ceva… din ’65 încoace au trecut 1000 – una mie – de ani. Prin ’50, marea, suprema eleganţă erau pantofii cu crep. La-nceput se dădeau numai fruntaşilor în producţie, pe cartelă. Când a apărut Mama în Cercului cu pantofi cu crep, daţi de-o muncitoare de la ea din fabrică, fiindcă-i făceau băşici, mi-aduc aminte cum a exclamat Marilena: «Doamnă Hangan, călcaţi pe scândură putredă, suspectă chestie, că altfel de unde-atâta eleganţă?!». Când mergea Marilena la teatru, mama-i împrumuta pantofii cu crep. «Ei?», zicea Mama când se-ntorcea Marilena de la spectacol. «Pârtie-am făcut! Am zdrobit pe puţin zece inimi!». Am pornit de la seara mea de sub stele şi uite unde-am ajuns! Dacă nu-mi aduceam aminte acum de Marilena uitam unde-am rămas cu povestirea.

— Sub stele.

— Mi-am adus aminte, cântând *Lui Stalin, slavă…* scrisoarea pe care i-o scrisesem tovarăşului Stalin de-o aniversare, a şapteş’doua, cred…

«Tovarăşe Stalin, iubit şi drag, Eu sunt o fetiţă din România. Tatăl meu a murit pe front în războiul nedrept împotriva Uniunii Sovietice. Mama mea munceşte într-o

uzină ca să mă crească. Eu am note bune. Sunt premiantă. Vreau să ajung utemistă (= consomolistă în U. R. S. S.). Eu aştept să zdrobiţi hidra imperialismului.

În dumneavoastră îmi pun toată nădejdea. Dumneavoastră sunteţi părintele copiilor din lumea întreagă.

Sărut mâna,

Hangan Sânziana, clasa a IV-a B, şcoala nr…».

Pe chipul şi-n vocea Sânzienei se citeau naivitatea şi buna-credinţă a fetiţei care, cu aproape treizeci de ani în urmă, scrisese această scrisoare. Lui Pavel îi veni să plângă.

— Când am terminat-o de scris am sărutat-o. O rugasem pe Naşa-mare să-mi dea un plic de hârtie de mătase, de pe vremuri, scrisesem frumos pe plic, cu litere cirilice adresa: «*Tovarăşului Stalin, Corifeu al clasei muncitoare, Kremlin, Moscova*». Mă interesasem la poştă şi cât costau timbrele. I-am citit-o Mamei. (Pavel o privi întrebător.) S-a uitat la mine cum te uiţi tu acum.

— Şi eu cum mă uit?

— Te uiţi ca omul care nu poate pricepe nişte lucruri, fiindcă ele depăşesc înţelegerea lui, depăşesc tiparele după care e-nvăţată mintea lui să gândească. Fiecare trăim istoria după mintea noastră, deci o percepem diferit. Mama şi cu mine eram martorii aceloraşi fapte. Vârsta ne făcea să le interpretăm diferit. Să mă-ntorc la scrisoare. Mama o ascultase atent cum asculta orice. Nu spunea nimic, se uita doar la mine cu o curiozitate atât de avidă de parc-ar fi vrut să mă desfacă-n felii subţiri şi sa mă-ntindă ca pe-un frotiu de pus la microscop. Oare nu-i plăcea scrisoarea? «Mamă, tu ce zici, *Lui* o să-i placă? Eu am scris-o din toată inima *mea*». «Cred că e cea mai sinceră scrisoare pe care i-a scris-o cineva vreodată», mi-a spus Mama şi m-a sărutat în creştet ca să dea şi mai mare greutate spuselor ei, credeam eu. Mulţumită de mine, am sărutat de câteva ori scrisoarea şi-am pus-o-n plic la vedere. M-am dus apoi prin hol fiindcă auzisem

gura Marilenei. De pe unde mergea să ducă «lumina artelor liberale», cum zicea ea, Marilena, dacă o omenea cineva cu ceva, o bucățică măcar şi tot mi-aducea şi mie. De data asta mi-adusese un sendvici cu telemea. Am rămas în hol să mănânc darul din dar, iar Marilena a intrat la noi să-i dea Mamei raportul despre succesele ei profesionale de peste zi. Uşa camerei noastre era-ntredeschisă. Au vorbit ele ce-au vorbit, apoi, Mama, fără niciun cuvânt, i-a-ntins scrisoarea mea. Mă uitam la Marilena şi nici să răsuflu nu-mi venea, cu atâta emoție-i aşteptam verdictul. Vedeam cum pe măsură ce citea, i se lungeşte mutra, cum i se lasă colțurile gurii-n jos, aproape să dea dincolo de falcă, şi cum i se-ncrețeşte fruntea, atât holbase ochii şi ridicase din sprâncene. A citit-o o dată, de două, de zece ori, cred. Părea uimită şi fascinată. Într-un târziu, a pus scrisoarea-n plic, încet, grijuliu, ca pe-un document de preț, apoi cu un aer meditativ, plin de seriozitate, cu vocea ei joasă, a spus pe un ton grav: «E tragic, doamnă Hangan, e tragic». Mama i-a făcut un semn din ochi spre uşa deschisă, şi-un semn spre gură, echivalent cu o pecete a tăcerii. Marilena, trecând spre «apartamentul» ei, m-a-ntrebat cum mi-a plăcut sendiviciul şi m-a sărutat pe frunte. Mi s-a părut ciudat că şi Mama şi ea, fără doar să se vorbească, avuseseră aceeaşi reacție citindu-mi scrisoarea. Vorbele Marilenei îmi trecuseră un fier roşu prin inimă. Ceva obscur se petrecea-n jurul meu, a cărui țesătură mintea mea n-o putea pătrunde. Zile-ntregi nu m-am dezlipit de radio: se citeau scrisorile trimise de copii tovarăşului Stalin de ziua lui, de-a şaptezeci şi doua aniversare. A mea nu s-a citit, deci nu i-a fost trimisă. Am fost de multe ori dezamăgită-n viața mea, dar nimic nu se compară cu dezamăgirea mea de-atunci. Ascultasem scrisoare cu scrisoare: oricât de expresiv le citeau crainicii şi crainicele noastre, scrisorile semănau izbitor între ele, şi izbitor cu ce-auzeam noi la şcoală-n fiecare zi. Scrisoarea mea, bucată ruptă din sufletul meu, nu semăna cu niciuna

dintre cele citite la radio. Ce socoteam eu mai bun în mine nu făcea-n ochii altora nici două parale. Numai în ochii lor sau pentru că nu făcea de-adevăratelea, pe bune? Asta era o-ntrebare care nu-mi dădea pace şi pe care nu-ndrăzneam s-o discut cu nimeni. Am plâns mult atunci, am plâns mult când a murit Stalin, dar şi mai mult am plâns în aprilie 1956, când am citit raportul lui Hruşciov la Congresul XX. În mintea mea, scrisoarea aceea m-aducea-ntr-o competiție de dimensiuni «cosmice». Eşecul meu mă punea-n contradicție cu toată omenirea. De când sunt eu pe lume, cel mai important lucru mi s-a părut adevărul. Nu mă interesa ca *eu* să am neapărat dreptate şi să ies deasupra. Mi-aş fi dat însă viața să aflu adevărul: să-l văd undeva pe-o balanță şi să nu mă mai pot îndoi. Acelaşi lucru l-am simțit în cazul Lilianei Fodor. Voiam s-o văd pe masa de operație, cu abdomenul deschis *pentru* adevăr, *nu* pentru dreptatea mea. Luna aprilie a anului 1956 a-nsemnat pentru mine sfârşitul copilăriei. Cine-ncepe să-nțeleagă mecanismele sociale nu mai e copil.

*

(«Eu oare când am început să-mi dau seama cum umblă rotițele mecanismelor astea, care-i mişculația? Devreme, devreme. Un sat e-un microcosmos unde îți este mai uşor s-arunci o privire. Vezi toate treptele deodată. Ieşi într-o duminică – doar într-una – la muzică şi vezi tot cum mişcă-n lume. La oraş, copiii ăştia mai mult şed între patru păreți decât în lume».)

*

— Cât de ciudat este fluxul memoriei… Simultaneitatea amintirilor îngreunează mult selecția lor. Te simți ca-ntr-o junglă-n care cu greu îți croieşti un drum, fiindcă nu ştii ce liană să tai mai întâi. Pornisem din seara când

plângeam la lumina stelelor. Parcă ți-aş povesti un vis în vis. Într-un târziu, istovită de-atâta amărăciune, de-atâtea gânduri contradictorii, şi de-atâta resemnare, am adormit. Ca prin vis, am simțit că mă ridică cineva de jos şi porneşte undeva cu mine. La un moment dat, am deschis ochii. Eram întinsă-n pat, în odaia bună. Pe peretele din fața mea, ardea o candelă. În stânga ei erau trei fotografii de soldați: Tata şi unchii mei, în ajun de-a pleca pe front. Mama s-a aplecat şi m-a învelit cu-o velință. S-a ridicat, s-a uitat la fotografii, a zis în şoaptă «ferice de voi», s-a-nchinat şi-a ieşit din odaie. De-atâtea ori îmi spusese că viața e un dar sublim de care trebuie să ne bucurăm în fiecare clipă ca şi când am fi martorii unui miracol, încât nu-mi venea să cred că moartea i se putea părea o fericire. Între vis şi viață, am început din nou să plâng. Într-o clipă mi se dezvăluia toată amărăciunea pe care cu-atâta grijă Mama o-năbuşea-n sufletul ei. N-am auzit-o o dată plângându-se. O dată n-am auzit-o spunând «nu am». Singura concesie pe care-o făcea lipsei era să-i recunoască existența la optativ: «ne-ar trebui». Mai mult de-atât nu şi-a plecat niciodată capul. În viața atât de modestă pe care-o duceam, de nimic n-avea Mama grijă mai mare decât de spirit: abia aveam după ce bea apă, dar picup ne-am cumpărat din Talcioc, şi discuri: Bach, *Partitele,* Beethoven, *Concertul de vioară* şi *Imperialul* şi Vivaldi, *Anotimpurile.* De-atâtea ori le-am ascultat că nu ştiu cum de nu s-au găurit. Le ştiu pe dinafară. Ştiu intrarea fiecărui instrument. Nu e săptămână să nu intru la «Muzica». De câte ori pot, că nu mă dau banii-afar' din casă, îmi cumpăr câte-un disc; de câte ori pot, îmi cumpăr un album de artă, o carte. Când gătesc, când cos, când spăl, când fac lucruri casnice, ascult sau un disc sau o emisiune la radio.

— Îmbini utilul cu plăcutul, zise Pavel şi se uită patern la Sânziana, îndemnând-o din ochi să continue.

— De câte ori mă vedea posomorâtă, Mama-mi punea mâna pe frunte şi-mi spunea două versuri populare: *«Şi*

de supărare multă, /Mi-a căzut lumea urâtă!», şi numaidecât dădea drumul picupului, şi-nclinându-se mă-ntreba: «Ce doreşte domnişoara pentru refacerea moralului: Bach, Beethoven, Vivaldi? Când ni se-ntunecă sufletul trebuie să-i aprindem o lumină. Milioane de ani, miliarde s-a zbătut natura până să izbutească să ne dea lumini: Bach, Beethoven, Michelangelo, Eminescu, Luchian. Natura a scos din beznă aceste stele de mărimea-ntâi pentru-a reabilita oricând ideea de om. Şi Atila şi Hitler – şi alţii ca ei – au aparţinut şi aparţin speciei umane, zonei de umbră a speciei. Când te simţi lovit, apăsat de viaţă, trebuie – mai ales atunci – să-ţi îndrepţi ochii spre zona solară a speciei: să asculţi muzică, să reciteşti o poezie, să te uiţi la un tablou. Dintr-o dată, simţi cum, de la nivelul râmei, fiinţa ta se ridică pe verticala piscului». Aşa spunea Mama. Mi-aduc aminte fiecare vorbă a ei. Vorbea atât de frumos şi de clar, se exprima ca un moralist: «O parte din om se conjugă cu verbul „a avea”, cealaltă parte se conjugă cu verbul „a fi”; important este ca partea lui „a fi” să fie măcar egală cu cea a lui „a avea”. Cei pentru care „a fi” atârnă mai mult decât „a avea” sunt cei care trăiesc pentru *a şti,* pentru a *afla,* ceilalţi sunt robii obiectelor, robi strict ai materiei. Orizontul lor este mărginit de obiecte ca de-un parapet. Ei suferă de-o incurabilă orbie spirituală».

— Câtă dreptate avea! Te uiţi la unii oameni şi nu-ţi vine să crezi cum trec prin viaţă! Cu ochelari de cal. Numai drumu-nainte – atâta văd: nimic la dreapta, nimic la stânga. Cum să aibă şi cum s-ajungă: atât şi nimic altceva. Şi-un tablou dacă-l cumpără nu-l iau pentru bucuria de-a-l privi, îl iau pentru că reprezintă o investiţie.

— Totuşi, între unul care investeşte într-un tablou şi unul care investeşte-ntr-un kil de aur, eu îl prefer pe ăl cu tabloul. Ăsta mai are-o şansă: din când în când, tot o mai arunca şi el o privire, oricât de distrată, spre tablou, tot s-o mai strecura şi-n mintea lui o rază de lumină. În

principiu însă, ai dreptate. Nevasta directorului nostru – ți-o fi spus şi Iulia – bate zi de zi «Consignația» după tablouri: după nume, bine-nțeles. N-ar intra într-o expoziție, Doamne fereşte! Deci, n-o interesează arta, o interesează investiția. N-are suflet de colecționar, are suflet de precupeață. Puțin îi pasă că bărbatu-său e-un adevărat om de ştiință; dacă banii şi renumele lui – că-ți dai seama că e-o vanitoasă – i-ar avea de la indiferent cine, pentru ea ar fi acelaşi lucru. S-a măritat cu el dintr-o bine calculată întâmplare: el, om trecut de cincizeci de ani, fără copii, apucat de amokul paternității, ca mulți bărbați la vârsta asta, fericit că o fâță de douăşapte-douăşopt de ani îl face tată, a luat-o val-vârtej de nevastă. Ea, fericită că, din secretară la un notariat, se vedea «doamna profesor», cu maşină la scară, purtată prin străinătăți, invitată pe la congrese, pe la cocktailuri, pe la ambasade şi mai ales cu timp la dispoziție să bată prăvăliile, s-a lăsat făcută mamă fără prea mare cheltuială de convingere din partea lui. Singurul aspect pozitiv al acestei căsătorii e copilul – un băiețel de toată frumusețea şi foc de deştept. Încolo, cât de bine merge-această afacere, o simte tot Institutul pe pielea lui. Are zile Profesorul, când dac-ai zice că e scăpat de la ospiciu ar fi prea puțin. E de o umoare neagră, «negru-nchis», cum zice Tudor Şerban. Totu-i pute, totul e strâmb, şi lucrurile de pe birou le ia şi le-aşează cu mâna lui şi nu pentru că n-ar fi puse cum trebuie, dar pentru că vrea să ne-arate cât e de nemulțumit de noi, că de cine altcineva? Trânteşte, pufneşte, repede, jigneşte, se poartă oribil. Țipă la-nceput cu glasul lui obişnuit de bariton, apoi glasu-ncepe să-i tremure, să-i fâlfâie şi să i se subțieze de. Parcă-l castrează cineva acolo, pe loc. Asta e-o fază. Faza explozivă. Pe urmă, vine faza unei muțenii de zici că e călugăr din ordinul ăla care-şi impune canonul tăcerii. Cred că-n faza asta se ruşinează de felul ridicol în care se poartă. Apoi, trece printr-o fază normală: este iară omul dinaintea «fericitei şi fertilei căsătorii», semn că Lili şi

băiatul nu sunt în Bucureşti. Cu Kölönte, şeful meu de secţie, numai de mamă nu s-a-njurat. Se ceartă de zăngănesc geamurile, că nici ungurul nu-i vreun blând şi vreun răbdător. Tudor Şerban – când îl vede cu «toată flota-necată» închide uşa şi pleacă. L-am nimerit şi eu într-o dispoziţie de-astea, că nu e greu. A zbierat şi la mine cât îl ţineau bojocii: «Acolo, la dumneavoastră la streptococ, e-o porcărie fără seamăn nu semnez nimic, lăsaţi-mă-n pace!», şi tot aşa. În loc să plec, m-am răzimat de tocul uşii şi-l ascultam atent ca la cursuri. Şi-a descărcat tot sacul şi-apoi – credeam eu că numai femeile spun de zece ori acelaşi lucru, una după alta – a luat-o de la capăt şi-aproape cu-aceleaşi cuvinte. La un moment dat, epuizat, a tăcut. S-a uitat la mine atât de uimit de parcă pân-atunci nici n-aş fi fost acolo. Am simţit că mi se rupe sufletul de mila lui. Ce, viaţă infernală trebui' să ducă omu ăsta ca s-ajungă-n asemenea hal. Nu mi-era frică de el şi nici nu-l dispreţuiam. Mă gândeam că probabil aşa aş fi ajuns eu dacă Alexandru nu m-ar fi lăsat la vreme, la limita rezistenţei mele nervoase. Mă uitam ce putuse face-o căsătorie nepotrivită, chiar încheiată de dragul unei mize capitale cum e un copil, ce putuse face dintr-un om de-o indiscutabilă calitate profesională şi chiar umană. În viaţa lui, omul ăsta nu făcuse un rău cuiva. Ce păcat de el! Uneori, foarte rar, mi se-ntâmplă să gândesc atât de intens nişte lucruri că nu fac niciun efort să nu le traduc în vorbe. Eram atât de frapată-n momentul acela de nefericirea omului ăsta, că nu-mi păsa nici pic că-mi era director: era un biet om amărât, care nu se mai putea controla nervos. «Domnule profesor – i-am spus eu cu un glas de om care vorbeşte unui alt om, dincolo de clase, de posturi – domnule profesor, îmi pare-atât de rău că sunteţi nefericit şi vă-nţeleg atât de bine. Ce păcat...». M-am uitat la el şi l-am văzut cum îşi pune palmele-n faţa ochilor. Fără să mai zic nimic, mi-am luat buletinele de pe biroul lui şi-am plecat în vârful picioarelor. A doua zi,

a trimis secretara să-mi ceară buletinele la semnat. Evită, de-atunci încoace, sistematic, să mă vadă, însă face tot ce poate să mă promoveze şi se interesează tot timpul de soarta mea, încât simt unele suspiciuni la colegii mei faţă de-această bunăvoinţă teleghidată. Eşti singurul om căruia i-am povestit episodul ăsta.

— N-am să-l spun nimănui, zise Pavel închizând ochii.

— Iar m-am încurcat în «lianele junglei», dar cum ţi-am mai spus – mă ierţi că mă repet – viaţa noastră este-atât de mult alcătuită din vieţile altora, că face cu ele un amalgam din care e greu, e imposibil, să mai separi substanţele iniţiale, în stare pură. Cât priveşte memoria şi declanşarea amintirilor, cred că numai în literatură se poate vorbi de-o memorie ordonată, care să urmeze nişte jaloane logice, explicabile; în realitate, este foarte greu să faci corelarea cauză-efect, în cazul declanşării amintirilor. În orice caz, memoria mi se pare unul dintre cele mai pasionante domenii de studiu pentru psiholog, pentru psihiatru şi pentru neurolog. Dacă viaţa noastră n-ar fi atât de scurtă, m-aş apuca să studiez asiduu *şi profesional* memoria. Dacă m-ai întreba acum de ce-ţi povestesc ce-am să-ţi povestesc n-aş putea să-ţi arăt cu degetul mobilul care mi-a declanşat amintirea asta. Cred, totuşi, că nu greşesc dacă-ţi spun că mi-a declanşat-o o filiaţie sufletească, un element comun între Mama şi părinţii ei. Deşi ţărani, legaţi de pământ, robi ai capriciilor vremii, şi ei puneau sufletul înaintea materiei. În timpul războiului, li se rechiziţionaseră pentru front trei perechi de cai şi două perechi de boi. După armistiţiu, li se dăduse un cal. Îşi mai cumpăraseră ei altul. Calul dat de la primărie se-ntorsese de pe front bolnav de epilepsie. De spaimă. Dacă auzea un zgomot neaşteptat îl apuca imediat criza. Se zbătea, sărmanul, pe urmă zăcea o vreme ca mort, se ridica şi trăgea mai departe la ham, la plug. I-au adus veterinarul, l-au afumat cu ierburi, i-au descântat de sperietură, degeaba. Crizele-astea-l apucau cam la două săptămâni o dată,

chiar dacă nu se speria. În rest, muncea mai dihai decât unul sănătos. Cu nădejdea că s-o vindeca, bunicii l-au ținut aşa, vreo patru luni. Când au pierdut nădejdea, l-au rugat pe jandarmul din sat să-mpuşte calul. Zadarnic au vrut nişte vecini de-ai lor să-l cumpere. «O căciulă de aur să-mi dai pe el, mă, Lache, nu-l vând. Decât să-l ştiu că se pătimeşte-aşa – c-o fi la mine, c-o fi la altul – mai bine ar eu în plug. E suflet şi el, de ce să pătimească?», i-a spus Taica vecinului. Când am început să judec, calul ăsta mi s-a părut cea mai tristă urmă lăsată de război. Pe bunici i-au dus în Bărăgan. Au plecat din casa lor cu ce-au putut duce-n spinare. Erau mulți, din multe sate, şi trebuiau să-ncapă-n câteva camioane. Când am luat eu vacanța-mare, ne-am dus pe la ei sa le-ajutam să-şi facă două odăițe de chirpici, că stăteau într-un fel de magazie părăsită. «Sărut mâna, Taică», am zis şi eu şi Mama când l-am văzut pe Bunicul şi ne-am repezit amândouă să-i sărutăm mâna. «Cum o mai duceți?». «Bogdaproste, bine», ne-a răspuns el. N-am să uit cât oi trăi răspunsul lui. Poate l-aş fi uitat, dar în toamnă m-am dus cu Mama la teatru, la *Năpasta.* Când se-ntoarce Ion de la ocnă, îl întreabă cineva «Cum fuse, Ioane, la ocnă?». «Bogdaproste, bine!», zice el. Am început să plâng la replica asta. Mama nu m-a-ntrebat nimic, fiindcă pricepuse rapelul din memoria mea, dar Mario Sidalgo, cu care mersesem la teatru, că el ne invitase, m-a sărutat, mi-a cumpărat sirop şi nuga, în pauză, şi nu mai ştia cum să mă consoleze. Acum, că tot ne aflăm în jungla amintirilor, să-ți spun cine era Mario Sidalgo. Totdeauna vorbim la trecut despre oamenii care nu mai fac parte din viața noastră, chiar dacă ei trăiesc. Când a avut Taica proces de sabotaj – sabotaj însemnând că nu putea-ndeplini cotele stabilite, nici după ce i se lua şi pleava din pătul – Mama a-nceput să-i caute-un avocat. S-a dus mai întâi la unul cunoscut de ea, cu nume de avocat bun, fiul cârciumarului din Cernați, cu care se ştia de-o viață. «Smarandă, tata, frate-meu să fie şi nu l-aş susține! N-ai

să găseşti avocat care să se bage la sabotaje. Cum stau eu în barou, să nu mai vorbim, cu inima cât un purice! Procese de sabotaj mi-ar mai trebui!». «Gicule, mi-am închipuit că pentru un avocat o cauză este ca o teoremă pentru un matematician: o problemă abstractă, care-l implică doar convențional şi nu real. Să acuzi un avocat că apără un asasin e ca şi când ai acuza un actor ca interpretează un rol de asasin». «Smarandă, asta era *înainte,* acum simplul fapt că *ai* accepta să aperi într-un proces de sabotaj este interpretat ca luare de atitudine de partea sabotorului. Azi, nu mai există cauze abstracte. Nu mai acceptă avocații nici măcar din oficiu să fie numiți apărători la sabotaje». «Dac-aşa stau lucrurile...». Şi Mama dăduse să plece. Dar lui Gicu Panțâru-i era şi milă şi ruşine de ea. «Smarandă, ştii ce? am să-ncerc să-ți găsesc totuşi un avocat. Nu-ți promit, dar am să-ncerc. Se numeşte Mario Sidalgo. Pe el n-o să-l acuze nimeni că ține cu chiaburii! Totul e să vrea». Şi Mario Sidalgo a vrut. Prin Gicu Panțâru i-a fixat Mamei o oră când să meargă la el acasă pentru discutat în amănunt «cauza». Mama s-a-mbrăcat în fusta neagră şi-n bluza croşetată, de bumbac, văpsită-n foi de ceapă, toaleta ei «de gală», pe mine m-a-mbrăcat în uniformă, ne-am pus «pardesiele», adică ea – lodenul gri, iar eu –*factotum-ul* meu de pluş verde, «confecționat» din draperia de la Naşa, şi-am pornit-o pe jos spre avocatul Mario Sidalgo. Stătea ca la un sfert de ceas de noi, pe strada Mântuleasa, într-un bloc superb, cu un peron ca de catedrală, cu uşi de cristal şi de fier forjat la intrare, tot numai marmură colorată, în hol şi pe scări, bloc de mare lux. Uşa apartamentului ne-a deschis-o femeia de serviciu, îmbrăcată-n negru, cu bonețică şi cu şorțuleț alb scrobit, ca la marile case. Nu văzusem pân-atunci şi nici de-atunci încoace n-am văzut apartament de bloc mai spațios şi mai luxos şi-n care să fie-adunate-atâtea lucruri de preț şi aşezate cu atât rafinament ca la Mario Sidalgo. Subreta ne-a condus în birou. Am rămas în

picioare să ne uităm la un perete plin cu tablouri aşezate-n scară, cam de la un metru sub tavan, până la-nălţimea pe care-o aveam eu atunci: Monet, Matisse, Marie Laurencin, Modigliani, Aman, Grigorescu, Luchian, Andreescu, Tonitza, Matei Şerban, ce-mi mai aduc eu aminte. Mama se uita la cărţi. S-a deschis o uşă. Ne-am întors amândouă brusc. Am văzut atunci pentru prima şi poate pentru ultima oară-n viaţă ce-nseamnă acel «*coup de foudre*», cum zic francezii, sau «l-a pălit dragostea», cum zicem noi, românii. Domnul Mario Sidalgo stătea răzimat de uşă – i se tăiase răsuflarea – cu nişte ochi negri nici pironiţi, nici ţintiţi, ci *plecaţi* spre Mama ca spre-un drum fără întoarcere. M-a străbătut un fior. Nu mai văzusem niciodată o fiinţă privind astfel o altă fiinţă, nu văzusem niciodată ceva trecând astfel prin aer dintr-o fiinţă către o altă fiinţă. Am închis o clipă ochii simţind că n-aveam voie să privesc lucrul acela fiindcă nu era voie să fie privit. Nu-ndrăzneam nici să respir. Printre gene, m-am uitat din nou la domnul Sidalgo: stătea nemişcat ca sub puterea unui element cosmic. M-am uitat şi la Mama: albă la faţă, de parcă fugise toată viaţa dintr-însa, primea în ochii ei albaştri dilataţi privirea aceea cotropitoare, de smoală topită.

— Bună ziua, am auzit într-un târziu, cam peste o mie de ani, vocea Mamei, pierită şi subţire, ca un fir de aţă.

Mario Sidalgo a răspuns fără sunet, lăsând privirea-n jos. Din clipa aceea, mi-a fost drag, fiindcă din clipa-aceea am ştiut c-o iubeşte pe Mama.

— Fetiţa mea, a zis Mama, arătând spre mine.

Mario Sidalgo a tresărit. Mi-am dat seama că până atunci nu mă văzuse.

— Am şi eu două fete, a zis el, învăluindu-mă-ntr-o privire paternă în care mi s-a părut, totuşi – ca şi-n vocea lui în care vibra sunetul grav al violoncelului şi totdeodată se unduia relieful catifelat al flautului – că desluşesc ceva din contrarierea pe care-o simte omul când descoperă în cale un obstacol neprevăzut. Înalt,

suplu, mişcându-se degajat, fără stridențe, armonizându-se prin fiecare gest cu ambianța de lux şi de rafinament din jur, Mario Sidalgo te făcea să spui de la cea dintâi privire «ce om frumos!».

În timp ce stătea de vorbă cu Mama, am început să-i privesc amănunțit chipul. Mi-l amintesc atât de bine de parcă acum l-aş avea în fața ochilor. Chipul primei impresii, care pentru mine nu poate fi anihilat de-o mie de ani de impresii succesive, coroborate. Cred neclintit în acest impact între ființe, cum numesc eu prima impresie. E ca şi când ai privi un tablou. Nicio judecată *a posteriori* nu poate şterge adevărul pe care ți-l dezvăluie un tablou când *te-ntâlneşti* cu el prima dată, adevăr incomplet, poate, dar esențial.

Părul lui Mario Sidalgo, creț mărunt, ca piperul, era un fel de rocă negru-albăstrie, «turnată» odată cu craniul, într-atâta păreau de inseparabile unul de altul. Fruntea – cu protuberanțe line, foarte-naltă; nasul – la limita între acvilin şi drept; gura – cu tăietură statuară, aspră; bărbia – pătrată şi nițel repezită-nainte dădeau o îndrăzneală trufaşă chipului destinat parcă să muşte din toate fructele vieții şi, mai ales, s-azvârle-ntregii lumi mănuşa: «care pe care», chip tenace, de Rastignac, strigând Parisului, de sus de pe colina Pere Lachaise: *«A nous deux, maintenant»*.! Impresia asta ți-o dădea mai ales când ținea privirea plecată, când chipul îi era orb, ca al statuilor. Când te privea n-ai fi ştiut să spui dacă ochii-i luminau sau îi întunecau chipul. Erau atât de negri că irisul nu se deosebea de pupilă. În fața măslinie, în a cărei ascendență bănuiai sute de generații trăite sub un soare torid, singurele pete de culoare erau albul albăstrui al ochilor şi gura de-un roşu neaşteptat, de lut ars. În strălucirea crepusculară a ochilor acelora defila condiția umană, de la geneză la sfârşit. Erau momente când ochii lui Mario Sidalgo – cu privirea desprinsă de spațiu şi de timp, pierdută, parcă, în contemplarea unui vis cu vechimi şi cu-nțelesuri criptice – îl situau într-un teritoriu

intangibil, abolindu-i nu numai trufia chipului, abolindu-i întreaga fiinţă, reducându-l la privirea care, întoarsă spre ea însăşi, îl restituia integral unei dogme, în ochii lui, o mobilitate de expresie pe care n-o întâlneşti nici măcar la un mim, alterna cu nemişcarea pietrelor. În ciuda faptului că era un om comunicativ şi apropiat, ochii-aceia-n care ţi se părea că vezi caravane păşind tăcut în căutarea Pământului Făgăduinţei, cu gândul însoţit doar de melopeea deşertului; în care ţi se părea că vezi mâini întinse către cer şi guri plecate-n ţărână gemând funebru la Zidul Plângerii; în care ţi se părea că auzi vaierul străbunilor lui arşi în Spania, în autodafé-uri exemplare, ţipătul unor fiinţe de-acelaşi sânge cu el arse-n cuptoarele Auschwitz-ului şi-n alte locuri de-njosire-a omului; în care, peste toate, sunau monocord şi glorios trâmbiţele care doborâseră zidurile Ierihonului; în ciuda atâtor stări şi idei pe care ţi le sugerau, ochii lui Mario Sidalgo trăgeau peste fiinţa lui o perdea impenetrabilă. Fiecare privire-a lui părea că-ţi dezvăluie doar stratul de deasupra al unei roci, strat ce-ascunde de fapt istoria a milioane de ani. Până la Mario Sidalgo, pentru mine şi chiar şi pentru Mama, ovrei era nenea Iancu Stein, coleg şi prieten cu Tata şi cu nenea Daniel Şerban, nenea Iancu, în ochii căruia bunătatea şi-ngăduinţa-nvăţată de la viaţă pluteau într-o privire din care nu se ştersese tristeţea şi umilinţa ovreiului mărunt, crescut în Dudeşti de-o mamă văduvă, lenjereasă de mahala. În privirea lui, care te-ndemna să i te adresezi ca unui frate, răzbătea *lamento*-ul unei întregi rase plângând pe ruinele vechiului Ierusalim, pâlpâia o-nţelepciune de mii de ani vechime, înţelepciunea constatării, care parcă-ţi şoptea: «Aşa a fost aşa este, aşa va fi»; în privirea aceasta foarte expresivă şi foarte complicată nu ţâşniseră însă niciodată fulgerele ameninţătoare din ochii profeţilor. Nenea Iancu, pentru noi era ca o rudă. Nu făceam nicio deosebire între puţinele rude pe care mi le mai lăsase războiul şi nenea Iancu. Îi ziceam «săru' mâna» şi-l pupam ori de câte ori

ne-ntâlneam. Lui Iancu Stein, proaspăt ieşit de pe băncile Facultății de Medicină, unde fusese bursier, i se păruse o mare cinste, în ’36, când Ghiță Opran, cârciumar din gura Oborului, i-o dăduse de nevastă pe Marioara, unul dintre cei opt copii ai lui. Iancu şi Marioara se cununaseră la biserica Sfântul Ioan Moşi, având ca naş pe Marin Pastramagiu, naş de baştină al neamului Opran. Fusese o nuntă de pomină: cu toată negustorimea românească, armenească şi ovreiască, începând din gura Colentinei şi până-n Sfântu’ Gheorghe, plus ovreimea din Dudeşti. Ca mama lui Iancu Stein să nu fie mâhnită că i s-a depărtat copilul de la lege, Ghiță Opran pusese toată negustorimea ovreiască-n picioare să intervină la Comunitate şi la rabin, ca s-o cunune pe fiică-sa, creştină, în templul mare din Sfânta Vineri. Trebui’ să-ți spun că popa-al nostru nu-i făcuse nicio dificultate lui Iancu Stein să-l cunune creştineşte. Nici prin gând nu-i trecuse să-i ceară să se boteze. De unde, la-nceput, rabinul se-arătase foarte intransigent, cerând neapărat ca «mireasa» să treacă la mozaism, afund că popa-al nostru considera fiu al Domnului pe oricine, iar Ghiță Opran fiind la fel de generos față de rabin ca şi față de preotul creştin, tinerii fuseseră cununați şi mozaic, având ca naş pe Marcel Juster, văr bun al mirelui, «cuscra» Matilda ieşind astfel cu fața curată în cartier. Lui Iancu Stein, nepracticant religios, puțin îi păsa şi de unii şi de alții. Vrând însă ca toată lumea să fie mulțumită şi plăcându-i să respecte tradițiile, mai ales de dragul bătrânilor, adică de-al maică-sii şi de-al Opranilor, în casa lui, de când s-a-nsurat el cu Marioara, se sărbătoresc şi praznicele creştineşti şi cele ovreieşti. Chiar şi-acum, când bătrânii au murit. Myriam, fata lor, este botezată mozaic, Gheorghe, băiatul, e botezat creştineşte. Tot ca să nu se supere nimeni. Menajul Stein este unul dintre cele mai trainice pe care le-am văzut şi nu pentru că durează în timp, ci pentru că oamenii ăştia sunt ca două vase comunicante; totul în sufletul lor este la acelaşi nivel, la

nivelul înţelegerii-adevărate. Când s-a simţit în aer că legionarii pregătesc ceea ce s-a numit «rebeliune», Tata şi nenea Daniel s-au sfătuit să-i ascundă pe nenea Iancu şi pe Verzeu până se limpezesc lucrurile. Cei doi simpatizanţi legionari de la ei din spital nu se mulţumeau să le facă tot felul de apropouri grosolane – că nu ştiu cum să le zic altfel – lui Iancu Stein şi lui Titus Verzeu, a cărui nevastă era evreică, ci se-agăţau mereu de Tata şi de nenea Daniel: «Ce fel de creştini sunteţi voi, frate, de ţineţi cu jidanii?», îi luase peste picior într-o zi doctorul Caius Pop, pe care l-am avut eu profesor la radiologie-n Facultate. «Ţinem cu oamenii, atâta tot», a zis Tata care era un om tare blând, după câte spun toţi. «Suntem creştini de-ai lui Isus Cristos – a zis nenea Daniel – iar Isus Cristos, care era ovrei, cum sper că ştiţi, zicea că toţi oamenii sunt egali între ei, deşi Legea zicea că iudeii sunt neamul ales. Deci, noi suntem creştini de-ai lui Iisus Cristos, mai există şi altfel de creştini?». «Lasă ironiile, doctore! Nu vă daţi seama că ovreii voştri sunt un pericol mondial?», nu s-a lăsat doctorul Pop. «Dumneata câţi ani ai, domnule doctor?», l-a-ntrebat Tata pe Pop. «Treizeci şi cinci. De ce?». «Treizeci şi cinci, zici. Ai trăit treizeci şi cinci de ani şi n-ai băgat de seamă că ovreii sunt un pericol mondial, şi-aşa, deodată, ţi s-o arătat Sfântul Duh şi te-o luminat?», a zis Tata cu vorba lui domoală moldovenească. «Domnule doctor – l-a luat şi nenea Daniel la refec pe Caius Pop – ce populaţie are globul?». «Cam două miliarde, chiar ceva mai mult. Dar de ce?», a răspuns Pop. «*Attends que te t'explique!* Deci, două miliarde, două miliarde şi ceva. Şi la miliardele astea, câţi ovrei să fie?». «Vreo zece-unsprezece milioane, cred», a răspuns Caius Pop, destul de nedumerit, fiindcă nu vedea unde voia s-ajungă nenea Daniel. «Domnule doctor Pop, dacă nouă, arienilor, care suntem măcar 500.000.000 a ajuns să ne fie frică de ovrei, înseamnă că ceva cu *noi* nu e-n regulă, nu cu ovreii. E cazul să ne cătăm, cum zice rumânul», a continuat nenea Daniel. «Sunt zece milioane,

dar reprezintă o forță mondială, țin în mână finanțele lumii», i-a replicat Pop. «Domnule doctor, când au plecat, acum, hăt, două mii de ani din țara lor, presupun că-ți închipui că-n traista pe care-o purtau pe băț n-aveau milionul de lire sterline, de franci ori de dolari. I-au câştigat după asta». «Prin înşelătorii». «Perfect, prin înşelătorii. Şi ceilalți financiari, arieni, de exemplu, cum i-au câştigat? Rugându-se la Dumnezeu, şi făcând biserici? Să fim serioşi, domnule doctor! De ce să fim aşa de supărați pe Rotschild de pildă, şi n-am fi şi pe Krupp, şi pe Schneider, care e alsacian, pe Creusot? ca să-ți înşir numai câțiva pe care-i ştiu şi eu. În evul mediu, Carol Quintul – împărat, nu? — se-mprumuta de bani la Fuggeri, bancheri creştini. Şi pe urmă, lăsând la o parte considerațiile astea cu caracter abstract, hai să-i luăm pe jidanii noştri, pe ăştia cu care lucrăm cot la cot. De fapt, printre noi e numai unul, Iancu Stein. Că Verzeu e român de-al nostru, deşi dumneavoastră ăştia cu „Garda, Căpitanul şi Arhanghelul din cer” îl tratați drept jidan „prin adopțiune”, datorită nevesti-sii. Să-l luăm pe Iancu Stein: orfan de război din 1916, un biet ovrei sărac, ajuns doctor, şi doctor bun, funde-a muncit pe brânci. Crezi că are vreo legătură cu finanța mondială? Că reprezintă vreun pericol?». «Un ovrei nu reprezintă singur un pericol, toți ovreii la un loc reprezintă însă, dar voi, filosemiții, refuzați să-nțelegeți lucrul ăsta». «Domnule doctor – i s-a adresat Tata lui Pop – ce-ai zice să vină-ntr-o zi o nație, ovreii de exemplu, şi să zică: „Cine, românii? păi ăştia sunt un pericol, ia să-i desființăm!”». «Aşa ceva nu se poate! Noi suntem un popor, avem o țară, ce, ne comparăm cu ăştia, care-s – azi aici, mâine-n Focşani? Aşa ceva nu se poate!». «Ba se poate, domnul doctor. Arbitrarul n-are nicio limită, fiindcă n-are nicio lege, afară de legea bunului-plac şi-a celui mai tare – veche de când lumea. Mă miră că dumneata, ardelean, care-oi fi aflat din părinți ce-i aceea asuprire națională, să te dai de partea legionarilor, a rrromânilor ăstora sadea, pe care pe

deasupra-i mai cheamă şi *„inski”*!». «Avem o menire sfântă, indiferent de ce gândesc ovreii şi uneltele lor», le-a răspuns Pop cu un glas de Arhanghel al răzbunării şi le-a-ntors spatele Tatei şi lui nenea Daniel. În timp ce el se-ndrepta cu pas marțial spre cauzele mari care-l chemau, nenea Daniel «şi-a permis» să-i strige: «Domnule doctor Caius Pop, „Cine scoate sabia, de sabie va pieri!”, spune sfântul apostol Petru. Vedeți să nu vă-mpuşte Antonescu…». După ce i-a-mpuşcat Antonescu pe legionari, doctorul Pop venea mereu la nenea Daniel şi-i spunea: «Doctore, dumneata ştiai ceva». «Ştiam, sigur că ştiam… Ştiam că, de când e lumea şi pământul, dacă-ntinzi prea mult coarda se rupe. Unde-ai mai auzit dumneata, domnule doctor, de două puteri paralele-ntr-un stat? Cum şi-nchipuiau legionarii dumitale că ăsta, ofițer de carieră, crescut la cazarmă, o să-i lase să facă ce-i taie capul? – şi ce i-a tăiat am văzut cu toții». «Nimeni nu şi-nchipuit…». «Ce nu şi-a-nchipuit? Când umblați cu pistoalele la brâu v-ați închipuit probabil că o să faceți „focuri bengale”? Zi bogdaproste, domnule doctor, că profesorul v-a sechestrat în spital şi pe dumneata şi pe Carabogdan şi c-ați rămas doar „teoreticieni” ai Legiunii. Şi să ziceți de-o mie de ori bogdaproste că noi nu suntem „atât de puri” ca dumneavoastră, legionarii, şi că nu vă denunțăm».

Te plictisesc, Pavele?

— Dimpotrivă. Eu despre legionari nu ştiu decât din cărți. La noi în sat, de-aşa ceva nu s-a auzit.

— Iar ce-auzi acum e tot din auzite. De la mine care-abia de mă născusem pe vremea-aceea! Îți mai spun câteva fraze-n legătură cu asta şi mă-ntorc la Mario Sidalgo. Profesorul Bartolomeu, directorul spitalului, era un om mână-de-fier la propriu şi la figurat. Când dădea un pumn bine simțit, adormea «pacientul» pe trei zile. «Domnule profesor, decât să mai umblăm cu eter, mai bine-i trageți dumneavoastră o directă de dreapta», îi zicea Tata; când aveau câte-un caz care adormea greu.

Lui Bartolomeu, care-n viața lui nu făcuse politică, îi erau dragi legionarii ca sarea-n ochi, drept care nu-i slăbea o clipă din colimator. Cu-o zi înaintea rebeliunii, a pus pe masă două revolvere «Colt», cu câte şase gloanțe, şi-a consemnat în spital toți doctorii români, cu excepția lui Verzeu. Nenea Daniel Şerban îi ascunsese pe nenea Iancu şi pe tanti Marioara care zisese că ea de bărbatu-său nu se desparte («ce i-o fi lui mi-o fi şi mie»), îi ascunsese zic, la bunică-sa, la coana Luxița Bantaş, care-i păzea cu arma pe masă şi trebuie să-ți spun că lua frunza din zbor coana Luxița, aşa ochea. Verzeu, căruia nu i-a plăcut niciodată să se simtă obligat față de cineva, nu s-a lăsat ascuns nici de Tata, nici de nenea Daniel. Bartolomeu le-a ținut tuturor un scurt discurs: «Domnilor, aici în spital eu am nevoie de doctori nu de politicieni. Cine pleacă acum din spital fără voia mea, aici nu mai calcă. Iar dumneavoastră, „camarazi”, dacă faceți o mişcare sau dacă mă trezesc cu „arhanghelii” dumneavoastră pe cap, ieşiți de-aici cu picioarele-nainte; să nu ziceți că nu v-am spus». «Cu ce drept luați aceste măsuri?», se răstise Carabogdan, căruia îi sărea uşor muştarul. «Cu-acelaşi drept cu care băgați voi lumea-n sperieți». «Noi avem să instaurăm o etică nouă». «Perfect! Dac-o instaurați n-aveți ce pierde că stați două-trei zile interni în spital. Ne puteți împuşca şi după. Dacă nu vă iese pasiența o să-mi aprindeți lumânări la amândoi arhanghelii şi pe la alți sfinți că nu v-am dat drumul cu haita». După rebeliune, Carabogdan şi cu Pop se jurau pe toți sfinții – alții decât cei doi arhangheli – că ei habar n-avuseseră de-aşa ceva şi că ei n-ar fi tras în suflet de om o mie de pistoale să fi avut în mână. Poate că aşa era. «Acum, după ce-a murit țiganul puteți spune şi că era alb», zisese profesorul Bartolomeu şi se purtase cu ei ca şi când nimic nu s-ar-fi-ntâmplat. Când a-nceput războiul, şi Carabogdan şi Pop, ca majoritatea legionarilor, au fost trimişi disciplinar pe front, în linia-ntâi. Carabogdan a murit, iar Pop, cu ideologia total «renovată», s-a-ntors cu diviziile «Tudor

Vladimirescu». De câte ori cineva-l zgândărea pe nenea Iancu să facă ceva-mpotriva «ticălosului de legionar», el răspundea invariabil: «Ce să am cu el? A omorât pe cineva? N-a omorât! Să-i fac proces pentru delict de opinie în trecut? Ce-i mai bine: un fost legionar în minus dar şi-un doctor în minus? Nu-i mai bine s-avem un doctor în plus?». «Uiţi că legionarii ţi-au omorât vărul?»; că legionarii-l omorâseră pe bietul Marcel Juster, la care nenea Iancu ţinea ca la un frate. «Cum să uit? Dar dacă nu iertăm, atunci n-o mai terminăm niciodată».

Când am fost cu Alexandru la Paris, printre alte locuri, am văzut, în spatele catedralei Notre-Dame, monumentul închinat francezilor ucişi de nazism, *Memorialul martirilor deportării.* Tu ai fost la Paris?

— Am fost – acum un an, trei zile – atât cât să las un pacient, un turist francez care s-a-mbolnăvit în trecere prin Cluj.

— Deci, nu-ţi spun lucruri ştiute. Presupun că n-ai văzut acest cenotaf. Este ca un cavou, subteran. În nişte urne se află cenuşă adusă din toate lagărele de concentrare naziste. E şi-un mormânt, al «deportatului necunoscut», la pragul unei galerii lungi şi-nguste, în ai cărei pereţi sunt încrustate 200.000 de pietricele simbolizând numărul victimelor. La intrare scrie: «*Pardonne, mais n'oublie pas!».*

Pavel Vlas avu expresia omului care primeşte o lovitură la plex.

— De câte ori mi-aduc aminte, mă trec fiori. Am văzut multe monumente, multe frumuseţi, dar nimic nu m-a izbit aşa cum m-a izbit măreţia simplă, izvorâtă dintr-o mare durere, a acestui «memorial», măreţia lui şi morala inscripţiei de la intrare. Morala lui nenea Iancu – morala unei înalte-nţelepciuni, care e peste tot aceeaşi. A lui nenea Iancu, evreu român, a francezilor francezi, a lui bunicu-meu, Taica, ţăran român. «Eu tot am avut noroc – spunea Taica despre timpul petrecut în puşcărie ca sabotor – c-am fost trecut la *drepţi-comuni* şi mă scoteau

la muncă. Dacă n-ar fi fost doi gardieni, negri la suflet, care izbeau în tine cu bocancul când te vedeau că-ți tragi nițel sufletul, am fi dus-o cum am fi dus-o». «Taică, dacă ți-ar sta-n putere să le faci vreodată ceva ăstora doi, ce le-ai face?». «Eu? nimic. Să le facă Dumnezeu! Orice le-aş face eu, bocancii pe care mi i-au cărat în burtă nu-i pot lua-napoi». Mama spunea că dragostea de oameni e ca sănătatea – starea firească a omului, iar ura e ca boala – o stare sufletească de care mori dacă n-o vindeci. După mine, nu există ceva mai odios în lume decât să-mprăştii ura. Ura şi focul trebuie înăbuşite din primul moment, altfel, în urma lor rămâne cenuşă. Eu am trăit totdeauna printre oameni blânzi şi cu iubire de oameni. Altfel cred că niciunul n-am fi scăpat cu viață din locuința noastră «stil Bieder-coşciug-meier» din Cercului, cum zicea Marilena. De-asta n-am putut să mă adaptez în căsnicia cu Alexandru. Când ura Alexandru pe cineva, de zece ori dacă l-ar fi văzut mort şi nu i-ar fi fost de-ajuns. Puținii oameni care-nsemnaseră ceva-n viața mea, până la el, erau ca Mama, ca nenea Daniel, ca nenea Iancu. Am ajuns să-ți vorbesc despre nenea Iancu, pornind de la Mario Sidalgo. Până la Mario Sidalgo, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, pe care-l consideram şi-l consider ca pe-o rudă. Deşi-mpovărat de-o familie grea: doi copii, nevastă fără slujbă, trei părinți, maică-sa şi Opranii, tanti Surica, sora maică-sii, mama lui Marcel Juster, cel omorât de legionari – tanti Surica deşi avea garsoniera ei, la ei îşi făcea veacul – ăştia «permanenți», şi de toată liota de neamuri ale Marioarei, care deblocați, care comprimați, care naționalizați, cum era pe-atunci, că la masă la nenea Iancu, nu-ți exagerez, dar mâncau pe puțin zece-douăsprezece suflete pe zi, deşi cu-atâta gloată pe cap, nu era sărbătoare să nu ne invite şi pe noi la masă şi să nu ne dea şi-n traistă la plecare. Iar pe nenea Daniel Şerban, frate dacă i-ar fi fost şi nu l-ar fi iubit mai mult. Prin '48-'49, cred, a venit legea cu aurul, cu monedele de aur. Doctorul, actualmente profesor

Serafiotti, cumnatul lui nenea Daniel Şerban, a fost arestat pentru aur. Nenea Daniel i-a sfătuit, pe soră-sa, Marie-Jeanne, şi pe cumnatu-său, Serafiotti, să predea aurul, şi Serafiotti l-ar fi predat, nu pentru că nu i-ar fi părut rău după el, dar pentru că nu-i plăcea să-ncalce legea. A fost însă imposibil s-o convingă pe nevastă-sa, pe sora lui nenea Daniel, care nu seamănă cu fraţii ei, cu Daniel şi cu Matei, cum nu seamănă o găina cu – ce să zic? – cu un măr. Lăcomia fiind mai tare decât prudenţa, pân' la urmă, Serafiotti e arestat, aurul găsit. «Cât m-a bătut cumnatu-meu la cap să-l predau şi nu l-am predat», i-a scăpat doctorului Serafiotti la o anchetă. «A, va să zică mai ştia cineva!». Şi «cineva», care-a recunoscut, fără nicio sfială, că ştia de existenţa aurului, neştiindu-i însă ascunzătoarea, a primit cinci ani pentru «omisiune de denunţ», iar Serafiotti – şaptesprezece ani. Ca să-şi salveze prietenul şi, totodată, şi pe cumnatul prietenului, cu care n-avea niciun aliş-veliş, dar despre care-avea o-naltă părere, profesional, numai la O.N.U. nu s-a dus şi n-a scris memorii nenea Iancu. El şi profesorul Pandele atât au umblat şi-au bătut pe la toate uşile şi-au arătat ce chirurgi valoroşi erau condamnaţii că, până la urmă, le-au obţinut revizuirea procesului şi eliberarea după numai un an şi şapte luni.

— Numai…!

— Faţă de şapteşpe' sau de cinci, era o «prăjitură».

— Halal «prăjitură»!

— Dacă-ţi spun ca între 1950 şi anul de graţie-n care ne aflăm au trecut *o mie, una mie ani* să ştii că nu mint. Mi-am mai adus aminte ceva. Prin '54, cred, i s-a propus lui nenea Iancu să ia locul lui Cornel Lăceanu, ca şef de secţie. Cel mai înfocat susţinător al lui nenea Iancu era un subaltern al lui Lăceanu, un doctor Stoian, care tot trăgea sforile pe la Minister în defavoarea lui Lăceanu. «De ce să-i iau eu locul lui Lăceanu?». «E fiu de mari negustori». «Şi ce-i cu asta?». «Tocmai dumneavoastră, care-aţi suferit atât de pe urma fostului regim, de pe

urma legionarilor şi-a lui Antonescu care vă punea să măturați străzile, tocmai dumneavoastră să nu vreți să-nlocuiți pe cineva cu-o asemenea origine?». «Domnule doctor Stoian, mata eşti ovrei?». «Nu, dar de ce?». «Atunci de ce lupți atât să schimbi un român cu un ovrei? Îm? Nu te mai înduioşa atâta de soarta mea. Crezi că trei ani pe front, câți a stat doctorul Lăceanu, au fost mai buni decât măturatul străzii? Şi pe el l-a trimis pe front tot Antonescu, iar pe mine mai bine că m-a trimis la măturat decât la Auschwitz. Eu nu-i iau locul lui Lăceanu. E un doctor cum ar fi bine s-avem mai mulți. Dacă tot vreți un şef ovrei, mai sunt doi doctori ovrei în secție, la revedere».

Deci, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, ovreică era fosta colegă de şcoală a mamei, Ruth Isacsohn, care-şi schimbase numele-n Muşat, profesoară de germană. Măruntică, plinuță, cu-o frunte frumoasă, cu ochi melancolici, verzui, foarte frumoşi, cu o gură ca de ştiucă. Vorbea cu un «r», pe care un milion să-mi dai că nu l-aş putea pronunța. Fusese cooptată într-o comisie de cenzurare a autorilor şi-a cărților. Într-o zi, pe când nu ajunsesem în Cercului, ne trezim cu ea la noi. Fată de farmacist, plină de bijuterii şi de blănuri, umbla-n loden.

«De ce umbli-n zdreanță asta de loden, Ruth? – a-ntrebat-o Mama – ce, ți s-au rupt blănurile?». «Tu de ce umbli?». «Eu umblu că n-am altceva». «Şi dac-ai avea ce-ai face?». «Le-aş purta, că doar nu le-aş lăsa-n dulap să le mănânce moliile – i-a răspuns Mama – dar eu te-ntreb *pe tine,* care *le ai,* de ce nu le porți?». «Cum să le port? Toată lumea umblă aşa modest îmbrăcată şi eu să umblu-n blănuri?». «Lumea aia care umblă nu are». «Ştii, Smarandă, acum „moda” e să nu ai, de ce să se vadă că eu am? Nu vreau să ofensez pe nimeni». «Ei, dacă-i aşa, dacă-i o chestiune psihologică la mijloc, lucrurile se schimbă...», o luase Mama în glumă. «Dar să lăsăm lodenul şi să vorbim lucruri serioase. Tu ştii că eu țin la tine şi ştii cât de rău mi-a părut când n-ai mai fost în învățământ. Acum vreau să-ți fac un bine: te sfătuiesc să

scoţi din bibliotecă nişte cărţi care nu sunt aşa cum trebuie. Ţi-am adus aici o listă». «Ruth, tu vorbeşti serios? E vreo dispoziţie ca oamenii, în biblioteca lor, de-acasă, de la ei, să facă epurări?», a-ntrebat-o Mama, albă la faţă. «Aşa o dispoziţie nu e, dar e mai bine, crede-mă». «Şi ce să fac cu cărţile-astea?». «Să le pui pe foc». «Să le pun pe foc...?!». Şi Mama citea-n gând lista «epuraţilor», iar din când în când era atât de uimită încât striga câte-un nume ca şi când nu i-ar fi venit să-şi creadă ochilor: «Eminescu, orice ediţie dinainte de '44 ...Goga... ...Kant... Rebreanu...». Îţi citez doar câteva dintre «exclamaţiile» Mamei, că lista o păstrez şi-acum în bibliotecă, aşa că dacă te interesează... «Să ştii că-n marile biblioteci publice s-a şi scos ce n-a fost bun». «Şi unde sunt cărţile astea acum?», a-ntrebat-o Mama, cu un ton de parc-ar fi-ntrebat unde se află depus corpul unui defunct. «Majoritatea, în pivniţă la cinematograful „Mătăsari”, iar altele la fosta „Mociorniţa”, se face focul la cazane cu ele, asta ce ştiu eu». «Focul la cazane... Câţi inchizitori s-or răsuci-n mormânt de plăcere-acum, iar duhul lui Savonarola cred că mustăceşte de fericire...». «Smarandă, nu mai vorbi aşa», a zis Ruth în şoaptă şi s-a uitat prudent împrejur. «De ce, Ruth? Mie nu mi-e frică de tine şi nici de fata mea. Nici ţie nu trebuie să-ţi fie frică de noi. Altcineva nu e la noi în casă. Înţeleg gestul tău şi-ţi mulţumesc că te-ai gândit la mine, dar eu cărţi pe foc, nesilită de nimeni, nu pun». «Să nu-ţi pară rău». «Sper să n-am ocazia. Mai bine spune-mi ce mai fac părinţii tăi, ce face Adolf, ce-ţi face băiatul...». A doua zi, întorcându-se de la slujbă, Mama a trecut prin faţa pe la «Dâmboviţa», fosta «Mociorniţă». Încă mai erau cărţi în curte. Un muncitor se-nvârtea pe-acolo cu diverse treburi. Mama i-a cerut voie să ia câteva cărţi «pentru aprins focul». «Ia, cucoană, că pentru foc sunt, şi-avem peste-un vagon!». Şi-aşa se face că-n biblioteca noastră se află Kant în ediţie originală, *Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul,* de Bălcescu, o antologie de poezie franceză,

apărută până-n Revoluție, cea din ’789, ceva rarisim, Creangă, în ediția Kirileanu, mă rog tot ce-a putut «ciuguli» Mama de pe marginile unui morman cât casa, pe care nu te puteai urca. Deci, bunăvoința arătată de Ruth ne-a-mbogățit biblioteca! De câte ori venea pe la noi, Ruth îmi aducea câte ceva: ciocolată, cacao, venite în câte un pachet de pe la nişte neamuri de-ale ei, plecate din țară în ’45. «Când ştiu că vin de la capitalişti nu-mi vine să le mănânc», zicea Ruth. «Dă-le-ncoace – zicea Mama – ura noastră față de capitalişti nu merge chiar pân-acolo încât să nu le mâncăm ciocolata!».

La un moment dat, Ruth i-a spus Mamei că ea nu mai poate duce viața dinainte: trăiam o epocă revoluționară, ea nu mai accepta atmosfera stătută de până atunci. «Şi ce vrei, Ruth, sa faci?». «Să-mi schimb felul de-a trăi, potrivit cu vederile mele». «Bun, asta am înțeles. Dar practic ce vrei să faci?». «Mai întâi, trebuie să-ți spun că eu nu mai pot trăi cu Adolf». «De ce, dragă?». «Este un intelectual fără orizont!». «Da’ ce face bietul om de i-a pierit aşa, deodată, „orizontul”?». «Nu-nțelege că o femeie trebuie să fie independentă, să lupte pentru o viață liberă, să se afirme profesional, politic, social, în sfârşit!». «Şi el ce face, te-mpiedică să-ți realizezi idealul?». «Doar ce-l auzi: „Iar şedință? Ai să-ți turteşti curu’ de-atâtea şedințe! Ce, tu nu mai ai casă, nu mai ai masă, nu mai ai copil?”». «Pân-acum, zău, că sunt de-acord cu el!». «Tu poți să fii, eu nu mai pot! E-un bărbat fără orizont!». «Ruth, spune tu drept, tu ți-ai găsit pe cineva!». «Asta aşa-i! Dar să ştii că dacă Adolf nu era aşa un şobolan, care să ducă aşa o viață stupidă, asta nu se-ntâmpla. N-are pic de orizont, dacă-ți spun!». «Ruth, chestiile astea cu bărbații şi cu femeile s-au întâmplat de când lumea şi pământul, şi-nainte de „orizont”. Când, într-o căsnicie, unul din soți îşi găseşte pe cineva, ăl de-acasă sau a de-acasă, dintr-odată se umple de toate defectele, ca de bube-dulci. Totul e să ai răbdare şi lucrurile se reechilibrează: vezi că şi „zeul” nou are defecte, vezi şi că „vechitura” de-acasă are calități

şi, una peste alta, ajungi de multe ori la concluzia că „vechitura” e mai bună decât „prospătura”». «Ce ştii tu, Smarandă!? Să nu-ți închipui că e ceva senzual». «Vai, cum să-mi închipui?!». «Este ceva ideologic. Vreau să mă rup complet de clasa mea. Am găsit un om care mă-nțelege, un om care luptă de-o viață, care vrea să mă schimb, să lupt alături de el pentru o viață nouă. Este ceva mai profund decât crezi». «El ce este?». «Este strungar, dar acum e antrenat mai mult în munca politică». «Şi ce vârstă are?». «Patruzeci şi unu de ani». «Şi el nu e-nsurat, n-are copii?». «Are două fete măritate, iar nevasta e cineva care nu-i corespunde absolut, dar absolut deloc». «Nu-i *mai* corespunde, aşa cum nici ție nu-ți *mai* corespunde Adolf». «Smarandă, văd că tu mă iei peste picior». «Ruth, pe el, cum zici că-l cheamă?». «Vasile Volintiru». «O!! De la Capitală? Aha! Eu pe el îl înțeleg mai bine. S-a văzut brusc undeva unde o biată nevastă muncită, uzată, nu i se mai potriveşte, sau, cum se spune-acum, „nu-i mai corespunde”, cum nu se potriveşte o haină veche într-o locuință nouă. Cum să-i mai corespundă lui o femeie simplă, gospodină şi mamă de copii, când o intelectuală ca tine, îmbrăcată-n loden dar cu lenjerie de mătase naturală şi parfumată cu parfumuri franțuzeşti, când o cucoană ca tine cade lată-n fața lui? Nu mă mir de el. Mă mir de tine. O vreme, cât o să vă iubiți, tu ai să uiți că el a fost strungar şi el are să uite că tu eşti intelectuală. Pe orizontală, se uită multe lucruri. Dar oamenii mai stau şi vertical. Şi n-are să treacă multă vreme, şi-n timp ce tovarăşul Vasile Volintiru are să uite probabil, mai departe că tu *eşti* intelectuală, tu ai să-ți aduci aminte tot mai des că el *nu este* intelectual». «În timp ce el are să mă ridice la nivelul lui ideologic, eu am să-l ridic la nivelul meu intelectual». «Vorbeşti de-aceste două nivele de parc-ai vorbi de două cărămizi atârnate de frânghia unui scripete. Simplifici prea mult lucrurile, Ruth. Şi cu morala proletară cum rămâne?». «Ne-am gândit, n-avea grijă». «Eu n-am...».

«Vom expune foarte cinstit cazul nostru. Să ştii că nu e primul. S-a-ntâmplat cu încă nişte tovarăşi cu munci foarte importante». «Nu mă-ndoiesc. Juridic, social, totul se rezolvă până la urmă şi-ntotdeauna de partea celui mai tare; uman, strict uman e mai complicat însă...». «Tu ce-ai face-n locul meu, Smarandă?». «Daniel Şerban are-o vorbă: „amorul şi gripa se tratează cu patul”».

Pavel Vlas începu să râdă.

— Mai spune-o dată, Sânziană.

— «Amorul şi gripa se tratează cu patul». La replica asta, Ruth sărise-n sus. «Numai asta vezi tu-n dragoste, cum se poate un om atât de elevat ca tine, Smarandă?!». «Uşurel, uşurel. Nu făceam altceva decât să-ți transmit din observația „pe viu” a cuiva care, crede-mă, ştie ce spune. În concluzie, Ruth, fiindcă ziceai că „numai asta” văd eu în dragoste, nu numai asta dar *şi asta,* şi orice om normal vede la fel. Deci, tratează-te de-acest amor ca la gripă». «Noi nu putem face aşa ceva. Şi eu şi Sili – aşa-i spun eu – suntem nişte oameni cinstiți». «Cine zice că nu sunteți cinstiți? Să ştii, Ruth, că dac-ai să-mi spui că nu te-ai culcat cu tovarăşul Vasile Volintiru – cu „Sili”, cum îi spui tu – n-am să te cred.». «Nici n-am spus aşa ceva», şi Ruth s-a-nroşit până-n albul ochilor. «Şi dacă tot ați făcut-o, de ce n-ați mai face-o până vă mai răcoriți?». «Dar nu e cinstit; ne iubim şi nu vrem s-o facem pe sub ascuns». «Dar ați mai făcut-o, e vorba de cantitate nu de calitate. Şi crezi că e mai cinstit să laşi o nevastă după douăzeci şi ceva de ani de căsătorie – presupun, fiindcă muncitorii şi țăranii se-nsoară de tineri de tot – şi tu să laşi un bărbat cu un copil, decât să te iubeşti un timp clandestin cu cineva cu care te-ai mai iubit?». «Smarandă, între noi nu-i vorba de-o aventură, e vorba de marea dragoste a vieții noastre pentru amândoi, nu putem trăi unul fără altul». «Ba puteți, Ruth, dar nu vreți să puteți». «Înseamnă că tu nu ştii ce-i aceea o pasiune». «N-oi şti... Ți-am spus şi eu o părere. Mă gândesc la nevasta lui şi la copilul tău».

Învățată de toată viața să aibă tot ce-şi dorea, binențeles că Ruth s-a arătat imună la lecția de morală pragmatică a Mamei şi, de vreme ce dorința ei, motivată de-un elan ideologic atât de pur, îl cerea-n momentul acela pe tovarăşul Vasile Volintiru, care pe lângă faptul că era «corespunzător» tuturor idealurilor ei, mai era şi-ntr-o ascensiune vertiginoasă, lucrurile au luat calea legalității şi-a legalizării relațiilor dintre ei: după ce şi-au expus «cazul» la forurile superioare, s-au adresat justiției să-i despartă pe fiecare de «necorespunzătorul» său, vreme în care Ruth se mutase cu locuința la tovarăşul Volintiru, iar cu slujba la o editură, pe post de şef de secție.

În vremea asta, consecventă în păreri, urmărind riguros lista autorilor epurați, la alcătuirea căreia participase, golea substanțial biblioteca farmaciştilor Isacsohn, părinții ei, care, considerând că ceva era-ntr-o gravă neregulă cu unicul lor copil, o lăsau să facă ce vrea, ei depunând o cerere de plecare definitivă din țară; băga groaza-n editura unde lucra; îl iubea cu tot atâta pasiune pe tovarăşul Vasile Volintiru, căruia-i găsea pe zi ce trecea tot mai multe virtuți; dădea pe la noi şi ne informa de mersul divorțurilor lor, aducându-ne totodată mostre din ura ei împotriva capitalismului: ciocolată, cacao, câte-un săpun fin şi, când ura era mai acerbă, câte-un ciorap nylon, câte-un chiloțel, plângându-se de «burghezii» ei de părinți şi de «porcul» de Adolf care, pe lângă una şi-alta, mai şi făcuse cerere de plecare pentru el şi pentru copil. «Nu-l credeam aşa de putred. Face-aşa o porcărie numai ca să mă saboteze pe mine, fiindcă e gelos că eu mă realizez, iar el rămâne-un farmacist şi-atâta tot». «Rămâne ce era şi ce-o să fie-ntotdeauna». «Eu ştiu că tu-l simpatizezi». «Totdeauna mi-a plăcut Adolf: cult, deştept, fin, educat, un bărbat cum şi-ar dori orice femeie». «Un mototol...». E drept că nu suferea comparație cu tovarăşul Volintiru, care scotea flăcări pe nări: negru-măslină, cu nişte ochi de te băgau în boală, înalt şi spătos, «bun de prăsilă», cum zicea Mama, şi care mai era şi-nfipt de nu-i

stătea nimeni împotrivă. Şi, deodată, Ruth a dispărut, n-a mai venit pe la noi vreo şase luni, cred. Am aflat, cu totul întâmplător, că bărbatul, copilul şi părinţii ei plecaseră. Şi-a făcut din nou apariţia. Ruth era veselă şi nu-i mai tăcea gura de-ncântare: fusese cu tovarăşul Volintiru, «soţul meu», într-o misiune-n străinătate, unde-şi lăsase probabil lodenul în schimbul unei superbe haine de antilopă moarată şi moale ca un fund de copil mic. Ne adusese şi nouă nişte «chiloţei» ca spuma, un «parfumel» şi nişte batoane de ciocolată braziliană cu arahide, că-mi lasă gura apă şi-acum, când mi-aduc aminte. «Este-o jale să vezi pe de-o parte o bogăţie de să-ţi taie răsuflarea şi pe de-altă parte să ştii că e-o mizerie...», ne spunea Ruth, în concluzie, despre vizita ei în Occident.

Eu, care nu văzusem niciodată bogăţie de să-ţi taie răsuflarea, o ascultam cu gura căscată şi-nţelegeam perfect ura ei înverşunată faţă de capitalism, căruia-i făcuse mărunta concesie să-i poarte o haină şi chiar să-i mănânce ciocolata, adusă ce-i drept, de ea şi de tovarăşul Volintiru, şi nu trimisă de neamuri. Ruth era din ce în ce mai ocupată la editura unde-avea un program mult mai încărcat decât în învăţământ. Se mai repezea doar din când în când pe la noi. Copil cum eram, am remarcat totuşi că-n relatările ei, Rudy, fiu-său, Adolf, care, aflându-se departe, încetase să mai fie «aşa un şobolan lipsit de orizont», şi părinţii ei, farmaciştii Isacsohn, care-ncetaseră şi dânşii să mai fie «burghezii-mpuţiţi şi mărginiţi» din care nu-i mai scotea la-nceput şi la care Mama o repezea totdeauna, redeveniseră «mami» şi «tati», «oameni aşezaţi şi cumpătaţi», cum de altfel fuseseră totdeauna; deci Rudy, Adolf, mami şi tati îşi recăpătau tot mai mult drepturile în relatările ei, în detrimentul tovarăşului Vasile Volintiru. «Abia avem timp să ne mai vedem, atât suntem de ocupaţi amândoi», spunea Ruth, rezumându-ne viaţa ei conjugală. Vrând să ne vină-n ajutor, o prezentase pe Mama la ea la editură. Mama dăduse probe de traducere din greacă, din latină, din

franceză şi din engleză şi o probă de dactilografie. Toate fuseseră considerate excelente, însă de tradus nu prea aveau ce să-i dea «pentru moment», în schimb aveau nevoie permanent de-o dactilografă «externă», mai ales de calitatea ei. Aşa a ajuns Mama în «circuitul» editorial şi scriitoricesc, putând să se retragă din postul de dactilografă de la «Cauciucul» şi să economisească trei ore pe care le petrecea zilnic în tramvaie, de-acasă la fabrică şi de la fabrică acasă. «Ruth, să-ți dea Dumnezeu sănătate, că mare bine mi-ai făcut!», i-a spus Mama, într-o zi. Ruth, în loc să protesteze şi să-i spună «retrogradă», fiindcă folosea asemenea expresii «înapoiate», citând un personaj atât de desuet ca Dumnezeu, i-a răspuns, spre surprinderea noastră: «Să-mi dea, că am nevoie!...», şi s-a uitat la Mama cu ochii ei frumoşi aproape plini de lacrimi.

Ruth era un tip fizic pe care tristețea-l înfrumuseța, spre deosebire de majoritatea oamenilor. Ochii el, de-o culoare greu de definit, un amestec de-albastru, de verde şi de cenuşiu, cum erau străbătuți de-o undă de-amărăciune cum căpătau o strălucire de cristal şlefuit şi dădeau atâta frumusețe chipului că-i uitai gura de ştiucă plină de dinți albi şi strălucitori dar lungi ca de cal. În momentele-acelea îi înțelegeai pe bărbații care se-ndrăgosteau de ea. Toată făptura ei căpăta ceva pufos, duios şi-ademenitor. «Ruth, ce e cu tine?», a-ntrebat-o Mama, cu vocea ei blândă şi maternă. «Ei, ce să fie? Ai să zici că nu ştiu ce vreau şi că sunt nestatornică, dar nu sunt deloc fericită!». «Ruth, nu-l mai iubeşti pe soțul tău?». «Îl iubesc, dar nu-i ce m-am aşteptat». Ne-am dat seama că-i părea rău că-i «scăpaseră» ultimele cuvinte. «Te roade dorul de copil», i-a spus Mama, ca şi când nici n-ar fi auzit ultima parte a frazei care-l privea pe Volintiru. «Mai ales...», şi Ruth s-a uitat pierdut, cu ochi duioşi de parcă mângâia o siluetă depărtată. «Smarandă, tu ce-ai face-n locul meu?». «Locul unei mame este alături de copilul ei», i-a răspuns Mama pe-un ton generalizator. «Şi cum să fac?», a-ntrebat-o Ruth, cu sufletul la gură, ca

şi când Mama, din gura căreia auzise ceea ce, evident, voia s-audă, ca şi când Mama i-ar fi putut oferi pe loc rezolvarea unei situaţii care nu era deloc simplă. «Asta nu mai ştiu». «Smarandă, tu eşti singurul om sincer cu mine, singurul om care nu se fereşte de mine, singurul om care se uită la mine ca pe vremea când nu eram altceva decât Ruth, fata farmaciştilor Isacsohn. Ce-ai face tu în locul meu?». «Nu este vorba numai despre ce-aş face eu în locul tău, este vorba mai ales despre ce se poate face. În aşa fel ca nimeni să nu iasă prea boţit. Mai întâi, trebuie să discuţi cu soţul tău şi să-i pui lui întrebarea pe care mi-ai pus-o mie». «Exclus!». «Cred că te-nşeli asupra lui». «N-ar fi prima dată că mă-nşel în viaţă», a răspuns Ruth, cu un aer enigmatic. *«Anumite* lucruri cu el nu pot fi discutate, fiindcă nu le poate-nţelege». «Un om care-a trecut prin câte-a trecut el, cred că poate-nţelege că o mamă nu poate trăi fără copilul ei». «Din moment ce-am ales între copil şi el… el consideră capitolul încheiat». «Cât trăim nu putem şti de la-nceput ce e-ncheiat şi ce nu. Crezi că Adolf, cu care n-ai să-mi spui că nu poţi discuta orice, crezi că Adolf n-ar accepta să-ţi trimită copilul?». «Niciodată. Mai bine mi-ar da viaţa decât copilul». «Mai fă un copil». «Ei!». «Când o femeie iubeşte un bărbat simte nevoia să facă un copil cu el, cum de tu nu simţi nevoia asta?».

*

«Tu oare ai simţit pentru mine vreo clipă nevoia asta», o-ntrebă Pavel în gând pe Sânziana şi-nchise ochii. Îi deschise iară spre-a urmări mai bine pe chipul Sânzienei, «filmul» fetei farmaciştilor Isacsohn, Ruth Muşat-Kahn-Volintiru.

*

«La treizeci şi opt de ani?». «Şi la cinzeci, Ruth, ştii ce

cred eu? Cred că pasiunea ta pentru tovarăşul Vasile Volintiru a trecut şi, odată cu ea, şi pasiunea ta pentru „o viață nouă”. Încet-încet, începi să tânjeşti după Ruth, fata farmaciştilor Isacsohn, şi după ce-ar fi putut ea să fie dacă rămânea *neabătut* fata lor». «Deşteaptă eşti tu, Smarandă!», a exclamat Ruth, cu admirație-n glas şi-n ochii ei frumoşi. «Dacă-i aşa, Ruth, sunt sigură, *absolut* sigură, că ai să găseşti soluția», şi Mama s-a uitat fix în ochii ei, iar Ruth şi-a plecat privirea a-ncuviințare. Şi Ruth a găsit într-adevăr singură soluția.

— Ce-a făcut?

— Tu ce crezi?

— Ce să cred? Nu ştiu, că nu mă duce mintea aşa departe. Eu, cum să-ți spun, nu sunt fata farmaciştilor Isacsohn!

— Asta, ce-i drept! Deşi Mama o vedea măcar o dată pe săptămână când trecea să ducă şi să ia material de la editură, Ruth nu i-a spus că avea să fie trimisă-n străinătate pentru nişte achiziții, pentru nişte contracte, cam aşa ceva. Ulterior, am aflat că-şi îndeplinise scrupulos misiunea, că restituise telegrafic Ministerului nişte bani pe care nu-i cheltuise, trimițând în acelaşi timp o listă foarte conştiincioasă a tuturor cheltuielilor făcute, precum şi contractele încheiate, împreună, totodată, cu o scrisoare în care explica de ce nu se mai întorcea în țară. Trimisese o asemenea scrisoare forurilor de care depindea tovarăşul Volintiru, arătând că el era străin de-această hotărâre a ei şi, bine-nțeles, o scrisoare lui, personal. Deşi era evident cât de străin fusese el de-această hotărâre, ponoase trăsese destule. O vreme nu s-a mai auzit nimic despre el. După-aceea, revenind la nivelul dinainte, găsise repede o succesoare pentru Ruth, în persoana unei farmaciste cu care – deşi de origine țărănească farmacista – n-avusese mai mult noroc, căci, la trei ani de la căsătorie, fără să scrie nici o scrisoare de justificare nicăieri, a rămas şi ea «nițel», în Elveția. Dar, mă rog, asta-i altă poveste. La editură, în momentul când

s-a ştiut că Ruth – căreia pân-atunci i se spunea cu un ton de-naltă deferentă, «tovarăşa Volintiru» şi nu se uita să se adauge către persoanele care n-o cunoşteau, «ştiţi, soţia tovarăşului Volintiru», făcându-se şi semn în sus cu mâna şi cu capul, spre a se mima «poziţia» tovarăşului Volintiru – când s-a ştiut că nu se mai întoarce, dintr-odată, Ruth a devenit, printre dinţi şi-ntre patru pân' la şase ochi, «jidoafcă-mpuţită», căreia i se aplicau cristoşii, dumnezeii şi grijaniile ţinute cu-atâta grijă-n guşă pân-atunci; şi fiindcă pe vremea aceea se căutau ţapi ispăşitori în rândul relaţiilor celui fugit – de la mic la mare şi, mai ales, la mic – brusc, Mama, «protejata transfugei», nu mai primise nimic de lucru de la editură. Noroc că Mama-şi făcuse o clientelă de prozatori, care scriau lungi romane despre industrializare şi despre socializarea agriculturii, ceea ce, împreună cu mărţişoarele, cu florile de mătase şi cu felicitările «confecţionate-n cadrul artelor liberale» ne ajutau să supravieţuim.

Mama a cerut totuşi să fie primită de directorul editurii, tovarăşul Truţă, fără să spere nimic de la această-ntrevedere. Mama avea un principiu, pe care mi l-a transmis şi mie, şi anume că adevărul e cea mai bună minciună; în consecinţă, să vorbeşti deschis cu oamenii, să nu-ncerci să prosteşti pe nimeni. Conform acestui principiu şi al celui de-a nu abuza de timpul altuia, Mama i-a ţinut tovarăşului director Truţă cam următorul discurs: «Tovarăşe director, vă rog să-mi acordaţi cinci minute. Mă numesc Smaranda Hangan. Sunt fiică de ţărani declaraţi chiaburi. Acestor ţărani le-au murit doi feciori pe front. Afară de mine, nu mai au pe nimeni în lumea asta. Bărbatul meu, doctorul Gheorghe Hangan, a murit pe frontul de răsărit, lăsându-mă văduvă, cu un copil. Sunt doctor în litere şi-n filozofie. Am fost profesoară de latină şi de greacă. La Reforma învăţământului, catedra mea s-a desfiinţat prin scoaterea latinei din şcoli. Am fost repartizată la nouăzeci de

kilometri de Bucureşti, ca profesoară de dexterităţi. Încercările mele de-a-mi găsi în Bucureşti o slujbă în domeniul intelectual au eşuat din cauza originii mele sociale – fiică de chiaburi, origine agravată de faptul că bărbatul meu a murit pe frontul de Răsărit. Acestea fiind datele, am profitat de faptul că ştiam să bat la maşină şi mi-am găsit un post de dactilografă la uzina „Cauciucul”, unde-am lucrat până acum un an. Drumul casă – uzină, uzină – casă îmi lua minimum trei ore pe zi. Ruth Volintiru, ajunsă şef de redacţie în editura dumneavoastră, s-a gândit la mine, colega ei de bancă din liceu şi colega ei de Facultate. S-a gândit să-mi uşureze viaţa dându-mi să bat la maşină, ca dactilografă externă, pentru editura dumneavoastră, după ce mai întâi am dat probe nu numai de dactilografie ci şi de traducere din greacă, din latină, din engleză şi din franceză. Aceste probe au fost considerate excelente. Cum, „pentru moment” nu era nimic de tradus pentru mine, mi s-a dat să bat la maşină. După trei luni de colaborare cu editura dumneavoastră, am renunţat la postul meu de la uzina „Cauciucul”, fiindcă nu mai puteam face faţă şi-acolo şi la editură. Vreau să vă spun că probele date, scuzaţi-mi lipsa de modestie, erau într-adevăr excelente şi nu declarate astfel doar de dragul tovarăşei Volintiru». «Fostei tovarăşe…», zisese directorul zâmbind. «*Fostei tovarăşe*», reluase Mama. «Îmi dau perfect seama că dacă nu m-aş fi bucurat de sprijinul ei, oricât de bune-ar fi fost probele mele, editura dumneavoastră nu mi-ar fi dat de lucru. În tot acest an, de când lucrez pentru editura dumneavoastră, am primit mereu elogii pentru munca mea. Ruth Volintiru pleacă-n străinătate, iar tovarăşa Zamfir, succesoarea ei, întrerupe colaborarea cu mine brusc, în chip de represalii în contumacie faţă de Ruth Volintiru. O bună vorbă românească ar zice „unde dai şi unde crapă”. Mi s-a dat a-nţelege că această-ntrerupere se datoreşte unui ordin „de sus”. Am venit la dumneavoastră ca să văd cât de importantă sunt eu şi cât

de „de sus” vine mazilirea mea. În zilele noastre, când se spune „de sus”, se spune cu un ton care te face să-nțelegi că ai de-a face cu-o imanență, cu-o forță implacabilă şi obscură cu care tu, biet muritor, nu poți comunica. Am venit la dumneavoastră ca să aflu dacă faceți parte din această imanență». «De fapt, ce vreți dumneavoastră de la mine?», o-ntrebase directorul, pe-un ton bănuitor, în timp ce se ridica-n picioare. Înțelegând că-ntrevederea s-a sfârşit, uitându-se la ceas, Mama i-a spus: «Cele cinci minute abia acum se sfârşesc, tovarăşe director. Ce vreau eu de la dumneavoastră? Bucata de pâine căpătată cu ajutorul „fostei tovarăşe” Volintiru şi pierdută cu ajutorul actualei tovarăşe Zamfir: dacă puteți şi mai ales dacă vreți, vă rog să-mi dați înapoi această bucată de pâine». «Ştiți, noi nu putem da pâine la toată lumea, şi sunt şi-atâtea considerente... e greu să dai pâine la toată lumea», a zis directorul. «Tovarăşe director, un evreu n-ar fi spus asta niciodată altui evreu. Vă mulțumesc, bună ziua!». Şi Mama a plecat brusc, spre a nu depăşi cele cinci minute răpite din timpul unui director. Care nu ne-a fost mirarea când, peste o lună de la această-ntrevedere, tovarăşa Zamfir a chemat-o pe Mama să-i dea din nou de lucru, tratând-o ca pe-un ou moale, scuzându-se pentru că ea fusese executantul «greşelii» care se făcuse «căci, ştiți, se mai fac şi greşeli». Mama şi-a dat seama că de la director i se trăgea tot binele, dar nu-nțelegea atitudinea spăşită, «remuşcată», a tovarăşei Zamfir şi tonul ei de-o deferență unsuroasă. O redactoare i-a suflat că directorul dăduse a-nțelege că Mama avea pe cineva «sus». Mama izbucnise-n râs: «Doctor în litere şi-n filosofie *„magna cum laude”* şi trebuie să am pe cineva „sus” ca să pot bate la maşină...?!», dar redactoarea nu fusese convinsă de absența cuiva «sus» în viața Mamei şi crezuse că Mama juca doar teatru, spre derutare. Fără să se mai anunțe prin secretară, Mama a bătut la uşa directorului şi i-a spus «Vă mulțumesc!». «*Eu* vă mulțumesc», i-a spus el sărutându-i mâna şi conducând-o până la ieşire. Un an,

Ruth n-a dat niciun semn de viață. După un an, am primit o lungă scrisoare de la ea, din Canada, şi-un pachet de Crăciun cu două pulovere, cu două fuste de tergal, cu cafea, ciocolată, cacao, ceai şi săpunuri. «De la mine puțin, de la Dumnezeu mult», spunea ea în legătură cu darurile trimise.

Trebuie să ştii că pe vremea-aceea fustele de tergal plisate erau culmea eleganței. Ne povestea toate-avatarurile ei: se-mpăcase cu Adolf, îşi găsise slujbă; Rudy, «să fie sănătos», învăța foarte bine, părinții ei rămăseseră-n Israel, unde-şi deschiseseră farmacie. «Vă sărut şi vă doresc bine cât îmi doresc şi mie şi, dacă nu te-ncurcă, dragă Smarandă, mare bucurie mi-ai face să-mi scrii», aşa încheia Ruth scrisoarea.

Mişcată de fidelitatea cu care Ruth ne scria, ținându-ne la curent cu-ntâmplările mici şi mari ale existenței ei, neuitând niciun Crăciun fără un pachet cât de mic, Mama i-a scris toată viața. De trei ori s-a dus în Israel să-şi vadă părinții, de trei ori a trecut Ruth să ne vadă şi pe noi. Era-ngrijită, cochetă, plină de bijuterii, dar nu mai avea nimic din exuberanța şi din veselia de-altădată.

Mama, cu toată viața ei de lipsuri şi de muncă, în care din douăzeci şi patru de ore cât are ziua nu cred că dormea cinci, părea cu cel puțin zece ani mai tânără decât Ruth. Ultima dată a fost în țară în luna când a murit Mama. Părinții-i muriseră, Adolf murise, Rudy – cu nevasta şi cu copiii lui, nevastă canadiană şi copii canadieni.

«Smarandă, în Canada nimic nu e ca *la noi. La noi,* copiii merg la părinți şi părinții la copii oricând, nu doar la sărbători, cu invitație. Atât sunt de singură şi fără niciun rost. Stau de-o viață aici şi n-am o singură prietenă ca tine la care să-mi descarc sufletul. Şi la o prietenă, aici tot cu invitație te duci, nu ca la noi. Noroc că-i o comunitate românească destul de mare la Montreal. De când am îmbătrânit şi nu mai am ce face cu timpul, mă duc în fiecare duminică la biserica

românească, mai schimb şi eu o vorbă. Când mă gândesc la viața mea, una peste alta mi se pare totul o păcăleală».

Când am condus-o ultima oară pe Ruth la aeroport, sărutându-se, la despărțire, şi ea şi Mama, au izbucnit în plâns. «Măcar de ne-am mai vedea, Smarandă», şi nu s-au mai văzut. Scrisoarea prin care eu o anunțam pe Ruth de moartea Mamei cred c-a făcut cruce pe drum cu cea prin care-mi anunța Rudy moartea maică-sii, Ruth. Au murit la două zile una de alta. «Mamă, ce prețuieşti tu la Ruth, că mie mi se pare foarte superficială?». «Prețuiesc ceea ce trebuie să prețuieşti la un om: ce are bun. Mai întâi nu e superficială: este o fire exaltată, lucru rar la ovrei, care sunt oameni foarte cumpătați. Multă lume a suspectat-o de ipocrizie, iar tu o suspectezi de superficialitate. E numai exaltată, victimă a propriei firi». «Şi exaltarea asta cum o tolerezi, tu, un monument de echilibru?». «O tolerez, fiindcă e compensată de-o iubire adevărată, pe care Ruth o are pentru mine de când ne ştim. De data asta, Ruth este fiica rasei sale: are vocația prieteniei».

*

— Pavele, de cinci ani n-am mai vorbit amândoi, iar acum mi-e şi ruşine de cât am sporovăit. Îți spun atâtea lucruri care n-au de ce să te intereseze. Când îți povesteşti viața nu faci însă o selecție artistică, selecția personajelor şi-a momentelor-cheie, cum face, sau cum trebuie să facă, un romancier când povesteşte o existență. Nu disciplinezi evocarea. Îți spui şi tu viața…

— Nu trebuie să disciplinezi nimic; toate-ntâmplările şi toate personajele pe care memoria le scoate la suprafață când ne povestim viața, toate au un tâlc. Prin fața mea, de când te-ascult, au trecut fapte şi oameni care la vremea lor au însemnat ceva pentru tine, a trecut deci o parte din tine, partea din noi pe care *ne-o* fac alții. A trecut prin fața mea o epocă pe care eram prea mic ca s-o-nțeleg.

— Nici eu nu sunt ceea ce se cheamă un «mare martor» al acelei epoci. Sunt un martor minor şi nu numai din cauza vârstei pe care-o aveam, ci pentru că n-aveam acces decât la evenimentele omului de rând. Sunt deci un martor minor al unei epoci majore şi grave.

— Uneori un amănunt dezvăluit de-un martor minor luminează un proces mai mult decât toți «martorii» la un loc. Aveai acces doar la evenimentele omului de rând. Cred că-ntr-un proces istoric – cel mai important este omul de rând. El suportă istoria. Lui i se reproşează că n-o înțelege – când ea este de neînțeles; şi tot lui i se explică apoi că avea dreptate să n-o înțeleagă «atunci» – când ea se petrecea. Este ciudat cum fiecare moment istoric se crede absolut şi infailibil, cum crede că trebuie să anihileze tot ce-a fost înainte şi cum crede că viitorul nu poate fi altceva decât transformarea sa, a momentului dat, într-un *perpetuam mobile.*

— Pentru că de multe ori cei care au acces la eveniment, de pe altă poziție decât a omului de rând, se auto-absolutizează: nu pot concepe realitatea în afara propriei concepții, şi-n loc să se adapteze ei la realitate, «adaptează» realitatea după ei. Şi omul de rând are tendința să absolutizeze momentul istoric. Imaginația lui, de fapt, nu poate concepe viitorul. Pentru omul care-n ’50-’53 umbla-n loden, lodenul era haina pe care imaginația lui n-o mai putea dezbrăca. Imaginația lui nu concepea că peste douăzeci-douăzeci şi ceva de ani aveau s-apară «buticile», că lumea avea să aibă de mâncare atât încât să-şi permită să țină câini cu *pedigree,* că avea să-şi poată permite lucruri care să depăşească necesarul, că-n locul guvernantei «abolite», avea să apară profesorul de limbi străine, meditatorul. Eu una trebuie să-ți spun că nu-mi puteam imagina aceste lucruri. Imaginația omului – deşi fără limite, psihologic vorbind – este limitată istoric. Omul se lasă copleşit de moment. Foarte explicabil: într-o viață limitată în timp, gândul la limite este permanent. Privim deci acea față pe care viața ne-o prezintă la un

moment dat.

— Iar tu-mi prezinți fețele pe care ți le-a arătat viața la anumite momente, cu acele ființe care făceau parte din ele. Să ştii că nu l-am uitat pe Mario Sidalgo. «Pentru mine, până la Mario Sidalgo, ovrei era...». Cine mai era?

— Ovrei erau şi Berta, Sandu şi Marcel Haimovici, de la etajul I, din casa noastră din Cercului. Sandu făcuse liceul comercial şi-apoi preluase prăvălia lui taică-său, «şepci, pălării, umbrele şi uniforme şcolare», de pe Şelari. Berta învățase la Notre-Dame, apoi se-apucase de meseria maică-sii: pălării, bascuri, «paruri», corsete, într-o prăvălioară cochetă, uşă-n uşă cu prăvălia lui Sandu. Bătrânii Haimovici, părinții lui Sandu, se-aveau bine cu toți vecinii de prăvălie, dar mai ales cu Herşcovicii, părinții Bertei, cu care erau în vizită, cu care petreceau sărbătorile, cu care mergeau la iarbă verde, Haimovicii simțindu-se foarte onorați de prietenia familiei Herşcovici, fiindcă madam Herşcovici era ovreică spaniolă, dintr-un neam nobil, silită de lipsa de zestre să se mezalieze cu Herşcovici, evreu galițian.

Degeaba te uiți tu aşa, Pavele; habar n-ai ce-nseamnă asta. Asta ar veni cum pe vremuri o fată de grof, o grofiță, ar fi luat un moroşan de-al vostru. Amândouă familiile nutreau în secret speranța că, ajunşi mari, copiii, Sandu şi Berta, pe numele ei adevărat Adalberta, să se placă, ceea ce, întâmplându-se, Sandu şi Berta se căsătoriseră foarte tineri, şi-l aduseseră pe lume pe Marcel. Sandu şi Berta alcătuiau cuplul tip al evreilor de mijloc. El, blonduț, grăsuliu, cu turu' cam în vine, simpatic şi binevoitor, «cu geanta plină de bancuri», cum zicea Mama, cu talent de-a face bani din piatră-seacă, devotat familiei, ca orice adevărat soț evreu.

— Există şi alții, care nu sunt «adevărați»?

— Cum să nu! Eu nu credeam – până la Cora Breck, colega mea de laborator, pe care-o bătea bărbatul, iar când s-au despărțit i-a oprit nu numai toate lucrurile de zestre de la părinții ei, dar şi rochiile şi pantofii şi ciorapii;

şi ca să plătească pensia alimentară a copilului, de trei ori a trebuit să-l dea-n judecată.

— Bun băiat!

— Grija lui Sandu era s-o ştie pe Berta mulţumită. «Mamă, ce-ai mai vrea tu?», era-ntrebarea pe care nu obosea să i-o pună de câteva ori pe zi. «Mamă, cred c-ar fi cazul să mergi din nou la coafor. Lasă că spăl eu vasele ca să nu-ţi strici unghiile... Să ne interesăm de-o broşă, că pe-asta prea ai purtat-o». Să nu-ţi închipui că broşa pe care «prea» o purtase era vreuna de la «tinichigerie», cum zice fie-mea a mare, era măcar cu câteva brilenţele. Berta era aproape cu un cap mai înaltă decât Sandu, avea nas cârn şi destul de borcănat, buze cărnoase şi răsfrânte şi-un fel de gârbiţă sub bărbie, ceea ce-o făcea să pară fără gât – moştenire din ramura galiţiană a familiei – obligând-o să poarte decolteuri *en cœur,* încât i se vedea tot timpul câte-o dantelă fină de la furou sau de la sutienul care-adăpostea doi sâni generoşi. Avea talia subţire şi şoldurile prea sus şi prea proeminente, picioare frumoase, cu-o linie tihnită, încălţate în cei mai frumoşi ciorapi şi-n cei mai frumoşi pantofi pe care i-am văzut eu vreodată. Berta umbla totdeauna ca scoasă din cutie. Coafată, manichiurată, masată, fardată, îmbrăcată impecabil, purtându-şi haina de astrahan şi haina de *petit-gris* în timp ce Ruth umbla-n loden şi-şi ţinea blănurile la naftalină. «Nu le-am furat de la nimeni, am muncit pe ele», spunea Berta, mergând ţanţoş şi mângâindu-şi hainele cu degetele ei frumoase şi pline de inele.

În casă, Haimovicii aveau mobile moderne, solide, covoare persane, argintărie, o «natură moartă» în sufragerie, un nud în dormitor – care nu era pictură de gang – o bibliotecă de cel puţin trei mii de cărţi, majoritatea romane. O parte a bibliotecii, poeţii şi biografiile de mari muzicieni, reprezentau gustul lui Marcel. Argintăria, un covor de rugăciune de Kechan, precum şi un superb sfeşnic ritual, de argint, cu şapte braţe, reprezentau elementele spaniole aduse de puţina

zestre a doamnei Herşcovici. Singurul element spaniol moştenit de Berta în propria făptură erau ochii aproape negri, plini de visarea unui întreg orient feminin al cărui singur element de exprimare, mii de ani, fusese doar privirea. În schimb, Marcel părea ieşit doar din ramura spaniolă a familiei. Semăna leit cu bunică-sa, doamna Herşcovici, înalt, subţire, cu o figură prelungă, distinsă şi distantă, un portret ieşit din penelul lui El Greco. De mic îi plăcuse să cânte la pian. La sugestia bunicii spaniole, de la-nceput Marcel avusese, pe etape, cei mai buni profesori de pian din Bucureşti. Era momentul ca din neamuri şi neamuri de negustori să răsară un intelectual şi anume un mare artist.

— Marcel Haimovici, pianistul american, el e?

— Chiar el! Aşa cum în faţa lui Sandu nimic nu era prea bun şi prea frumos pentru Berta şi-aşa cum Berta nu făcea decât ce ştia că-i place lui Sandu, aşa nu ştiau amândoi ce să facă pentru copil, «ca să aibă fericire, linişte şi ca să poată studia». În timpul cât exersa Marcel la pian, nimeni nu sufla-n casă. «Ştiţi cum e la noi, fetelor!», ne spunea-ntr-o zi Berta – fetele fiind Marilena, Mama şi cu mine. «Ştiţi cum e la noi? O familie are, să zicem, cu mic-cu mare, douăzeci de inşi. Ăştia muncesc din zori şi până-n noapte, care cu un mic gheşeft, care cu-o mică negustorie, care cu-o mică slujbă, păcălesc, sunt păcăliţi, umblă prost îmbrăcaţi, îşi iau de la gură, şi pentru ce? Pentru ca unul dintre ei, ce-a dat mai bun neamul lor, să poată să gândească fără griji şi să se facă rabin».

Sandu şi Berta n-aveau nevoie să-şi ia de la gură pentru ca Marcel s-ajungă pianist, dar pentru asta munceau din zori şi până-n noapte şi dac-ar fi fost nevoie ar fi muncit şi noaptea, şi-ar fi luat de la gură, ar fi mers în zdrenţe, ei care puneau atâta preţ pe haine, ca pe-un element social esenţial, numai ca băiatul lor s-ajungă ce credeau că merita s-ajungă şi mai ales ce-şi puseseră ei în gând să-l facă s-ajungă. Evlavia lor – mici negustori din

neam în neam, oameni atât de legați de sfera materială – evlavia lor față de talent, acest element de sublimare spirituală, era impresionantă. Desăvârşirea intelectuală a lui Marcel era scopul vieții lor: Mama-i dădea lecții de engleză, de franceză, de latină şi de greacă, ultimele două pentru că Mama le spusese că un învățământ cu adevărat umanist, cel puțin de tip european, nu putea ignora sursele culturii europene. La câteva zile după ce ne mutasem în Cercului, Mama s-a oprit din bătut la maşină ca s-audă mai bine sunetele unei «poloneze» de Chopin, care-ajungeau în surdină de undeva de pe-aproape. «Ce frumos cântă». A doua zi, întorcându-se de la slujbă, Mama s-a-ntâlnit pe scară cu Berta şi cu Sandu. «Bună ziua», a zis Mama. «Doamnă, la dumneavoastră-n casă se cântă la pian?», i s-a adresat ea Bertei. «V-a deranjat cumva?», a-ntrebat Berta îngrijorată. «O, nu! V-aş ruga un singur lucru: cât mai e cald, când cântă cine cântă, să lase fereastra deschisă s-auzim şi noi, eu şi cu fetița mea». Chipul soților Haimovici s-a luminat şi noi am fost «adoptate» din clipa aceea. Cineva care prețuia ce făcea Marcel nu putea fi decât om sensibil şi cu educație. Ceea ce-i impresionase de-asemenea profund în favoarea noastră pe Sandu şi pe Berta, cuplu care ca-ntreaga lor rasă, minoritară şi-mprăştiată-n toate colțurile lumii, punea preț pe celula inițială a solidarității – familia – era faptul, considerat pe drept o mare nefericire, că Mama era văduvă cu un copil.

«Mamă, de ce crezi tu că ne simpatizează pe noi atât de mult Berta şi cu Sandu?». «Pentru că sunt rasă veche care se pricepe la calitate. Din câteva vorbe ştiu să cântărească omul şi să-ți spună câte parale face. Ei ştiu să prețuiască plăcerile materiale şi comoditățile vieții la fel de bine ca şi plăcerile spirituale. Apreciază o masă bună oferită de cineva, dar şi mai mult conversația unui om, înțelegând prin asta ceea ce vorba reuşeşte să redea din mintea şi din sufletul unui om. La paritate de condiție social-materială, evreul trăieşte, ştie să trăiască mai bine

decât românul. În casa unui negustor român n-ai să vezi bibliotecă, dar Sandu şi Berta au bibliotecă, iar Berta se uită măcar o dată pe zi-n *Larousse* ca să afle tot ce nu ştie».

Mama era consultantul «ştiinţific» permanent al Bertei. Nimic nu făcea, nimic nu cumpăra Berta fără s-o-ntrebe pe Mama. Aşa a ajuns casa Bertei plină de cele mai frumoase mobile stil, de «cele mai» orientale covoare, caseta ei de bijuterii plină de piese de valoare istorică, pereţii plini de Matei Şerban şi de alţii ca el, care, consideraţi decadenţi în anii aceia, vindeau pe nimic ca să-şi ţină zilele. La toate sărbătorile ne invitau la masă, mândrindu-se cu Mama, «prietena noastră», care făcea o profundă impresie asupra comunităţii; până şi-asupra doamnei Herşcovici: ea ne făcea pe Mama, şi, scuză-mă că mă laud, şi pe mine «frumoase şi distinse ca nişte spaniole». În ajunul câte unui examen, când Marcel făcea ultima repetiţie, Mama cu mine – şi, uneori, şi cu Marilena – îl ascultam stând în fotolii, emoţionate, alături de Berta, de Sandu şi de bunica lui spaniolă. Berta şi cu Sandu erau de două ori emoţionaţi: mai întâi, fiindcă Marcel cânta, în al doilea rând, pentru că aşteptau verdictul Mamei, care pentru ei era mai important decât ce-ar fi spus tot Conservatorul la un loc. Când ne-a cântat o dată Marcel *Imperialul,* ultimul acord se stinsese demult, iar Mama rămăsese nemişcată în fotoliu. Marcel s-a uitat întrebător la ea, iar Berta a-ntrebat-o neliniştită: «Ce zici?». «Când ai să fii celebru, Marcele, am să mă pot lăuda c-am avut privilegiul să fiu auditorul tău privat: „Eu l-am auzit la el acasă pe marele Marcel Haimovici, când era doar Haimovici Marcel, student la Conservator, şi-am ştiut de-atunci că este un mare artist”. Mă simt astăzi cum cred că se simţea Ludovic al II-lea al Bavariei când se cânta Wagner doar pentru el, într-o Operă goală. Îţi mulţumesc din suflet pentru înălţarea estetică pe care-o trăiesc când te-ascult. Să ai parte să faci cât mai mulţi oameni fericiţi». Şi urarea Mamei s-a-mplinit. Nu este colţ

al lumii unde lumina acestui talent excepțional să nu fi ajuns. Într-un turneu, s-a-nsurat cu-o americancă, o mare cântăreață de *negro spirituals.* În ’60, Sandu şi cu Berta s-au dus definitiv la «copil». Am un vraf de cărți poştale ilustrate pe care ni le trimitea şi pe care mi le trimite şi-acum mie Marcel din toată lumea. În culmea gloriei, găsea câteva momente în care să-şi aducă aminte de modestele lui auditoare private din Cercului, care-l ascultau cu evlavie şi cu iubire. Berta şi cu Sandu ne scriau scrisori care, pe de-o parte, debordau de mândrie pentru succesele lui Marcel, pe de altă parte, se lamentau pe urmele unui trecut modest şi paşnic când duseseră o viață cu adevărat tihnită în micul nostru falanster din Cercului, între prieteni adevărați. În anul când a murit Mama, i-au trimis o invitație şi bani de drum la bancă. I-a sosit paşaportul la două săptămâni după moarte. Anul ăsta a murit mai întâi Berta, iar la două luni după ea, şi Sandu. N-a putut trăi fără ea. Marcel le-a ridicat un monument superb aici în cimitir, unde ar fi vrut ei de fapt să odihnească. M-a invitat la concertele lui şi la dezvelirea monumentului: «În amintirea minunaților mei părinți Sandu şi Berta Haimovici». Apoi, ne-am dus la Belu fiindcă a vrut să pună o jerbă de flori pe mormântul Mamei. «În amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front, 1907-1942», iar dedesubt, «Smaranda Hangan, 1912-1974». Înainte de-a pleca de la mormânt, Marcel şi-a trecut degetele peste numele Mamei. «Smaranda Hangan, cel mai demn şi mai exemplar om pe care l-am cunoscut».

Ochii lui cenuşii, coborâți din El Greco, petreceau la orizont un şir de nori alburii ce se mişcau încet, ca un convoi de umbre obosite de-atâta umblet prin lume şi prin timp.

*

— Am ajuns la Mario Sidalgo. De fapt, ne-am întors la

el. Mario Sidalgo, după cum ai înțeles, s-a-ndrăgostit de Mama de la prima vedere. Venea-n fiecare zi-n vastul nostru apartament de treişpe metri mansardați, distribuiți în două-ncăperi, «stil Bieder-sicriu-meier», sau «coşciug», vorba Marilenei. Atâtea flori câte-a văzut într-un an casa din Cercului cred că nu văzuse de când era ea pe lume, iar eu atâtea bunătăți – sigur niciodată. «Nu pot să primesc atâtea daruri, Mario», îi spunea Mama. «Pentru mine, cea mai mare bucurie este să-ți fac daruri, mă simt ca şi când aş aduce ofrande unui zeu de neînduplecat». Subiectul lor preferat de discuție era cultura: literatură, plastică, muzică. Vorbeau nestingheriți în fața mea, a Marilenei, a lui nenea Daniel, care venea destul de des pe la noi şi care se retrăgea repede când îl găsea pe Mario, gândindu-se să nu fie inoportun. În conversațiile lor, se făceau aluzii la trecutul mai depărtat, mai apropiat, şi la prezent. Fără ca Mario Sidalgo să ne fi povestit viața lui şi-a familiei lui cum ți-o povestesc eu ție pe-a mea, am înțeles că se căsătorise cu nevastă-sa, Rachela, o ființă plină de calități, nu numai din plăcere, ci fiindcă această căsătorie reprezentase alianța între două familii evreieşti de vază, între familia Sidalgo, vechi neam de bancheri spanioli, cu-ncrengături în toată lumea, şi familia Bernstein, familie galițiană de veche tradiție intelectuală, care dăduse rabini, matematicieni, fizicieni, medici de renume, neam la fel de vestit în ramura galițiană, ca neamul Sidalgo în cea spaniolă. Căsătoriile între ritul sefard şi cel askenazit erau considerate de spanioli o mezalianță mai mare chiar decât căsătoriile cu creştinii. Anul căsătoriei lui Mario şi-a Rachelei fusese un an de răscruce pentru întreaga lor rasă şi pentru omenire: anul 1939. Comunitatea, pentru exterior şi mai ales pentru ea însăşi, trebuia să se-arate unită. Unitatea aceasta avea nevoie nu de vorbe, ci de exemple, prin faptă. Căsătoria tânărului Sidalgo cu tânăra Bernstein făcea parte dintre aceste exemple programatice. Sidalgo-tatăl, *don* Enrique – cum îi spunea

familia şi tot *high-life*-ul – bancher, om cu simțul situației, se lăsase uşor convins de rabinul sefard de necesitatea acestei căsătorii. Cel mai greu de convins era *doña* Clara, soția lui *don* Enrique, vestită pentru frumusețea ei care, spuneau gurile-rele, fusese înaintea căsătoriei cu *don* Enrique, omagiată de doi regi. După ce ascultase pledoaria soțului ei, în favoarea acelei mezalianțe, îşi pusese evantaiul pe masă şi rostise, pe-un ton de amară constatare: «În ce hal a ajuns omenirea, dacă trebuie să coborâm în mahala să ne luăm partenerii de viață, de dragul unității!». Până la urmă, acceptase această căsătorie, neîncetând însă nicio clipă să se poarte ca o regină în exil, deci de nu-i puteai ajunge nici cu prăjina la nas. Rachela, fiica doctorului şi-a doctoriței Bernstein, doctoriță ea însăşi, energică şi-ntreprinzătoare, luase cu nădejde-n mână frâul casei şi, ca orice soție evreică, începuse prin a-şi îndeplini datoria față de specie şi față de neam: făcuse la iuțeală două fete, amândouă frumoase, una de-un brun diavolesc, părând străină de orice participare a familiei Bernstein, alta având trăsăturile distante, statuare, ale familiei Sidalgo, dar coloritul Bernsteinilor: piele albă, ochi albaştri, păr blond, care-i îndulcea aspectul statuar, ducându-te cu gândul mai mult spre pictura impresionistă. Cele două frumuseți de nepoate înmuiaseră inima *doñei* Clara, consolând-o de mezalianța făcută de unicul ei fiu, dar lăsând-o la fel de-mpietrită în privința instrumentului mezalianței, noră-sa, Rachela, care, ce-i drept, nu-şi dădea nicio osteneală să-i fie soacrei pe plac şi nici chiar propriului bărbat. Rachela avea câteva jaloane-n viață: copiii, profesia şi, mai presus de orice, plăcerea. Sâmbăta şi duminica nu accepta să şi-o petreacă altfel decât la munte sau la vreun tămbălău cu dans, în timp ce Mario ar fi-nțeles ca, după hărțuiala unei săptămâni, momentele de răgaz să le petreacă-n sânul familiei. După ce noutatea amorului conjugal se mai ofilise, Rachela nu se dădea-n lături de la aventuri erotice, considerând amorul tinerețe şi înnoire a

sufletului şi-a trupului şi nefăcând cine-ştie-ce eforturi de discreţie pentru acoperirea efectelor acestei etici. Mario se-arătase foarte indulgent faţă de firea ei, ţinând seamă că, deşi se plăcuseră şi nu se căsătoriseră-mpotriva voinţei lor, niciunul nu-l alesese pe celălalt. Toată lumea ştia că nu are cui să reproşeze această căsătorie impusă de-o conjunctură istorică. «Numai lui Hitler i-o pot reproşa, *éste hijo de puta»,* zisese-ntr-o zi *doña* Clara, excedată de purtările noră-sii. Deşi nu-i făcea nicio plăcere să se-amestece-n vreun fel în menajul lui fiu-său, într-o zi, totuşi, nu putuse răbda să nu-i atragă atenţia, foarte politicos, noră-sii, că se cam întrecea cu gluma.

«Dumneta vorbeşti, *doña* Clara? Ai uitat de ăia doi regi? S-au schimbat vremurile: de unde să găsesc eu regi? Acum, dacă m-am măritat şi *v-am* mezaliat, să-mi pun cenuşă-n cap, sau să trec la creştinism şi să mă călugăresc?». Şi făcându-i golăneşte semn de rămas-bun cu mâna, Rachela-şi luase de fapt adio de la soacră-sa care, îndată ce-şi revenise din şoc, luase hotărârea să nu-şi mai vadă nora-n veci de veci, spre lipsa totală de regret a acesteia. Tocmai când Mario o anunţase că vrea să divorţeze, considerând că se umpluse paharul, se naţionalizaseră şi laboratoarele medicale, deci şi cel al doctorilor Bernstein, lovitură mult mai grea pentru Rachela decât ameninţarea cu divorţul. Primise vestea dată de Mario ca pe cea mai banală ştire. «Crezi că mult îmi pasă de-un căcat de divorţ? Praf m-ai făcut, ce să spun! Mie-mi pasă că ne-au luat ăştia laboratorul. Să ştii că eu plec. Eu cu un salariu chior nu pot trai». Mario se mutase la părinţii lui, iar Rachela, împreună cu părinţii ei, depusese actele de plecare, spunându-i lui Mario că dacă nu-i dădea fetele nu admitea să divorţeze şi pe deasupra avea să-i facă nişte zile de-avea s-o roage să ia fetele şi să se ducă şi la mama-dracului numai să scape de ea. Ştiind-o-n stare să se ţină de cuvânt, şi-n bine şi-n rău, Mario-i dăduse consimţământul să ia fetele.

«Îţi lăsăm moştenire şi partea noastră de construire a

socialismului», îi spusese Rachela lui Mario la despărțire, la aeroport. Când l-am cunoscut noi pe Mario, nevasta şi fetele-i erau plecate de-un an. Mario voia să se-nsoare cu Mama şi să plecăm din țară. Considerând că eram destul de mare ca să-nțeleg o discuție de principiu şi neavând secrete față de mine, Mama nu s-a sfiit să vorbească deschis cu Mario despre-acest proiect pe care ea de la-nceput îl respinsese. «Ce pierzi, Smarandă? Maşina de scris? Ți-e teamă că *dincolo* n-ai să poți avea o situație atât de strălucită ca aici: doctor în litere şi-n filosofie n-ai să reuşeşti performanța de-a găsi un post de dactilografă? Sau poate n-ai să mai găseşti un apartament atât de confortabil ca ăsta din Cercului, stil „Bieder-sicriu-meier”? Părinții...?! Părinții, sărmanii, firesc e să moară înaintea copiilor. La anii care vor urma după ce ei n-au să mai fie nu te gândeşti? La Sânziana nu te gândeşti? Nu crezi că e preferabil să trăiască-ntr-un loc cu un nivel economic mult mai ridicat decât cel de-aici? Pe bieții tăi părinți, în Bărăgan unde sunt dislocați, i-ai putea ajuta mai mult de-acolo decât îi ajuți de-aici. Eu să ştii că mă fac *forte* să-i scot şi pe ei dacă vrei». La ultima frază a lui Mărio, Mama a izbucnit în râs. «Ce copil eşti, Mario! Țăran român emigrant! Mă gândesc ce ochi ar holba amândoi, săracii, când ar auzi aşa ceva! Transilvănenii emigrau doar de răul împăratului şi toți cu gând să se-ntoarcă aşa cum au şi făcut cei mai mulți. Pe la noi, unde nu era şi persecuție națională, oamenii n-au plecat niciodată. Au stat în bordeie, cu băşică de porc în loc de geam, dar n-au plecat. Au venit fanarioții, simbriaşi oarecare ai înaltei Porți, care la noi erau toți principi şi se trăgeau direct din împărații bizantini şi din coapsa lui Jupiter, şi „blânzi şi buni”, iubitori de popor străin şi puşi pe căpătuială, numai sufletul îl mai lăsau în rumân. Şi s-au mai băjenit oamenii, s-au mai răsculat – dar n-au plecat. Țăranul e legat de pământ». «Pe ei de ce nu-i întrebi ce cred?». «Nu vreau să-şi reproşeze că pentru ei refuz să fiu iar femeie măritată, cu cruce de voinic la

casă, cum zicem noi. De câte ori m-ar vedea ar spune oftând: „De dragul nostru n-ai plecat cu domnul care te-a cerut şi rugineşti pe lângă noi în loc să fi fost cocoană”. Nu le spun fiindcă sunt şi-aşa destul de amărâți ca să mai aibă şi-un motiv de auto-învinuire. Pentru ei dac-aş pleca aş fi ca şi moartă». «Îți repet, că mai mult i-ai ajuta de-acolo decât de-aici». «Material, aşa e. Dar ei au nevoie de mine-aici; pentru ei altă durere mai mare decât să mă ştie că vreau să plec n-ar fi. Mario, e foarte greu să-ți închipui ce-nseamnă *locul* pentru omul care o viață, el şi tot neamul lui cel adormit, nu s-a uitat decât pe cer şi-n pământ. Cine n-a dat cu sapa-n brazdă nu poate-nțelege. Dac-ai rămâne aici, m-aş mărita cu tine, deşi părinții tăi ar considera că faci o mezalianță mai gravă chiar decât prima. Uiți cum ți-a spus mama ta când puseseşi ochii, mai demult, pe-o prințesă Brâncoveanu: «Când Dumnezeu te-a binecuvântat să faci parte din *neamul ales* n-ai voie să nesocoteşti darul Său nepreţuit şi să te-amesteci». La noi, un proverb zice să-ți iei petic din gunoiul tău. Părinții mei, țărani, care-abia ştiu să scrie şi să citească, s-ar bucura să mă mărit cu cineva de prin partea locului nostru, cu om cunoscut, însă n-ar avea nimic împotrivă să mă mărit cu tine. Ei n-au idei nici de rasă, nici de clasă, deşi sunt declarați elemente primejdioase şi ținuți în rezervație. Consideră că tot ce se-ntâmplă face parte din soarta lor. Mi-aduc aminte o convorbire a lui Malraux cu doi deținuți dintr-un lagăr de concentrare – ei fiind printre cei câțiva supraviețuitori din lagărul acela. Unul era preot. Malraux îl întreabă ce concluzii trage despre om, el care-a vegheat atâția oameni pe patul morții, care-a ascultat atâtea spovedanii: *„Il n'y a pas de grands hommes”,* răspunde preotul. O frază scurtă şi simplă care-nfățişează omul la adevăratele lui dimensiuni, frază care exprimă starea întregii umanități: imperfecțiunea. Pe-al doilea, Malraux îl întreabă care-a fost secretul lor, al celor câțiva supraviețuitori, de-a scăpa cu viață din lagărul acela, mai crâncen decât toate

celelalte. „Secretul? Secretul de-a fi considerat lagărul parte a destinului nostru. Cine-avea permanent sentimentul revoltei față de nedreptatea care ni se făcea şi nu accepta această nedreptate ca făcând parte din destinul său individual a murit”». «Bine, dar ăsta e defetism curat!», a zis Mario. «Aşa crezi? Nu e defetism, e psihologia omului care, neavând de-ales, se-ncăpățânează, totuşi, să trăiască». «Smarandă, pe măsură ce stau de vorbă cu tine, îmi dau seama de implicațiile ancestrale din *Miorița,* acest rezumat al psihologiei românului. Resemnarea în fața destinului. Când am citit prima oară *Miorița,* m-a cuprins un sentiment de revoltă: deşi avertizat de complotul celor doi baci, baciul moldovean aşteaptă cu mâinile-ncrucişate să fie omorât şi nu găseşte altceva mai bun decât să-şi facă un testament de-o mare frumusețe, cosmic, dar expresie a neputinței, a abuliei pe plan logic». «Pe plan logic...! Cei doi baci criminali sunt materializarea destinului. Baciul acela „abulic” îşi dă seama că are de-a face cu-o forță mult deasupra puterilor lui, forță pe care-o priveşte cu totală detaşare şi cu melancolică resemnare. El este descendentul unui lung şir de stoici. Marcus Aurelius ar fi făcut la fel ca baciul nostru. Baciul ucis este descendentul acelor daci care, înfrânți de romani – destinul – renunță la viață; au orgoliul de-a sfida destinul, un orgoliu care oricând poate fi considerat defetism. Azi, când cel mai bine e să fii copil găsit şi chiar popor găsit, suntem prezentați în manualele de istorie ca un fel de hibrid ieşit din tot felul de siluiri succesive. Acest episod esențial din istoria noastră – impactul daci-romani – e repede expediat». «Trăim sub semnul internaționalismului proletar!». «Pe care originea popoarelor n-are de ce să-l destrame. O viață am fost siliți de-mprejurări să probăm cu documente cine suntem, de unde ne tragem şi că nu eram de pripas în această țară. Latiniştii şi-au închinat ştiința şi existența acestei demonstrații. Azi, ea nu mai are nicio importanță sau,

mai bine zis, nu i se mai dă nicio importanță. S-ar putea să vină o vreme când să n-avem destule mâini cu care să fim siliți să dezgropăm iară un trecut demonstrator al originii noastre». «Viitorul este imprevizibil, aşa că totul se poate». «A-nceput şi trecutul să fie imprevizibil!». «Totuşi, prezentul este un reper care nu poate fi ignorat. În numele acestui reper vreau să plecăm». «Mario, cunosc perfect acest reper. Dac-aş pleca, pe bună dreptate s-ar putea spune că nu pierd nimic: maşina de scris, emblemă a unei cariere curmate, o casă în care nu se poate spune că trăim ci că nu murim, un trai, mult spus, modest. Prietena mea Berta Haimovici avea o vorbă. „La noi – zicea Berta – o familie de douăzeci de inşi roboteşte care cu un mic gheşeft, care cu-o mică negustorie, care cu-o mică slujbă, douăzeci de inşi robotesc pentru ca *unul* din neam să poată gândi, fără griji, şi să se facă rabin”. Ai să te-ntrebi ce legătură are rabinul cu mine. Eu sunt „rabinul” unui neam… de țărani care de două mii de ani au tras la plug ca eu să gândesc. Nu mai sunt profesoară, sunt dactilografă, am fost dată afară din casă şi mutată-ntr-un sicriu aerian, părinților numai sufletul li s-a mai lăsat, dar în ciuda tuturor acestor avataruri *eu gândesc.* Ştiu că pentru-o glumă pe care-o spui sau pe care-o asculți şi omiți s-o relatezi unde trebuie poți înfunda ani mulți puşcăria, ştiu că-n puşcării sunt oameni de nouăzeci de ani, fiindcă au fost, acum cincizeci de ani, miniştri, criteriul fiind „monitoarele” oficiale despuiate alfabetic pe ultimii cincizeci de ani, ştiu că cea mai privilegiată stare a momentului e să fii mort – şi mort demult, ca să nu mai poți fi dezgropat – ştiu şi ce mănânc, şi ce beau, şi ce vorbesc, şi ce tac, dar *gândesc.* Neamul meu, prin mine, a ajuns *să gândească. Aici* a ajuns *să gândească, aici* trebuie *să gândească.* Cu ce ştiu şi cu ce pot, *ştiu* că-n altă parte aş putea fi din nou profesoară. *Ştiu,* de asemenea, că viața mea e prea scurtă şi prea-mpovărată ca eu să mai apuc să-mi câştig pâinea altfel decât bătând la maşină. Ai să mă-ntrebi ce-aştept şi

ce sper? Eu nici n-aştept, nici nu sper să vină americanii. Sper doar să ne vindecăm de bolile copilăriei. Şi-n vremea asta am să gândesc. Din neamul de clăcaşi ai lu' Dorobanțu ajunseseră trei inşi să gândească: frații mei şi cu mine. Ei nu mai sunt, am rămas doar eu, rod a două mii de ani de tras cu plugul...

„...Ca să schimbăm, acum, întâia oară,
Sapa-n condei şi brazda-n călimară,
Bătrânii-au adunat, printre plăvani,
Sudoarea muncii sutelor de ani”,

cum zice un poet pus la index astăzi, pentru citirea căruia au fost dați afară studenți din Facultate. „Poezia putrefacției şi putrefacția poeziei”. Orice epocă de mari transformări aduce la-nceput cu sine fenomenul negării. Dar nimic nu e veşnic pe lume. Iar mai schimbător decât sufletul omului, decât concepțiile sale şi decât vremea nu e nimic». «Decât vremurile! Mi se pare atât de ciudat că un om respinge cu-atâta tenacitate bunăstarea şi siguranța materială şi chiar spirituală. Perseverența ta mă nedumereşte atât de mult: să refuzi să-ntinzi doar mâna ca să-ți schimbi în bine existența...». «Eu sunt baciul care se pleacă-n fața sorții. Această schimbare – nu avantajoasă, ci strălucit de avantajoasă – m-ar rupe de spiritualitatea din mine, de drumul lung şi-anevoios a două mii de ani. Oricine ar putea spune: „Cucoană, abia ai după ce bea apă şi de spiritualitate-ți arde?!”. 99.999 de oameni la suta de mii ar gândi aşa. Dar unu la suta de mii sunt sigură că gândeşte ca mine, că pune ideea mai presus de materie. În ce situație disperată trebuie să fie un om ca să hotărască să-şi părăsească țara! În situația în care-ajunge omul care-şi pune capăt zilelor. Câtă tristețe să vrei să-ți ucizi sufletul sau şi sufletul şi trupul deodată! Atâta vreme cât nu vreau să plec din țara mea înseamnă că nu mi-a intrat disperarea-n oase, înseamnă că vigoarea țărănească nu m-a părăsit, că umbra baciului moldovean se mai plimbă meditativ prin gândurile mele. Te rog să mă ierți, Mario, pentru această incursiune în

sufletul meu; eşti singurul om în fața căruia o fac, fiindcă ştiu că poți înțelege ce spun». Ştiu că Mama s-a uitat cu-o privire pătrunzătoare la mine şi la Mario. Mario i-a sărutat mâna şi şi-a lipit o clipă obrazul de ea. «Nici dacă părinții tăi n-ar exista n-ai merge cu mine?». «Nici! Dar tu, dacă n-ai avea acolo fetele, tot ai pleca?». «Tot. Aici, totul duce spre nivelare, iar mie mi-e foarte greu s-o suport. Ce-i poate oferi unui avocat un regim al egalizării claselor? Furturi din avutul obştesc; divorțuri în care se-mparte un dormitor, o sufragerie, un covor, trei carpete; procese pentru o pensie alimentară! Şi-apoi, mi-e un dor nebun să călătoresc. Pentru asta am nevoie de bani: şi de bani mulți. Sunt învățat cu un nivel de viață pe care l-ai văzut, cu-o ambianță la care nu vreau să renunț. Avem o singură viață, Smaranda, *una singură*!». Când a spus aceste cuvinte a luat-o pe Mama de umeri şi, imobilizând-o, i-a străpuns ochii cu privirea lui neagră şi tăioasă ca o sentință. «Străbunii tăi au rezumat atitudinea mea într-o maximă: *„ubi bene, ibi patria”*». «Erau un neam de invadatori şi *trebuia* să le justifice legionarilor pe care-i cantonau la mii de leghe de țara lor, de ce-i implantau acolo: pentru că *şi acolo* era bine. Acolo era bine şi, de vreme ce oriunde puteai înfige însemnele Romei – S. P. Q. R. – oriunde erai pe teritoriu roman. *Ubi bene, ibi patria,* care-l scotea din sărite pe Cicero, era o maximă de mare utilitate politică, o maximă necesară unei armate în permanent marş cotropitor. Pe plan strict psihologic, ea reprezintă ridicarea hedonismului la nivel de ideologie şi este la fel de bine maxima peregrinului». «Mă dispreţuieşti pentru a-mi fi luat drept călăuză-n viață această maximă?». «Două mari dureri am avut în viață: războiul mi-a luat bărbatul şi doi frați, pacea mi-a azvârlit părinții din locul unde neam de neamul lor s-au născut, au trăit şi s-au îngropat, mi i-a azvârlit ca pe-o buruiană răufăcătoare, la sute de kilometri de vatra lor. Dacă te-aş dispreţui, Mario, pe tine, pe care te iubesc, ar fi şi asta o mare durere». «Nu mi-ai spus niciodată până acum că mă

iubeşti!», a rostit Mario, uitând cu desăvârşire de prezența mea. «Nu ți-am spus, fiindcă ştiai». «Şi dacă mă iubeşti, cum poți să nu mergi cu mine?!». «Pentru că, după părerea mea, concepția de viață a unui om se situează mai presus de iubire. Ideea unui om despre țara lui – „conceptul de țară” cum se spune-acum – face parte, pentru unii oameni, nu dintr-o vorbărie sterilă şi umflată care te saltă în nişte posturi de unde ți-e foarte uşor să-ți alegi altă țară sau dacă-i faci ăsteia unde te-ai născut „onoarea” să mai rămâi în ea, este fiindcă nu poți avea-n altă parte osul suculent pe care ți-l oferă „proştii” de-aici; ideea asta face parte – pentru o categorie din ce în ce mai rărită, pentru un fel de ornitorinci – dintr-o concepție de viață care nu se expune de la tribună şi nu e-nsoțită de bătăi cu pumnu-n piept, nici de onoruri şi nici de salarii personale, care ține de profunzimea ființei lor, face parte, dacă vrei, din incapacitatea lor de-a uita istoria şi de-a se lepăda de ea. Țara asta îmi este datoare carnea cu care, de mii de ani, îi îngraşă brazda neamul meu. Iar eu sunt datoare tuturor oaselor din neamul meu îngropate-n pământul țării ăsteia. Nu vreau să merg undeva unde, pe bună dreptate, n-aş avea de ce să cârtesc, n-aş avea în numele cărei vechimi să cer vreun drept: decât dreptul la milă. Mario, nu vreau să fiu străină şi minoritară. Dacă tu nu poți să-nțelegi asta, nimeni nu poate să-nțeleagă! Te rog să mă ierți că-ncep să devin patetică, eu care am oroare de vorbe mari, dar dacă nu-ți spun acum tot ce am să-ți spun, pentru ca între noi să nu rămână zone de umbră, n-am să-ți mai spun niciodată. Te rog să mă ierți şi pentru că-ți spun lucruri pe care le ştii, dar cred că nu ştim niciodată de-ajuns nişte lucruri pentru ca să fie de prisos să le repetăm. Te-ai gândit că te-aş putea disprețui fiindcă avem păreri deosebite despre viață. Înțelegerea semenului este condiția omului evoluat. Avem dreptul să fim intoleranți doar față de oamenii şi de ideile care seamănă vrajba şi germenii crimei. Cu ce drept aş judeca şi aş condamna concepția ta de viață? Cui îi face ea vreun

rău? Romanii – fiindcă de-acolo-ncepe, oricât ar părea de bizar, povestea noastră – pe noi ne-au învins, ne-au învins de vreme ce vorbim o limbă care se trage din latină: între noi – printre noi înțelegându-i pe daci – şi legiunile romane s-a produs o fuziune. Cine-a refuzat să se-amestece cu ei s-a sinucis, o parte au fost duşi la Roma să defileze-n cortegiul triumfal şi să fie, mai departe, sclavi, iar cei mulți au rămas pe loc, i-au asimilat pe romani şi s-au asimilat lor. Momentul impactului între străbunii noştri învinşi şi cei învingători a fost imortalizat pe columna ridicată de Traian de drag că mai cucerise un popor. Şi l-a cucerit într-adevăr de vreme ce noi vorbim un derivat al latinei. Cu voi, lucrurile n-au mers la fel. Titus a dărâmat Ierusalimul. Ceea ce n-au reuşit romanii să dărâme în voi a fost dorința de-a nu vă amesteca. Romanii n-au reuşit să vă asimileze, fiindcă n-ați vrut să vă asimilați. Se spune că-nvingându-i pe greci, de fapt, învingătorii, romanii, au fost învinşi. Toata lumea „bună” vorbea greceşte la Roma. Când este ucis, Cezar i se adresează greceşte lui Brutus: „kai şi teknon!” „Şi tu, fiul meu?!”. Cel puțin aşa pretinde Suetoniu. Grecii i-au înfrânt pe romani prin rafinament, arta romană fiind epigonul celei greceşti, Atena imprimând moda claselor de sus de la Roma. Dar aceasta era doar o „cochetărie” între forță şi spirit. Înfrângerea definitivă a Romei avea să vină însă din altă parte: dintr-o provincie – cât un vârf de ac – din Asia Minor. În ziua când Pontius Pilat – din ipocrizia invadatorului de-a da, din când în când, celui invadat iluzia libertății, în lucruri cu totul mărunte – lasă să fie trimis la moarte, în locul unui tâlhar, un om care n-avea altă vină decât delictul de opinie față de propria lege, Pontius Pilat, spălându-se inutil pe mâini, semna capitularea Romei. Imperiul capitula în fața unui nevinovat ucis pentru delict de opinie față de legea neamului său, nevinovat ce devenea martirul spre-a cărui cruce avea să-şi îndrepte privirea întregul imperiu, la ale cărui picioare, bătute-n cuie, avea să se prosterne secole

de-a rândul o lume-ntreagă, în numele căruia, deşi profet al dreptății şi-al iubirii, succesiunea Romei avea să ucidă şi să-mpileze. Refuzând să se-asimileze romanilor, Iudeea era desființată, poporul ei – condamnat la peregrinare. Iudeea era-nfrântă teritorial. Ea însă începea din acel moment să scrie un nou testament, eretic față de dogmă, testamentul lumii non-iudaice. La Roma, care o-nfrânsese teritorial, cel mai mare monument al noii legi avea să proclame patron al romanității un pescar iudeu, ucenic al Profetului ucis: apostolul Petru. În ziua când creştinismul este recunoscut religie de stat a Imperiului, Roma este definitiv înfrântă de mărunta provincie din Asia Minor. Bazilica Sfântului Petru se-nălța, în numele noii legi, ca un imens gest de penitență față de vechea lege, al cărei templu din Ierusalim fusese făcut scrum de Titus. În numele noului profet, pe care Iudeea îl născuse, de câte ori era nevoie de-o diversiune, începea o prigoană-mpotriva peregrinilor conservatori, a celor de vechea lege. Iar peregrinilor le rămânea să urmeze legea milenară a celui strâns cu uşa de-mprejurări: să-şi schimbe locul; să strângă, să strângă şi iar să strângă bunuri care să-ncapă într-o traistă, ba chiar într-o batistă şi care să circule oriunde şi oricând. Un trai bun dar lipsit de opulență, de-acele elemente exterioare care-atrag atenția şi stârnesc invidia, şi săculețul neştiut de nimeni; de aici, disimularea față de oricine nu era familie, o viață pentru ochiul atent al vecinului, alta văzută doar de pereții casei – şi cu prudență şi față de-aceia, că şi ei au ochi şi urechi. Un neam dispersat, hotărât cu încăpățânare să supraviețuiască dincolo de eşecul teritorial, trebuia să respecte cu sfințenie nişte legi: unitatea în ciuda dispersării; puterea bănească; şi puritatea rasei. Majestățile lor Catolice, regii Spaniei, când voiau să-i despoaie pe eretici, îi ardeau pe rug; țarii au descoperit pogromurile. S-a inventat şi ghettoul. Oare altă rasă, care-ar fi fost la fel de prigonită, care-ar fi trăit mereu cu spaima-n suflet, n-ar fi devenit la fel de disimulată, la fel

de bănuitoare? Bine-nțeles. Noi toți, de orice rasă am fi, suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru. Cât trebuie să fi suferit neamul vostru dac-ați devenit atât de suspicioşi încât când cineva atacă un singur individ din neam, fără nicio implicație rasială, vi se pare că acel cineva este duşmanul întregului neam?! Cât trebuie să fi suferit! Mario, multă lume învață istorie, puțină lume o-nțelege! Fiecare neam îşi ştie – şi, mai ales, *ar trebui* să-şi ştie – istoria. Te rog să nu te superi că am făcut incursiunea asta în istoria neamului *tău,* aşa cum înțeleg *eu* această istorie: poate că felul în care o-nțeleg ți se pare simplist, dar, oricum, el porneşte de pe poziția omului care face şi el parte dintr-un neam pe care nu l-a prea răsfățat istoria». «Ce spune un neam despre sine este foarte important, dar ce spune un străin despre-acelaşi neam aduce o lumină nouă şi-i îmbogățeşte cunoaşterea. Ai dreptate când spui că fiecare dintre noi suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru. În sufletele noastre se văd cicatricele şi diformitățile lăsate de istorie, căci „bietul om e sub vremi şi nu vremile sub om”, cum zice cronicarul. Mă surprinde însă cât te-a preocupat problema evreiască, fiindcă cine-ajunge s-o-nțeleagă aşa cum o-n-țelegi tu, n-a ajuns întâmplător». «Mario, poporul român e-un popor bun şi primitor. Cine-a venit la noi n-a mai plecat. Eu, ca fiică de țărani munteni, n-aveam nici habar să fac vreo deosebire între noi, românii, şi vreun neam trăitor pe pământul românesc. La noi, în sat, erau doi grădinari bulgari şi-un grădinar sârb. Părinții mei ni-i dădeau mereu de exemplu pe nea Ivanco, pe nea Petco şi pe nea Ivo, ca pe nişte oameni pricepuți şi cinstiți. Fiind vecini cu noi, părinții mei îi pofteau la masă la toate sărbătorile, la toate cumetriile, Mama le ducea totdeauna pomană, iar pe noi, copiii, ne distra să-nvățăm câteva cuvinte bulgăreşti şi sârbeşti, pe care le tot intercalam între cele româneşti când se aflau de față copii care nu erau atât de „învățați” ca noi. La liceu, am stat în bancă tot timpul cu Ruth Isacsohn, despre care ți-am vorbit.

Aproape-n toate duminicile, mă invita la ei la masă. De câte ori veneam din vacanță, printre proviziile de şcoală, Maica pregătea un coş cu-o pasăre grasă tăiată, cu ouă, cu brânză, cu unt şi cu-o pâine-n țăst pentru doamna şi pentru domnul farmacist, părinții lui Ruth, şi Taica trecea totdeauna să-i salute şi să le mulțumească pentru bunăvoința pe care mi-o arătau. Trebuie să-ți spun că habar n-aveam de vreo problemă națională. Mi se părea că eram toți absolut la fel de bine-ncadrați în peisaj şi că-ntre noi nu e nicio deosebire, cum nici nu era. Şi-n calmul ăsta, în care oamenii se considerau cu toții făpturi egale-n fața lui Dumnezeu, a apărut nazismul cu derivatele lui. Era nevoie de-o diversiune de mare amploare care trebuia „fundamentată" teoretic, a cărei aplicare trebuia făcută metodic, la scară mare, cu „acuratețe". Aşa au apărut lagărele de concentrare. Aşa, în România, care nu era nici pe departe atât de „metodică", dar nici atât de crudă ca modelul ei, pentru evrei a fost creată o formă de umilire: munca forțată. Era prima oară când noi, cei din Regat, aveam şocul problemei naționale, un şoc provocat, impus. Nici eu, nici Gheorghe, nici prietenii noştri, Daniel şi Matei Şerban, nu ne-am lepădat de Iancu Stein, prietenul nostru: iar eu, de Ruth, colega mea, nu m-am lepădat niciodată şi n-am făcut nicio taină din faptul ăsta, nici măcar pe vremea legionarilor. Momentul acela, al creării unei false probleme naționale, a fost momentul când am început să mă gândesc la problema evreiască. În țara asta, erau atâția oameni de alte nații decât românii; voi, pentru mine, erați însă minoritatea cea mai demnă de interes, cu cel mai complicat trecut, cu cea mai complexă şi mai tulburătoare psihologie: plini de complexe de superioritate şi de inferioritate-n acelaşi timp, avizi de-a vă asimila, avizi de-a vă amesteca sângele cu nații mai noi, mai brutale şi mai viguroase fizic; şi-n acelaşi timp, conservatori, închişi în propria castă şi temători de amestec; dornici să prindeți rădăcini într-un loc şi-n

acelaşi timp cu un nestins dor de ducă; voi erați cei mai tulburători, fiindcă nu erați o minoritate doar printre noi, erați o minoritate a lumii-ntregi, fiecare țară avea evreii pe care-i merita – cum spunea Nathan der Weise – fiindcă oricât de-nchişi în voi şi-ntre voi ați fi trăit, primeați şi pecetea neamului în sânul căruia trăiați. În 1916, toți cetățenii români apți de armată merseseră pe front, fără nicio discriminare. Tatăl lui Iancu Stein a murit în 1916: ostaş român, căzut pe front. Dacă o nație vrea să asimileze minoritățile naționale existente-n sânul ei trebuie să nu facă nicio deosebire între cetățenii ei. Venirea lui Hitler la putere era primul mare moment de discriminare în sânul popoarelor. Războiul a trecut, nazismul şi derivatele lui au fost înfrânte. Ceva s-a schimbat însă în psihologia oamenilor. De pildă, eu, Daniel şi Marina Şerban, care suntem prieteni ca frații cu Iancu Stein, simțim cum ceva, mărunt în aparență, s-a schimbat în comportamentul nostru față de Iancu». «Ce anume?», întrebase Mario cu aviditate. «Înainte de ’39, între noi – prin noi înțelegându-i pe Iancu şi pe Marioara, nevastă-sa, pe Daniel şi pe Marina, pe Gheorghe şi pe mine – era o adevărată-ntrecere: cine spunea cea mai bună anecdotă, *banc* cum se spune acum, cu ovrei. Astăzi, fără să ne fi vorbit între noi, nici eu, nici Daniel, nici Marina nu mai spunem niciun banc cu ovrei în fața lui Iancu, aşteptăm să ne spună el nouă şi el ne spune mereu». «De ce? Aveți impresia că s-ar supăra? Din câte mi l-ai descris, pare un tip spiritual, în stare să treacă peste-asemenea lucruri». «Nu e vorba de *el,* e vorba de *noi.* Deşi ne numărăm printre cei care-au luat atitudine de partea evreilor în vremea prigoanei, avem un sentiment ciudat al culpei». «Culpă? De ce?». «Mario, dacă poporul tău într-o zi ar face o nedreptate altui popor, tu, care n-ai avea nicio vina, totuşi nu te-ai simți deloc, dar deloc vinovat, într-o zonă obscură a spiritului, la limita între logică şi sentimente?». «Cred că da. Înțeleg acest sentiment al vostru, de oameni cinstiți. După ’44,

majoritatea dintre noi s-au repezit în ideologie şi-n posturi. Să ştii că şi eu simţeam o jenă – „la limita dintre logică şi sentimente”, cum spui tu – pentru acest fapt iar jena mea a crescut proporţional cu numărul celor care pleacă. Poate-ai să mă-ntrebi: „Atunci de ce pleci şi tu?”». «Mario, spui că v-aţi repezit în ideologie şi-n posturi. Un om care-a trecut printr-o mare spaimă, o vreme are un comportament destul de ciudat, dacă n-ai ţine seama de spaima prin care-a trecut. Mie nu mi se pare nefiresc ca nişte oameni care-au fost atâţia ani înspăimântaţi şi umiliţi, pe lângă spaimele şi umilinţele a două mii de ani de peregrinări, în clipa când îşi pot reveni din spaimă şi din umilire să fie cuprinşi de-un elan, de-o dorinţă, de-o exuberanţă, de-un fel de beţie de-a vrea să arate cine sunt şi ce pot. Mintea voastră mobilă şi ascuţită, în stare să creeze sisteme filosofice, să asimileze şi să explice sisteme filosofice, se avânta într-o ideologie faţă de care românii se arătau reticenţi. Această ideologie era echivalentă pentru voi cu trâmbiţele care dărâmaseră zidurile Ierihonului, ea vă mântuise de nazism. Posturile nu le-aţi luat singuri: ele v-au fost date; vi le dădeam *noi,* din acel sentiment de culpă despre care ţi-am vorbit. Atâţia ani de spaimă şi de umilire trebuiau plătiţi într-un fel». «Dacă toată lumea ar gândi ca tine…». «Mario, nimic pe lume nu e mai simplu şi mai simplist decât să fii anti-ceva ca lăutarii după ureche, fără un fundament logic, „logica supremă” fiind de tipul: „Nu vorbesc cu tine, ofticosule!”. Multă lume citeşte istorie, toată lumea trăieşte istoria, puţină o-nţelege. Un om nu poate fi considerat doar la un moment dat al existenţei lui. Niciun popor nu poate fi judecat *suspendat* într-un singur punct al istoriei lui. Despre noi, românii, câţi nu spun că suntem ca trestia? fără să se gândească ce s-ar fi-ntâmplat dac-am fi fost rigizi ca stejarul. Dacă popoare ca voi şi ca noi mai sunt în viaţă – sunt pentru că sunt aşa cum sunt. Suntem prea intransigenţi când îi judecăm pe alţii şi prea concesivi când ne judecăm pe noi înşine. Eu

am înțeles istoria poporului nostru, am înțeles-o totdeauna, iar ce-nseamnă să ți se lipească o etichetă înțeleg din ce în ce mai bine, înțeleg din ce în ce mai bine ce-nseamnă să fii minoritar, iar la mine e şi mai trist: să fii considerat minoritar în propria nație – „chiabur-duşman de clasă”». «Lucrurile nu stau pe loc, Smaranda. În câțiva ani, n-o să mai fie-aşa». «*„Les révolutions qui viennent tout venger / Font un bien éternel dans leur mal passager”,* zice poetul. Numai că, vezi, cum pe bună dreptate spuneai tu, avem doar o viață şi de multe ori ea nu-i atât de lungă încât s-apucăm să vedem toată desfăşurarea unui proces istoric. Mi-e teamă că până să se revină asupra unor exagerări – cum vor fi numite cele ce se-ntâmplă acum – părinții mei au să moară, departe de casa lor printre străini. Degeaba-i mai dai cuiva „după moarte cal de ginere”, cum spune-o vorbă...». «Smaranda, vrei să rămân?». «Aş fi vrut să rămâi dacă n-ai fi avut niciodată gândul să pleci. Cum aş putea să-mi iau răspunderea de-a te face să alegi ceva numai pentru că acel ceva este ceea ce-am ales eu? Nimeni n-are dreptul să aleagă pentru altul, oricât l-ar iubi». «Şi-n sinea ta nu-mi dai dreptate?». «Odată, la un rabin, vestit pentru-nțelepciunea cu care judeca pricinile şi cu care-mpărțea dreptatea, se duce şi Ițic să asiste la o judecată. Îl ascultă rabinul pe-ntâiul împricinat, se gândeşte şi zice: „Ai dreptate!”; îl ascultă şi pe-al doilea-mpricinat, se gândeşte şi zice: „Şi tu ai dreptate!”. „Rabi – zice-atuncea Ițic al nostru – dar nu se poate să aibă şi unul şi altul dreptate!”. „Şi tu ai dreptate!”, îi spune rabi lui Ițic».

CAPITOLUL ŞASE

— Pavele, n-ai adormit?

— Cum s-adorm?

— Ți-am spus povestea asta fiindc-am simțit nevoia să-l evoc pe Mario cuiva. E, cred, singurul bărbat pe care l-a iubit Mama, singurul în afară de Tata. La câteva luni după ce Mario a plecat, nenea Daniel i-a spus într-o zi Mamei: «Am crezut, la un moment dat, că ai să te măriți cu Mario Sidalgo. De ce v-ați despărțit?». «Din motive ideologice». «De când faci tu politică?». «De două mii de ani, pe puțin, tot neamul meu cel viu şi cel adormit face politică şi eu la fel ca ei: stăm aici», i-a răspuns Mama, şi-a făcut semn cu mâna spre pământ. Când m-a cerut pe mine de nevastă francezul despre care ți-am vorbit, am întrebat-o pe Mama: «Ce-ai zice, Mamă, să mă mărit cu franțuzelul?», ca să văd ce zice şi mai ales ca să aflu ce se petrece-n sufletul ei în legătură cu Mario. «Tu faci cum crezi, dar dacă mă-ntrebi ce cred eu... Eu cred că nu e bine să te măriți cu un om necunoscut, mai ales când e şi străin, pentru că tu nu faci parte dintre femeile-acelea care *nu* se mărită cu un bărbat, ci cu un paşaport şi cu-o țară; tu eşti un om cinstit, nu o tânără de virtute „categoria pană”, din acel lot care se-auto-exportă, spre fericirea unor bărbați naivi de prin alte părți. Şi-nainte de război pleca lumea din țară să-şi încerce norocul în altă parte, dar nu se rupeau punțile ca acum. Acum, o asemenea plecare e-un drum fără-ntoarcere, e-o hotărâre prea gravă ca să fie luată la repezeală. De fapt, ştiu că n-ai niciun gând să te măriți cu franțuzelul; vrei doar să mă-ncerci. N-am plecat noi de-aici acum douăzeci şi ceva de ani! Cum ai să pleci tu, acum?! Bat la maşină de peste-un sfert de veac, pentru ca fata mea să fie intelectuală: a doua generație de intelectuali din neamul nostru. Tu ştii ce-nseamnă asta: crezi că *ei,* acolo, ar înțelege? Pentru ideea asta, eu n-am plecat de-aici cu un

om pe care-l iubeam; mi-ar fi atât de greu să ştiu că fata mea pleacă de-aici cu un om pe care nici măcar nu-l iubeşte. Tot ce-am făcut în anii ăştia mi s-ar părea inutil dacă tu n-ai fi-nțeles esența acestui efort, ca să nu-l numesc sacrificiu». M-a sărutat pe frunte şi-a adăugat, zâmbind: «Tradu-i cum te pricepi mai bine, vorba noastră: „Ia-ți petic din gunoiul tău!”, şi-o să-nțeleagă». Mario a plecat, viața noastră s-a redus din nou la micul falanster din care plecaseră şi Haimovicii. Mama – cu maşina ei de scris, eu – cu şcoala, doamna Gavrilovici – cu zarzavaturile-n Obor, Marilena – cu «artele liberale», familia Fekete, tată, mamă, copil, cei mari – cu slujba, iar băiatul – cu Facultatea, aproape că nu-i vedeam. Seara, Marilena venea la noi, la «lecția de cultură generală», cum zicea ea, ora când Mama mă-nvăța greacă, latină şi engleză, urmată de «colocvii libere», când Marilena şi cu mine o-ntrebam şi ea ne răspundea, ore când ne vorbea despre muzica pe care-o ascultam la radio, ore când puneam la picup discurile cumpărate din Talcioc, când Mama ne-nvăța că, pe lângă bucuriile materiale-ale vieții – care nu erau de dispreţuit, dar care nu fuseseră, nu erau şi poate multă vreme n-aveau să fie la-ndemâna tuturor – erau bucurii pe care nişte ființe alese le dăruiseră lumii-ntregi. Mi-l închipuiam pe Johann Sebastian Bach cântând singur într-o catedrală pustie şi transcriind pe portativ fructele geniului său pentru a le trimite în aer peste veacuri până la mansarda noastră; mi-l închipuiam pe Beethoven, chinuit de surzenie, chinuit de geniul care nu-i dădea pace până ce nu se vedea transpus într-un fluviu de sunete care să se reverse peste omenire, şi-mi trecea prin minte că un gând al lui măcar, o notă ne erau adresate nouă, trimise către-o mansardă. Atunci, în Cercului, am înțeles că, în jocurile ei incalculabile, natura organiza la fel de riguros materia şi spiritul. Zbuciumul prin care trecuse materia până să ajungă la formele definite-ale speciilor poate fi egalat numai de cel prin care trecuse pentru ca, în lumea

raţională, să creeze geniul. S-au năruit şi se vor nărui civilizaţii, cultura însă e ceea ce supravieţuieşte civilizaţiilor materiale, iar ea va fi etern însemnată de pecetea geniului. Pavele, aş fi vrut să am o cultură umanistă profundă, metodică. Am şi eu din cât am tras cu urechea la Mama; ce-am reţinut din conversaţie. Tu ştii ce grea e Facultatea noastră şi ce grea ni-i meseria. Şi-apoi, când ajungi să-ţi câştigi singur existenţa… Şi s-o mai câştigi şi pe-a altora – e mai greu s-o mai iei metodic, ca la şcoală, sau cum ar trebui să fie la şcoală, şi să-nveţi ce n-ai învăţat când ar fi fost vremea de-nvăţat. De câte ori citesc o carte cu mai multe trimiteri, cu mai multe aluzii – la cultură, evident – simt cât de precară este instrucţia mea, dar nu mă las până nu-nţeleg tot: mă uit prin enciclopedii, îl mai întreb pe nenea Daniel, îl mai întreb pe nenea Matei, pe nenea Iancu. Deci, despre-o cultură temeinică, metodică, nu poate fi vorba, în ceea ce mă priveşte. Sunt un medic oarecare şi nicidecum un om de cultură. Un lucru însă a reuşit să facă Mama din mine şi să fac şi eu din mine: un om care are-o *mentalitate* de om de cultură: respect pe cel care-o creează, respect pe cel care-o răspândeşte, respect pe cel care-o respectă. De când e lumea şi pământul, există *o categorie sufletească* de oameni puşi pe căpătuială, pentru care banul e mai presus de orice, e singura valoare-n care cred şi căreia i se-nchină, pentru că – ce e drept nu-i păcat! – banul e cel mai bun prieten, cel mai bun protector, el n-are miros şi deschide toate uşile. Şi cum omul – spre deosebire de-animale, mănâncă mai mult decât pentru a-şi astâmpăra foamea, bea mai mult decât pentru a-şi astâmpăra setea, face amor nu numai pentru a-şi reproduce specia, ucide cu premeditare fără să-şi mănânce victima – acumulează mai mult decât ar avea nevoie chiar pentru un trai îmbelşugat, e rapace pentru că acumularea îi dă senzaţia de siguranţă şi de superioritate asupra altuia. Asta dovedeşte cât de puţin evoluează mentalitatea oamenilor. Printre-aceşti cumularzi de bunuri materiale sunt unii

care-au trecut prin război, prin bombardamente, prin cutremure, prin revoluție, prin tot ceea ce-ți demonstrează că poți pierde totul într-o clipă, şi n-au învățat nimic. Mereu sunt pline ziarele de milionari care nici măcar n-au ce face cu milioanele, fiindcă-ntr-un regim socialist investițiile particularilor sunt limitate. Şi câți milionari or fi pe care nu-i ştim, pe care nu-i publică ziarele! Un milion! – nici măcar n-am calculat de câte ori încape salariul meu într-un milion. Ştiu doar că salariul meu este de două ori cât al unei femei de serviciu şi-n cel mai fericit caz cât bacşişul lunar al unei manichiuriste!

— Din păcate, milionari sunt şi printre medici!

— Pavele, jur că n-am primit, cât am lucrat în spital, un leu de la nimeni. Primeam flori, am primit de două ori câte o cutie de bomboane şi, o singură dată, o sticlă de şampanie de la fratele unei colege de grupă, care mi-a spus că dacă n-o primesc dă cu ea de pământ în fața mea. Din bomboane, am tratat pe toată lumea, iar şampania am băut-o seara, la gardă, cu asistentele.

— Cred că pentru asta colegii nu te iubeau cu pasiune.

— Ți-nchipui! Când iubiții mei şefi, Verzeu şi Voicu Marin, m-au mătrăşit de la chirurgie, nenea Iancu Stein m-a luat pe după umăr şi mi-a spus: «Ce-ți trebuie ție chirurgie? Ca să-ți bată mereu inima pentru fiecare om pe care-l operezi? Peste tot e concurență, dar la chirurgie – mai mare ca oriunde. Măcar dac-ai lua bani! Dar dacă tot ai făcut legământ de sărăcie, ca mine şi ca nean-tău Daniel, măcar alege şi tu ceva mai odihnitor. Nu vezi cum se uită toți la Daniel şi la mine, ca la nişte debili mintal: profesori, oameni bătrâni, fără casă, fără maşină, fără vilă, spune şi tu, doi idioți bătrâni! De ce să strici tu socotelile la atâta lume care-i pusă pe treabă: care-pe-care şi cât-pe-cât?!». Mă gândeam câtă vreme am să rezist legământului de sărăcie, cât aveam să rezist ispitei de-a primi plicul care mi se-ntindea. Mă gândeam şi mă temeam că, într-o zi, înainte de chenzină, cu punga debilă şi cu moralul scăzut nu numai din cauza pungii anemiate

ci dintr-o mie de alte cauze, mi-era teamă că-ntr-o zi de asta de «avitaminoză» pecuniară şi spirituală să nu iau plicul care mi se-ntindea, fiindcă primul plic conta, restul aveau să vină de la sine. Excomunicarea mea din parohia lui Verzeu îmi rezolva o problemă de conştiinţă, gravă ca orice problemă de conştiinţă pentru cel care are conştiinţă: mă scutea de tentaţie. Doctorul Staicu şi cu mine eram singurii care nu primeam bani şi nici echivalentele lor. I-am spus o dată lui Staicu: «Domnule doctor, cum de nu luaţi bani, nu vă tentează?». «Ba mă tentează-al dracu', dar vreau să nu mi se poată reproşa nimic. Pe omul curat nu-l ai cu nimic la mână». «Deci, această atitudine face parte din planul dumneavoastră de mărire?». «Dacă vrei... Uiţi că sunt secretar de partid?». «Spitalul ăsta a mai avut secretari de partid şi luau, mulţumesc lui Dumnezeu, cu-amândouă mâinile». «Era momentul să vină unul care să nu mai ia. Dar tu de ce nu iei? Din cauza mea? De mine să nu te sfieşti: ia – dacă aşa-ţi cere metabolismul». «Eu nu iau din principiu. Un om e destul de nefericit că e bolnav. Să-i mai iei şi banii...». «Printre „nefericiţii" ăştia ai tăi sunt unii de le-aş lua şi măselele. Le-aş lua cincizeci de mii pentru-o apendicită, paştile mamii lor de tâlhari! Dintr-ăştia, unu măcar nu operez! Îi trimit la Georgescu, la Avramescu, la Oprişan...». «Care le iau două-trei-patru mii – ca la toată lumea!». Când te gândeşti câte plocoane primesc unii «tovarăşi», oploşiţi prin posturi, cât câştigă, prin muncă «cinstită», nişte responsabili, zău că le-ai lua cinzeci de mii de-o apendicită, tu, chirurg care n-ai nici trei mii pe lună!

— Eu, ca unul mai mărunt ce stă şi se uită, am început să-mpart breasla noastră-n specii...

— Şi-n încrengături.

— *Rara avis in terris:* mai întâi, cei care nu iau, zise Pavel îndoind degetul mare de la mâna stângă.

— Noi, pe-aici pe la Bucureşti, le spunem «ornitorinci», deci, «fosile vii – monumente-ale naturii».

— Apoi, destul de rari şi-aceia, *avis semi-rara,* cei care te-ngrijesc la fel de bine şi dacă le dai şi dacă nu le dai. Din această specie, se detaşează o-ncrengătură specială: a celor care iau de la cei care au şi dau celor care nu au, care merg să vadă pacienți un' ş-a luat dracu' noapte bună, fără un creițar, ducând de multe ori şi medicamente, pe care le plătesc din banii celor care au. Apoi, genul comun, *avis vulgaris,* care nici nu se uită la tine dacă nu dai.

— Pavele, eu fac parte acum din «încrengătura» celor care şi dac-ar vrea tot n-ar avea de unde lua, deci, pot să judec ca şi când aş fi complet afară din cauză. De altfel, să ştii că sunt destui practicieni, nu dintre cei mai buni, care se uită la laborator şi la cercetare ca la nişte deşeuri ale medicinei, ca la unii care sunt acolo fiindcă n-ar fi fost buni în altă parte, ei neavând în vedere că, pe lângă unii care sunt mediocri şi-azvârliți acolo de soartă, în laborator sunt oameni care caută cu pasiune, unii – cu disperare, acei puțini şi aleşi, de la care țâşneşte rar şi avar lumina, ca-n absolut toate domeniile de-activitate umană. Eu, deci, pot judeca fără părtinire, ca unul din afară. Dacă mâine aş avea nevoie de-un doctor, de-un chirurg mai ales, nu mi-ar face mie, *pacient,* nicio plăcere să ştiu că doctorul vine la spital după ce-a aşteptat o jumătate de oră un mijloc de locomoție-n comun, într-un picior pe scara vehiculului, ținându-se ca vai-de-lume cu-o mână de-o bară de care te-agăți în urma unei selecții naturale nemiloase – fiindcă dacă nu dai, «tare şi cu forță», din coate, şi nu-i dai la o parte pe cei slabi, n-ai nicio şansă – călcat pe picioare, cu mâinile-nțepenite, cu o dispoziție să nu mai vorbim! Eu, *pacient,* vreau un doctor care să vină la slujba lui cu maşina, vreau să vină odihnit şi bine-dispus şi nu făcut Dunăre pe lume şi pe viață, încât, când dă cu ochii de tine să-şi zică: «Şi dacă moare, parcă ce pierde?», având încă-n urechi replici de felul: «Unde mă-ta te-mpingi, boule, ce, eşti chior?!» sau «Dacă nu-ți place, de ce nu-ți iei maşină mică?», replici

care nu sporesc buna-dispoziție-a nimănui, dar care nu trebuie să scadă moralul unui om al cărui obiect de muncă e viața oamenilor. Doresc un medic care să fie- abonat la cât mai multe publicații de specialitate, pe care să le poată citi liniştit acasă, în pijama şi-n papuci, şi nu pe-apucate, de la biblioteca spitalului, dacă-n mod fericit biblioteca este abonata la aşa ceva; doresc un medic care să-şi permită să-şi cumpere un tablou peste care să-i fie drag să-şi plimbe ochii dimineața când se scoală, cu câteva obiecte frumoase-n casă, cu un spațiu al lui şi numai al lui, în care să nu dea buzna aci copiii, aci soacra, aci nevasta; doresc, pe scurt, un medic care să-şi poată permite, dacă-mi dai voie, *ceva mai mult* decât îi oferă un salariu până-n trei mii, când ajunge la primariat! Asta nu-nseamnă că-i scuz pe cei care se tocmesc ca la piață, la tarabă, şi care zic că dacă n-ai bani de ce dracu' mai vrei să trăieşti!

— Sânziană, şi crezi că dacă idealul tău pecuniar, în ceea ce priveşte meseria noastră, ar fi atins, lăcomia ar fi stăvilită? Crezi?

— Stăvilită – nu, limitată – da. Ar fi mai mulți cei cu procese de conştiință.

— Nu crezi că eşti prea optimistă?

— S-ar putea. Un lucru ştiu: nu-i poți cere omului dacă nu-i dai ceva-n schimb. Vorbim în abstract, la modul supoziției. În orice caz, dacă printre medici or exista milionari, să ştii că-mi sunt oricum mai decât responsabilii-milionari. În milionul doctorului, văd cadavrele pe care le-a disecat, nopțile pe care nu le-a dormit, sufletul care i-a stat la gură ca atâția pacienți să nu şi-l dea pe-al lor, un efort ne-ncetat de-a-nvăța, de-a aplica, o muncă în care se macină trupul şi sufletul şi care-acoperă pe drept o parte din milionul acela, în milionul responsabilului şi-al altora, văd numai un animal viclean care stă la pândă cu guşa-nfoiată şi cu ceafa-ncordată, cu ochii micşorați şi cu urechea ciulită după pleaşcă, după tras pe sfoară, după pus călcâiul pe

grumazul altuia şi lipsa totală de respect pentru cel care nu are – asta văd. Medicul e-o ființă necesară şi utilă. Chiar dacă e lacom fiindcă aşa-i e specia, fără el viața nu e-n siguranță. Responsabilul şi insul oploşit în posturi, ca găina-n grămadă, este-o excrescență, un neg, un lipom. La modestele mele pretenții, dac-aş avea două mii pe lună mai mult, cred că mi-aş lungi viața. N-ar mai trebui să fac slalomul pecuniar pe care-l fac, mai ales înaintea chenzinei. Să ştii că aşa cum trăiesc n-aş schimba însă viața mea pe-a nimănui. Trec prin viață cu gândul la nişte valori autentice şi nu la nişte «strasuri» sociale. Mă gândesc la meseria mea, la copiii mei, cum să fac nişte oameni din ei şi nu nişte pipițe, mă gândesc la tainele şi la rosturile-adânci ale vieții şi-ale lumii, trăiesc pentru *a şti* şi nu pentru *a avea.* «Unii oameni se conjugă cu verbul „a fi”, alții cu „a avea”», zicea Mama. Eu am ales definitiv *pe a fi.* Când Mama se uita câteodată pe fereastră, o-ntrebam: «La ce te uiți, Mamă?». «La vreme – cum trece; îi măsor pasul»; şi când spunea cuvintele astea, pe chipul ei apărea o expresie de-o linişte, de o-nțelegere şi de o-nțelepciune atemporală, vedeai întipărită pe chipul ei înțelegerea vieții. Cel mai minunat dar pe care ni l-a dat natura e gândirea. Păcat că acordăm atât de puțin timp acestei esențe a ființei noastre. Când înțelegi viața, rosturile ei adânci, parcă te-ai afla pe-o stâncă de-o înălțime incomensurabilă, de unde priveşti nu cu superioritate, ci cu linişte, acea linişte-n care toate vanitățile s-au stins. Mama a fost omul cel mai senin, cel mai profund pe care l-am cunoscut, şi să ştii că viața mi-a făcut parte ca-n apropierea mea, a sufletului meu, să fie oameni adevărați, care n-aveau, deci, nimic de-a face cu superficialitatea. Mi-aduc aminte de Bunică-mea. «Maică – am întrebat-o eu într-o zi, după ce murise Bunicul – Maică, spune când ți-a fost dumitale cel mai greu în viață? afară de moartea feciorilor şi-a Taicăi». «Când ne-au luat boii». «Bine, dar vi-i luase şi-n timpul războiului...». «Ni-i luase, maică, da’ atunci era altceva.

Când ne-au luat boii, am simțit că mi se rupe ceva aici (şi Bunica arăta cu mâna-n capul pieptului), atunci am ştiut că s-a schimbat lumea şi că vremea noastră s-a dus, a lu' bâtu-tău şi-a mea. Ne trecuse rândul»; şi când spunea cuvintele-astea, pe chipul Maicăi se citea expresia unei resemnări pornite din înțelegere. Pentru ea, boii erau elementul esențial care lega sufletul ei de glie, simbolul întregii ei păreri despre lume. La doi ani după ce-i dusese-n Bărăgan, Bunicul a murit. S-a-ntors de la fermă, unde lucrau cu ziua, s-a spălat în mare grabă, s-a-mbrăcat cu țoalele de moarte şi-a strigat-o pe Bunica: «Simină, aprinde-mi lumânarea că mor». Şi a murit. Mama n-a reuşit să obțină autorizația de-a-l transporta-n satul lor; aveau domiciliu obligatoriu, vii sau morți. L-au îngropat în cimitirul din satul vecin cu mărunta aşezare de chirpici încropită de cei cu domiciliu obligatoriu. În curtea Bunicii s-a strâns nu numai lumea din mărunta lor aşezare, venit fiecare cu scăunelul cu trei picioare, cu strachina, cu lingura şi cu bocceaua lui cu merinde de-acasă, dar şi lume multă din satul vecin, fiecare cu câte o boccea sau cu câte o traistă-n mână, afară de ce-adusese fiecare când venise cu lumânare la mort. De la oraş, venise nenea Daniel cu toți ai lui şi cu Naşa-mare, cu bunică-sa, nenea Iancu Stein cu nevasta şi cu copiii. Eram cu toții aşezați la mese joase ori improvizate din scânduri. Era o zi frumoasă de septembrie. Preotul terminase de binecuvântat bucatele şi se-aşezase şi el în capul unei mese improvizate. În momentul de linişte care se-aşternuse, când nimeni nu-ndrăznea încă nici să vorbească, nici să mănânce, am auzit deodată glasul Bunicii, care stătea-n picioare-n spatele preotului, un glas trist, dar limpede şi hotărât: «Vă mulțumesc, oameni buni, c-ați venit. Să vă fie primit tot ce i-ați adus de l-am îngropat şi pe el creştineşte, nu ca pe-un câine de pripas. Să vă fie primit!». Apoi, fără nicio tranziție, a luat o sticlă de rachiu şi-a-nceput să toarne mesenilor. Zadarnic am rugat-o pe Bunica să vină la noi, la oraş. Când ne-am

despărțit, ne-a privit cu tristețea ei înaltă și senină și ne-a spus ca să ne mângâie: «S-a dus la locul lui. Acum i-a fost rândul». După moartea Bunicului, «reconsiderându-se» situația chiaburilor, li s-a dat voie se se-ntoarcă pe la casele lor. Bunica ne-a spus că până nu-mplinește Bunicul șapte ani ea nu pleacă din Bărăgan, până ce nu-i putea dezgropa oasele și nu i le putea duce la Cernați. Șapte ani a mai rămas Bunica-n Bărăgan. Muncea la fermă de dimineața până seara și nu mânca decât buruieni; seara, se culca odată cu găinile ca să nu ardă lampa. Creștea câteva găini, un porc – și vindea tot, dar absolut tot, ea trăind ca o schimnică. Vindea și ce-i trimiteam noi: marmeladă, biscuiți, zahăr, ulei – că și noi de unde era să-i trimitem?! «Maică, ai să mori de foame», i-a spus Mama, într-o zi, îngrijorată. «Am să mor când mi-o veni rândul, maică. Zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate».

După șapte ani, am înțeles de ce se pedepsea Bunica astfel: după șapte ani, și-a cumpărat car cu boi, a dezgropat oasele Bunicului, le-a pus într-un sicriu, le-a urcat în car, și-a pus într-o lădiță puținul ei avut – trei saci de făină pe care și-o luase ani de zile de la gură și-un sac de colaci alături cu sicriul – și a pornit-o, într-o zi de septembrie, din inima Bărăganului spre Cernați. Pe unde trecea, bărbații se descopereau, femeile-și făceau cruce, iar ea desfăcea sacul cu colaci mereu împrospătați și zicea: «Luați, oameni buni. Să fie de sufletul robului lui Dumnezeu – Vasile». Se oprea-n câte-un sat, păștea boii și ruga câte-un gospodar s-o lase și pe ea să frământe și să coacă un cuptor de colaci de sufletul celui pe care-l ducea din străini la locul lui din neam de neam. O chemau oamenii la masa lor și pe lângă colacii făcuți de Bunica dădea fiecare câte ceva de sufletul morților lui și toți se uitau la Bunica și ziceau: «Brava dumitale, dadă, că duci omul să hodinească la locul lui». «Mi-o fi destul că doi feciori și-un ginere sunt îngropați în țară străină că, dac-aș fi știut unde să mă duc, mă duceam și după

oasele lor de le-aduceam. Ce să facem, dac-aşa au fost timpurile...».

Şapte zile au bătut drumurile oasele Bunicului până s-ajungă-n satul lor. Mama şi cu mine îi aşteptam pe Bunicul şi pe Bunica, aşa cum ne spusese ea, într-o duminică, la biserică. Noi venisem de sâmbătă şi cu doi fini săpasem groapa la cimitir. Când s-a sfârşit slujba şi-am ieşit cu toţii din biserică, Bunica şedea-n tindă, iar carul cu boii-njugaţi, traşi la umbră, în marginea drumului. «Bine te-am găsit, părinte», i-a zis Maica preotului şi i-a sărutat mâna. «Bine-ai venit, Simină», a răspuns el şi-a dat cu tristeţe din cap. Mama şi cu mine i-am sărutat mâna Bunicii şi ne-am dat deoparte, fiindcă toată lumea din biserică se strânsese-n jurul ei. «Simină, Simină!», ziceau femeile mai bătrâne, o sărutau şi-apoi plângeau, fără niciun sunet, cu mâna la gură. «Săru' mâna, naşă», «săru' mâna, dadă», ziceau altele mai tinere, şi-i sărutau mâna. «Părinte Vasile, să-i facem acuma slujba şi să-l ducem la loc», a zis Bunica. Şase bărbaţi au adus sicriul în tindă, Mama şi cu mine am împărţit batiste şi lumânări. Am urcat din nou sicriul în car şi-am pornit-o spre cimitir. Bunica şi noi două mergeam în spatele carului, plângând tăcut trecutul, iar pe Bunicul doar ca pe o parte din trecut. La groapă, dintr-odată, la ultimele cuvinte ale preotului, toate femeile au început să se jelească. Toate jelaniile, dar absolut toate, povesteau viaţa Bunicului şi-a neamului său, apoi fiecare-şi povestea propria viaţă, rugându-l pe Bunicul să ducă veste celor duşi din neam de cele pe care le-ndurau cei de pe pământ. Mi-a atras atenţia un bocet domol, abia şoptit: «Vasile, Vasile, spune-i lu' Dumitru că ne-a luat şi locu' din deal, spune-i c-alde Ion şi-alde Gelu s-au dus, maică, la oraş, la fabrică, dup-o pâine şi ei, şi mie mi-a căzut gardu' şi n-are cin' să mi-l mai ridice şi mi-a mai murit şi porcu', vai şi-amar de sufletu' meu. Aşa e când nu mai e om la casă. Spune-i, Vasile, că nu mai am nici dinţi *în gură.* La ce-oi mai trăi pe pământu' ăsta?». Şi la

aceste ultime cuvinte, s-a uitat blând şi senin în ochii mei, cu nişte ochi albaştri, curați, cu-o privire nedumerită şi umilă. «Maică, maică – mi s-a adresat ea mie – multe mai are omul de pătimit pe pământu' ăsta! De ce-o fi având omul atâtea de pătimit?»... Şi iar s-a uitat în ochii mei, bătrâna aia din sat, pe care n-o ştiam, s-a uitat cu privirea-aceea albastră, orfană şi nedumerită.

Noi am rămas până ce s-a azvârlit ultima lopată de pământ peste Bunicul. Bunica s-a uitat în pământul care pecetluia trecerea prin lume a Bunicului. «Te-am adus acasă, omule, acuma pot să-nchid ochii». Maica a rămas în satul lor până la moarte. În casa lor se făcuse grădiniță. I s-a dat şi ei o odăiță, fosta bucătărie de vară şi grajdul, fiindcă la boi nu voia să renunțe. Erau mândria ei. «Nouă ani am muncit pe boii ăştia. Am plecat din sat cu camionul dar *ne-am* întors cu carul, ca nişte oameni aşezați, aşa, maică...», îmi explica ea mie şi dădea din cap. În mişcarea aceea, pe care-o face atât de des țăranul, mi se părea că văd înşirându-se-ntr-un lung cortegiu cel puțin două mii de ani de istorie scrisă şi, mai ales, nescrisă. Mişcarea aceea prin care țăranul exprimă constatarea n-a fost înregistrată de niciun cronicar, de nicio carte de istorie, iar ea este mişcarea-cheie care, printr-o cinetică esențială, de-o clipă, rezumă mii, milioane de file de istorie. Bunica muncea la gospodărie, la colectiv, «cu atelajul», cum se spune, şi, cât o mai lăsau puterile, pe la plivit şi pe lângă casă, deşi avea vârsta de pensie şi-ar fi putut primi cei o sută cincizeci de lei pe lună. Muncea atât cât să aibă ce mânca. Îndată ce-şi termina treburile, stătea pe bancă, la poartă, cu trunchiul drept, cu picioarele strâns lipite, cu mâinile-n poală, ca țăranul la fotograf. După ce Maica se-ntorsese-n sat, ne mutaserăm şi noi, Mama şi cu mine, într-o garsonieră dublă, în blocul de-alături. Tanti Surica Juster, mătuşa lui nenea Iancu Stein, ne luase-n spațiul ei – asta, prima mişcare; apoi, trecuse contractul pe numele Mamei – a doua mişcare. Trebui' să-ți spun că pentru «mişcările»

astea, atât de puține la număr, Mama şi nenea Iancu făcuseră băşici în tălpi. Surica, sărmana, avea o boală de circulație. Şase luni a fost paralizată de ambele picioare. Nenea Iancu îi angajase o infirmieră care nu făcea mai nimic, aşa că Mama-i dăduse papucii, şi noi două vedeam de Surica. Şase luni astea cât a trăit aşa, sărmana, mi s-au părut şase mii de ani. Ştiam că avea să moară-n curând şi-am fi vrut să facem orice ca viața să i se pară mai uşoară. Suporta cu-atâta răbdare, cu-atâta-nțelepciune şi cu-atâta resemnare boala că ți se rupea şi mai rău sufletul de ea. O dată nu se plângea. De câte ori însă avea nevoie de ploscă, o podideau lacrimile. «De ce să mai trăiască un om dac-a ajuns în halul ăsta? Şi de ce să-l laşi să se chinuie fără nicio speranță? Nu mai bine să-i faci o injecție şi să nu mai sufere nici el, nici cei din jur? Mă gândesc la voi şi la biata Marioara, să fiți sănătoase, ce are şi ea cu bietul taică-său, dar el cel puțin îi e tată, dar voi, săracele, de ce să pătimiți cu mine? Pentru o nenorocită de cameră?! În fiecare seară, mă rog să mă strângă Dumnezeu mai repede, iar vouă să vă dea o viață uşoară şi când o să muriți, asta peste o sută de ani, să muriți sănătoase, nu ca mine!». «Tanti Surica, zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate, şi bolile, şi necazurile şi bucuriile», îi spunea Mama, cu vocea ei liniştitoare, şi-o mângâia pe frunte. Biata bătrână mişca din cap, semn că pricepea această rațiune mai presus de puterile omului, căreia de-i zici Dumnezeu, de-i zici soartă ori de-i zici natură tot atâta e. În ultimele două săptămâni de viață, perfect conştientă, tanti Surica a refuzat sa mai mănânce. Mama i-a spus lui nenea Iancu, propunându-i să-i facă nişte perfuzii. «S-o lăsăm în pace. De ce să faci cu de-a sila un om să trăiască dacă lui i s-a urât, pe bună dreptate, să mai trăiască? Eu cred ca-i mare păcat să prelungeşti viața unui cadavru», a zis nenea Iancu. Surica s-a stins încet, cu pâlpâiri domoale. «Dumnezeu să aibă grijă de voi şi să vă răsplătească pentru cât bine mi-ați făcut». Astea i-au fost ultimele

cuvinte.

*

— Sărmana!

— Din ziua când îl omorâseră legionarii pe Marcel, viața ei nu mai avusese niciun rost. Ca viața oricărei mame care n-are decât un singur copil şi care nu trăieşte decât pentru-acel copil şi prin el. Şi, totuşi, ca atâția oameni simpli, care consideră viața un principiu sacru, Surica trăise mai departe fără să cârtească împotriva vieții, fără să se lamenteze, plângând doar pe-ascuns, iar de față cu lumea, purtându-se ca toți oamenii. Mergea zilnic la cimitir, la mormântul lui Marcel, lucra-n prăvălioara ei din Dudeşti, vorbea cu oamenii, se interesa de mersul lumii, deşi pentru ea totul era egal, umbla curată, îmbrăcată cuviincios, iar din ce câştiga dădea la nevoiaşi. Dădea bani, haine şi mai ales mâncare. Până ce-mbătrânise şi-şi făcea veacul mai mult pe la nenea Iancu şi pe la soră-sa, Matilda, la ea-n bucătărie nu se terminau oalele de pe plită. «De când nu mai e Marcel», mi-a spus ea, într-o zi, «am trăit pentru că *trebuie* şi m-am gândit să fac bine, cât pot, ca să treacă vremea mai uşor şi ca să am şi eu un rost pe lume». Să ai un rost pe lume... Să-ți motivezi existența față de alții, dar mai ales față de tine însuți. Unui copil orfan gândul ăsta-i încolțeşte-n minte mai devreme decât copilului cu-amândoi părinții. Deşi noi, Mama şi cu mine, eram devotate Suricăi şi n-arătam prin nicio vorbă, prin niciun gest ori măcar prin vreo privire cât eram de-mpovărate de biata ei viață, şi nici măcar între noi nu făceam vreo aluzie, moartea Suricăi mi s-a părut o dublă mântuire: pentru ea şi pentru noi. Dispariția ei ne-aducea o dilatare a spațiului şi-a timpului din jurul nostru şi din noi. Când vezi cât de adaptabil este omul, cât de cameleonic la bine şi la rău, oscilezi între două atitudini: să rămâi mut de admirație sau mut de groază în fața acestei lipse de limite. Relativitatea mi se

pare un lucru tulburător: să nu poți stabili un criteriu absolut de judecată, independent de ce este la dreapta, la stânga, în față, în spate, în sus, în jos, un criteriu care să se poată dispensa de-un reper. Nimic nu este *absolut* bun sau *absolut* rău. După moartea Suricăi, viața noastră părea un paradis dacă o raportai la purgatoriul prin care trecusem. Paradisul ăsta îmi lăsa timp de gândit. Oricât de devotate-i fusesem noi Suricăi, eram sigură că şi-ar fi dorit ca ultima strângere de mână înainte de-a trece dincolo să fi fost a copilului ei sau măcar a cuiva apropiat, a unei rude de sânge. Gândul la viața ei mă tulbura, îmi dădea o spaimă a singurătății. Singurătatea mi se părea o vietate posacă şi vicleană care te pândeşte şi te-nhață cu mii de tentacule, înglobându-te, sugându-te într-o imensă masă vâscoasă, din care, apoi, nici viu nici mort, te proiectează pe-o pânză, vâscoasă şi-aceea, din care nu mai ai putere să te smulgi, rămânând acolo, muscă imensă şi goală, etalată pe pânza unui păianjen necruțător. Cred că şi-n sunetul Mamei bântuia, din când în când, spaima singurătății: aşa se-ntâmplă totdeauna când pleacă unul dintre noi, lăsând spațiu şi timp în urma lui.

În seara când s-au dat rezultatele de la admitere – admiterea la Facultate – stăteam la masă-n bucătărie, față-n față, Mama şi cu mine. «Dac-am să trăiesc să-ți cresc şi copiii…», a zis Mama, şi-n privirea ei mi s-a părut că se răsuceau două fire: al temerii şi-al speranței. La o săptămână după examen, fetele din clasa noastră, cele care luaseră examenul de admitere, au hotărât să dea o petrecere, la Alina Gherghişan, care stătea-ntr-o vilă, cu o curte splendidă. Fiecare fată trebuia s-aducă un băiat şi s-aducă ceva de mâncare. Eu am dus cred cel mai mult de mâncare: trei zile am copt la saleuri şi la cornulețe. În schimb, m-am dus fără niciun băiat. Eu n-aveam niciun «flirt», n-aveam frați, iar singurii mei prieteni, Tudor şi Mihai Şerban, singurii pe care i-aş fi putut ruga să facă o seară pe cavalerii servanți, nu-şi puteau supăra

prietenele. Deşi nu pot spune c-aş fi rezemat zidurile la petrecere şi că n-aş fi dansat, m-am simțit totuşi singură-cuc. De fapt, cel mai mult am dansat cu «frații», căci din penurie de «flirt» – ca şi mine – două fete şi-aduseseră frații. La patru dimineața, când s-a spart petrecerea, am fost condusă de-un frate şi de-o soră. Pe drum, îmi venea să râd. «Parcă sunt din Oastea Domnului», îmi ziceam în gând, uitându-mă la Virginia Aznavurian şi la frate-său, negri-tăciune, cu un păr rebel şi creț, cu guri mari, buzați, coroiați şi cu ochelari, două ciori vigilente care păzeau benevol o pasăre alburie, de care n-avea nici dracu' nevoie: aia eram eu.

*

«Cum a putut fi vreodată o vreme când să nu fi avut nimeni nevoie de tine? Azi, atâția *avem* nevoie de tine, şi doctorul Şerban şi doctorul Murgu…», se gândi Pavel şi se uită la Sânziana, pe fața căreia se vedea ceva din zâmbetul pe jumătate pişicher, pe jumătate melancolic al tinerei domnişoare Hangan care, deşi demoralizată din «penurie de flirt», avea destul umor ca să-şi analizeze situația şi starea de spirit.

*

— Cred că la petrecerea-aceea am intrat în panică: să nu rămân fată bătrână.

— La optsprezece ani…

— La nouăsprezece! Vezi, fiecare fată care venise cu băiatul ei avea un aer de om împlinit, aşezat, ceva care te făcea să te gândeşti la un confort material şi moral. Atunci, am început să-mi privesc «critic» viața: o-nțelegeam, o şi aprobam, dar ea trebuia schimbată. Eu, o copilă, iubisem un adult, respingând dragostea unui băiat de vârsta mea («Da, nene Daniel, aşa era!»). Venise timpul «să-mi găsesc» pe cineva potrivit cu vârsta mea şi

nu doar pentru un amor juvenil, trecător, ci pe cineva cu care să mă mărit şi cu care să fac la iuţeală nişte copii, pe care să-l şi iubesc şi care să mă iubească, trebuie să-ţi spun! Eu nu voiam doar să mă «căpătuiesc», eu voiam tot. Săraca de mine! În viaţa mea nu m-am simţit mai bătrână şi mai fără niciun Dumnezeu ca atunci. În această «dispoziţie de spirit» m-a aflat domnul Alexandru Bujor. Eram în vacanţă la mare, la Costineşti, la coana Leana, unde mergeam al cincilea an, într-o odăiţă cu pământ pe jos, dar curată şi cu pat bun, cu somieră, cu o «Răpire din serai» pluşată, pe-un perete (luată cu mari sacrificii de la vaporeni), cu un covor cu flori pe margini şi cu căprioară-n mijloc, pe peretele de care era lipit patul, «ca să nu tragă»; iar pe peretele de la răsărit, cu o aşa-zisă icoană, o poză de-alea-n culori de-ţi strepezeau dinţii, înrămată-n auriu, înfăţişând Sfânta Familie: un bărbat între două vârste, mai mult către a doua, cu barbă căruntă, îmbrăcat în ceva intermediar între fustă şi anteriu, cu aureolă portocalie, uitându-se cu-o privire miloagă la Sfânta Fecioară, dolofană, cârnă, cu bust opulent – pus în valoare de-un decolteu rotund – tricotând (aşa cum auzi!), calm, cu două andrele, ceva vişiniu, ţinând ordonat ghemele de lâniţă sau de alt produs într-un coşuleţ de nuiele, urmărind cu o privire ovină un başibuzuc ca de trei ani, umflat cu ţeava, tot numai cute, numai guşi, demn de mama lui, cu părţile ruşinoase acoperite pudic de-un scutec în triunghi, aşezat ca-n manualele de puericultură şi-nnodat cu fundiţă-n faţă. Mă aflam, deci, în decorul tipic al odăii bune tip-litoral. Mama urma să vină peste zece zile, după ce termina de făcut curăţenie mare în noua noastră locuinţă. Printre puţinele lucruri pe care mi le-am luat cu mine la Costineşti se afla şi-o copie bătută la maşină, împreună cu manuscrisul unui roman al lui Alexandru Bujor, *Amiază.* Alexandru Bujor stătea la Eforie, la hotel, şi urma să mă caute în primele zile, ca să-şi ia romanul pe care i-l bătuse Mama la maşină. În ultima clasă de liceu,

printre lecturile obligatorii la literatură română avusesem şi romanul *Arşiță,* de Alexandru Bujor.

— Primul lui roman, nu?

— Exact. Mama-i bătuse la maşină tot ce scrisese, îi citisem cărțile, îl admiram, dar nu-l văzusem niciodată, nici măcar în poză. Trecuseră patru zile de când mă aflam la Costineşti şi Alexandru Bujor nu se-arăta. Când plecam la plajă lăsam scris coanei Leana în ce punct puteam fi găsită: în dreapta chioşcului de răcoritoare, privind dinspre şosea. «Tot nu m-a căutat domnu-acela, coană Leană?». «Tot nu te-a căutat!». Simțeam cum m-apucau un fel de draci. Parcă eram la arest: afară de două-trei ore de plajă, nu-ndrăzneam să mă mişc de sub dudul din curtea coanei Leana. Două fete din curtea vecină, studente la franceză, cu care mergeam la plajă şi cărora le povestisem de ce stăteam ca un câine de pază, nemişcată sub dud, mă-ntrebau dimineața, când ne vedeam, şi seara, când ele se-ntorceau de la plimbare: «Ei, tot n-a venit Godot?». A şaptea zi, mă hotărâsem să-l dau dracu' pe Godot şi să mă duc după amiază cu Anca şi cu Andreea, împreună cu un grup, la Mangalia. Începând «acțiunea» mea de emancipare anti-Godot, am stat la plajă în ziua-aceea, până la unu. Güzel, cățeaua coanei Leana, care dormea într-o gropineață sub gardul de merişor, a sărit în sus şi-mi făcea tot felul de manifestații de amor, de care trebuia să-mi apăr toaleta, una dintre cele trei pe care le-aveam cu totul şi cu totul. Parcă mă văd: fustă anti-jeg, că anti-jegul era ultima modă, şi o bluză foarte decoltată, gen maiou, din pepit roşu cu alb, închisă-n față cu şiret, făcute de Mama şi de mine cu trei zile-nainte de plecarea mea la mare. Luptându-mă cu Güzel, într-o lumină care-ți lua şi ochii şi mințile, atâta era de albă şi de fierbinte, mi s-a părut că zăresc nişte picioare în continuarea celor două şezlonguri aşezate sub dud, cu fața spre casă. Am încetinit pasul. Güzel, domolindu-şi elanul, mergea alături de mine, lingându-mi din când în când mâna.

Eram la doi paşi în spatele şezlongurilor. «Ce n-aş da eu să mai pot avea o iluzie cât de firavă despre cineva sau despre ceva...». Cuvintele parcă se prelingeau dintr-unul din şezlonguri, fără patetism, pline doar de părere de rău, rostite cu-o dicție perfectă de-o voce joasă, de femeie. Eram acum la trei-patru metri distanță de şezlonguri. Din lumina orbitoare sub care mă aflam, în umbra deasă a dudului, vedeam tremurat două forme alburii aşezate-n şezlonguri şi, la oarecare distanță de ele, o masă pusă. «Bună ziua», am zis eu şi m-am îndreptat spre casă cu Güzel alături. «Sunteți cumva domnişoara Hangan?», m-a oprit o voce bărbătească. M-am întors cu fața şi-am răspuns «da». Dintr-un şezlong, s-a ridicat o formă alburie şi s-a-ndreptat spre mine. «Eu sunt Alexandru Bujor». În fața mea se afla un bărbat înalt, suplu, îmbrăcat în nişte pantaloni decolorați, albaştri probabil la vremea lor, cu o cămaşă galbenă, cu vreo trei nasturi desfăcuți, care lăsau să se vadă un piept păros. Mi-a-ntins mâna dreaptă, în timp ce cu stânga şi-a dus la gură o țigară din care-a mai sorbit un fum înainte de-a-i da drumul în țărână. Eu l-am lăsat o clipă cu mâna-ntinsă-n gol, până să-mi trec sacoşa-n care-aveam cearşaful de plajă, un prosop şi costumul de baie, până s-o trec din dreapta-n stânga, nemulțumind-o pe Güzel care dintr-odată s-a apucat să mârâie. În vreme asta, cu ochii micşorați de parcă s-ar fi uitat printr-o lentilă de bijutier, Alexandru Bujor mă cântărea cu-o privire rapidă în care mi s-a părut că zăresc o licărire pe care nu ştiam cum s-o iau: îi plăceam sau îl amuzam cu stângăcia mea, în special în tandem cu Güzel. «Sânziana Hangan», am zis eu, cu un glas care mi-a sunat şcolăreşte şi care, nu ştiu de ce, m-a indispus atât de rău de-mi venea să-mi trag palme. «Am venit după manuscris». În timp ce-mi vorbea şi mă privea în ochi, cu ochii lui micşorați, de-un albastru-nchis, cu pleoapele trase-n jos, ca ai măştii tragediei, Alexandru Bujor scotea ceva dintr-un buzunar: un plic albastru pe care mi l-a-ntins. «Ce-i datoram

doamnei Hangan». «Mă aşteptaţi de mult?». «De vreo oră». «Îmi pare rău. Mama spusese că veniţi acum o săptămână, v-am aşteptat în fiecare zi». «Am fost în Deltă. Ai mâncat?». «Nu, mănânc aici la coana Leana». «Te rog să mănânci cu *noi*». M-am uitat întrebător. «Cu mine şi cu-o prietenă pe care-o duc cu maşina la Vama Veche. Ne-am înţeles cu coana Leana, cât ai lipsit dumneata, să ne facă un pui cu mujdei, o mămăligă, şi să ne dea şi-o sticlă de vin de la pivniţă. E bun vinul?». «Nu ştiu. Noi nu bem vin». «De ce?». «Nu ne dă mâna».

Vorbisem pe-un ton cât se poate de neutru. Totuşi, am văzut din privirea lui că-i părea rău pentru-ntrebarea căreia nu-i bănuise-asemenea răspuns.

«Mănânci cu noi, da?». «Mulţumesc. Doar să las traista asta-n cameră». Când m-am întors din casă, Alexandru Bujor nu se mai afla sub dud. Din şezlongul ei mă privea zâmbitor o cucoană cam de treizeci de ani – mi s-a părut mie – îmbrăcată în nişte pantaloni pescăreşti de-un albastru strălucitor, şi-ntr-o bluză de-o culoare stinsă, ceva între roz-veşted şi nisipiu. Părul tuns scurt, decolorat de soare, din care se detaşau câteva şuviţe mai deschise, îi venea bine la tenul bronzat, lucios şi fără niciun retuş de frumuseţe. Învăţată cu Mama, care nu se fardase şi nu se coafase niciodată, îmi plăceau – şi-mi plac şi azi – femeile nefardate şi care poartă pieptănături cât mai simple. Înainte ca eu s-apuc să spun vreun cuvânt, cucoana se ridicase-n picioare, făcuse un pas spre mine cu-o mână cordial întinsă. «Ileana Sachelarie». «Sânziana Hangan». «Ştiu, fata doamnei Smaranda Hangan. Doamna Hangan era cea mai frumoasă profesoară din liceul nostru». «Aţi mai apucat-o pe Mama profesoară? De doisprezece ani nu mai este-n învăţământ: de la „Reformă”. Dumneavoastră sunteţi atât de tânără...». «Am patruzeci şi unu de ani». «Aş vrea s-arăt şi eu aşa la patruzeci de ani», am zis eu, pe-un ton plin de admiraţie. «Am încercat şi eu pe cât s-a putut să nu pun la inimă», a răspuns doamna Sachelarie, făcându-mi

semn să ne-aşezăm în şezlonguri. «N-o mai văzusem pe doamna Hangan de când terminasem liceul. Ne-am mai întâlnit de-atunci… o dată-n ’42, la Comisariatul militar, când am fost anunțate şi dânsa şi eu că ne muriseră bărbații pe front, şi altă dată… prin ’50-’51, la editură, când ne dădea domnişoara Isacsohn de lucru şi doamnei Hangan şi mie. Pe doamna Hangan n-am avut-o profesoară, dar pe domnişoara Isacsohn – eu îi spun tot ca la şcoală – am avut-o profesoară de germană». «Ruth?». «Da, Ruth». «Dumneavoastră lucrați undeva, doamnă Sachelarie?». «Nu sunt angajată nicăieri. Traduc, scriu, bat la maşină, o duc şi eu…». «Şi v-ajunge?». Întotdeauna am pus întrebări esențiale – cum pune orice om pentru care aspectul material al existenței are o foarte mare greutate – deşi bunele maniere spun că asemenea întrebări dovedesc lipsă de educație. «Când nu-mi ajunge, mai vând câte ceva». «Bine că aveți ce!», am zis eu cu părerea de rău a celui care n-avusese niciodată ce vinde. «Am fost o fată săracă. Tata era încasator la „Salubritate”. Mama a murit când eu aveam şaisprezece ani. Cu chiu-cu-vai, am terminat liceul. A doua nevastă a tatei abia aştepta să mă vadă urnită din casă. Îi părea rău şi după aerul pe care-l respiram. Când am terminat liceul, n-aveam nicio speranță să merg la Facultate şi nici Făt-Frumos nu se-arăta; se punea deci foarte acut problema pâinii. Cum eram subțirică, frumuşică, am ajuns la „Cărăbuş”». «Ce făceați acolo?». «Dădeam şi eu din fund ca toate celelalte, cântam câte un cuplețel, îmi terminam „programul”, îmi scoteam sulimanurile de pe față şi-o zbugheam spre mansarda de pe Schitu Măgureanu (unde-ajunsesem de când plecasem din Tei, de la tata), ca să scap atenției colegelor care mâncau (măcar din când în când – unele, altele – mereu) la „Capşa”, şi care mă socoteau o tâmpită că trăgeam mâța de coadă cu bănuții câştigați pe „artă”, în loc să răspund bilețelelor pe care le primeam din sală şi să-mi găsesc şi eu un „elefant”, că dacă-mi era să fac „pe sfânta, de ce dracu’ nu mă

făcusem croitoreasă, funcționară, dactilografă?”, cum mă moraliza Lili, decana de vârstă şi de morală a fetelor din balet. La toate invitațiile pe care, cu-atâta spirit colegial şi creştinesc, mi le lansau fetele, mă eschivam cum puteam. Într-o zi însă, Lili sărbătorindu-şi aniversarea la „Trocadero”, cu mare fast, a trebuit să mă duc. Pe vremea-aceea, Lili era-ntreținută de-un mare avocat, aşa că nu era de mirare că (ea dând tonul în trupă) mai multe fete se „orientaseră” spre „justiție”, acceptând „omagiile” unor avocați mai mari sau mai mărunți. „Fetelor, v-aduc tot baroul de Ilfov! Acu’ e-acu’! Vezi, sfântă *Filoftio* – asta eram eu – să vii îmbrăcată ca o mumie, nu cumva, dacă s-o uita vreunul la tine, să ghicească de ce sex eşti!”. Fiindcă hainele mele de-acasă erau tot dintr-alea din care nu se ghicea de ce sex sunt, am fost îmbrăcată de trupă într-o toaletă din garderoba teatrului, cea mai puțin „ca la revistă”, cu care la o adică s-ar fi putut îmbrăca şi-o cucoană mai excentrică. Lili m-a-nvârtit pe toate părțile, de parcă voia să mă cumpere, şi-a dat din cap aprobator. „Toate-ar fi bune dacă n-ai avea aeru-ăsta de pui căzut din cuib, privirea asta... amărâtă, miloagă. Stai dreaptă, scoate țâțele-nainte şi spune-ți mereu: Sunt frumoasă, sunt deşteaptă, unul nu merită nici să-mi încheie catarama la sanda’, şi-ai să mături în jurul tău, auzi?”. „Dar dacă eu nu vreau să mătur?”. „Atunci, pune mâna pe careva, dar nu pe vreunul de-ăia ’trei la franc’, mărită-te şi fă-te cucoană, că stofă ai... dar, până una-alta, mă gândeam că nu ți-ar strica şi ție să te mai înțoleşti, să mai haleşti ca lumea, să ai şi tu o pietricică-două, pentru zile-negre; că dac-o fi să-i cazi unuia cu tronc, nu se uită el la amănunte de-astea; aşa, tu...”».

*

— Pavele, mi-o aduc atât de bine-aminte pe Ileana Sachelarie. Nu ştiu câte parale făcuse-n trupa la revistă, dar cred c-ar fit fost o actriță de mare clasă. Nu pot să-ți

spun cât de bine jucase rolul colegei ăleia, Lili…

— «Decana de vârstă şi de morală» a trupei.

— Glasul ei limpede căpătase o răguşeală abia perceptibilă, vorbele – tărăgăneala unor bolovani cărora puţin le păsa încotro se duc, fizionomia – o vulgaritate jumătate involuntară (amprenta lumii asupra fâşneţei Lili), jumătate voită: faţa pe care, credea Lili, merită lumea să i-o arăţi. Una peste alta – o imensă dezamăgire convertită în ce era mai la-ndemână: o mâncare, nişte boarfe, nişte «hrană rece» pentru bătrâneţe, şi-un dispreţ convertit în vulgaritate… Mă uitam la Ileana Sachelarie cu nişte ochi… şi cu suflarea tăiată. Mă simţeam ca la teatru. Când a terminat «partitura» susţinută de Lili, în privirea, pe faţa, în întreaga ei fizionomie a apărut o clipă ceva din aerul acela al puiului căzut din cuib. *«Amărât ca mine na-i / Decât puiul cucului, / Când îl lasă mama lui».* Mă uitam la ea şi-mi venea să plâng. Mă simţeam legată, înfrăţită cu fostul, poate şi cu actualul, pui de cuc.

*

«La petrecere – şi-a reluat Ileana Sachelarie povestirea – veniseră şi câteva persoane din lumea bună: un doctor Şerban cu-o nevastă doctoriţă şi ea, foarte drăguţi şi simpatici, un alt doctor, Serafiotti, cu-o nevastă cât se poate de snoabă şi de cu nasul pe sus, şi-un văr de-al doctorului Serafiotti, un avocat Georges Sachelarie; veniseră invitaţi de-un procuror, să vadă şi ei cum petrece *demi-mondul.* Deşi stăteam în colţul cel mai ferit, probabil că aerul meu de pui căzut din cuib – atât de neasortat cu atmosfera de veselie şi de carnaval din jur – i-a făcut pe domnii din „lumea bună” să mă remarce. Pe scurt, peste două luni, mă măritam cu avocatul Georges Sachelarie, în vârstă de treizeci şi cinci de ani, eu având douăzeci, căruia nu-i puteam reproşa altceva decât îşi „reproşa” – vorba-vine – şi el, de altfel: numele mic franţuzit. Aşa era moda pe când se născuse el şi încă

mult după aceea: până prin al doilea război mondial, de fapt. Domnul Georges Sachelarie m-a dat la Facultate, m-a plimbat prin lume, şi, mai mult ca orice, m-a făcut fericită. A venit războiul şi s-a dus fericirea, a noastră, a tuturor. La douăzeci şi şase de ani, am rămas văduvă». «De ce nu v-aţi mai recăsătorit?». «Doamna Hangan de ce nu s-a mai recăsătorit?». «O plăcea un inginer de la uzina „Cauciucul” – pe vremea când era dactilografă acolo – dar s-a gândit omul să nu-şi strice dosarul, că bunicii, părinţii Mamei, erau trecuţi la chiaburi; şi cred că, pe lângă stricatul dosarului, mai eram şi eu». «Alt cui în „dosar”!». «Pe urmă, a cerut-o un avocat evreu, care mă iubea foarte mult şi pe mine şi pe care şi eu îl iubeam, dar el a plecat din ţară şi Mama n-a vrut să plecăm. Ea zice că atitudinea faţă de ţara ta face parte din concepţia generală a omului, din atitudinea lui faţă de viaţă». «Şi dumneata ce crezi?». «Vă spun drept că eu încă nu ştiu ce să zic. Dac-ar fi fost după mine… eu eram cin’zeci la sută pentru plecat, cin’zeci – pentru rămas. Doamnă Sachelarie, atâtea lipsuri am îndurat, atâtea şi-atâtea, că mi se părea că dacă le poţi da cu piciorul… Dar cum eu am o-ncredere desăvârşită-n Mama, cred că, totuşi, ea a avut dreptate». «Să fii convinsă. Eşti prea tânără acum. Când ai să mai îmbătrâneşti, ai să-ţi dai mult mai bine seama ce-nseamnă peisajul spiritual pentru un om. O viaţă fără martorii ei este o viaţă goală… Nu m-am mai măritat fiindcă n-am mai găsit pe nimeni care să merite, din punctul meu de vedere, bine-nţeles, să-l iau de bărbat. Niciunul care m-ar fi luat nu stătea alături de bărbatu-meu. Să ştii că nu-l idealizez cum facem de obicei cu morţii. Era un domn». «L-aţi iubit…». «L-am iubit»., «Şi n-aţi mai iubit pe nimeni?». «Ba da. Am mai iubit doi bărbaţi, dar mi-am dat seama că m-am înşelat». «Nu vă potriveaţi?». «Între doi oameni care alcătuiesc – sau vor să alcătuiască – un cuplu trebuie să se potrivească multe lucruri. Dacă la unele dintre potrivelile-astea se mai poate lua de ici şi pune colo, una este însă

indispensabilă şi fără tocmeală: concepţia despre lume. *Aici* nu m-am potrivit eu cu „pretendenţii”».

La ultimele cuvinte, dăduse din cap şi din umeri, mimând regretul pentru acest eşec.

În momentul acela, ca la teatru, din bucătăria de vară, care, de fapt, era un şopron în fundul curţii, au apărut coana Leana, ducând victorioasă o tavă pe care se lăfăia un pui rumen, şi Alexandru Bujor care-ntr-o mână ducea un castronaş iar în cealaltă un fund de lemn pe care aburea o mămăligă bună să saturi din ea o gloată. De fundul în formă de purcel, opera plastică a lui nea Cliţă, bărbatul coanei Leana, atârna sfoara cu care să tăiem mămăliga.

«Ei, doamnelor, v-aţi cunoscut – nu? Aţi avut timp să puneţi şi ţara la cale». «Am şi pus-o», a zis Ileana Sachelarie, uitându-se complice la mine, în timp ce se ridica să aşeze lucrurile pe masă.

«Lăsaţi, doamnă, vai de mine, ce, nu sunt eu acilea…? Dumneavoastră doar *să serviţi.* Sânziană, ia du-te tu, mamă, şi adu sticla de vin din gârlici». În timp ce mă-ndreptam spre gârlici, o auzeam pe coana Leana, dând cele mai avantajoase referinţe despre mine: «E-aşa de cuminte… cum nu *să ezistă.* Nu *vorbeşte* cu nimeni. Fete ca ea, în ziua de azi, una la un milion… – Poftă bună», ne-a urat coana Leana, retrăgându-se cu un aer mulţumit, ceea ce dovedea că chestiunea financiară între ea şi domnul Bujor fusese reglată mai mult decât satisfăcător.

«Dumitale ce-ţi place?», m-a-ntrebat Bujor înfigând o furculiţă-n pieptul puiului. «Mai întâi, să vedem ce vrea doamna». «Gusturile doamnei sunt deja testate. Cu *dumneata* vreau să mă lămuresc, mai ales că eşti şi invitată». «Dac-aşa stau lucrurile… mie mai mult şi mai mult îmi place târtiţa». Ileana Sachelarie a izbucnit în râs: «Să ne luăm de mână!». «Trageţi a sărăcie, cucoanelor!». «În ceea ce mă priveşte, nu trebuie să fac eforturi suplimentare», am zis eu uitându-mă-n ochii lui.

Am fost sigură că-i plăcuse replica mea.

«Pe lângă „croupion”, care-nseamnă târtiță-târtiță, francezii îi mai zic la târtiță şi „sot l’y laisse”». Ultimele cuvinte – metafora cu care numesc francezii partea asta a păsării – le rostisem într-un glas cu Ileana Sachelarie, care bătea măsura cu palma dreaptă, de-ai fi zis că suntem nişte eleve care-şi repetă lecția-n cor. «Aşa că, vedeți, îi mai avem şi pe alții de partea noastră», am adăugat eu. «Am să mă interesez dacă târtița era apreciată şi la babilonieni, vă promit», a zis Alexandru Bujor şi s-a uitat când la mine, când la doamna Sachelarie, cu-o privire amuzat-ironică. «Sunt unele femei făcute parcă de-o mamă şi de-un tată în privința gusturilor», a continuat el, împărțind puiul. «Iar bărbații, când e vorba să se prostească, parcă sunt *toți* făcuți de-o mamă şi de-un tată», a zis doamna Sachelarie, jumătate-n glumă, jumătate-n serios. «N-o asculta, domnişoară, că dac-o asculți mai mult, nu te mai măriți niciodată». «Până să mă mărit, oi avea timp să-mi fac şi singură o părere». «Vrei să te măriți aşa de târziu?», m-a-ntrebat Alexandru Bujor, fără să mă privească. «Oricum, nu înainte de-a-mi termina Facultatea». «Ce Facultate?». «Medicina». «Ăhăhă, paşti murgule iarbă verde! Peste-atâția ani de-aici încolo! Te faci babă!». «Liceul l-ai terminat?», m-a-ntrebat Ileana Sachelarie. «Anul ăsta. Şi-am intrat la Medicină». «Bravo! Înseamnă c-ai învățat bine». «Deci n-ai de aşteptat decât şase ani, n-ai să fii chiar aşa de babă», a zis Alexandru Bujor pe-un ton concesiv. «Mărită-te pe la sfârşitul Facultății, că pe urmă se micşorează posibilitățile de alegere. Mai mulți băieți decât în Facultate n-au să mai fie niciodată-n jurul dumitale. Şi, pe urmă, cu cât trece vremea, cu-atât te hotărăşti mai greu. La tinerețe, închizi ochii şi te-azvârli cu capu-nainte». «Multe lucruri se fac cu ochii-nchişi».

La aceste vorbe, Alexandru Bujor s-a uitat fix la Ileana Sachelarie, care i-a răspuns cu-o privire mustrătoare.

«Cât mai stai pe-aici, domnişoară?», m-a-ntrebat el, întorcându-şi evaziv privirea de la doamna Sachelarie.

«Vreo lună». «Şi-acum, doamnelor, masa e servită, să mâncăm, să bem, să ne veselim şi pe urmă om mai vedea». «Parc-ați fi citat din *Viața-n roz».*

M-au privit amândoi cu surprindere.

«Va să zică, m-ai citit şi tăceai mâlc, dintr-ăştia-mi eşti...». «V-am citit şi nuvelele, doamnă. Nu v-am spus nimic, fiindcă nu ştiu dacă unui artist, când îl cunoşti doar ca persoană particulară, îi place să vorbească şi să-i vorbeşti despre arta lui». «Mulți artişti cunoşti matale de-ai tras concluzia asta?», m-a-ntrebat Bujor cu-o ironie blajină. «De fapt, în particular, cunosc bine unul singur». «Pe cine?». «Pe pictorul Matei Şerban». «„Decadentul, putrefactul”», a zis pe-un ton important, pe care l-ai fi luat de bun de n-ar fi fost contrabalansat de ironia din ochii-aceia albaştri, atât de expresivi, cu pleoapele cătând în jos...

(«Ca ale măştii tragediei», rosti încet Pavel.)

«Nenea Matei zice că-n materie de „putrefacție” şi de „decadență” se află-ntr-o societate foarte-aleasă: Brâncuşi, Arghezi, Barbu, Țuculescu...». «Da’ văd că-i ştii! De la doamna Hangan, că la şcoală... Hai să mâncăm puiul că se răceşte», a continuat Bujor fără tranziție.

Am mâncat în tăcere. Din pui, rămăsese doar o moviliță de oase. Güzel venise tiptil, se-aşezase respectuos la distanță, urmărindu-ne-atent fiecare mişcare cu ochi umili şi rugători.

«Uite-o şi pe Zeluța».

Descoperind-o, Alexandru Bujor îi azvârlea «Zeluței» os după os, iar Zeluța le prindea din zbor, de-ai fi zis că din cine ştie ce neam de acrobați se trăgea.

«De unde poate veni „Zeluța”?», se-ntrebase Ileana Sachelarie. «Nu l-am mai auzit în viața mea». «De la Güzel, care-nseamnă „frumos”, pe turceşte. E-o societate cât se poate de cosmopolită în ograda asta. Numai noi şi coana Leana ce mai suntem autohtone, încolo Güzel, pui

din căţeaua hogii din Mangalia, nea Cliţă...». «Cum?». «Cliţă. C-l-i-ţ-ă». «Asta de unde-o mai veni?!». «Eee! Staţi slab cu onomastica, doamnă. Dacă n-aţi auzit-o pe coana Leana făcând arborele genealogic al Zeluţei – care pân' la urmă reiese că „vine de se trage din neamul lui Ali-bey, de pe când stăpânea turcu' ”, şi pe-al lui nea Cliţă, care, şi el, „de pe mamă – se trage din han-tătaru', iar de pe tată – din neam de greci procopsiţi, că de-aia-l cheamă Temiştocle!”. E!». «Aha!», zisese Alexandru Bujor, uitându-se la mine prin paharul plin cu vin rubiniu. «Ce-nseamnă să aibă un copil o mamă deşteaptă şi cultă! Mă uit la dumneata, Sânziana. E-adevărat că eşti deşteaptă. Dar în fiecare vorbă pe care-o spui se vede-nvăţătura, se vede copilul educat de cineva care ştie să educe. Cât de fericită trebuie să fie doamna Hangan că te are», murmurase Ileana Sachelarie. Un amestec de regret şi de evlavie îi îngreuia privirea şi glasul, ca o aluviune.

Abia mai uitasem de panica singurătăţii prin care trecusem, şi venea Ileana Sachelarie să-mi tragă un nou semnal de alarmă, cu glasul şi cu privirea ei care pentru mine se traduceau prin «grăbeşte-te, hotărăşte-te de la-nceput ce vrei şi-apucă-te să-nfăptuieşti, că viaţa nu stă să te-aştepte!».

I-am zâmbit, cu un zâmbet îmbătrânit de-nţelegere.

Alexandru Bujor s-a uitat pe rând la noi. Şi-a pus paharul pe masă şi, printre pleoapele-acelea pe care le micşora atât de expresiv, i-a azvârlit Ilenei Sachelarie o privire care tăia ca un brici, iar mie – o privire de zaraf care vrea să cântărească ceva din ochi.

«Domnişoară, văd că pe doamna Sachelarie ai citit-o. Din mine ai citit ceva?». «Tot ce v-a bătut Mama la maşină». «Deci, tot ce-am scris pân-acum. Şi cum ţi se pare?».

M-am uitat intimidată la el, apoi, la ea. În ochii ei, am văzut curiozitate şi îndemn, şi-am prins curaj.

«Când vă citeam îmi venea să scrâşnesc din dinţi. Toate personajele dumneavoastră aleargă după ceva, cu sufletul

la gură. Când citeam, mă surprindeam respirând sacadat». «Bravo mie! Ia spune-mi, ce personaj ți-a plăcut cel mai mult?». «Panțâru-ăl bătrân. Artistic vorbind... Uman – nu mi-a plăcut niciun personaj al dumneavoastră». «De ce?», m-a-ntrebat Alexandru Bujor, privindu-mă ca un profesor care-ți pune o-ntrebare-ncuietoare.

Ileana Sachelarie mă asculta cu gâtul încordat, atât era de atentă.

«Fiindcă niciunul nu e frumos pe dinăuntru». «Şi crezi că viața pe care-au dus-o i-ar fi-ndreptățit să fie altfel, chiar viața-n general?». Eu am dat din umeri. «La urma urmei, ce ştii dumneata despre viață?». «Ce să ştiu? Cât poate şti un copil orfan de tată, crescut cu cheia de gât, aşteptându-şi mama cu sufletul la gură, tremurând la fiecare pas de pe palier, la fiecare țârâit de sonerie, la fiecare zgomot, şi „educat" cu foarte multă marmeladă. Cred că şi-n plasmă am marmeladă. Cam atât».

M-am uitat mai întâi în ochii Ilenei Sachelarie şi mi-am dat seama că-i venea să plângă. M-am uitat şi-n ochii lui Bujor. Nu mai erau micşorați şi nu se mai vedea nici urmă de ironie-n ei.

Am început să mă simt vinovată că-i întristasem. Mama, care nu se plângea niciodată, mă-nvățase că nu-i frumos să-ți arăți rănile în fața nimănui, ci să ți le-oblojeşti când eşti singur şi chiar cicatricele să le-ascunzi de ochii lumii.

«Când ați început să scrieți *Pământ,* aveați doar douăzeci şi unu de ani, cu doi ani mai mult decât am eu acum. Deci, nici experiența dumneavoastră de viață, cantitativ măcar, nu putea fi mult mai mare decât a mea de-acum», am zis eu la repezeală, cu gândul să risipesc atmosfera pe care-o creasem povestindu-mi foarte pe scurt viața.

«Bună observația dumitale cu experiența cantitativă. Ai fost prudentă când ai făcut-o, fiindcă ai lăsat deschisă portița spre calitate». «Cred că mai importantă poate chiar

şi decât experienţa, la un artist, este structura: forma-n care, vrând-nevrând, se exprimă pe sine, în care, vrând-nevrând, îşi scoate la suprafaţă sufletul». Ileana Sachelarie vorbise cu un aer absent. Părea că-şi comunică ei însăşi această observaţie.

«Nu crezi că artistul poate să-şi depăşească eul, că arta i-l poate şterge în operă, că artistul dintr-un artist poate fi atât de puternic încât să şteargă omul din artist?». «Îl poate atenua, dar să-l reducă la zero, asta niciodată!». «Să-ţi dau exemple de mari artişti – oameni mici?», i se-adresase Alexandru Bujor Ilenei Sachelarie, privind-o ţintă printre pleoapele micşorate. «Să-ţi dau exemple de micimi, de lipsuri de gust artistic la aceşti mari artişti-oameni mici, de răbufniri în operă ale imperfecţiunii lor de oameni, răbufniri ca ale unor guri de canal uitate fără capac într-un răzor de trandafiri?».

De data asta, vocea Ilenei Sachelarie, în calmul căreia, pân-atunci, picurase egal melancolie, resemnare, autoironizare, căpătase ceva metalic, lucios, de-o răceală care pe mine mă surprindea. Privirea ei domoală şi plină de-nţelegere – care părea o traducere a vorbei lui Montaigne, atât de plină de-nţelepciunea constatării «în lumea asta unde am văzut totul şi contrariul acestui tot», «*dans ce monde où j'ai tout vu et le contraire de tout*» – privirea asta domoală se ştersese din ochii ei. Îi luase locul o privire tăioasă care parcă stătea să-şi ia zborul din ochi şi să dea cu sabia, ca un arhanghel al răzbunării.

Deşi Ileana Sachelarie şi Alexandru Bujor duceau o discuţie de principii – discuţie în care, de obicei, omul îşi păstrează calmul, impunându-şi o anumită detaşare, deoarece corăbiile care se-neacă sunt ale tuturor şi-ale nimănui – mie mi s-a părut că ei doi aveau ceva de-mpărţit şi dincolo de principii. Participarea atât de vehementă a Ilenei Sachelarie îmi trezise bănuiala asta. Alexandru Bujor era permanent participant, fiindcă ironia este o formă intensă de participare la viaţă – ea traduce sau o permanentă revoltă, sau neînţelegerea a ceea ce se-

ntâmplă-n jurul tău, sau un amestec între astea două, plus un sentiment de frustrare şi multe altele-ncâlcite-ntre ele ca-ntr-un ghem care nu mai poate fi descurcat. Asta zic eu acuma, că m-am făcut «mare» şi deşteaptă! Atunci, am avut impresia – o impresie subterană, ca orice avertisment venit din straturi prelogice – că Alexandru Bujor era unul din cei doi bărbați pe care-i iubise Ileana Sachelarie şi-a căror concepție despre lume nu fusese ce s-ar fi aşteptat ea să fie. Unul din cei doi cu care n-o brodise. În acelaşi timp, din privirea ei lucidă şi tăioasă, care mătura orice urmă de lirism, înțelegeam că Ileana Sachelarie nu era un om care să poată fi prostit. Îți crea, cu bună-ştiință, iluzia că putea fi prostită, uneori poate că-şi crea chiar ei iluzia asta – fiindcă, la un moment dat, lipsa oricărei iluzii începe să te obosească dar, de fapt, pe un fond de bunătate adevărată, logica, acest duşman de moarte al euforiei, țâşnea din ființa ei: un recif într-o mare liniştită şi netedă ca o farfurie de supă. Netezimea blândeții ei melancolice ca şi ascuțimea lucioasă a răcelii ei, haina asta cu două fețe – pe care-o schimba de pe-o parte pe alta cu-o iuțeală de prestidigitator, față de calmul jucat al lui Alexandru Bujor – mă făcea să bănuiesc că *ea* pusese punct legăturii lor, încetând să-l mai iubească sau impunându-şi să nu-l mai iubească, în timp ce *lui,* poate şi din orgoliu, nu-i trecuse. El o mai iubea. O iubea cu ciudă.

«Nu te contrazic acum fiindcă ar dura prea mult şi trebuie să mai şi plecăm, plus că speriem fata asta», zisese Alexandru Bujor pe-un ton neaşteptat de concesiv, uitându-se la mine de jos în sus, cu privirea filtrată printre pleoapele-nchise pe jumătate.

I-am condus până-n capătul uliței unde-şi lăsaseră «Pobeda» – «Pobeda» lui Alexandru Bujor, cum aveam să aflu mai târziu. Până-n seară, Ileana Sachelarie trebuia s-ajungă la Vama Veche, la o veche gazdă a ei, iar Alexandru Bujor – la Eforie, la hotel, unde-avea de gând să stea toată vacanța. Trebuie să-ți spun că, pe vremea-

aceea, Eforia era cea mai elegantă stațiune de pe litoral, iar «Pobeda» – cea mai elegantă, dacă nu chiar unica, marcă de maşini din țară.

Când ne-am despărțit, Ileana Sachelarie mi-a ținut lung mâna-n mâna ei. Mi-a luat apoi capul între mâini, s-a uitat la mine cu privirea plină de nostalgie şi de compătimire cu care ne uităm uneori la oameni mult mai tineri decât noi, şi m-a sărutat pe frunte.

*

— Nostalgie şi compătimire! ciudat aliaj, zise Pavel.

— Nostalgie pentru tinerețea rămasă-n urmă, acel timp fericit, animat de speranțe şi de idealuri. Compătimire pentru tot ce se poate-aşterne-n fața unui om tânăr: erori, amărăciuni, dezamăgiri, dureri, adversități, eşecuri. În privirea, în zâmbetul ei, chiar şi-n sărutarea ei maternă – mi s-a părut că citesc o prevestire pentru viitorul meu. M-am simțit brusc foarte tristă şi, ca un gest de salvare, am strâns-o pe Ileana Sachelarie-n brațe. În timp ce-mi pătrundea-n nări mirosul ei frumos, de parfum bun pe-un corp proaspăt spălat, am simțit imperios nevoia să-i pun o-ntrebare.

(Pavel se uită la Sânziana cu ochi plini de curiozitate.)

«Ați vrea să mai aveți vârsta mea?», i-am şoptit eu la ureche, ca pe-o mare taină.

M-a apucat cu mâinile de umeri, a pus oarecare distanță-ntre noi, s-a uitat la mine cu-o admirație de parcă cine ştie ce minune-aş fi spus, şi cu-o voce la fel de tainică, pe cât fusese-a mea, vocea cu care spui ceva ce nu trebuie să afle nici vântul, mi-a şoptit la ureche: «Nu! Abia aştept să treacă şi ce mi-a mai rămas». Îmi spusese vorbele-astea dintr-o suflare. După o scurtă pauză, în care mie nici să clipesc nu-mi mai venea, i-am auzit din nou şoapta: «Îți urez din suflet ca la anii pe care-i am eu

acum să gândeşti altfel decât gândesc eu».

«Ei, v-ați transmis formula bombei? Ați hotărât şi unde s-o puneți?», ne-a-ntrebat Alexandru Bujor, cu-o ironie blajină de parcă voia să spună: «Săracele, ce să le faci? Zi-le femei, şi pace».

Ileana Sachelarie s-a urcat în maşină. Alexandru Bujor s-a uitat la mine cu-o privire foarte serioasă, în timp ce-mi lua mâna şi mi-o ridica până la gură, abia atingându-mi vârful degetelor – de parcă s-ar fi temut să nu le spargă. Am fost sigură că mi-a sărutat mâna ca să-mi facă plăcere, ca să-mi dea importanță. M-am simțit măgulită.

*

— Îți dai seama câtă minte aveam!

— Câtă să ai? Câtă are orice fată cuminte la nouăsprezece ani.

— Cuminte şi nedusă-n lume. O dată fusesem şi eu la o petrecere: ți-am povestit. Acolo, pentru prima oară-mi sărutase cineva mâna: unul dintre băieții cu care dansasem. Dar acolo, la dans vreau să zic, asta făcea parte din obicei, pe când din partea domnului Bujor Alexandru, autor din bibliografia obligatorie de la română, vezi tu, Pavele, asemenea gest era cu totul altceva!

*

— Pavele, poate c-ar trebui să mă opresc, mi-e şi ruşine de cât am vorbit…

— Te rog, nu te opri, te rog.

— Nu ştiu cât de interesantă poate să-i pară cuiva povestea unei vieți… a unei vieți care nu are nimic spectaculos.

— Majoritatea oamenilor duc o viață nespectaculoasă. Nici la teatru nu ne ducem în fiecare zi. «Spectacolele», adevăratele «spectacole» ale vieții noastre ni le ştim

fiecare-n parte. Să ştii că-mi place s-aud povestea vieţii oamenilor, chiar când ei sunt alţii decât Sânziana Hangan. După ce-mi termin programul, mai trec o dată să-mi văd pacienţii, ca să-i aud vorbind, ca să-i provoc să vorbească. Şi-ntr-o carte, şi-ntr-un ziar trebuie să ştii să citeşti printre rânduri, dară-n oameni…

— În oameni?

— Să citeşti printre vorbele lor şi chiar dincolo de ele. Uneori, un oftat povesteşte mai mult decât un roman-fluviu, o privire – mai mult decât o bibliotecă.

— În mine ce citeşti dincolo de vorbe?

— De, Sânziană, ce să *zic…*? Viaţa ta de pân-acuma parcă n-ar fi fost tocmai o paradă a norocului. Dar să ne-ntoarcem la autorii din bibliografia obligatorie…

— Ţi-am descris amănunţit întâlnirea mea cu Ileana Sachelarie, mai întâi, pentru că Ileana Sachelarie – atât cât am cunoscut-o atunci, fără să mai vorbesc de valoarea ei de scriitor – mi-a făcut o impresie foarte puternică. Am discutat multe lucruri cu mulţi oameni, şi cu memoria asta de elefant pe care-o am, îmi aduc aminte tot, dar, din punct de vedere afectiv, ca-nvelit într-un strat de vată: amintiri desonorizate, asurzite, sclerozate de vreme. Acele două fraze ale Ilenei Sachelarie – răspuns la-ntrebarea mea – răsună-n mine, de-aproape douăzeci de ani, la fel de acut şi la fel de neliniştitor ca şi-atunci, în clipa când mi-au fost şoptite la ureche.

De-atunci şi până săptămâna trecută, n-am mai întâlnit-o niciodată pe Ileana Sachelarie. Săptămâna trecută, m-a strigat pe stradă şi, ca şi când ne-am fi văzut cu câteva zile mai înainte, m-a sărutat pe frunte şi m-a invitat pe la ea: «Vino pe la mine când poţi. Vreau să mai stăm de vorbă şi, drept să-ţi spun, vreau să-ţi şi dau nişte lucruri, fiindcă m-am hotărât să nu mai păstrez decât strictul necesar. La bătrâneţe, e bine să dai altora mai tineri». «Dumneavoastră vorbiţi de bătrâneţe? Arătaţi mai tânără decât mine». «Oi fi arătând eu, dar acuş-acuş bat şaizeci de ani. Şi cum nu sunt genul care creşte şi

lansează „peşti”, îmi face plăcere să dau din viață cui mi-e drag. Să ştii că te-aştept. Ține telefonul meu».

Miercuri, mă duc pe la ea. Nu pentru că vreau să-mi dea ceva. Mă duc fiindcă abia aştept să stau de vorbă cu ea. Cred că nici nu-şi închipuie cât de puternică impresie mi-a făcut atunci şi cât de des i-am evocat imaginea tot timpul cât am fost măritată cu Alexandru. Mereu îmi spuneam: «Nu degeaba l-a lăsat o femeie ca Ileana Sachelarie», şi deodată gândul meu o-nvăluia-n afecțiune ca pe-o soră de nenoroc.

Deşi n-am încă patruzeci şi unu de ani, nu ştiu câte lucruri aş refuza dacă mi-ar fi cu putință să aleg: unul singur ştiu însă că l-aş respinge cu mâinile, cu picioarele, cu bolovani, cu cărbuni aprinşi: să mai iau viața de la-nceput.

Aici sunt într-un acord total cu şoapta Ilenei Sachelarie. Mă bucur că până acum n-am ajuns să spun cum mi-a spus ea atunci: «Abia aştept să treacă şi ce mi-a mai rămas».

Aşa cum ți-am spus, aş minți să zic că nu sunt momente când m-aş întinde jos şi-aş muri; dar momente, cum cred că, dacă e sincer, fiecare om trebuie să şi le recunoască; şi deşi, cum de asemenea ți-am spus, nu contez pe nimic spectaculos în viața care mi-a mai rămas de trăit, ci doar pe microbeii mei drăguți, pe fetele mele şi pe nişte nepoți, la-ncheierea oricărei socoteli cu viața – pe care-o presupune fraza Ilenei Sachelarie «Abia aştept să treacă şi ce mi-a mai rămas» – la asta n-am ajuns şi sper să nu ajung niciodată. Fraza asta, vreau să spun ceea ce exprimă ea, exclude orice curiozitate pentru ziua de mâine. Poate că singurul meu adevărat noroc în viață este această curiozitate: ce se poate-ntâmpla mâine.

— Aici cred că e vorba de resursele interioare ale omului, de calitatea lor, şi-n cele din urmă de calitatea generală a omului.

— Tulburător mi se pare că la o asemenea concluzie – căci asta nu e-o părere care să mai lase o portiță cât de

mică spre altceva – tulburător mi se pare că ajung la ea unii oameni de-o calitate indiscutabilă. Tu n-o cunoşti pe Ileana Sachelarie, dar cred c-ai citit ceva de ea.

— *Viața-n roz, Laicii infailibili, împărăţii fără chei, Rudele sărace ale gloriei.* Cum să n-o citesc? O socotesc o mare prozatoare. Când mă gândesc, acum, mai bine, după felul cum scrie, după personajele pe care le creează, nişte oameni care trag şi cu dinții de viață, n-ai zice, Doamne fereşte, că abia aşteaptă să treacă şi ce i-a mai rămas. În scris, se detaşează de propria persoană, creează o lume din care se exclude pe sine. Cred că la originea părerii ăsteia a ei cu «să treacă mai repede şi ce-a mai rămas» este singurătatea-n care trăieşte, lipsa unei familii, a unei afecțiuni permanente, a unor bolovani legați de picioare – cum este uneori o familie – bolovani însă care-ți asigură o verticalitate permanentă.

— Permanentă şi relativă: de multe ori, din cauza bolovanilor, trebuie să-ndoi spinarea, dar, ce e drept, ei nu-ți lasă timp de melancolizări metafizice prelungite şi, vorba lui Bernard Shaw, prima condiție pentru a nu fi nefericit este să n-ai timp să te gândeşti la nefericire. Singurătatea, ziceai tu, şi zic şi eu, s-ar putea să se afle la originea acestei capitulări în cazul Ilenei Sachelarie.

Singurătatea l-a dus la sinucidere pe doctorul Nini Naiculescu. Mâine, e parastasul lui. Singurătatea. Dar parcă poți să ştii că numai singurătatea… Poți să ştii că nu şi altceva, mult mai profund? O deteriorare sufletească, slăbirea unor mecanisme mult, mult mai subtile… Acele structuri de rezistență ale sufletului, care nu se conformează tipicului, cantității de beton suficientă în general pentru a ține edificiul în picioare?!

Tristețea, disperarea, blazarea se află sub formă de saprofiți în fiecare dintre noi.

Totul este ca ele să nu iasă din starea lor de saprofiți, de «coexistenți» paşnici, şi să n-o apuce pe calea manifestărilor virulente.

Doctorul Naiculescu, Ileana Sachelarie – tributari,

măcar în parte, singurătății. Dar blazarea – stare mult mai primejdioasă, mult mai insidioasă chiar decât disperarea (care, fiind o stare prea intensă, nu poate fi de durată), blazarea față de disperare fiind ca un alergător de maraton față de unul la suta de metri plat – blazarea e-o boală mult mai răspândită decât îşi poate cineva închipui, iar tributarii ei nu sunt numai oamenii singuri. Nu vorbesc de blazarea de suprafață, pe care mulți o afişează din superficialitate sau chiar din snobism. Vorbesc de blazarea adevărată, de morbul blazare: *«cette morne incuriosité»*, cum a numit o dată un scriitor francez bătrânețea…

— Ce-nseamnă «*morne»?*

— Mda… Şi «posomorât» şi «mohorât» şi «tern»…

— Bine-a zis!

*

Pavel îşi aminti iară bătrânele din satul lui, stând pe scaune, într-o latură, şi uitându-se la tinerii care joacă, bătrânele-acelea ca nişte ostaşi osteniți, cu ochii toți de-aceeaşi culoare – vineți – în care nu se mai citeşte nimic, nici bucurie, nici durere, nimic; niciun gând, ba poate unul singur, în timp ce prin față le trece tinerețea care joacă, acel gând pe care-l rostise o dată cu glas tare, bună-sa Rahila: «Pe toți i-a-nghiți pământul». Şi repetase: «Pe toți i-a-nghiți…».

CAPITOLUL ŞAPTE

Pavel îşi dădu cu mâna prin fața ochilor.

— Ți s-a făcut somn?

— Nu, Sânziană. Spune, spune.

— Ai să pierzi trenul.

— Mai am unul mâine dimineață la şepte şi-un fârtai.

— Atunci, *no binie!* Cunosc pe cineva, o doctoriță, femeie trecută de şaizeci de ani, cu bărbat, cu copii, cu nepoți, pe care-i iubeşte, care-o iubesc, un om care nu stă o clipă, şi nu dintre-aceia care umblă doar de colo-colo ca pişcați de streche, ci dintre cei mai eficienți, mai chibzuiți şi mai echilibrați oameni pe care-i ştiu. Un om care nu pregetă să ajute pe nimeni, deci a cărui blazare nu poate proveni din egoism.

— Mă şi-ntreb dacă egoiştii pot fi blazați. Blazarea e un sentiment – reprobabil sau nu – un sentiment profund. Egoismul este-atât de concentrat asupra lui însuşi, că nu cred să mai aibă timp să se blazeze. Mai întâi, blazarea – zic eu – presupune şi-un dezinteres: şi, mai întâi, un dezinteres total pentru propria persoană. Blazat, pe lume, e numai cine nu mai dă nici două parale pe viață-n general şi pe-a lui în special, acela căruia dacă-i iese moartea-n față-n pădure nu-i zice: «Te-am chemat, ca să te rog să-mi ridici şi mie surcelele-astea-n spinare», ca-n povestea cu baba şi cu moartea. Dar, spune tu – cu doamna-aceea.

— Doamna-aceea se poartă pe dinafară de n-ai gândi ce se-ntâmplă pe dinăuntrul ei. De când mă ştiu pe lume, i-s martora vieții. Ştiu despre ea atât cât poți să ştii despre-un om prieten cu mama ta, atât cât poți să-l ştii din cât l-ai observat şi din cât ți-a mai spus şi el. Cu vreo doi ani înainte ca ea să se pensioneze, am asistat la o scenă între ea şi fiicele unei paciente ale ei, o scenă care m-a pus pe gânduri. Cât am fost studentă, cât am făcut chirurgie, am cunoscut şi eu destui medici. Cred că

niciunul nu era mai sclav al pacientului ca această doctoriță şi fără niciun beneficiu material – ca şi bărbatu-său, dealtminteri, medic şi el. Avea internată la ea o cucoană de şaptezeci şi doi de ani, pe moarte. Insuficiență renală. Fetele cucoanei bolnave băteau spre cincizeci. Nu mai rămăsese urolog la care fetele să nu-şi fi dus mama. Doctorița noastră luptase din greu să le convingă să renunțe la transplantul de rinichi pe care voiau să-l facă mamei lor, oferindu-se ele două ca donatoare.

«Păstrați-vă rinichii, doamnelor, că o să mai aveți nevoie de ei». «Doamnă doctor, dar e mama noastră! E riscul nostru», ziseseră fiicele-ntr-un glas: «Poate, totuşi, reuşeşte». «Doamnelor, să admitem că „poate, totuşi, reuşeşte”. Are şaptezeci şi doi de ani: câtă vreme credeți că ar dura această reuşită? Cum credeți dumneavoastră că o să găsiți pe lumea asta vreun doctor zdravăn la cap, care să accepte să-i ia unui om în putere, un om care n-a-mplinit cincizeci de ani, să-i ia un rinichi, *unul din doi,* ca să-l transplanteze unei epave?».

Cele două fiice se uitau umil la doctoriță şi nu se dădeau duse. Se uitau umil din nişte fețe de buldog. Mie mi s-a făcut milă de ele. Cuvântul «epavă» mă izbise şi pe mine, ca şi pe ele. Mi se părea de necrezut să-l aud spus de gura doctoriței cu pricina.

«Doamnă doctor, dacă totuşi ați mai încerca nişte perfuzii…». «Pentru ce? ca s-o chinuiți? Mi-a spus o asistentă că vreți s-o luați din serviciul meu şi s-o duceți la doctorul Berlogea. Luați-o, nu vă jenați. Dar decât ați tot înțepa-o ca pe-o pernă de ace, mai bine-ați lăsa-o să moară-n linişte». «Doamnă doctor, noi n-avem copii, ea este tot ce-avem mai drag». «Pe ea ați întrebat-o vreodată ce părere are despre viața asta a ei, de care dumneavoastră şi cu dinții trageți?». «De dragul nostru ar face orice!». «Cred că de cel puțin doi ani bate spitalele numai de dragul dumneavoastră. Doamnelor, problema esențială a unei vieți e următoarea: îți mai trebuie sau

nu-ți mai trebuie *ție, ție ăl care-o trăieşti,* nu fiicelor, ginerilor, cuscrilor, vecinilor de peste gard. Asta e. Suferința ei, viața asta de cadavru conservat, credeți că e mai mică decât durerea dumneavoastră?». «Doamnă doctor, dar e mama noastră», izbucniseră cucoanele-n plâns. «Şi eu am avut mamă, că nu sunt nici eu generație spontanee. Dar eu am lăsat-o pe mama mea să moară-n linişte».

Urmase o pauză atât de lugubră de parcă intrase moartea-n cabinet.

«Doamnelor, ați fost vreodată la o-nmormântare ortodoxă?».

Cucoanele-nghițiseră mai întâi în sec şi pe urmă se uitaseră la mine de parcă-mi cereau ajutor pe muteşte.

«Da, sigur c-am fost, doar suntem ortodoxe». «Dacă ziceți c-ați fost, să vă amintesc eu o frază din slujba de-nmormântare. Zice Psalmistul: „... zilele anilor noştri sunt şaptezeci de ani; iar de vor fi în putere – optzeci de ani; şi ce este mai mult decât aceştia – osteneală şi durere". Toți murim, doamnelor, din fericire!... Duceți-vă, stați cu ea, duceți-o la doctorul Berlogea, dacă vreți, dar n-o mai chinuiți».

După ce-au plecat cucoanele, eu am rămas mai departe lipită de uşă, uitând complet de ce venisem la doctoriță-n cabinet.

«Ți se pare c-am fost dură, nu-i aşa?». «Mi-a fost milă de ele, săracele!».

«„Săracele"! Pe ce pariem că mâine-poimâine, răspoimâine, când le moare mama, fiicele-astea-ndurerate au să ia-napoi acasă şi-o coajă de săpun, şi-o rămăşiță de pastă de dinți şi sulul de hârtie igienică pe sfârşite, care-ar mai putea să „fericească" pe careva, pe-aici prin spital. După asta, ce-o să aibă mai prost prin dulap, de la răposata, o să-i dea Mariei sau Lenuței sau cum o fi chemând-o pe femeia care le vine cu ziua la curățenie. Restul au să şi-l împartă frățeşte, certându-se mai întâi furcă pe fiecare lucruşor. Unele lucruri au să le

poarte, altele – au să le vândă, mărunţişurile-au să le dea pe crătiţi la ţigani». «Eşti atât de sigură? De ce?». «Să ştii că nu mă dau drept Nostradamus. Le cunosc de doi ani. Se spune că nimeni nu cunoaşte aşa de bine bărbaţii cum îi cunosc curvele. Noi, doctorii, făcând toată viaţa trotuarul condiţiei umane, învăţăm şi noi câte ceva despre lume».

*

(Pavel Vlas părea lovit în moalele capului. «O mie şi-o sută de ani să fi trăit eu şi n-aş fi dat din mine vorbele astea, câtu-i hăul!».)

*

— Să ştii, Pavele, că şi pe mine, atunci, tot aşa m-au pălit vorbele-astea.

«Tanti Marina, dac-ar fi să iei viaţa de la-nceput, ce-ai face?», am întrebat-o eu pe doctoriţă. «Nimic din ce-am făcut». «Nu te-ai mai mărita cu nenea Daniel?». «Nici cu el, nici cu altul». «Şi n-ai mai vrea să ai copii?». «M-aş abţine să vreau». «Şi nu ţi-ar fi teamă de singurătate, la bătrâneţe?». «Pân-acum, n-a rămas nimeni ne-ngropat fiindc-a fost singur». «Şi nu te-ai mai face doctoriţă?». «Cel mult de laborator». «Mi se pare-atât de ciudat ce-mi spui!». «Îţi doresc din suflet ca la anii mei de-acum să gândeşti altfel despre viaţa ta decât gândesc eu despre-a mea».

Mi-am adus aminte iară de Ileana Sachelarie. Ea fusese prima care-mi făcuse această urare.

Negăsind ce să-i răspund, fiindcă nu voiam nici eu să mă dau drept Nostradamus, descumpănită ca un elev care s-a fâstâcit, am dat să plec.

«Sânziana – m-am auzit strigată – am citit undeva o parabolă». «În *Biblie*?». «În Oscar Wilde. Trece-ntr-o zi Isus şi vede cum un bărbat se ţinea după o femeie spunându-i

nişte vorbe necuviincioase. „Omule, de ce te porți, aşa?”, zise Isus. „Doamne – răspunde omul – eram olog şi m-ai vindecat, acum ce să fac...?”. Mai merge Isus şi se-ntâlneşte cu un alt bărbat, care se uita cu-o privire neruşinată la o femeie. „Omule – îi zice şi ăstuia Isus – de ce te uiți aşa?”. „Doamne, eram orb şi mi-ai dat vederea, acum ce să fac?”. Merge Isus mai departe şi vede pe marginea unui şanț un om plângând cu capu-n mâini. „Lazăre, tu eşti? – îl recunoaşte Isus pe omul de pe şanț – de ce plângi?”. „Murisem, Doamne, şi m-ai înviat, ce-ai vrea să fac acum?!”».

Mă gândeam că după nicio convorbire, după nicio «vedere» cu Titus Verzeu ori cu Voicu Marin nu mă simțisem cu sufletul atât de zdreanță, cum mă simțeam acum, în fața acelei femei care nu-mi făcuse decât bine, toată viața, şi care, mai mult, era una dintre cele patru femei care pentru mine reprezentau modele: Mama, ea, Coana-mare – naşă-mea – şi Marilena Gavrilovici. O admiram în clipa aceea mai mult decât oricând: pentru atitudinea pe care izbutea să şi-o impună, o carcasa de oțel care ținea drept nişte oase frânte. Nu bănuisem niciodată ce se află sub armură. Când, oare, începuse fărâmițarea acestui suflet? De când, oare, începuse ea să plângă pe marginea şanțului?

«Sunt o babă nebună, hai, nu mă lua-n serios! Ce voiai să-mi spui?». «Eşti o „babă” pe care-o iubesc şi pe care-o admir». «Bun, splendid! Dar ce voiai tu să-mi spui la-nceput, când ai venit la mine?». «Nu mai ştiu. Înseamnă că nu era ceva important. Demult voiam să te-ntreb însă ceva important: pe cine-admiri?». «Dintre vedetele de cinema, dintre cântăreții de muzică uşoară?», m-a-ntrebat ea, zâmbind. «Ştii foarte bine, aşa că să lăsăm gluma la o parte». «Bun. Pe mama şi pe tata, care dimineața-i învățau pe copiii oamenilor carte, după-amiază dădeau cu sapa, duceau vaca şi oile la păscut, iar seara adunau din nou pe cine voia să vină, la citit poveşti, la cântat, la stat de vorbă. Apoi, în ordine cronologică, pe profesorul

Bartolomeu, acel mare profesor şi mare om, pe Coana-mare, pe Smaranda, pe cumnatu-meu, Matei, profesional şi uman pe Daniel, şi să nu crezi că vreau să-ți întorc politețea, dar şi pe tine». «„Profesional şi uman” pe nenea Daniel!? Înțeleg că circumscrierea asta implică şi nişte rezerve». «O nevastă nu se poate să n-aibă şi rezerve în privința bărbatului ei. Aici nu există admirații oarbe. De altfel, cred că e de prisos să-ți spun că şi pe Matei îl admir doar ca artist, şi-i admir… atitudinea civică; altfel, ca om, în particular, îl găsesc insuportabil, fiindcă *este* insuportabil». «Tanti Marina, dumneata cunoşti vreun menaj ideal?». «Eu, pân’ la şaizeci şi doi de ani, nu cunosc *nimic* ideal. Dar dacă e vorba de-un menaj care să-mi placă, e-al lui Iancu şi-al Marioarei». «Care-o fi secretul lor, afară de faptul că sunt amândoi atât de buni?». «Îți spun eu care: că Iancu a luat-o pe Marioara cu toți „goimii” ei şi Marioara pe Iancu l-a luat cu toți jidanii lui. „Te iau pe tine, îi iau şi pe-ai tăi, nimic din ce-i al tău nu-mi este indiferent”. Ăsta e secretul, puiule. Mi-aduc aminte c-aveam o colegă, Rosina Blumenfeld. A plecat la Paris dinainte de război. O ceruse de nevastă un văr de-al lui cumnatu-meu, un Serafiotti, frumos şi-nfumurat, cum le e tot neamul. Amor nebun. Că o ia şi fără zestre, cu o condiție însă: picior din neamurile Rosinei, fată de croitor din Târgul Cucului, să nu le calce prin casă. Iar, Rosina, mărunta ovreicuță din Târgul Cucului, i-a răspuns frumosului Serafiotti, după care era făcută praf: „Cine nu-i iubeşte pe toți ai mei, nici pe mine nu mă iubeşte. Aşa o fi la voi, boierii creştini, la noi – nu-i aşa. Ia-ți mata nevastă cu neamuri care să-ți poată trece pragul şi eu mi-oi lua pe cineva de-o seamă cu mine”. *À bon entendeur, salut!* Asta-i numai una. Te naşti într-o familie; de multe ori, nici cu familia ta nu-i lesne, dar aici eşti total jucăria hazardului: această familie ți-a fost dată, aici n-ai nicio posibilitate să alegi. Iar când ajungi să mai şi-alegi… Ai numai două posibilități: să-ntorci spatele ambelor familii, alei tale şi-alei partenerului tău – şi-atunci eşti un ingrat;

sau să duci, în majoritatea cazurilor, crucea unor conveniențe sociale şi mai ales morale de fiu bun, de noră bună, rozându-ți întruna zăbala, ceea ce nu măreşte chiar deloc apropierea dintre cei doi parteneri, ci dă un permanent inconfort moral, tăceri pline de conținut, menajamente reciproce transformate-n puncte de suspensie între suflete şi-n distanțe din ce în ce mai mari». «Alexandru n-avea familie». «Sunt şi persoane care suplinesc cu succes o familie, şi chiar numeroasă. Aşa ți-a fost norocul. Nici să ai pisică nu-i uşor, la urma urmei. Cu orice ființă intri într-o țesătură de legături sufleteşti care pot ajunge să te-apese, care-ajung sigur să te-apese. Acum, fetele tale sunt mici. Să vezi când au să crească, să vezi când or vrea să se mărite. Să vezi atunci cum tu ai să concepi altfel „fericirea" lor – vorba vine – altfel decât au s-o conceapă ele. Când s-au însurat Mihai şi Tudor, am simțit cum începe-n mine efervescența fermentului de soacră. Dar am zis că să-mi pice limba dacă am să le spun o vorbă, dacă am să le dau vreun sfat, dacă am să am o obiecție cât de măruntă». «Tanti Marina, mai toate romanele arată cât ştiu părinții să-şi facă de nefericiți copiii, silindu-i la ascultare, concepându-le altfel „fericirea" decât şi-o concep ei înşişi. Eu aş scrie un roman despre cât de nefericiți ştiu copiii să-şi facă părinții, de multe, multe ori, neascultându-le sfatul. Cum există momente-n viață, când tinerii se izolează de logică, de bun-simț, printr-un oblon de plumb, perioade pe care le-aş numi aproape monomanii. Dacă aş fi ascultat-o pe Mama, care mi-a spus să nu mă mărit cu Alexandru, toată viața aş fi rămas cu nostalgia paradisului pierdut. Mi-a spus lucrul esențial: „Nu vă potriviți". Mi-aduc aminte că m-am ținut atunci să nu-i spun „Ce ştii tu?!". Avem momente-n viață când ne credem unici, când ne absolutizăm». «Tuturor ni se-ntâmplă aşa». «Da, dar toată viața ne poate fi schimbată de-un asemenea moment». «Ți-am spus că nici dacă ai pisică nu-i uşor. Țesătura de relații în care eşti angrenat e obositoare, mai ales printr-o

alternare permanentă între sentimentul unei năpăstuiri revoltate şi cel, la fel de incomod, al culpei. În această țesătură complicată, nu poți pleda nici total inocent, nici total vinovat. Ferice de oamenii care, odată cu vârsta, se-nalță pe culmea unei înțelegeri netulburate, al căror suflet aruncă-n acest urcuş povara ăstor două sentimente contradictorii, ajungând să se simtă uşori, gata să plutească. De-asta eu le-admir atât de mult pe Coana-mare şi pe Smaranda. Au ajuns la această formulă de-adevărată-nțelepciune. Suflet uşor – asta e-nțelepciunea. Eu îmi simt sufletul ca pe-un bolovan care nici la vale n-o poate lua, fiindcă mai e şi plin de muşchi şi de buruieni ce s-au încâlcit peste el şi-l țin lipit de pământ. Dac-aş putea, aş lua sufletul ăsta şi l-aş arunca pe-o gârlă. Dar, mult a fost, puțin a mai rămas, trece. Îți urez ca la vârsta mea să-ți simți sufletul fulg».

*

— Cum îți simți sufletul *acum,* Sânziană?

— Ca pe-o frunză luată de-un vârtej.

— Eu mi-l simt ca pe-un bolovan. Cât timp n-o limpezim cu Ana – tot aşa l-oi simți.

— Toată viața n-am vrut altceva decât linişte, situații clare.

Tăceau amândoi.

*

«Tocmai acum, când mi se părea că s-a mai limpezit în jurul meu. Când, tu, Mircea, m-ai ascultat şi, vrând-nevrând, ai rupt-o cu mine, când rămăsesem cu cele câteva prietenii ale mele, mai puține decât degetele de la o mână, cu dumneavoastră, domnule doctor Murgu, invulnerabil, intangibil, închis în puritatea dumneavoastră ca-ntr-o cetate inexpugnabilă, atât de-apropiat şi-atât de distant, care nu-mi primejduiți biata

mea pace şi căruia n-aş îndrăzni să-i primejduiesc pacea... Şi, dintr-o dată, iată un om adus în viața mea, viață de care-am vrut să-l feresc, în biata mea pace atât de precară. Cât te-am rugat să pleci, Mircea! În doi ani – nici nu ştiu când au trecut – ne-am văzut de douăzeci şi două de ori. O dată pe lună, când veneai în delegație la Bucureşti. În garsoniera fratelui tău. Nu ştia nimeni. Te iubeam, te iubesc, dar nu-mi tihnea. Nu-mi tihnea să mă iubesc cu un bărbat însurat, în casa altuia, în casa mea nu mi-ar fi tihnit nici atât. Nu-mi tihnea, ce-i drept, nici cu Emil, deşi nu era-nsurat, iar garsoniera-n care ne iubeam era a lui. Pentru mine, clandestinitatea asta avea ceva degradant. Îmi dau seama de incapacitatea mea de-a fi amantă: mi-e cu neputință să trec peste-anumite lucruri. Emil a vrut o dată – a doua oară n-a mai încercat, pentru că refuzul meu a fost atât de categoric încât s-a lecuit – să rămână aici peste noapte: „Aici? Niciodată!”, am sărit eu ca arsă. „De ce?”, m-a-ntrebat el cu dezamăgire şi cu ironie-n glas. „Fiindcă n-aş putea”. „De ce?”. „Din cauza fetelor”. „Cea mare e prea mare ca să nu-şi închipuie că te culci cu mine, iar cea mică e-atât de mică. Aşa încât... Când erai măritată nu dormeai cu bărbatu-tău în aceeaşi cameră?”. „Ba da”. „Şi Maria ți-a reproşat vreodată că dormeai cu el într-o cameră? Era şocată?”. „Asta era o stare pe care-o văzuse de la-nceput. Dar acum, după câțiva ani de când m-am despărțit de taică-său, să vadă hodoronc-tronc că dorm cu cineva?”. „De ce eşti ipocrită?”. „Eu credeam că sunt decentă. Nu mă feresc de Maria pentru că vreau să par o sfântă, ci pentru că nu pot să mă port altfel. Mă simt şi-aşa destul de prost”, am avut eu un moment de sinceritate. „Fiindcă trăieşti cu mine?”. „E mult şi greu de explicat”. „Ai vrea să te iau de nevastă?”. „Nu, Emile, nu. Crede-mă că n-aş mai vrea să mă ia nimeni de nevastă”. „Ştii care e defectul tău cel mai mare?”. Am dat a neputință din umeri. „Nu ştii să te bucuri de clipă. Nu ştii să dai la o parte *ce-a fost* şi *ce-o să fie* şi *cum ar trebui* şi să te dărui numai lui *ce*

este. Cred că nimeni nu te cunoaşte. N-am să ştiu niciodată la ce te gândeşti, nu ştiu nici măcar ce-ți place. Un om se-ataşează de tine, dar el o să moară şi n-o să ştie cât de ataşată eşti tu de el. Eşti cea mai deşteaptă femeie pe care-o cunosc. De multe ori, în prezența ta, încep să-i înțeleg pe ăia care doresc femei mediocre". „Găseşti că sunt agresivă? Că vreau s-arăt cu orice chip că sunt deşteaptă? Că am un gen jignitor sau umilitor de-a mă purta cu oamenii-n general şi cu tine-n special?". „E vorba de ceea ce *nu* faci şi de ceea ce *nu* spui. Am momente când, sub privirea ta molcomă, blândă, mă simt judecat cu mult sub zero grade, mă simt disecat. N-ai făcut niciodată pentru mine ceva ce nu se cuvine". „Nu fac pentru nimeni". „Astea spun şi eu. 'Egalitatea' şi 'fraternitatea' astea au, uneori, darul să mă indispună. Aş vrea să te văd că-ncalci pentru mine o dată ceva din decența ta, poftim. Ca astă-seară, de exemplu". „Emile, eu am nişte principii pe care nu le-ncalc pentru nimeni. Orice om, aşa cum apare-n viața altuia, tot aşa de bine poate să şi plece. În viața asta, numai pe mine contez ca partener permanent al meu însămi. Şi nu vreau să-mi fie *niciodată* nici ruşine şi nici scârbă de mine însămi. De-asta mă port întotdeauna *aşa cum trebuie* şi nu cum – poate că de multe ori – aş avea chef". „Nu crezi că acest mod al tău de-a fi este un fel de subtilă ipocrizie, respingerea asta a ceea ce-ai avea chef de dragul lui *ce trebuie?".* „Nimic nu mi se pare mai jalnic decât o viață fără principii. Mă port aşa, în numele unor principii, şi până-acum nu mi-a părut rău. Viața mea, din punct de vedere social, nu este cine ştie ce reuşită. Femeie divorțată, lăsată de bărbat, şi cu doi copii, unul din flori. Profesional, mătrăşită de la 'vedete' la 'figurație' ". „Dacă i-ai fi spus măcar 'vă rog, domnule profesor' lui Voicu Marin, care te plăcea, rămâneai la 'vedete' ". „Asta ar fi-nsemnat, în traducere liberă': 'Domnule profesor, decât să-mi dați un picior în… n-ați prefera să vă culcați nițel şi cu mine?' Ar fi-nsemnat deci o 'cerere-n concubinaj' ".

„Nu era nevoie s-ajungi chiar în patul lui pentru asta". „Nu?! Nu-n pat, da-n ce? în şezlong, în balansoar? Era nevoie de ceva şi mai rău: s-ajung în clinica lui împuţită". „Cine-şi iubeşte cu-adevărat meseria *mai* face şi câte-un compromis de dragul ei. Nu ţi-a fost atât de dragă chirurgia, încât să pleci niţel capul în faţa lui Voicu şi-a lui Verzeu". „Cunosc teoria şi-i cunosc şi pe ferventii ei practicanţi. Sunt răspândiţi 'endemic' – şi teoria şi practicanţii – în toate domeniile. Actriţe care se ţin când cu un regizor, când cu un actor, când cu un autor dramatic, când cu un 'tovarăş' bine plasat, cu oricine poate contribui la susţinerea şi la impunerea ei, de pildă. Ţi-am spus că nu vreau şi n-am vrut niciodată să fac lucruri care să mă scârbească de mine însămi". „Dacă rămâneam în noaptea asta aici, dacă ai fi rămas tu la mine când te-am *rugat* să rămâi, dacă am fi mers într-o sâmbătă şi-ntr-o duminică undeva noi doi, ţi-ar fi fost scârbă de tine?". „Uiţi că am doi copii. Nu-mi permit să fac nimic pe care mi l-ar putea reproşa. Nu vreau ca fetele mele să-mi poată spune într-o zi: 'Nu facem decât ce-am văzut la tine!'. Îndatoririle mele faţă de-aceşti copii sunt mai presus de orice altceva". „Cred că nu-mi poţi cere şi mie să pun copiii tăi mai presus de orice!". „Nu i-am cerut nici măcar tatălui Mariei, care o dorise, nici măcar lui nu i-am cerut s-o pună mai presus de ceva sau de cineva". „Dar celuilalt, tatăl Anei? Nu mi-ai vorbit niciodată despre el", m-a-ntrebat Emil, vrând să profite de-nghesuială şi să-mi dea un brânci pe panta confidenţelor. „Nici n-am să-ţi vorbesc vreodată, să ştii... Copiii nu-i apropie pe amanţi, nici măcar pe părinţii lor adevăraţi". „S-o iau drept un reproş?". „E-o constatare"».

*

«Mi-aduceam aminte perioada sarcinii cu Maria. Alexandru se străduia – cât îi dădea voie firea lui egocentrică şi nestăpânită – să mă trateze ca pe-o femeie.

Când credea că nu-l observ, se uita însă la mine cu-o privire cu care eu în viața mea nu m-am uitat la nimeni. Se uita cu-o milă care-ncerca să-nvingă scârba. Şi eu nu eram dintre-acele biete borțoase pătate, buzate, cu nasul lățit, cu picioare umflate, ajunse la o sută de kile, cu țâțele cât ghiulelele. Eram cea mai decentă gravidă, cum mă „proclamase” doctorul Vladimirescu. Şi, totuşi... Mă cântăream, mă măsurăm, dar să mă mai uit într-o oglindă, de sus până jos, goală, nu mai aveam curajul. Nu voiam să fiu demoralizată. Nu eram demoralizată. Această stare, această diformitate trecătoare, făcea parte din planul meu de viață, din renunțarea temporară voită la feminitate, de dragul de-a avea un copil. *Eu pe mine, însă, în acea perioadă, mă socoteam scoasă din rândul femeilor.* În ultimele luni, îmi venea să umblu doar prin umbra gardurilor, ca să *mă văd cât mai puțin.* Cum să-i ceri unui bărbat să te socotească tot femeie când tu însăți nu mai ai curaj să te uiți în oglindă? Înainte de-a mă mărita, când vedeam câte-o biată femeie-nsărcinată mergând cu un bărbat de mână, îmi venea să râd. Abia când ajunsesem şi eu cu burta la gură am înțeles semnificația acestui gest: nevoia de solidaritate cu coautorul, în fața temerității de-a fi acceptat s-ajungi în asemenea hal. Alexandru n-a venit o dată să mă ia de la Facultate cât am fost însărcinată. Mă simțeam întristată, dar nu supărată. Mă gândeam atunci, când nu-mplinisem douăzeci de ani, şi mă gândesc şi-acum, când m-apropii de patruzeci, că dacă s-ar putea, bine-ar fi ca-n perioada diformității, femeia să nu fie văzută de „bărbatul iubit” – şi ca să nu mai vorbesc în băşcălie – de bărbatu-sau, căruia în binele ambelor părți, n-ar trebui să-i încarce retina cu-o asemenea imagine. Imaginile, ca şi vorbele, sapă-n noi urme de neşters. Mie, de pildă, mi-ar fi fost cu neputință să mă-ndrăgostesc de-un pacient de-al meu. Imaginea lui pe masa de operație nu mi s-ar fi putut şterge din minte nici dacă, după aceea, mi-aş fi văzut pacientul în cine ştie ce atitudini de vedetă ori de

cascador. Eu l-aş fi văzut mereu întins pe masă, cu chipul cotropit de masca aceea palidă, atât de apropiată de moarte, pe care-o dau anestezicele. La fel de greu, trebuie să-i fie şi unui bărbat să şteargă imaginea cu burtă, când îşi derulează-n cap filmul cu-o femeie pe care-a văzut-o-n ultimele ei luni de sarcină. După ce te-ai mântuit de burtă, începe o perioadă aproape la fel de „sublimă”: a alăptatului, când te simţi iară ca o „zână”. E greu să fii femeie, dar nici bărbat nu-i uşor să fii. După ce – bărbat fiind – nici n-apuci bine să retuşezi în minte clişeul cu burtă, începi să ai în faţă un alt aspect al fertilităţii: sâni debordanţi, măriţi „suplimentar” şi de batiste puse-n sutien pentru ca fântâna abundenţei să nu-şi trimită jeturile chiar în văzul oamenilor, talie-ngroşată, burtă fleşcăită, şolduri lăţite. Această „romanţă” durează pe puţin un an în viaţa unui cuplu care s-a hotărât să facă un copil, iar în astă vreme, lumea rămâne plina de femei care, chiar de n-or fi ele toate frumoase, în schimb, se află în deplinătatea facultăţilor lor feminine. Femei cărora nu le este ruşine să se dezbrace-n faţa nimănui şi care-mbie la gânduri şi la gesturi „laice”. Norocul femeii-mame este copilul. Dependenţa de copil este atât de mare, încât nu mai lasă loc pentru prea multă metafizică. Mama e ocupată tot timpul cu cele două capete ale tubului digestiv al odraslei, urmărind, cu un vigilent ochi contabil, „intrările” şi „ieşirile”. Spală şi fierbe scutece, răceşte şi-ncălzeşte biberoane, mănâncă pe-apucate şi mai mult decât ar trebui, se suprahidratează, îngrijorată la cea mai ne-nsemnată scădere a „cotelor” ei lactate, şi, în această cursă *non stop* a maternităţii, uită, uneori chiar voit, de orice preocupare de feminitate. Multor femei li se pare că menirea lor feminină s-a-ncheiat odată cu aducerea pe lume-a unui copil, punând cruce vieţii lor de fiinţe obligate la o anumită cochetărie, la un „flirt” cu sexul opus. Tipul femeie-mamă este mult mai răspândit decât cel femeie-femeie. Bărbaţii nu mi-au fost niciodată indiferenţi, iar obligaţia unei femei de-a se-

ngriji mi se pare o obligație civică: n-ai voie să-ți indispui concetățenii; trebuie să recunosc însă că, deşi eram pierdută după doctorul Vladimirescu, în viața mea nu mi-au fost mai indiferenți bărbații-n general, şi Alexandru-n special, ca-n perioada pomenită mai înainte. În afara Mariei, nu mai vedeam altceva pe lume. Când sugea, simțeam cum cele mai intime fibre ale mele se legau indestructibil de mogâldeața necuvântătoare pe care-o adusesem pe lume, cum tot capitalul uman din mine lua calea acelei bănci a investițiilor oarbe, şi nu-mi mai păsa de nimic şi de nimeni. Clipele de linişte extatică pe care le dă un copil la sân nu pot fi-nțelese de cine nu le-a trăit. Cui nu le-a trăit, descrierea lor i-ar părea o exagerare. Imaginația noastră, deşi nelimitată, are opacități. Femeia fără copii nu-nțelege – şi pe bună dreptate – extazul în fața unui boț vânăt, cu-o privire şuie şi fără vedere la-nceput, în fața unei ființe cu un regim de celenterată: pe-o parte-nghite, pe alta scoate. Ea n-ar înțelege, de-asemenea, un alt efect al maternității: slăbirea interesului pentru tatăl copilului, pe care, chiar dacă-l mai iubeşti, îl iubeşti cu-o iubire din ce în ce mai nepasională, asimilându-l rudelor. El nu se mai detaşează ca-nainte, nu mai are aura de solitar cu focuri care-ți iau ochii; el capătă – chiar dacă-şi păstrează valoarea de piatră prețioasă – o strălucire molcomă, care nu-ți mai dă niciun fel de amețeală şi de frisoane. Relațiile între mama şi tatăl copilului intră pe făgaşul unei bătătorite domesticități. Nu-ntâmplător niciun mare artist n-a făcut dintr-un cuplu conjugal un mare cuplu al iubirii, deşi ar fi fost moral, frumos, edifiant, bun de dat exemplu la şcoala de duminică. Un copil, mai ales pentru un cuplu de curând constituit, este o probă de foc. Medicina recomandă să ai copii la-nceputul căsătoriei, cât interesul fizic al partenerilor unul pentru celălalt, nu e tocit. Nu mă-ndoiesc de valoarea ştiințifică a acestei recomandări, privind binele speciei. E de preferat să ai un copil cât de cât „neprevăzut”, decât trecut pe-o listă, în urma

cumpărării televizorului, a lustrelor, a perdelelor, a covoarelor... Dac-ar fi să iau viața de la-nceput şi m-aş mai mărita cu un bărbat pe care să-l iubesc, n-aş mai face însă un copil din primul an de căsnicie. O fi bine pentru salubritatea speciei, dar psihologic – şi chiar fizic – schimbarea bruscă, prematură, a legăturii erotice, abia înfiripate între doi oameni, într-o legătură de rudenie, nu prea poate duce la ceva bun.

Maternitatea este cel mai copleşitor lucru din viața unei femei, incomparabil ca pondere cu paternitatea pentru un bărbat. Prin maternitate, femeia-şi atârnă două ghiulele de picioare, care nu-nseamnă neapărat condamnare şi apăsare, înseamnă, sigur însă, aderarea ei totală, de nestrămutat, la valorile fixe, telurice. În timp ce ea se-nfige-n această nemişcare, definitiv, ca un copac cu nişte rădăcini imense, bărbatul rămâne un fel de plantă cu exuberante şi cochete rădăcini aeriene. După naşterea copilului, legăturile între cei doi parteneri se reiau încet, anevoios. Antrenarea mamei spre feminitate, spre reluarea feminității, cere mult mai mult tact decât preliminariile începutului. Şi, orice-ai face, nu mai e ca la-nceput. Viața unui cuplu e complicată şi fragilă ca o pânză de păianjen. Am rezistat să „funcționez” zece ani în instituția căsătoriei – care cere mai multă inteligență, mai mult tact şi mai multă-nțelegere decât slujba la cel mai exigent patron – fiindcă m-am *străduit* să-nțeleg sufletul şi corpul partenerului meu, domnul Alexandru Bujor. Înțelegeam tot, iertam tot, dar nu uitam nimic. Uitam ceva ce uită orice mamă: să mai fac vreo legătură între copilul *meu* şi tatăl acestui copil. Când am făcut-o pe Maria, am făcut-o cu *Alexandru Bujor,* şi n-aş fi făcut-o cu altcineva. După ce ea a apărut, şi mai ales pe măsură ce creştea, faptul că dorisem ca ea să fie copilul lui Alexandru Bujor mi se părea facultativ. Ea era copilul *meu,* şi ăsta era singurul lucru important. Orice s-ar fi-ntâmplat între mine şi Alexandru – cum s-a şi-ntâmplat – nu putea să afecteze-n vreun fel relația dintre mine şi

copilul *meu.* Când m-am despărțit de Alexandru, între el şi Maria nu mai vedeam decât relația strict socială: dependența ei materială de el; mie acest tată al Mariei îmi apărea doar ca un simplu factor de fecundare. Multe-i mai e dat omului să-nțeleagă pe lumea asta! Le-nțelegeam pe femeile care-şi adorau copiii, deşi, de multe ori, aceştia erau pe jumătate ai unor nemernici care trebuiau căutați cu miliția printr-o țară-ntreagă pentru a fi aduşi la ordine, adică la achitarea unei pensii alimentare. Adorația-aceasta dădea uitării pe coautor, „actualizat" doar în momentele când copilul făcea vreo boacănă şi când brusc semăna „în partea lui tat-său, fir-ar el al dracu'!"».

*

«Nu-i cerusem nimic lui Alexandru, nu-i cerusem să renunțe la nimeni şi la nimic de dragul Mariei. Cum aş fi putut să-i cer lui Emil să renunțe la ceva, de dragul unor copii străini, copiii mei?».

*

«„Ştii ce, Emile? Cred c-ar fi bine să ne spunem la revedere"'. „De ce? Pentru că nu suporți o discuție-n contradictoriu?". „Dac-ai şti câte suport! Dar, într-un cuplu nematrimonial, când se-ajunge la reproşuri, mai bine lipsă. Aici, ori e totul cristal – fiind benevol şi neimplicând nicio obligație, nici măcar locuință şi copii în comun! – ori e cristal ori nu e deloc". „Dacă ai să vrei să nu depăşeşti faza 'cristal' ai s-ajungi la un număr respectabil de colaje"».

*

«Emil spusese tocmai cuvântul care, nu ştiu de ce, dar mi-este-atât de antipatic! Deşi atât de propriu şi de

neînlocuit, ca substantiv, pentru situația pe care-o numeşte, mi se pare un cuvânt slinos. M-a lovit ca un junghi. Cred c-am făcut o schimă, fiindcă Emil m-a-ntrebat dacă mă doare ceva. „Emile, nu sunt în nicio primejdie, fiindcă pot trăi, nu zic perfect, dar pot trăi şi fără 'colaje'. Când a-nceput povestea noastră, ți-am spus că nu sunt pentru tine. Tu nu eşti nici destul de bătrân pentru ca viitorul să nu te mai prea intereseze, şi nici atât de tânăr ca să tot amâi să iei o hotărâre. Viața mea are două coordonate: copiii şi profesia. Restul este 'facultativ'. Eu, la treizeci şi patru de ani, am un copil de paisprezece şi unul de doi ani. Tu, la treizeci şi doi, eşti un medic bun, bine ancorat în endocrinologia ta, cu suficient simț al relațiilor, cu casă, cu maşină, econom, echilibrat, fără o familie însă, copil de părinți despărțiți, care are, în mod explicabil, o părere cu totul 'aproximativă' despre familie. Dac-ar fi după ce-ți spune inima, cred că te-ai însura cu mine, am face un copil, şi lipsa asta din viața ta s-ar acoperi. Singurul om pe care l-ai putea supăra cu-o căsătorie nepotrivită este maică-ta, iar ea, după felul cum s-a purtat cu mine, de cele câteva ori când ne-am văzut, mi-a dat de-nțeles că n-ar avea nimic împotrivă”».

*

«Când o cunoscusem pe Lola, mama lui Emil, doar cu douăzeci de ani mai bătrână decât el, mi-am dat seama din prima clipă că-i plac. „Doamna doctor Hangan, prietena mea, fată cuminte – nu bea, nu fumează. Mama mea. Doamna Lola Dornescu, tot atât de cuminte şi ea şi de fără vicii”, a făcut Emil prezentările. „Eu în schimb am două 'defecte', doamnă: am doi copii”. „Sunt şi defecte mult mai mari pe lume, doamnă doctor. Să vă trăiască cele două pe care le-aveți!”. Cunoştința noastră după debutul într-un mediu foarte 'monden' ca «Gostatul» din Piața Amzei, a continuat la mine-acasă, la o cafea. Au apărut, la un moment dat, şi 'defectele'. Lola Dornescu le-

a sărutat, a stat de vorbă cu ele şi n-a avut nicio clipă aerul alarmat al mamei care-şi vede feciorul în primejdie, aer care face-atât de-asemănătoare-o mamă cu-o cloşcă-nfoiată, cu ghearele-nfipte-n pământ, gata să-şi apere progenitura de uliul care pluteşte-n văzduh, pluteşte în rotocoale pline de mută-amenințare. Singura alarmă pe care mi-a comunicat-o, profitând de minutele cât a dat Emil un telefon, era că, la peste treizeci de ani, băiatul ei nu se hotăra să aibă o familie. Ne-am despărțit spunându-ne pe nume”.»

*

«„Emile, dac-ar fi după ce-ți spune inima, te-ai însura cu mine, fiind sigur că pe Lola n-ai supăra-o. Nu-ndrăzneşti să ’superi’ însă opinia publică, vocile care exprimă opinia cetății şi care te-ar considera un bou dac-ai lua o femeie cu doi copii, şi – culmea ororii! – unul din flori, când Adina Iamandi face zâmbre după tine, are douăzeci şi nouă de ani, e doctoriță foarte bună, are casa pe care-o are, maşina pe care-o are, covoarele, tablourile, argintăria, tapiseriile, mobila stil, bijuteriile pe care le are şi, mai mult ca orice, este fata cui este, are-n buzunar toate situațiile, toate plecările, toate specializările în străinătate etc. etc. Urâtă nu e, proastă nu e, şi are foarte mult stil. De când a pus ochii pe tine, aşteaptă s-o termini cu subsemnata, ceea ce-ar însemna înfrângerea ultimei ezitări, a ultimului scrupul care te-ar face să-i scapi. Societatea mea e singura primejdie, fiindcă eu – nefiind arivistă şi, mai rău, neavând deloc ambiții sociale – te-aş putea trage pe calea mea ’greşită’. Dar tu *ai* ambiții, şi ea ştie. Dealtminteri, te porți cu ea-ntr-un fel care nu-i dă mari speranțe, dar nici nu i le taie de tot. Îți dozezi efectele”. „Dacă eşti convinsă că-i aşa, de ce nu te-ai despărțit mai demult de mine?”. „Sunt complet lipsită de inițiativă când e vorba de despărțiri; las sarcina asta în grija partenerului”. „Când te-ai despărțit de bărbatu-tău

la fel ai făcut? I-ai *indicat* pentru cine să te lase?". „Îşi *indicase* el singur mai demult. Ultimele şase luni trăite sub acelaşi acoperiş au fost o tăcere, întreruptă doar de răbufniri de nemulţumire: toată casa mirosea a mâncare, de pildă; *eu* nu mă ocupam suficient de Maria, care era leneşă, îndărătnică şi, pe deasupra, şi foarte gălăgioasă. Era clar că Alexandru găsise pe cineva care gătea fără miros şi era şi mai silenţios decât mine, cu Mama şi cu Maria la un loc. Când a luat hotărârea de-a pune capăt nemulţumirii care-l rodea-n asemenea condiţii 'vitrege', am reintrat în sfera olfactivă, acustică şi de comportament normală. Venea, o vedea pe Maria şi nici casa nu-i mai puţea, nici fata nu mai era leneşă, îndărătnică şi gălăgioasă. Mie nu-mi mai putea găsi niciun cusur, fiindcă nu ne mai vedeam deloc. Şi tu, Emile, ai început să ai nemulţumiri legate de persoana mea. Principiile de la care nu mă abat, ţi le-am expus pe degete, chiar de la-nceputul începutului. Ocupat cum eşti, scriind, citind, învăţând, stând mult în laborator, eram o parteneră intermitentă ideală. Nu ceream nimic, iar ceea ce-mi dădeai nu cerea nici eforturi, nici pierdere de vreme, nici măcar bani. Şi totul ar fi mers – cât, nu se ştie! – ar fi mers aşa cum mergea. Dar Adina Iamandi-ţi flutură pe sub nas lucruri prea bine mirositoare pe care, oricât aş vrea, eu n-am cum să ţi le ofer: eu nu distribui burse prin ăle străinătăţi, nici posturi, şi niciun fel de mărire sau de onor". „Pot să spun şi eu ceva?", zisese Emil privindu-mă ironic şi admirativ în acelaşi timp. „Spune, dar să ştii că nu foloseşte!". „Mă condamni că mă aflu-ntr-o dilemă, că *sunt pus* într-o dilemă?". „Nu! Noi nu putem condamna viaţa, fiindcă *ea* ne pune mereu în tot felul de dileme. Aş fi preferat însă ca decât să primesc un telefon de la cineva 'care-mi voia binele' şi prin care să aflu că 'prietenul' meu, doctorul Emil Giurăscu, se-ntâlneşte *şi* cu *domnişoara* doctor Iamandi, aş fi preferat să-mi fi spus tu că te afli-n această dilemă. Îţi repet că nu te condamn. De altfel, n-am niciun fel de aptitudini de

procuror. Ziceai mai adineauri că sunt cea mai deşteaptă femeie pe care-o cunoşti. De ce-i acorzi atât de puţin credit ’celei mai deştepte femei pe care-o cunoşti’ şi pe deasupra şi bun diagnostician, cum m-ai calificat de mai multe ori? Să ştii că nu era nevoie de-un telefon pornit din partea. Personalului mediu sanitar – vezi *’domnişoara’* doctor – ca să diagnostichez starea tulbure prin care treci. Mă-ntristează un lucru, acelaşi lucru ca şi-n cazul fostului meu bărbat; nu te supăra că fac această apropiere”. „Chiar deloc, e un scriitor care-mi place foarte mult, ţi-am mai spus. Mă simt chiar onorat!”. „Ultima frază puteai să n-o spui. Ironia este-o metodă de-apărare foarte eficientă, în multe cazuri, acum însă nu-i vorba de nicio apărare, că nu te afli-n faţa inamicului. Când un bărbat vrea să scape de-o femeie foloseşte, cel mai adesea, două metode combinate: una – vrând să-nece câinele, spune că-i turbat; a doua – cea a dezertării spirituale, urmând procedeul servitoarei hoaţe, care-o şterge fără explicaţii, lăsându-ţi uşa deschisă, în timp ce tu eşti plecat de-acasă”».

*

«Deşi cuvintele mele nu puteau să-i facă nicio plăcere, Emil nu-şi putuse reprima un zâmbet pe care eu mi-l traduceam cu vorbele doctorului Staicu din momentele când mă admira profesional sau când îl amuzau spusele mele: „A dracu’ muiere eşti tu, Sânziano, şi mă mai întrebi de ce iau foc când stau lângă tine...”».

*

«„Emile, dacă bărbatu-meu, când s-a aflat într-o dilemă ’şi mai dilemă’ decât a ta, ar fi venit şi mi-ar fi spus: ’uite ce e, hai să vorbim ceva deschis’, te rog să mă crezi că, lăsând la o parte mâhnirea, nu m-aş fi supărat. Când un bărbat îţi preferă o altă femeie, te şterge, evident, de pe

’carnetul lui de bal’ din punct de vedere al feminității. Norocul meu că l-am citit în adolescență pe Bernard Shaw şi că mi-am *zgâriat* în creier următoarea frază din el: ’Un bărbat nu-nşeală o femeie cu-o altă femeie pentru că cea de-a doua ar fi mai tânără, mai frumoasă ori mai deşteaptă decât prima, ci pentru că e *alta’.* Să ştii că-n momentul când Alexandru m-a anunțat că *’trebuie’* să ne despărțim, nu m-am simțit nici urâtă, nici tâmpită, ci m-am simțit anterioară pe listă şi nespus de mâhnită uman. Refuzul de-a sta de vorbă ca-ntre doi *oameni,* asta m-a durut şi m-a făcut să-l scot definitiv de la inimă. După zece ani de conviețuire, atât avea el de spus unei femei pe care-o luase nesilit de nimeni, nici măcar de-mprejurări, cu care-avea un copil pe care i-l ceruse. De ce să folosească tocmai cu mine asemenea procedee? Cu mine, o ființă cu-atâta-nțelegere şi care, pe deasupra, nici măcar n-am o viziune sexuală asupra lumii”. „Rău faci!”, găsise Emil prilej de glumă. „Tu – acum – procedezi la fel, ceea ce mă face să cred că indiferent de fire – fiindcă tu şi cu Alexandru parc-ați fi din două specii diferite – o anumită cauză vă generează acelaşi efect. Aş fi vrut să-mi fi spus tu, fără experimente provocate. Să fi lăsat la o parte faptul că sunt femeie şi să fi vorbit ca doi oameni de-acelaşi sex, sau fără sex”, am zis eu zâmbind a glumă, ca să mai îndulcesc pilula. „Vezi, drama mea e alta decât a domnului Alexandru Bujor. El, după toate aparențele, o prefera din punct de vedere feminin pe Dana Liveanu. Eu te prefer pe tine Adinei Iamandi şi nu numai ei, fiindcă te iubesc. Ştii foarte bine că te iubesc. Ai renunțat la Alexandru Bujor, fără să-l întrebi de ce *’trebuia’* să vă despărțiți, fiindcă nu-l iubeai sau nu-l *mai* iubeai, ceea ce-i tot atât. N-ai făcut scandal fiindcă nu-l iubeai”. „Emile, după părerea ta cum trebuie să procedeze o femeie pe care o lasă bărbatul? Ca omul care venind acasă vede că i s-a furat porcul din cocină sau boul din grajd?”. „Nu ştiu ce să-ți răspund la asta, ştiu doar că nici pe mine nu mă iubeşti. Eşti – sau măcar ai fost –

îndrăgostită de mine, dar nu mă iubeşti. Ai spus vreodată cuiva: 'te iubesc'?". „Da, am spus".

(„Dumneavoastră ştiți, domnule doctor Vladimirescu, ştiți c-am spus cuiva o dată: 'vă iubesc'. Astăzi, i-aş spune-o doctorului Murgu şi-ar fi la fel de adevărat, dar lui n-am să-ndrăznesc să-i spun niciodată, fiindcă *nu trebuie* să-i spun"). „Şi ce s-a-ntâmplat?". „Nimic. Nu vezi?!". „Pot să-ți pun o-ntrebare indiscretă? *Bărbatului* tău i-ai spus 'te iubesc'?". „Numai răspunsurile sunt indiscrete… Nu lui, altcuiva". „Nu mi-ai pomenit niciodată despre acest altcineva". „E de-ajuns că trecutul este un permanent colocatar al fiecăruia dintre noi, un colocatar de care nu poți scăpa. Să-l mai vâri şi-n prezentul altuia?". „Confidențele-i apropie pe oameni, nu-ți spun nicio noutate; îți explică mai bine un personaj". „Ți-l explică, e drept, dar nu cred că-l pot absolvi de prezent"».

*

(Mi-aduceam aminte tot ce-mi explica trecutul îndepărtat al lui Emil despre Emil, dar nu mă puteam opri să nu-mi aduc aminte şi un element din trecutul apropiat de la care Emil nu evoluase – de fapt, elementul care-mi declanşase curiozitatea în privința lui. Eram la mare. Eu locuiam, ca totdeauna, la coana Leana, care nu mai acceptă alți «musafiri» de sezon, cu excepția mea şi-a fetelor mele, de când nea Cliță lucrează «afară», adică la montat sonde-n Orientul Apropiat, şi de când coana Leana umblă cu cercei filigranați de aur, până pe umeri, cu degetele pline de inele, cu pandantive cu semilună pân' la buric, în capoate matlasate, de când seara citeşte romane, mai ales din colecția «romanului de dragoste», «de plâng, Sânziano, de ud perina, mamă». Peste drum de coana Leana, s-a deschis, în urmă cu trei ani, o terasă care să tot aibă treizeci şi cinci-patruzeci de metri pătrați, condusă de-un responsabil, Costică pe numele său, cu grătar de dimineață până seara, cu bere, cu «Cico», şi cu

«Pepsi», cu pufuleți clisoşi, ca un fel de gogoşi de mătase atinse de cine-ştie-ce morb şi intrate-n descompunere, cu nişte foste bombonele, ajunse mâzgă, împachetate-n micuți cilindri de hârtie cerată – «Mentosan», «Lămâie», «Smeură» – victime-ale termenului expirat şi-ale umezelii sărate. Într-o după-amiază, pe la cinci, stăteam la o masă, pe terasă la Costică; eu beam o bere de trei cinzeci şi Ana un «Cico». Maria se dusese pe plajă, să bată mingea cu nişte copii de vârsta ei. Ana terminase de mult sticla de «Cico» şi se juca de-a *vața* – care pe vremea mea încă se mai chema *de-a v-ați ascunselea* – se juca pe după barul-grătar şi pe după gărduțul de merişor al terasei, cu doi băieți ceva mai răsăriți decât ea. Deşi nici eu n-aveam mai mult de-un centimetru de bere-n pahar, nu mă dădeam dusă, fiindcă tocmai atunci pusese Costică la magnetofon o bandă cu Demis Russos. Cânta cântecul sezonului, cântecul care era-n fruntea tuturor topurilor. Un cântec – nu i-am ştiut niciodată numele – care-ncepe cu-o mişcare întreruptă-n trei locuri, ce-ți sugerează o linie frântă sau pauzele pe care le face un leagăn până ce-şi ia vânt. De câte ori ascult cântecul ăsta, nu mă simt nici tristă, nici fericită, mă simt însă dusă departe, foarte departe. Deşi are-un ritm pe care se poate dansa, nu mă-nchipui niciodată dansând cu nimeni când îl ascult, ci plutind de una singură prin văzduh. Probabil din cauza vocii lui Demis Russos, care e-atât de greu de-atribuit unui sex. E una dintre acele voci pe care eu le numesc *voce de om,* aşa cum numesc chip de om, chipul Marilenei Gavrilovici – la fel de greu de atribuit unui singur sex. Sunt voci şi chipuri care te duc cu gândul la unicitatea ființei umane, abolind ideea-mpărțirii pe «genuri naturale». Lăsând o clipă «vața», Ana s-a apropiat de mine-n vârful degetelor şi mi-a şoptit la ureche: «Mamă, cântă Demisu». «Mulțumesc, ştiu». «Am crezut că n-ai băgat *în* seamă». «*De* seamă». Eu acum mă ascund». «Ascunde-te». În această dispoziție mă aflam, când a apărut pe terasă doctorul Emil Giurăscu. Era a treia oară

când îl vedeam. Mi-l prezentase Tudor cu-o lună mai înainte, pe un culoar la Clinică. «Sărut mâna, doamnă doctor. Ce surpriză!». L-am invitat, dacă n-avea nimic împotrivă, să stea la masa mea. Locuia-ntr-o căsuță la golfulețe şi mergea tot acolo la plajă, la nudişti. I-a comandat lui Costică un crap saramură şi-un vin alb sec, înfundat. A sosit crapul, a sosit vinul. Şi crapul şi vinul aveau câte-un cusur: crapul era prea sărat, ceea ce-i punea sub semnu-ntrebării prospețimea, iar vinul nu era suficient de sec. Eu n-am avut cum să-mi dau seama de-aceste neajunsuri, fiindcă n-am gustat nici dintr-unul, nici dintr-altul. Mă uitam la Emil Giurăscu şi nu-mi venea să cred. Am rămas țintuită locului până şi-a mâncat ultima fărâmă de peşte şi până şi-a băut ultima picătură de vin. Am sperat *pentru el* că, pe parcurs sau în ceasul al doisprezecelea, avea să aibă o tresărire de conveniență socială măcar şi să-mi ofere şi mie un degetar din vinul lui. Nu sunt nici lacomă, nici pofticioasă şi, pe deasupra, sunt învățată de copil să rabd şi să rabd cu demnitate. Când colegele mele Niura şi Şura Dulgherii mâncau sendviciuri cu şuncă de Praga, luată de pe la un ştiu ce economate, în nasul meu, la şcoala primară, iar eu mâncam un «sendvici» cu marmeladă de 5, nu mă uitasem niciodată la ele cu ochii aceia umili şi plini de speranță ai câinelui care-şi priveşte stăpânul mâncând, nu mă uitasem niciodată cu privirea care spune: «dă şi mie». Îmi puteam impune să nu cer, dar să nu-mi lase gura apă nu reuşeam. N-ajunsesem încă la această performanță. Mă duceam şi scuipam în chiuveta de la closet apa secretată de «nedemnele» şi «nedisciplinatele» mele glande salivare şi mă-ntorceam la marmelada de 5. Între timp, învățasem să nu mai salivez, aşa că, biologic, peştele şi vinul domnului doctor Emil Giurăscu mă lăsau rece, suscitându-mi doar interesul moral asupra acestui personaj.

Oameni zgârciți cunoscusem destui în viața mea. De n-ar fi fost decât vecinele mele H.B.-urile, zise şi haşbilicile,

«simbol» de hoaşte bătrâne, cum zice Maria, care – deşi put de bijuterii, de argintărie, de covoare care de care «mai» orientale, de tapiserii, de tablouri şi de ce nici cu gândul nu gândeşti, şi deşi nu au pe nimeni pe lumea asta decât una pe cealaltă, una având şapteşopt de ani, cea mare, iar «mezina» şapteşpatru – îşi mănâncă de sub unghie. Chiar şi ele însă, dacă sunt «surprinse» la masă, deşi dosesc imediat în dulap ce e mai bun, tot îți oferă ceva, cât un găinaț, dar îți oferă. Mama nu lua niciodată nimic de la ele şi mă-ndemna şi pe mine să nu iau. «Nu lua de la ele nimic, Sânziană, mamă, că le pare rău după orice». «Atunci, de ce te mai invită să iei?». «Din educație». «Halal educație!». «Fațadă de educație, glazură!». Învățasem din practică, mama tuturor teoriilor, că din inimă dă omul simplu, fiindcă-aşa a pomenit din moşi-strămoşi. Din «dreptul cutumier»! Era limpede că doctorul Giurăscu nu era om simplu şi nici nu provenea din oameni simpli. Din educația pe care i-o dăduseră acasă ai lui să nu se fi ales nici măcar cu-o glazură cât de subțirică, de care până şi haşbilicile, perfecte-n zgârcenia lor, țineau seamă, şi călcându-şi pe inimă-ți întindeau şi ție ceva, acolo? Nu-mi venea să cred. Altceva trebuia să fie cu el. Zgârcit – şi de prisos să spui şi egoist – din născare, simțind probabil nevoia, ca oricine se ştie cu o muscă, fie ea cât de mică, pe căciulă să *se* «teoretizeze», îşi ridicase defectul la rang de principiu. Câți zgârciți n-am auzit spunând «eu nu dau bani la cerşetori, din principiu» sau «eu nu dau bani pentru flori la morți»: din principiu, fireşte! Ce de-a mai lume cu principii pe pământul ăsta! Mă uitam la doctorul Emil Giurăscu şi-mi venea să râd. Şi viața trebuie să te facă să râzi de defectele oamenilor, nu numai literatura! Mă uitam cu câtă acuratețe mânca peştele, fără să-l atingă măcar cu un deget, ci numai cu furculița, ajutându-se cu o coajă de pâine, şi nefolosind niciodată cuțitul, fiindcă nu era cuțit de peşte, evident. La bufet la Costică, nu se făceau «discriminări» între peşte şi restul dobitoacelor

comestibile, când era vorba de cuţit. La un moment dat, m-a tentat să comand şi eu un peştişor, ca să-i servesc o lecţie distinsului doctor. Pe urmă, tot eu m-am gândit că i-aş fi dat prea mare importanţă acestui domn de care ce-mi păsa mie… M-am mai gândit că nu era cazul nici să-mi descumpănesc punga aflată într-un echilibru cu totul precar. Mai bine păstram banii şi veneam seara cu fetele şi cu coana Leana, mâncam câte doi «mici», beam o bere şi-ascultam muzica de la magnetofonul lui Costică. Trebuia să fac şi eu o tratație, că pân-atunci coana Leana de două ori ne scosese-n lume. Nu pentru că ea ar fi aşteptat o revanşă din partea mea, că ştia exact cum o duceam, dar fiindcă aşa era frumos. Ea ține mult la mine şi la fetele mele şi ținuse mult la Mama. Deşi între noi sunt doar douăzeci de ani diferență, având o fată mai mare decât mine, coana Leana mă tratează ca pe vremea când, fetiță, i-am trecut prima oară pragul. E drept că şi eu tot aşa o tratez. Îi spun «săru' mâna», cum îi spuneam şi-atunci, şi fetele mele, crescute – atât cât se mai poate creşte azi astfel un copil – tot după moda veche, îi spun şi ele «săru' mâna». Coana Leana e printre-acei puțini oameni pe care-i cunosc eu, la care omul face mai mult decât banul. «Sânziano, mamă, şi dac-o veni cu sistematizarea peste noi şi ne-o face blocuri, într-o odaie cu mine şi tot te primesc». Mă gândeam la coana Leana, la basmalele ei cu fir, cu modele orientale şi cu franjuri, la chipul ei grăsuț şi blajin, la rochiile ei, numai pliuri şi cerculețe, pe care de treizeci de ani i le coseam Mama şi cu mine. «Mamă, de ce tu, *arbiter elengantiarum,* nu-i spui că nu e frumos cu-atâtea zorzoane?». «În lumea-n care trăieşte ea, asta e frumos. De ce i-aş strica inima?». «Şi crezi că dacă i-ai spune nu te-ar asculta?». «M-ar asculta, dar ar rămâne cu un *of* după modelul ei. Ea nu vrea să pară altceva decât ce este. Nu-şi face rochii de cucoană, fiindcă nu vrea să pară cucoană. Mie mi-e dragă aşa cum e, cu pliurile, cu pliseurile şi cu cerculețele ei». «Şi mie mi-e foarte dragă». «Ai să-ntâlneşti în viața ta

lume elegantă, educată, cultivată, manierată. Ți-aş dori ca printre ei măcar unul să fie de calitatea sufletească a coanei Leana». Câtă dreptate avusese Mama. Nici acum când se-«ajunsese», coana Leana nu se schimbase. Îşi îmbunătățise viața: nu mai primea lume-n sezon, că i-o fi ajungând şi ei de cât îşi rupsese oasele treizeci de ani, din iunie până-n septembrie; citea, în sfârşit, şi ea, după ce ani şi ani se mulțumise cu ce-i povestea Mama de prin cărți, în timp ce ea se cocea lângă maşina de gătit; purta bijuterii acum la cincizeci de ani – trecuți – fiindcă acum le-avea. Încolo, coana Leana de totdeauna: cu casa plină de vecine cu care, spre deosebire de timpurile mai puțin prospere, în loc să ronțăie semințe de floarea-soarelui şi de dovleac, ronțăia alune, cu liota de babe şi de moşnegi, singuri pe lume, care veneau la poarta ei cu traista goală şi plecau cu ea plină. «Auzi, Sânziano, mi-a spus şi mie un turc bătrân, când eram tânără, că la legea lor scrie să dai a zecea parte din ce ai». «Scrie frumos la legea lor». «Sânziano, mamă, de ce n-o fi apucat şi doamna Hangan, săraca, Dumnezeu s-o hodinească pe-acolo pe unde-o fi! de ce n-o fi apucat şi dumneaei să mă vadă şi pe mine la binele de l-am ajuns?».)

*

Mi-aduceam aminte – cât să fi fost de-atunci? – că-ntr-un an, printre «musafirii» coanei Leana se afla un cuplu foarte reuşit fizic, un *el* înalt, brun, sportiv, avocat de meserie, şi-o *ea* blondă natural, mijlocie de statură, tare frumuşică, arhitectă. Erau tipul de cuplu intelectual citadin, monden şi snob, venit în mediu rural să se «deconecteze», fiindcă-ncepuse deja moda «deconectării naturiste». Se vedea cât de colo că aveau cu ce să se ducă la mai bine decât la coana Leana, de n-ai fi ținut seama decât că-n fiecare noapte mergeau la câte-un restaurant să danseze, iar dansul ăsta costa. Era clar că domnul avocat pusese ochii pe Mama. Ca un intelectual ce se

afla, şi cu nevasta alături, o curta pe Mama pe căi verbale de nuanţă hazliu-ironică. De altfel, cu sau fără nevastă, nimeni nu-ndrăznea să-i facă Mamei propuneri directe. Frumoasă şi ademenitoare, Mama avea însă, în toată făptura ei, ceva care tăia elanul anumitor libertăţi. Nu vreau să spun că bărbaţilor le tăia pornirile erotice, dar le-ndrepta spre calea ocolită a răbdării. Şezând, corpul ei de adolescentă (cu trunchiul drept, ca la şcoală, cu picioarele aliniate ca soldaţii la paradă), chipul ei de cariatidă (îndulcit de privirea uşor absentă a celor în permanent dialog cu ei înşişi) n-aveau nimic lasciv: erau corpul şi chipul unei femei care nu-ncerca să atragă în niciun fel atenţia, căreia-i era egal dacă plăcea sau nu. Lipsa oricăreia dintre «fiţele» destinate stimulării sexului opus, mai la vedere ori mai subtile – după cât o duce capul pe «împricinată» – nu scăpa celui interesat, creând de la-nceput o distanţă între el şi Mama, distanţe ce se mărea în momentul când Mama-ncepea se meargă – drept, cu capul niţel încordat, cu pas hotărât, dar nemilităros, ignorând orice dorinţă de-a pune-n valoare corpul subţire: un mers de statuie trezită din visul ei încremenit, într-o lume a cărei existenţă o ignoră.

În vacanţă, Mama avea un program la fel de riguros ca-n restul anului. Dimineaţa, ea se-ntorcea de la plajă la ora când «musafirii» coanei Leana încă se mai întindeau şi mai căscau în pat. După ce toată lumea-şi lua valea, «paznice-ale focului sacru» – una lângă plita din şopron, alta sub dud, cu maşina de scris – rămâneau doar coana Leana şi cu Mama. Îndată ce lumea se-ntorcea de la ţărm, Mama-şi punea «Remington»-ul în cutie, îl ducea-n casă şi se-apuca de treburi fără zgomot: îi croia toalete coanei Leana, tricota, citea. «Ce bateţi, doamnă, la maşină?», o-ntrebase-ntr-o zi domnul avocat. «Pentru moment, un roman». «Sunteţi scriitoare?». «Sunt dactilografă». «Serios?», se mirase avocatul, învăţat, de pe la grefele tribunalelor, cu tipul tradiţional de dactilografă, uşurică, frumuşică, fâşneaţă. «Am aerul că glumesc?», îi

răspunsese Mama tot printr-o-ntrebare. «N-aveți aerul că glumiți, dar n-aveți nici aer de dactilografă». Mama, care fără să fie deloc o fire necomunicativă, nu făcea însă confidențe, tăcuse. «Cum vă place-aici, la *palace*-ul coanei Leana? În ce relații vă aflați cu puricii?». «Domnule, eu sunt de la țară. Din neamul meu, sunt prima generație-ncălțată – şi nu spun asta pentru că acum „se poartă” – aşa că, pentru mine, la coana Leana e ca pentru regina Angliei la Buckingham Palace! Iar în privința puricilor, n-am nicio plângere. La noi în odaie, nu sunt». «Ați încheiat cu ei vreun pact de neagresiune? Că pe noi nu ne slăbesc deloc cu vizitele. Am fi dat cu nişte DDT, dar Neli e alergică la anumite mirosuri» (începuseră să bântuie şi alergiile!). «Puneți mai bine nişte pelin sub saltea. Puricii cred că sunt vechi de când lumea, în orice caz anteriori DDT-ului, deci şi mijloacele de-a-i alunga sunt anterioare DDT-ului». «Acum unde locuiți?», abandonase avocatul brusc problema «lighioanelor». «Într-o mansardă». «O femeie-atât de frumoasă, într-o mansardă?!». «Se poate şi mai rău», ignorase Mama aprecierile avocatului. «Înseamnă ce n-ați făcut nimic ca să plecați din mansardă», continuase el, sugerându-i Mamei cu-o scurtă privire cam ce-ar fi avut de făcut pentru îmbunătățirea situației noastre locative, şi nu numai locative. Mama răspunsese acestei priviri didactice cu-o privire la fel de scurtă şi de bine-simțită, în timp ce silabisea, bătând cu dreapta măsura în aer: «În-tr-a-de-văr ni-mic ni-mi-cuț». «Şi n-ați fi dispusă, măcar de-acum încolo, să-ntreprindeți ceva, ceva concret, spre binele dumneavoastră, doamnă?». «Nu!».

*

Mama avea două feluri de-a pronunța această negație: cel obişnuit, prin care infirmăm cu toții o acțiune existentă, o privăm constatativ de eficiență, şi un fel care semăna cu o mătură de proporții cosmice, care-n iureşul

ei ar fi abolit pe veci caracterul activ al unui verb. Înainte de-a rosti acest fel de «nu», Mama îşi înţepenea gâtul, de parc-ar fi pornit la un atac, iar «n»-ul – sunet surd de felul lui – ţâşnea dintre buzele ei, lung, reverberant ca zbârnâitul unei săgeţi azvârlite de-un arc prea-ncordat, iar «u»-ul suna scurt, ca un simplu efect sonor al lui «n». Doar Ana mai rosteşte acest fel de «nu».

*

Deşi edificat suficient asupra refuzului Mamei de a-l folosi ca «antreprenor» în prezentul sau în viitorul ei – şi poate tocmai de-aceea – domnul avocat continua să facă «artă pentru artă», nelăsând să-i scape nicio ocazie de conversaţie cu Mama.

Într-o zi, întorcându-mă de la plajă, l-am găsit făcându-şi de lucru la motocicletă, garată-mpreună cu Piţa, capra coanei Leana, într-un şopron la câţiva metri mai încolo de şopronul-bucătărie. Coana Leana toca vinete pe-un fund mare de lemn, cu marginea crenelată – tot operă de-a lui nea Cliţă – cu un satâr de lemn cât toate zilele, numai ochi şi urechi la Mama care, în timp ce croşeta «blând» (aşa cum ajunsese să bată şi la maşină), îi povestea ceva. Apropiindu-mă, am auzit-o pe Mama spunând următoarea frază: «Atunci, prinţul se hotărăşte să-i întindă o cursă lui unchiu-său, criminalului deci». La ultimele cuvinte, coana Leana rămăsese cu satâru-n aer. «Şi, ca să nu-i dea de bănuit, începe să se poarte ca şi când şi-ar fi pierdut minţile». «Da' nu şi le-o fi pierdut de-adevăratelea când o fi văzut stafia lu' tac-su, ce zici?». Domnul avocat încetase să-şi mai facă de lucru cu motocicleta şi stătea pe şa, ascultând cu-o mutră de parcă nu-şi credea ochilor şi urechilor, abia ţinându-şi râsul. Pentru mine, singurul element nou din acest spectacol era doar domnul avocat. Cum el nu mă interesa, iar *Hamlet*-ul îl citisem şi-l văzusem cu Laurence Olivier, m-am dus în casă. Când m-am întors, era

aproape de lăsarea cortinei. Toţi mureau, iar restul era tăcere. Coana Leana, cu stânga ţinea satâru-nfipt în vinete, iar cu dreapta-şi făcea cruce: «Ferească Dumnezeu, ce ţi-e cu soarta... Să ştii că mă-ntristaşi, doamnă Hangan».

În timp ce coana Leana era chemată de obligaţii care-aveau să-i alunge tristeţea, domnul avocat, încetând să bibilească la motocicletă, şedea acum pe-un scăunel cu trei picioare şi se uita la Mama. «Din ce vă *luarăţi* doamnă, cu *Hamlet*?». «Hm! Coana Leana mă-ntreabă totdeauna ce scrie-n cărţile pe care le citesc eu. Iar eu îi povestesc ce scrie-n ele». «Şi credeţi că pricepe?». «Cum să nu priceapă?». «Hai să fim serioşi!». «Să fim *foarte* serioşi! Domnule Gheorghiu, marii artişti fac opere pentru toată lumea. Sunt diferite nivele de-nţelegere-ale unei opere, mai ales în literatură. Dacă primul nivel nu este accesibil unui număr foarte mare de oameni, cred că opera nu şi-a atins scopul». «O operă trebuie să-şi propună neapărat un scop, aşa credeţi?». «Scopul este inclus în operă: comunicarea». «Nu credeţi decât în operele care comunică?». «Numai!». «Deci, sunteţi convinsă că Shakespeare şi coana Leana „comunică”?». «Dumneavoastră, domnule Gheorghiu, presupun că aţi văzut *Romeo şi Julietta?».* «Da. Văzut». «Aţi plâns?». «Ei, Doamne, doar nu mai am cinşpe ani!». «Ei, vedeţi, coana Leana a plâns când i-am povestit *Romeo şi Julietta». «„Vive le mélodrame...”».«* *„... où Margot a pleure*», completase Mama. «Domnule Gheorghiu, *„vive Shakespeare où coana Leana a pleure”.* Melodrama demult a apus. La Shakespeare însă totdeauna are să plângă cineva. I-am povestit coanei Leana *Romeo şi Julietta, Othello, Hamlet.* După fiecare-a spus: „Ce ţi-e cu soarta!”». «Vi se pare-aşa de profund?!». «Profund? Esenţial! A remarcat exact ceea ce caracterizează un mare scriitor: expunerea unor destine, prilej de meditaţie asupra destinului în general». «Am remarcat cu cât spirit pedagogic i-l explicaţi pe Shakespeare coanei Leana», o cotise domnul avocat pe

lângă spinoasa problemă a destinului în artă, care, se vedea cât de colo că nu era una dintre durerile sale majore. «Reminiscențe de pe vremea când eram profesoară». «Ce predați?». «Elină şi latină». «Doamnă, cu mintea şi cu fizicul dumneavoastră, luptați să plecați din mansardă. Faceți-vă un punct de onoare din asta!», revenise avocatul pe-un ton foarte serios, la calul lui de bătaie. «Domnule Gheorghiu, în timpul războiului, după o luptă cu partizanii, un neamț şi-un sârb se-ntâlnesc nas în nas, într-o tranşee: „Voi pentru ce luptați?”, îl întreabă neamțul pe sârb. „Pentru pâine. Dar voi pentru ce luptați?”, îl întreabă sârbul pe neamț. „Noi, pentru onoare”, îi răspunde neamțul. „Fiecare luptă pentru ce n-are”, zisese sârbul». Avocatul făcuse o plecăciune, în semn că-n fața unui asemenea argument depunea armele elocvenței sale de sfătuitor. La câteva zile după această-ntâmplare, plecase la Bucureşti, cu Neli-a dumisale, lăsându-ne carta lui de vizită şi-un nor de praf în nas, din viteza motocicletei.

*

Uitându-mă la doctorul Giurăscu în tăcere cum îşi mânca metodic peştele, lăsând «în urmă» un schelet curat ca pentru studiu la zoologie, şi cum îşi sorbea cu-nghițituri egale şi silențioase vinul, îmi aminteam fila aceea din trecut, un trecut drag fiindcă-n el era cuprinsă Mama şi-mi pierea complet cheful de-a-i mai da vreo lecție. «Două calități pe lume nu pot fi simulate şi nici înlocuite ori echivalate prin procedeul „mai iei de ici, mai pui colea”: inteligența şi bunătatea», aşa spunea Mama. Seara, aveam să vin la Costică pe terasă, cu fetele şi cu coana Leana, buna noastră coană Leana. Aveam să bem o bere, să mâncăm «mici» şi să stăm de vorbă. Afară de câteva subiecte dragi ei – printre care neapărat genealogia lui nea Cliță – pe care din când în când le repetă, coana Leana vorbeşte totdeauna la obiect şi cu bun-simț.

Judecata ei n-o ia niciodată alăturea cu drumul. Şi-apoi, n-am auzit-o o dată să vorbească-n duşmănie de careva, orice fapte-ar fi săvârşit acela: «Cine ştie, mamă, ce-o fi şi-n sufletul lui, săracu'. Mai bine omul să zică „fereşte-mă, Doamne!”, că nu poţi să cunoşti, mamă, unde te duce viaţa. Eu mă gândesc la mine cum ar fi; ce s-ar fi ales de mine, săracă, amărâtă, fără mamă, fără tată, cu bărbatul mort pe front, rămasă cu copil mic şi fără furme, fără pensie, fără nimic pe lume, de nu mă lua Cliţă, omu' ăsta, pâinea lu' Dumnezeu. Sânziano, mamă, am eu o presimţire că-ntr-o zi o să se găsească un om, ca Cliţă-al meu, şi-o să te ia şi pe tine. Frumoasă eşti, doctoriţă eşti, ce dac-ai două fete!». Când eram copil, văzând capacitatea coanei Leana de-a pronunţa *perfect* orice nume propriu străin de prin cărţile povestite de Mama, am întrebat-o-ntr-o zi, sincer surprinsă de ce zice «furme» şi nu «forme», «rişeu» şi nu «reşou». «Nu poţi să spui, coane Leano?».

Coana Leana izbucnise-n râs: «Doamne, fetiţa mamii, cum să nu pot?! „Forme”, „reşou”. Pot, mamă, pot. Da' cum să zic eu aşa când tot Costineştiu' zice „furme” şi „rişeu”?!». Am rămas uimită. Mama mi-a explicat atunci că-n toate mediile omul se-ncadrează, *este încadrat* deci, într-o regulă a jocului. Mi-a dat şi exemple. Viaţa avea să-mi dea fără-ncetare exemple. Ce altceva era tăcerea tuturor în cazul diagnosticului pus de Verzeu Lilianei Fodor? Ce altceva era «stopul cardiac» din fişa postumă a pacientului căruia Pandele-i scosese unicul rinichi, ori «stopul cardiac» – travesti pentru frânghia cu care doctoriţa Paraschiva Marin, soţia «marelui» Marin, pusese capăt unei vieţi ajunsă de nesuportat Ce altceva decât «furmele» şi «rişeul» din alt mediu? Iar eu mă trezisem să zic «forme» şi «reşou», când *Regula Jocului* îmi cerea «furme» şi «rişeu»? Mă uitam la doctorul Emil Giurăscu şi eram aproape sigură că sub «nonconformismul» de faţadă, precum cel la care eram martoră, în privinţa Regulii Jocului n-ar fi păcătuit niciodată cu nimic. Mai avea un deget de vin în pahar. «Don' Costică, încă o bere, te rog».

«Imediat, doamnă!». Costică mi-a adus berea, şi-n timp ce-o destupa, cu-o privire rapidă a făcut inventarul mesei. «Să mai aduc un pahar?», mi s-a adresat Costică, ignorându-l pe doctorul Giurăscu. «Vreți şi dumneavoastră bere, domnule doctor?», m-am adresat eu doctorului Giurăscu, obligată de «provocarea» lui Costică. «Nu. Mulțumesc, nu amestec băuturile». «Nici eu». Costică, arborând stilul chelnerului de mare local, stând ca o statuie oarbă şi surdă la tot ce se-ntâmpla, cât timp se desfăşurase conversația celor doi «protagonişti», după ultima mea replică, revenit brusc la realitate, îmi turnase bere, apoi, după ce se uitase la mine cu-o privire care spunea tot ce-avea de spus despre partenerul meu, plecase demn şi mulțumit ca justițiarul care-narmează mâna dreptei răzbunări. Ca să-şi marcheze şi mai mult solidaritatea cu mine, Costică oprise banda cu Nana Mouskouri şi-o pusese din nou pe cea cu Demis Russos ştiind că-mi plăcea. Brusc, a apărut Ana pe care până atunci o urmărisem cu privirea. «Mamă, cântă iar Demisu», mi-a şoptit ea tainic la ureche. Doctorul Giurăscu s-a uitat întrebător la mine. «Domnul doctor Emil Giurăscu, domnişoara Ana Hangan». «Domnişoară...». Doctorul Giurăscu se ridicase-n picioare şi după ce-i sărutase protocolar mâna o-ntrebase foarte serios: «Cred că sunt primul domn care vă sărută mâna, nu?». «Nu, domnule. Nu sunteți». «Înseamnă c-am întârziat». «Da!»

Doctorul Giurăscu izbucnise-n râs. Frunte-naltă, figură prelungă, ochi albastru-verzui, nişte dinți superbi, mâini frumoase, înalt, suplu, drept. Frumos bărbat! Când râdea, avea ceva melancolic în ochi. M-am uitat o clipă fix în ochii lui, cu-o privire de psihiatru, cred. Mi s-a părut că văd în ei tulbureala sufletului care trece deodată prin două stări contradictorii. Am avut impresia că privirea mea profesională l-a-ntristat. «Domnule doctor, aveți nemți în familie?», n-am putut eu să-mi reprim o-ntrebare. «Fiindcă sunt blond?». Am tăcut. Emil Giurăscu

înțelesese perfect unde bătea-ntrebarea mea. Ne-am despărțit, el îndreptându-se spre golfulețe, eu trecând drumul acasă. Un an, cât a durat legătura noastră, scheletul peştelui de-atunci nu mi-a dispărut deloc din minte. Îl vedeam, aci cu oasele mai atenuate, aci cu ele ascuțite ca nişte dinți de furcă. Dar mort şi-ngropat peştele ăsta n-a fost niciodată. Stafia lui bântuia mereu prin sufletul meu! Ce definitorie poate fi prima întâlnire cu un om, prima impresie pe care ți-o face! Emil Giurăscu, un amestec de duioşie, de nemulțumire, de nevoie de-afecțiune, cu egoism, cu zgârcenie, cu simț perfect al situațiilor, al ierarhiilor, cu ştiință a flatării dibace şi discrete, a aranjamentelor. Ce să fi aşteptat de la el: să-mi iubească fetele? Cărui om poți să-i ceri să iubească nişte copii străini când, uneori, ție, care nu trăieşti decât pentru ei şi prin ei, şi-ți vine să-i strângi de gât?

*

(Mi-aduc aminte primii trei ani de aritmetică ai Mariei. Nervi?! Că-mi făceam nervi?! Făcusem aproape o depresie când îmi spunea că 6x4, aci fac, *13,* aci *24,* aci *27,* îmi venea să mă spânzur. Aş fi murit atunci, pe loc, şi nu mi-ar fi părut rău de nimic. Să-i cer cuiva să iubească nişte copii străini! Lui Emil, fetele mele nu-i erau urâte. Ba chiar aş fi spus că-i erau dragi. Maria cu «sictirismul» ei, cu ireverența ei față de tot ce nu-i place, deşteaptă şi cu-o limbă ascuțită ca briciul, şi Ana, cu aerul ei de pisică la pândă, cu uimirile-acela inimitabile din priviri, mult mai tăcută şi mai aşezată decât soră-sa, lăsându-te şi ea mut cu câte-o-ntrebare.)

*

Ne-am despărțit cu frumosul. De fapt, curiozitatea mea pentru Emil trecuse. Din punctul meu de vedere, peştele-

acela dăduse impuls legăturii noastre. «Ce fel de om o fi şi ăsta?», mă-ntrebam eu, în timp ce-n gând studiam scheletul gol de pe masă de la Costică. Mă aprinsesem pentru Emil: era frumos, deştept şi spiritual. Nu fusese chiar un foc de paie, ci unul de vreascuri. Din tot ce făcea, un lucru mă indispunea mai mult ca orice la Emil: faptul că se frecventa cu şeful lui direct, pe care doi bani nu dădea; nici uman, nici profesional. Era însă o relație utilă. Utilă a fost şi este şi căsătoria cu Adina Iamandi. Adina Iamandi, care totdeauna avusese tot ce-şi dorise: cum era să nu-l aibă şi pe Emil Giurăscu?! Blondă spălăcită, cu un ten frumos, marmoreean, clădită pe lung, nițel cam prea pe lung, Adina Iamandi – ajutată şi de-o coafură impecabilă, şi de-un machiaj de-naltă clasă, şi de-o-mbrăcăminte rafinată – cultă, deşteaptă, rece, distantă, este tipul femeii de casă-mare, învățată să dea porunci, cu un glas făcut pentru porunci, ca-ntreaga ei persoană. În ciuda unui corp perfect şi-a unui chip fără defecte majore, nu este o femeie frumoasă. Are un aer habsburgic, după cunoştințele mele portretistice în legătură cu această familie, ceea ce pentru mine-nseamnă trufie nedisimulată. Corpul ei perfect mi-aduce-aminte o vorbă de-a doctorului Staicu: «Sunt pe lume corpuri frumoase şi calde, frumoase şi reci, urâte şi calde, urâte şi respingătoare». Noi două nu ne cunoaştem personal. Eu, când o-ntâlnesc uneori la lift, în Clinică, dau «bună ziua», fiindc-aşa m-a-nvățat Mama, şi mă uit la ea cu privirea cu care mă uit la toți oamenii: o privire plină de bunăvoință. Ea însă face toate eforturile să-mi arate că mă ignoră, deşi pe chipul ei de femeie de lume, atât de strunit de educație, se citeşte o vizibilă neplăcere. De ce, nu ştiu. Fiindcă n-are de unde să ştie cât a căutat Emil să reia legătura noastră, mai ales după ce s-a-nsurat cu ea. Nu-mi place să-mi plângă nimeni pe umăr, mai ales bărbații-nsurați. Nimic nu mi se pare mai indecent decât confidențele pe care un bărbat le face unei femei despre-o altă femeie. Indecent e prea puțin spus: insalubru,

promiscuu. De-astă vară n-o mai pot vedea pe doamna doctor Iamandi-Giurăscu fără să-mi vină să râd. Într-o zi, Luci, fata coanei Leana, venită de sâmbătă până luni pe la maică-sa, în drum spre Tulcea, ne-a repezit şi pe noi, adică pe mine şi pe fete, cu maşina până la Mamaia. După ce ne-am plimbat încoace şi-ncolo, ne-am dus la plajă. Cam bătea vântul. Ne-am scos cearşafurile şi ne-am întins la soare, lângă un întreg eşafodaj de saltele, una superbă, înflorată, de cel puțin trei persoane, iar altele patru, fiecare de altă culoare, pastelate, aşezate ca parapet împotriva vântului. «Locuitorii» erau probabil la apă. Maria alesese locul: «Hai aici lângă „etranjeriile”-astea, că ne apără şi pe noi de vânt!».

Maria şi Ana s-au apucat să facă un castel de nisip. Nu peste mult, «locuitorii» «etranjeriilor» s-au întors de la apă. Cu-acelaşi aer habsburgic pe care-l avea-mbrăcată, păşea pe nişte coturni, într-un superb costum de baie alb-moarat, cu corpul ei frumos şi rece, roşu de parc-ar fi fost opărit – acel mod ingrat de-a se bronza al blondelor nepigmentate – cu părul strâns într-un turban din acelaşi material cu *deux-pieces*-ul de baie, cu ochelari mari, rotunzi, fumuriu-deschis, ultima modă, călare pe-un nas, opărit şi el, doamna doctor Adina Iamandi-Giurăscu, ținând de mână o fetiță care părea o reducție a doamnei doctor: o Marie-Antoanetă mică, opărită de soare, cu un aer distant, sub pălărioara imprimată, format meduză. Cum îmi țineam brațele peste față, Adina Iamandi nu mă putea recunoaşte. Fetele nu mi le văzuse niciodată, aşa că nici după ele nu mă putea recunoaşte. Adina-i citea fetiței ei o poveste, englezeşte. «Ce limbă citeşte doamna aia?», a-ntrebat-o Ana pe Maria. «Engleză». «Limba din Englezia?». «Din *Anglia*». «Aha!». Şi au continuat să-şi fortifice castelul. Ana s-a dus de câteva ori cu găleata, la mare, ca să-şi aducă material de construcție. Din fugă, azvârlea cu picioarele nisip pe superba saltea, acoperită acum de-un prosop imens pluşat, superb şi-acela. Adina s-a oprit din englezească, şi dând-o pe româna ei perfectă

i s-a adresat Anei: «Fetițo, fii mai atentă». De uimire că doamna din *Englezia* vorbea şi româneşte, Ana rămăsese cu gura căscată. «Ce-i spui doamnei?», a-ndemnat-o Maria. «Pardon!» «Acum închide gura!». Eu nu intervin niciodată când ele se află-n fața unui incident. Le las să se descurce singure. Şi de data asta, am făcut pe mortu-n păpuşoi. Totul părea să fi reintrat în ordine, când i-a venit Mariei ideea – după o pală de vânt mai puternică – să scuture cearşaful lor. Fără să vrea – bine-nțeles – i-a azvârlit doamnei doctor Iamandi-Giurăscu nisip pe cearşaf. «Şi pe dumneata, fetițo, trebuie să te-nvăț cum să te porți? Văd că eşti destul de mare. De ce nu-ți scuturi cearşaful la țărm?», a-ntrebat-o retoric şi cu indignare, pe tonul ei elevat, habsburgic, doamna doctor pe Maria. Printre brațele cu care-mi făceam streşină la ochi, am văzut-o pe Maria, micşorându-şi ochii şi subțiindu-şi buzele, şi-a-nceput să-mi bată inima fiindcă ştiu că ăsta-i semn că ți-o coace. «Vă rog să mă iertați, doamnă. Şi vă mulțumesc pentru lecție». Spusese totul cu-o dicție perfectă şi pe-un ton de sinceră căință. Mi-a venit o clipă să-mi revin. Dar numai o clipă, fiindcă după-aceea iar i-am auzit glasul, un glas de-o perfidie blândă, care mi-l aduce-ntotdeauna aminte pe Alexandru. «Doamnă, iertați-mă vă rog. Aş vrea să vă pun o-ntrebare». Adina Iamandi-Giurăscu a făcut un semn de-ncuviințare. «Doamnă, ați avut multe servitoare hoațe?». Am simțit că-nlemnesc. Dacă-nlemneam eu, cum era să nu-nlemnească Adina Iamandi-Giurăscu! «Ce-ai spus?», a-ntrebat ea cu un glas scăzut, în care se citea o uimire vecină cu spaimă. Cred că o clipă şi-a-nchipuit că fetişcana din fața ei este nebună. «V-am întrebat dac-ați avut multe servitoare hoațe», a repetat Maria spațiat, pe tonul explicativ pe care-l foloseşti cu cineva greu de cap. Revenindu-şi, deşi indignată, fiindcă-ncepuse să bănuiască un dedesubt în acea-ntrebare bizară, Adina i se adresase Mariei pe tonul prudent, pe care-l foloseşti cu sminitiții: «Nu văd ce te-ar interesa pe dumneata aşa ceva

şi nu văd legătura cu situaţia de faţă». «Ba este o legătură, doamnă, este». Maria trecuse la tonul sfătos. «Este, doamnă, fiindcă dumneavoastră aveţi, cum să vă spun eu, aveţi un ton de cocoană care are mereu de moralizat câte-o servitoare hoaţă. Bună ziua». Şi-i întorsese Adinei Iamandi-Giurăscu brusc spatele. «Falfabeta, *ma sœur,* hai să dărâmăm *Bastila* asta, şi să clădim ceva mai aerisit şi mai modern»; şi spunând cuvintele-astea, cu un picior Maria făcuse *tabula rasa* din castelul la care trudiseră pân-atunci. Nu-mi era greu să fac pe mortu-n păpuşoi, că nici mult nu mai aveam ca să fiu moartă de-adevăratelea. N-aş spune că Adina Iamandi-Giurăscu nu este un tip de om care te calcă pe bătături şi pe nervi şi că, atât de dispusă a da lecţii superioare pe tonul ei habsburgic (ce-oi avea eu cu Habsburgii ăştia nu ştiu de mi-or fi căzut ei cei mai dragi din istorie?), nu merita şi nu merită o lecţie. Dar cu oroarea mea faţă de violenţă – fie că e bâtă, fie că e cuvânt – aş fi dat oricât ca vaccinul pe care i-l servise Maria să i-l fi administrat altcineva. Aş fi aplaudat pe oricine, adult, şi mai ales copil, care i-ar fi tras una cu propriile arme, dar nu-mi plăcea ca acest spirit de vendetă să-l văd la copilul meu. E clar că Maria îi stricase o zi doamnei doctor Adina Iamandi-Giurăscu şi nu atât pentru că o copilă o-nfruntase, ci pentru că observaţia acelei copile o făcea, vrând-nevrând, pe doamna doctor să-şi revizuiască părerile despre sine.

Dar şi mie-mi stricase Maria ziua. Mai întâi, că, până ce Adina Iamandi nu pleca de la «locul crimei», eu mai mult decât să mă mişc de pe spate pe burtă şi de pe burtă pe spate nu puteam: cum să răsar dintr-o dată, eu – care fusesem până atunci absentă, în ciuda faptului că observaţiile asupra comportamentului copiilor mei, mie-mi erau adresate, cum orice observaţie asupra educaţiei unui copil pe mamă o acuză, deci cum să răsar deodată, când nu intervenisem în momentul în care, în mod firesc, ar fi trebuit să intervin? Ca orice combatant care, deşi

învins, nevrând să-şi recunoască-nfrângerea, îşi face un timp de lucru la locul bătăliei, şi Adina Iamandi-Giurăscu rămăsese încă la fața locului, continuând lectura pe englezeşte din alt punct decât unde-o lăsase, fiindcă o urmărisem când îi citea fetiței povestea bobocului urât, tradusă, ori adaptată după Andersen. După ce timpul de simulare prescris de etichetă în caz de-nfrângere expirase, Adina Iamandi-Giurăscu se ridicase maiestuos, îşi luase într-o mână o superbă sacoşă dintr-un material şanjant, cu cealaltă ținând mâna micuței Marii-Antoanete, care păşea cu capul drept sub pălăria format meduză, şi se-ndreptase spre hotelul cel mai apropiat, abandonând eşafodajul de saltele. Alesese un moment când Ana şi Maria erau la țărm. Când se depărtaseră suficient m-am ridicat şi eu, mi-am scuturat cearşaful şi m-am aşezat într-o poziție mai comodă. Întorcându-se de la apă, Maria a azvârlit o privire pişicheră spre saltelele abandonate, apoi s-a uitat la mine să vadă: o cert sau n-o cert. A părut surprinsă că nu zic nimic. Tocmai pe când Maria-mi pipăia din ochi starea de spirit, a răsărit, în şort alb şi-n tricou *bleu,* Emil Giurăscu. «Sărut mâna, salut, ce surpriză!», ne-a spus el pe un ton prin care se străvedea că «ce surpriza» de față nu era cea mai plăcută din viața lui. «Sunteți de mult aici?», a adăugat, începând să scoată dopurile saltelelor ălora minunate. Am tăcut. «Ce mare te-ai făcut Maria!». «Mare şi cuminte!», a zis Maria cu un glas de mironosiță. Lui Emil i-a venit să râdă. «Stați în Mamaia?». «Saltelele-astea sunt ale dumitale, Emile?», l-a-ntrebat Maria, ca şi când nu i-ar fi auzi întrebarea. «Da. Până mai adineauri au fost aici nevastă-mea şi cu fetița mea». «Deci, doamna-aceea...», şi Maria a desenat o siluetă prin aer, care sugera toată «altitudinea» habsburgică a doamnei doctor Iamandi-Giurăscu, «deci, doamna-aceea ți-e nevastă?!». «Da!» «Caută-ți fericirea în muncă», i-a spus Maria lui Emil pe un ton confidențial, apropiindu-se de el şi privindu-l în creştet, în timp ce el, aplecat, dezumfla saltelele. Lui Emil

i-a venit să râdă, însă amintindu-şi la timp că n-ar fi fost elegant, s-a făcut că n-aude. Eu m-am ridicat brusc şi m-am dus la țărm unde-am râs în voie până mi-au dat lacrimile. Nu-nseamnă că după ce-am rămas singure n-am certat-o pe Maria. «Mamă, de fapt ce-ai vrea tu de la mine ar fi să-mi schimb firea. Te iubesc, te respect, dar să ştii că firea nu mi-o schimb, că nici nu se poate schimba. Dacă m-aş preface că sunt o oiță blândă şi gingaşă, cu frica lui Dumnezeu, n-aş mai fi eu. Ar trebui să-mi schimb metabolismul ca să-mi pot ține limba-n gură!». «Ai să-ți faci mult rău cu limba asta pe care nu ştii să ți-o ții!». «Şi tu care ştii să ți-o ții. Mult bine ți-ai făcut? Aflați dumneavoastră, doamnă doctor, că limba asta are un succes! Nimeni în clasă nu suflă-n fața mea – şi nu fiindcă sunt fata lui Bujor şi că m-aş duce cu depeşa la *„Drapelu'”,* că mi-e scârbă de „manierele” astea de „fii” şi de „fiice”; nu suflă nimeni de frică să nu intre-n gurița asta care nu minte, nu pârăşte, dar le „zice”. Să ştii că o a doua doamnă doctor Hangan n-ai să faci din mine! Să nu-mi spui că „ducesa” asta cu saltelele, madam Giurăscu, nu merita ce i-am zis, că nu te cred. Şi nu poți să spui că n-am folosit stilul „elevat”. Ştii ce cred eu despre madam Giurăscu asta şi despre alții ca ea? Ăştia-s „ciocoii” socialismului şi nu pentru saltelele, pentru prosoapele, pentru abțibildurile-astea aduse din ăle patru zări, ci pentru ce au pe dinuntru. Fiindcă ăştia nu zic niciodată, „bogdaproste de ce noroc a dat peste mine!”; zic „mi se cuvine!”. Pe tine, care-ai terminat Facultatea cu 10, te-a trimis careva undeva de unde să-ți iei saltele ca ale ei?». «Şi ea a-nvățat foarte bine…». «Mai bine decât tine nu se putea, dar ea e fata cui e. Crezi că dacă-i dădeam cu praf în ochelari de pe nişte saltele ca ale ei ridica glas, crezi că mi-ar fi vorbit ca un vechil clăcaşului? Nu! Fiindcă i-am azvârlit nisip de pe-o stambă de şapte cinzeci, de-aia. Ăstora trebuie să le-azvârli nisip de sus în jos! Ştii ce, doamnă doctor, şefă de promoție, o bag în pizda mă-sii pe „tovarăşa ducesă” – cu saltelele ei cu tot.

Amin!».

Eu – când sunt deprimată – muncesc, muncesc ca boul şi tot ca el tac. Maria – când e deprimată – vorbeşte, niciodată fără rost, vorbeşte cu-ncrâncenare însă, cu spirit vindicativ. Atunci, mai mult ca oricând, este fiica lui Alexandru Bujor. Alexandru Bujor. Rămăsesem în curte la coana Leana. Acolo ajunsesem cu povestirea. De câtă vreme tac, oare? Se pare că cel mai lung vis nu durează decât treizeci de secunde. Dar o amintire cât o dura? De când tac eu?

CAPITOLUL OPT

— Pavele, unde-am rămas? Parcă sunt soldatul Svejk, aşa povestesc. Svejk şi cu mine, reprezentanții moderni ai picarescului! Da, îți povesteam cum m-am măritat eu cu Alexandru Bujor. Mă-ntorc şi zic: i-am condus la maşină. Ileana Sachelarie s-a uitat în ochii mei cu părerea de rău a femeii care se gândeşte că şi ea ar fi putut avea ceva, ceva ca mine, şi m-a sărutat pe frunte. Alexandru Bujor ne privea fără nicio urmă de zâmbet. Părea chiar foarte preocupat. Nu l-am întrebat niciodată despre-acest lucru, dar sunt şi-am fost totdeauna sigură că *atunci,* în momentul când m-a văzut lângă Ileana Sachelarie care-l excludea din proiectele ei de viață, Alexandru s-a hotărât să mă includă-n viața lui. A avut o clipă, doar o clipă, o privire de geambaş care prețuieşte-n gând un cal. «Cu bine, domnişoară», a zis el şi mi-a strâns în trecere mâna. M-am gândit mult la ei, şi-n ziua aceea şi-n zilele următoare. «Sânziano, mamă, doamna aia ție nu ți se păru că e o țâră mai sărită decât domnu'?». «Ba da, coană Leano! Dar nici nu-ncearcă să pară mai tânără...». «Îhî. Şi la noi, la Brabeți, era un învățător cu-o nevastă, mai mare mult ca el, da' se-nțelegeau», îşi amintea coana Leana din trecutul ei, de pe când nea Cliță n-o adusese încă din inima Olteniei s-o transplanteze-n Dobrogea. «Ăştia doi nu se-nțeleg, coană Leano», i-am spus eu plină de convingere. «Aşa e, mamă? Să ştii că el e om al dracu'». «După ce-l cunoşti, coană Leano?». «După uitătură, Sânziano, mamă. Pân' să vii tu de la plajă, eu zic că se certară, nu cu hai mare, da' se-mpungeau. Mai ales el pe ea. Nu cred c-au să facă multă vreme casă unu' cu altu'. Ei, om mai trăi şi-om mai vedea...», încheiase coana Leana pe-un ton misterios. Cred că şi coana Leana mă vedea inclusă-n planurile lui Alexandru Bujor. Peste trei zile de la aceasta vizită de «afaceri», într-o seară, pe la şapte, m-am trezit cu Alexandru Bujor sub dud. «Bună

ziua, domnişoară, sau, mai degrabă, *good afternoon». «Good afternoon, sir,* că suntem la o oră când nici seară nu s-a făcut, dar nici ziua nu mai are mult de viețuit». «Domnişoara doctor ştie şi englezeşte, văd». «Ştie». Eu mă uitam la el fără să-l întreb ce vânt îl aducea prin Costineşti. «Diseară e o-ntâlnire cu cititorii, la Mangalia, la Casa de cultură. Vin şi...», şi mi-a citat trei nume de poeți tineri foarte «*en vogue*» pe vremea-aceea. «Vrei să vii şi dumneata? Mai întâi, aă să vezi cât sunt de deştept! şi pe urmă facem o plimbare cu „Liudmila”... „Liudmila” e maşina mea». «A!». «Dacă n-ai un program mai interesant». «Îmi iau o jachetă, îi spun coanei Leana şi vin cu dumneavoastră». Cu aerul ei de cloşcă protectoare, coana Leana s-a-nfățişat numaidecât. În timp ce eu mă-ntorceam în casă după o batistă, coana Leana, cu o dicție ca la teatru, i-a «şoptit» lui Alexandru Bujor: «Domnule Alexandre, să ştii că fata asta e fată cuminte, mamă». «Ştiu, coană Leano», i-a răspuns Alexandru, cu-o voce-n care nu era nici urmă de glumă ori de ironie. Întâlnirea cu cititorii era ceva absolut formal şi fără niciun haz: nişte-ntrebări stereotipe ca şi răspunsurile. Alexandru Bujor, singurul, încercase, şi izbutise chiar, să dezghețe nițel atmosfera aceea de şedință sindicală, spunând două anecdote literare. De câteva ori, îmi căutase privirea. Se terminase-ntâlnirea cu cititorii. Autoritățile locale mai stăteau de vorbă cu scriitorii. Eu nu ştiam ce să fac, aşa c-am rămas pe loc, în «stal», până a venit Alexandru Bujor şi m-a luat de-acolo. Mi-a prezentat pe cei trei poeți care-n cor ne-au propus să mergem la o vodcă. «Avem alt program. Aşa că de data asta „pas”», a zis Alexandru şi urcându-ne-n «Liudmila» ne-am oprit la «Vasile Roaită», la Cazinou. Nu era cine-ştie-ce lume, fără să fie pustiu însă.

«Ce vrei să mănânci şi ce vrei să bei?». «Afară de mâncare prinsă ori râncedă, mănânc orice, iar de băut, pân-acum n-am băut decât apă şi, câteodată, vin sau bere. Alegeți dumneavoastră şi n-o să primiți nicio reclamație». A-nceput să cânte şi muzica. «Ştii să

dansezi?». «Nici nu ştiu ce să spun. Am dansat doar de două ori pân-acum». «Când?». «O dată, la aniversara unei colege, acum doi ani, şi-acum două săptămâni, la „balul” reuşiţilor la Facultate, tot la o colegă». «Şi-ai, primit „reclamaţii”?». «N-am primit, fiindcă intru imediat în ritm». «Verificăm pe loc. Domnişoară!». Am dansat. Alexandru dansa corect cu mine, ţinându-mă la distanţa «legală», ca un bărbat de-aproape treizeci de ani, care nu-şi pune mintea cu-o fetişcană de nouăşpe, chiar dacă i-a făcut favoarea să iasă cu ea-n lume. La un dans, am auzit pe cineva spunând în spatele nostru: «Nu-i Alexandru Bujor?». «Ba da». Alexandru s-a făcut că n-aude, iar eu m-am simţit foarte importantă. Mi-a povestit de prin Deltă, că era pescar, de pe la vânătoare, că era şi vânător. «Eu ţi-am împuiat capul cu de toate pentru toţi şi nu te-am lăsat să scoţi o vorbă». «Eu nu prea am ce vorbe să scot. Afară de vacanţele la coana Leana, încolo şcoală-casă, casă-şcoală». «Chiar aşa? niciun eveniment în viaţa dumitale?». «Unul singur: Festivalul din ’53. Pentru prima oară, am văzut negri, galbeni – în carne şi oase, am stat de vorbă cu copii din toate lumea şi-am şi mâncat o mulţime de bunătăţi, pe săturate. Pentru mine, Festivalul ăsta a echivalat cu-o călătorie-n jurul lumii. El mă mângâia de moartea lui Stalin. Dumneavoastră nu puteţi să-nţelegeţi ce-a-nsemnat pentru mine moartea lui Stalin...». «Într-adevăr, nu pot». Alexandru Bujor s-a uitat în ochii mei, fără nicio umbră de ironie. Avea o privire cu care parcă-ncerca să-mi secţioneze creierul, nu alta.

*

— Pavele, cred c-ai băgat de seamă că multe fete, pe la opşpe-nouăşpe ani, câţi aveam eu atunci, şi, de multe ori, şi femei în toata firea, adoptă-n faţa bărbaţilor fie o atitudine de mare experienţă şi de mare emancipare, vrând să facă pe grozavele şi să pară trecute prin ciur şi prin dârmon, cum se spune pe la noi pe la ţară, fie o

atitudine de mironosițe, pure, neştiutoare, «nevăzătoare», «neauzitoare» – coborâte dintre heruvimi – care-n «nepătarea» lor, nici măcar un banc mai decoltat nu «pricep». Puține fete şi femei se poartă firesc în fața bărbaților şi nu vor să pară ce nu sunt. Eu eram o fată cuminte, copil orfan, învățat să numere de zece ori banul, un copil – nu zic îmbătrânit, dar maturizat înainte de vreme, ca orice om crescut în lipsuri. Aveam şi-atunci, cum am şi-acum, un principiu: sa vorbesc deschis cu oamenii sau să nu vorbesc deloc. Deci, m-am purtat şi-am vorbit cu Alexandru Bujor ca la «Judecata de Apoi».

*

«Domnişoară, eu nu mă gândeam la evenimente cu caracter social şi care pot afecta mai multă lume deodată, mă gândeam la evenimente strict individuale, care ne „bântuie” pe fiecare dintre noi, în ciuda epocii cooperatiste în care trăim». În timp ce spunea cuvintele-astea, Alexandru Bujor se uita-n ochii mei vrând parcă să mă convingă de necesitatea unor asemenea evenimente într-o viață de om. Înțelegeam întrebarea lui, dar am tăcut. Despre iubirea mea, singura mea iubire de adolescentă, pentru un om care-ar fi putut să-mi fie tată, n-aveam de ce să-i spun. Și-apoi, ea trecuse. Iar despre o iubire, din sfera posibilului, a imediatului, n-aveam ce să-i spun fiindcă nu exista. «Nu ai... niciun iubit?», şi-a exprimat el, în sfârşit, gândul, în forma care nu mai lăsa niciun dubiu. «Niciunul». «Şi nici nu iubeşti pe nimeni?». Mi-a plăcut această dihotomie a ideii de iubire: una era să ai un iubit, alta să iubeşti. Cred că-ntrebarea asta «bicefală» a declanşat în mine interesul pentru Alexandru Bujor. «Şi nici nu iubesc pe nimeni». «Ai să iubeşti...». «Sper». «Un punct esențial l-am lămurit. Acum să te-ntreb altceva». «Întrebați!». «Ce-ai de gând să faci în viață? Dacă până acum te-ai gândit la asta». «M-am gândit, şi chiar de foarte multă, vreme. Am să mă fac doctoriță, am să mă

mărit şi-am să fac doi-trei copii». «Aşa de mulţi? „Gusturile” se mai pot schimba pe parcurs». «Să ştiţi că nu e vorba de nişte „gusturi”. E vorba de nişte principii». «Ei, nu mai spune!». «Poate că vi se pare prezumţios ca la nouăsprezece ani să vorbesc de principii, dar să ştiţi că aşa e. Mama zice că e bine ca omul să ştie ce vrea în viaţă şi că e cu-atât mai bine cu cât ştie mai devreme. Eu m-am gândit de mică la rostul pe care să mi-l fac în viaţă». «Şi ţi se pare foarte important să ai copii?». «La fel de important ca şi profesia. Trebuie să-ţi câştigi pâinea şi să ai şi nişte fiinţe pentru care să merite să trăieşti». «Şi dacă n-ai asemenea fiinţe, crezi că nu merită să trăieşti?». «Ba da. Cred însă că un om trebuie să cunoască toate experienţele fireşti pe care i le oferă viaţa. Aşa cred eu. Vedeţi, eu mă pregătesc pentru o viaţă… o viaţă nespectaculoasă, în care-am să fac lucruri obişnuite. Pentru o viaţă obişnuită, familia este obligatorie. Şi-apoi, un copil orfan tânjeşte după o familie. Cred că, de fapt, de-aici porneşte totul. În zilele obişnuite, umbli la şcoală ori la slujbă, şi vremea trece, cu lucruri importante sau cu unele mai puţin importante. Dar mai vin şi nişte sărbători. Abia atunci, dacă n-ai familie, te simţi…». «Izolat». «Izolat… exclus. Nu e nicio plăcere să ştii că nişte familii refuză invitaţiile de dragul tău, ca tu să nu-ţi petreci sărbătorile singur; nu e nicio plăcere să te simţi un balast în sufletul unor oameni cumsecade şi nici să te vezi doar cu celibatari, cu oameni divorţaţi sau cu văduvi. Afară de Mama, eu n-am pe nimeni pe lume». «Eu nu mai am *chiar* pe nimeni». «Şi nu vă e greu? Nu vă simţiţi singur?». «Nu prea am vreme să observ că sunt singur». «Într-o meserie ca a dumneavoastră, aveţi tot timpu-n minte personaje, situaţii, trăiţi odată cu ele…». «Şi mor odată cu ele…». «Dar înainte de-a muri ele cu dumneavoastră şi dumneavoastră cu ele, trăiţi, trăiţi şi vă puteţi dispensa de-o familie; o familie poate chiar v-ar încurca, v-ar lua un timp în care-aţi scrie. V-am spus că-l cunosc foarte bine pe Matei Şerban». «Nu era doctor

înainte de-a se apuca de pictură?». «A făcut Medicina, *magna cum laude,* dar n-a profesat niciodată. Picta şi-n timpul Facultăţii. S-a-nsurat şi el, ca tot omul. Cu-o profesoară. Din dragoste. Asta nu-l făcea ca, după ce se-nsurase, să se poarte-n casă altfel decât înainte de-nsurătoare. În casă la ei, oră de masă nu era, oră de culcare nu era, oră de sculare nu era; dacă invitau şi ei pe cineva, nenea Matei ba era acasă, ba nu era; dacă-i invita pe ei cineva, el de cele mai multe ori n-avea chef să meargă, ori mergea şi, dup-o jumătate de ceas, se făcea nevăzut. Elvira, tânăra doamnă Şerban, se usca pe picioare. Se-mbolnăvise de ulcer tot răbdând de foame, şi plângând, în timp ce-ncălzea şi iar încălzea o mâncare, pân-o făcea scrum, aşteptându-şi bărbatul cu masa. După un an şi ceva, Matei Şerban s-a uitat la ea şi i-a spus: „Fată dragă, de când eşti cu mine, te-ai procopsit cu un ulcer, şi să ştii că eu, cu timpul, mai bun n-am să mă fac. Dac-o mai duci niţel aşa, te-alegi şi cu-o oftică. Ne-apucăm acum amândoi, îţi *facem* bagajele şi te duc frumuşel la părinţii tăi, iar în zilele următoare îţi aduc eu, cu un camion, toate lucrurile tale de zestre şi tot ce-ţi place de pe-aici, de prin casă. Gândeşte-te şi tu că dintr-o-ntâmplare ai nimerit un an şi ceva la balamuc, la secţia 'Monomanii' ". Elvira izbucnise-n plâns şi spunea printre suspine: „Eu de tine nu mă despart, eu de tine nu mă despart, că te iubesc". „Ba te desparţi, acum şi pururea şi-n vecii vecilor. Nu sunt bun de bărbat, nici de tată, sunt pictor şi-atât. În afara de pictură, nu iubesc pe nimeni şi nimic. Iar o femeie trăieşte cu un om şi dacă omul este insuportabil, Michelangelo să fie el, viaţa ei tot otrăvită rămâne. Căsătoria cu tine mi-e-nvăţătură de minte pân' la moarte. Îmi pare rău doar c-a trebuit să fii tu cobaiul". Şi s-au despărţit. Ea s-a măritat tot cu un pictor». «Luase şi ea „monomania"». «Se vede treaba. Cel de-al doilea însă e om de casă, tată de copii». «Da, dar nu e Matei Şerban!». «Înţeleg că vă place Matei Şerban». «E un mare pictor. Când o să ne treacă... chestia asta cu

„putrefacția”, ai să vezi osanale… Domnişoară, dac-am înțeles eu bine, dumneata nu concepi viața fără copii… să ştii că nici eu». În clipa aceea, a sosit chelnerul cu nota. Am înlemnit. Mama bătea pe puțin şapte zile la maşină pentru banii ăia. «Te-ai speriat?». «Da!». «Ți se pare o sumă exorbitantă?». «Mie, da! E drept că-n viața mea n-am fost la restaurant. Cea mai mare „petrecere” e să merg câteodată cu Mama la cofetărie». «Nu te-ai gândit niciodată să te faci actriță?». «Nu. De ce?». «Pentru că, în afară de felul cum arăți, ai o dicție perfectă şi vorbeşti cu o naturalețe…!». «Îmi place să mă duc la teatru, dar să fiu actriță nu mi-ar plăcea». «Pentru că-ți închipui că actrițele nu duc o viață prea „ortodoxă”?». «Nu de asta! Duc însă o viață foarte grea. Mai întâi, să fii mereu altcineva, care să nu semene nici cu tine, nici cu ce-ai fost înainte şi nici cu ce-ai să fii după; ai, n-ai chef, să joci în fața publicului care te vrea perfect, pe care nu-l interesează că te-o durea şi pe tine o măsea, o mână, sufletul. N-ar fi de mine o asemenea meserie. Eu vreau o viații mai tihnită». «Păcat că nu vrei! Să ştii c-ai putea». «Avem acasă o carte cu maxime şi cugetări dintr-o mulțime de scriitori, de oameni celebri. În fiecare zi, citesc măcar o pagină din ea. O țin la capul patului. Ce mi-ați spus dumneavoastră acum mi-a adus aminte un cuvânt a lui Goethe: „Lumea *nu* este a celor care pot, este a celor care vor”. Aşa e şi cu meseriile». Am ajuns înapoi, la Costineşti, la unu noaptea.

«Va mulțumesc, domnule Bujor». «Plăcerea a fost de partea mea, domnişoară». «Domnule Bujor, vreau se vă pun şi eu o întrebare: dumneavoastră iubiți pe cineva?». «Nu mai iubesc pe nimeni», mi-a răspuns el într-un târziu, ca şi când atunci şi-ar fi-ntors sufletul pe toate fețele şi-n urma unei riguroase inspecții ar fi ajuns la concluzia pe care mi-o comunica.

«Şi n-aveți nicio iubită?». «Una? Nu». «Mai multe?». «Când sunt mai multe-n acelaşi timp nu se mai numesc „iubite”. „Iubită” este o noțiune care nu are plural simultan, sincronic». «Şi care-ar fi pluralul sincronic în

care-ați încadra această categorie de… femei?». «Să le zicem „trăiristele” amorului, „efemeridele” amorului, „sezonistele” amorului, pentru a nu şoca urechile unei tinere domnişoare». «Am înțeles». «Nu ştiu dac-ai înțeles. Nu se-nțelege chiar totul dintr-o dată. Din cartea aia despre care mi-ai spus, ce maximă, ce vorbă ți-a plăcut cel mai mult?». «Nu ştiu dacă mi-a plăcut cel mai mult, dar mi s-a părut… m-a pus pe gânduri cel mai mult o vorbă a lui Einstein: „Oricât ar părea de ciudat, lumea are totuşi un sens”». «Acum, la culcare, domnişoară, că s-o fi luat de gânduri coana Leana», a zis Alexandru Bujor, în timp ce-mi deschidea poarta.

În zori, când coana Leana a deschis, cu toate precauțiile din lume, uşa camerei, m-a găsit trează.

«Cum, Sânziano, mamă, nu dormi?». «Mi-a fugit somnul».

I-am povestit din fir a păr unde fusesem, ce făcusem.

«Dac-aş fi în locul lu’ domnu’ Bujor ăsta, tot aşa aş face, mamă!», a spus coana Leana, sibilin, ridicându-se de pe patul meu şi pornind la o nouă zi de muncă.

*

— Pavele, e un gen de femei care suferă de ideea că toți bărbații vor ceva de la ele; nici dacă le-ntreabă-un bărbat pe stradă cât e ceasul ori cât au dat pe merele din plasă ele nu pot crede sau nu le place să creadă că omul n-avea nicio «intenție». Eu sunt contrariul acestui gen de femei. Chiar când cineva dovedeşte față de mine nişte «intenții» pe care şi-un chior le-ar observa eu tot îmi zic: «mi se pare mie». Toată noaptea m-am gândit atunci de ce mă invitase Alexandru Bujor: dacă se simțea obligat față de Mama, n-ar fi avut decât să mă invite când venea şi Mama; să mă trateze ca pe una dintre fetele-alea cu plural «multiplu» era clar că n-avea de gând; că se-ndrăgostise subit de mine, deşi nimeni nu se-ndrăgostise pân-atunci subit de mine, îmi dădeam seama că nu; şi

asta cădea: că-i plăceam, i-oi fi plăcut, dar câtă lume nu-ți place? Pân' la urmă, am ajuns la concluzia că scria vreo carte cu adolescenți şi cu tineri foarte tineri şi că mă studia ca pe-un material documentar. Chiar şi-ntrebările pe care mi le pusese duceau la o schiță de portret. Stau de multe ori şi mă gândesc dac-am fost vreodată fericită. Dacă mă gândesc atâta şi nu-mi aduc aminte dintr-un foc, înseamnă că n-am fost. Încântată am fost însă în câteva momente din viață. Seara aceea se numără printre ele, iar amintirea ei mă face să repet nişte versuri care mi se par un rezumat al multor relații omeneşti şi mai ales al legăturii cu Alexandru.

«... Vinovat e tot făcutul
Şi sfânt doar nunta, începutul».

*

Peste două zile, dimineața pe plajă, m-am trezit cu Alexandru Bujor lângă mine.

«Dumneata nu mergi la nudişti?». «Nu». «Crezi că nu eşti destul de frumoasă?», m-a-ntrebat el, în glumă. «Şi dac-aş fi Venus şi tot nu m-aş duce». «Zău?». «Zău. Probabil că sunt demodată». «Şi eu sunt demodat. Nici eu nu mă duc. Un punct comun în biografia noastră. Ai fost vreodată-n Deltă?». «Nu». «Şi n-ai vrea să mergi?». «Ba da». «Ai vrea să mergi cu mine?». «Aş vrea, dar ar trebui să-i cer voie Mamei». «Ai dreptate».

În fiecare zi, venea la Costineşti, ne duceam la plajă-mpreună, stăteam de vorbă, ne plimbam, mâncam la coana Leana, mergeam la restaurant seara, în ciuda protestelor mele.

«De ce ți-o fi aşa de milă de banii mei, nu ştiu», zicea Alexandru, când mă revoltam față de-atâta risipă. «Mi-e milă, fiindcă eu n-am avut niciodată bani şi nu vreau să le fac impresie proastă».

Toată atitudinea lui mă-ntărea în convingerea că mă studiază în vederea unui personaj. Nici cel mai vag semn

de interes fizic pentru mine. Mi-ar fi făcut plăcere să ştiu că-i plac, dar nu făceam nimic pentru asta, nici măcar nu-i dădeam de-nțeles că-mi plăcea el mie. Mă purtam ca un model care se expune pe toate fețele-n fața artistului dispus să-l treacă la nemurire. În acelaşi timp, ghimpele curiozității nu-mi dădea pe de-a-ntregul pace: dacă, totuşi, nu eram decât un surogat care s-o-nlocuiască pe Ileana Sachelarie, a cărei imagine-mi stăruia în minte, în prezența şi-n absența lui Alexandru, şi dacă-mi stăruia mie-atâta, în mintea lui de ce n-ar fi stăruit?

Într-o zi, cam a zecea de când ne tot vedeam, ne-a apucat seara pe plajă. Fusese o zi extrem de călduroasă. În violetul roşiatic al amurgului, ochii lui Alexandru păreau de-un albastru şi mai intens decât în plină zi. Rămăsesem singuri pe nisip. El stătea răzimat într-un cot şi fuma, iar eu stăteam întinsă pe cearşaf şi sorbeam ultimele raze ale amurgului care totdeauna-mi dau o stare pe care n-aş numi-o tristețe, ci mai degrabă sentiment al ireparabilei treceri. Stăteam nemişcată ca un *gisant.*

*

— Ce e-aceea?

— O piatră de mormânt care-l înfățişează pe răposat: mort, deci aşezat orizontal. De la verbul francez *gésir.* Prin evul mediu, cred că şi-n Renaştere şi, ca o reminiscență, poate şi azi, morții care-şi puteau «permite», erau înfățişați fie ca *gisanți* fie ca *oranți,* de la verbul latinesc *orare.*

— «A se ruga».

— Vezi că ştii?

— Când stau de vorbă cu tine, îmi dau seama ce puțin ştiu.

— Pavele, azi, oamenii primesc în şcoli o educație mai mult tehnică. Umanistica e lăsată cel mult pe planul doi. Azi eşti educat în scopul de-a fi cât mai devreme apt să-ți

câştigi pâinea. Să ştii că eu n-am niciun merit că ştiu nişte lucruri cu care trec drept «mare savantă» în ochii tăi. Norocul meu a fost să fi avut o mamă învățată într-adevăr: un om care, cel puțin jumătate din viață, a citit. Acest tip de om devine din ce în ce mai rar. Azi, oamenii care se ocupă de critică literară, de pildă, aproape că mai mult scriu decât citesc, zău că nu exagerez! Trăim cu toții într-o epocă a eficienței: ai citit zece rânduri, scrii şi tu zece rânduri despre ele! Actul «gratuit» aproape că nu mai există în cultură. Prin asta înțeleg actul cultural care nu aşteaptă remunerare imediată, făcut fără intenția de-a fi pus pe tarabă neapărat şi, mai ales, numaidecât. Cel care se-aşază, se pritoceşte, se prepară-ncet, răbdător, ca un coniac de viță aleasă. Azi, mai totul e pus la fermentare artificială. Cine practică fermentația naturală e considerat un fel de ornitorinc, o fosilă vie printre-atâtea ființe intrepide şi adaptabile mai ceva decât cameleonul.

*

— Stăteam deci ca un *gisant.* Însă prin capul meu viu umblau gânduri, mai ales un gând. Era bine, nu era bine să-l spun cu glas tare, eu tot aveam să-l spun.

«Domnule Bujor – am zis eu abia mişcându-mi buzele – o iubiți pe doamna Sachelarie?». «Nu!».

Alexandru Bujor s-a albit la față. Întrebarea mea lovise-n plin. S-a uitat la mine scurt, prin fumul de țigară, cu privirea omului căruia grozav ce-i vine sa dea cu-o piatră-ntr-un geam. Atunci, pentru prima oară, mi-a fost frică de el. Îmi luasem o libertate la care nimic din comportamentul lui nu-mi dădea dreptul. Sunt convinsă şi astăzi că-ntrebarea aceea a mea a grăbit urmarea. Deşi nici el nici eu nu ne-am clintit din loc, simțeam cum între noi creşte o tensiune care-avea să ducă la altceva decât ce fusese pân-atunci. Azvârlindu-şi departe mucul de țigară nestins, Alexandru Bujor s-a uitat în ochii mei şi, cu o voce nițel tremurată, m-a-ntrebat: «Mai vrei să ai

copii, domnişoară? Nu te-ai răzgândit?». «Nu. Eu mă răzgândesc greu».

Aplecându-se foarte puțin asupra mea, dar luându-mi lumina, a continuat, fără să mă scape din ochi: «Ai vrea să faci copiii-ăştia cu mine?». «Da».

Răspunsul meu atât de prompt dovedea că fusese dat cu mult înaintea întrebării lui Alexandru Bujor. Eu mă-ndrăgostisem de el. Dacă n-ar fi fost corectitudinea lui care, nici azi nu ştiu dacă era o tactică sau adevărată lipsă de interes față de mine, poate că n-ar fi mers atât de la sigur. Şi dacă n-ar fi venit după «balul absolvenților», la care mă simțisem fată-bătrână fiindcă mersesem singură, când hotărâsem să mă mărit cât mai curând, poate că aş mai fi reflectat înainte de-a-i răspunde lui Alexandru Bujor. Întrebarea lui era atât de neaşteptată, iar principiul meu de-a spune oamenilor adevărul, atât de-nrădăcinat în mine, încât...

«Copiii vrei să fie legitimi, nu?». «Sigur», am răspuns eu cu un glas pierit. «Prin urmare, trebuie să te *măriți* cu mine». «Aşa s-ar părea». I-a venit să zâmbească. «M-ai lua *chiar* dacă doamna Hangan ar zice „nu”?». «Chiar».

În clipa-aceea, aplecându-se spre mine, m-a privit grav în ochi. Mi s-a părut că ceva se topeşte-n sufletul lui.

*

— Pavele, aşa m-am măritat eu Alexandru Bujor.

— Îți pare rău că te-ai măritat cu el?

— Nu. El m-a luat fiindcă voia copii. Copiii pe care Ileana Sachelarie nu vrusese să i-i facă.

— De unde ştii? Ți-a spus el?

— Nu mi-a spus nici el, nici altcineva, dar sunt atâtea lucruri pe care le *ştii* fără să ți le spună nimeni! El m-a luat fiindcă dorea copii. La urma urmei, de-asta l-am luat şi eu. Era deştept, atrăgător, talentat, eram îndrăgostită de el. Ce puteam dori mai bun ca tată pentru un copil pe care ardoarea unei ființe de nouăsprezece ani, însetată de

iubire şi de dorul maternităţii, abia-l aştepta? Asta, la o primă vedere. Apoi, Pavele, dacă privim viaţa ca pe-o permanentă experienţă nu ne mai pare rău de nimic. Zece ani, cât am fost măritată cu Alexandru Bujor, nu m-am putut mărita cu altcineva şi nici propuneri directe de amor nu mi s-au făcut. Plus că, fiind măritată, consideram de datoria mea să resping orice tentaţie erotică.

— Şi-au fost multe?

— Numărul nu contează, ci intensitatea. Am fost îndrăgostită de cineva. L-am ocolit, ca să rămân ceea ce numesc eu, tradiţionalistă cum sunt, femeie cinstită. Cât am fost măritată cu el, şefii mei, Voicu Marin şi Titus Verzeu, deşi «dragă» le eram şi-atunci ca sarea-n ochi, n-au îndrăznit să-mi dea un picior. Alexandru Bujor era şi pe-atunci, ca şi astăzi, nu numai un scriitor de talent, ci şi un gazetar temut. Unul care dacă te-a azvârlit o dată-n gura lumii nici dracul nu te mai scoate din ea şi nicio apă nu te mai spală. Dacă m-aş fi dus să mă plâng de Marin şi de Verzeu lui Alexandru nu spun că i-ar fi desfiinţat, dar o umbră ca un semn de-ntrebare cât un stâlp de telegraf tot ar fi azvârlit asupra lor şi ştii principiul că nu e bine să zgârmi în rahat. Dar ei ştiau foarte bine cu cine-aveau de-a face. Ştiau că cine nu-i spune lui Voicu Marin «vă rog, domnule profesor» pentru a-şi păstra postul n-o să se roage nici de-un bărbat care-a lăsat-o. Şi-apoi şi pe-atâţia-i lucraseră pân' la mine, încât ajunseseră maeştri în lucrături: reducere de posturi! Poţi să zici ceva?! Reducere de posturi, fără tinichea legată de coadă. Lucrătură fină. În meseria asta, Voicu Marin debutase ca un tâmplar de mobilă negeluită şi când îmi venise mie rândul la «exmatriculare», ajunsese-un adevărat ebenist.

— Sânziană, te-ai măritat din dragoste cu domnul Bujor. Nu te supăra că te-ntreb, cum ai ajuns să nu-l mai iubeşti? Că, după cum am înţeles eu, când v-aţi despărţit nu ţi-a părut cine-ştie-ce rău.

— Da. Am să-ţi spun ceva, Pavele. Am fost îndrăgostită

de el, până peste urechi, fiindcă e un *bărbat* foarte atrăgător, dar nu l-am iubit niciodată. Din focul de la-nceput, când a trecut vâlvătaia, în loc să rămână cărbuni trainici care să ardă acoperiți mai departe, încet-încet n-a mai rămas decât un scrum firav. Mai întâi – asta n-are legătură numai cu Alexandru – îmi dau pe zi ce trece seama că eu nu pot iubi decât un om modest. Nu e vorba de situația lui socială. Iar modest pentru mine nu-nseamnă «oarecare». Prin modestie – deşi unii o consideră virtutea cea mai apropiată de viciu, şi anume de ipocrizie – prin modestie, înțeleg calitatea sufletească a omului ajuns atât de sus încât consideră de la acea-nălțime pe toată lumea egală. Nu pot iubi oameni în sufletul cărora nu-ncape principiul egalității. Nu pot iubi oameni care cred că totul li se cuvine doar lor. Nu pot iubi oameni cărora le place să umilească. De aceea nu l-am iubit pe Alexandru Bujor. Căsătoria mea cu el ca şi răcirea mea de el au pornit de la Ileana Sachelarie. La vreo cinci-şase luni după ce ne-am căsătorit, i-a apărut Ilenei Sachelarie *Rudele sărace ale gloriei.* Eu socotesc romanul ăsta una dintre cele mai frumoase cărți pe care le-am citit, o carte demnă de orice mare literatură.

— Aşa cred şi eu.

— L-am citit cu sufletul la gură. În troleibus, în pauzele de la cursuri, iar când s-a terminat mi-a părut atât de rău de parc-aş fi pierdut o amintire dragă. I l-am dat şi lui Alexandru să-l citească – parcă trebuia să i-l dau eu?! A trecut o săptămână, au trecut două, Alexandru nu spunea un cuvânt despre carte. Era clar că nu voia să spună. Imaginea Ilenei Sachelarie abia se mai umbrise pentru mine. *Rudele sărace ale gloriei* o aduceau în actualitatea mea sufletească, aureolate de-o nouă lumină; o transformau într-o imagine acută.

«Alexandre, ai citit *Rudele sărace ale gloriei?».* «Da». «Şi nu ți se pare extraordinară?». «Să nu exagerăm!». «Mie, cu mintea mea a slabă mi se pare extraordinară!». «Mă rog…».

Cu asta discuția se-ncheiase.

Trecuseră două luni de la apariția cărții. Niciun articol în vreo gazetă literară, nici măcar o recenzie cât de prizărită. O evidentă conspirație a tăcerii. Mi-am manifestat nedumerirea față de Mama, în a cărei judecată am crezut neclintit, totdeauna.

«De ce te miri? Majoritatea criticilor fac cronici la oameni, nu la cărți. Dacă Ileana Sachelarie ar fi directoare de editură, nevastă de director, redactor măcar, pe undeva, ar fi plouat cu osanale la adresa ei, dar aşa? Cine este Ileana Sachelarie? O scriitoare care stă acasă şi scrie, care nu trage sfori, nu face parte din nicio gaşcă, nu declară pe nimeni genial, ca acela s-o declare şi el genială, şi care, pe deasupra, mai are şi-un talent solid, un gust desăvârşit, calități care, oricum, nu se iartă!». «Dar Alexandru cum de nu le spune în redacție că merită să se scrie despre ea?».

Mama s-a uitat lung la mine şi nu mi-a dat niciun răspuns. Era inutil să-ncerc să forțez tăcerile, atât de expresivele tăceri ale Mamei.

Într-o după-amiază, întorcându-mă de la cursuri, l-am găsit pe Alexandru cu doi dintre criticii care-l tămâiau şi care-l tămâie şi astăzi, cu Emil Anton şi cu Grigore Dinulescu. Emil Anton – devenit «Emil» din vreun elan rousseau-ist poate, căci pe numele lui adevărat îl cheamă Vasile Anton – scria şi scrie şi astăzi, mai ales despre morți şi morți demult, deci morți cu situație clară, şi despre vii, foarte vii prin locurile unde sunt plasați. Față de Alexandru Bujor, Emil Anton a arătat totdeauna o fidelitate demnă de-o cauză mai bună, zic eu, dat fiind că-l apără şi-n cazuri de neapărat, când Alexandru Bujor, de exemplu, scrie scenarii de filme de-un gust îndoielnic sau cărți nu zic nedemne, dar nu de demnitatea unui om care la douăzeci şi patru de ani era laureat al premiului de stat pentru un roman pe drept cuvânt clasic.

Cu Grigore Dinulescu lucrurile erau şi sunt mai complicate. Dinulescu scrisese totdeauna la «concurență»,

iar tămâierile lui la adresa lui Alexandru erau şi sunt intermitente. Între ei, când e mare amor, când răceli, tignafes, jucării aruncate peste gard, trânteli, pufneli, articole de luare peste picior ale unuia despre celălalt, ca după aceea să ajungă la «pupat toți piața endependenți»; unei asemenea perioade calme, duioase, îi urmează obligatoriu una de relații «deteriorate», cum scriu ziarele. Cu Dinulescu, Alexandru s-a aflat de totdeauna, deci, într-un amor ciclic: aci pipa păcii, aci securea. Cum îți spuneam, l-am găsit pe Alexandru în mare vervă, cu cei doi critici care, independent de relațiile lor cu Alexandru, n-aveau ochi să se vadă unul pe altul, ca doi buni colegi de disciplină, la aceeaşi catedră universitară. Emil Anton, înăltuț, bine făcut la corp, spelb – tipul de bărbat fără pic de păr pe piept, cu-o barbă pe care poate s-o radă-n fiecare zi sau la două săptămâni că tot atâta – cu un păr des, tuns modern, într-un stil intermediar între intelectual şi frizer, cu-o mutră frumuşică, de copil bătrân, totdeauna impecabil îmbrăcat, făcând pe frumosul şi fiind convins de succesul lui la femei, avid de aventuri de două parale, ca unul însurat din anul I de Facultate, dornic să recupereze o tinerețe monogamă, era tipul mediocrului relativ învățat, al cărui singur merit era o perseverență şi-o conştiinciozitate în stare să găurească munții. Ăsta n-ar fi scris un rând despre ceva ce n-ar fi citit din scoarță-n scoarță. Tu însă puteai să-l citeşti pe el tot din scoarță-n scoarță că afară de date – exacte, ce e drept – o idee demnă de reținut nu găseai în cele minimum trei-patru sute de pagini pe care le scria anual. În scris îl ignora pe bunul său coleg Grigore Dinulescu aşa cum şi acesta-l ignora pe el. Însă de câte ori îşi vorbeau aveau grijă să-şi scoată pârleala, azvârlindu-şi în față unul altuia câte lături puteau, pe-un ton care-ncerca să fie de-o «maaare» urbanitate, ceea ce lui Dinulescu îi şi reuşea, el fiind şi deştept. De talie mijlocie, slab, negru-tăciune, cu un aspect ponosit, în ciuda hainelor bune pe care le purta, cu un cap cât un pumn, «coafat» romantic,

cu nişte păr crețuliu lung şi fără luciu, adus abil – credea el – peste o chelie apărută de la prima tinerețe, cu nişte ochi frumoşi, negri, plini de-o ironie neagresivă, cu vorbă domoală, ponderată şi cu-o voce ca un fir de ață tras dintr-o haină putredă, atât de subțire şi de pricăjită ce era, Grigore Dinulescu îți inspira, de la prima vedere, simpatie şi chiar duioşie, iar când îl ascultai, respect pentru-nvățătura, pentru finețea judecății şi-a observaților lui. Cu o fire aplecată spre meditație, spre aprofundarea lucrurilor, cu o fire de cărturar deci, din păcate, lăsându-se antrenat pe panta gazetărească a criticii literare, adică, spre cronica săptămânală şi nu doar spre una, ci spre mai multe, alunecase şi spre o superficialitate pe care nu trebuia să fii de meserie ca s-o bagi de seamă. Cronicile astea ale lui – pe care, dacă le luai de bune, reieşea că Grigore Dinulescu citea pe puțin o mie, o mie cinci sute de pagini pe săptămână şi-n mai toate limbile pământului, pe lângă faptul că puțeau a citit din trei în trei şi-a compilare de articole de prin gazete străine, mai erau şi de-o platitudine cu totul nedemnă de el. Măsura inteligenței şi-a culturii lui Grigore Dinulescu o găseai în cărțile lui, în lucrurile care nu se făceau de azi pe mâine. Grigore Dinulescu manifestă o ciudată instabilitate în comportament, cu-atât mai ciudată cu cât dedesubtul ei nu se află niciun interes. Pe lângă adevărate acte de cultură – pe care le face din convingere profundă, dându-şi silința să dezgroape scriitori de valoare, a căror viață civică n-a fost tocmai exemplară, ştiind de la-nceput că-şi va aprinde paie-n cap – îl apucă un pueril spirit de frondă, un spirit de «mamă a răniților», manifestat prin cronici la unii scriitori care se-autodeclară nedreptățiți şi geniali, cronici, articole cu aprecieri disproporționate față de valoarea cărților în cauză. Cronici şi articole care-l pun pe împricinat alături de Tolstoi, de Dostoievski, «egali la puncte», iar pe Thomas Mann – alături el de-mpricinat, de exemplu. Mă rog, nişte lucruri alăturea cu drumul – dar rău de tot – pe

care sunt convinsă că Dinulescu de fapt nu le crede. Ăştia erau cei doi companioni ai lui Alexandru din după-amiaza aceea. Am făcut nişte cafele pentru noi toți şi i-am tratat cu ştrudel făcut de Mama. Se vorbea de una, de alta, de nişte schimbări pe la gazetele literare, care pe unde se mai dusese, lucruri neinteresante pentru mine.

«Domnilor – am zis eu la un moment dat, după ce tot timpul tăcusem – cum de nu scrieți, în fine, nu se scrie nicio cronică la *Rudele sărace ale gloriei?*»

Amândoi, deodată, s-au uitat la Alexandru cu-o privire încurcată, şi-n chip de răspuns au dat vag din umeri.

Alexandru s-a uitat la mine cu-o uitătură de să mă bage-n pământ şi alta nimic. Cu un glas alb ca şi fața, mi-a spus din vârful buzelor: «Tu de-nvățat nu ai?». «Că bine zici! Mă duc să-nvăț la anatomie», am spus eu, şi luându-mi la revedere de la cei doi critici, am plecat la bucătărie să-nvăț.

Pe vremea aceea, locuiam într-o garsonieră. Învățam eu, că trebuia să-nvăț, dar nu-mi tihnea. Uitătura lui Alexandru îmi trecea ca o răcoare prin suflet. Când am auzit uşa de la intrare închizându-se-n urma celor doi musafiri, a-nceput să-mi bată inima. Alexandru a intrat în bucătărie izbind uşa de frigider.

«Sânziana!»

M-am ridicat în picioare ca un soldat strigat de sergentul-major şi, dând de ochii lui Alexandru, m-am tras instinctiv îndărătul mesei.

«Te sfătuiesc să-ți vezi de treburile tale şi dacă n-ai destule scrie articole de critică şi-ncearcă să le plasezi pe la gazete, dar nu te-amesteca în relațiile mele cu oamenii. Lasă tonul ăsta de domnişoară moralizatoare, care ține discursuri pe pietroaie-n Hyde Park. Să nu zici că nu ți-am spus!». «Am să-mi dau osteneala de-aici înainte să nu mă mai amestec în niciun fel de relații ale tale cu niciun om: trecute, prezente sau viitoare. Şi-ți mai promit ceva: am să-ți studiez stilul verbal, cinetic şi mimic la fel de atent ca şi pe cel scris». «Nu e treaba ta ce scriu sau

despre ce scriu oamenii!». «Şi eu care credeam că e treaba cititorilor!».

*

— Literatura nu era «treaba» mea atunci, aşa cum, mai târziu, nici viața Lilianei Fodor n-avea să fie «treaba» mea. Cât de mult se repetă viața! Şi cum nu ți se iartă că, luând-o-n serios, vrei să participi la ea din toată ființa şi fără beneficiu…

*

«Meciul» nostru s-a-ncheiat la egalitate. Din ziua aceea, a apărut între mine şi Alexandru exact ceea ce nu trebuie să existe într-o familie: teama unuia față de celălalt. Eu am început să mă tem să-mi mai spun părerile față de el. În orice discuție, ocoleam nişte subiecte aşa cum vasele ocolesc recifele. Alexandru, dându-şi seama din replicile mele că eram mai deşteaptă decât mă crezuse, a-nceput să se teamă de cenzura mea. Coleric, țâfnos şi nestăpânit cum era, cu toate că ştia că-l observ atent, nu-şi dădea osteneala să se prefacă. Eu însă mă prefăceam. Vrând să par indiferentă la multe lucruri pe care le făcea şi care mie nu-mi plăceau, mă prefăceam. Mi-era teamă de privirea urâtă, umilitoare, care-i învinețea ochii, de disprețul care-i țâşnea din fiecare por, de scârba şi de răutatea din vocea lui când te certa.

Mă certase şi Mama, şi nu o dată. Dar pe chipul şi-n glasul ei se citea atunci părere de rău, dezamăgire poate, niciodată însă dorința de-a nimici, de-a degrada, niciodată ură.

Ce cred eu că i-a stricat şi-i strică cel mai mult lui Alexandru Bujor e felul ăsta de-a trăi mereu în «piață», în public: «Învață să cunoşti oamenii printre oameni; învață să meditezi asupra lor în singurătate», zice Goethe, dar Goethe e un autor care pe Alexandru îl plictiseşte!

Alexandru are, nu exagerez, un fel de spaimă a vidului. Îi place să fie mereu înconjurat, de oricine, dar înconjurat, şi mai ales adulat. Pe la toate revistele pe unde-a trecut, avea adevărate «locotenenţe», alcătuite din nişte tipi care nu se despărţeau de el, arivişti de duzină, pe care de fapt doi bani nu dădea, aliniaţi la dreapta lui, la stânga, în faţă, în spate, ca gorilele unui *caudillo* sud-american. Mult rău i-a făcut gazetăria... prost înţeleasă.

— Dar el *ca şi* gazetar a făcut şi mult bine. A luat apărarea unor oameni, în cauze drepte, a deschis anchete, a stârnit un curent de opinii. Şi-apoi straşnic *ştie scrie!*

— Tot ce spui tu e-adevărat. Alexandru Bujor e un amestec de mari calităţi şi de mari defecte. Cel mai mare defect al lui e lipsa de măsură; al doilea – o-ncăpăţânare care-l duce la fapte pur şi simplu stupide – e pătimaş, nestăpânit, bănuitor; darnic şi indulgent numai cu cine nu trebuie, azvârlind cu miile pe fereastră pentru toanele lui şi-ale «locotenenţilor» şi nedând cinci lei pe-o floare pentru nevastă. Asta eram eu. Nu e rău, nici zgârcit. Pe unde-a trecut, de câte ori s-a-nscăunat, a-nceput-o cu dărnicie, cu «parastase». Nu e rău, dar face mult rău în jurul lui. E foarte influenţabil. Şi nu ştiu cum se face că toţi oamenii influenţabili sunt permeabili ca tifonul la sfaturile proaste şi impermeabili ca sticla şi ca betonul-armat la cele bune. Toate sfaturile proaste ale «locotenenţilor» şi-ale altora ca ei se prindeau de el ca scaieţii de coada câinilor. Ce era bun în el abia mai răsufla de gunoaiele-n care se-afunda tot mai mult, cu spiritul ăsta de gaşcă, de tras sfori, cu atmosfera asta de maidan intelectual în care se complăcea, cu azvârlirea permanentă de lături în capul cui se nimerea, viu sau mort, cu o ură nepotolită împotriva oricui îl ignora sau nu era de-aceeaşi părere cu el. A creat întotdeauna în jurul lui o atmosferă efervescentă, ce e drept, dar de-o efervescenţă insalubră. Adevăratul intelectual este un om senin, nepărtinitor, tolerant, un om dispus să discute, să

polemizeze urban, de la egal la egal, un om care se ține strâns de principiile logicii şi-ale adevărului şi care nu ține să aibă dreptate în afara lor. Alexandru Bujor nu respinge niciun mijloc prin care să-şi impună punctul de vedere. Punctul lui de vedere nu se-nclină în fața logicii şi-a adevărului, ci logica şi adevărul *trebuie* să se-ncovoaie-n fața punctului său de vedere. Patima asta-i ia mințile, îi întunecă o inteligență reală. Când spun că mult rău i-a făcut gazetăria să ştii că ştiu ce spun. Ziceai că straşnic ştie să scrie. Cred că şi calitatea asta i-a dăunat. Dacă n-ar fi avut atâta iuțeală de condei şi-atâta incisivitate, necesare gazetarului, dacă fraza nu i-ar fi ieşit din primul foc, şi-ar fi trebuit s-o refacă, o dată, de două, de trei ori, poate că asta i-ar fi cerut mai multă reflecție şi i-ar fi dat timp să se răzgândească în privința unor lucruri. După ce-şi pălea cu nădejde victima – adversar imaginar – Alexandru trecea printr-o scurtă, foarte scurtă, perioadă de remuşcări, când i-ar fi făcut victimei şi *«bouche a bouche»*, ar fi umblat să-i obțină cavou dacă acela era mort, locuință dacă era viu; era gata să umble, să se bată, să se zbată pentru victimă. Dacă însă victima vie-ndrăznea să riposteze, remuşcările lui Alexandru încetau brusc, îi lua «ca cu mâna», şi se năpustea asupra omului, cu o-nverşunare-n care-i târa şi pe acoliți, formau o tabără, deveneau reprezentanții unui principiu sacru pentru care-mbrăcau armura şi puneau mâna pe sabia dreptății împotriva oricui nu le-mpărtăşea părerea, şi astfel, dintr-o chestiune personală, care n-ar fi solicitat mai mult de doi inşi – Alexandru Bujor şi cel atacat – deodată, acest atac la persoană se lățea, solicitând în «verva» polemică fanatizată, de fapt ce este mai urât şi mai josnic în sufletul omului: spiritul de răfuială, dorința mahalagească de-a căta pricină. Astfel, prin Alexandru Bujor şi-n jurul lui se crea o atmosferă de *Domnişoara Nastasia.* Studiindu-l pe Alexandru Bujor, am zis că o avea dreptate nenea Iancu Stein care zice că românul suportă foarte bine răul şi foarte rău binele.

Alexandru este tipic pentru felul cum i se urcă omului la cap şi cum, apucat de ameţeala propriei persoane, începe să creadă că totul i se cuvine. Până la el, credeam – şi chiar şi azi, în ciuda lui, continui să cred – că succesul *trebuie* să-l facă pe om mai bun.

— Asta – cum ţi-i răsadul. Pe unii-i face mai buni; dar puţini îs aceia. E ca şi cu avutul de orice fel: n-ai zice că omul cu cât are mai mult cu atât să dea mai mult? Dar nu vezi că el pe ce are, pe ce-şi strânge mai tare băierile pungii şi-şi pune mai multe lăcate la uşi?! Puţine suflete rămân neîntinate la ban şi la mărire.

— Alexandru Bujor nu se numără printre ele. De unde ziceam, şi mai zic şi-acum, că succesul trebuie să-l facă mai bun pe om, tot eu zic că succesul venit prea devreme, prea dintr-o dată, poate strica mult omului, îl poate strica de tot. Alexandru, fără să fi trăit în cine-ştie-ce mare bogăţie, totuşi, n-a ştiut niciodată ce-i lipsa. A mâncat totdeauna pe săturate şi lucru bun, i-a fost iarna – cald, vara – răcoare, a fost îmbrăcat ca lumea şi iubit şi crescut ca domnii, cu profesor de franceză şi de engleză, fiindcă domnu' Tase Bujor, tâmplar de lux din gura Oborului, şi coana Maria, oameni simpli dar luminaţi, vruseseră să facă din el domn. Domnu' Tase Bujor, oborean de baştină, şi coana Maria, ardeleancă venită-n Bucureşti ca fată-n casă la un doctor, căsătoriţi de la tinereţe, n-avuseseră niciun copil până la aproape cinzeci de ani ai coanei Maria şi până la peste cinzeci ai domnului Tase. Ţi-nchipui ce-nsemnase copilul ăsta pentru ei. Coana Maria numai mestecat în gură nu-i dădea, încolo până a strâns-o Dumnezeu, stătuse numai drepţi în faţa «pruncului», care ieşise năzuros ca domnu' Tase, de nu ţi-ar fi mâncat două zile-aceeaşi mâncare şi nu s-ar fi-mbrăcat de două ori cu-aceeaşi cămaşă, ferească sfântul! şi zăcaş ca maică-sa, care, de-aceea, în viaţa ei n-avusese o prietenă, care nu pomenea o dată de neamurile ei, şi căreia, de când venise-n Bucureşti, o dată nu-i călcase piciorul prin Transilvania. De la coana Maria, Alexandru

moştenise, pe lângă o fire pizmătăreață fără motiv, un spirit de ordine «austro-ungar» şi accese de zgârcenie surprinzătoare la un om – mai degrabă mână-spartă. Coana Maria dădea bani numai pe lucruri care meritau. Ca nevastă de tâmplar de lux, avea-n casă mobilă demnă de-un palat: piese rare, adunate în timp de domnu' Tase de prin poduri de la clienți, considerate irecuperabile de-aceştia, restaurate cu-o răbdare de bijutier de domnu' Tase, copii după piese rare, făcute de mâna domnului Tase, mai «autentice» decât originalul, piese făcute din imaginația domnului Tase, care nu erau cu nimic mai prejos decât cele făcute de mari ebenişti. Aici, ai o mostră prea puțin reprezentativă: sufrageria asta, pe care Alexandru mi-a lăsat-o, neavând unde s-o pună la noua nevastă; e o comandă de prin '52, pe care clientul nu s-a mai prezentat niciodată s-o ridice, deşi o plătise pân' la ultimul creițar. Piesele prețioase a găsit Alexandru unde să le pună la noua nevastă. Şi-a zis probabil că, pentru o doctoriță, sufrageria asta e prea bună! Mobila Bujorilor era căptuşită şi dubşită de investițiile coanei Maria: argintărie, olănduri, cristale, porțelanuri fine, vândute pe mai nimic de lume după război. Astea erau valori până la care urca informația şi priceperea coanei Maria. Altminteri, pe câte o piesă autentică din secolul al optsprezecelea, tronau – într-un cristal sau într-un porțelan, care chiar de nu era la fel de vechi ca «suportul» era însă de o calitate care nu-l contrazicea prea mult – tronau flori de mătase ori de tiul – că nu se inventase încă plasticul – iar pe pereți picturi de gang. Acest interior eteroclit este perfect reprezentat spiritual în ființa şi-n opera lui Alexandru. Cu mult înainte ca eu să mă mărit cu Alexandru, pe când învățam la literatură română despre el, Mama mi l-a caracterizat, cum până azi n-a reuşit niciun critic să-l caracterizeze, n-a reuşit sau n-a avut curajul: «Un amestec de mare şi viguros talent cu un prost-gust „desăvârşit”». Cât timp povesteşte, Alexandru Bujor este un prozator de mâna-ntâi, în ciuda faptului că

toate personajele lui, uman vorbind, sunt antipatice. Când însă vrea să «facă frumos», să descrie de dragul descrierii, sau să facă, dragă Doamne, «considerații» este de-un prost-gust atât de «măreț» că te-ntrebi – cine nu-l cunoaşte – dacă e voit, dacă nu e o farsă, o bătaie de joc la adresa cititorului. Astea sunt florile de crepsatin şi de tiul, țigăncile cu țâțe goale şi cu lulea din opera lui Alexandru Bujor! Îți spuneam că, deşi mână-spartă, Alexandru are accese de zgârcenie, moştenite tot de la maică-sa, care nu se tocmea când cumpăra un pocal de argint, sau chiar dacă se tocmea, tot îl cumpăra, în schimb prăjea în aceeaşi untură până-o făcea scrum, iar piața şi-o făcea numai seara, când tot omul vinde pe cât o fi, numai să plece mai repede acasă. Foarte larg la nimicuri, culant cu portarii, cu chelnerii, cu şoferii de taxi, pe Alexandru-l apucă morbul zgârceniei la lucruri mari. N-am să uit cum, pe când era-nsurat cu mine, a vrut să cumpere de la cineva un Andreescu, un peisaj de-o frumusețe care-ți tăia răsuflarea. Mie, ca omului care-n viața lui n-a avut bani, îmi sunt necunoscute şi indiferente investițiile. Dac-aş avea însă o dată bani să-mi cumpăr un tablou şi tabloul ăla mi-ar merge mie la suflet, de-ar cere vânzătorul pe el de zece ori cât ar face, dac-aş avea banii, i-aş da şi-aş lua tabloul. Pentru *patru sute de lei* nu s-au ajuns din preț. Atâta l-am rugat să cumpere tabloul, eu care nu-l rugasem şi nici n-aveam să-l mai rog nimic! Atâta mi-ar fi fost de drag să ştiu că pot vedea zi şi noapte, la mine-n casă, tabloul acela ca un colț de dumnezeire! Pentru patru sute de lei nu l-a luat! Să nu ți-nchipui că nu-i avea! Nu! Dar nu admitea să dea pe-un lucru alt preț decât cel stabilit de *el.* Patru sute de lei – vodca «locotenenților» pe-o săptămână! În sfârşit… Domnu' Tase, chibzuit, gospodar, ținându-şi casa şi nevasta la mare cinste, bărbat chipeş şi cu vino-ncoa', nu-nțelesese să dea cu picioru' nici unei «ocazii». Aşa că dintre femeile care-i plăcuseră îi scăpaseră numai ăle de urcaseră-n pruni, cum zicea coana Maria. Ceea ce, prin

gene fidele, a moştenit nealterat Alexandru, care-n viața lui n-a dat cu piciorul vreunei «ocazii» cât de cât tentante, fără să acorde acestor amoruri mai multă importanță decât unui mers la pescuit ori la vânătoare. Toate-aceste relații ale lui cu femeile erau înmatriculate-n categoria *«parties de plaisir»,* nepăsându-i nici pic ce-ar fi putut însemna el față de partenere. Pe el nu-l interesa decât ce-nsemnai tu pentru el. Printre-acele biete femei – bilet la cinema, tras cu puşca ori dat cu undița – unele-l iubiseră, suferiseră pentru el, fiindcă-şi făcuseră iluzii. Bărbații afemeiați, cu adevărat afemeiați şi nu simulanți, sunt nestatornici, dar iubesc femeile. Ei suferă de-o mobilitate patologică, sufletească şi fizică, sunt pe drept cuvânt «suflet slab, ochi alunecoşi», iubesc «efemerid», dar sincer. Pentru un afemeiat, cea mai recentă femeie de pe listă este «unica» şi «ultima». Afemeiatul are o inepuizabilă capacitate de-a se iluziona. Alexandru Bujor nu este un afemeiat. El nu se iluzionează şi nici nu iubeşte femeile. El iluzionează doar. Afemeiatul e tandru cu femeile. Alexandru Bujor nu e tandru cu nimeni. El poate avea gesturi, mai degrabă poate «acuza» manifestări de dragoste, dar niciodată de tandrețe.

— Şi-atunci de ce-o mai face?

— Din sindromul puterii, din dorința de-a-şi demonstra că poate şi *asta,* că şi *asta* i se cuvine. Ce-i drept, şi femeile i se-azvârleau de gât.

— Sânziană, pe tine te-a iubit?

— Cred că da. S-ar putea să mă-nşel. De un lucru sunt sigură: c-a iubit-o pe Ileana Sachelarie.

— De ce?

— Prea a urât-o şi prea o urăşte cu-nverşunare, ca să n-o fi iubit cu tot atâta-nverşunare. Conspirația tăcerii pe care-o țese, o organizează-n jurul ei, unele răbufniri verbale, din când în când, răbufniri insultătoare la adresa ei îmi dovedesc toate cât de trainică este Ileana Sachelarie în sufletul lui Alexandru. Comportamentul ăsta al lui cu o femeie pe care-o iubise şi care-l exclusese din viața ei m-

a-ndepărtat mult de Alexandru. Abia-mi mai trecuse de conspirația-n jurul *Rudelor sărace ale gloriei,* când Alexandru a scris despre Ileana Sachelarie câteva rânduri care m-au înghețat. Cineva luase un interviu mai multor scriitori, printre care şi lui Alexandru şi Ilenei Sachelarie, cu privire la literatura contemporană. Ştiu că din răspunsul lui Alexandru reieşea că nimic nu era demn de luat în seamă; totul îl plictisea. Pe-un ton glumeț, benign, Ileana Sachelarie răspunsese cam aşa: «Dat fiind cât de sus plasează Alexandru Bujor ştacheta exigenței, eu aproape că nu mai îndrăznesc să spun că apreciez vreun contemporan». În numărul următor al revistei în care apăruse acest interviu, Alexandru publica un «articolaş»: *Să dăm lecții că sunt mai ieftine,* şi-n continuare: «O prozatoare care, pe vremuri, la această epocă, era apucată, împreună cu toată fauna, de alerta biologică de primăvară, acum se găseşte datoare să dea lecții. Să fie, oare, de vină doar ireparabila trecere a timpului sau...». Restul nu mai contează. Am citit o dată, de două ori, de zece ori «articolaşul», şi nu-mi venea să-mi cred ochilor. Când mi-am revenit din stupoare, un gând mi-a trecut prin minte: «Bine că sunt doctoriță şi că despre mine n-o să poată scrie-asemenea mârşăvii când ne-om despărți». Din acea zi, am fost sigură că n-avea să ne-apuce bătrânețea-mpreună. Ocupați cum eram amândoi, ne vedeam foarte puțin. De mult nu mai vorbeam între noi despre lucruri importante. Eu, din punct de vedete spiritual, căzusem într-o mare indiferență față de Alexandru. Apreciam ce făcea bine şi bun în cărți şi-n gazetărie, cum aş fi apreciat şi la un străin. Singura legătură dintre noi era Maria. Eu trebuie să-ți spun că nu l-aş fi lăsat niciodată, fiindcă n-aş fi-ndrăznit să-mi iau asemenea răspundere față de Maria. Ea-l iubea şi încă n-avea să-i facă reproşuri; nu vedea în el decât un tată cunoscut, salutat de toată lumea, care-o ducea la premiere, de unde se-ntorcea încântată, cu brațe de flori, cu pungi de bomboane, unde era prezentată-n dreapta şi-

n stânga, unde se simțea importantă şi fericită. Într-un ungher de suflet, aveam nădejdea că-ntr-o zi, temându-se de judecata Mariei, Alexandru avea să pună cât de cât frâu firii lui fără măsură, şi să-şi mai cântărească faptele şi vorbele. Şi, în sfârşit, episodul Dana Liveanu. Până la douăzeci şi şase de ani, momentul «apariției» sale-n viața noastră, Dana Liveanu fusese măritată, cu un tânăr cardiolog din secție de la taică-său, pe când era studentă. După terminarea Institutului, fusese repartizată la un teatru din provincie, de unde un regizor din Bucureşti, foarte la modă, om la patruzeci şi ceva de ani, o adusese la teatrul lui, despărțind-o de doctor. Şi-n provincie şi-n Bucureşti, Dana Liveanu se impusese atenției publicului şi-a criticii prin roluri de virtuozitate, interpretate magistral, în teatru şi-n filme. Se părea că o idilă a ei prea pe față cu un partener dintr-o piesă îl determinase pe regizor, cel de-al doilea soț, să-i ceară Danei să aleagă-ntre el şi partener. Situația ei profesională fiind consolidată, fata îl alesese pe partener, bun pretext pentru despărțirea de regisor, pretext, fiindcă sfârşitul idilei cu partenerul se pronunțase anterior celui de-al doilea divorț al ei. Când norocul ne-a scos-o-n cale, mie şi lui Alexandru, Dana Liveanu era liberă ca pasărea cerului liberă, frumoasă, plină de elan şi de voie-bună.

— Frumoasă? Ți se pare frumoasă?

— Ai văzut-o vreodată de-aproape?

— În filme. Interesantă, corp foarte frumos, e-adevărat, dar frumoasă…

— Nu ştiu dacă e frumoasă, dar îți taie răsuflarea. E mult mai mult decât dac-ar fi frumoasă. Am s-o țin minte toată viața aşa cum am văzut-o seara aceea la petrecerea unde-am cunoscut-o. În atelierul unui sculptor. O apariție coborâtă de pe frizele templelor asiro-caldeene. O față prelungă, frunte-naltă, sprâncenele-aproape unite cu părul, gene dese, lungi şi drepte, umbrind ochi codați, de-o culoare amestecată, bătând în verde, nas acvilin, gură cu buze puternic reliefate, fragede şi de un roz suav, dinți

buni să sfâşie carne crudă, bărbie cu gropiță la mijloc, un ten alb, mat, străbătut de-mpurpurări de moment, pus în valoare de-un păr negru, cu luciri de țiței, înnodat într-un coc abundent, ridicat nițel mai sus de ceafa ca un lujer de boboc. Umerii, fără să fie-nguşti, aveau o alunecare elegantă şi lină-n jos, ca prin tablourile din secolul trecut; din bustul de adolescentă, țâşneau, împungeau obraznic țesătura rochiei, sânii mici cât să-ncapă-n palmă, pe care-ți venea să pui mâna ca să te-ncredințezi că sunt vii şi-adevărați. Alunecând cu privirea-n jos, nici nu băgai de seamă cum din subțirimea taliei se ivea, abia simțită, amfora şoldurilor, aşa cum nu-ți dădeai seama cum din netezimea trunchiului apăreau brațele, lungi, cu o rotunjime egală, mată şi pietroasă, cu-ncheieturi ascunse-n carne, ca nişte-ncuietori secrete. O palmă îngustă, cu degete lungi şi pline de nerv, termina acele vrejuri suple şi dure. Dana Liveanu părea o marmură cioplită după fantezia unduitoare a unui contur de liană. Era-mbrăcată-ntr-o rochie lungă, fără mâneci, mulată pe corp, cu un decolteu rotund, un pic mai jos de clavicule, o rochie dintr-o catifea în degradeuri de culori, în care gama predominantă era din albastru, cea mai frumoasă şi mai rafinată rochie pe care-o văzusem eu vreodată. Singura podoabă – două perle mari, sidefii, ca o lacrimă cu luciu catifelat şi insinuant, care alunecau până la jumătatea gâtului, atârnând de-un fir de metal subțire şi alb. Pe vremuri, ceea ce acum ajunsese atelierul unui sculptor fusese o cârciumă. Atelierul era amenajat pe trei nivele: pivniță frumoasă, mare, aerisită, parter şi un foişor de lemn, cu sculpturi rustice – fost separeu al cârciumii, pentru clienți mai simandicoşi – la care ajungeai urcând cele vreo zece trepte ale unei scări tot de lemn. Când am deschis uşa atelierului, dând cu ochii de Dana Liveanu, eu şi Alexandru am rămas în prag fulgerați, uitând cuvintele-ncepute mai înainte. În capul scăriței aceleia derizorii, Dana Liveanu părea o zeitate misterioasă, care părăsindu-şi soclul, se pregătea să

coboare impunătoarele trepte ale unui opulent templu babilonian. Privirea noastră, un fel de-a spune «a noastră», a lăsat-o cu pasul suspendat în aer. S-a uitat la Alexandru cu o căutătură care, deşi nu voia să trădeze nimic, o clipă a fost străbătută de-un fior; apoi, s-a uitat în ochii mei, plini de admirație, cu privire de soră. A coborât scara frumos, fără să-şi dea aere, încadrându-se perfect în topografia modestă în care ne aflam, a venit zâmbind spre noi, întinzându-ne o mână fiecăruia: «Bună seara, doamnă, bună seara, domnule Bujor. Mai citim şi noi cărți, aşa că v-am recunoscut. Pe mine mă cheamă Dana Liveanu». «Mai mergem şi noi pe la teatru, pe la cinema, aşa că ştim şi noi cine sunteți, domnişoară». «Bine ziceți „domnişoară”, că abia ce-am terminat al doilea divorț!».

Şi Dana Liveanu a-nceput să râdă, cu un râs frumos, sănătos şi contagios, lăsând să i se vadă amândouă şirurile de dinți, până-n fundul gurii. Dinții ăia sănătoşi şi nările care i se trăgeau nițel în jos când râdea, te făceau să te gândeşti la ceva primar şi nestăpânit, la o fire care nu-şi pune stavilă în nici o-mprejurare şi care-şi duce viața numai după cum îi e cheful, neîncurcându-se-n cine ştie ce subtilități de conştiință. S-a mâncat, s-a băut, s-au spus bancuri. Era o bună-dispoziție generală şi hărmălaia obişnuită unei petreceri, când, spre ora unsprezece, a apărut un bărbat mărunțel, pirpiriu, cu un păr lung, rar şi ponosit, vorbind cu un «r» foarte pronunțat, care s-a scuzat față de gazdă că venea aşa de târziu. Născuse nevasta unui prieten şi sărbătoriseră evenimentul împreună, şi nu chiar «pe uscat», după cum era lesne de văzut din ținuta lui cam feştelită.

«Ce mâini curate, ferme, ai dumneata, doamnă», mi s-a adresat el brusc. «Mâini de chirurg». «Nu glumeşti?». «De ce să glumesc?». «E-atâta lume care glumeşte». «Nu mă-ndoiesc». «Să ştii că eşti frumoasă». «Priviți-o pe Dana Liveanu. Ea e frumoasă». «Mie în frumusețe nu-mi place neobişnuitul. Mi se pare butaforie. Îmi place calmul,

regularitatea. Dana Liveanu a dumitale este o frumusețe insolită. Dumneata ești echilibrată, ești trainică și foarte greu de sculptat fiindcă n-ai nimic care să tragă spre caricatură; ea are, frumoasă așa cum e. Dumneata ai remarcat ce mult seamănă profilurile egiptene vechi și tot orientul antic cu șacalul? Uită-te la ea bine și-ai să-mi dai dreptate. Uită-te mai ales la ochi», mi-a spus el, făcând un racursi prin epoci. Mai întâi, m-am uitat la mine. Eram îmbrăcată cu ce-aveam eu mai bun pe-atunci și care și azi e tot ce am mai bun ca-mbrăcăminte: o fustă neagră de *triple voile* de lână, pe corp, evazată la poale, ca un volan, și cu o ie de pânză topită, cusută cu mărgele verzi cusută de Maica, mama Mamei. Cu părul meu scurt, cu iia mea, vestigiu de civilizație rurală, cu fusta mea neagră și cu pantofii mei de lac, oleacă școlărești, cu barețică peste picior, păream, pe lângă Dana Liveanu, o pisică domestică pe lângă o maiestuoasă felină a junglei.

Urmând sfatul domnului pirpiriu și ponosit – un sculptor de seamă, am aflat după-aceea – m-am uitat la ochii Danei Liveanu. Nu m-a frapat atât de mult nici distanța neobișnuit de mare dintre ei, nici linia albastră, subțire, care-i contura pleoapele și pe care n-o observasem pân-atunci, cât lipsa de vârstă a privirii, în stare de repaos – când nu exprima ceva anume, vreau să zic – privirea Danei Liveanu era seacă și dură, lipsită de curiozitate.

«M-am uitat la ochii ei, domnule, și-mi par fără vârstă». «Le-ai descoperit un minus. Bună observație. Dar nepăsarea lor n-ai văzut-o? Acest plus negativ, dacă nu te șochează aparenta contradicție logică a termenilor. Asta trădează un suflet experimental. Te rog să mă ierți, eu sunt cam beat. Să-ți spun de fapt de ce. Am terminat azi o sculptură. Am avut un sentiment de eliberare. De-asta mă vezi așa. Să știi că nu sunt bețiv».

Brusc, sculptorul mi-a-ntors spatele și i s-a adresat gazdei: «Ioane, te rog fă-mi un hatâr; cântă-mi o doină haiducească».

Şi Ion – Ion Dionisie – a cântat o doină haiducească. S-a făcut linişte. Ascultam cu urechea ciulită foşnetul codrului din cântec aşteptând parcă să se ivească printre noi umbra Jianului. A cântat apoi o cucoană, macedoneancă, nişte cântece ciobăneşti macedonene, de-o mare frumuseţe, cu un glas care-aducea-n acorduri molcome tot Pindul şi-l aşternea în faţa noastră.

«Cântă şi tu, Dana», a-ndemnat-o cineva la un moment dat pe Dana Liveanu.

Dana Liveanu a cântat cu-o voce de piept, mai joasă decât cea din vorbire, de-o adâncime şi de-o limpezime tulburătoare, mai întâi un cântec vechi de ciobănie pe care nu-l mai auzisem pân-atunci, apoi o doină, un cântec de-al lui Anton Pann, cântece vechi franţuzeşti, cântece spaniole, marşuri revoluţionare ruseşti, marşuri de-ale armatei lui Denikin, cântece ţigăneşti ruseşti, marşuri de la ’77, romanţe desuete, cântece de prin ’30 şi mai desuete – într-o manieră voit desuetă, la limita între «portret şi caricatură» – cu nişte texte care le bat pe-ăle de-acum la punctaj-prostie, ne-a recitat din Conaki, din Grandea, cu un inimitabil patetism al unor vremuri apuse, încheindu-şi recitalul cu *Moşii* lui Caragiale. Este o actriţă desăvârşită. Face cu trupul, cu chipul, cu glasul ei ce vrea, cu o economie de mijloace, cu o fineţe de nuanţe, cu o inteligenţă atât de subtilă, încât trece mult dincolo de graniţa actoriei, situându-se-n vastul teritoriu fără hotare despărţitoare al Artei. Când nu juca, Dana Liveanu era faţă de Dana Liveanu-actriţa ca o poză, într-o atitudine cu totul oarecare, faţă de fiinţa vie pe care-o-nfăţişa. Când joacă este fascinantă. O clipă mi-am întors ochii de la ea, ca să caut privirea lui Alexandru fiindcă simţeam nevoia să comunic cuiva admiraţia mea pentru Dana Liveanu, bucuria pe care o simt totdeauna în faţa frumuseţii şi-a adevărului Dar n-aveam cui. Am simţit cum se duce tot sângele din mine. Privirea lui Alexandru nu mai vedea pe nimeni. Se topise în Dana Liveanu. Am închis ochii fiindcă aşa ceva n-ai voie să vezi, cum n-ai

voie să asculţi o mărturisire care nu-ţi este adresată. Privirea lui Alexandru o mai văzusem o dată în ochii cuiva…

— …În ochii lui Mario Sidalgo când a văzut-o prima oară pe mama ta.

— Într-adevăr… Dana Liveanu a pus capăt căsătoriei mele cu Alexandru. Ea era femeia de care avea el nevoie. Pentru care să lupte. Mai întâi – s-o cucerească, apoi – s-o păstreze, apoi – să-i scrie piese pe măsură, să-i obţină rolurile pe care ea şi le dorea în filme, să muncească pentru bani, ca să-i ofere nivelul de viaţă cu care era-nvăţată. Eu eram o miză prea mică pentru Alexandru. Adevăraţii jucători nu simt nicio voluptate acolo unde nu riscă. Pe lângă faptul că eram o persoană obscură, o doctoriţă oarecare, eram şi foarte ocupată şi pasionată de meseria mea; citeam, învăţam permanent, profitând că o aveam pe Mama care ne purta tuturor de grijă. Absenţa mea la mondenităţile unde era invitat Alexandru, studentă – din cauza cursurilor, doctoriţă – din cauza gărzilor, îl contraria şi-l enerva pe Alexandru. Îl enerva că nu mă-nduram să lipsesc de la un curs sau că nu făceam tot felul de slalomuri ca să-mi schimb ziua de gardă, de dragul de-a merge cu el la un spectacol, sau la o petrecere.

În primul an de căsătorie, Alexandru mi-a propus să renunţ la Facultate şi să fiu doar doamna Bujor. I-am spus cât de importantă era pentru mine Facultatea, cât de importantă era pentru mine meseria pe care-aveam s-o fac, fără să-l conving, bine-nţeles, mai ales de importanţa ei în afara mea, dar reuşind să-l fac să nu mai insiste în repetarea acelei propuneri. Mi s-a părut firesc că Alexandru s-a-ndrăgostit de Dana Liveanu. Mi se pare firesc să iubeşti şi să admiri pe cineva din cadrul profesiei tale, sau al unei profesii înrudite cu a ta. Admirăm cu toţii scriitori, compozitori, interpreţi, pictori, sculptori, actori, fiindcă arta este un bun accesibil, măcar parţial, oricărui om. Dar această admiraţie are un caracter

abstract. Admirația mai apropiată, mai participantă o ai totdeauna pentru un om din cadrul profesiei tale, fiindcă acolo ai cei mai cunoscuți termeni de comparație. Daniel Şerban, Iancu Stein, Marina Şerban şi astăzi îl citează pe profesorul Bartolomeu, magistrul lor, mort de aproape treizeci de ani – îi citează vorbele de om şi de mare profesionist, cu aceeaşi venerație cu care l-ar cita pe Shakespeare. După unele operații, îmi venea să-i sărut mâinile lui Staicu, de admirație, şi dac-aş fi putut i-aş fi sărutat mintea care punea-n mişcare mâinile-acelea de mare chirurg. Şi eu îl admiram numai *profesional* pe Staicu. Era firesc, prin urmare – cel puțin în ochii unei femei ca mine – ca Alexandru să iubească şi să admire o actriță de talia Danei Liveanu.

*

La un moment dat, Ion Dionisie s-a apropiat de mine.

«De ce nu eşti dumneata fericită?», m-a-ntrebat el, privindu-mă atent. «Când ai certitudinea unei ratări, a ratării unei părți din viața ta, crezi că poți să fii fericit?». «Nu. Cunosc modelul. Viața mea sentimentală – eşec total». «De ce?». «Am nimerit-o mereu alături. Femei pasionale, pasionate, ambițioase, căpiate, niciuna o ființă aşezată, un om de nădejde». «Nu te supăra că te-ntreb: Dana Liveanu pentru dumneata a venit, nu?». «Aşa s-ar părea sau mai degrabă s-ar fi părut. Şi crezi că-i mare scofală?!». «E o mare actriță. Ți se pare chiar de ici de colea? Şi-atât de frumoasă, de firească». «Un bărbat trăieşte cu femeia, nu cu actrița. Să te ferească Dumnezeu de femei de astea care şi noaptea nu visează decât cariera. Ştii ce-nseamnă viața cu-o asemenea femeie? Salahor care toarnă zi şi noapte găleata cu pietriş ca eşafodajul să nu se clintească. Şi-apoi, Dana Liveanu e o colecționară de plăceri. E ca piatra care se rostogoleşte şi nu prinde muşchi. Iar tu dai, dai tot, iar ea îți dă iluzii; şi când n-o mai amuză atâta „risipă”, ți le blochează şi pe

astea-n bancă». «Astăzi e aniversara dumitale. Dacă cineva ți-ar putea-mplini o dorință, ce i-ai cere?».

Ion Dionisie s-a ridicat în picioare şi, fără să ştiu de ce, m-am ridicat şi eu parcă trasă-n sus de privirea lui. «I-aş cere să te găsesc *pe dumneata,* într-o zi, în pragul cârciumii ăsteia, cu fetița dumitale de mână, îmbrăcată-n iia asta, în fusta asta, cu pantofii ăştia de şcolăriță-n picioare, să te găsesc aici şi să-mi spui: „Dionisie Ion, am venit la tine şi nu mai plecăm”».

M-am aşezat pe scaun fiindcă mi se tăiaseră picioarele.

«Să am şi eu o dată-n viață un prosop curat sub cap. Iubeşte-mă, iubeşte-mă, iubeşte-mă!».

Ținea ochii-nchişi, mâinile-mpreunate. Dacă şi-ar fi tăiat coastele şi şi-ar fi smuls inima şi mi-ar fi-ntins-o, nu mi s-ar fi părut mai mult că-mi pune inima pe masă cum o făcea cu vorbele-acelea, de om care se roagă altui om, ca unui Dumnezeu atotputernic.

Ion Dionisie dacă mă văzuse de zece ori până atunci. Eram încremenită. Nici măcar nu-mi dăduse a-nțelege vreodată că l-aş interesa în vreun fel. Mă mira acum că se putea şi aşa ceva, eu care mă măritasem cu Alexandru la o lună după ce ne cunoscusem, vreo două săptămâni pierzându-le cu actele! Nu-ndrăzneam să fac nicio mişcare. Se-apropia cineva de colțul în care noi doi stăteam încremeniți. Ion Dionisie a deschis ochii.

«Ioane», i s-a adresat un băiat, înalt blond.

Ion Dionisie i-a făcut semn să stea pe loc.

«Zânei şi îngerului trebuie să le spui adevărul, altfel nu mai trec pe la tine şi nu te mai întreabă», mi-a spus el cu un glas de copil, trist de-a fi aflat că zânele şi îngerii întreabă doar, dar nu-mplinesc niciodată.

L-am întâlnit pe stradă, la câteva luni după-aceea. Am vorbit, de una, de alta.

«Uşa cârciumii e mereu deschisă. Tot aştept să se-ndure zâna şi să-mplinească ce-am rugat-o». «Îți mulțumesc», i-am spus eu în timp ce el îmi săruta respectuos mâna.

Când eram în divorț, ne-am întâlnit din nou.

«Uşa cârciumii e tot deschisă, dar zâna nu-mi dă niciun semn». «Ion Dionisie, îți mulțumesc din adâncul sufletului dar, pentru mine, închide uşa cârciumii. Roagă zâna să-ți trimită pe cineva fără poveri în suflet».

Zâna l-a ascultat. Peste vreo doi ani de la această ultimă întâlnire a noastră, Ion Dionisie s-a-nsurat cu o femeie – ființă aşezată, om de nădejde, cum îşi dorise el. Când mi-a prezentat-o, la mare, rămânând cu mine o clipă între patru ochi, Ion Dionisie mi-a spus:

«Nu mi-a trimis zâna ce i-am cerut. Nu mi-a ascultat ruga dintâi. Acum, mi-a trimis ce-a crezut ea de cuviință, care să semene cât de cât cu ce i-am cerut eu… Am plecat din cârciumă; nu mai aveam pentru ce să mai țin uşa deschisă».

M-am uitat în ochii lui şi-am văzut o deznădejde pe care şi astăzi o simt ca pe-un cuțit în inimă.

*

(«Ion Dionisie, Ion Dionisie, n-ai să ştii niciodată cât de cald mi-au ținut vorbele dumitale, ce uşă de paradis era pentru sufletul meu uşa cârciumii dumitale. Dacă te-aş fi iubit… Ion Dionisie – încă un om care n-a avut parte-n viață de ce i-a fost drag: „Povestea unei vieți, oricare-ar fi ea, este povestea unui eşec”. Aveți dreptate, domnule Sartre. Daniel Şerban – adolescența mea, Gheorghe Vladimirescu – prima mea primă tinerețe – iubire mistuitoare, şi dumneavoastră, domnule doctor Murgu – reflecția, melancolia, trăiniciile din sufletul adult, şi presimțirea că după dumneavoastră nu mai urmează nimic. Nici mie zâna nu mi-a adus în uşă pe cine mi-ar fi fost mai drag. V-a adus pe voi cei mai dragi, pe fiecare, cu o viață-n care, pe drum drept, eu nu puteam să-mi aflu loc. Zâna a fost totuşi bună cu mine: ei trei, fiecare pe rând, şi toți trei împreună înseamnă de fapt nivelul exigenței mele. Mama a fost cea mai exemplară ființă pe

care-am cunoscut-o. De puținele ori când m-aş fi lăsat tentată, poate, de facilitate, îmi ziceam: „Dacă m-ar vedea acum Mama, sau Daniel sau Gheorghe, iar în ultima vreme, dumneavoastră, domnule doctor Murgu”; şi tentația facilității se risipea. Şi-acum, când acele „Păduri ce-ar *fi putut* să fie” s-au scufundat, când nu le mai spun în gând „Daniel” şi „Gheorghe”, ci „nene Dal” şi „domnule doctor Vladimirescu”, ei sunt mereu prezenți în concepția mea de viață, în comportamentul meu. Sunt două peceți de pe-al căror nimb vremea n-a şters decât polenul iubirii. Anii te-nvață să devii sfios cu sufletul altuia şi chiar cu sufletul tău însuți. Dumneavoastră, domnule doctor Murgu, nu vă spun nici în gând altfel decât „domnule doctor”. *Nu îndrăznesc.* De la dumneavoastră, fiindcă acum pot să-nțeleg, am învățat – mai mult decât de la oricine – că sunt oameni pe care nu-i poți cântări pe un cântar obişnuit şi că sunt ierarhii sufleteşti atât de-nalte spre care-aproape că n-ai curaj să-ți ridici ochii. Privilegiul de-a vă fi cunoscut ține mereu ridicat *pont-levis*-ul între mine şi alți oameni, spre care momente de slăbiciune, mai ales de slăbiciune – efect al singurătății – m-ar fi făcut să-l cobor. Absența dumneavoastră fizică din viața mea a avut până acum două efecte: Emil Giurăscu şi Mircea Nicoară. Ei au valoarea unor experiențe. Nu toate experiențele duc la descoperiri, toate îmbogățesc însă cunoaşterea. M-am dus spre ei din sete de cunoaştere, cu inima deschisă, dornică să-i iubesc. I-am iubit atât cât m-au făcut ei să-i iubesc, şi-atâta timp cât au reuşit să mă facă să trec peste oroarea mea de „clandestin”. Am căutat, cât am putut, să uit peştele pe care Emil îl mâncase de unul singur; când peştele ăsta înviase, devenise acut, ne-am despărțit. Mircea, Mircea-mpărțea totul cu altul. Bucuria lui era să dea. Dar mie nu-mi venea să primesc; îi respingeam darurile. Erau atât de puține clipele când uitam că e-nsurat. Mircea e singurul bărbat care-a vorbit cu mine deschis: ca un om cu alt om. „Sânziana, vrei să divorțez? Are să-mi fie greu

fiindcă țin mult la Amelia. Dar dacă tu vrei să divorțez, spune-mi. Dorința ta mi-ar da putere şi curaj să vorbesc cu Amelia cum vorbesc acum cu tine. Copilul pe care vrea să-l aibă cu mine o să-l aibă cu altul”. Atunci, am aflat că Amelia făcea un tratament, cu pronostic de reuşită, ca să aibă un copil, un copil cu bărbatul ei, Mircea Nicoară. Ce bine că Mircea a vrut să forțeze lucrurile, ca se le lămurească. Bărbații, în general, îşi lasă nevestele la-ndemnul insistent al altei femei. Dacă i-aş fi cerut eu lui Mircea să divorțeze, poate n-ar fi vrut, dar pentru că eu nu-i ceream nimic… Eu nu eram făcută să iau bărbatul nimănui, cu atât mai mult pe-al unei femei care se străduia să aibă un copil cu un bărbat, care voia să dea trăinicie legăturii dintre ei. L-am rugat să nu ne mai vedem şi dacă pleca şi dacă nu pleca-n Siria. Discuția asta am avut-o la Sibiu. Drumul de-ntoarcere spre Bucureşti, pe Transfăgărăşan, niciodată n-am să-l uit. Toamna, acest anotimp prevestitor de sfârşit, era-n plină splendoare, însoțitor potrivit pentru-ncheierea unei iubiri încă vii.

Viața-n care-aveam locul meu cinstit, viața la care pornisem cu toată credința – ce s-a ales de ea? Alexandre, cât aş fi vrut să ne fi-nțeles ca doi oameni. Să nu mă fi-ndepărtat de tine prin micimile făcute altora, prin indiferență, printr-atâta egoism la care nu spun că artiştii n-ar avea dreptul – dar atunci să stea singuri – prin felul atât de brutal de-a-mi pune botniță. Iar când eu acceptasem toate astea, când mă resemnasem, când înfiasem o viață fără fericire – că, ce-i drept, nici după tine nu m-a dat fericirea afar’ din casă – de ce n-ai avut răbdare să-ți treacă şi de Dana Liveanu cum îți trecuse şi de altele şi cum ți-a trecut şi de ea după cât se vede. Acum îmi propui să „restaurăm” vasul spart. Numai în reconstituirile arheologice vasele sparte rezistă, cu petecele lor albe, fiindcă schimbă moartea din pământ cu moartea dindărătul unei etichete. În viața căsniciilor, vasele cârpite nu țin, fiindcă-n ele se găteşte. Ion Dionisie

îmi pare rău că zâna nu te-a ascultat şi că degeaba m-ai descântat spunându-mi de trei ori: „iubeşte-mă. „Iubeşte-mă, iubeşte-mă, iubeşte-mă!”».)

*

— Ioane, dac-ar mai fi să iau viața de la început...

*

(«În tăcerile tale, Sânziană, se vede că trece din când în când unul Ion. Şi-n tăcerile lui, o trece din când în când una Sânziana».)

Pavel păstră pentru sine conținutul propriei tăceri.

*

— ...dac-ar fi să mai iau viața de la-nceput şi m-aş mai mărita, aş face orice ca să-l împiedic, ca să-l conving pe bărbatul meu să nu facă ce nu se cuvine: aş plânge, i-aş cădea-n genunchi, aş sparge farfurii, aş arunca pernele pe fereastră, aş spune şi-acel jalnic «dacă nu – mă omor», orice, înțelegi? Asta-nseamnă să fii nevastă cu-adevărat: să nu-ți fie ruşine de niciun mijloc pentru atingerea unui scop. Nu retractilă ca melcul.

— Sânziană, de-ar fi să te măriți tu de-o sută de ori, aşa tot n-ai face! Eşti prea orgolioasă. Şi-apoi ai prea mult simț al ridicolului şi cine-l are se şi teme de ridicol. Eu te cred în stare să spargi capul cuiva cu-o farfurie, dar să dai cu ea de pământ numai ca să produci «efecte sonore», aşa nu mi te-nchipui.

Sânziana începu să râdă.

— *Tu* ai dreptate, Pavele. Cine nu se duce cu căciula-n mână când îi e pâinea-n joc, nici farfurii nu sparge ca să-şi «tragă» bărbatul pe calea cea bună. Şi, pe urmă, îmi pun întrebarea, o-ntrebare ținând de esența omului în afara unui contract matrimonial: cât drept are cineva să

vrea să-l facă pe altul să ducă o viață cu care omul acela nu se potriveşte. Cum să-i fi cerut eu lui Alexandru Bujor să stea închis în casă şi să mediteze asupra oamenilor, când toată structura îl propulsa ca din puşcă spre piață, spre stradă, spre tumult şi spre scandal?... Pavele, ți-am spus – nu ştiu de ce brusc mi-am adus aminte acum – că-n timp ce mergeam în spatele lui Verzeu, alături de Staicu, pe culoar, după ce ieşisem de la sală, când a fost operată Liliana Fodor, am simțit că ceva s-a rupt pentru totdeauna în mine: nu mai doream să fiu chirurg. Şi ți-am mai spus că am simțit încă o dată-n viață cum ceva s-a rupt pentru totdeauna în mine. Trecuseră vreo şase luni de când o cunoscusem pe Dana Liveanu, când, într-o zi, venind din bucătărie, l-am găsit pe Alexandru cu urechea lipită de radio atât de încordat încât, un moment, mi-a zburat inima, crezând că cine-ştie-ce catastrofă se-anunțase «Alexandre», am zis eu îngrijorată. A țâşnit în sus, într-o mişcare violentă, şi privindu-mă cu ochii micşorați şi plini de-o ură stătută, mi-a şuierat printre dinți: «Taci dracu' o dată, cântă Dana». Şi la radio a izbucnit în acelaşi moment vocea Danei Liveanu cântând o doină haiducească. N-ai să crezi, dar nu grosolănia față de mine m-a izbit atât de mult, cât întinarea iubirii pentru Dana Liveanu, pe care, deodată, vorbele-acelea o umpleau de ceva trivial, dovedind că ea era doar o pândă, o goană şi nu un extaz. Sufletul, cuprins de harul iubirii, aureolează o ființă, devenind generos cu celelalte ființe risipind şi spre ele firimituri de bunătate, respingând trivialitatea, grosolănia. În mine, ceva s-a rupt atunci definitiv: viața cu un asemenea om nu mă mai interesa. Eu am înțeles totdeauna dragostea între două ființe omeneşti ca pe-un gest. Gesturi fac numai oamenii: mişcări fac şi animalele. Dragostea lui Alexandru pentru Dana, pe care eu, în mintea mea, o ridicasem la nivel de gest, îmi apărea din vorbele-acelea ca o cinetică primară.

— Te-ai mai împăca vreodată cu el?

— Nu. Eu rabd multe oamenilor. Când însă am scos un

om de la suflet, l-am scos pân' la Ziua de Apoi.

— Tu nu porți ierta?

— Dacă nu port dușmănie și dacă nu mă bucur de răul cui mi-a făcut rău, consider că iert. Altă iertare cred că de fapt nici nu există. De altfel, mie, iertarea ca sentiment de revenire totală, într-o relație sufletească, îmi miroase a ipocrizie. «Ia să-ți arăt eu ce bun sunt și ce generos și cum te iert!». Iertarea nu schimbă și nu șterge faptele. Cred că oamenii fac o confuzie: iau acceptarea drept iertare. Și, fiindcă era vorba de Alexandru și de mine, eu n-am ce să-i iert. Unui om îi accepți firea, nu i-o ierți. Am acceptat zece ani un om greu de suportat și nu l-aș mai accepta. Asta este o ecuație corectă. Sunt multe femei care izbutesc să-și schimbe bărbații. Majoritatea îi schimbă-n rău, făcând din ei simple ființe domestice, priponite la țărușul măruntișurilor, al meschinăriei, al zgârceniei, al calculelor. Dar sunt și unele care fac oameni din niște derbedei, care știu să scoată la lumină ce e bun în om, să-l trezească, să-l îngrijească răbdător ca pe-o plantă, ca pe-o ființă plăpândă. E însă o greșeală ca o femeie să se erijeze-n spital de recuperare sufletească. Pronosticul nu e totdeauna pozitiv, cum nici la cele de recuperare fizică rezultatele nu pot fi totdeauna de sută la sută.

Numai cei nouăsprezece ani sunt scuza că m-am măritat cu Alexandru. Numai extrema tinerețe este atât de credulă și de-ncrezută, în același timp, pentru a-și închipui că poate-nlocui orice și pe oricine. Cred că sunt puține fete de douăzeci de ani care să nu-și închipuie că pot șterge din mintea unui bărbat o femeie de patruzeci. Și-nchipuie că frăgezimea unui trup și lipsa de experiență sufletească sunt un leac universal. Eu nu eram femeia care s-o șteargă din sufletul lui Alexandru Bujor pe Ileana Sachelarie. Copilul făcut de mine nu-nlocuise copilul pe care Ileana Sachelarie nu vrusese să i-l facă. Eu nu eram femeia pentru care Alexandru Bujor să vrea să se schimbe. Așa am fost eu măritată: dintr-o dublă ambiție:

a lui Alexandru de-a-i demonstra Ilenei Sachelarie că se poate vindeca de ea cu un plasture dezinfectant; şi din ambiția mea, nemărturisită, de-a-mi dovedi calitățile terapeutice. De-aici, terapia intensivă: a zis Alexandru să mă mărit – m-am măritat; a zis Alexandru să fac copil – am făcut. Şi, în sfârşit – eşecul acestei terapii: a zis Alexandru să ne despărțim – ne-am despărțit. Cu asta am terminat ce puteam să-ți povestesc.

— Sânziana, şi eu trebuie să plec. Peste-un ceas am tren.

— Vrei să-i telefonezi Iuliei, să nu fie-ngrijorată?

— I-am spus că nu-s sigur cu ce tren vin, iar duminica ea se duce cu copiii ori la ai ei, ori la mama. Îs curse din juma-n juma' de ceas... Vreau să te-ntreb trei lucruri. Spuneai că-ți povesteşti viața aşa cum a fost, fără să faci o selecție a faptelor şi-a personajelor cum ar face un romancier. Dac-ar fi să faci selecția asta, cum am învățat la literatură, pe mine m-ai păstra-n povestire?

— Da. Şi te-aş păstra mai ales pentru *acum.*

— Sânziană, să ştii că toți anii ăştia am ştiut că dacă doamnei aceleia, adusă la noi în spital, nu i-ar fi murit bărbatul şi băiatul în accidentul ăla nenorocit, dacă-n seara aceea nu te-aş fi găsit pe plajă plângând cu capu-n nisip şi n-aş fi stat toată noaptea cu tine de vorbă, ca să uităm amândoi de moarte, am ştiut că nu ne-am fi iubit. Te-ai iubit cu mine ca să faci ceva pentru viață, împotriva morții. Şi-ai lăsat copilul ca să duci până la capăt lupta asta.

— M-a apucat o panică-ngrozitoare că aveam un singur copil. Trebuia să simt iar o viață pulsând în mine.

— Doi necunoscuți care făceau un copil...

— Foarte bine făceau. Duceau viața mai departe. «Doi necunoscuți», zici. Te-ai întrebat vreodată câtă cunoaştere esențială, câtă comunicare esențială este între doi «cunoscuți»? E-atâta rutină între oameni, Pavele, atâta pas bătut pe loc, când nu se face altceva decât transmiterea aceleiaşi emisiuni pe-o monocordă şi uzată

lungime de undă. Mi se par atât de tulburătoare prin adevărul lor cele două versuri din Barbu pe care ți le-am mai spus: *«Că vinovat e tot făcutul / Şi sfânt doar nunta, începutul».* De-ai şti cât echilibru mi-a adus Ana. Îmi pare rău doar de complicația sufletească pe care ți-am creat-o ție, Iuliei şi, mai târziu, şi băieților tăi, poate.

— A doua-ntrebare-a mea: când îmi dai răspunsul cu privire la Ana?

— Spune-i Iuliei că te-ai înşelat.

— Asta nu pot. Vrei să te sfătuieşti cu cineva?

Pavel tăcu o clipă, apoi îşi plimbă privirea spre scaunul pe care şezuse Tudor Şerban şi-o apăsă grăitor pe locul unde stătuse-n picioare doctorul Murgu.

*

«Şi tu te puteai face psihiatru», îşi spuse Sânziană, urmărindu-i, fără nicio sfială, privirea.

*

— Când i-am spus Mamei că sunt însărcinată şi că vreau să fac copilul, ea mi-a spus: «Întreab-o pe Maria, ce crede despre asta: de părerea ei trebuie să ții seamă». Şi-am întrebat-o pe Maria. Întâi s-a uitat la mine lung, apoi mi-a sărit de gât: «Mamă, vrei tu să faci asta pentru mine? Să am şi eu o soră sau un frate! Să vadă „dumnealui” că şi *noi* putem avea un copil!». Mie nu mi-ar fi trecut prin gând ca de dragul de «a-i da cu sâc» «dumnealui» să fac un copil. Mi-a venit să râd. Eram sigură că lui Alexandru puțin i-ar fi păsat dacă făceam unu, cinci sau zece copii, din flori sau legitimi. Rămân de fiecare dată uimită când văd cât de fără greş sunt intuițiile copiilor şi-ale oamenilor simpli. Ei bine, n-ai să crezi cât de ofensat s-a arătat Alexandru de faptul că mi-am permis să fac un copil. Când s-a născut băiatul lui, făcut cu Dana Liveanu, eu l-am felicitat, l-am întrebat

cum e, câte kilograme are. M-am purtat ca un părinte care-nțelege bucuria cuiva de-a avea un copil. Nu eram fosta nevastă, părăsită, ultragiată, eram un om care se purta ca-ntre oameni, şi fără prefăcătorie. Am trimis-o pe Maria să vadă băiețelul, să-i ducă un cadou; de când e mai mărişor, îl invit de ziua Anei şi trebuie să recunosc că Dana Liveanu are bunul-gust şi-l lasă să vină. Alexandru a fost atât de ofensat c-am făcut-o pe Ana, încât mai bine de-un an nici pragul nu mi l-a mai trecut. I-o ducea Mama pe Maria-n stradă şi tot din stradă o lua-napoi în casă.

— Înseamnă că te mai iubeşte.

*

(«Înseamnă că s-au stricat rău lucrurile între el şi Dana, dacă e dispus să se-ntoarcă la mine, la mine şi la copilul meu din flori. Dacă i-au trecut „rigorile” morale nu-i a bună. Să fie el sănătos; atâta rău cât m-aş mai apuca să umblu iar în vârful degetelor şi să-mi dârdâie, la fiece mişcare, inima că iar l-a apucat nu-ştiu-ce, şi stă cu curu-n sus cu zilele şi cu săptămânile».)

*

— Aş! Nu-mi poate ierta că n-am rămas fidelă şi neconsolată! Pavele, să ştii că-n privința Anei n-am să mă sfătuiesc cu nimeni, în afară de mine însămi. Dar, te rog, dă-mi un răgaz.

— Să viu vinerea viitoare?

— Vineri… Nu. Vineri pleacă văru-meu, Gelu, băiatul popii Mitru, singura mea rudă pe pământ, pleacă definitiv în Suedia. S-a-nsurat cu o chimistă, o suedeză, şi pleacă. Nu ştiu dacă eu şi cu Gelu ne-am văzut de douăzeci de ori în viață, de când au plecat din Cernați. Ne-am văzut în ultimul timp şi-am tot vorbit la telefon, fiindcă m-am interesat mereu pe-aici de actele lui pentru plecarea asta.

Vreau să-l conduc la aeroport. Nu mai are nici el pe nimeni pe lume... Pavele, haide acum să-ți arat şi apartamentul. Când ai să te gândeşti şi tu la noi, să ne poți aşeza-ntr-un spațiu.

*

(«Eu n-am ştiut niciodată în ce spațiu să v-aşez nici pe dumneavoastră, domnule doctor Vladimirescu, nici pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, „dus de la noi”. Pe dumneavoastră, domnule doctor Murgu, în afară de sufletul meu, unde-aş putea să vă situez? Vă ştiu locuința doar pe din afară. Nu ştiu niciunul dintr-acele mărunte obiecte de care e-atât de legată viața noastră şi care să facă parte din viața dumneavoastră. Nu vă pot imagina decât sub cerul liber. Poate că şi de asta vă abstractizez atât de mult...».)

*

— Aici, un holişor, baia, bucătăria, cămara; aici, camera Mariei; aici, camera Anei, în ea stă ziua, noaptea doarme cu mine; aici, camera mea. În poza asta sunt eu, la un an, cu Mama şi cu Tata.

— Ce mult seamănă Maria cu Mama ta...

— În astălaltă – fetele.

— O iubeşte mult Maria? întrebă Pavel, cu ochii la fetița care dormea în pătucul ei de metal cu plasă.

— «Ana sau ochii, tot atât», aşa spune despre ea. N-o iubeşte ca o soră, ci ca o mamă. Dac-ai vedea ce-i croşetează, ce-i coase, cum o-mbracă, cum o-mpopoțonează, cum o plimbă. «Mamă, jur că era a mai frumoasă şi a mai elegantă din tot Cişmigiul»... sau de la teatrul de păpuşi, sau de la serbare, sau de la circ. O adoră.

Ajunseră-n vestibul.

— Frumos apartamentul tău, şi foarte bine-mpărțit.

— Zece ani din viață am dat filodormă pentru el.

— Sânziană, mai aveam să-ți pun o-ntrebare. Când îți dă târcoale-amărăciunea, sentimentul acela de eşec, pe care nu se poate să nu-l avem din când în când fiecare dintre noi, despre care-am vorbit, tu ce faci?

— Mă fac că nu-l am. Muncesc, mă-ndârjesc să trec peste el. Pavele, mi-am bătut două rânduri de țăruşi, adânc în pământ, şi oricum mi-ar fi, nu trec de ele: deşi nu cred în ceea ce, convențional, numim Dumnezeu – fiindcă mintea mea respinge ceea ce nu poate pătrunde – mă port ca şi când Dumnezeu m-ar privi neîncetat cu toți ochii lui telescopici şi electronici. Dacă forma de materie superior organizată pe care o reprezint mi-a dat posibilitatea să am o conştiință, deci posibilitatea de-a discerne între bine şi rău, folosesc acest dar. Şi dacă tot am o conştiință vreau s-o am împăcată. Una la mână. Dacă aş şti că mâine Pământul se năruie într-o catastrofă, aş trăi la fel cum trăiesc fără să ştiu acest lucru. Mama spunea că cele trei virtuți teologale ar trebui să fie crezul laic al fiecăruia dintre noi: Credința – în ceea ce facem; Speranța – că ceea ce facem nu este zadarnic; Iubirea – acel gând neobosit la semenul tău căruia trebuie *să-i dai.* Orice ființă este o restituire care, la rândul ei, trebuie să restituie: eu mă restitui vieții prin copii şi prin muncă. E singura urmă pe care noi, muritorii de rând, o putem lăsa-n viața de pe lumea asta, care seamănă din ce în ce mai mult a ospiciu. Vorba lui nenea Daniel Şerban: «Pământul este sau laboratorul altei planete, sau colonia ei penitenciară sau, şi mai probabil, ospiciul ei». Orice-ar fi şi oricum ar fi, eu tot aşa trăiesc. Asta fac *eu.* Şi-ncerc şi eu, cât îmi îngăduie timpul şi timpurile, să mă bucur de ceea ce-au făcut muritorii care-şi supraviețuiesc: să le citesc cărțile, să le văd tablourile, sculpturile, să le-ascult muzica, să mă bucur de ce-au lăsat şi de ce lasă nişte minți vizitate de geniu, nişte suflete vizitate de sublim.

— Şi nu-ți doreşti nimic?

— Numai cei fericiți sau prea-înțelepții nu-şi doresc nimic. Aş dori, ca să vezi că n-am false pudori, un adult ca lumea lângă mine, şi-aş dori, măcar la pensie, presupunând că o apuc, să stau undeva la țară, la munte, cu o grădiniță-n fața casei, cu două-trei găini în coteț, cu nepoții care mi-ar veni în vacanțe, doftoricind babele şi copiii din mahala, uitându-mă mereu pe cer după semnele care prevestesc schimbarea vremii, ducând o viață ghidată doar de anotimpuri... Vise, Pavele, vise... Tu ce-ți doreşti?

— Să iau în vară coasa şi să dau jos iarba din livada de-acasă şi să-mi văd copiii, *toți trei,* sub nucu-ăl mare, jucându-se.

— Aşa să fie.

Pavel îşi luă impermeabilul din cuier.

— Pune-l, că la ora asta e frig.

— Rămâi cu bine.

— Mergi cu bine.

Frământându-şi mâinile, Pavel se uită nehotărât la Sânziana. Sânziana îl privea cu un zâmbet dezarmat. Pavel uită că o iubise, că o dorise, că o urâse. În fața lui se afla acum o femeie fără umbră de cochetărie, cu un aer de seninătate înfrântă, un om: întâmplător de sex feminin. O strânse la piept şi-o sărută în creştet.

— Ce frumos miroase părul tău!

— A şampon «Miraj», opşpe patruzeci flaconul, spuse Sânziana cu obrazul lipit de pieptul lui Pavel.

Şi cu un glas care părea s-anunțe scufundarea unei întregi flote. Se despărțiră fără să se mai privească.

*

Sânziana se aşeză pe lădița de pantofi a cuierului.

«Cât de neverosimilă e realitatea! Cât despre sufletul nostru, ce să mai spunem?!... Hai la bucătărie, Hangan Sânziana, ai doi copii şi musafir la prânz. Curăță peştele, găteşte-l!».

CAPITOLUL NOUĂ

— Maria, de ce te-ai sculat cu noaptea-n cap, azi, duminică? Şi ce faci acolo?

— Curăţ peştele. Du-te şi culcă-te, două-trei ceasuri, până să mergi la cimitir. Borş, plachie şi burta prăjită pentru infanţi, parc-aşa ai vorbit cu Tudor. Priveşte-aici băşică!

— Vezi să nu-i spargi fierea.

— Să fii dumneata sănătoasă, am scos-o demult!

— Scuzaţi, vă rog!

— Să ştii că mie-mi place omul ăsta, cu aerul lui stângaci, niţel greoi... Are ceva curat, proaspăt, nu mă mir că...

— Că?

— Nimic.

— Dacă tot ţi-a scăpat vorba, hai, spune.

— Nu mă mir c-ai făcut un copil cu el.

Maria lăsă peştele-n chiuvetă şi, întorcându-se brusc, o privi scurt, necruţător, pe maică-sa drept în ochi.

*

(«Cum seamănă cu Alexandru când împlântă-n tine câte-o privire de-asta care nu dă niciun drept de apel!».)

*

Deşi Sânziana bănuise ce-avea să-i spună Maria, simţea cum îi fuge sângele din vine.

— Mamă, un lucru nu-nţeleg: cum de un om ca el nu şi-a recunoscut copilul.

— Nu ştia că acest copil există.

— Cum?

— Aşa cum auzi.

Maria lăsă-ncet cuţitul în chiuvetă, lângă peşte, şi se-

apropie de maică-sa.

— Mama mea dragă, tu ştii cât te iubesc, tu ştii cât te prețuiesc, dar, zău, dacă nu eşti tu nițel cam nebună.

— Tot ce se poate. Contrazic de multe ori típicul şi tipícul.

— Pariez că vrea s-o recunoască pe Ana.

Sânziana se gândi că n-avea dreptul s-o facă pe Maria să aibă o părere greşită despre Pavel Vlas.

— Vrea.

— Am simțit eu că e-un om. Când o recunoaşte?

— Să mă mai gândesc.

— Mamă, te rog! Gândeşte-te la Ana.

— Pentru moment mă gândesc mai mult la tine. Începe să te deranjeze, şi te-nțeleg perfect, să ai o soră din flori.

— Ce vorbă-i asta! O iubesc ca pe ochii din cap.

— E vorba de-aspectul social. Nu eşti tu vinovată, bineînțeles, dar sunt oamenii care-ți aduc aminte.

— Îi dau dracului pe toți, şi puțin îmi pasă de ei.

— Îi dai dracului, dar îți pasă. Ce e cu Bogdan, de n-a mai dat deloc pe-aici?

— Nici n-o să mai dea. Am terminat-o cu el.

— De ce?

— N-are importanță!

— Ba are importanță! Ți-am spus de când erai de-un cot că mai bună prietenă decât pe mine, mama ta, nu poți să ai. Să ştii că săptămâna trecută, când erai cu toată flota-necată, mi-a povestit taică-tău ceva, indignat împotriva ta.

— Şi ce ți-a spus «neprihănitul» şi «exemplarul» meu tată?

— Vreau s-aud ce-mi spui tu.

Maria trase aer în piept.

— Într-o zi, Alina povestea cum îşi face ea lecțiile cu Gabriel, prietenul ei, cum se duc amândoi la cumpărături, cum spală vasele etc. Etc. «Maria, tu şi cu Bogdan vă petreceți timpul împreună?», m-a-ntrebat Alina, iar eu i-am răspuns: «Pe mine, Mama m-a-nvățat

că de pisici şi de băieți trebuie să te desparți la uşă». Toți au râs. Când ne-am oprit din râs, Andrei Drăgoescu m-a-ntrebat în zeflemea: «Aşa a făcut şi maică-ta când a făcut-o pe soră-ta?». Printre cei care-au râs la replica asta atât de «spirituală» a fost şi Bogdan.

— Şi?

— Şi?

— Se pare, aşa pretindea taică-tău, că n-a fost numai atât.

— M-am repezit la domnul Andrei Drăgoescu, i-am ars una peste bot, şi i-am spus «Te bag în pizda mă-tii ăleia cinstite şi-ți sparg şi capul dacă mai îndrăzneşti să spui ceva de mama mea. Aviz şi altor amatori!».

— Îți mulțumesc pentru solidaritatea ta cu mine. Dacă vrei să faci ceva chiar pe placul meu, te rog din suflet, fă-te că n-auzi asemenea remarci «inteligente».

— Mamă, dacă-mi spunea oricine, poate că nu mă scotea atâta din sărite, dar el să-mi spună, când mă-sa, muiere de cinzeci de ani, se ține-n văzul tuturor cu un puşti din teatru? De ce, fiindcă e băiat de director? Director de teatru!

— Mama lui se-ncadrează-ntr-o formă socială «omologată»: este căsătorită. Are un statut social formal perfect. Oamenii, în general, au o minte foarte conservatoare şi formalistă: *forma* li se pare mult mai importantă decât *conținutul.* Obişnuieşte-te cu-această idee. Lumea nu stă să numere amanții doamnei Drăgoescu: ei reprezintă trecătorul din viața ei; văd numai fixul – căsătoria. Toate recensămintele arată o disproporție numerică între femei şi bărbați: mai multe femei decât bărbați. Într-un sistem de căsătorie monogamă e limpede că nişte femei rămân social singure. Fără să mai ținem seamă că recensământul te numără doar fizic, el nu-ți indică şi posibilitățile de relații sufleteşti cu nişte posibili parteneri. Arată doar: atâtea capete – masculi, atâtea capete – femele. Şi, totuşi, toată lumea se miră că sunt femei întregi nemăritate şi se miră

şi mai şi că există copii nelegitimi. Eu am vrut să am doi copii, măcar doi copii, pentru echilibrul meu sufletesc şi ca să nu te las singură pe lume cum sunt eu.

— Tudor ți-e ca un frate. De ce vorbeşti aşa?

— Mi-e ca un frate dar *nu mi-e frate.* Şi nenea Daniel mi-a fost ca un tată, dar *nu mi-a fost* tată. Tudor azi stă mai mult aici decât la el acasă. Dar, într-o zi, o Irină a II-a sau o Adelă I are să pună din nou, şi pe bună dreptate, contor pe timpul lui, pe relațiile lui. De câte ori venea la noi, când era-nsurat cu Irina? Când am făcut-o pe Ana, eram femeie-n toata firea, aveam o meserie şi nu se vedeau semnele nici unei căsătorii la orizontul meu îngust. După cum vezi, nici azi nu e coadă de pretendenți la uşă. Nu mă mândresc că am un copil din flori, dar nici ruşine nu-mi este, fiindcă n-am făcut un copil nici cu scopul de-a agăța un bărbat, nici de-a trage vreun folos de pe urma lui, am făcut un fapt de viață, m-am legat cu încă o chingă de viață. Dacă tu ai face înaintea vârstei mature un copil din flori, n-aş da cu piatra, nici nu te-aş alunga, l-aş creşte şi l-aş iubi, dar fericită să ştii că nu m-ai face. Din moşi-strămoşi, e socotit frumos şi bine să faci copii la casa unui om. E şi practic: împărți răspunderea cu cineva. E foarte bine c-am stat amândouă de vorba. M-ai făcut să iau o hotărâre, şi foarte repede: îl las pe Pavel s-o recunoască pe Ana.

— Bravo mie! Uite-aici cum l-am tăiat pe peştică; la cherhana şi nu-l făceau mai frumos!

Maria aduse florile-n bucătărie, să le schimbe apa: crizantemele-n oala pântecoasă albastră, cu două mănuşi, garoafele-ntr-un vas zmălțuit, cafeniu, şi trandafirii, într-un vas lung, subțire, de-un verde stins.

— Mamă, care-ți plac mai mult?

Sânziana se uită sever la flori.

— Trandafirii.

— De ce?

— Sunt flori distante.

— Mamă, o sută de ani de-am trăi una lângă alta, sunt

sigură că eu am să-ți spun totul despre mine, iar tu mie – nimic despre tine.

— Aşa se şi cade. Nici când sunt mici copiii, nici când s-au făcut mari, o mamă nu se dezbracă-n fața lor.

— Tu nici la propriu nu te-ai dezbrăcat niciodată-n fața noastră.

— Aşa se cade.

*

«Ce bine că nu e lume-n troleibus şi că nu s-a urcat niciun cunoscut. Nu poți să nu stai de vorbă cu oamenii, fiindcă nu le poți explica: „Ştiți, mi-e sunetul catran, nu vă supărați, dar n-am chef de vorbă”. Mă doare sufletul după dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, aşa cum m-a durut când ați murit. Când a murit Mama, atâta durere s-a strâns în mine că n-aş fi crezut să mai fie loc pentru altă durere. Şi, poate, n-ar fi fost, dac-ați fi murit de moartea „bună” şi strângătoare care ne ia pe toți. Ați sfidat-o pe-aceea şi v-ați inventat una pentru dumneavoastră singur. Nu v-am plâns moartea, v-am plâns disperarea care v-a făcut s-o chemați. După ce-ați plecat, toate vorbele dumneavoastră au alt tâlc.

Trecea pe plajă un grup de fete superbe, cu nişte petecuțe cât palma în chip de costume de baie. „Ce frumoase sunt! Ce corpuri au!”, am zis eu. „Încă n-am ajuns sensibil la genul şaptesprezece-optsprezece ani, pe care-l numesc ’lăstunii impotenței’ ”. Am râs şi m-am uitat ne-ncrezător la el. „Doamnă doctor, sunt mai calde corpurile care-au cunoscut toate experiențele, deci şi maternitatea”. „Mai calde, poate, dar nu la fel de estetice”. „Fetelor de vârsta asta nu le poți reproşa inutilitatea. Femeilor care n-au făcut altceva decât să-şi păstreze frumusețea unui trup pe care n-au vrut să-l deformeze cu maternitatea le reproşez inutilitatea, vidul. Detest inutilitatea. Mi-e necaz de femeile care nu-şi prețuiesc singurul avantaj, dar singurul pe care-l au: cel de-a crea

viață. Mi se par ca un om talentat care-n loc să picteze, să scrie, să facă ceea ce ştie, să sape la darul cu care-a fost înzestrat, stă la cârciumă şi-şi pierde vremea-n pălăvrăgeli sterile, în fleacuri, de pe urma cărora nici sufletul, nici trupul nu se-aleg cu nimic. Pe două femei le-am rugat ca pe Dumnezeu să-mi facă un copil. Niciuna n-a vrut. Dumneavoastră n-a trebuit să vă rugați de nimeni ca s-aveți *doi* copii. Sunt atâtea femei singure, fiindcă aşa se-ntâmplă, care-ar fi bucuroase sa *aibă* cu cine face un copil. Eu am avut marele 'talent' de-a iubi femei care, deşi declarau că mă iubesc, pe nimeni nu iubeau mai mult decât pe sine". „Domnule doctor, îți iei o răspundere atâta de mare când faci un copil, încât eu am ajuns să-i înțeleg şi pe cei care nu vor să aibă copii. Sunt unii oameni atât de greu loviți de viață înaintea vârstei de-a avea copii, atât de loviți, că la vârsta entuziasmelor, la vârsta când te mai poți iluziona asupra oamenilor, asupra vieții, ei nu mai doresc decât linişte. Deşi sunt mai tânără decât dumneavoastră, am ajuns să-nțeleg pe toată lumea. Afară de josnicie – şi pe-aceea o-nțeleg, dar n-o aprob – înțeleg tot. În 1956, la un liceu din Bucureşti, nişte elevi dintr-a unsprezecea s-au trezit cântând *Trei culori cunosc pe lume.* Li s-a făcut 'favoarea' să fie *doar* exmatriculați din toate şcolile din țară, asta pentru că printre ei se afla şi unul din fiii doctorului Daniel Şerban, pe numele lui, Mihai Şerban; iar doctorul Daniel Şerban îngrijea, din fericire, pe vremea aceea, pe cineva extrem de important, Nevasta doctorului Daniel Şerban, doctorița Marina Şerban, făcea naveta la Giurgiu, avea amândoi părinții grav bolnavi, un băiat exmatriculat şi care din acest şoc emoțional făcuse şi diabet, pe care-o să-l aibă cât o trăi. Într-o zi, venind pe la noi – Mama era cea mai bună prietenă a ei – ştiu c-a spus nişte cuvinte care şi-acum îmi trec o răcoare pe şira spinării: 'Smarando, fată, cine nu găseşte cianură la vreme, să facă copii!' ".

„Ştiu cât a suferit Marina. Lucram şi eu la spitalul din Giurgiu pe vremea-aceea. Ce-i fac băieții?". „Mihai e-

nsurat cu Myriam, fata profesorului Iancu Stein, are doi băieți, o căsătorie bună, reuşită. Tudor, colegul meu, divorțat, cu un băiețel adorabil, pe care-l creşte tanti Marina. Cam aşa. Tanti Marina, aparent – bine; ceva însă o roade. E tare dezamăgită”. „E ceva mai vechi. Li se-ntâmplă-adesea celor care mizează totul pe-o singură carte. O femeie fidelă nu se poate-nvăța cu infidelitățile bărbatului ei, oricât de domneşte s-ar purta el, şi chiar dacă sunt infidelități doar la nivel masculin şi nu uman. Dacă Marina ar lua viața de la-nceput ar face însă la fel”».

*

(Când nenea Daniel avea un amor, Marina-l întreba: «E-adevărat?», şi el, cum nu ştie nici el să mintă, zicea: «Iartă-mă, da». Ea-şi lua aşternutul şi se muta pe canapeaua din hol: «Aşa am învățat eu la igienă», zicea ea. Când amorul era pe ducă, nenea Daniel îi spunea: «Ar fi cazul să te muți în dormitor». «Mă mut în dormitor», zicea ea. În popor, se spune că un mutat e jumătate de foc. La fiecare mutat, nu se poate să nu spargi, să nu strici ceva. Şi Marina, din dormitor până-n hol şi-napoi, spărgea mereu câte ceva. Într-o bună zi, şi-a luat aşternutul şi-a trecut în hol, fără ca această mutare să fi fost provocată de nenea Daniel. Foarte surprins, el a-ntrebat-o: «Acum ce ți s-a năzărit?. «În ceea ce te priveşte – nimic. De data asta, iubesc eu pe cineva». Pe vremea-aceea, aveau amândoi aproape cinzeci de ani. De necrezut cât de ofensat – nu-i bine spus – cât de-ndurerat a fost nenea Daniel. Nu-i venea să creadă. Nu-i venea să creadă că nevasta lui, care de-un sfert de veac ținea sus steagul unei răbdătoare fidelități, nevastă care nu părea preocupată de nimic altceva decât de el, de copii, de casă şi de meserie, se putea-ndrăgosti de cineva într-atât încât să-şi uite-ndatoririle. «Marina, îşi dai seama ce faci?» «Ce fac? Igiena nu-i o ştiință unidirecționată. Fac ce-ai făcut şi tu măcar de trei ori până acum din câte ştiu eu, fără să

numărăm „mărunțişul”». «Marina, dar ai aproape cinzeci de ani!», «*Avem* copii, atâția câți am avut întotdeauna». Singura schimbare de aşternut când iubise ea, Marina, o făcuse doar din patul conjugal până-n hol. Mutatul acesta era doar o măsură de igienă morală. Neputându-şi înfrânge scrupulele, jena, şi-o anumită teamă de ridicol, pe care nu se putea să n-o aibă o femeie deşteaptă ca ea, ca debutantă, la aproape cinzeci de ani, în iubiri extraconjugale, se abținuse de la acest debut. Un amor la cinzeci de ani, când nu se manifestă ca la pisici, cu umblat pe garduri, nu este nici neverosimil, nici ridicol, dimpotrivă, are mult mai multă gravitate decât unul la treizeci de ani, dar el nu poate fi primul în viața unei femei. Aşa cum unele fete rămân fete-bătrâne din jena de-a nu se fi culcat cu nimeni până pe la treizeci de ani, tot aşa multe neveste rămân fidele până la sfârşitul zilelor lor din jena de-a-şi permite un prim pas alăturea cu drumul, după patruzeci de ani. În viață, ca şi-n meteorologie, multe zile bune se cunosc de dimineață. Am admirat totdeauna la Marina felul deschis de-a discuta orice lucru, lipsa temerii de-a strica ceva prin brutalitatea pe care orice sinceritate o conține. Ştiam de toate aventurile lui Alexandru, mai ales că mă făcea să le simt prin aerul dezgustat pe care-l afişa față de aspectele domestice ale vieții: totul îi puțea acasă. Deşi aceleaşi învățături mi le dăduse şi mie igiena, ca şi Mariei Şerban, eu, de teama de-a nu strica ceva stricat gata, stăteam cuminte şi răbdătoare-n partea mea de pat, acceptând firimiturile erotice pe care mi le-azvârlea-n marea lui milostenie «stăpânul». Lipsa brutalităților inerente sincerității nu mi-a folosit la nimic, decât să văd cum este când îți calci singur pe suflet, pe-un suflet învățat cu bocancii cu ținte care mărşăluiau peste el. Fără să am un suflet din cale-afară de duios, fiind înzestrată cu-o judecată rapidă şi rece, n-am însă nici sufletul tranşant, nici atitudinea pieptişă-n viață pe care-o are, şi pe care-a avut-o totdeauna, Marina Şerban. Mie mi-e teamă de discuții;

mai mult decât atât: îmi repugnă să mă cert cu oamenii. În ciuda acestei repulsii, deci fără azvârlirea cărților pe față, am șters atâția oameni din inima mea. Și pe cei mai mulți nu i-am șters pentru felul cum se purtau cu mine, ci pentru comportamentul lor general. Mi-e imposibil să fac rabat la calitatea umană și la cea profesională. Nu mă interesează oamenii pe care nu-i pot stima.)

*

«După ce n-am mai auzit împreună câinii-n Giurgiu, viața m-a despărțit de Marina. Dar o consider din fondul meu sufletesc activ. Când ne-ntâlnim, ne vorbim ca și când ne-am fi văzut în ajun. În fața numelui ei, n-am să pun niciodată cuvântul „fostă". „Fosta mea prietenă". Din păcate, acest atribut, acest trist participiu trecut, îl folosesc tot mai des, de la o vreme. Unii dintre acești „foști" au plecat din viața mea fiindcă au plecat cu totul din viață. Mă gândesc la ei cu drag și cu nostalgie. Mi se pare și mai trist să mă gândesc la cealaltă categorie de „foști": la cei pe care i-am dat afară din inimă, descoperind că nu meritau locul pe care-l ocupaseră. Când smulgi o rădăcină, nu se poate să nu scoți și pământ cu ea. Odată cu cei pe care-i alungi din inima ta, care încă palpită de durere, azvârli și bucăți vii din tine. Doamnă doctor Hangan, îngrijiți-vă memoria, fiți prudentă cu ea».

«Domnule doctor Naiculescu, cred că și dumneavoastră trebuie să vă-ngrijiți memoria!».

«De-aici înainte, memoria mea are de străbătut un drum mai scurt decât a dumneavoastră».

«Nu se știe niciodată».

*

(«V-ați uitat grav în ochii mei, fără să spuneți nimic. Deci, curmarea memoriei dumneavoastră, domnule

doctor Naiculescu, era hotărâtă încă de-atunci. Ceva în sufletul meu s-a topit sub privirea dumneavoastră, Nini, Nini!».)

*

«Vorbeam de singurătate, domnule doctor. Sunt şi oameni care simt singurătatea ca pe-o pavăză, ca pe-o asigurare *tous risques.* Actualul meu şef de laborator, doctorul Kölönte, un om remarcabil, cred că sunteți de acord, își consideră singurătatea – singurătate voită – elementul esențial al sentimentului de libertate şi de siguranță în viață».

«Mi-am dat seama de forța asta, singura care stătea la-ndemâna unui copil crescut la orfelinat, mi-am dat seama în şcoală. Pe toți îi putea amenința învățătorul, mai târziu dirigintele, cu „te spun părinților": pe mine nu. Eu orice-aş fi făcut, orice mi s-ar fi-ntâmplat, pe nimeni n-avea să-l doară de mine. Dintr-un sentiment de frustrare, cum era la-nceput, această absență a cuiva căruia să-i pese de mine a devenit o forță: asta era puterea mea. Pe-acest drum rectiliniu al singurătății, am avut doar o dată o ezitare. În anul trei de Facultate, m-am îndrăgostit de-o fată, crescută şi ea la orfelinat. De ea s-a-ndrăgostit şi-un conferențiar al nostru. Eu nu-i puteam oferi fetei decât o cameră la căminul de studenți căsătoriți. Iar ea, în douăzeci şi doi de ani, se săturase de cămin. Voia şi ea o casă de om şi s-a măritat cu conferențiarul, şi, spre „bucuria tuturor", treaba merge bine».

«Nu vă pare rău că n-aveți copii, domnule doctor?», l-am întrebat.

«Ideea c-aş putea să mor şi să-i las de mici ai nimănui mă face să nu-mi pară rău. Fac tot ce pot pentru viață, doamnă doctor, pentru viață în general. V-am expus arta mea „poetică"».

«Orice „artă poetică" are un caracter constatativ, ea nu-ți poate da rețete. Rețetele sunt prea individualizate.

Ferice de cel care, acceptându-şi condiția, şi-o consideră chiar model».

«Doamnă doctor Hangan, nici doctorul Kölönte – om remarcabil, într-adevăr – teoretician, strateg şi tactician al singurătății, nu este de fapt un singuratic din convingere. A fost forțat la această convingere. A fost orfan – i-a intrat în oase groaza de orfelinat. A iubit o fată orfană – îngrozită şi ea de cămin, remanentă a ideii de orfelinat din copilăria şi din adolescența ei. Dacă fata asta se mărita cu el, singurătatea, ca principiu de viață, ar fi pierdut un valoros teoretician: pe doctorul Kölönte. Eu îl consider şi pe el, față de singurătate ca principiu de viață, „laureat al unui concurs de-mprejurări”, cum zice profesorul Daniel Şerban. Fiecare dintre noi este, mai mult sau mai puțin, un astfel de laureat. Împrejurările şi legea selecției naturale funcționează din gene şi până la mormânt. Tramvaiul, autobusul, coada sunt elementele unei permanente selecții naturale. Nu eşti în stare să mergi pe scara tramvaiului, într-un picior – viața te elimină obligatoriu, daca nu-ți poți cumpăra maşină. Apoi, civilizația materială îți oferă mereu elemente la care trebuie să te-adaptezi. Dacă stai deasupra unui magazin alimentar şi nu poți dormi din cauza frigiderelor lui, care huruie zi şi noapte, dovedeşti o debilitate care-n cele din urmă te duce la neurastenie. Viața te va elimina. Nervii tăi trebuie să fie ca plastilina; pielea – ca tovalul: ea trebuie să se-nvețe cu nailonul şi cu detergenții, aceste două produse care economisesc timp, un fel de ajutor şi de prieten al tuturor oamenilor şi, mai ales, al omului singur. Iar eu nu suport nici zgomotul, nici nailonul. Când mă gândesc că mă-ntorc din nou în Berceni, deasupra frigiderului de la „Alimentara”, pe care-l simt ca pe-o rană în creier, îmi vine să spun: „Ia-mă, vară, cu tine”».

«Şi unde-ați vrea să vă ducă?».

«Spre-o vară eternă, spre un țărm de mare etern. Să mă duc fără urmă… Geo Bogza spunea o dată că dac-ar

ajunge la Dumnezeu i-ar aduce două mari învinuiri. I-ar spune-aşa: „Doamne, de ce-ngădui ca atâția mari poeți să fie oameni atât de mici?” – una; şi „Doamne, de ce între viață şi moarte ne faci să trecem prin starea de cadavru, de ce nu ne faci să dispărem deodată, ca un fum?” – a doua».

*

Prin suflet, mi-a trecut presimțirea că-nvinuirile-acelea, atât de drepte, aveau s-ajungă la Dumnezeu printr-un mesager dornic a i se-nfățişa mai devreme decât autorul lor.

*

«Doamnă doctor Hangan, v-ați uitat o clipă la mine de parcă vi s-ar fi-necat toate corăbiile».

«Domnule doctor Naiculescu, mi se-ntâmplă din când în când un lucru ciudat: am impresia că trăiesc într-o clipă toate naufragiile – trecute, prezente şi, *mai ales,* viitoare. Am o ciudată impresie că-ntrezăresc, ca pe-un fulger, toate etapele vieții mele şi pe-ale vieții tuturor celor care fac parte din țesătura vieții mele. Atunci, îmi vine să cred că suntem nişte ființe programate – cum zice nenea Daniel Şerban – care urmăm riguros perforațiile unei fişe electronice, din care nu putem şti decât itinerarul deja parcurs. Programatorul sau programatorii uită probabil, din când în când, o portiță deschisă care face posibilă aprehensiunea viitorului. Această ipoteză nu conține nimic de domeniul supranaturalului. De fapt, numim astăzi „supranatural” tot ceea ce scapă posibilităților noastre ştiințifice de demonstrație. Deoarece „oricât ar părea de ciudat, dar lumea are un sens”, cum zice Einstein, s-ar putea ca, într-o bună zi, să ajungem să comunicăm cu programatorii, să ne putem tocmi cu ei, să le expunem şi punctul nostru de vedere asupra muncii

lor. Aşa cum s-ar întâmpla dacă-ntr-o zi cobaii noştri şi toate animalele noastre de experienţă ne-ar comunica punctul lor de vedere asupra muncii noastre. Dar de această performanţă ştiinţifică – de comunicarea dintre noi şi programatorii noştri – ne-or despărţi milioane de ani-lumină».

«Uneori, şi-aici, pe pământ, ne despărţim cu mii de ani-lumină de părerile noastre anterioare. Poate că eraţi prea mică prin '54, pe vremea primei ediţii a unui *Mic dicţionar filosofic,* dicţionar care definea „chibernetica” drept „pseudo-ştiinţă reacţionară”. Mendel, Weismann, Morgan – nişte escroci, şi tâmpiţi pe deasupra. *Ainsi va la vie.* Dac-aş putea intra-n legătură cu programatorii ăştia ai dumneavoastră, aş vrea să-mi lămurească nedumerirea mea esenţială în privinţa lumii: cum au putut să programeze omul ca pe-o fiinţă raţională, care se comportă însă iraţional? Vezi războaiele, persecuţiile, absurdităţile de tot felul. Dacă aceşti programatori există, nu sunt în niciun caz infailibili. Înseamnă că se află încă la faza experimentală în privinţa creaţiei lor şi că lumea noastră e doar o schiţă în raport cu opera finită. Ceva făcut cam în dorul lelii. Creierului ăluia electronic care ne-ar fi programat i s-a ars ori i s-a astenizat precis un circuit. Prefer ipoteza materiei ajunsă la un anumit stadiu de organizare, fără intervenţia nimănui».

«Şi eu prefer această ipoteză, domnule doctor. Prefer ca după sfârşitul acestei vieţi, în care i-am avut ca for superior pe Voicu Marin şi pe Titus Verzeu, să nu mai am şi *post-mortem* de-a face cu niscaiva programatori justiţiari. Dar posibilităţi sunt multe. Realităţii, care s-ar putea să nu corespundă nici unei ipoteze emise pân-acum, puţin îi pasă însă de speculaţiile noastre: ea-şi vede mai departe de drumul ei, cum îşi văd de scopul lor imediat, cert, palpabil, frumuseţile-alea blonde, nordice, de colo, care le fac avansuri băieţilor noştri de la „Salvamar”».

«Doamnă doctor Hangan, aparţin unei generaţii pentru

care culcatul – iartă-mă – era un act final şi semnificativ în relaţia afectivă dintre doi oameni. Acum, a devenit o eventuală premisă a unor şi mai eventuale sentimente. Foarte multă lume trăieşte astăzi ca efemeridele».

«Deşi asupra capitolului pomenit am aceeaşi concepţie cu-a dumneavoastră, domnule doctor, înţeleg însă că ritmul vieţii dictează nu numai ritmul biologic al oamenilor dar şi pe cel moral-afectiv: eliminarea tuturor etapelor care despart de scopul „final” este un efect al ritmului contemporan. Să-nveţi cât mai repede o meserie, să ai cât mai repede dovada palpabilă că placi cuiva. Stilul epistolar, ca stil literar şi, mai ales, ca „stil de viaţă”, ca şi scrisul de mână, este „ieşit din uz”. Cine mai scrie astăzi, chiar la maşină, scrisori, când în două minute, la telefon, poţi obţine cât pentru un roman-fluviu? Viteza dă un nistagmus interior. Toate lucrurile se explică».

«Iar noi le acceptăm sau nu le acceptăm. Vai de cel care nu le-acceptă! Mă simt grozav de demodat».

«Şi eu mă simt demodată, domnule doctor»

*

(În timp ce ne uitam unul la celălalt, încercând să prospectăm adâncimea gropii *old fashion* din noi, mă gândeam cât de fidelă eram acestui «principiu demodat» când era vorba de oamenii esenţiali din viaţa mea şi cât de-n ritm accelerat, sincronizat cu exteriorul, în celelalte relaţii ale mele: «Doctor Hangan Sânziana, 37 ani – un soţ – căsătorie din dragoste după una lună de la cunoştinţă; după doi ani de la divorţ, sub impresia zguduitoare a unei tragedii petrecută-n spitalul de pe Litoral, unde era detaşată – la doua zile de la cunoştinţă, se culcă – să nu fim ipocriţi şi pudibonzi – cu un student; rezultatul: un copil. Impresii: frumuseţe, puritate, amintire evocată cu nostalgie. Tot pe Litoral, la trei ani distanţă, pornind de la un peşte mâncat de doctorul Emil Giurăscu, pe terasă la

Costică, peste două luni, se culcă şi cu Emil; cauza reală: curiozitate de ordin moral, aliată cu disponibilitate fizică. Impresii: încercare de iluzionare, cu slabe rezultate asupra psihicului; sentiment de singurătate în doi; nicio clipă un limbaj comun evoluat. Valoare: *documentară.* Mircea Nicoară, cunoscut după-ncheierea episodului Emil Giurăscu. Mamă-sa, bolnavă la urologie în salonul doctoriței Marina Şerban. La rugămintea Marinei, Sânziana Hangan îi face bolnavei diverse analize. Bolnava moare la două săptămâni după externarea la cererea ei. Peste două luni de la aceste-ntâmplări, Mircea Nicoară se prezintă pentru a-i mulțumi doctoriței Hangan. O conduce cu maşina pân-acasă. Ea-l invită – *en tout bien, tout honneur* – la masă. El o-ntreabă, la plecare, dacă-i dă voie unui bărbat însurat s-o mai vadă. Ea-l măsoară de sus până jos şi-i spune: „Printre oameni, sunt foarte puțini indivizi monogami din vocație”. Râd amândoi. La a şasea lui vizită – una pe lună când vine-n Bucureşti în interes de serviciu – o conduce cu maşina până la prietena ei, biochimista Sidonia – Sidi – Puşcaş. „Mulțumesc domnule inginer”. El coboară, îi deschide portiera. Ea-i întinde mâna. El ignoră mâna. O ia-n brațe şi-o sărută. Materializează ceea ce plutea-n aerul dintre ei, de la-nceput. „Dacă-n loc să mergi la prietena *ta,* Sidi, ai merge-n altă parte?... La colțul blocului, văd două cabine telefonice. Spune-i că nu te duci la ea, fiindcă te-a invitat un bărbat care te iubeşte... Te rog”. Şi bărbatul chiar o iubea».

Mircea Nicoară, omul cel mai direct, cel mai eficient, cel mai puțin complicat din câți cunoştea. Cel mai bun camarad. O plăcere să trăieşti *cu* un asemenea bărbat, şi mai mare plăcere să trăieşti *lângă* un asemenea bărbat. «Bine c-am avut tăria să nu-l despart de-o femeie care-l iubeşte, care se chinuie să-i facă un copil. Cât m-aş bucura să aibă copilul ăsta cât mai curând. Prin oricâte dezamăgiri ai fi trecut, oricâte eşecuri ai fi înregistrat, un om ca Mircea te face să vezi că viața-n doi, cuplul, e nu

numai ceva posibil, dar este chiar ceva ce să-ți doreşti».)

*

Mama zicea că eşecurile în practica unei ideologii nu anihilează ideologia şi cum convietuirea-n doi este consecința unei ideologii, eşecurile tale în cadrul unuia sau a mai multor cupluri nu anihilează ideea de cuplu. Mircea mi-ar fi fost un bun partener de viață. Dac-ar fi fost liber. Oare? Eu sunt o ființă sucită. Sufletul meu nu trage la simplu, la necomplicat. Sunt sucită şi atrag oamenii suciți. Daniel Şerban, care-a pendulat toată viața între două femei esențiale – Marina, nevastă-sa, şi Mama, Mama de care, fizic, l-a despărțit totdeauna umbra Tatei, de Mama şi de mine – ceea ce nu l-a-mpiedicat să iubească şi alte femei, printre care pe-acea adorabilă doamnă doctor Florica Vărbănescu, «dusă de la noi». «Smarando, ştii ce mă scoate cel mai rău din sărite la Daniel? Că n-a fost una măcar cu care să se fi ținut şi care să nu-mi placă», zicea tanti Marina, şi râdea a pagubă. «Pe Florica aş face-o bucăți. Dar când o-ntâlnesc pe culoar la Clinică şi-i văd ochii ăia de căprioară rănită şi-i mai aud şi glasul ăla frumos cu care-mi povesteşte blând toate necazurile ei, cum dracu' să mă mai supăr? Şi când îmi aduc aminte şi ce-mi povesteşte şi *astăzi* Daniel din război, îmi spun că oamenii care-au trecut pe firul de ață atât de precar ce desparte viața de moarte, şi-n care numai clipa are valoare, oamenii ăştia şi-au făcut probabil un principiu din a nu respinge bucuria clipei. Doctor fiind, trăieşte tot între două lumi: a vieții adevărate, al cărei simbol este sănătatea, şi-a bolii, pierdere temporară – uneori definitivă – a sănătății, limita precară între viață şi moarte. „Minus tunurile, am zile-n spital când mă simt ca pe front, atâtea grozăvii pot vedea", îmi spune Daniel, câteodată. Nici la mine, la urologie internă, nu e tocmai vesel, la chirurgie e însă şi mai şi. Mă-ntreb, când am cazuri disperate, cum de-mi

mai pasă că mă-nşală bărbatul, care mai şi suferă că mă-nşală, care e, pe de-o parte, ros de remuşcări pentru amărăciunea pe care mi-o pricinuieşte mie, pe de alta – transportat de fericire pentru bucuria pe care i-o face ăleilalte. Şi totuşi, mă supăr – simt cum mă roade nemulțumirea ca un vierme. Şi mai e şi familia asta a lui. Doamne, de n-ar fi Coana-mare şi nebunul de Matei cu Costana lui, cred că mă despărțeam de Daniel. Şi mai rău ca orice e nepăsarea lui pentru părinții mei. Smarando, să mai am douăzeci de ani, cu un singur bărbat pe lumea asta m-aş mai mărita, cu Iancu». «Dar el nu te-ar lua, el tot pe Marioara ar lua-o şi tu iar ai fi „constrânsă" să-l iei pe Daniel. Marina, ştii care e buba adevărată? Puritatea ta. Nimic nu este mai intolerant decât puritatea. Dacă *o dată, o singură dată,* l-ai fi-nşelat pe Daniel te-ai fi considerat chit cu el şi-ai fi văzut şi *cum* este când înşeli; şi nu numai *cum,* dar *ce* înseamnă să înşeli. Poate ca nu e aşa de uşor. Când nu eşti un fluşturatic şi n-o faci din uşurătate, ci dintr-o irezistibilă atracție către cineva, în timp ce eşti legat, sincer legat, şi-n altă parte, nu poate fi uşor. Pentru un om de caracter, aproape nimic nu e uşor în viață. Iar Daniel este un om de caracter. Niciun soț român nu are însă capacitatea asta de-a „înfia" pe care-o au soții evrei, chiar când sunt oameni cu totul obişnuiți şi nu de calitatea lui Iancu. Toate ființele, la care cuplurile rămân neschimbate în cursul vieții, trăiesc mai puțin decât omul şi n-au imaginația lui. Iubirea face parte din mecanismul cunoaşterii, iar dorința face parte din mecanismul iubirii, deci este subsumată mecanismului cunoaşterii. Cunoaşterea unui om este ca şi cititul unei cărți. Îți place-un autor, îl reciteşti. Asta nu te opreşte să citeşti şi alți autori, fără a-i deveni „infidel" celui preferat. Teoretic, lucrurile se-aliniază-n ecuații foarte simple: practica sufletească şi cea fizică le complică însă îngrozitor! Cum oamenii nu sunt perfecți, când îi judecăm trebuie se le punem pe un plan calitățile, pe celălalt – defectele şi să vedem care trage mai greu. Apoi, *c'est à*

prendre ou à laisser. Iar Daniel e de luat, nu de lăsat. Fidelitatea e-atât de corozivă! Te-nțeleg pe tine, îl înțeleg şi pe el, le-am înțeles şi pe ele. Şi iar ne-ntoarcem la povestea cu rabinul: „... şi tu ai dreptate...”». «Smarando, mare teoreticiană a amorului eşti tu! Cu practica însă stai slab de tot». «Teoreticienii se concentrează asupra ideii, n-au timp să şi practice. Când înțelegi mecanismele umane care, cu excepția anumitor subtilități, sunt înscrise în tot ce e viu, azvârli vanitățile, una câte una, ca pe nişte pietre care ți-ar îngreuna buzunarele. În timp ce pentru Daniel tu eşti persoana numărul unu, aureolată de toate calitățile *şi* de sentimentul culpei lui față de tine, tu, cu puritatea ta, îl rozi ca un acid şi, fără să-ți dai seama – în timp ce el rămâne mereu lângă tine – tu te-ndepărtezi şi te-nstrăinezi de el. Ăsta este pericolul major care amenință doi oameni cu linii de comportament deosebite chiar şi-ntr-un singur punct de vedere». «Smarando, dacă mă gândesc bine, cred că tu eşti cea mai deşteaptă femeie, pe care-o cunosc...». «Nu ştiu cât sunt de deşteaptă, ştiu însă cât de-adâncă e privirea mea în sufletul oamenilor».

*

(Mario Sidalgo fusese singurul «autor» pe care Mama-l citise, fără a-i deveni infidelă lui – Daniel Şerban. Daniel Şerban, pe care-l iubise toată viața, despărțiți fizic de umbra Tatei. Mario Sidalgo fusese elementul care le-adusese eliberare, destindere şi egalitate morală. Mario Sidalgo fusese singurul bărbat care-l făcuse pe Daniel Şerban să afle şi el ce era gelozia. Iar Marina, care ştia că Daniel o iubea pe Smaranda, nu-i reproşase niciodată această iubire. Deci, oricât de deşteaptă era Marina Şerban, geloasă era însă ca toată lumea: pe cel mai efemer element al iubirii – pe orizontalitatea ei.)

*

«Smaranda a fost omul pe care l-am iubit cel mai mult pe lume».

«Nene Dal, Mama a fost *omul* pe care l-ai iubit cel mai mult, nu *femeia* pe care ai iubit-o cel mai mult».

«Într-o bună zi, ai să-nțelegi, Sânziana, că *omul* cel mai iubit reprezintă superlativul absolut al unei vieți. Oricâtă pasiune ar exista între un bărbat şi-o femeie, judecata îşi situează la un moment dat partenerul *numai* pe verticală. Acest moment nu poate fi evitat. Nici pasiunea cea mai mare nu absolvă pe nimeni de-această poziție esențial umană. Nu-ți poți închipui cum se şterg din tine senzațiile… E de necrezut cum uită trupul. Ceea ce-ți rămâne dintr-un om e ceea ce-l abstrage din animalitate: gândirea lui, cuvintele, gesturile. Orizontalitatea erotică este cel mai perisabil element al unei legături. Ai să vezi, într-o zi, că numai spiritualitatea rămâne dintr-o iubire. Ne amintim, după ani şi ani, gândurile despre cineva iubit, cu tot mecanismul care le-a declanşat, în timp ce ne este *imposibil* să reținem o senzație, una singură, sau vibrația ei. Ai să vezi…».

«Am şi văzut, nene Dal. Suntem vii cu-adevărat doar cât creştem. Apoi, murim încetul cu-ncetul, împlinindu-ne, cocându-ne, scuturându-ne. Iubirea e vie doar cât creşte, cât e boboc. Floarea ajunsă la maturitate, la-mplinire, se ofileşte, se scutură. Repetăm veşnica ciclicitate a materiei care, în perfidia ei superior organizată, ne-nvăluie nouă, oamenilor, nepieritoarele ei mecanisme în mantii vaporoase, care-acoperă schemele fixe ale unor prozaice roți dințate – măşti cărora le spunem sentimente».

*

(De când Mama «a plecat de la noi», nenea Daniel îşi revarsă asupra mea toată nevoia lui confesivă – de fapt, nevoia de-a avea un permanent spectator al gândirii lui,

spectator comprehensiv, participant şi, mai ales, afectuos. Fără să vreau, compar sinuozităţile acestui suflet complicat, cu unghiurile drepte ale sufletului lui Mircea. Deşi pe nenea Daniel îl ştiu de când mă ştiu pe lume, şi mai are şi dezavantajul de-a-l fi iubit toată adolescenţa – dezavantaj, căci cu nicio fiinţă nu suntem mai nemiloşi decât cu cei pe care-am încetat să-i iubim – îmi dă totdeauna o stare de-ncântare superioară, mă predispune la visare. Nu l-aş da pe nimeni. Doctorul Vladimirescu, doctorul Nini Naiculescu, dumneavoastră, domnule doctor Murgu, faceţi parte din aceeaşi familie spirituală cu Daniel Şerban, în sufletele voastre zonele de lumină orbitoare alternează cu clar-obscururi, cu estompări pline de mister, iar sufletul care se-aventurează pe cărările de filigran din sufletele voastre se-nvăluie şi el în flu-ul acestor zone de incertitudini, de căutări, de sete de absolut. Sunt momente când uit că Mama şi dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, aţi murit. O permanenţă spirituală nu ţine seamă de absenţa fizică. Daniel Şerban, Gheorghe Vladimirescu, Nini Naiculescu, dumneavoastră, domnule doctor Murgu, păreţi unghiuri ale unei singure feţe. Mă atrag oamenii complicaţi. Mă atrag major, nimicitor, doar oamenii care mă fac să visez, care maschează atât de bine implacabilele roţi dinţate ale imuabilelor legi care ne guvernează, atât de bine că mă fac să le uit existenţa. Cu cât sufletul tău intră mai profund în hăţişurile de clar-obscur ale altui suflet, cu-atât actul fizic al iubirii devine mai greu de-nfăptuit. Nu ţi-l mai poţi închipui. Deşi-l doreşti, nu ţi-l mai poţi închipui.)

*

«Cu câtă atenţie am umblat şi umblu cu oamenii importanţi *pentru* viaţa mea, cu oamenii cu care-aş fi ajuns, ori aş ajunge, la situaţii grave. Cu cei pe care i-am ferit şi-i feresc de ceea ce cred eu că nu trebuie să facă.

Nenea Daniel m-a tratat ca pe copilul prietenului său mort. Singura fisură față de el a fost, atunci, în mansarda din Cercului, când m-am aruncat plângând la pieptul lui. Nu mă-ndoiesc de interpretarea pe care-a dat-o el izbucnirii aceleia. Formal, ea nu era univocă însă. Cu doctorul Gheorghe Vladimirescu m-am purtat explicit, dar am acceptat renunțarea, l-am ferit de greşeală. Dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, dumneavoastră m-ați ferit de agravarea stării dintre noi. Vă purtați ca şi când nimic n-ar fi fost, cu toate că, fără să vreau, am aflat că *era.* V-am întâlnit pe culoarul din fața camerelor din căsuța administrației, unde stăteam noi, medicii detaşați la sanatoriul de pe Litoral. V-am invitat să beți o cafea. V-am lăsat în cameră şi-am plecat la bucătăria din extremitatea culoarului. Când m-am întors cu cafeaua, erați pe balcon. La-nceput, am vrut să vă strig, fiindcă nu vă vedeam. Pe culoar era semi-întuneric. V-am căutat din ochi în cameră. Mi-am îndreptat privirea spre balconul luminat puternic. La-nceput, n-am înțeles ce făceați; deşi *vedeam,* n-am înțeles. Îmi mângâiați lenjeria-ntinsă la uscat, o mângâiați cu gestul recules şi meditativ cu care un bibliofil răsfoieşte o ediție rară. Apoi ați strâns-o la piept şi v-ați îngropat obrazul în ea. Am închis ochii şi, peste gestul dumneavoastră, s-a suprapus o bluză de chirurg, frângându-se peste patul meu; alte buze-mi sărutau perna. Am aşteptat până v-ați aprins țigara. Am trântit uşa ca şi când atunci aş fi intrat.

— Iertați vă rog intrarea asta intempestivă, am zis eu cât am putut de firesc. S-a făcut curent. Iertați vă rog şi decorul ăsta „modernist”. Nu v-ați încurcat în el? am adăugat, începând să strâng rufele de pe sfoară.

M-ați privit absent şi mi-ați răspuns într-un târziu când nu mai aşteptam răspuns.

— M-am încurcat...».

*

(După-amiaza, pe plajă, mi-a povestit cât o iubise pe fosta lui nevastă, care-l considera un ratat. În vreme ce colegi de-ai lui, care nu terminaseră Facultatea cu 10, ca el, care nu citeau şi nu-nvăţau zi şi noapte, ajunseseră profesori, directori de spital, şefi ai unor clinici importante, el ce era? Un obscur medic de laborator, medic primar, ce mare scofală! Deşi o iubea, îşi făcuse bagajul, şi, un an jumătate dormise pe-o masă-n laborator, până primise garsoniera de-acum, situată deasupra unui frigider, «în judeţul Ilfov». Când avea optsprezece ani, îi murise mama. Taică-său, pe-atunci în vârstă de cinzeci de ani, nu ştiuse cum să se descotorosească mai degrabă de singurul lui copil. Cuprins de-un juvenil elan de «libertate», la care asociase şi-un număr de pipiţe, deşi băiatul luase cu 10 examenul de admitere la Facultatea de Medicină din Bucureşti, părintele iubitor îl transferase la Facultatea din Cluj, fiindcă nu era deloc rău ca un copil să-nveţe să se descurce şi fără familie.

— Şi-am învăţat să mă descurc şi să-l urăsc. Doamnă doctor Hangan, nu cred că poate fi ceva mai rău pe lume decât s-ajungi să-ţi urăşti sau să-ţi dispreţuieşti părinţii. Sufleteşte, este echivalentul unei cocoaşe sau al unui picior mai scurt. Orice-ai face, de asta nu te mai poţi vindeca. Am plecat în viaţă cu un suflet coclit.

Privit din profil sau când ţinea ridicat chipul lui prelung, cu trăsături nete, acviline, avea o distincţie distantă. Barba, tăiată colier, căruntă, gâtul, un pic prea lung pentru statura lui – mijlocie – şi mai ales ochii alungiţi, căprui cu puncte verzi, privirea, în care se citea canonul întoarcerii permanente în sine însuşi, îi dădeau aerul mistic pe care-l au toate portretele de bărbaţi ai marilor spanioli, pe care-atât de bine-l redase Matei Şerban, în portretul pe care i-l făcuse doctorului Naiculescu, în urmă cu vreo doi ani. Nini Naiculescu era una dintre puţinele fiinţe pe care nenea Matei le tolera-n

jurul lui. Toată lumea care văzuse portretul strigase «El Greco». Nenea Matei, posac, strigase şi el, şi, la drept vorbind, nu numai din spirit de contradicție: «Niciun El Greco, domn'e, Zurbarán!».)

*

— Nu vi se pare cunoscut apusul ăsta? Nu seamănă cu... ați spus dumneavoastră cu ce...
— Cu *Amurg* de Matei Şerban?
— Văd că avem aceleaşi «lecturi».
— Domnule doctor Naiculescu, ştiți că nenea Matei s-a-nsurat acum două săptămâni?
— Sunt detaşat aici de trei săptămâni, aşa că această mondenitate incredibilă mi-a scăpat. Şi cine este fericita şi temerara aleasă? Cine se-ncumetă să-i îndure țâfnele, hachițele, trântelile, pufnelile, huiduielile?
— Costana, care i le-ndură de treizeci de ani. El ar fi luat-o mai demult, fiindcă e singurul mod de-a se plăti față de ea. Consilierii «morali» ai lui nea Matei, Coana-mare, Dumnezeu s-o ierte, şi Mama l-au aprobat. *Ele* de altfel îi sugeraseră mai demult se se-nsoare cu ea.
«Aştept s-apună „familia regală" Şerban-père, ca să nu se spună că i-am ucis eu cu vreun infarct, vestindu-le o căsătorie „morganatică"».

*

(Costana, vară de-a doua de-a Mamei, din partea Maicăi, venise fată-n casă la Matei Şerban, după divorțul lui de nevastă-sa dintâi, profesoara. Venise la douăzeci de ani şi nu mai plecase. «Cui să-l las, verică?». Se-ntreba ea retoric față de Mama. De prin '50 şi până prin '60 şi ceva, pe când Matei Şerban era «decadent şi putrefact», pe când – după ce vânduse partea lui de moştenire de la Coana-mare, bijuterii, mobilă, covoare – pentru a agonisi un ban de culori, căra pe la lume butelii de aragaz cu o bicicletă

cu ataş şi făcea injecții, Costana mergea cu ziua ca *ei* doi să aibă ce mânca. Pleca totdeauna de-acasă cu nişte borcănele cu capac şi, din tot ce mânca pe unde mergea cu ziua, punea de-o parte şi pentru «domnu' Matei». Toate-ncercările lui Matei Şerban de-a o face să plece de la el fuseseră zadarnice. «Nu plec, domnu' Matei. N-a murit nimeni de foame, n-om muri nici noi. Las' că vine ea şi vremea dumitale!». Seara, când se-ntorcea ruptă de la lucru, Matei o aştepta cu masa pusă, cu patul făcut, cu patul ei, căci niciodată nu dormiseră-n acelaşi pat.

— Vino, Costană, să-ți arăt ce-am făcut azi.

Cu mâna la gură, ceea ce pentru omul de la țară-nseamnă adâncă meditație, Costana se uita la ce pictase domnu' Matei, ca la Maica Precistă. Ar fi stat ceasuri să se uite-aşa, dacă domnu' Matei n-ar fi trezit-o cu câte-o-ntrebare:

— Ei, ce zici?

— Domnu' Matei, dac-ai da ici cu mai mult galbin?

— Unde dracu'? sărea Matei Şerban, pus pe ceartă, ca totdeauna.

— Ici, zicea Costana, şi-i arăta cu degetul fără s-atingă pânza.

Fără să zică nici da nici ba, domnu' Matei – după ce se uita lung la tablou – punea totdeauna «galbinul» cerut de Costana.

— Costana e cel mai competent critic pe care-l cunosc, zicea el.

Şi nu glumea.

Ne-ntrebată, Costana nu se dădea niciodată cu părerea.

La un moment dat, lui Matei Şerban îi venise un chef să facă portretele neamurilor şi pe-ale prietenilor lui. Dintre portretele astea, pe-al Mamei îl ține-n fața patului.

— Când mor, îți rămâne ție, Sânziana.

Când pleacă din Bucureşti, am aflat de la Costana, ia portretul Mamei cu el: Leonardo şi Gioconda!

— Ce zici, Costana? o-ntrebase nenea Matei, plimbând-

o prin fața portretelor lui de familie.

— Domnu' Matei, dumitale nu prea-ți sunt dragi ăi bătrâni, domnu' Sică şi cu coana Luța, iar pe domnişoara (doamna Serafiotti, fostă domnişoară Şerban) ai făcut-o ca pe-o gaie.

Costana se numără printre puținii oameni pe care Matei Şerban îi respectă şi printre şi mai puținii la care ține. Domnul Sică şi coana Luța Şerban muriseră. Matei Şerban, fostul «decadent şi putrefact» devenise «marele» Matei Şerban, un nume în țară şi în lume. «Las' că vine ea vremea dumitale», îi proorocise Costana. Vremea venise. Costana trebuia răsplătită pentru anii când îşi rupsese de la gură ca să-i aducă şi lui mâncare-n borcan, pentru o viață de credință pură.

— Costana, spune tu drept, de ce faci tu toate astea pentru mine?

— Mi-e drag ce faci, domnu' Matei. Când spăl, când mătur, când frec parchetul pe la lume, mă gândesc: ce-o mai face domnu' Matei acuma? Ce-oi găsi deseară pe pânză? Şi iote-aşa trece vremea mai uşor şi pentru mine. Mă uit la dumneata cât stai cu pânzele-astea. Parc-ai zidi o casă. La-nceput, nu e nimic, şi pe urmă se ridică păreții, se pune coperişul. De-aia stau aici, să ştii.

— Costana – asta e «o viață pentru o idee!», zice nenea Matei. Ceea ce nu-l împiedică să-njure de toți dumnezeii când e nemulțumit de ceva, de față cu «viața pentru o idee», ea fiind totdeauna vinovată de tot ce pierde, uită sau rătăceşte el. Costana e de fapt singurul om care nu pune deloc la inimă, dar deloc, firea *omului* Matei Şerban. Când îi spusese că vrea s-o ia de nevastă, mai întâi Costana rămăsese ca trăsnită. Făcuse apoi o cruce mare şi-o mătanie.

— Doamne, domn'e Matei, io zic că ți-a luat Dumnezeu mințile!

Pentru prima oară-n viața ei, Costana-i telefonase doctorului Daniel Şerban, de la un telefon public.

— Domnu' Daniel, eu cred că nu-i a bună cu domnu'

Matei.

— Ce s-a-ntâmplat? se-alarmase Daniel Şerban.

— Nici nu-mi vine să-ți spui. Vrea... vrea să se-nsoare cu mine. Dumneata m-auzi?

— Foarte frumos din partea lui.

Mama, «verica Măndița», o hotărâse.

— Aba, Măndiță, şi cum să mă-mbrac eu? M-aş duce-aşa, cum umblu eu, da' nu vreau să-l fac de râs. Dacă mă-mbrac şi eu ca cocoanele, zic şi eu «da» acolo şi nu bagă nimeni de seamă.

Mama-i făcuse rochia de «mireasă», îi cumpărase pantofi, ciorapi, un lastex, geantă, mănuşi. Totul, după gustul ei. Îi făcuse un coc frumos, o pusese să meargă vreo două ceasuri prin casă-mbrăcată «mireasă», ca să se obişnuiască şi ea.

— Să mai stau nițel, Măndiță, că năduşesc şi stric țoalele.

Matei Şerban o lua acum peste tot cu el, în toată Europa, în cele doua Americi. Costana umblă-mbrăcată precum cucoana cea mai autentică şi se poartă tot aşa. Când o-ntreabă cineva româneşte câte ceva despre artă, literatură sau mai ştiu eu ce, răspunde foarte firesc: «Nu ştiu, domnule (sau doamnă), eu sunt o femeie simplă, de la țară». Toată lumea crede că-i o glumă. Când o-ntreabă cineva-ntr-o limbă străină îi roagă pe domnu' Matei să traducă răspunsul: «Domnu' Matei, te rog spune-i dumneata că eu sunt femeie de la țară, sunt servitoarea dumitale de-o viață». Şi domnu' Matei traduce cuvânt cu cuvânt. Acasă, nu apare-n fața nimănui. Strecoară o mână, cu-o tavă, prin uşa-ntredeschisă: «Domnu' Matei, am adus o gustare».

— *Le mariage blanc,* ăsta e de mine. Costana şi cu mine – *le mariage blanc-lys.*

Pe doctorul Nini Naiculescu îl cunoscuse prin cumnată-sa Marina, de pe vremea «clinilor din Giurgiu». Nini Naiculescu îi aducea, îi trimitea culori, pe vremea borcanelor cu capac şi-a bicicletei port-butelii.

Matei Şerban, cam mână-spartă de felul lui, când era vorba de tablouri făcute de el, era de-a dreptul avar. Degetele de la mâini erau prea de-ajuns pentru-a număra tablourile pe care le dăruise vreodată cuiva.

Apusul, dăruit Mamei; *Țărani la cină* – lui nenea Daniel; *Răsărit în pădure* – Coanei-mari; *Păunul* – părinților lui; *Crăițe* – lui Mihai, nepotu-său; *Sara pe deal* – lui Tudor; *El Desdichado* – lui Nini Naiculescu: un tablou simbolic, înfățişând un trandafir cu lujer nemăsurat de lung – o floare austeră, mistică şi-ndurerată, un portret-floare al marilor spanioli.

— Când mă uit la trandafirul ăsta, îmi vine să plâng, zisese Costana, uimindu-l pe Matei Şerban.

Atunci, pe plajă, ne-a apucat seara vorbind despre nenea Matei).

*

«„Ce rochie frumoasă aveți”, ați spus dumneavoastră în timp ce-mi încheiam nasturii rochiei de plajă, pregătindu-mă de plecare.

— Costă treizeci şi şase de lei. Eu sunt propria-mi casă de mode.

— E-atât de cochet făcută că poate concura cu „Balenciaga”, cu „Chanel”.

— Cu toată *haute* cutura! Singura mea cochetărie este să fiu spălată, curată şi curat îmbrăcată.

— Cochetăria omului echilibrat. Prea multă grijă pentru propria persoană, ca şi avida acumulare de bunuri sunt semnul unei mari nemulțumiri, acoperă sentimentul inutilității; uneori – pe-al singurătății. Dacă râcâi doar un pic poleiala unei cochetării exagerate – mă gândeam la persoanele inteligente – sau a setei de acumulare, dai de amărăciune.

— Prietena mea, Sidi Puşcaş zice-aşa: „Când ai să mă vezi coafată, machiată, manichiurată, îmbrăcată ca de dus la vedere sau ca de pus în raclă, să ştii că sunt cu

moralul la pământ. Coafeza mea îmi spunea mai deunăzi: ’Pe vremuri, se coafau numai cucoanele. Azi, se coafează toată lumea. Cele mai multe femei se coafează când le bate bărbatul, ori când li se-mbată, ori când le-nşeală. Atuncea zic şi ele: Ei, fir-ar a dracu’ de viață, măcar cu-atât să m-aleg şi eu!’ ”.

— Câtă dreptate are coafeza asta – La Rochefoucauld! Ca orice om care face trotuarul condiției umane, cum zice Marina Şerban despre medici, a ajuns şi ea să desprindă morala unei fabule căreia-i este martoră-n fiecare zi.

Mi-aduc aminte că m-a trecut un fior de tristețe. În mijlocul unei convorbiri sau al unei tăceri cu dumneavoastră, mă trecea, fără motiv imediat, câte-un fior de tristețe.

După masa de seară, ne-am mai plimbat pe faleză, apoi, ne-am întors la sanatoriu. Era pustiu. Toată lumea se dusese la televizor. Am ajuns în dreptul camerelor noastre, care se aflau față-n față. Am rămas nehotărâtă-n mijlocul culoarului. Brusc, v-am văzut în lumina puternică a dimineții, în balconul camerei mele. Nimeni până atunci nu-mi sărutase lenjeria. Eram o femeie singură. Fusesem totdeauna o femeie singură. Căsătoria mea se desfăşurase sub semnul unei terne domesticități care nu cunoscuse *gesturile.* Pentru o femeie, mai ales singură, gingăşia este simțită ca o stare acută. M-am uitat în ochii dumneavoastră şi-am aşteptat un semn.

— Doamnă doctor Hangan, îmi îngădui să vă dau un sfat. Nu angrenați niciodată în viața dumneavoastră cauze pierdute. Niciodată.

„R”-ul dumneavoastră, rostit foarte apăsat, sunase ca un lanț care se-ncolăceşte pe-un butuc.

M-a trecut iară fiorul de tristețe, ca un impuls primit de la un emițător străin.

Dumneavoastră ne-ați ferit de agravarea stării dintre noi – nu *a noastră,* ci dintre noi – o stare-ntinsă-ntre doi oameni, ca o punte-ngustă peste-o prăpastie.

Apoi, la Bucureşti, telefoane care-ncepeau totdeauna

cu: „Omagii". Pe urmă, scrisoarea:

„Doamnă doctor Sânziana Hangan,

Gândiți-vă că vara m-a luat cu ea. V-aduceți aminte cum spuneam: 'ia-mă vară cu tine'? Vela s-a rupt demult. Acum e doar momentul strângerii ei metodice.

Am trăit multe veri. Niciuna atât de frumoasă ca cea din urmă.

Strângându-mi vela, mă gândesc la un balcon de astă-vară.

Merci pour le bonheur que vous m'avez donné.

E mai uşor să fii patetic într-o limbă străină. Dacă ar putea să fie şi o limbă străină pentru plecările definitive...

Merci pour le bonheur que vous m'avez donné. Sânziana, ştiai, nu-i aşa?

Merci pour le bonheur que vous m'avez donné.

Primeşte această treime din partea prietenului tău care nu suporta nici zgomotul, nici nailonul.

N. N."

Am să uit vreodată scrisoarea asta? Mă trezesc spunând-o cel puțin o dată pe zi. Am început s-o psalmodiez ca pe-o litanie, fără întristare, fără suspin. Îmi spun mereu: „dacă aşa ați vrut dumneavoastră"».

*

Pe banca de lângă mormântul Smarandei Hangan, stătea Tudor Şerban.

— Am trecut cu mama şi cu tata pe-aici, îi spuse Tudor în loc de salut.

— Mneața.

— Stai aici. Mă duc eu s-aduc apă.

Sânziana lăsă florile pe bancă şi citi, ca totdeauna, inscripția de pe cruce. «Doctor Gheorghe Hangan, căzut pe front... Smaranda Hangan...». «Asta a rămas de pe urma voastră. Şi eu. Iar de pe urma ta, Mamă, şi registrele-acelea pe care am voie să le citesc abia peste

opt ani, să le citesc şi eventual să le public, „dacă vreo editură o să le vrea”, cum zici tu».

Parastasul se terminase. Sânziana şi cu Tudor mergeau încet pe-o alee, în urma lui Daniel şi-a Marinei Şerban, care stăteau de vorbă cu nişte cunoştințe de-ale lor.

— S-a-ntors Irina. A fost aseară pe la mine. Sânziana, vreau să-ți cer un sfat.

— Cere-mi.

— Irina vrea să se-ntoarcă la mine. Ce mă sfătuieşti? Să mă-mpac cu ea?

— Dacă *poți,* împacă-te.

— Tu dac-ai fi-n locul meu te-ai împăca?

— Tudore, depinde ce te desparte de omul cu care vrei să te-mpaci. Faptul că partenerul tău, la un moment dat, ți-a preferat pe altcineva nu este un motiv să te oprească să te-mpaci. Aici n-ai de-nfrânt decât un orgoliu de natură mai mult socială. Dacă însă omului cu care vrei să te-mpaci îi găseşti uman nişte defecte pe care nu i le poți tolera, e mai bine să nu mai încerci să peticeşti oala.

— Dacă, să zicem, Alexandru Bujor ar vrea să se-ntoarcă la tine, ai accepta?

— Dacă tu mi-ai făcut o confidență, să-ți fac şi eu una: n-ai să crezi, dar ieri m-a cerut de nevastă!

— Şi?

— Şi-am zis «pas». Nu-i vorba de orgoliu de femeie părăsită, care se ține bățoasă ca să-i arate «dumnealui» că aşa şi pe dincolo. Nu. Alexandru Bujor nu mă mai interesează. Dacă eu aş fi fost scriitoare, un milion să-mi fi dat cineva şi n-aş fi semnat unele scenarii de filme şi chiar şi ultimele două cărți ale lui Alexandru Bujor. Eu accept ca un om să nu ia-n serios multe lucruri: profesia şi copiii însă – nu. Cine e artist n-are voie să pună bunul-trai mai presus de artă. Dacă-şi bate joc de-acest dar în stare să-nfrunte moartea şi timpul, nu mă mai interesează. De Alexandru Bujor mă desparte concepția de viață. Doi oameni cu concepții de viață diferite nu pot

forma un cuplu. Asta trebuie să-ți fie clar. Cuplu ne-nsemnând doi oameni de sex opus, «capabili» să se reproducă, trăind sub acelaşi acoperiş şi culcându-se din când în când unul cu celălalt, că aşa se-ntâmplă şi la păsări şi la flori. Ți-am expus «arta mea poetică». *À bon entendeur, salut!*

— Sânziana, deşi totdeauna te-ai purtat impecabil cu Irina, am bănuit că nu-ți place. Aş vrea o dată, acum, să-mi spui deschis ce crezi despre ea.

— Tudore, îți dau un sfat pe care nu mi l-ai cerut: în comportamentul tău față de cineva, nu-ți lua argumentele din părerile altuia despre-acel cineva. De fapt, asta faci de când te ştiu. Acum, simți însă nevoia ca eu să-ntăresc părerea *ta* despre Irina sau să ți-o infirm. Ar fi mult mai bine să n-o ştii. Şi dacă te-mpaci, şi dacă nu te-mpaci cu ea.

— De ce?

— Tudore, din practica mea psihologică de până acum am observat că *şi* cei mai deştepți dintre noi aşteaptă totuşi să le spui ce vor *ei* s-audă şi nu ce ai tu să le spui cu-adevărat.

Tudor îi sărută mâna.

— Vrei să mă mituieşti sau s-o iau ca recunoaştere a «înaltei mele psihologii»?

— Ia-o ca pe-o mită. Spune-mi, ce crezi despre Irina?

— Pe urmă, când ai să te-mpaci cu ea, are să-ți vină foarte greu să te mai uiți în ochii mei, şi-ai să-ncepi să mă eviți. («Şi Mihai mă evită, dar din cu totul alt motiv».) Ca «uvertură» la părerea mea despre Irina, am să-ți spun ce-a zis Mama când a cunoscut-o: «Nu se potriveşte cu Tudor, cum nu te potriveai nici tu cu Alexandru». Am întrebat-o de multe ori pe Mama cu cine dintre cunoştințele noastre credea ea că m-aş fi potrivit. A refuzat totdeauna să-mi răspundă. Şi-acum, să atacăm tema. Irina este tipul de arivist de categoria a II-a. Cel care vrea să-ajungă prin intermediari: mamă, tată, frați, surori, neamuri, relații, căsătorie. Arivistul de gradul I

este cel (cea) care pune propriul cur la bătaie. Dă din coatele *lui,* trage *el* sforile, pupă *personal,* mă rog, se străduieşte omul. Cei din categoria a II-a sunt mai puțin curajoşi, mai puțin hotărâți şi mai economi cu propria persoană. Etica lor fiind însă la fel de laxă ca şi-a celor din categoria I.

*

(«În gura Sânzienei „fondul principal de cuvinte” sună totdeauna foarte academic. Îl foloseşte în fraze elegante, şi-l rosteşte pe-un ton elevat. Nimic nu sună vulgar în gura ei. Ca şi Staicu, foloseşte „cuvinte grele” ca pe-o marcă de dispreț. Staicu-i înjura pe Voicu Marin şi pe Titus Verzeu pentru a-şi manifesta scârba față de ei şi nicidecum în accese de nestăpânire. Sânziana este cea mai interesantă femeie de vârsta mea, din jurul meu».)

*

— Irina s-a măritat cu tine pentru ceea ce-şi închipuia că avea să facă din tine: un ambițios, un vânător de titluri, de situații şi, mai ales, de bani. Când şi-a dat seama că s-a-nşelat, că eşti un aluat cu prea multă făină ca să te-ndoi ca plastilina, şi-a-ndreptat privirile către ce i s-a părut «ocazia» vieții ei: doctorul Iordache. Spre deosebire de arivişti de rând, pe Irina o apucă, din când în când, nişte accese de inimă-albastră. Suferă de permanenta nemulțumire a omului nehotărât, a celui care nu ştie exact ce vrea de la viață. Mulțumită sau nemulțumită, eu, de exemplu, ştiu ce vreau pe lumea asta: corectitudine, acord cu propria conştiință, viață simplă şi dreaptă. Îmi reuşeşte, nu-mi reuşeşte – ştiu însă ce vreau. Eu pot să spun că motive de fericire n-am avut niciodată. Am ajuns însă la o seninătate şi la o-mpăcare, mai ales după ce din viața mea a plecat Mama. O mare durere-i aduce-aceluia-n stare să-nvețe o privire

mai înţeleaptă asupra vieţii, detaşare şi seninătate. De câte ori vin *aici,* îmi spun «*încă un an şi-un vis şi-un somn*», şi ne-ntoarcem iar printre minerale.

*

(«Cât m-aţi durut şi dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu… Dac-aţi putea să mai ştiţi cât de rău îmi pare că n-am stat niciodată de vorbă cu dumneavoastră ca la Judecata de Apoi. Aşa, aţi plecat fără să ştiţi ce-aţi însemnat pentru mine».)

*

— Tudore, iartă-mă că-ţi vorbesc despre *mine* când nu despre *asta* «e vorba-n propoziţiune». *Şi* când suntem *foarte* deştepţi nu putem să nu raportăm tot universul la noi! Tudore, ce are Irina cel mai rău în firea ei, mai rău şi decât parvenitismul şi decât abilitatea de-a se strecura prin viaţă, făcând pe marea doamnă, gudurându-se discret şi cât trebuie pe lângă cei mai mari decât ea, mai mult decât orice, este indiferenţa ei, neamestecul şi neparticiparea ei la nimic – considerând această atitudine suprema eleganţă-n viaţă, ca şi colega mea, doamna doctor Lucreţia Jorda, de fapt Joardă, fosta Lucreţia Bleandă. Irina împrăştie-n jurul ei nervozitate, anxietate. Pe scurt, din punctul meu de vedere, nu-mi place să am de-a face cu ea nici în bine, nici în rău. E-o fiinţă obositoare prin veşnica ei agitaţie psihică, prin lipsa de ideal (dincolo de excursii, interior, maşină şi boarfe). Când eşti tânăr – ori te miri prea mult ori nu te miri deloc. Mă miram grozav cum te-ai însurat tu cu ea. De când m-am copt, am început să demontez, ca un ceasornicar, mecanismele relaţiilor dintre oameni. Până la o anumită vârstă, oamenii sunt mai ales robii atracţiei fizice. Şi, ce-i drept, Irina *a du chien,* plus că e deşteaptă, deşi deşteptăciunea ei e pusă pe ironie, deci pe ceva

răutate, ceea ce nu denotă un suflet de-o esență prea pură. Felul concesiv în care te priveşte când vorbeşti, nerăbdarea de-a te vedea terminând cât mai repede ce ai de spus – dovedesc lipsă de curiozitate psihologică, lipsa dorinței de-a cunoaşte oamenii după vorbire, acest sistem de semnalizare pur uman. Inteligența îi spune că e superficială şi vanitoasă. Dar inteligența nu poate schimba calitatea sufletească a omului. Sunt convinsă că-n sinea ei Irina se dispreţuieşte şi nu o dată, aplicându-şi tratamentul pe care-l aplică tuturor oamenilor, fiindcă Irina dispreţuieşte pe toată lumea. Nu acceptă că-n lumea asta plină de josnicii, de abjecţii şi, în cel mai bun caz, de platitudini, există şi sublim. Te-ai însurat cu ea fiindcă era cea mai inaccesibilă din câte femei cunoscuseşi până la treizeci de ani, potrivită social cu tine şi care te tenta foarte mult fizic. Te tenta şi te juca, fiindcă nu-ți ceda cum erai obişnuit. Ne căsătorim adesea de dragul unui pat, uitând că, oricât de «sublim» ar fi patul, stăm prea puţin în el. Fără acest «amănunt», o căsătorie este un eşec, dar el nu este o asigurare *tous risques.* La treizeci de ani, este un «amănunt» semnificativ, care-şi pierde din valoare ceva mai târziu. La prima tinereţe, acest amănunt este aproape decisiv în relaţiile dintre sexe. Apoi, spre cincizeci de ani mai ales, la bărbaţi se trece printr-o «*redivivă*» a acestei stări, printr-un fel de «vară indiană» a hormonilor. Vi se-aprind călcâiele, fiindcă aşa mă exprim eu elegant şi eufemistic, după demoazele de cel mult jumătatea vârstei voastre. E inutil să-i spui unui bărbat de cincizeci şi ceva de ani că amorul unei tinere de douăzeci pentru el, *si amour il y a,* nu poate să dureze cine-ştie-cât, n-ai să-l convingi niciodată. A se vedea directorul nostru şi minunata sa Lili, făcătoarea de copil. Ba, mai mult, când Dumnezeu nu-i ia minţile cu totul, omul, deşi ştie că amorul nu e plantă perenă, lasă, totuşi, tot pentru amorul efemer dar mistuitor. Înainte de-a-şi da sufletul, hormonii devin de-o virulenţă neutronică. Tu crezi că eu îmi bat joc acuma?

Folosesc doar un stil hazliu pentru a exprima o situație dramatică. Exploziile astea hormonale vin parcă să dărâme, să abolească tot eşafodajul migălos al moralității, al instituționalizării existenței. Ele sunt un fenomen mult mai complicat decât pare la o privire superficială. Găsesc că ele corespund gradului de maximă uzură fizică şi psihică a omului. Momentului când oboseala te face să-ți pierzi controlul, momentul de surescitare şi de veghe, care apare-n orice fenomen de maximă uzură, de multe ori chiar la muribunzi. Această «vară indiană» este un fel de revoltă a-ntregii ființe a celui care trece prin ea şi, ca orice revoltă, are-n ea ceva dramatic. Dramatismul şi ridicolul nu se exclud. Pe mine nu mă paşte nicio primejdie să asist în casa mea la asemenea drame, fiindcă sunt singură.

— Nu poți să ştii ce fericire te mai aşteaptă.

— M-aşteaptă un rahat, *sauf votre respect.* Întorcându-ne la ce te interesează pe tine, recapitulăm: dacă *te poți* împăca, împacă-te cu Irina.

— N-o mai iubesc.

— Dacă doar asta te opreşte… Pe Adela o iubeşti? Iartă-mă că te-ntreb.

— Şi cu ea a-nceput să cam fileze lampa. Fiindcă tot ne-am lansat pe pista adevărului, am impresia că nici pe Adela n-o «adori».

— Am câteva intoleranțe în caracterul meu plin de-nțelegere şi de bunăvoință: nu suport oamenii comozi – una bucată intoleranță la mine. De doi ani, de când te tot iubeşti cu această sublimă Adelă, *o dată,* o singură dată, n-a catadicsit măcar să-ți *vadă* copilul. Eu, dacă iubesc un om, îl iubesc cu nevastă, cu copii, cu câine, cu pisică, dacă le are, cu amantă, dacă o are. Te rog să mă ierți că mă iau din nou pe mine unitate de măsură. Voiam doar să-ți explic de ce iubirea mea pentru Adela nu e prea fierbinte. Adela este o geamănă a Irinei. Să fi umblat pământu-n lung şi-n lat şi două care să semene aşa una cu alta n-ai fi putut găsi: frumoase, cu vino-n-coa’, calde

la trup, reci la suflet, deştepte, egoiste, superficiale şi interesate. Dacă au reuşit să fie iubite de-un bărbat ca tine, bravo lor, înseamnă că ele au dreptate. (Ştiam demult că *nimeni* nu face pasiuni pentru femei cumsecade. Ele două sunt un elocvent material ilustrativ al acestei «teorii».)

— Sânziana, grozav aş vrea să te văd pe tine iubind.

*

(«Dar m-ai văzut, neghiobule! M-ai văzut toată adolescența iubindu-l pe tatăl tău; la pragul între adolescență şi vârsta matură, m-ai văzut iubindu-l pe doctorul Vladimirescu, dar e drept că nu m-ai văzut niciodată-n prezența lui, după cum nici în prezența lui Nini Naiculescu nu m-ai văzut; mă vezi acum iubindu-l pe doctorul Murgu!».)

*

Sânziana îl privi cu-o ironie duioasă.

— Ce-nțelegi prin asta? îl întrebă ea.

— Aş vrea să te văd în doi: doar tu cu el. Aş vrea să văd ce concesii faci *tu* când iubeşti.

— Ai fi dezamăgit: nicio concesie. Iubirile mele au fost totdeauna situate la nivelul pluralului de reverență. Aşa s-a-ntâmplat. În rest, mă port cu iubirile mele aşa cum mă port cu toată lumea. Nu m-ai putea vedea «prostită» de iubire, torcând, clipind măsurat din ochi, dezvelindu-mi ca din întâmplare picioarele, întinzând labele pentru a prelungi cochet gamba, descheindu-mi tot din întâmplare doi nasturi de la bluză, ori întrebuințând mai ştiu şi eu ce armă răsuflată dar atât de eficientă din arsenalul exterior al «iubirii», echivalent cu colorația intensă a penelor la păsările masculi în perioada-mperecherii. Nu folosesc niciun truc fizic sau psihic cu cineva, oricât l-aş iubi. Nu caut să mă pun în valoare. Ştiu că nu fac bine, dar nu

pot face altfel. Mă port cu toată lumea la fel, în orice-mprejurare.

— Ți *se pare* că te porți la fel, Sânziana. Ți *se pare.* Dintre oamenii cu care te porți altfel decât cu ceilalți am să-ți citez doar câțiva-n prezența cărora te-am văzut şi eu.

— S-auzim, zise Sânziana curioasă, dar fără prea mare entuziasm.

Discuția ei cu Tudor alunecase pe nesimțite spre panta confidenței, lucru care nu-i făcea nicio plăcere.

— Bine, s-auzim.

— Cu tata, cu Mihai şi cu doctorul Murgu te porți altfel. Nu e vorba de ceva exterior. Ai o reținere interioară care se reflectă-n vocabular. În fața lor, n-ai rostit şi n-ai rosti niciodată cuvinte pe care le rosteşti în fața mea şi-a altora, cărora ne-arăți o față a ta fără supraveghere. Lor nu le-ai spune pentru nimic în lume «na pufuleții ăştia şi inima mea», cum îi spui lui Ionică Wagner. De ei trei, de tata, de Mihai, de doctorul Murgu, aş zice că-ți pasă major, lor le-arăți o Sânziana expurgată de multe laicisme. Dintr-o altă categorie cu care te porți supravegheat, fac parte Staicu şi Kölönte. De ei n-aş zice că-ți pasă major. Cu ei te porți supravegheat în sensul unei durități exterioare care n-are nimic de-a face cu duritatea ta reală. Duritatea reală ți se trage dintr-o judecată dreaptă şi rece. Cu Staicu şi cu Kölönte foloseşti duritatea asta ca pe-o armă defensivă.

— Defensivă?!

— Cu ea te aperi de atacurile lor.

— Atacuri?

— Sânziana, toată clinica ştie că Staicu era turbat după tine. Staicu e un om de acțiune, nu e un visător ca...

— Ca cine? îl întrebă tot curioasă şi tot fără entuziasm, fiind sigură de răspuns.

— Chiar vrei să-ți spun?! Ca Murgu. Iartă-mă, dar *tu l'as voulu, Georges Dandin.* Cu Staicu nu puteai să adopți

tactica struțului, fiindcă el e genul care-ți scoate capul din nisip. E un tip impetuos.

— Să ştii că e un om cu care te poți înțelege; nu e tipul de agresor fizic, iar eu nu-s vreo *sexy* care să facă pe cineva s-o ia razna, de să nu se mai poată stăpâni.

*

(«Eşti cea mai cumsecade, cea mai cu principii şi mai la locul ei femeie din câte am văzut, dar eşti foarte *sexy,* prostănaco!».)

*

— Sânziana, tu confunzi o calitate cu «aplicarea» ei practică sau cu profitul pe care-l poate aduce. O femeie *sexy* – şi nu e nimic rău în asta – este acea femeie care inspiră dorință, cu sau fără voia ei, unor categorii foarte largi şi foarte variate de bărbați, de la vlădică până la opincă. Tu eşti prea deşteaptă, prea rațională, prea puțin interesată de amor ca fenomen în sine pentru a lua în seamă ce inspiri bărbaților care nu te interesează. Atracția spre tine a celor care te interesează e complicată şi de elementul psihic, de-asta e derutantă. Cred că tu-ți atribui toată puterea de seducție inteligenței tale remarcabile neglijând feminitatea fizică din tine. Îți spui, probabil, «mă place X fiindcă sunt spirituală, fiindcă am farmec uman etc.». Am dreptate?

— Eu nu-mi spun niciodată «mă place X», prefer să-mi spun «*îi* plac lui X». Tranzitivitatea asta *prea* directă nu-mi place.

— Asta e deosebirea esențială dintre tine, Irina şi Adela. Ele trag tot ce pot din tranzitivitatea directă pe care tu n-o socoteşti de demnitatea ta.

— Să ne-ntoarcem de unde-am pornit: dacă poți, împacă-te cu Irina.

— Nu pot.

— Nu te-mpăca.

— «Însoară-te... Nu te-nsura». Să ne-ntoarcem la concesii, vrei?

— Să ne-ntoarcem.

— Recunosc: nici Irina şi nici Adela nu sunt idealul meu uman de femeie şi nici măcar idealul meu feminin. Ai dreptate când spui că spre ele m-a minat orizontalitatea. Plăcându-mi mai întâi fizic, am ajuns să le iubesc, să vibrez cu toată fiinţa pentru ele. Spiritul meu de disociere nu funcţionează atât de bine ca al tău. Deşi o concesie pe care n-ai ascuns-o nimănui pot cita şi eu din viaţa ta: pe Emil Giurăscu, despre care n-ai să-mi spui că este idealul tău uman; masculin poate – că tipul e foarte bine, şi fizic şi intelectual.

— Tudore, există, fără doar şi poate, o mistică a spiritului şi o mistică a sexului. Emil Giurăscu n-a reprezentat pentru mine niciuna, nici alta. Legătura mea cu Emil Giurăscu reprezintă o concesie făcută faţă de mine, nu faţă de el. Am acceptat o legătură cu un om pe care nu-l iubeam. Ai să-mi spui că rezultatul e acelaşi ca în cazul tău cu Irina şi cu Adela. Nu e. Ţie ele ţi-au plăcut fizic şi-ai ajuns să le iubeşti. Eu pe Emil Giurăscu nu l-am iubit nicio clipă. Nu i-am făcut nicio concesie. Nu e frumos din partea mea că ţi-am spus acest lucru, dar nu-mi place să-ţi faci o idee greşită despre mine. Eu nu pot iubi pe cineva fără să-l admir, iar Emil nu face parte dintre puţinele mele admiraţii.

— Pe Staicu îl admiri şi totuşi nu mi s-a părut că-l iubeşti.

— Între mine şi Staicu a intervenit ceva de natură umană care m-a-ndepărtat de el în momentul când l-aş fi putut iubi. A trecut baba cu colacii.

*

(Sânziana se posomorî. Staicu făcea parte dintr-un acut sentiment de eşec care-o apuca din când în când.

«De câte ori mi-aduc aminte de el şi de chirurgie parcă se rupe ceva-n mine. Ca şi de dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu. Uneori, glasul dumneavoastră sună atât de apropiat. „R"-ul dumneavoastră-mi apasă timpanele. Uit că ați murit: de moartea patricienilor. Nu v-a trimis niciun Nero invitație să vă deschideți vinele. Cezarul dumneavoastră a fost tristețea. Mama a murit îmbrăcată, cu ce-avea mai bun, ca orice țăran care se pregăteşte de suprema ceremonie, a-ntâmplării necunoscutului: cu lumânare, pe care singură şi-a aprins-o, într-un borcan cu apă, pe noptiera de spital. A murit în zori, la ora când tot neamul ei punea sapa pe umăr şi-o pornea pe tarla. A plecat de-acasă pentru nişte analize de rutină, fiindcă amețise de două-trei ori. Ea ştia că nu se mai întoarce. Altfel de ce şi-ar fi luat cu ea rochia albastră cu buline albe, rochia în care se logodise cu Tata? De ce şi-ar fi lăsat acasă verigheta, în cutiuța în care era verigheta Tatei, pe care ne-o adusese nenea Daniel de pe front? De ce şi-ar fi luat cu ea lumânare? Orice ființă care trăieşte aproape de pământ simte când o cheamă pământul înapoi. A mai ştiut cineva că Mama moare: nenea Daniel. Din momentul când Mama a hotărât să meargă la spital, am simțit în el o adâncă tristețe. Stătea aproape tot timpul cu ea. După ce-a murit Mama, mi-a spus că avusese un vis: o visase pe Mama tânără, îmbrăcată-n rochia albastră cu buline, stând în picioare sub nucul mare din curte de la Taica. „Ce faci, Smarandă?", o-ntrebase el. „Îl aştept pe Gheorghe să vină să mă ia. Mergem în Moldova la rudele lui". „Bine, dar cum pleci aşa fără niciun bagaj?". „Acolo, n-o să am nevoie de nimic". Ce avertisment ciudat. La patru şi jumătate, am intrat pe uşa spitalului. M-am trezit la trei şi jumătate în dimineața aceea. Sunt sigură că atunci a murit Mama. Când a murit Nini, m-am trezit la unu din noapte şi n-am mai putut adormi până dimineața. Visam că-i telefonam şi că nu răspundea. Se făcea că-i telefonasem de foarte multe ori. Deodată, a venit Mama,

care murise cu doi ani mai înainte – mi-a luat receptorul din mână, l-a pus în furcă şi mi-a spus: „Nu-i mai telefona. Acum, are nevoie de linişte”. Medicul legist a afirmat că Nini murise-n jurul orei unu din noaptea aceea. Câte ciudățenii. Care-o fi originea lor? Mi-aş da acum viața în schimbul unei singure clipe în care să pot vedea *adevărul».)*

*

— Nu te duci nicăieri azi cu Adela? îl întrebă Sânziana pe Tudor când ajunseră-n fața blocului ei.

— Nu.

— Ai vreun program după-amiază?

— Nu.

— Te-aş ruga să iei «trupa» s-o duci vreo două ceasuri undeva, ca să pot dormi şi eu, fiindcă simt cum m-ajunge oboseala. Azi-noapte, n-am dat geană-n geană. Am stat de vorbă cu Pavel Vlas.

— Îmi place Pavel Vlas. Sânziana, o femeie care-mi merge la suflet e Iulia. Asta, ca să ştii care e genul meu adevărat şi nu cel pe care mi l-a oferit caldarâmul, cum zice mama. Mă bucur că Iulia nu s-a păcălit.

— Ca alții.

— Ca alții.

*

(Trezindu-se brusc la zbârnâitul scurt şi apăsat al soneriei, Sânziana nu-şi dădu seama dacă e zi sau noapte.

«Ce poate fi cu el la ora asta?», se-ntrebă ea, în timp ce-şi punea capotul peste cămaşa de noapte.

Fără să privească prin vizetă, deschise uşa la perete. «Numai dumneavoastră sunați aşa».)

*

— Domnule doctor!
— Doamnă!
— Vă rog să intrați.
Doctorul Murgu intră, închise uşa, lipindu-se cu spatele de ea.
— Să mergem înăuntru.
— N-aş vrea să deranjez.
— Sunt acasă numai eu.
Doctorul Murgu închise o clipă ochii. Părea un crucificat cu brațele căzute. Acum se uita la Sânziana.

*

(«Doamne, cum îmi bate inima! Ce e-n capul meu, parcă sunt nebună! Ce să-i spun, când ar fi un singur lucru de spus?! „Ce mult vorbesc cu dumneavoastră-n gând, şi-acum, când sunteți lângă mine, când nu e niciun ochi să ne vadă, nicio ureche să ne-audă, nu-ndrăznesc să vă spun un cuvânt, mă uit doar în ochii dumneavoastră albaştri, pe care nu i-am văzut niciodată fără pavăza ochelarilor”».)

*

— Calea tăcerii e o cale grea, doamnă.
— Dar cu mai puține primejdii decât a cuvintelor.
— Fisurile sonore dintr-o tăcere de durată sunt primejdii şi mai mari.
— Ca nişte gloanțe care spintecă o noapte liniştită, nu-i aşa?
— Doamnă, într-o luptă de gherilă, pânda macină mai mult decât lupta-n sine.
— În orice luptă, cineva e-nfrânt.
— Acum cine credeți că e-nfrânt?
— Eu, domnule doctor. Fiindcă eu am rupt convenția tăcerii, eu am *comis* prima fisură sonoră.

— Sunteți sigură că e aşa?

— Acum un an, vrând s-o chemați pe Ana la dumneavoastră, i-ați spus «vino, Sânziana». Eu am luat-o drept o simplă neatenție din partea dumneavoastră: încurcaseți numele.

Doctorul Murgu o privi mustrător.

— Domnule doctor, mint şi n-are rost. Nu-ndrăzneam să cred, să sper, că-n gândurile dumneavoastră-mi spuneați pe nume. Locul dumneavoastră e atât de sus în sufletul meu. Când mă gândesc la dumneavoastră mă simt ca un corăbier care se uită la Steaua Polară.

— O stea a Nordului, stea rece.

— Toate stelele sunt reci. V-am abstractizat prea mult.

— De ce?

— M-ați obligat să vă abstractizez.

Doctorul Murgu se uită-ntrebător la ea.

— De câte ori *aici* tensiunea creştea, dispăreați cu lunile. Absența doare.

*

(«În aceste absențe v-ați strecurat voi, Emil şi Mircea, într-o singurătate exasperată de lipsa acestui om pe care-l iubesc şi pe care, închipuita de mine, am crezut că-l feresc de sfera eroticului. Cui îi foloseşte renunțarea asta?».)

*

— Ce-ați fi vrut să fac?

— V-am explicat de ce-am ajuns să vă abstractizez, doar atât.

— Ce-ați fi vrut să fac?

— Nu vedeam din dumneavoastră decât o privire albastră apărată, depărtată de nişte lentile. Şi, dintr-o dată, ați devenit atât de concret…

— Ce-ați fi vrut să fac?

— Ați făcut şi-am făcut numai ce-ați vrut dumneavoastră.

— Ce-am vrut…?

— În măsura-n care acțiunea e-o expresie-a voinței.

— …Am făcut ce-am crezut că *trebuie,* doamnă.

În glasul lui, parcă băteau steagurile albe ale capitulării.

— Domnule doctor, înțeleg. Dumneavoastră aveați de apărat o armonie la dana dumneavoastră fixă, eu n-aveam de apărat decât…

— Decât?

— Părerea dumneavoastră despre mine.

— Ce-ați fi vrut să fac?

— Suntem nişte biete efemeride cu suflet.

— Cu suflet!

— Fără suflet… Dacă asta *vă* rezolvă ceva…

*

(«De trei ori în viață, am căutat să-mi depăşesc condiția de efemeridă. Tot ce faci împotriva datelor speciei tale, datelor tuturor speciilor, de fapt, se simte ca o mutilare. Eşti mulțumit, mândru de tine însuți, dar neîmplinirea tot mutilare rămâne. Cui foloseşte?».)

*

— Doamnă, mă gândesc tot mai des că nu ne dăm seama de valoarea faptelor noastre în viața altora. Că pentru bucuria noastră împiedicăm poate o altă desfăşurare a vieții cuiva. Mă gândesc că «aparițiile» mele «meteorice», alternând cu lungi absențe, tot acest timp în care sunt atât de-aproape de-aici şi-atât de răvăşit, schimbă ceva în viața dumneavoastră, mai degrabă țin în loc ceva în viața dumneavoastră. S-ar putea să fiu un închipuit.

— Țin în loc o lumină aprinsă, într-un ungher ascuns

de suflet, țin în loc fiecare cuvânt al dumneavoastră, pe care mi-l spun de mii de ori, aşa cum fac păsările care tot schimbă penele-n cuib până să le aşeze-ntr-un fel, țin trează în mine o exigență față de mine însămi şi față de alții, care cerne ca o sită nemilos de deasă.

— Sunteți subiectivă, doamnă. Lumina-aceea pură e doar în închipuirea dumneavoastră.

— Ființele, chiar şi lucrurile, din jurul nostru, sunt pe jumătate alcătuite – *pentru noi* – din închipuirea noastră. Rod al imaginației. Nu sunt deloc originală, deci.

*

(«Originală, stimată doamnă, e frumusețea gândului dumneavoastră. Cu ea dați aripi şi inhibați în acelaşi timp. E firesc să-i fie oricui teamă de cădere, chiar şi unui biet bărbat».)

*

(«De câte ori mă uitam la mâinile lui Emil sau ale lui Mircea nu puteam să nu le compar cu mâinile dumneavoastră, expresive, cu linie viguroasă şi pură. Mâinile lui aveau plusuri, impurități. Le comparam, fără să vreau, vocea cu vocea dumneavoastră atât de stăpânită, în care străbat accentele clare ale disciplinei dumneavoastră interioare, le comparam privirea, cu privirea dumneavoastră fără echivocuri, mă gândeam de multe ori, în sfârşit, comparam cunoscutul, trăitul cu închipuirea, cu ce-ar fi putut să fie, dar mai bine nu...».)

*

Sânziana-şi trecu o dată mâna prin fața ochilor.

— Voiați să alungați o imagine? O imagine anume?

— Cele mai de nealungat imagini sunt cele care n-au existat. Cele care n-au existat niciodată.

— Ştiu, doamnă.

— Domnule doctor, aş vrea să vă gândiţi cu linişte la mine. Când mă gândesc la dumneavoastră o pace-mi coboară-n suflet.

— Dac-ar fi numai sufletul...

— M-aţi întrebat ce-aş fi vrut să faceţi. Vă respect pentru ce-aţi făcut. Acum vă-ntreb ce-aţi fi vrut să fac *eu?*

— Vă respect pentru ce-aţi făcut.

— Are Sartre o vorbă...

— Spuneţi!

— «Povestea unei vieţi, oricare ar fi ea, este povestea unui eşec». Mi se potriveşte perfect vorba asta.

Doctorul Murgu tresări.

— Iertaţi-mă că v-am spus asta. Demn este să-ţi ascunzi crucea. Câteodată, apare-n fiecare din noi, oricât am fi de discreţi, nevoia irepresibilă de-a spune adevărul despre noi. Şi nu-l putem spune oricui.

— Vă mulţumesc, doamnă.

— Vă rog să mă iertaţi. N-avem dreptul să-mpovărăm pe nimeni cu poverile din sufletul nostru.

— Doar pe cei care le-au mărit apăsarea.

— Nici pe ei. Trebuie să ne acceptăm fiecare condiţia.

Sânziana-şi duse-o mână la ochi.

*

«Dragostele ăle marii
Ţin la drumuri ca tâlharii.
Dragostele ăle mici
Priponite-s la uluci.

Ce ştie despre dragoste cineva care nu s-a iubit cu niciunul dintre oamenii pe care i-a iubit acut, major? Ce ştie despre un aliment cel care n-a mâncat decât surogatul acelui aliment».

*

— Preferați tăcerea dinainte?
— Nu ştiu ce să vă spun, doamnă.
— Incertitudinea are avantajul de-a fi o stare certă!
Pentru prima oară, se priviră zâmbind. Un zâmbet încărcat de-nțelegere şi lipsit de veselie.
— Sărut mâna, doamnă. Trebuie să plec. Noapte bună.
— Noapte bună. Să vă conduc până jos.
— E-ntuneric pe scară, s-a ars becul.
— Cu atât mai mult.
— Stați aici, vă rog, îi spuse doctorul Murgu, oprind-o cu un gest. Mi-e teamă de-ntuneric.
Îşi deschise uşa singur. Plecă fără să se uite-n urmă. Ca de obicei.
— Domnule doctor, zise ea cu vocea pe jumătate, simțindu-i prezența de cealaltă parte a uşii.
— Doamnă.
— Dacă am fi la Judecata de Apoi, ar trebui să vă spun doar două cuvinte.
— Spuneți-le, doamnă.
— Le ştiți.
— Nu le ştiu.
— Vă iubesc... Aşa cum se iubeşte. Acum, faceți ce vreți.
— Dac-ați şti... Dac-ați şti... Spuneți-mi să plec acasă.
— Trebuie să vă spun?
— Vă rog!
— Atunci, mergeți cu bine!

*

Sânziana-i numără paşii pe scară. Se aşeză pe bancheta cuierului şi-şi puse capu-n mâini. *«Ne-om aminti cândva târziu de-această întâmplare simplă...».* Ne-om aminti! Fiecare viață se desfăşoară sub un semn. Semnul meu: «Păduri ce-ar *fi putut* să fie şi niciodată nu vor fi».

CAPITOLUL ZECE

A doua zi, la Institut, era agitația firească oricărei schimbări. Proaspătul profesor doctor docent Haralambie Staicu fusese numit director în locul răposatului profesor Voicu Marin.

— Doamnă doctor, nu v-am văzut la incinerarea profesorului Marin, i se-adresă Sânzienei doctorița Lucreția Jorda.

— N-am fost, doamnă doctor, răspunse Sânziana, în timp ce-şi scotea fişele din birou.

— Se pare că cei care-au lucrat direct cu profesorul Marin nu prea l-au regretat.

— Nici n-aveau de ce, răspunse pe-un ton foarte sec Sânziana, apucându-se de lucru.

Nu prea nutrea mare simpatie pentru cele două colege cu care-mpărțea încăperea. Pe doctorița Jorda, femeie frumuşică, simpatică, atrăgătoare, bunicică profesional, i-o scoseseră de la inimă aerele de mare cucoană pe care-aceasta, fata cizmarului Bleandă, din Cercului colț cu Moşilor, se găsea datoare să şi le dea din cauza căsătoriei cu doctorul Jorda, dintr-un neam cu şase generații de mari doctori în spate, el însuşi medic remarcabil. Datorită acestui mariaj, Lucreția – căreia biată mă-sa-i zicea «Lucreță, mamă» – nu-nțelegea ce sunt alea ouă-n tigaie, nu-nțelegea aproape nicio expresie neaoşă ori cuvânt pe care, deşi dicționarele nu-l menționează, îl ştie tot omul, şi multe şi mărunte, care trebuiau s-o arate ca pe-o ființă de-o mare finețe şi de-o mare delicatețe. «Nici nu-ți vine să crezi că-n zilele noastre mai poate cineva să facă pe idiotul în halul ăsta. Nu-mi închipuiam că *azi* cineva mai poate fi complexat de originea lui modestă, încât s-ajungă-n halul de snobism al lui madam *„Joardă”* – pe numele adevărat, căci acest „nobil” *„Jorda”* nu este decât o reminiscență a vicisitudinilor pe care le-a cunoscut ortografia noastră». Cealaltă colegă de «spațiu» şi de temă

de cercetare, madam profesor Gorea, proastă cu ştaif, nevastă de decan – om de mare nivel ştiinţific decanul – găsea că nu este de demnitatea ei să stea de vorbă, ca de la om la om, decât cu-o altă nevastă de profesor, de la hematologie aceea, şi cu-o fiică de profesor, de la streptococ, asta din urmă. Deşi în sufletul lor nu se puteau suferi, madam Jorda şi cu madam Gorea *freiau* totuşi – acest verb franţuzesc făcea parte din vocabularul activ al Lucreţiei – dintr-un fel de solidaritate de clan a nevestelor de bărbaţi mari. Adaptându-se perfect mediului înconjurător, Sânziana le răspunsese cu-o indiferenţă nesimulată, fiindcă cele două colege nestârnindu-i niciun interes deosebit n-o făceau deloc să sufere: una – cu ifosele, cealaltă – cu tăcerea ei superioară. Sânzienei i se părea mult mai interesant să stea de vorbă cu laborantele şi cu femeile de decât cu Lucreţia Jorda şi cu Tamara Gorea, a căror conversaţie, pentru ea, nu mai avea nimic imprevizibil.

Kölönte invită toată secţia în biroul lor – fiind cel mai spaţios – pentru o scurtă comunicare. Lumea începea să se risipească. Rămăseseră vreo opt-zece persoane, «curtea» permanentă a doctoriţelor Jorda şi Gorea. Sânziana stătea de vorbă cu doctorul Albu, un «independent», care nu aparţinea nici unei «curţi». În această atmosferă, uşa se deschise la perete şi-n ea apăru doctorul Staicu.

— Sărut mâna, salut, zise el.

— Vă salutăm şi la mai mare, zise doctorul Albu.

În tăcerea care se-aşternu, vocea joasă a lui Staicu sună ca vocea unui şerif de «western» , fost *gunman* profesionist, care se-adresează prietenei lui, cântăreaţa de *saloon,* azvârlită acolo de hârtoapele vieţii, fată cu suflet pur în fond, care nu visează la altceva decât s-ajungă nevastă de fermier, cu un cârd de copii.

— Sânziana, am ceva să-ţi spun.

*

«A venit aici ca să-mi crească acțiunile. Frumos din partea lui! Să-i spun „Da, domnule profesor” sau să-i spun ca pe vremuri? Prudent ar fi s-aleg prima formulă. A doua însă este un test».

*

— Da, să trăiți! răspunse, ca pe vremuri, Sânziana, îndreptându-se spre Staicu, iar el dădu aprobator din cap.

Într-o clipă, încăperea se goli.

Staicu plimbă o privire ironică de jur-împrejur.

— Luați loc, domnule doctor. Îmi pare bine că ați ajuns ăl mai mare, adăugă ea în chip de felicitare pentru noua funcție a lui Staicu.

— M-am uitat după tine la incinerarea răposatului şi nu te-am văzut.

— M-am abținut să vin.

— Îți dai seama că eu trebuia să mă duc.

— Cum să nu vă duceți, când i-ați luat locul!

Staicu o strânse de umăr şi râse cu un râs sănătos şi contagios.

— Sânziana, am venit să te iau înapoi la chirurgie.

— Nu mai merg, domnule doctor.

— De ce? Crezi că microbaşii ăştia şi hârtiuțele astea sunt de tine?

— Mai mult decât chirurgia. Să nu credeți că e vorba de orgoliu rănit, de ambiții, de lucruri de felul ăsta, ori de teama că mi-am «ieşit din mână», în anii ăştia. În patru ani, aici am făcut pe animale operații de mai mare finețe decât aş fi putut face pe oameni. Mintea mea fiind însă de tip speculativ, e mai de mine să lucrez într-un sistem unde supoziția şi deducția sunt pe primul plan, decât într-un domeniu cu vizualitate cum e chirurgia. Şi, pe urmă, vreau şi eu o viață liniştită.

— Aici te-nțeleg. Dar îți place microbiologia?

— Nici nu mă aşteptam cât de mult.

— Şi mediul?

— Multă mediocritate, ca peste tot, dar şi minți remarcabile.

— Sânziana, eu ştiu că te-am dezamăgit atunci când cu cocoana aia, Liliana Fodor, nu? trecu Staicu la subiect. Era chiar momentul când între noi doi se crease o stare, o tensiune…

— «O bază materială favorabilă…», o dădu Sânziana pe glumă, ca să evite o discuție căreia nu-i prea vedea sfârşitul.

— Deşteaptă şi cu haz eşti, Sânziano! De-asta te iubesc!

— Nu numai de-asta. Mă iubiți fiindcă sunt printre puținii oameni deştepți, capabili şi cinstiți din jurul dumneavoastră, care, întâmplător este şi femeie, şi vă şi place.

Staicu o privea ca pe vremuri, când, după o operație reuşită, ea-l întreba: «Ce notă-mi dați, *boss?».*

— Deşi nu mai sunt practiciană, tot tare am rămas la diagnostic, nu?

— Sânziana, dac-ai şti cât îmi lipseşti. Am nevoie de-un prieten.

— O s-aveți din ce în ce mai multă nevoie de-aici înainte.

— Ştiu.

În glasul lui Staicu, suna presimțirea unui cortegiu de dificultăți din care nu lipsea țesătura de intrigi şi de invidii care răsar, ca ciupercile după ploaie, în jurul oricărui loc mai important în ierarhia socială.

— Am nevoie de-un prieten. Cu ocazia «măririi» ăsteia, am descoperit că n-am nici un singur prieten.

— Vreau să ştiți că de «mărirea» dumneavoastră se bucură mulți oameni de bine.

— Ca, de pildă?

— Ca, de pildă, profesorul Şerban, profesorul Stein, doctorul Şerban, colegul meu, doctorul Kölönte, şeful

meu. V-am spus nişte nume la a căror părere ştiu că ţineţi.

— Şerban e cel mai mare chirurg pe care-l ştiu eu... Ascultă Sânziana, am nevoie de tine. Vreau să te ştiu alături de mine: la chirurgie, aici, unde vrei tu, dar să ştiu că am un suflet alături de mine.

— Lucica! Mai alături decât ea cine poate fi?

— Lucica e cea mai bună mamă, cea mai bună soţie şi ţin la ea ca la o parte din mine. În mine sunt însă nişte valenţe pe care numai *tu* le poţi acoperi. Acum îţi vorbeşte omul, nu bărbatul.

— «Spune-mi ce-ai face dacă ai avea-n mână puterea, şi-am să-ţi spun cine eşti», rosti Sânziana cu o voce absentă.

— Sânziana, cere-mi ce vrei. Am mult de recuperat faţă de tine. Cere-mi ce vrei. Ai timp să te gândeşti. Acum trebuie să plec.

Sânziana-l conduse către uşă.

— Domnule doctor!

Staicu se opri, surprins de tonul ei precipitat.

— M-am hotărât să vă cer ceva.

— Cere-mi.

— E ceva foarte greu.

— Cere-mi, te rog!

— Vă rog să-mi făgăduiţi ceva: dacă am să trăiesc mai mult decât dumneavoastră, făgăduiţi-mi că la-n-mormântarea dumneavoastră *am să vin.*

Lui Staicu i se opri respiraţia. Sânziana-l privea cu melancolia omului învăţat cu tot felul de răspunsuri.

— Făgăduiesc.

— Aşa să fie.

Glasul Sânzienei era plin de solemnitate.

Se priveau ca doi oameni care scăpaseră de-o mare povară.

Staicu se-apropie de ea şi, fără s-o atingă, o sărută pe gură cum ar fi sărutat pecetea unui testament.

Sânziana rămase locului şi-nchise ochii. «„Păduri ce-ar

fi putut să fie...”, păduri, păduri, păduri».

*

— Sânziana, aş vrea să stau de vorbă câteva clipe cu tine. Profit că cele două colege ale tale sunt plecate-n laborator.

— Luaţi loc, domnule doctor.

— Dacă vrei să-mi faci o plăcere, spune-mi «Jolt». La orfelinat, o dată nu mi-a spus cineva «Jolt», şi nici pe-aici.

(«De ce trebuie să-mi înfigi şi tu un cuţit în inimă, am şi-aşa destule!».)

— Bine, Jolt, dacă aşa vrei...

— Totdeauna faci ce vor alţii?

— Numai când ceea ce vor ei nu e-n dezacord cu mine.

— Sânziana, între noi doi există o anume nelinişte! Ştii bine că-mi placi. Eu îţi plac? Răspunde-mi. Vreau «da» sau «nu»!

Sânziana se uită la fruntea lui înaltă, peste care cădea o şuviţă de păr negru, ţepos, la ochii oblici, plini de-o nostalgie pe care ea n-o putea descifra, la mustaţa deasă care-aproape că-i acoperea gura ca un dreptunghi sever, mărginită de două riduri adânci, gropiţa din bărbia pătrată, care-n ansamblu aminteau de chipurile aztece, se uită la corpul lui vânjos, şi parcă atunci îl vedea pentru prima oară.

— Da.

Kölönte o privi fără zâmbet.

— Ai avea ceva-mpotrivă să ne vedem în afara Institutului?

— Jolt, trec printr-o pasă nu neapărat proastă, dar, sigur, tulbure. Printr-o complicaţie sufletească. Am hotărât să-nvăţ să trăiesc la modul «imperfect» singular. De patru ani, încerc să mă păcălesc la «imperfectul» plural, şi degeaba.

— Ce să-nţeleg din asta?

— Foloseşte la ceva să-ţi spun?

— Te rog să-mi spui.

— Iubesc pe cineva.

— Şi dacă mi-aş asuma riscul de-a accepta starea asta? În definitiv, când acceptăm un om nu-i putem amputa bucăţi de suflet, îl luăm aşa cum e.

— N-ar fi cinstit faţă de tine.

— Şi faţă de celălalt?

Sânziana tăcea.

— Dacă mă respingi acum, îţi propun ceva: îngroapă-mă ca pe-o secure de război. Dacă ai să ai nevoie de mine, dezgroapă-mă.

— Mulţumesc, Jolt.

*

«Final deschis», se gândi Sânziana. «Câtă dreptate aveai, Mamă, când îmi spuneai că unei femei singure toată lumea-i aduce-aminte că e disponibilă. Şi este. Fizic – mereu. Dacă Jolt ar insista, ar lua locul lui Mircea, al lui Emil. La Mircea am ţinut şi ţin. Începe să-mi fie dor de simplitatea lui, deşi nici pe departe n-a-nsemnat pentru mine ce-am însemnat eu pentru el».

*

— Părea foarte-ncântat profesorul Staicu, n-o răbdă sufletul pe doctoriţa Jorda să nu-i spună Sânzienei, cu aerul ei obişnuit – vesel, săltăreţ, încântat de sine.

— Aşa e orice lună de miere! răspunse Sânziana, uitându-se pe sub sprâncene la madam doctor Gorea, care rămăsese cu mâna suspendată-n aer şi cu gâtuntins de curiozitate.

«Fir-aţi voi ale dracu' de „mari doamne". Până acum o oră vă uitaţi la mine ca la un gunoi, şi-acum abia aşteptaţi să *ne* facem confidenţe!».

Pe lângă această «reflecţie», vorbele doctoriţei Jorda, ca de altfel şi propriile vorbe, îi stârniră brusc o stare de

proastă dispoziție dominată de un acut sentiment al zădărniciei, de nemulțumire față de tot ce era în jurul ei şi față de ea însăşi.

*

«Ce n-aş da, uneori, să pot trânti totul de pământ şi să-l fac țăndări, să nu rămână din viața mea nimic şi nimeni, să mă trezesc fără memorie, doar cu fetele mele alături, şi să uit cu cine le-am făcut. Uite, în clipa asta, nu mai iubesc şi n-am iubit pe nimeni», îşi zicea Sânziana, îndreptându-se către casă cu pas ursuz.

*

Când se-ntoarse Maria de la grădiniță cu Ana, cu Şerban şi cu Tudor, Sânziana tocmai termina de şters pe jos.

— A fost ceva cu descărcări electrice pe-aici? o-ntrebă Maria, uitându-se-n ochii ei cu privirea «model Bujor», cum numea Sânziana privirea aceea spintecătoare, pe care Maria o moştenise de la tai-că-său fără niciun retuş.

— De ce?

— Păi, atâta zel gospodăresc ştiu că e ceva metabolic la tine.

— M-a apucat un parapon pe lume şi pe viață.

— Chiar pe toată lumea?

— Pe toată.

*

(«Iertați-mă, domnule doctor Murgu, dar m-ați ucis de-atâtea ori prin inaniție, acest mod lent de-a ucide, care aproape că te face să te simți omorât pe cale naturală… Şi mi-am mai adus aminte şi de-acel detaliu din viața dumneavoastră, pe care l-am aflat fără să vreau, de-o cucoană cu care v-ați iubit până nu de mult… Când am

s-ajung, oare, ca o soluție suprasaturată de propria imperfecțiune, pentru a deveni imună la imperfecțiune în general? Ca să fiu sinceră cu mine însămi, dacă nu mi-aş fi amintit acest detaliu, ca pe un punct din „programul” imperfecțiunii noastre, cred c-aş fi fost acum într-o dispoziție neutră – acea zeamă chioară care ne populează „majoritar” timpul interior. Cât de rău dor gândurile».)

*

— Sânziana, pot să stau nițel? o-ntrebă Tudor Şerban.

— Cât vrei, dar fără mine.

— Te incomodez? Ai ceva de făcut?

— Am de făcut ordine. Vreau să răstorn toate sertarele din mine cu fundu-n sus. Şi vreau să beneficiez de privilegiul femeii singure: vreau să nu fac ce n-am chef.

Sânziana pironi cu-o privire necruțătoare ochii lui Tudor, în care citi o mare nedumerire.

«M-am uitat acum ca Alexandru Bujor şi ca fiică-sa. Toate lucrurile „bune” se iau!», îşi spuse Sânziana.

— Sânziana, spune-mi, te rog, te-am supărat cu ceva?

În glasul lui Tudor se simțea contrarierea-ntristată a omului care se vede pedepsit fără nicio vină, dintr-o neînțelegere.

— Cu nimic, Tudore! Ție nu ți se-ntâmplă deloc să n-ai chef de nimeni şi mai ales de tine însuți?

— De tine nu mi s-a-ntâmplat niciodată pân-acum să n-am chef.

— Iartă-mă, Tudore. Pleacă, te rog, fiindcă-mi vine să plâng.

— Plângi pe umărul meu.

— Tu nu faci parte din lacrimile astea.

— Lacrimile nu sunt ca o corespondență obişnuită: «Expeditor: X; destinatar Y». Aş fi vrut să fac parte din ele.

Tudor se uită la ea cu-o privire subțire, pe care-o plimbă apoi de jur-împrejurul camerei, apăsând-o pe jilțul «expiator» – cum numea Sânziana un jilț de lemn de-o

formă sobră şi incomodă din zestrea lui Alexandru – pe care se-aşeza totdeauna doctorul Murgu.

— Toate trec, Sânziana.

*

«„Toate trec, fetița tatei”».

Sânziana închise ochii. Se văzu-n holul din Cercului, cu geamurile lui violet, de pe vremea camuflajului, încleştată cu disperarea iubirii de la paisprezece ani, de gâtul lui Daniel Şerban. «De ce nu sunteți *acum, aici,* domnule doctor Murgu, să gem la pieptul dumneavoastră şi să-mi spuneți *dumneavoastră* că „toate trec”, fiindcă şi dumneavoastră va trebui să-mi aplicați bisturiul „tăiatului necesar de aripi” şi să-mi lăsați la vârsta asta nişte cioturi cu care să nu mai pot zbura niciodată, fiindcă, de la o vârstă, *„ce-a fost verde s-a uscat”* şi nu mai dă lăstari niciodată?! De ce nu sunteți *acum, aici,* pentru a-mi da adevărata lecție-a vieții mele?! Păcat!».

*

— Tudore, «toate trec». Uneori ai vrea *să treci* tu înaintea lor.

— Uneori simt cum înfigi cuțite-n mine, Sânziana.

— Cuțite-nfig în noi doar cei pe care-i iubim.

— Exact.

Tudor se duse la bucătărie, îl luă pe Şerban de mână şi plecă fără niciun cuvânt.

— Mamă, ce s-a-ntâmplat?

— Nimic, ce să se-ntâmple?

— Atunci de ce-a plecat Tudor ca uraganul «Flora»?

— E dreptul lui.

— Nu-mi place să te certi cu el. Te poți certa cu toată omenirea, dar cu el nu.

— Nu m-am certat. Şi dacă m-aş fi certat?

— E omul cu care te potriveşti cel mai bine şi e

singurul cu care *se şi poate...*

— Se poate ce?

— Să rămâi împreună!

Maria o privi necruţător.

— Mamă, tu eşti făcută să trăieşti ori măritată ori ca o pustnică. Tu nu poţi trăi decât cu conştiinţa-mpăcată. Mărită-te cu Tudor.

— Mâine-i cer mâna!

— Fă-l pe el să ţi-o ceară!

— Cum?

Sânziana era atât de amuzată de ce-i spunea fiică-sa, încât uită să mai facă pe supărata pentru felul în care aceasta o trata şi pentru insolenţa cu care-o măsura.

— Culcă-te cu el!

— Maria, cum îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu mine?

De data asta, Sânziana se albi la faţă de furie.

— Mamă, după ce-asculţi, calcă-mă şi-n picioare dacă vrei, dar întâi ascultă-mă.

Fără s-aştepte nici o-ncuviinţare, Maria continuă.

— Mama mea dragă, o primă constatare: iubeşti prea mult şi te culci prea puţin şi nici atunci cu cine trebuie. De când am şi eu ochi de văzut, am bănuit că te culci cu Emil Giurăscu şi cu inginerașul de la «Steagul Roşu». E clar că nice pe unul, nice pe altul nu l-ai iubit cine-ştie-ce. Dacă tot n-ai îndrăzneala să te culci cu cine iubeşti, atunci de ce nu te-ai mărita cu un bărbat la care ţii, cu care te-nţelegi, cu un om? Ce-ai să faci? Până când ai să suspini după *el* şi *el* după tine? Pân-acum, alta i-ar fi stricat de-o sută de ori casa! Dar tu, cum să faci aşa ceva?! Şi, pe bună dreptate. Pentru asta, printre multe altele, te respect. Dar de ce nu te culci cu el ca să-ţi treacă, şi ţie şi lui? «Cum zice profesorul doctor Daniel Şerban: „Gripa şi amorul cu patul se vindecă”» Nu vezi marelui meu tată cum i-a trecut de marea vedetă? Nu-l vezi cum îi pică mucul aici? Crezi că nu-mi dau seama că vrea să vină înapoi? Numai că nu te-aş sfătui, cu el nu te-aş sfătui. Mai întâi că are o fire «superbă» – să dai să fugi

– şi-apoi, zi bună-n casa asta n-ar avea, săracul! I-aş freca o ridiche! Nici pe el cred că nu l-ai iubit cine-ştie-ce. N-am simțit niciodată-ntre voi fiorul dintre tine şi doctorul Murgu. E drept că prin nicio casă de-nsurați pe unde-am fost şi eu nu fâlfâie prin aer virusul amorului. Te-nțeleg că-l iubeşti pe nenea doctorul, îl înțeleg şi pe el. Mamă, ai mâine-poimâine patruzeci de ani. Eu, în şase-şapte ani, am să fiu la casa mea, fiindcă mi-ai spus că vrei nepoți legitimi. Rămâi cu Ana. Cu cât o să treacă vremea, cu-atât are să-ți fie mai greu singură, fără un adult cu care să schimbi o vorbă, căruia să-i ceri o părere. Dacă tot nu-ți foloseşti libertatea-n vreun fel, în amoruri frenetice, în cățărări pe munți, în umblat prin peşteri, în ciclism, în vreo formă de-asta de astupat insatisfacții, mărită-te sau măcar colează-te şi tu cu unul! Ungurul ăla, şeful tău, după cât l-am văzut, i se cam scurg ochii după tine. Spui mereu că e deştept, că e-un microbiolog aşa şi pe dincolo, şi mai e şi-un tip mişto. Aş vrea să te măriți cu Tudor fiindcă e-un tip de calitate, e un *om,* ca şi nenea doctoru'. Şi cu unul şi cu altul ai ce să-ți spui şi-n afara dragostei. Dacă n-ar fi-n jurul tău suflet de bărbat cu care să poți avea ceva, sigur că nu te-aş trimite să-ți cauți vreun june cu «coşulețe» de la mine din clasă, te-aş trimite la schi, la-not, am găsi noi ceva. Dar aşa? Îți dau un ultimatum: ori te măriți cu Tudor, ori te culci cu nenea doctoru', nu «răzleț» ca pân-acum – tu cu unii de dorul lui, el cu altele de dorul tău; ori te culci cu ungurul! Dar aşa, ca pe-o stafie, să ştii că nu vreau să te mai văd! Duci o viață nefirească. Ai o imaginație prea abundentă şi-o realitate castrată. Să ştii că-n viață nu câştigă fetele care-au avut zece la literatură. Am terminat.

Sânziana se uita la Maria cu un sentiment de-nfrângere, de admirație şi de teamă.

Înfrânt se simte orice om când îşi vede mecanismul existențial demontat şi azvârlit într-un vraf de piese care, detaşate din complicatul lor ansamblu, devin nişte jalnice rotițe, şuruburi şi piulițe pe care nu mai dai nici doua

parale.

Deşi era de totdeauna convinsă de inteligența şi de spiritul de observație al Mariei, n-ar fi crezut totuşi ca fata ei să facă o radiografie-atât de nemiloasă prin peretele solid al unei tăceri şi-al unei decențe cărora, cu mâna pe inimă, Sânziana nu le găsea nicio fisură.

«N-am făcut un gest, n-am spus un cuvânt în doi peri, n-am schimbat o privire echivocă sau măcar elocventă cu vreunul din ei în fața Mariei şi ce bine ştie ea să disocieze *ersatz*-ul de ce este-adevărat. „Dragostea şi tusea nu se pot ascunde”. Cât de-adevărată e vorba chinezească! De când mă observă ea şi cu ce ochi...».

Brutalitatea, vulgaritatea voită a Mariei, modul, ei de-a-nvârti bisturiul prin situații şi prin cuvinte ca printr-o bubă coaptă, felul ei de-a demonta viața ca pe ceva de trei parale, judecățile casante şi de-o exactitate de metronom o speriau pe Sânziana.

*

«Câtă dreptate ai, domnişoară Bujor! Dar la vârsta dumitale nu gândeam aşa, iar de vorbit aşa, în viața mea n-am vorbit şi n-am să vorbesc cu nimeni! Când aveam paisprezece ani, Roli Fekete, colocatarul nostru din mansarda din Cercului, s-a-nsurat cu Anişoara. Tânărul cuplu a stat patru ani în aceeaşi cameră cu Fekeții seniori. Odată cu-nsurătoarea lui Roli, în spatele closetului comun, a apărut, bine dosită, o spumătoare. Nu-i înțelegeam rostul până când, într-o dimineață, trezindu-mă înaintea întregii case, am găsit plutind în closet un prezervativ. Mama şi cu Marilena culegeau cu spumătoarea acele obiecte pentru a le feri de ochii mei. Amintirea asta e cea mai dezgustătoare amintire din viața mea. N-am pomenit-o nimănui. Cred că nu e permis să fâlfâie promiscuitatea, ideea sau amintirea ei în fața

nimănui. Mi-e urât şi să-mi amintesc ziua aceea. Până atunci, „comunul” avusese doar dezavantaje, acum începea să conţină un element oribil, care-mi producea tot atâta panică pe cât mi-ar fi produs un viciu dezgustător pe care l-aş fi descoperit unei fiinţe apropiate. Pentru prima oară-n viaţă, pentru prima şi, sper, pentru ultima, simţeam promiscuitatea, acea gelatină descompusă în care parcă intri până-n gât. Cred că amintirea asta mi-a inculcat o idee de neclintit a pudorii.

Sunt femei care discută despre stările lor fiziologice cum ar vorbi despre un pahar cu apă. Care-şi povestesc intimităţi cum ar povesti o-ntâmplare din tramvai. În viaţa mea n-aş spune cuiva nici măcar: „mă dor ovarele”. Iar fata asta a mea – din dragoste pentru mine, bine-nţeles – vorbeşte despre sufletul şi despre trupul meu ca despre o cratiţă „cu care trebui’ să facem ceva”. Cred că s-a gândit ea mult până să-şi ia inima-n dinţi şi să mă „atace”. Şi, ca să-şi facă mai mult curaj, a ales forma cea mai brutală, ca „să-mi ia maul!”».

*

Maria se uita niţel speriată la maică-sa, neştiind cum să-i interpreteze muţenia.

— Maria, eu niciodată nu i-aş fi spus Mamei aşa ceva. Eu n-aş fi avut curajul ăsta al tău. Cu nimeni, nu numai cu Mama. N-aş fi putut să scutur viaţa cuiva ca pe-o haină, cum faci tu cu viaţa mea. M-ar fi-mpiedicat pudoarea.

— Mamă, aş fi o ipocrită dacă nu ţi-aş spune ce cred despre viaţa ta. Dragostea pentru tine mă face să-nving pudoarea. Ca s-ajungi să iubeşti total un om, mă gândeam la iubirea dintre un bărbat şi-o femeie, nu trebuie să-nvingi pudoarea? Dacă-ţi iubeşti mama, nu crezi că *trebuie* să-ţi învingi *şi* faţă de ea pudoarea?

Sânziana tăcea. Se gândea dacă fiica-sa avea sau nu dreptate.

— Mamă, dacă voiai să ai un copil «Oxford like», aşa cum eşti tu, ar fi trebuit să-mi alegi alt tată, nu pe cuţitarul de Alexandru Bujor!

— Nu-l iubeşti niciun pic pe «Alexandru Bujor»?

— Îl iubesc, fir-ar el al dracu', dar îmi vine să-i scot ochii!

— Maria, îţi urez să ai parte de-o viaţă-n care fiică-ta să nu-ţi poată spună ce mi-ai spus tu mie.

Sânziana o privi cu melancolie.

— Fetiţa mamei, ai să vezi mai târziu cât de complicat este şi sufletul şi trupul omului. De asta, nimeni nu te poate apăra.

— Iartă-mă, mamă!

Sânziana trecu pe lângă ea şi-o sărută-n creştet, ca pe vremea când Maria era un nod.

La şase şi jumătate, a doua zi dimineaţă, când pornea după iaurt, Sânziana găsi un braţ de trandafiri, aşternuţi ca un covor, în faţa uşii de la intrare.

*

«În ajun de Sânziene, mi-aţi aşternut în faţa uşii un braţ de bujori. Atunci – era după-amiaza. Acum, la ce oră v-aţi sculat ca să-mi aşterneţi iar covor de flori? Dac-aţi şti *cât* vă iubesc! Dac-aţi şti *cum* vă iubesc!».

*

La Institut, se-ntâlni la ascensor cu Emil Giurăscu şi cu Adina Iamandi-Giurăscu.

— Bună dimineaţa, spuse Sânziana, înglobându-i pe amândoi într-o singură privire.

«Nici ăştia nu par fericiţi: nu par, fiindcă nu sunt».

Adina Iamandi-Giurăscu înclină abia perceptibil din cap.

— Sărut mâna, Sânziana. Am de vorbit ceva cu tine, i se-adresează Emil Giurăscu, pe-un ton de-o familiaritate excesivă, privind-o evaluativ de sus şi până jos, de parcă n-ar fi fost nimeni de faţă.

— Poftim, zise ea pe un ton neutru.

*

(«Ce porc! A luat-o din interes. Treaba lor. Dar să te porţi aşa cu ea?! De ce era nevoie de privirea asta cu care să-i facă rezumatul unei situaţii trecute dintre mine şi el! Cum te calcă bărbaţii-n picioare când nu te iubesc sau când nu te *mai* iubesc! Deşi n-o am la inimă pe domnişoara Iamandi, tot mi-e milă de ea».)

*

— Sărut mâna!

Emil Giurăscu îi sărută Sânzienei podul palmei, neimpresionat de privirea ei dezaprobatoare.

— De ce, Emile?

— Sânziana, am şi eu un fix: tu! Mi-e un dor nebun de tine. Hai să ne vedem.

— De ce te porţi aşa de urât cu nevastă-ta?

— De ce mă port urât?

— Crezi că azi te-ai purtat frumos cu Adina

— Sânziana, m-am săturat de ea ca de mere pădureţe!

— Erai sătul dinainte *d'en goûter!*

— Nu mai pot simula. Moral – am mai putea ajunge la un *modus vivendi,* fizic însă nu mai pot. Nu te poţi culca cu-o femeie fără pic de apetit pentru ea.

— Emile, nu sunt dispusă deloc s-ascult confidenţe! Apetitul tău pentru ea a scăzut brusc de când a rămas frate-său în Statele Unite şi-ai rărit-o cu «schimbul de experienţă».

— Eşti singură-n momentul ăsta?

— În momentul ăsta şi poate şi-n restul momentelor

vieții mele.

— Şi-atunci, pentru ce mă respingi aşa, fără drept de apel?

— Iubesc pe cineva.

— De mult?

— De la 1 octombrie 1974.

— Glumeşti?

— De ce-aş glumi?!

— Cum poți ține minte data exactă când ai început să iubeşti un om?

— Uite că poți!

*

«Da, domnule doctor. Am început să vă iubesc din ziua de 1 octombrie 1974. Plecam de la clinică. V-am întâlnit îmbrăcat de spital. „Sunteți de gardă, domnule doctor?”. „Nu. Dar rămân până mâine-n spital. Am un copil grav bolnav în secție”. „Al cui e?”. „De la un orfelinat”. Acela a fost momentul când, respectându-vă ca şi până atunci, rămânând la fel de reticentă față de dumneavoastră ca şi până atunci, am început să vă iubesc»

*

— Şi-atuncea eu, care-am fost *post* 1974, cum de-am mai avut loc pe lângă această mare iubire?

(«Domnule doctor Murgu, dacă vă iubeați cu acea cucoană şi veneați să mă vedeți pe mine, mă gândesc eu c-o fi mâncat şi ea vrun peşte-n fața dumneavoastră».)

— Aşa cum pot arde nişte vrescuri alături de un sequoia care-a luat foc. Vreascurile pot doar să-i impurifice aerul.

— Mai gândeşte-te la ce ți-am spus, Sânziana. Pentru mine tu eşti sequoia.

— Emile, mă pot gândi pân' la Ziua de Apoi, tot degeaba. Fă ce vrei cu viața ta, fără mine însă.

*

La sfârşitul programului, Kölönte o invită la cinema.

— Am auzit că e un film bun şi vreau să-l văd cu un om inteligent.

Sânziana avu un moment de ezitare.

— Să-i telefonez Mariei.

După film, Kölönte o invită să bea sau să mănânce împreună.

— Mulțumesc, dar vreau acasă.

— Sânziana, între noi pot exista şi relații camaradereşti. Te-aş ruga să le-accepți.

În timp ce Sânziana era la cinema, acasă o aşteptau Alexandru Bujor şi Tudor Şerban. Pe Alexandru Bujor, incitat de refuzul Sânzienei, îl mânau un fel de draci spre ea ca spre orice-i stârnea cheful şi imaginația şi pe care nu putea pune mâna imediat, firea lui posesivă şi pofticioasă neadmițând că, până la urmă, obiectul sau ființa cu pricina i-ar putea scăpa.

Tudor Şerban venise fiindcă nu suporta situațiile încordate între el şi Sânziana.

*

— Unde e maică-ta? o-ntrebă Alexandru Bujor pe fiică-sa, Maria, care-acum era cu părul strâns la spate, îmbrăcată într-o rochiță de casă din diftină, elevă cuminte care se pregătea să-şi facă lecțiile.

— Mama? Cu un gagic la cinema.

În timp ce dădea acest răspuns, se uită cu ochii micşorați: întâi – la taică-său, apoi – la Tudor. Nevrând să se dea-n spectacol față de Tudor Şerban, Alexandru Bujor o privi doar mustrător pe fiică-sa, şi-o-ntrebă, în timp ce se îndrepta spre ieşire:

— Şi când vine?

— Nu ştiu. Cinema-ul poate avea şi «prolonjeu».

*

— Maria, ţie nu ţi-e ruşine să vorbeşti aşa despre mama ta?

«Altu-acum!», îşi zise Maria mustăcind în sinea ei.

— Ascultă, Tudore! Pe tine te deranjează exprimarea mea sau «conţinutul ei logic»?

Tudor tăcea.

«Hai, c-am nimerit-o! Azi am spus chestia cu „gagicul” şi cu „prolongeaua” pentru tine, nu pentru *„monsieur mon pere”*», se gândea Maria, şi-i venea să-şi frece mâinile de bucurie.

— Tudore, mama e-o femeie liberă. Ţie nu ţi se pare normal să mai iasă şi ea din când în când cu cineva, nemaivorbind că e normal să aibă şi-un amant?

— De ce-mi spui toate astea, Maria?

— Fiindcă te consider prieten. Cred că tu, prietenul mamei de-o viaţă, te bucuri de bucuria ei: că duce şi ea o viaţă ca tot omul.

— Mă bucur de bucuria ei. Oare ea chiar se bucură?

— De, Tudore, dacă *chiar* vrei să ştii, întreab-o!

*

— Salut! Ce faceţi?

Sânziana încercă să-şi facă o voce cât mai veselă, deşi discuţia din ajun cu Maria şi florile de dimineaţă, din faţa uşii, nu-i aduseseră nici veselie, nici linişte, fără să mai fi vorbit de filmul pe care-l văzuse cu Kölönte, superb ce-i drept, dar de-un «optimism» că-ţi venea să te spânzuri: *Pianina mecanică.*

— Ai fost la cinema? o-ntrebă Tudor, cu speranţa că Maria spusese doar aşa, o vorbă.

— Da, cu Zsolt Kölönte.

*

(«Sunt atât de deprimată că nu mă iubesc cu dumneavoastră, domnule doctor Murgu, am un asemenea sentiment al eşecului, al inutilităţii, din care cum să ies? Sunt bolnavă de dumneavoastră. La ce paliativ să mai recurg, ca să nu iau câmpii?».)

*

— Tudore, să te duci să vezi *Pianina mecanică.*

— Am impresia că te-a deprimat.

— Eram dinainte. Eu te rog să vezi filmul ăsta. Nu-ţi spun nimic. Du-te să-l vezi. Mâine, pleacă Gelu.

— La ce oră?

— La cinci după-amiază. Mă duc la aeroport. Să-l conducă şi pe el cineva.

— Să te duc cu maşina.

— Mulţumesc, nu. Trec printr-o pasă în care simt eu că am o «bună»-dispoziţie contagioasă.

— Îmi asum riscul acestei «bune»-dispoziţii.

— Nu.

*

(«Conversaţia cu Maria este radiografia care clarifică necruţător anxietatea unor bănuieli clinice. Care-o fi, oare, vârsta indiferenţei erotice pentru o femeie? Prin erotică înţelegând implicarea trupului şi-a sufletului. Dacă aş fi fost măritată? Tot nu mi-aş mai fi iubit bărbatul *d'amour,* după şaptesprezece ani de căsătorie. Aş fi fost însă mai puţin disponibilă. Decenţa mea ar fi fost de două ori angajată: faţă de mine însămi şi faţă de bărbatu-meu. Unii bărbaţi – foarte puţini – prin delicateţea lor te angajează la o decenţă pe care nici în tine însăţi n-o poţi încălca. Într-o convieţuire de zi cu zi,

la un moment dat, fidelitatea este dictată, în majoritatea cazurilor, de teama de complicații, pe de o parte, şi de cât ştie să te oblige moral partenerul, pe de altă parte. Dac-ar fi fost pe cât de puțin mă obliga Alexandru, n-ar fi trebuit să resping nicio tentație, nicio solicitare, ar fi trebuit să mă port cu el cum se poartă azi Dana Liveanu. M-am îndrăgostit de doctorul Vladimirescu, mai ales dintr-un efect de contrast între Alexandru – brutal, posesiv, nestăpânit – şi el – blând, generos, echilibrat. Am sacrificat o mare iubire pentru ideea de căsătorie, de instituție. La fel şi-acum – pentru căsătoria dumneavoastră, domnule doctor Murgu. Care-o fi, oare, vârsta indiferenței erotice pentru o femeie? Ridurile, musculatura obosită or fi, oare, frâne împotriva dorinței şi-a imaginației? Oboseala sufletului? Nu-ndrăznesc s-o-ntreb pe tanti Marina. Dacă aş judeca după bieții bărbați, astea n-ar fi deloc frâne, ci, dimpotrivă, exacerbări ale dorinței şi-ale imaginației. Câte capete năpârlite, câte burți proeminente nu vezi aprinse după june copile, şi bieții posesori se mai cred şi iubiți! Chiar s-or crede? Şi când nu sunt tâmpiți? Mă-ndoiesc. Acceptă ultimele firimituri de la viață. Renunță la orgolii şi mai ales la orgoliul reciprocității. Tinerețea monogamă e de multe ori primejdie a vârstei coapte şi-a celei trecute din copt. „Vara indiană a hormonilor” trebuie să fie la fel de virulentă şi la femei. La ele, simțul ridicolului este mult mai puternic decât la bărbați, iar capacitatea de-a se iluziona, mult mai slabă. Această vârstă este, de fapt, şi la bărbați şi la femei, vârsta panicii. Naturi mai vitale, bărbații convertesc panica în aventură erotică, femeile, mai răbdătoare, mai învățate cu anxietatea, cu decepția şi cu insatisfacția, îşi impun să traverseze demn şi-acest ultim deşert. Exemplarele mai puțin înarmate pornesc pe calea reparării ireparabilului – în ce scop?: gimnastică, operații estetice, masaje, farduri – cele cu bani, evident; câte o operație de monturi, un coafat şi culori „tinereşti” – cele mai modeste. Există, oare, în viața omului vreo

vârstă uşoară? Niciuna. Ce m-aş fi făcut dacă n-aş fi avut copii? De pe-acum simt atâtea panici în bietul meu suflet şi-n bietul meu trup de femeie. Aceşti copii şi meseria – singura mea asigurare *tous risques.* Încolo, nici măcar o zi, nici măcar o noapte, lângă un om pe care l-am iubit major, mistuitor. Mereu păduri, păduri, păduri ce-ar *fi putut* să fie… Mâine pleacă Gelu. De necrezut ce gol îmi lasă-n suflet plecarea acestui băiat care, fără plecarea asta, n-ar fi-nsemnat nimic pentru mine».)

*

— Sânziana, am impresia că de câtva timp se petrece cu tine ceva care te nemulţumeşte. Nu eşti în apele tale.

— Ai dreptate, Tudor. Te rog să mă ierţi pentru ziua de ieri.

— Nu-i nimic. Mama şi cu tine sunteţi modelele mele de echilibru. Mama, cu felul ei aspru, cu brutalităţile ei, cu privirea ei care-ţi face sunetul felii, înţelege esenţa vieţii şi dă la o parte, fără niciun menajament, tot ce consideră balast. Nu tresare la nimic, n-o mai impresionează nimic. Este invulnerabilă. Ia viaţa-n serios ca orice om de calitate, dar nu mai dramatizează nimic.

— Ştiu. E însă atât de dezamăgită. Mă-ntreb dacă echilibrul cere imperios epuizarea tuturor felurilor de dezamăgire. Cei în care investim ne dezamăgesc cel mai mult. E firesc. Şi totuşi, nu trebuie să ne oprim niciodată să investim. *Talmudul* spune să faci mereu bine, fiindcă şi de nu-ţi va fi înapoiat de cel căruia i l-ai făcut, cineva ţi-l va înapoia totuşi. E-o lege a compensaţiei. Am impresia că tanti Marina nu mai crede în ea, deşi investeşte permanent.

— Sânziana, eu nu sunt pe măsura durităţilor mamei. Nu-ndrăznesc să stau de vorbă cu ea. Felul ei tranşant de-a face «răritură» prin sentimentele altuia mă inhibă. Admir echilibrul ei, dar pe mine mă inhibă. Durităţile tale au la origine duioşii reprimate. Echilibrul tău este mai

uman. Porneşte de la mai multă-ngăduință. Cu tine-ndrăznesc să stau de vorbă. Ştii atât de bine să asculți. Aş vrea să-mi vorbeşti şi tu despre tine.

— Mă tem că nu pot vorbi cu nimeni despre mine, Tudore.

— Va trebui să vorbim într-o zi.

— De ce?

— Simt că *trebuie.*

*

Gelu îndeplinise toate formalitățile vamale. Aşteptând să fie chemat la ultimul control, o privea pe Sânziana, cu aerul distrat al omului căruia gândul îi e în altă parte.

— Sânziana, era să uit. Ți-am adus nişte-amintiri: o icoană rămasă de la tata, de când s-a hirotonisit, şi-un şir de mărgele pe care i l-a cumpărat tata mamei când s-au dus prima oară-n Bucureşti.

— Mulțumesc, Gelule.

O clipă, ținură amândoi de pachetul pe care i-l întinse Gelu, nițel mai mare decât o carte obişnuită.

«Parcă am legăna o colivă la căpătâiul unui mort», se gândi Sânziana şi-i veni să plângă. «Sau o țară».

— Gelule, o iubeşti pe Ingrid?

— O iubesc. Altfel nu m-aş fi-nsurat cu ea.

— Când te gândeşti că străbunii noştri nici nu ştiau unde este Suedia! Gelule, în ce limbă vă-nțelegeți voi doi?

— Pentru moment, în engleză.

— Englezeşte – «imposibil» se zice «*impossible*».

Gelu se uita nedumerit la Sânziana.

— Când ai să-i povesteşti tu de pe la noi, ea o să-ți tot spună «*impossible*». Pe când trăia Mama, şi pe mine m-a cerut de nevastă un biolog francez. Mama spunea că dacă m-aş fi măritat cu el, la multe din câte i-aş fi povestit eu, el mi-ar fi spus amabil «*pas possible*».

*

(«Vă mulțumesc, doctore Jacques Héraut, că ați vrut să faceți din mine nevasta dumneavoastră – ceea ce s-ar fi putut – şi franțuzoaică – ceea ce nu s-ar fi putut, în vecii vecilor».)

*

Se priviră cu-o tristețe pe care niciunul nici celălalt nu-ncercară s-o ascundă.

Sânziana-i luă bine seama vărului ei. Înalt, slab, cu două brazde mergând de la aripile nasului până mai jos de gură, cu chip prelung, cu frunte înaltă, cu ochi de-un albastru-cenuşiu încărcați de melancolie, de sfială şi de oboseală, moştenire de la atâtea generații trudite, Gelu semăna leit cu bunica lui, Simina Dorobanțu. Cu o talie care parcă nu se dedase încă bine cu pantalonii, că mereu îi ridica să şi-i potrivească, Gelu Dorobanțu avea ceva de țăran plecat la târg, târgul de data asta fiind lumea largă.

*

(«Ingrid asta trebuie să fie-o femeie cumsecade dac-a ales un băiat care zici că acum a lăsat sapa din mână, copil orfan crescut de-un tată vitreg, în loc să fi luat şi ea, ca toată lumea, vreun *play boy* autohton, „cucerit” pe litoral».)

*

— Sânziana, multe-am îndurat pe lumea asta, să ştii. De n-ar fi fost decât doar c-am fost copil fără tată.

— Eu n-am fost copil fără tată?!

— Măcar tu n-ai avut tată vitreg, nici frați vitregi, şi

câte şi câte altele... Nu-ți spun asta ca să mă justific că plec.

— Nici nu trebuie. Fiecare trăieşte cum crede şi de multe, de foarte multe ori, cum poate.

— Sânziana, dac-ai să ai nevoie de ceva sau dac-o să-ți doreşti ceva, te rog să-mi spui. De unde-oi avea, de unde n-oi avea, am să-ți trimit.

— Sper să n-am *nevoie* de nimic. În privința dorințelor, sunt foarte disciplinată; m-am învățat să doresc numai lucrurile care-mi sunt accesibile.

— Şi eşti mulțumită?

— Omul trebuie să-şi impună o disciplină generală în viață. Mulțumirea e un lucru-atât de relativ...

— De tine o să-mi fie dor acolo, Sânziana, tare dor.

— Are să-ți fie dor de mine şi de multe şi de mulți... Tu să fii fericit.

— Fericit?!

— Să faci copii ca să treci mai uşor peste hopuri.

«Pasagerii pentru zborul numărul... sunt invitați să se prezinte la vamă», se auzi de trei ori apelul obişnuit pe aeroporturi.

Gelu se-apropie de Sânziana şi-o strânse-n brațe.

— Rămâi cu bine, Sânziana, îi şopti Gelu cu vocea gâtuită.

— Mergi sănătos, vere, îi spuse ea, cu glas liniştit de femeie bătrână, învățată cu paguba, în timp ce se desprindea din îmbrățişarea lui Gelu, pe care-l privea atent pentru a şi-l întipări bine în minte.

Gelu porni încet spre vamă, în urma a vreo patruzeci de persoane. Brusc, se-ntoarse şi-o căută pe Sânziana din ochi. Sânziana rămăsese pe loc petrecând cu privirea şirul de oameni care se-ncheia cu vărul ei. «Om de afaceri, om de afaceri, turist intelectual, nevastă de bancher, negustor de brânzeturi, emigrant, încă un emigrant, arheolog, matematician... Inginer chimist român, ultimul bărbat din neamul lui, ultimul bărbat din neamul lui Dorobanțu din Cernați, plecat să trăiască şi să

moară prin străini».

Sânziana şi-aduse-aminte de toți cei duşi din neamul ei, de colivele pe care, de copil, le legănase-n timp ce un glas de preot cânta «Veşnica pomenire», cântarea aceea de adormit morții. «Pomeneşte, Doamne, pe robii tăi Glafira, Grigore, Maria, Sulfina, Fanida, Dumitru, Ion, Gheorghe, Vasile, Simina, Smaranda cu tot neamul lor cel adormit şi le fă lor veşnică pomenire».

Fără să-şi dea seama, Sânziana legănă încet, în sus şi-n jos, pachetul, amintire lăsată de văru-său, Gelu. Din uşa vămii, Gelu îi făcu semn cu mâna, iar ea, rămânând cu pachetul suspendat în aer, înclină din cap, în semn că l-a văzut. Gelu dispăru. Undeva, se trânti o uşă sau o fereastră. Sânziana tresări şi-ncepu să plângă, liniştit, fără niciun suspin. «Plânsul meu constatativ», îşi spuse ea după o vreme şi, ştergându-şi lacrimile cu mâna, coborî în sala de jos, de unde puteai vedea avioanele cum pleacă. Peste 45 de minute, călătorii se-mbarcau. În drum spre avion, Gelu se-ntoarse-n loc şi, scrutând geamurile imense îndărătul cărora o căuta, o recunoscu sau o bănui, că fâlfâi o batistă albă, iar ea-şi scoase fularul de la gât şi-l flutură în semn de recunoaştere. Din uşa avionului, Gelu-i mai făcu un ultim semn. Sânziana urmări avionul până nu-l mai văzu. «Mergi sănătos, băiete». Ea mergea încet-încet, spre ieşire. «Am senzația ciudată că azi, *acum,* s-a-ncheiat un capitol din viața mea. Foarte ciudat. Gelu era singura mea rudă pe pământ. Atât. Alt rol în viața mea n-avea şi nici n-o să aibă niciodată. Atunci, de unde şi până unde senzația de „important” şi de „definitiv” pe care-o am?».

În uşă, aproape că dădu piept în piept cu Tudor Şerban.

— Tudore, ce-i cu tine?

— M-am gândit că ai să te simți singură şi-am venit după tine.

— Mulțumesc.

Sânziana se uită-nduioşată în ochii lui.

— La ce te gândeşti, Sânziana?

— Mă gândesc că Gelu o s-ajungă la Viena în două ceasuri, iar oasele Taicăi au făcut o săptămână din Bărăgan până la Cernați.

Tudor închise ochii şi-o luă de după umeri.

— De ce n-ai luat şi copiii, Tudore? Le-ar fi plăcu să facă şi ei o plimbare şi mai ales să vadă aeroportul.

— Am ceva de vorbit cu tine.

Sânziana îl privi întrebător. Intrară în maşină. Tudor nu pornea.

— Sânziana, mă simt singur, îngrozitor de singur.

— Te cred, te cred.

— Mă simt singur *fără tine.* Eşti unicul om pe care simt nevoia să-l văd, să-l aud.

— «Om», Tudore. «Om», iar ție ți-ar trebui o femeie pe care s-o vezi, s-o auzi…

— Nu de mult vorbeai de verticalitatea din noi. Sunt într-un moment al vieții când vreau ca hotărârile să-mi fie dictate de verticalitatea din mine. Verticalitatea din mine te cere, te impune. Te rog, Sânziana…

— Ce să fac? întrebă Sânziana cu un glas pierit şi tremurat.

— Mărită-te cu mine!

— Când ți-a venit ideea asta!

— Când mi-a spus Maria că te-ai dus cu Kölönte la cinema. A-nceput să-mi fie teamă că ai să te-ndepărtezi iară de mine. Că-n viața ta ar putea interveni un bărbat exclusivist, care să-mi închidă uşa-n nas.

— Tudore, te-ncumeți să te-nsori cu-o femeie pe care n-o iubeşti? Spune, nu crezi că o să-ți fie greu?

— *Tu* eşti *omul* pe care-l iubesc cel mai mult pe lume. *Ție* o să-ți fie greu…

*

(«Da, domnule doctor Murgu, fiindcă *omul* pe care-l iubesc *eu* cel mai mult pe lume sunteți dumneavoastră».)

*

— Sânziana, ți-aduci aminte când erai însărcinată cu Maria? Ți-aduci aminte cum stăteam la toate cursurile lângă tine, cum te conduceam acasă? Golanii mă-ntrebau mereu ce-mi face copilul, până i-am rugat să-nceteze, ca nu cumva gluma asta «bună» s-ajungă la urechile lui Alexandru Bujor. Aş fi vrut ca Maria să fi fost a mea.

Sânziana avea impresia că n-auzise bine.

— Aşa cum ai auzit: aş fi vrut ca Maria să fi fost copilul meu, aş fi vrut ca şi Ana să fi fost copilul meu.

— Pe Ana ai şi vrut s-o recunoşti…

— Am vrut şi vreau.

— O s-o recunoască tatăl ei.

— De asta a venit la tine?

— De asta, răspunse fără nicio ezitare Sânziana.

I se păruse de prisos să-i mai ascundă ceva lui Tudor.

— Sânziana, cred că Smaranda s-ar fi bucurat să te măriți cu mine.

— De câte ori venea vorba de fosta mea căsătorie cu Alexandru, Mama spunea: «„Era firesc să vă despărțiți la un moment dat, fiindcă nu vă potriveați”. „Şi cu cine crezi tu, mamă, că m-aş potrivi?”, o-ntrebam eu. „Cu altcineva, dar acum nu mai are importanță”». Şi am bănuit totdeauna că acel «altcineva» erai tu.

— Şi mama şi tata s-ar bucura.

— Ce-ar zice străbunii mei să vadă o fata din neamul de clăcaşi ai lu’ Pribeagu şi-ai lu’ Dorobanțu, măritată cu un strănepot al boierului Ienache Krețulescu?!

— Ar zice că s-a stins lupta dintre clase.

Râseră amândoi. Apoi tăcură, cu capetele înfundate-n tapiseria scaunelor.

Tudor se-ntoarse-ncet, o privi pe Sânziana în ochi şi-i şopti la ureche:

— *«Ne-om aminti cândva târziu de-această întâmplare simplă…».*

Sânziana strânse din dinți şi-şi înfipse degetele-n stofa scaunului. «Of! Păduri… Păduri… Păduri». Îi întinse lui Tudor mâna.

— Mâna?

— Tudore, înaintea unei pante grele, cred că alpiniştii îşi dau mâna.

«Habar n-am dac-aşa se-ntâmplă în realitate, dar mi-ar plăcea să ştiu că măcar unuia să nu i se pară ridicol gestul… Pentru simbolica lui…».

Cineva le bătu-n parbriz.

— Nu vă supărați, vă rog. V-aş ruga să-mi faceți şi mie un pic de loc, să pot parca maşina în partea asta.

— Pornim imediat, îl asigură Tudor pe solicitant. Atunci, să mergem, doamnă doctor Şerban-Hangan.

— Să mergem, că ne-aşteaptă acasă trei copii.

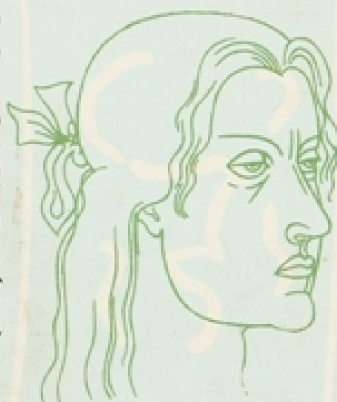
— Într-o bună zi, s-ar putea să ne-aştepte patru.

Sânziana scrută atent cerul. «La-nceput, a fost viața, apoi a fost tot viața, apoi va fi tot viața», se gândi Sânziana şi ridică din umeri.

— Ți se pare ceva neobişnuit? o-ntrebă Tudor.

— Nimic neobişnuit pentru un anotimp ca ăsta. Un amurg vânăt. Totul, deci, aşa cum *trebuie* să fie.

e d i ț i e

Eu cred că autorul vede realitatea cu anumiți ochi înainte de a se apuca să scrie o operă, proces invers pentru cititor. Un anumit fel de viață îl duce, desigur, pe scriitor la un anumit fel de literatură, în care este foarte greu să stabilești cît la sută este rezultat al realității și cît al interpretării ei. Dozajul lor depinde — cred eu — în primul rînd de structura scriitorului, de capacitatea lui de a transforma realitatea în metaforă. Cu cît această capacitate este mai mare, cu atît elementul real din viața de toate zilele a scriitorului va transpărea mai puțin în operă. Un adevărat roman este un amestec de realitate și de ignorare a ei. Un personaj devine «real» în literatură — presupunînd că a avut un model în viața reală — doar după ce scriitorul, descompunîndu-l, anihilîndu-l, l-a re-creat în retortele minții și la flacăra imaginației sale. Oricît de extraordinară ar fi «realitatea» unui scriitor, numai mintea lui o poate transforma în artă. În *Arta Conversației*, «adevărat» — în sensul realității stricte, al realității naratorului — este doar fundalul istoric și sensul relațiilor sociale pe care le-a determinat.

ISBN 973—9010—15—6 Prețul: 398 + 2 T.L. = 400 lei

ne varietur